

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗАР

ТӨСЛИЙН ТАЙЛАН 2022

МОНГОЛЧУУДЫН ЁС ЗАНШИЛ, УЛАМЖЛАЛ
АХУЙ, СОЁЛТОЙ НИЙЦСЭН
СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
АРГА ХЭЛБЭРИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ

МОНГОЛ УЛСЫН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ АКАДЕМИ
ФИЛОСОФИЙН ХҮРЭЭЛЭН

ТАЙЛАНГИЙН АГУУЛГА

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	4
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	5
ӨМНӨХ ҮГ	6
ЗУРАГЛАЛ	8
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ	16
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үндсэн ойлголтууд	16
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ	25
Авлигыг нөхцөлдүүлж буй ахуй, соёлын хүчин зүйлс	25
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ.	31
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа чиглэх зорилтот бүлэг	31
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ.	48
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, шалгуур.....	48
ТАВДУГААР БҮЛЭГ.	67
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл холбоо технологийн шийдлийг ашиглах нь	67
ДҮГНЭЛТ	87
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ	89

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 3.1. Зорилтот бүлгийг тодорхойлох ерөнхий схем.	32
Зураг 3.2. Авлигын гэмт хэргийн бүртгэгдсэн тоон үзүүлэлт	33
Зураг 3.3. Цагдан хоригдсон хоригдогчийн тоо	34
Зураг 3.4. Шүүх шийдвэрлэсэн хэргийн тоо	34
Зураг 3.5. Авлига гарч буй салбарууд	37
Зураг 3.6. Авлигын тархалтын түвшин	37
Зураг 3.7. Судалгааны дүн: Гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшлийн үзүүлэлт	44
Зураг 4.1. Олон нийтийн харилцааны стратегийн үе шат	59
Зураг 4.2. Мэдээ мэдээллийг зорилтот бүлэгт хүргэх технологи	62
Зураг 4.3. Мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх технологи	64
Зураг 4.4. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж болох үйл ажиллагаа	66
Зураг 5.1. АТГ-ын веб дээрх гомдол гаргах хэлбэрүүд	68
Зураг 5.2. Гомдол, мэдээллийн маягт	69
Зураг 5.3. Эрүүгийн хэргийн статистик	70
Зураг 5.4. Эрүүгийн хэргийн шийдвэрлэлт	71
Зураг 5.5. Гэмт хэргийн шинжтэй гомдол мэдээллийн статистик	71
Зураг 5.6. Гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээллийн шийдвэрлэлт	71
Зураг 5.7. Авлигын нөлөөллийн дөрвөн үндсэн суваг	73
Зураг 5.8. Өгөгдөл боловсруулах алгоритм	80

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 3.1. Авлигад хамгийн их өртсөн байгууллагууд	36
Хүснэгт 3.2. Авлигад холбогдон шалгагдсан этгээд (албан тушаалаар).....	38
Хүснэгт 3.3. Эргэлзэх болон өөрийгөө хамгаалах байдлын Т онооны төвийн хандлагын ба хувьсах шинжийн үзүүлэлт.....	44
Хүснэгт 3.4. ГХСХМ-ийн ерөнхий Т онооны төвийн хандлагын ба хувьсах шинжийн үзүүлэлт	44
Хүснэгт 3.5. Сэтгэлгээний 8 хэв маягийн анхдагч онооны төвийн болон хувьсах шинжийн үзүүлэлт.....	46
Хүснэгт 3.6. Авлигын гэмт хэрэгт холбогдсон хүмүүсийн сэтгэлгээний хэв маяг (өндөр онооны шкалаар)	46
Хүснэгт 4.1. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа ба олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны онцлог	54
Хүснэгт 4.2. АТГ-ын дарга нарын талаарх цахим орчин дахь мэдээлэл	63
Хүснэгт 5.1. Авлигын судалгаа /Аргачлал, технологийн төрөл/.....	76

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын Авлигатай тэмцэх хуулийн /АТХ/ хоёрдугаар бүлэгт заасан “Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа”-ны 5.1.3 болон бусад зүйл заалтууд, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр /АТҮХ/, түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, Алсын Хараа-2050-ийн “Сайн засаглал” зорилгын 5.6.1, 5.6.2-т дэвшүүлсэн “Олон нийтийн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг монгол хүний ахуй, соёл, зан төлөвт нийцүүлэн бүх шатны боловсролын хөтөлбөрт тусган, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан хэрэгжүүлж, шударга ёсны тогтолцоог төлөвшүүлнэ.”, “Төр, иргэний нийгэм болон бизнесийн байгууллагад авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг үл тэвчих сэтгэлгээ, шударга ёсны тогтолцоог эрхэмлэсэн соёлыг хэвшүүлнэ.” зорилт зэргийн хүрээнд 2021 онд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны нэг хэсэг нь “ Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох ” төсөл юм.

Уг төслийн гүйцэтгэгчээр Монгол улсын шинжлэх ухааны академийн /МУШУА/ Философийн хүрээлэн /ФХ/ нь Зөвлөх үйлчилгээний гэрээ байгуулан ажиллав.

Төслийг гүйцэтгэгч нь шинжлэх ухааны онол, арга зүйд үндэслэн эрдэмтэн судлаачдын үзэл баримтлалын хүрээнд асуудлыг судлан ажлын даалгаврыг гүйцэтгэх үүрэг хүлээсэн.

Зөвлөх үйлчилгээг гэрээнд заасан ажлын даалгаврын дагуу гүйцэтгэж энэхүү тайлангаар ажлыг нэгтгэн хүргэж байна.

Зөвлөх үйлчилгээний баг нь философи, соёл судлал, сэтгэл судлал, олон нийтийн харилцаа, мэдээлэл харилцаа холбооны дэвшилтэд технологид суурилсан үйлдвэрлэл үйлчилгээний чиглэлээр тус тус мэргэшсэн багш, эрдэмтэн доктор буюу энэ чиглэлийн ажил үүргийг гардан гүйцэтгэж байсан багш, судлаач, сэтгэл зүйч зэрэг мэргэжил, үр чадварын талаар зохих түвшинд үнэлгээ бүхий, олон улс болон дотоодын судалгаануудад ажиллаж байсан туршлагатай 5 дотоодын зөвлөх, 1 ахлагчийн бүрэлдэхүүнтэйгээр ажилласан болно.

Бидний төслийн үйл ажиллагааны зорилго нь Монголчуудын ёс заншил, уламжлалд тулгуурласан ахуй, соёлыг харгалзан үзэж, улмаар орчин цагийн Монгол ахуй, соёл, монгол хүний зан төлөвт нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлоход оршино.

Гэрээ байгуулагдсанаас хойших хугацаанд Монгол улсын Авлигатай тэмцэх газар /АТГ/-ийн Судалгаа, шинжилгээний албаны дарга, мэргэжилтэн, шинжээчидтэй уулзаж, зөвлөх үйлчилгээний ажлын даалгаврын хүрээнд санал солилцож, тэдний үйл ажиллагаатай уялдаатайгаар төслийг хэрэгжүүлэх талаар тохиролцсон.

Төслийн багийн гишүүд төслийн зорилгын хүрээнд холбогдох баримт бичиг, материалуудтай танилцаж, судалгаа, дүн шинжилгээг эхлүүлсэн болно.

Судалгааг дараах бүтэц, агуулгын дагуу хийж гүйцэтгэв. Үүнд: Зураглал хэсэг буюу нийт таван даалгаврын үндсэн агуулгыг зураглал, схемээр дүрсэлсэн. Зураглал хэсгийн хуудас бүрт тухайн сэдвийн дагуу дэлгэрэнгүй хийсэн судалгааны хуудаснуудыг зааж өгсөн. Нэгдүгээр бүлэгт, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны арга, хэлбэрийг тодорхойлоход хэрэглэгдэх үндсэн ойлголт, монгол хүний зан төлөв, үйлийн онцлогийг эрдэмтэн судлаачдын судалгааны ажлаас дүгнэн оруулсан. Хоёрдугаар бүлэгт, монголчуудын авлигыг нөхцүүлж буй ахуй соёлын хүчин зүйлсийг бусад судалгаа шинжилгээнд үндэслэн тодорхойлон гаргасан. Гуравдугаар бүлэгт, авлигад өртөгч бүлэг буюу зорилтот бүлгийг тодорхойлох, улмаар тухайн бүлгийн онцлогийг сэтгэл зүйн хэв шинжээр тодорхойлох зарим нэг туршлагад үндэслэн судалгаа хийсэн. Дөрөвдүгээр

бүлэгт, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны шалгуур, шаардлагыг тодорхойлсон төдийгүй, олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны онцлог, ялгааг тэдгээртэй харьцуулан судалсан. Тавдугаар бүлэгт, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл харилцаа холбооны технологийг ашиглах боломжийн хүрээнд, АТГ-ын веб хуудас, бусад хуудаснуудад дүн шинжилгээ хийх, бусад орны зарим нэг туршлага дээр үндэслэн санал тусгасан. Дүгнэлт хэсэгт, нийт төслийн үйл ажиллагаа, агуулгыг дүгнэхийн сацуу судалгааны хүрээнд хязгаарлагдмал байсан зарим зүйлс, цаашид авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны арга хэлбэрийн хүрээнд анхаарч үзэх асуудлууд зэргийг дурдсан саналыг дэвшүүлсэн.

Төслийн баг нь баримт бичгийн судалгааны үр дүн, төслийн ажлын даалгавруудтай уялдуулж судалгааны хамрах хүрээг тогтоосон. Үүнд, Монголчуудын уламжлал, ёс заншлыг өнгөрсөн ба одоо, ахуй, соёлыг өнгөрсөн, одоо, ирээдүй гэсэн он цагийн хэлхээст авч үзэх, тэдгээрээс шалтгаалах онцлог шинж чанарыг харгалзан үзэх байв.

Судалгааны арга зүйн хувьд түүхэн баримт бичгийн судалгаа, харьцуулалтын арга, индукц, дедукцийн хосолсон аргуудыг сонгон ашигласан.

Судалгааг хийж гүйцэтгэх ажлын хүрээнд Авлигатай тэмцэх хууль, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, Авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт – 2020 тайлан, Алсын хараа -2050 Монгол улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлогын баримт бичиг, Соёл судлалын судалгаа, түүхэн баримт бичиг, Монголчуудын ёс заншил, уламжлалын талаарх эрдэмтдийн бүтээл, Орчин цагийн сэтгэл судлал, ахуй соёлын хэв маягийн судалгаа, бүтээлүүд зэргээр мэдээллийн сан бүрдүүлж, шинжилгээ хийсэн болно.

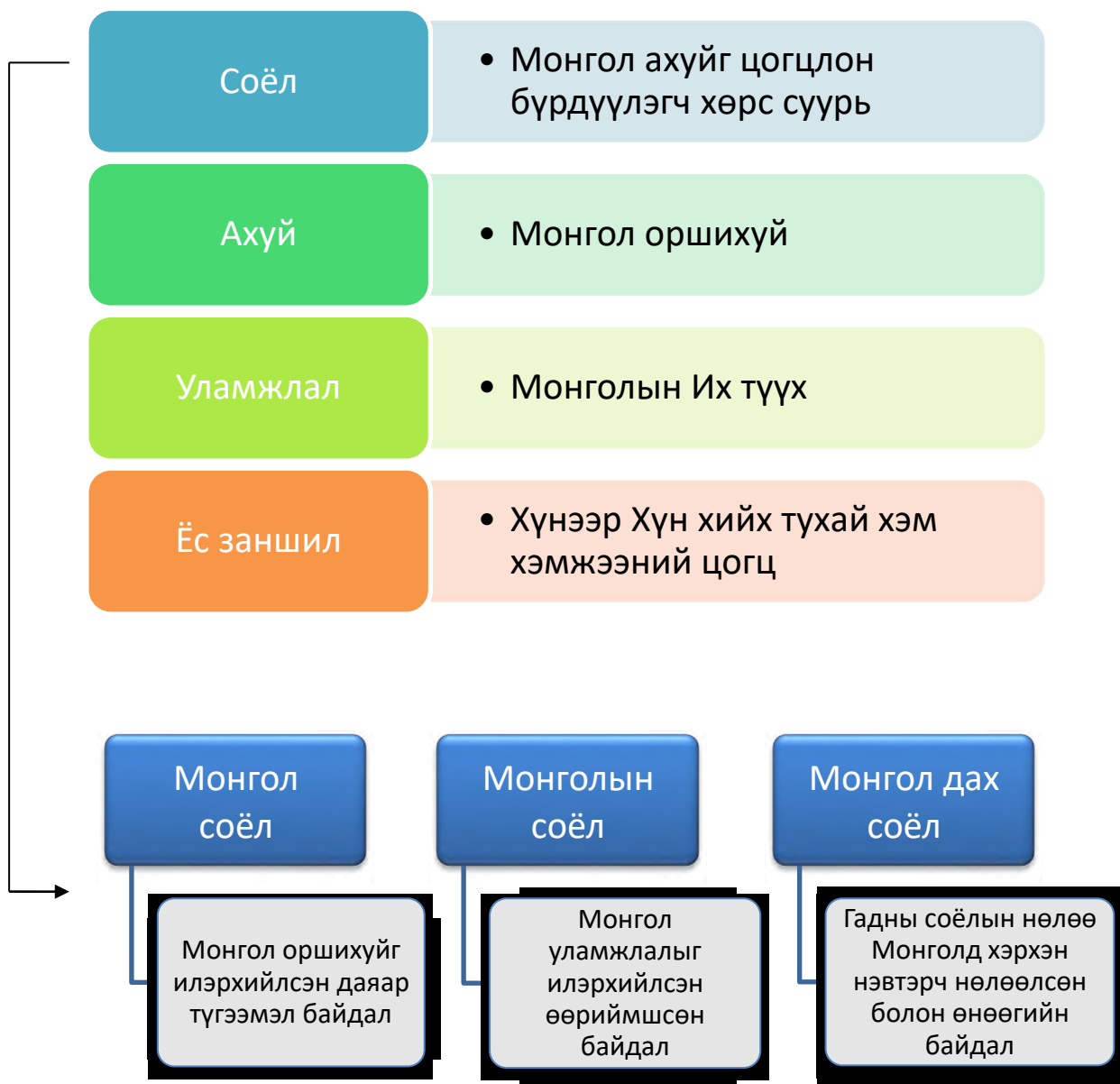

ЗУРАГЛАЛ

Зураглал – 1

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх тулгуур ойлголтууд

МОНГОЛ

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 16-аас танилцана уу.

Зураглал – 2

Авлигыг нөхцөлдүүлж буй ахуй, соёлын шинжтэй хүчин зүйлс

Авлигыг нөхцөлдүүлж буй Монгол хүний зарим нэг зан төлөвийн онцлог

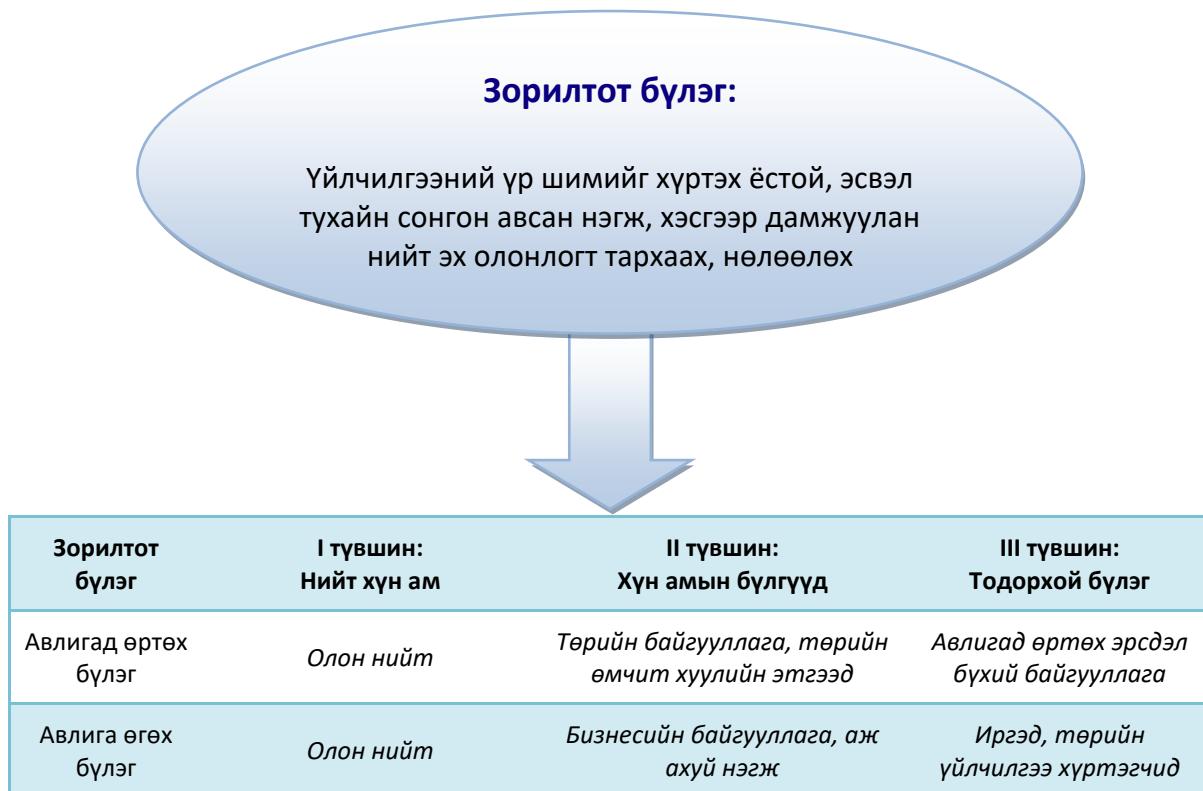
1. Өөрийн нэр хүндийг эрхэмлэдэг.
2. Бусдыг дуурайн, тэднийг аялдан дагаж хошуурдаг.
3. Таньдаг мэддэг хүний үгэнд итгэмтгий.
4. Түйлшрахдаа амархан.
5. Аливаа зүйлд хурдан дасдаг.
6. Хурдан хувирдаг.
7. Хамаатансаг, ах дүүсэг, нутгархаг.
8. Буруугаа хүлээх дургүй.
9. Айдас, түгшүүр бий болгох зүйлээс эрс татгалздаг.
10. Муу, муухайг хараагүй мэт өнгөрч, цэрвэдэг.

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 25-аас танилцана уу.

Зураглал – 3

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа чиглэх зорилтот бүлэг

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 31-аас танилцана уу.

Зураглал – 4

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны шаардлага ба шалгуур

Шаардлага:

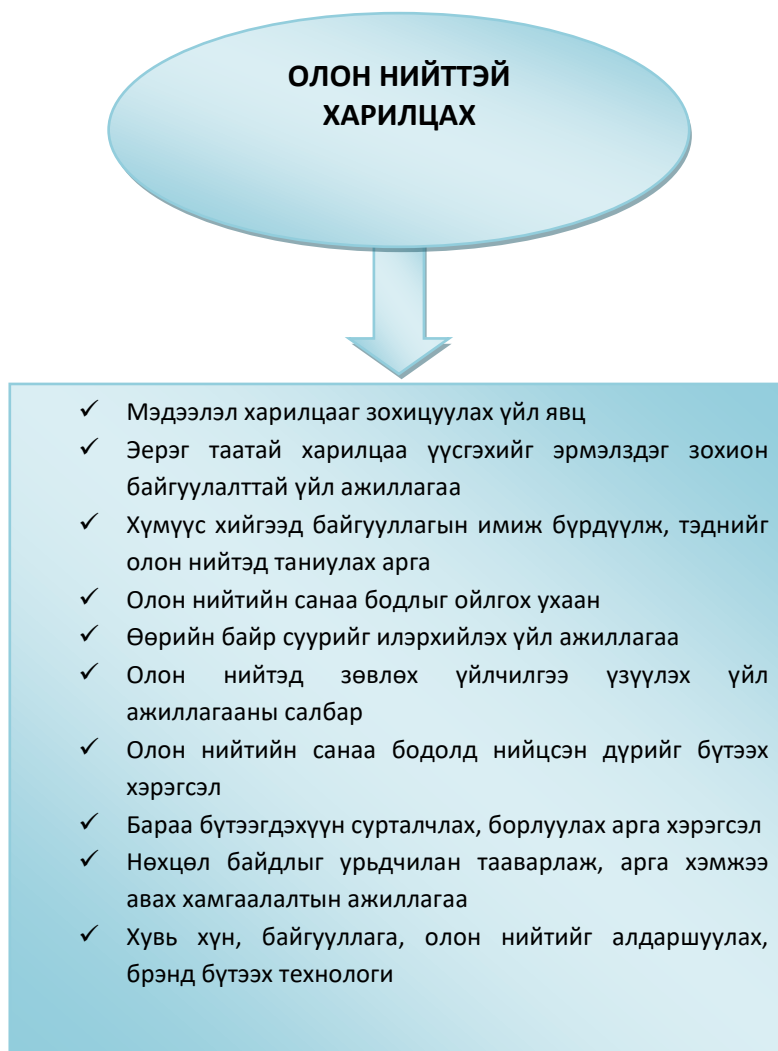
- ✓ Олон нийтэд шударга ёс, тэгш байдал, үүрэг хариуцлага, ёс зүйн ухамсар, зөв хандлагыг төлөвшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх үндсэн агуулгатай байна;
- ✓ Монголчуудын соёл, уламжлал, монгол ахуйн онцлог шинжийг тодорхойлж тусгасан байна;
- ✓ Судалгаа шинжилгээнд үндэслэсэн, олон улсын туршлага, арга аргачлалыг ашигласан байна;
- ✓ Шалгуур үзүүлэлт нь тодорхой, бодитой, хэмжигдэхүйц байна;
- ✓ Олон нийтийг хамарсан, хүртээмж сайтай, оролцоо өндөртэй байна;
- ✓ Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд хэрэгжих хугацаа, хариуцах эзэн, хүрэх үр дүнг тодорхой тусгасан байна;
- ✓ Хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх зорилгоор олон нийтийн сэтгэл ханамжийн судалгаа авч, үр дүнг тогтмол үнэлдэг байна.

Шалгуур:

- ✓ Зохион байгуулсан соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны тоо
- ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хамрагдсан хүний тоо
- ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хугацаа, давтамжийн тоо
- ✓ Үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нөөц, төсөв, санхүүгийн эх үүсвэрийн хэмжээ
- ✓ Үйл ажиллагаанд оролцогчдын сэтгэл ханамжийн судалгааны үр дүн, түвшин
- ✓ Иргэдийн санал, хүсэлтийг шийдвэрлэж, хариу өгсөн тоо
- ✓ Үйл ажиллагааны биелэлтийн хувь, үр дүн

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 48-аас танилцана уу.

Зураглал – 4А

ЗОРИЛГО	
СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	ОЛОН НИЙТТЭЙ ХАРИЛЦАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
Авлигын эсрэг олон нийтийн ухамсрыг дээшлүүлэх, боловсрол олгох	Авлигын талаарх мэдээллийг олон нийтэд хүргэх, авлигын эсрэг олон нийтийн хандлагыг өөрчлөх

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 48-аас танилцана уу.

Зураглал – 4Б

Мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх технологи

Түүх бүтээх /make story/

Хүүрнэл мэдээ хүлээн авагчид “Юу сонирхолтой байгааг чухалчилдаг”.

- Ямар 1 үйл явдлын талаарх мэдээллийг хүлээн авагчдад тэр чигт нь хүргэдэг.
- Баримт мэдээллийг цогцоор нь дамжуулан хүлээн авагчдын мэдлэгийг тэлдэг.
- Эдийн засаг, улс төрийн чиг хандлага, хүлээлтийг бий болгодог.
- Түүхэн он цагийг бүтээдэг.
- Харилцан мэдээллийг хүргэдэг.

Утга бүтээх /make sense/

Утгачилсан мэдээ хүлээн авагчид “Юуг ойлгож, мэдэх ёстойг чухалчилдаг”.

- Хүлээн авагчийн үзэл бодол, үнэт зүйлсийг хадгалах, өөрчлөх эсвэл шинээр суулгах төрлийн мэдээллээр хангадаг.
- Хүлээн авагчийн нэг үндэстэн, соёл, үзэл суртлын адилслыг бий болгодог.
- Хүлээн авагчийн социал давхраажилтад зориулсан чиг хандлагыг бий болгодог.
- Нийгмийн бүлгүүдийн хоорондын харилцааг өргөжүүлдэг.
- Хүлээн авагчдыг төөрөгдүүлэх мэдээ мэдээлэл цацаж, өөрсдөдөө ашигтай байдлыг үүсгэж нөлөөлдөг.

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 48-аас танилцана уу.

Зураглал – 4В

Мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх технологи

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 48-аас танилцана уу.

Зураглал – 5

Өгөгдлийн бэлэн дата сэтгүүд ашиглах боломжууд

Авлигатай тэмцэхэд дараах өгөгдлүүдэд боловсруулалт хийх боломжтой:

- Олон нийтийн худалдан авах ажиллагааны өгөгдөл
- Хандивын үйл ажиллагааны өгөгдөл
- Хөрөнгийн ил тод байдлын өгөгдөл
- Төсөв болон зарцуулалтын өгөгдөл
- Байгууллагын боловсон хүчинд үзүүлэх өгөгдөл
- Үндэстэн дамнасан гэрээ ба өмчлөлийн өгөгдөл

. Өгөгдлийн боловсруулалтын үр дүн (Хувь хүний өгөгдөлд боловсруулалт хийх, бүрэн мэдээллийн багцад дүн шинжилгээ хийх, олон өгөгдлийн багц өгөгдөлд боловсруулалт хийж болно):

- Авлигын тохиолдлуудыг илрүүлэх.
- Авлигын тархалтыг хэмжих
- Авлигад үзүүлэх нөлөөллийг үнэлэх
- Байгууллагын авлигын тархалтыг тооцох

Соён гэгээрүүлэх үйл хэрэгт болон соёлын боловсролд МХХТ-ийг ашиглах тухай

1. Төрийн үйлчилгээг бүрэн цахим болгох
2. Аппликейшн хөгжүүлэх
3. Мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах талаар сургалт явуулах
4. Авлигыг бууруулах хиймэл оюун ухаан ашиглах боломж
5. Блокчэйн ашиглах боломж

Дэлгэрэнгүй тайлбар, судалгаатай хуудас 67-аас танилцана уу.

*“Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийн тайлан*

БҮЛЭГ – 1

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны үндсэн ойлголтууд

Монгол ахуй

Монгол ахуй гэдэг бол монгол оршихуй юм. Монгол оршихуй гэдэг нь Төв азийн их талд үүсэн бүрэлдсэн, нүүдлийн аж төрөх ёсыг баримжаа болгосон, малч удамт, тэнгэр шүтлэгт, байгальд дасан зохицохуйн зарчимт монгол соёл иргэншлийн гал голомтыг хэлнэ. Цаашилбал Евроазийн өргөн уудам тал нутгийн хүрээнд энэхүү Монгол оршихуй түүхийн үүднээс хамаарна. Монгол оршихуйг тээгч нь Монгол хүн хэмээх “үзэгдэл” мөн.

Хэл бол ахуйн сууц (М.Хайдеггер) болох утгаараа монгол ахуйн сууц буюу “орон гэр” нь Монгол хэл мөн. Иймд монгол ахуйд суурилсан аливаа соён гэгээрлийн үйл хэрэг нь монгол хэлнээ агуулагдаж буй хэлний соёлын гол агуулга буюу концепцууд болсон нийтийн соёлд хамгийн зохимжит нийцтэй хэлний нэгжүүдийг ашиглах нь зайлшгүй юм. Учир нь танин мэдэгдсэн зүйлээс хүн эрх чөлөөгөө олж авдаг тул соён гэгээрэлд тэмүүлсэн хүн өөрийнхөө чөлөөт байдлыг бүрүүлж чаддаг.

Энэ утгаараа эрх зүйн соёл, соён гэгээрэлд тэмүүлэх нь иргэн хүний үүрэг юм. Ахуй өөрийн мөн чанараараа “нээгдмэл” байх ёстой учраас түүний илрэл болсон оршихуй бодитойгоор оршдог төдийгүй бололцоо, бодит байдал гэх дүрсийг араасаа дагуулдаг. Энэ нь монгол ахуйг тодорхойлох боломжтой гэсэн аргазүйн үндсийг бидэнд олгож байна. Ахуйн асуудлыг судалдаг философийн мэдлэгийн салбарыг онтологи хэмээн нэрлэдэг. Бодит ахуйг ихэвчлэн оршихуй гэдэг бол санааны ахуйг мөн чанар гэдэг.

Ахуйн тухай философи ойлголтын хураангуй:

Ахуй бол юмс, үзэгдлүүдийн байгаа байдлыг болон тэдгээрийн ухамсарт тусгагдсан байдлыг тэмдэглэсэн философийн ойлголт. “Оршихуй” болон “оршигч” юмтай адилхан ойлгогдож болох юм уу эсвэл тэдгээрээс утгын аль нэг ялгаагаар ялгагдаж болно.

Оршихуй бол монгол хэлний орших гэсэн үгнээс үүдэлтэй үйлт нэрийн хэлбэр юм. Монгол хэлнээ «орших» гэдэг нь 1. Амьдран суух: **оршин суух** (тухайн газарт нутаглах) – *Өөр өөрийн харьяат хязгаарын газруудад дэлгэрэнгүй...* ¹ **нутаглан орших** (нутаглан суух), **үүрлэн орших** (үүрлэн амьдрах);

2. Байх, буй ахуй – *Жинхэнэ шалтгаан нь үүнд оршино.* “Цог” сэтгүүл., **голын хөвөөнд дэлгэрэнгүй...** (голын хөвөөнд байх) – *Туулын хөвөөнд орших Богдын ногоон ордноос Хүрээ хүртэл Монгол цэрэг жагсав.* С.Дашдэндэв. Улаан наран., **зэрэгцэн орших** (зэргэлдээ байх), **холгүй орших** (холгүй байрлах), **уулын бэлд орших** (уулын бэлд байх), **түүх орших** (түүх буй ахуй), **хутаг орших** (хүсэж мөрөөдөж байсан зүйл нь биелэх), **өгөх оршихын тийн ялгал** [хэл шинжлэл] (Монгол хэлний нэр үгийн гуравдугаар тийн ялгал), **эрүүл биед саруул ухаан оршино** [зүйр цэцэн үг] (бие эрүүл бол ухаан сэргэлэн байдаг гэсэн санаа).² хэмээн тайлбарласан байдаг.

Бодит ахуй бол эд юмс, үйл явц, хувь хүмүүс, үйлдлүүдийг бодит байдалтай болгож байгаа тэр зүйл юм. Тэр нь орон цагийн шинжтэй, хувь шинжтэй, давтагдашгүй байдаг бол санааны ахуй цаг хугацааны, бодит байдлын болон туршлагын шинжгүй бөгөөд хувиршгүй, мөнх оршигч шинжтэй (Н.Гартман).

¹ Г.Пүрэвнар. Д.Сүхбаатарын үйл амьдралтай холбогдох баримтат материалын эмхэтгэл

²<https://mongoltoli.mn/dictionary/detail/69791>

Энэ утгаар эрхэмлэл, үзэл санаанууд, математик болон логикийн ойлголтууд санаалаг ахуйтай болно. Ийм санааны ахуйг Платон чухам жинхэнэ “бодит” ахуй гэж үздэг. Түгээмэл утгаар байгаа ахуйгаас тодорхой ахуйг ялгаж үздэг.

Цогцлон бүрэлдэхүйд оршиж байгаа бүх хувьсагч зүйлийн олон янз байдлын эсрэг байнга, тогтонги, бүх талаараа адилхан зүйлийг ахуй гэж нэрлэдэг. Ихэвчлэн ахуйгаас “үүсэлтэй” ойлгогддог “үзэгдэх байдлын” эсрэг ахуйг үнэн юм гэж үздэг. Эцэст нь ахуй гэж оршин байгаа бүх юмыг, ертөнцийг бүхэлд нь хэлдэг.

Энэ тохиолдолд ахуй бол: 1. Бүхнийг хамрагч ойлголт, өөрөөр хэлбэл багтаамжаараа хамгийн өргөн (аливаа тусгай ахуйг хамарч байгаа учраас) боловч тэр нь “оршин байх” шинжээс өөр ямар ч шинжгүй учраас агуулгаараа хамгийн ядуу ойлголт юм, 2. Эсвэл үүний огт эсрэг ойлголт болно, энэ тохиолдолд тэр нь бүх юмны нэгдэл гэсэн зөвхөн нэг юманд хамаарах ба ийм учраас түүний агуулга нь төгсгөлгүй, тэр нь байж болох бүх шинжүүдтэй байна.

Орчин үеийн онтологийн ёсоор ахуй бол оршин байгаа юмны олон янз байдал юм. Хайдеггерийн үзсэнээр ахуй бол юу ч бишийн сөрөг шинжээс үүсдэг бөгөөд үүний зэрэгцээ юу ч биш нь оршигч зүйлд “живэх” бололцоо олгодог. Үүний ачаар ахуй нээгддэг байна. Ахуй нээгдэхийн тулд оршихуй гэж нэрлэгддэг оршигч юм хэрэгтэй болдог.

Ахуй бол оршигч юмны нууцыг нээж, ойлгомжтой болгож байгаа “жим” юм. Нууцыг нээх энэ үүрэгт “ахуйн утга учир” оршино гэж Хайдеггер үзжээ. Ийм утга зөвхөн хүний оршихуйн “байгаа байдалд” илэрч болох юм, өөрөөр хэлбэл сэтгэл санааны ачаар оршихуйг нээхэд илэрч болох юм.

Монгол ёс заншил

Монголчуудын уламжлалт үнэт зүйлсэд суурилсан эрхэмлэн дээдлэх ёс³, өв уламжлалаас үүдэлтэй хүнээр хүн хийх тухай хэм хэмжээний цогцыг монгол ёс заншил хэмээн нэрлэж болно.

Монгол уламжлал гэдэг нь нь үеэс үед өвлөгдөн ирсэн Төв Азийн нүүдэлчдээс улбаатай, хожмоо Монгол соёл иргэншлийг буй болгож, монгол хэмээх цогц соёлын тогтолцоонд суурилсан соёл, үнэт зүйлс, эрхэмлэж бүрдэл юм.

Монгол соёлын тогтолцоо гэдэг нь Монголын эзэнт их гүрний түүх, Монголын уламжлалт шүтлэг бишрэл болон монголчуудын шашин шүтлэг, Монгол ёс заншил, Монголын урлаг, Монгол хэл, бичгийн болон Монгол ёс заншил, Монгол гэр бүлийн харилцаа бүхий тогтолцоог хэлнэ.

Бусад үндэстний нэгэн адил монгол зан заншил өөрийн гэсэн онцлогтой бөгөөд давтагдашгүй буюу хосгүй шинж чанарыг агуулж байдаг. Монголчууд Хүн болох багаасаа, Хүлэг болох унаганаасаа хэмээн үздэг тул хүнээр хүн хийх ухаан болсон хүүхдийн хүмүүжил анхаарч ирсэн уламжлалтай.

Тэр ч буй хэл монгол хэл нь хүнийг хүн хэмээн нэрлэсэн хэл гэж үзэх явдал ч байдаг. Өөрөө хэлбэл hun, hunnigүрэн, human ба humanээрэг бичлэг, дуудлагыг энд жишээ

---

³Монголчуудын эрхэмлэн дээдлэх үнэт зүйлсийн хураангуй тайлал.

болгож байна. Ерөөс хэлний хүн судлалд хүнийг man гэж нэрлэх нь түгээмэл жишээ билээ. Woman, businessman, sportsman гэх мэт.

Ийнхүү хүнээр хүн хийхдээ бие бялдрын төдийгүй оюун ухаан, ёс суртахууны хөгжилд хүүхдийг төрөхөөс нь өмнө хувьд ихээхэн анхаардаг байсан нь Монгол уламжлал мөн. Энэ тухай эрдэмтэн зохиолч Л.Түдэв тодорхой өгүүлсэн байдаг.

Үүний тул жирэмсэн эмэгтэйд бүх талаар анхаарал хандуулах нь чухал атал эдүгээ нөхцөл байдал хотжилт, агаарын бохирдол, замын түгжрэл зэргээс хамааралтай онцгой хүнд нөхцөлүүд тогтонги шинжтэй болж байна. Түүнчлэн төрсний дараах болон сургуулийн өмнөх боловсрол хамгаас чухал атал СӨБ-н чиглэлээр суралцагчдын цогц чадамж, тухайн салбарт ажиллагсдын цалин, ахуй хангамж нэн чамлалттай байна. Гагцхүү төрийн зүгээс шалгах, айлгах, торгох болон эцэг эхчүүдийн зүгээс үзүүлэх дайралт, түрэмгийлэл өсөн нэмэгдсэн болохоос хүүхдийг Зөв Монгол хүн болгох талаар учир дутагдалтай байсаар байна.

Үүний тул ирээдүйн монголын соён гэгээрэл, ёс суртахууны талыг Монголын төр боловсрол, соёлын салбарт хамаатуулсан төдий явж ирснээс бус түүнийг тухайлан хариуцах институтгүй болсонтой шууд холбоотой хэмээн дүгнэж байна.

Үүнээс үндэслэн Монгол төрийн зүтгэлтэн хэмээх соён гэгээрсэн хүний тухай ойлголт гарч ирнэ. Энэ нь төрд хувирашгүй, нэгэн үзүүрт сэтгэлээр зүтгэдэг, удам судар бүхий гэр бүл нийтлэгээс үүдэлтэй хүмүүсийг хэлж байв. Тухайлбал Төр барьдаг “Алтан ураг”, мэдээ хүргэдэг Өртөө улааныхан, хил манадаг Харуулынхан гэх мэт.

Эртнээс нааш төрийн хүний шинж хэмээх ойлголт Хубилай хааны үеэс эхлэн буй болж Төрийн багш хэмээх ойлголт ч бий болжээ.

Угтаа монголын уламжлалаар “Гурван эрдэнэ” хэмээх ойлголт нь заримдаа багш, шавь, ном гурвыг нийлүүлээд нэрлэж ирсэн түүхтэй.

Зан заншил нь нийгмийн оюуны хүрээнд хамаарахын учир нь тэрээр нийгмийн амьдралыг зохицуулагч бичигдээгүй хууль болж, үеэс үед дамжин дэвшилт бүхнээр шинэчлэгдэн уламжлагдсаар нийгмийн ой ухааны хамгийн үнэт сан болж байдаг оршино. Зан заншлыг тайлбарладаггүй мөрддөг билээ. Иймийн тул тэр нь нийгмийг санамсаргүй тохиолын нөлөөнөөс хамгаалах дархлалын тогтолцооны үндэс болж байдаг. Харин зан заншлаа орхисон буюу бүрэлгэсэн улс нийгэм, хувь хүн ямагт тохиолдлын чанартай үйл явдалд өртөж, түүнийгээ өөртөө тайлбарлаж чадахгүй бүхмидана. Уламжлалт соёлтой нийгэмд зан заншлын зөрчил аль аль талдаа хэвийн бус нөхцөл байдал үүссэний дохио болж үйл явдлын цаашдын өрнөлтийг хянах, жолоодох боломж олгоно.⁴

Монгол соёл

Соёл бол шалгарсан үнэт зүйлийн тогтолцоо мөн. Өөрөөр хэлбэл, хувь хүн, үндэстэн, угсаатны бүлгүүдийн үеэс үед шилжин хуримтлагдаж ирсэн их өв сан, туршлага,

---

⁴Д.Бямбасүрэн Орчлонгийн хүрд УБ., 1994 198-199

мэдлэг, үр дүн гэсэн үг. Социал утгаараа соёл нь хүмүүсийн амьдралын хэв маяг, тэдний хүлээн зөвшөөрсөн зан төлөв, итгэл үнэмшил, үнэт зүйл, бэлгэдэл болно.⁵

Соёлын үзэгдэл нь нэг загвараас олон нийтийг хамарсан загварт шилжих, өөрөөр хэлбэл, олон хүмүүсийн биет үйл ажиллагаа болсон цагт соёлыг нийгмийн шинж чанарыг агуулж байна гэж үздэг.

Соёлын төрөл нь тухайн ард түмний аж ахуй эрхлэлттэй нь холбогдоно. Өөрөөр хэлбэл, соёлын төрлүүд нь хүмүүсийн зан чанарын загвар, дүрэм журмын хэм хэмжээний нэгдэл болдог гэсэн үг.

Соёл нь хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны салбар болохын хувьд соёлын цөм нь үндэсний сэтгэлгээний онцлог, өөрийн ухамсар юм. Энэ цөм нь алга болох, уусах, өөрчлөгдөхөд тухайн соёл ч гэсэн устаж үгүй болно. Хэрвээ энэ цөмд огт хамааралгүй зөвхөн угсаатны олонход харьяалагддаг соёл байвал тэр нь урт удаан хугацаанд оршин тогтнох чадваргүй юм. Тиймээс үндэсний ухамсрыг гол тодорхойлогч хэсэг бол үндэсний хэл бөгөөд хэлээр тухайн соёлын бүхий л үзэгдэл, онцлог илрэн гарна.

Соёлын хэв шинж нь:

1. Тухайн соёлыг тээгч, хамгаалагч, дамжуулагч улс үндэстний оршиж буй газар зүйн байрлал
2. Тухайн газар зүйн нөхцөлд тогтсон цаг агаар
3. Дээрхээс шууд хамааралтай үүсдэг аж ахуйн үйл ажиллагаа
4. Тухайн ард түмний сэтгэхүйн онцлог буюу менталитет гэх хүчин зүйлсэд тулгуурлан хөгждөг.

Нийгэм-бие хүн-соёл гэсэн гурвалсан хэлхээнд соёлын хөгжил явагдана.

1. Соёлын нийгмийн үндэс нь ёс суртахуун, зан заншил, харилцааны уламжлалыг сэргээн шинэтгэж тогтоох
2. Боловсрол, хүмүүжил, эрүүл мэнд, бие бялдар, соёлын хөгжил дэх хүнийсгэлийг даван туулах олон ургалч үзлийг төлөвшүүлэх
3. Соёлын шууд нөлөөнд бие хүн иргэншин хөгжиж, энэ хөгжлийн түвшингөөр нь иргэншлийн шинж тодорхойлогдоно. Ингэж соёл нь иргэншлийн шалгуур болж, соёлын ачаар иргэншил хөгжсөн нийгэм л хүнлэг нийгэм байна.

Монгол ахуйг цогцлон бүрдүүлэгч хөрс суурийг монгол соёл гэнэ. Энэ бол соёл хэмээх үгийн язгуур утгад суурилсан тодорхойлолт юм.

Монгол соёл нь монгол хэмээх тодотголд хамаарах соёлын бүхий хэлбэрүүдийг өөртөө багтаасан хамгийн өргөн хүрээтэй ойлголт мөн.

Монгол соёлд дэлхийн хуурай газрын түүхэн дэх хамгийн том эзэнт их гүрний түүх, бөө мөргөлийн зан үйлээс эхлэлтэй тэнгэризм хэмээх шүтлэг төдийгүй буддизмын нэгэн төрөл болох ламаизм хэмээх уламжлалт шашин шүтлэг, монголын язгуур урлаг, цаашилбал энэ нь шашны урлагийн бүхий л төрлүүд, эртний өвөг монгол хэл, монгол бичиг, монгол ёс заншил, уламжлалыг багтаасан ойлголт мөн. Өөрөөр хэлбэл, энэ ойлголт заримдаа «Чингисийн Монгол» хэмээх хэллэгээр ч илэрхийлэгдэж болно.

---

⁵Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх субъектив хүчин зүйлсийн шинжилгээ УБ, 2019. х 260.

Гэхдээ цаашид Монгол соёл(Mongol culture), Монголын соёл(Mongolian culture), Монгол дахь соёл(Culture in Mongolia) гэдгийг ихээхэн ялгаатайгаар хэрэглэх хэрэгцээ шаардлага үүсдэг.

Монгол соёл бол дээр өгүүлсэнчлэн монгол оршихуйг илэрхийлсэн даяар түгээмэл байдал бол, Монголын соёл гэдэг монгол уламжлалыг илэрхийлсэн, өөриймшсэн байдал, Монгол дахь соёл гэдэг нь гадны соёлын нөлөө монголд хэрхэн нэвтэрч, нөлөөлсөн болон өнөөгийн байдлыг заримдаа илэрхийлсэн утгаар тус тус илэрхийлэх хэрэгтэй хэмээн үзэж байна.

Монголчуудын уламжлалт соёл бол нэн тэргүүнд эх монгол хэл, шүтлэг, урлаг, ёс заншил, төрт ёсны тухай тодорхой үзэл, эх дэлхий ба од гаригсын талаарх ертөнцийг үзэх үзлийн элементүүд зэрэг ерийн ухамсрын түвшний бясалгал, тайлбар зэргийн өөрөө хөгжиж байдаг оюуны болон практик үйл явц юм. Өөрөөр хэлбэл, манай ард түмэн үеийн үед амь зуух хэрэгслээ болгож ирсэн бэлчээрийн мал сүрэгтэй болж, түүнийгээ үржүүлэн өсгөх эрх ашигтаа нийцүүлсэн амьдрал, үйл ажиллагааныхаа шаардлагаар бий болгон хэрэглэж, сайжруулж ирсэн биеийн болон оюуны янз бүрийн арга барилын цогц гэж хэлж болно.⁶

Техникийн хаанчлал бол саяхан үүсээд ертөнцөд хүний эзлэх байр суурь, оршин амьдрах хэтийн төлөвийг хянан үзэхэд хүргэсэн ахуйн онцгой хэлбэр юм.⁷ Энэ ахуйн хэлбэр нь хүн төрөлхтнийг улс төр, нийгмийн үзэл суртал бус *соёлоор нь ангилагдан хуваагдах нөхцөл байдалд хүргэж байна.*

Монгол уламжлал

Монгол уламжлал бол Монголын их түүх, ...

Монголчуудын үр хүүхдээ хүмүүжүүлэх монгол уламжлал бол “Хайр нь дотроо, хал нь гаднаа” байх зарчим дээр суурилж ирсэн түүхтэй. Тийм учраас монголчуудын хэл ярианы соёлд хайр, хайртай дуртай, дурлал зэрэг хэллэг нь ХХ зууны нийтийн хэллэгт түлхүү орж ирсэн байдаг. Түүний нэг нотолгоо бол Ардын дууны үг аялгуунаас үзвэл тэр нь ихэвчлэн хайрын төлөөх харуусал мөрөөсөл бүхий, уярал-гунигийн шинжтэй, урлагийн хэлээр сентименталист шинжийг агуулж байдаг.

Тухайлбал: Минж булган нударгыг нортол уйлах гэх мэт.

Тэрхүү далд хайр “хүнийг хөлийг нь дөрөөнд, гарыг нь ганзаганд хүргэдэг” байжээ. Чухамдаа хайр бол философи утгаараа хүний оршихуйн нэг үндэс билээ. Үүнийг эхийн хайр, хайр дурлал хэмээх хоёр чиглэлээр ялган авч үзэх хэрэгтэй.

Монгол уламжлалаар Хүүхдүүдэд үлгэр домог, оньсого, зүйр цэцэн үг хэлж, эцэг эх, ах эгч, ахмад настан, танихгүй хүмүүсийг хүндлэхийг сургахаас эхэлдэг байв.

Эцэг эхчүүд хүүхдэдээ зааж сургахаас гадна, биеэ хэрхэн авч явахыг анхааралтай ажиглан, сайн муугийн дэнсээр шүүн тунгааж байв. Хүүхдийг балчир гэлгүй бага наснаас нь

---

⁶Ц.Гомбосүрэн “Монголын уламжлалт соёлын тогтолцоонд философи хэрхэн холбогддог тухай асуудлаас” УБ.2007. хб.

⁷Соёл судлал. УБ.1999. х290.

төл мал хариулах, морь услах, хатаасан аргал түүж, үнээ саах зэрэгт сургадаг чухам малч удамт монгол хүн гэдэг тодотголыг харуулж өгдөг.

Хүүхдээ эрүүл өсгөхийн тулд биеэ зөв авч явахаас гадна хэт их идэх, өлсөх зэрэг хор хөнөөлийг зааж, сүү цагаан идээг зуны цагт түлхүү хэрэглүүлдэг байсан нь өнөө ямар чухал болохыг шим тэжээл судлал нотлон харуулдаг.

Оюун ухааныг хөгжүүлэх уламжлалт тоглоом, наадгайгаар наадуулдаг байсан нь Хүн бол тоглогч хэмээх Хейзингийн онолд ч нийцдэг. Шагай тоглох, алаг мэлхий өрөх, барилдах, уралдах, шүүрэх гэх мэт авхаалж самбай сорьсон үйлдлийг багаас хийлгэж ирсэн нь өнөөгийн Үйлийн боловсрол хэмээх ойлголттой ч дүйнэ.

Монгол хүний зан төлөвийн онцлогийн тухайд

И.Кант “Өөрийн тань хүсэл мөрөөдөл бүх нийтийн хууль дүрэм, зарчимтай нийцэж байхаар л бусадтай харьц” гэж ёс суртахууны хамгийн суурь ойлголтыг авч үзсэн байдаг.⁸

Монгол улсад дүрэм журамд зонхилсон ёс зүйн хандлага давамгайлж байна. Төрийн жинхэнэ албан хаагчийн ёс зүйн үйлдлийг дүрэм, журмаар зохицуулж ирсэн уламжлалтай. Албан хаагчийн ёс зүйн хэм хэмжээг улс орон бүр харилцан адилгүй тогтоодог. АНУ, Японд ёс зүйн хэм хэмжээг шууд журамласан байдаг бол Канадад зарчим мөрдүүлэх тогтолцоотой.⁹

Манай улсад төрийн албан хаагчдад мөрдөгддөг салбар салбарын 50 орчим ёс зүйн болон сахилгын дүрэм байгаа. Гэхдээ авлига өндөр, ёсгүй үйлдэл газар авсан тохиолдолд хатуу дүрэм, журмаар зохицуулж, шийтгэл хүлээлгэдэг тогтолцоо нь ашигтай байдаг тал ч бий.¹⁰

Монгол хүний талаар судлаачид олон талаас нь судалж дараах онцлогийг тодорхойлсон байна. Үүнд:

- ✓ Судлаач Н.Хавх монгол хүний менталитет (унаган төрх)-ийг судалж үзээд сайн талуудыг нь: “... бусдыг тэтгэх болон бусдаас харж хүлээж хүсэх хиргүй тунгалаг сэтгэл, ах зах дээд хүмүүст үзүүлэх сэтгэлээ дагасан хүндэтгэл ...” хэмээн тодорхойлжээ. Харин муу талуудыг нь: “бусдыг дуурайн, тэднийг аялдан дагаж хошуурна, эс дагагсдыгаа хавчиж шахна, овжин зальтай, хуурч мэхлэх, итгэл алдуулах, хувиа хичээх явдлыг чухалчлан сонирхоно...” хэмээн дүрсэлжээ¹¹.
- ✓ Судлаач Д.Ганхуяг “Манжийн дарангуйллын үед Манжийн хаанд өргөл барьц өргөх, цол хэргэм худалдан авах, бие биеэ ховлох, гаднын хүчийг илүүд үзэх, түүгээр өөрийн асуудлыг шийдвэрлүүлэх менталитет тогтсон байна. Монгол хүний сөрөг менталитетаас хамгийн хортой нь энэхүү боолын менталитет болно. Энэ нь албан тушаалтныг аялдах, ойртох, хүлцэнгүй байх, долигонох, бялдуучлах сэтгэл зүйг бий болгодог. Эндээс төрийн нэрээр далайлгах, сүржигнэх, албархах, мэдэмхийрэх, бусдаас дээр, илүү гэдгээ харуулах, эрх ямба хүндлэл шаардах, зэрэг

⁸Роберт П.Вольф “О философии” 1996.срр.62.

⁹АТГ

¹⁰АТГ

¹¹<http://times.mn/images/stories/media/2012/12/chingis.jpg> Д.Ганхуяг. “Монгол хүний унаган төрх” нийтлэл. 2021.12.08-ны өдрийн тандалтаар

зиндаагаараа дээрэлхэх, тансаглах, дээдсийг дуурайх зэрэг менталитет үүсдэг. Ард олон ч гэсэн төрийн хүнийг хүндлэн дээдлэх, бишрэх, долигонох, бялдуучлах, аяыг нь тааруулах, анхааран сонсох, шийдвэрийг нь үг дуугүй биелүүлэх зан үйл гаргадаг гэж үзсэн¹².

- ✓ Судлаач Г.Гантуяа “Монгол хүн тулсан бэрхшээл гачаалд амиа аргацаасан шинжийг бүрдүүлнэ. Байнга хөдөлмөрлөж өгөх ашгаас илүүтэй хурд хүчээ агшин зуур гаргаж олох олз ашиг, гэнэтийн азад дуртай. Байнгын хөдөлмөр шаргуу тууштай эрхлэх гэхээсээ илүү бэлэнчлэх сэтгэлгээ давамгай, баяр наадам, хөөр цэнгэлд туйлаас дуртай. Монголчууд танилцахдаа аль нутаг усных, хэний танил хамаатан зэргээр хамаарлын шинжээ тодотгож эхэлдэг нь эртнээсээ өөрт хамаатай газар нутгаа гэсэн өөриймсөг сэтгэлтэйг илтгэнэ. Гэхдээ хувийн хариуцлага сул, амлалт тохиролцоо биелүүлэхдээ муу, найдваргүй, итгэлгүй. Таньдаг мэддэг хүний үгэнд итгэн дагаж, туйлшрах нь амархан¹³ гэж тодорхойлжээ.
- ✓ Судлаач Д.Төмөртоогоо “Монголчууд аливаа зүйлд хурдан дасдаг, тэр чинээгээрээ хурдан хувирдаг. Өөрөөр хэлбэл соёлын дархлаа муутай байна. Энэ байдал нь аливаа гадны соёлын нөлөөнд ороход илүү хурдан байдаг тул соёлын бодлого хүчтэй байхыг шаарддаг. Эс бөгөөс бид гадны соёлыг эсэргүүцэх чадвар муудаж мөхөх шинжтэй болох тул анхаарах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэж байна¹⁴.
- ✓ Удирдлагын академийн судлаачдын “Монголчуудын үнэт зүйлсийг Шварцийн аргачлалаар тодорхойлсон нь” судалгааны тайланд дурдсанаар Монгол хүний шударга зан, чин үнэнч нөхөрлөл, үнэнч байдал, хариуцлагатай байдал, хайр халамж, уучлах сэтгэл, тусч байдал, оюун санаа, уужуу ухааныг дийлэнхээрээ хамгаас эрхэмлэн үздэг. Тодруулбал ойр дотны хүмүүсээ хайрлан халамжлах, тэдэндээ аядуу аясаар байж, гомдоож мэдэх аливаа үг хэл, үйлдлээ хянаж, татаж байх явдал нэлээд чухалд тооцогдсон байна.¹⁵
- ✓ СЭЗДС-ийн судлаачдын “Монголчуудын үндэсний үнэт зүйлийн судалгааны тайлан”-д дурдсанаар“... Эрс тэс байгаль цаг ууртай нөхцөлд бэлчээр хөөн нүүдэллэх мал аж ахуйн үйлдвэрлэл нь ихэвчлэн хамаатан саднаараа хот айл үүсгэн хамтын хөдөлмөрөөр аж ахуйгаа эрхлэхэд хүргэдэг. Энэ нь монголчуудыг гэр бүлийн болон хамаатан садан, хот айлынхны хүрээнд хамтран, хамтач байх нөхцөл болж өгдөг”.Монголчуудын нутгархаг үзэл нь хамтач соёлын үед илэрдэг өөрийн хамааралтай бүлгийг хамааралгүй бүлгээс ялгаж ханддаг хэм хэмжээний илрэл юм. Монголчуудын хувьд бусдын амжилтаар бахархахаас илүү өрсөлдөж, өөрийгөө харуулах, бусдаас онцгойрох сэдэл ихтэйгээс гадна сайн дурын ажлыг ч өөрийгөө дөвийлгөхөд ашиглах тал бий. Монголчуудын хувьд илүү чөлөөт талдаа хандлагатай. Монголд болохгүй зүйл гэж байдаггүй...”

¹²Мөн тэнд

¹³ <https://www.trends.mn/n/7233> Гантуяа “Менталитет, нийтлэг шинж бүрэлдэхэд хөдөлмөр, уур амьсгал нөлөөлөх нь” нийтлэл. 2021.12.07-ны өдрийн тандалтаар

¹⁴СЭЗДС. Монголчуудын үндэсний үнэт зүйлийн судалгааны тайлан. УБ., 2015. х 38.

¹⁵ Удирдлагын академи. “Монголчуудын үнэт зүйлсийг Шварцийн аргачлалаар тодорхойлсон нь” судалгааны тайлан УБ., 2017. х55-56

Дээрх судлаачдын үзэл баримтлал, судалгааны тайлангийн үр дүнгээс авч үзвэл Монгол хүний онцлогт нүүдлийн соёл иргэншил, уламжлал, цаг агаар, эрс тэс үүр амьсгал, ахуйгаас үүдэлтэй “хамаатансаг, ах дүүсэг, нутгархаг, бялдууч, долигонуур, буруугаа хүлээх дургүй, итгэл даадаггүй, хувийн хариуцлага сул, туйлшрамтгай, амар хялбар аргаар асуудлыг шийдэхийг урьтал болгодог зэрэг сөрөг гэж хэлж болохоор нийтлэг зан чанар ажиглагдаж байна. Эдгээр нийтлэг зан чанар нь авлига авах эрсдэлийг нөхцөлдүүлдэг байж болох юм.

Алсын хараа 2050-д Монгол хүний бусдаас ялгарах онцлог давуу талыг “Бүтээлч сэтгэлгээ, оюуны чадвар өндөр, дасан зохицох чадвартай, эрчист Монгол” хэмээн тодорхойлж, энэ чанарыг хүн бүрд хэвшүүлж, хүүхдийг бага наснаас нь төлөвшүүлнэ хэмээн тодорхойлсон байна. Мөн тэнд уламжлалт ёс, зан заншил, нүүдлийн соёл иргэншил, түүх дээр тулгуурлан үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл бий болгох, үндэсний бахархал бий болгоход соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа тогтмол явуулах, хүүхэд залуусыг гадны соёлын түрэмгийллээс сэргийлнэ гэсэн¹⁶. Энэ цаг үед өнгө мөнгө, эрх мэдлийг шүтсэн үзэл давамгайлж байгаа нь Монгол хүний “хүн болох” төлөвшилд ч сөргөөр нөлөөлж байна. Иймд нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, бүх түвшинд шударга ёс, тэгш байдлыг эрхэмлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна¹⁷ гэжээ.

---

¹⁶ Алсын хараа 2050: Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого. УБ., 2019. х 36.

¹⁷ Мөн тэнд. х41-42.

*“Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийн тайлан*

БҮЛЭГ – 2

Авлигыг нөхцөлдүүлж буй ахуй,
соёлын хүчин зүйлс

АТГ-с зохион байгуулан явуулдаг “Шударга байдлын үнэлгээ-2021” судалгааны тайланд “Авлигад¹⁸ нөлөөлж буй хүчин зүйлүүд” -ийг дараах байдлаар дүгнэн гаргажээ. Үүнд:

1. Ядуурал, нийгэм, эдийн засгийн тогтворгүй байдал, хуулийн хэрэгжилт сул, нийгмийн эмх замбараагүй байдал
2. Ядуурал, иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур
3. Албан тушаал, эрх мэдлээ урвуулан ашигладаг байдал, улс төрийн намын нөлөө их
4. Төрийн хяналт шалгалт сул, үр ашиггүй захиргааны болон улс төрийн бүтэц, хүнд суртал, хариуцлага тооцдоггүй байдал
5. Албан хаагчдын ёс зүйгүй байдал, хариуцлага дутмаг, ёс зүйн ухамсар алдагдсан
6. Үйлчлүүлэгчдээс нэмэлт төлбөр, бэлэг, хандив, санхүүгийн тусламж авдаг байдал
7. Иргэдийн авлигын талаарх мэдлэг, мэдээлэл дутмаг, ажилгүйдэл, ажлын байрны хомсдол
8. Иргэдийн ажлаа хурдан, амжилттай бүтээх хүсэл, шунал
9. Иргэний оролцоо
10. Хэвлэлийн эрх чөлөө

Их Британийн профессор Грэм Брукс “Авлигын криминологи”¹⁹ номдоо авлигын шалтгааныг рационал эдийн засгийн хүрээнд хувь хүн, байгууллага, улс орныг гэсэн 3 хүчин зүйлээс үүдэлтэй болохыг тодорхойлсон.

1. Хувь хүнтэй холбоотой шалтгаан: шунал, төсөөлөл, ёс суртахуун, боловсрол, мэдлэг, сэтгэл зүй, орлогын болон хэрэглээний түвшин, хамаарал бүхий этгээд, танил талын хүрээ гэх мэт шунал, хүслийг хорих, тогтоон барих нь хувь хүний ёс суртахуун, үнэт зүйлийн мэдрэмж, мэдлэг, чадвартай салшгүй холбоотой
2. Байгууллагатай холбоотой шалтгаан: дүрэм журам, дотоод соёл, ёс зүй, үйлчилгээний шат дамжлага, ил тод байдал, дотоод хяналт, хариуцлага тооцох механизм, мэдээлэгчийг хамгаалах байдал, удирдлагын хүсэл эрмэлзэл, албан хаагчдын сонгон шалгаруулалт, технологи, тоног төхөөрөмж гэх мэт
3. Улсын буюу тогтолцоотой холбоотой шалтгаан: засаглалын тогтолцоо, эрх мэдлийн хуваарилалт, хууль эрх зүйн орчин, түүний зохицуулалт, уялдаа, хуулийн хэрэгжилт, иргэд олон нийтийн хяналт, хууль сахиулах системийн хараат байдал, төрд итгэх олон нийтийн итгэл, хэвлэлийн эрх чөлөө, худалдан авах ажиллагааны систем мэдээлэгчийг хамгаалсан байдал, орлогын ялгаатай байдал, улс төрчдийн авлигатай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл гэх мэт.²⁰

Нийгэм, соёлын хүчин зүйлс нь тэгш бус байдалтай харилцан хамааралтай байх бөгөөд үүнийг өөрчлөх хандлага, ойлголтыг практикт хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

¹⁸Авлига гэдэг үгийг Я.Цэвэлийн Монгол хэлний тайлбар толь бичигт 1-рт, эдэд шунах, ёсон бус аргаар юмыг олзолж авах 2-рт, хээл хахууль гэсэн утгаар тайлбарласан байна. Цэвэл Я. Монгол хэлний товч тайлбар толь. УБ, 1966, х16. Мөн авлига гэдэг үг нь *corruptio* гэсэн латин үгнээс гаралтай бөгөөд эрх мэдэлтэй хүний гаргадаг шударга бус үйлдэл, ёс суртахуунгүй зан чанар, хууль бус үйлдлийг хэлнэ *Longman dictionary of Contemporary English*, 1995, p.306

¹⁹Graham Brooks, *Criminology of Corruption: Theoretical Approaches*, 2016.

²⁰Шударга ёс сэтгүүл “Авлига ба технологи” АТГ-ын судалгаа шинжилгээний албаны ахлах ажилтан ахлах комиссар Х.Оюунбаатар, х7.

Д.Дэмбэрэл: “Авлигатай тэмцэж ялахгүйгээр эдийн засгийн том зорилтуудыг шийдэхэд маш хэцүү” Нийгэмд хардлагын хар үүр бүрхчхээд байна. Энэ бол монгол хүний ёс зүйд огт нийцэхгүй үйл ажиллагаа. Яахав, сэтгүүлчид хардах гэдгээ ярьдаг л юм байгаа биз. Ийм юм нийгэмд байж болохгүй шүү дээ. Тэгэхээр энэ бол ёс зүйн хэм хэмжээг хэтрүүлэн хэрэглэх замаар нийгэмд ноцтой асуудал бий болгож байгаа хэрэг. Үүнийг засна гэдэг амаргүй ажил, үүнд олон жилийн хүмүүжил, соёлын ажиллагаа хэрэгтэй.”²¹

Авлигад нөлөөлж буй нийгэм, соёлын хүчин зүйлсийг:

1-рт, төр засгийн хүрээнд

2-рт, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн хүрээнд

3-рт, хувь хүний түвшинд ангилж, хувь хүн гэдэгт мэдлэг, боловсролын хэмжээ, ёс зүйн хэм хэмжээ, ахуйн соёл гол байр суурь эзэлнэ.

“Эрдэм мэдлэгээс илүүтэйгээр зан төлөв, оюун ухаанаас илүүтэйгээр сэтгэлийг ирлэн хурцлах нь хүмүүжлийн гол тулгуур”²² хэмээн хүмүүжил, ёс суртахууны үнэтэй сургаал үгсийг олноор ашиглан, багаас нь хүүхдийг хүмүүжүүлдэг заншил манай Монгол уламжлалт соёлд ч бий.

Мөн “чин сэтгэл, үнэнч байдал, хөдөлмөрч чанар”-ыг эрхэмлэн дээдэлж, хүн бүр өөрт оногдсон үүргээ хариуцлагатайгаар биелүүлж, чин сэтгэлээсээ аливаад хандсанаар бүх зүйл зохих байрандаа орно хэмээн “үүрэг хариуцлага” гэдгийг хэн нэгнээс өгсөн даалгавар бус харин амьдралын маань салшгүй чухал зүйл гэдгийг ойлгуулахыг хичээдэг. Түүнчлэн “дүрэм журмыг зөрчих” гэдгийг байж боломгүй зүйл гэж үзэн хүн бүр үйл ажиллагааны алхам бүртээ өөрөө биечлэн хариуцлага хүлээдэг, хүн бүртэй үнэн сэтгэлээсээ ялгалгүй, шударга харьцдаг, нэр төрөө хүндэлдэг, эрч хүчээ дайчлан ажилладаг байхыг заадаг.

Боловсролын тогтолцоогоор дамжуулан 1-рт: хүмүүжил, ёс зүй, 2-рт, эрдэм мэдлэгийг эзэмшүүлэхийг гол зорилгоо болгодог байна. Мөн албан ёсоор хуульчлаагүй ч үеийн үед дамжиж ирсэн, амьдралдаа мөрдлөг болгодог ёс зүйн цогц сургаалаа баяжуулж, үр хүүхдэдээ өвлүүлэн уламжилж ирсэн.

Хүн ёс зүйтэй байна гэдэг нь шударга байх, бусдыг бодох, өөрийн үйлдлийн үр дагаврыг тооцох тухай ойлголт юм. Хэрэв өөрийн үйлдлийн үр дүн хэн нэгэнд нөлөөлөх талаар огт боддоггүй бол сэтгэцийн эмгэгийн нэг шинж тэмдэг²³ гэж Hare Psychopathy Checklist олон улсын сэтгэцийн эмгэгийн зэргийг тогтоодог судалгаанд дурдсан байна.

Нийгмийн ёс суртахууны доройтлын илрэл нь элдэв гэмт хэрэг өсөж, хүн хүнээ хайрлах, хүндэтгэх, хүнлэг ёс хүн чанар, хариуцлага алдагдаж, хүний болон нийгмийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлөх болов. *Ёс суртахууны доройтолд орсон нийгэмд жирийн иргэд амьдрал хүнд хэцүү болохын сацуу хүнлэг ёс, шударга ёсонд итгэх итгэлгүй болж байна. Өнөөдөр хэн арга зальтай, эрээ цээргүй, ёс суртахуунгүй нь завшиж, харин ёс журмыг дээдэлдэг хүн чанартай нь хохирсоор байна. Мөнгө бүхнийг шийддэг болж, авлига газар авч, ёс бусаар хөрөнгөжсөн хүмүүс хөрөнгөөрөө дулдуйдан төрийн эрх*

²¹Өдрийн сонин 2021.12.14 №239 (6861) 2нүүр

²²Бүшидо япон үндэстний ёс зүйн цогц Нитобэ Иназо (1862-1933) “Ниппон ньюс” сонин газар, 2007.

²³“Hare Psychopathy Checklist Revised (PCL-R)” олон улсын сэтгэцийн эмгэгийн зэргийг тогтоодог судалгаа, OECD, 2018, p.14.

мэдлийг авах хэмжээнд хүртэл ёс бус зүйл улам гаарч байна. Энэ нь нийгэмд шударга бус үйлдэл, хууль дүрэм зөрчихийг жирийн зүйл мэт үзэх хандлага тогтоож байдаг сөрөг үр дагавартай.²⁴

Нийгмийн доод давхрааныхан, ядуучууд, боловсрол багатай, мэргэжилгүй хүмүүс, өсвөр насныхан, залуучуудын дунд зан суртахууны доголдол, дутагдал илүү байгаа бол нийгмийн дунд давхрааныхан төрийн дээд байгууллагын албан хаагчид, УИХ-ын гишүүн, Засгийн газрын агентлагуудын үйл ажиллагаанд үлс төр, бизнесийн хүрээнийхний дотор зан суртахууны уналт, доройтол илүү тохиолддог гэж үзсэн байна.

Тэгш бус хөгжлийн сөрөг үр дагавар нь “хөгжлөөс орхигдох эрсдэлтэй хүн амын бүлгүүдэд” илүү хүнд түсч байна. Үүнд, хүүхэд, залуучууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмад настан, малчид, дотоодын шилжигчид зэрэг болно.

Төрийн түшээ хүнд төрөлх суурь ухаан зайлшгүй хэрэгтэй. Ухаан талбиу байна гэдэг нь бодол нарийн, хөл хийгүй, уужим сэтгэж, ултай шийдвэрлэнэ гэсэн үг. Гэхдээ сэтгэлгээ хурдтай, ончтой, цаг зуурын охор бодол, эзэрхэг сэтгэлд автахгүй байна гэсэн үг.²⁵

Хүн төрөлхтөн үүссэн цагаасаа шударга ёсны төлөө тэмцэж, гэвч шударга ёс тогтоох нь тун амаргүй болохыг мэдэрсээр иржээ. Төрийн эрх барих, хууль тогтоох байгууллагад л ардчилал шударга ёс байхгүй бол тэр улсад үнэмлэхүй байтугай харьцангуй утгаар энэ тухай ярих аргагүй юм. Чин шударгуу байх нь төрийн түшээ хүнд тавигдах гол шаардлага болой. Төр хүчтэй байхын нэг үндэс ч энэ юм. Хамгийн наад зах нь нийгмийг дотроос нь идэж, ялзруулах төрийн нэр хүндийг унагах аюулт хорлол болох авлигаас ангид байх явдал шударга ёсны гол үзүүлэлт юм.

Ерийн ярианд шударга гэдэг үг үнэнч, төлөв, голч, зөв гэх мэт утгаар хэрэглэгддэг. Ёс зүйн онолын түүхэн өөр өөр нөхцөл дэх сэтгэгчид шударга ёс гэдэг үгээр бие биеэсээ агуулгын зарим ялгаа бүхий ойлголтыг илэрхийлж байв. Гэхдээ тэдгээр ойлголтод нийтлэг санаа бий. Тийм нийтлэгийнх нь үүднээс хандвал шударга ёс (justice, справедливость) бол нийгмийн материаллаг ба сэтгэлийн баялгийг хүмүүст хэрхэн хүртээх харилцааг тухайн нөхцөлд зөвтгөн тохируулдаг ёс суртахууны зарчим мөн.

Ёс зүйн онолчид баялгийг заавал шударга зарчимд нийцүүлэн хүн амд хүртээх ёстойг заадгаараа нийтлэг байдаг. Харин юуг хэнд яаж хүртээвэл шударга байх вэ гэдэг талаар өөр өөр байр суурь илэрхийлж байна. Жишээ нь, *Аристотель шударга ёсны 2 үндсэн төрлийн тухай ярьдгийн нэг нь тэгшитгэх, нөгөө нь хуваарилах шударга ёс мөн* гэж үзсэн.

Харин шинэ үеийн философийн ба ёс зүйн зарим сургаалд нь тэгш ёсыг шударга ёсны илэрхийлэл гэсэн үзэл давамгайлж байв. Энэ тэгш ёс нь эдийн засаг, нийгмийн байр суурьт хамаардаггүй, харин бүх хүн хуулийн өмнө адил эрх эдэлж, үүрэг хүлээх шаардлагад шууд хамаардаг. Өөрөөр хэлбэл, зах зээлийн эдийн засаг бүхий ардчилсан нийгмийн шударга ёс мөн.

Орчин үеийн шударга ёсны онолд тэгшитгэх, хуваарилах нь хоёулаа тусгагдсан байдаг ч зах зээлийн эдийн засаг амжилттай хөгжсөн улсуудын нийгмийн хамгааллын бодлогод тэгшитгэх зарчим нэвтэрсэн байдаг. Гэхдээ бодит шударга ёс бол зөвхөн тэгш ёсны хэрэгжилтийн үр дүн төдий биш, харин нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд байгуулсан

²⁴АТГ

²⁵www.pqi.mn “Монгол төрийн уламжлал, шинэчлэлийн асуудалд”

гавьяаныхаа хэрээр хариу шан хүртдэг тийм хуваарилалтын зарчмын хэрэгжилтийн үр шим болж байдаг.²⁶

Хүн төрөлхтөн нийгмийн эдийн засгийн тогтвортой жолоодлогыг хэрэгжүүлж шударга ёс тогтоох ухааныг өвлөн хуримтлуулж байна. Үүний үндсэн агуулга нь:

1. Хүний ахуй бол махбод, эрчим, оюун ухааны биежсэн нэгдэл мөн. Орчлонгийн 3 язгуур үндэс нь хүний ахуйг төрүүлэгч мөн.
2. Нийгмийн зан заншил бол ёс суртахууны үндсэн зарчмуудын хүрээнд хүн амьдралын үзэл бодлоо үйл ажиллагаагаар илэрхийлж, нийгэмдээ зохицож, оршихын үүднээс нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн ёслол, түүний дүрэм мөн.

Монголчуудын үнэт зүйлийн судалгаануудын²⁷ үр дүнд дараах нийтлэг үнэт зүйлс нь өнөөгийн монголчуудын дунд нийтлэг байна гэж харж болохоор байна. Үүнд:

1. Шударга ёс=Эрх тэгш байдал=Хариуцлага=Дэг журам
2. Эрүүл мэнд
3. Хүнлэг чанар
4. Үндэсний соёл, зан үйл, ёс заншил
5. Гэр бүлийн хүмүүжил

Эндээс бид үнэт зүйлээ тодорхойлохын зэрэгцээ үндэстний сэтгэлгээгээ танин мэдэх шаардлагатай нь харагдаж байна. Менталитет хэмээх үг нь латин гаралтай бөгөөд ухаан бодол, сэтгэл санааны төлөв, шинж маяг гэсэн утгыг илэрхийлдэг. Энд нийгэм, улс төрийн сэтгэлгээ, ёс зүй, ёс суртахуун, шашин, ертөнцийг үзэх үзэл, үндэстний өөрийн ухамсар, үнэлэмж, үнэт зүйлс, урлаг зэрэг нь багтана.

Менталитет хэмээх ойлголт нь “санаа бодлын дүр, нэг хүн буюу нийгмийн нэг хэсэг бүлгийн ухаан санаа, оюун бодлын тогтоцын нэгдэл” гэж үзэж болно.

Хүмүүсийн сэтгэлгээнд маш олон зүйл нөлөөлж байна. Үүнд: нийгмийн нөхцөл байдал, хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, эдийн засгийн хямрал, хүмүүсийн аж амьдрал, амьдралын түвшин, ядуурал, авлига, хээл хахууль, ёс суртахууны доройтол, гэмт хэрэг зэрэг бүхий л зүйлтэй ард олны сэтгэлгээ холбоотой. Энэ сэтгэлгээг хэрхэн төлөвшүүлэх вэ?, энэ доройтол яагаад гарч ирэв? гэдгийг тодорхойлох хэрэгтэй. Мөн Монголчуудын ахас дээдсээ хүндлэх хүндлэл, ёс заншил, уламжлалт мэдлэг, боловсрол, хөгжил, хөгжлийн тухай ойлголт, бусад ард түмний соёл, соёлын сайн ба муу талын дүгнэлт ч нөлөөлнө.

Авлигыг багасгахад бусад орны туршлагууд:

- ✓ Дэлхийн улс орнууд авлигыг багасгахын тулд цалингийн шатлалыг амьдралын өртөгтэй уялдуулан хэрэгжүүлэхэд анхаардаг.
- ✓ Төрийн албан хаагч авлигын гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд ялыг хүндрүүлдэг.
- ✓ Авлигад өртөж болохуйц албан тушаалд төрийн албан хаагчийг сэлгэн ажиллуулдаг.
- ✓ Ёс суртахууны зарчмыг мөрдүүлэхэд анхаарч, сургалтууд тогтмол зохион байгуулдаг.

²⁶Ц.Гомбосүрэн Ёс зүй УБ.2008, х124-125.

²⁷СЭЗИС “Монголчуудын үнэт зүйлийг тодорхойлох судалгаа”-2015, Удирдлагын Академи - “Монголчуудын үнэт зүйлсийг Шварцын аргачлалаар тодорхойлсон нь”-2017, СУИС-“Монголчуудын үнэт зүйл”-2020

- ✓ Захиргааны хэм хэмжээ, дүрэм журмыг тодорхой болгодог.
- ✓ Иргэд, олон нийтэд мэдээлдэг, сурталчилдаг.
- ✓ Өргөдөл, гомдлыг иргэдээс хүлээн авч, түргэн шуурхай шийдвэрлэдэг.
- ✓ Төрийн албан хаагчдын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг авдаг.
- ✓ Цахим орчинд мэдээлэл, технологийг ашиглан, олон нийтийн ухамсарт нөлөөлөхүйцээр соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа явуулдаг.
- ✓ Төрийн албан хаагчийг томилохдоо ёс зүй, үнэнч шударга байдал, зан чанарыг чухалчлан үздэг.
- ✓ Мэдээлэгчийг урамшуулж, мөнгөн шагнал олгодог.
- ✓ Мэдээлэгчийн аюулгүй байдлыг хамгаалахын тулд нууцлалыг хангах тогтолцоог боловсронгуй болгох хэрэгтэй байдаг.
- ✓ НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрөөс Шинэ Гвинейд “Авлигын эсрэг-Гар утас” төслийг crowdsourcing жишээ амжилттай хэрэгжсэн гэдэг. Crowdsourcing платформ нь дээш чиглэсэн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх механизм юм.
- ✓ Өрсөлдөөнт улс төрийн бүтэц авлигыг бууруулдаг. Ардчилсан сонголт хийх эрх чөлөөг ард иргэдэд олгох нь авлигыг бууруулдаг байна.

Монголчуудын үнэт зүйлийн судалгаануудын²⁸ үр дүнд дараах нийтлэг үнэт зүйлс нь өнөөгийн монголчуудын дунд нийтлэг байна гэж харж болохоор байна. Үүнд:

1. Шударга ёс = Эрх тэгш байдал = Хариуцлага = Дэг журам
2. Эрүүл мэнд
3. Хүнлэг чанар
4. Үндэсний соёл, зан үйл, ёс заншил
5. Гэр бүлийн хүмүүжил

---

²⁸ СЭЗИС “Монголчуудын үнэт зүйлийг тодорхойлох судалгаа” – 2015, Удирдлагын Академи - “Монголчуудын үнэт зүйлсийг Шварцын аргачлалаар тодорхойлсон нь” – 2017, СУИС – “Монголчуудын үнэт зүйл” – 2020

*“Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийн тайлан*

БҮЛЭГ – 3

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа
чиглэх зорилтот бүлэг

3.1. Зорилтот бүлэг

Бүлэг, нэгж, тодорхой хэсэг, нэгдэл, түүвэр зэрэг ойлголт нь шинжлэх ухааны хувьд нийтлэг шинж, онцлогтой, системийг төлөөлөх чадвартай, тодорхой хэв шинж бүхий эх олонлогийг илэрхийлэх нийгмийн бүтэц юм. Өөрөөр хэлбэл, үйлчилгээний үр шимийг хүртэх ёстой, эсвэл тухайн сонгон авсан нэгж, хэсгээр дамжуулан нийт эх олонлогт тархаах, нөлөөлөх боломжтой түүврийг “Зорилтот бүлэг” гэж томъёолж болно.

Сэтгэл судлалын толь бичиг, тайлбаруудад зорилтот бүлгийг “... сэтгэл зүйн нөлөөлөл үзүүлэхээр сонгож авсан хувь хүн эсвэл бүлэг²⁹”, “... үйл ажиллагаанд татан оролцуулах, үр шимийг хүртэх, түүнчлэн судалгаанд хамрагдах боломжтой нийт хүн амын дундаас төлөөлөх бүлэг” зэргээр тодорхойлсон байна.

Зорилтот бүлэг нь амьдралын нийтлэг хэв шинж, ижил төсөө бүхий хүн амын бүлэг, нийгмийн давхраажилт, үйл ажиллагааны зорилго, чиглэл, онцлогоос хамаарч олон төрөл, хэлбэрээр тодорхойлогдож болох хэдий ч тухайн зорилтот бүлэг рүү чиглэсэн үйл ажиллагааны стратеги нь дараах нийтлэг зураглалтай байна.

Зураг 3.1. Зорилтот бүлгийг тодорхойлох ерөнхий схем.

Авлига нь төрийн алба, албан тушаалтантай ихэвчлэн холбогдох ойлголт бөгөөд нийтлэг судлагдсан байдал нь төрийн албан тушаалтнууд авлигад өртдөг тухай өгүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл, төрийн албанд авлига ихээр тархаж байгааг олон улсын түвшинд судалж анхаарал хандуулж байна. Авлигын төрөл, хэлбэр нийгэм дэх авлигын түвшнийг хэмжих, авлигатай хийх тэмцлийн арга хэлбэрийг сонгох, түүний эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох үүднээс судлаачид авлигын үзэгдлийг судалж төрөл, илрэх хэлбэрийг тодорхойлж ангилсан байна.

²⁹Dictionary of Military and Associated Terms. US Department of Defense 2005

Мөн авлига нь алдагдсан мөнгөний хэмжээ болон салбараас хамаарч “том, жижиг ба улс төрийн гэж ангилагдах боломжтой”³⁰.

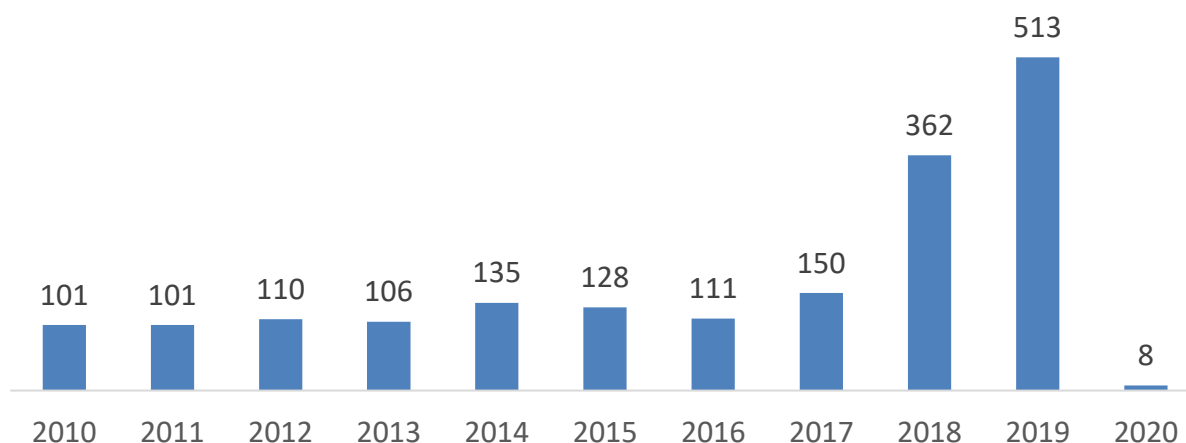
Үүнд:

- ✓ Их авлига нь төрийн өндөр түвшинд үйлдсэн хэргүүд байх бөгөөд бодлого, эсвэл төрийн үйл ажиллагааг гажуудуулж, удирдагчдад олон нийтийн зардлаар үр ашиг хүртэх боломжийг олгодог.
- ✓ Жижиг авлига гэдэг нь бага, дунд шатны төрийн албан хаагчид өдөр бүр эмнэлэг, сургууль, цагдаагийн хэлтэс болон бусад агентлагууд гэх мэт газруудад бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ авч байгаа иргэдтэй харилцахдаа эрх мэдлээ урвуулан ашиглахыг хэлнэ.
- ✓ Улс төрийн авлига гэдэг нь албан тушаалаа урвуулан ашиглаж эрх мэдэл, албан тушаал, эд хөрөнгөө хадгалан үлдэх зорилгоор санхүүгийн эх үүсвэр хуваарилах болон санхүүжилт олгох бодлого, тогтолцоо, дэг журмыг залилан мэхлэх явдал юм” гэжээ.

Их буюу том хэмжээний авлига нь нийгмийг хамарсан, ихээхэн хор үршигтай байх нь ойлгомжтой бөгөөд улс төр, санхүү, захиргааны өндөр албан тушаалтнууд төрийн бодлого боловсруулах явцдаа албан тушаалаа урвуулан хувийн ашиг хонжоо олоход ашигласан ихээхэн хэмжээний мөнгөн дүнтэй авлигыг том авлига³¹ гэж тодорхойлсон ба төрийн үйлчилгээг гажуудуулах, аль нэг салбар байгууллагад давуу эрх олгодог нь хохирлын хэмжээ ихтэйг илтгэнэ.

3.2. Авлигын гэмт хэргийн статистик

Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооны Статистик мэдээллийн нэгдсэн сангийн мэдээллээс харахад Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт заасан “Авлигын гэмт хэрэг”-т бүртгэгдсэн нийт хэргийг сүүлийн 10 жилийг харахад 1835 байна. Жилд дунджаар 105 орчим хэрэг бүртгэгддэг бол сүүлийн жилүүдэд 2-3 дахин өссөн үзүүлэлттэй байна.

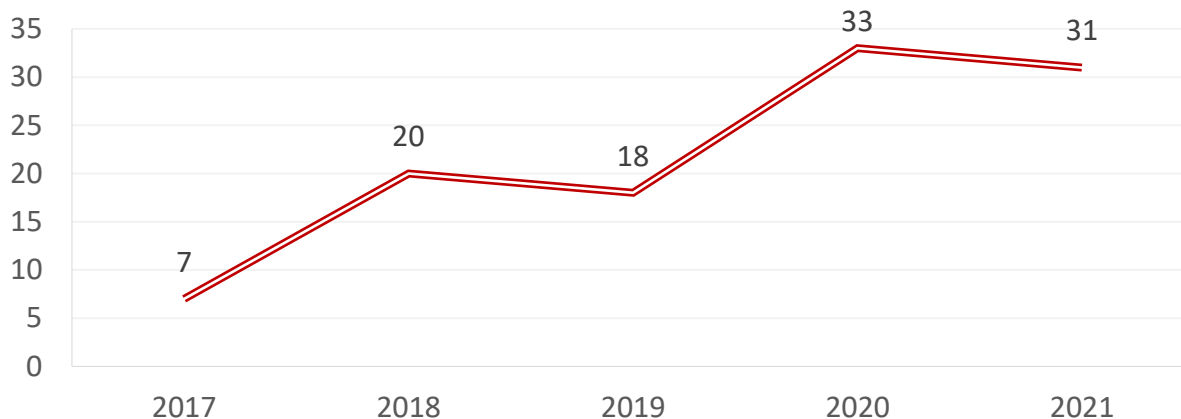

Зураг 3.2. Авлигын гэмт хэргийн бүртгэгдсэн тоон үзүүлэлт

³⁰Өлзийбаяр, В, “Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны удирдлага”, Удирдлагын академи, гарын авлага, УБ.,2008.

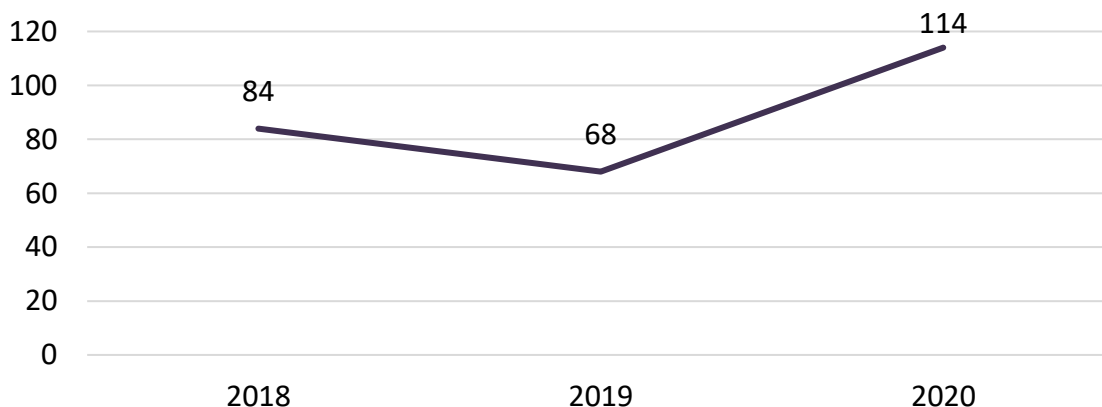
³¹Зүмбэрэлхам, Д., “Авлигын гэмт явдал: сургалтын гарын авлага”, USAID, Хууль зүйн үндэсний төв, УБ, 2007.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Цагдан хорих 461 дүгээр ангийн гэмт хэрэгт холбогдогчийн статистик мэдээллээс үзэхэд Эрүүгийн хуулийн 22.4 (Хахууль авах) -р сүүлийн 5 жилд нийт 109 сэжигтэн, яллагдагч цагдан хоригджээ.

Зураг 3.3. Цагдан хоригдсон хоригдогчийн тоо

Авлигатай тэмцэх газраас 2019 онд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж шүүхэд шилжүүлсэн хэргээс 68 эрүүгийн хэрэг анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдэж байсан бол 2020 онд 114 хэрэг шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэгдэж, шүүхээр шийдвэрлүүлсэн хэрэг өмнөх оныхоос 67.6 хувиар өссөн байна.

Зураг 3.4. Шүүх шийдвэрлэсэн хэргийн тоо

Харин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Нэгдсэн тоо бүртгэлийн 2022 оны 3 дугаар сарын мэдээгээр нийт **12 хоригдол** Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1-д зааснаар буюу “Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах” гэмт хэргийг үйлдэж, хорих ял эдэлж байна.

Эдгээр хоригдлуудын гэмт хэрэг үйлдсэн байдал болон нийгэм, хүн ам зүйн үзүүлэлтээр авч үзвэл:

- ✓ 32-оос дээш насны
- ✓ Анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн 11, давтан буюу 2 удаа үйлдсэн 1
- ✓ 2 эмэгтэй, 10 эрэгтэй
- ✓ Бүгд дээд боловсролтой

- ✓ Үйлдсэн гэмт хэргийг Улаанбаатар хотын шүүхээр шийдвэрлэсэн 8, орон нутгийн шүүхээр шийдвэрлэсэн 4 үйлдэл байна.

Дээрх тоо баримтад тулгуурлан авч үзвэл авлигын хэрэгт холбогсдын хэргийг шүүхээр шийдвэрлэх хугацаа харилцан адилгүй, удаашралтай байгаа нь цагдан хоригдогсдын болон ял эдэлж буй хоригдлын тоон үзүүлэлтээс харж болно. Үүнийг Нээлттэй нийгэм форумын “Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа” цуврал (2)-д судлаач Б.Батзоригийн нийтэлсэн Нийтийн албан тушаалтан, аж ахуйн нэгжийн төлөөллөөс бүрдсэн 25 хүнд холбогдох “Авлигын гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэсэн Улсын дээд шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ”-ний тайланд “...гэмт хэргийг шийдвэрлэх хугацаа удаашралтай, нэмэлт мөрдөн байцаалтад буцаах хандлагатай” талаар дурдсан байх ба “Хахууль авах гэмт хэрэг үйлдсэн сэдэл, гэм буруугийн хэлбэр, үйлдлийн тоо, мөнгөн дүнгийн хэмжээ зэргийг харгалзан үзэж, ялыг ялгавартай оногдуулахад анхаарах шаардлагатай” гэж үзжээ.

Мөн тус тайланд ... шүүгдэгч Н.Б-ийн авсан хахуулын дүнг бодитоор тогтоох боломжгүй, шүүгдэгчдийн албан тушаалтанд өгсөн хахуулын дүнг тэдний мэдүүлгээр үнэн зөв тогтоох боломжгүй юм“ хэмээн хахуульд өгсөн, авсан мөнгөн дүнг бодитоор тогтоогоогүй байгаа нь гэм хорын шинж чанарыг бүрэн арилгах боломжгүй нөхцөл байдал бүрдсэн гэж дүгнэж болохоор байна гэсэн нь Эрүүгийн хариуцлагын зорилгыг хангахгүй байх нөхцөл ажиглагдаж байна гэж үзэж болохоор байна.

3.3. Авлигад хэн өртдөг вэ?

Авлигын гэмт хэрэг нь зохион байгуулалттай гэмт хэргийн төрөлд хамаарч байгаа нь Transparency International байгууллагаас Их Британид хийсэн судалгааны үр дүнд дурдагдсан бөгөөд хил гааль, шорон, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд түлхүү илэрч байна гэжээ. Мөн дээрх судалгаагаар (2013) “жигжиг” авилгад эмнэлэг, сургууль, цагдаагийн байгууллагын доод болон дунд албан тушаалтнууд оролцох нь түгээмэл бөгөөд авлигын хэмжээ өндөр байсан ч албан тушаалтан бүр авлига өгч буй иргэнээс тухайн авлигыг авдаггүй гэж дурдсан байна. Энэ нь авлигад “идэгдсэн” төрийн алба хаагчид хэнийг “онилох”-оо мэддэг, сонгох боломжтой байдагтай холбоотой гэжээ.

Эндээс нийгмийн тодорхой хэсэг, тэр дундаа төрийн албаны тодорхой хэсэг нь бусдаас илүү авлигад өртөж болзошгүй, нөгөө талд иргэдийн зүгээс хэнд авлига өгөхийг эрмэлзэж, авлигын “бай” болгодог нь зорилтот бүлгийг тодорхойлох үндэслэл болох ёстойг тус судалгааны тайланд өгүүлсэн байна.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны зорилтот бүлгийг тодорхойлохдоо

Авлигад хэн өртдөг вэ?, Иргэд хэнийг онилдог вэ? гэсэн үндсэн 2 бүтэц бүхий асуулгын дагуу томьёолох нь тэдэн рүү чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг оновчлоход ач холбогдолтой юм.

Манай улсын иргэдийн дунд явуулсан судалгаагаар төрийн албан хаагчдын 70 орчим хувь нь авлигад өртөмтгий³² гэжээ.

Азийн Сан, Сант Марал сантай хамтран явуулсан “Авлигын талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг тогтоох судалгаа”³³-аар дараах таван байгууллагыг авлигад хамгийн их автсан гэж 2006 оноос хойш үзсээр байна.

Хамгийн их авлигад өртсөн таван байгууллагын 2006 – 2008, 2017 – 2019 онуудын үнэлгээг харьцуулбал үр дүн нь авлигын түгэн дэлгэрсэн асуудлын эх үүсвэрийг харуулж байна.

Хүснэгт 3.1. Авлигад хамгийн их өртсөн байгууллагууд

Он цаг	Авлигад хамгийн их өртөх зэрэглэл				
	I	II	III	IV	V
2019 оны 3 сар	Улс төрийн намууд	Шүүхийн тогтолцоо	Газрын Алба	УИХ	Орон нутгийн худалдан авах тендэр
2018 оны 3 сар	Газрын Алба	Улс төрийн намууд	УИХ	Үндэсний засгийн газар	Шүүхийн тогтолцоо / Уул уурхай
2017 оны 3 сар	Газрын Алба	Улс төрийн намууд	Уул уурхайн	УИХ / Хууль эрх зүй	Үндэсний засгийн газар
2008 оны 3 сар	Газрын Алба	Уул уурхай	Гааль	Бүртгэл, Зөвшөөрлийн Үйлчилгээ	Шүүхийн тогтолцоо
2007 оны 3 сар	Газрын Алба	Гааль	Уул уурхай	Шүүхийн тогтолцоо	Бүртгэл, зөвшөөрлийн гэрчилгээ
2006 оны 3 сар	Газрын Алба	Гааль	Уул уурхай	Шүүхийн тогтолцоо	Цагдаа

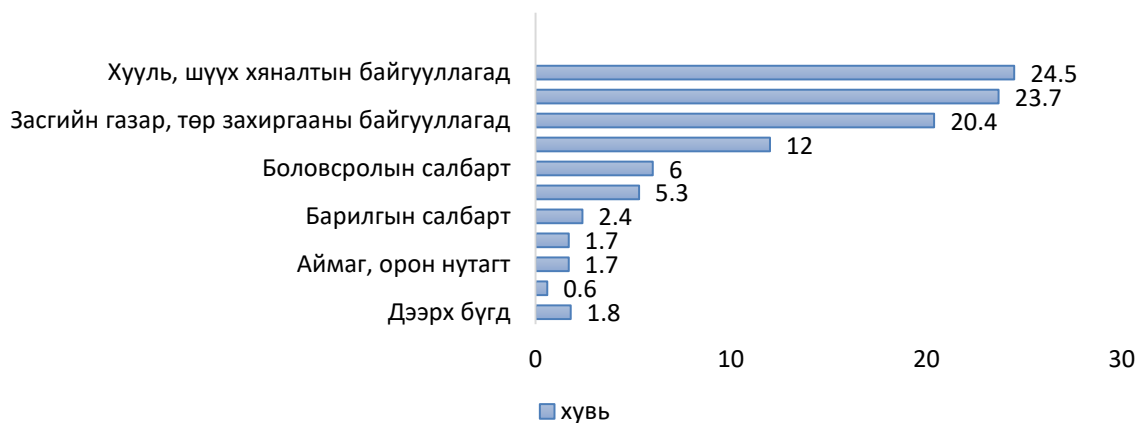
Тухайн үнэлгээнд өөр өөр цаг үед хамрагдсан нийт байгууллагуудын тоо 20 орчим байгаа боловч ердөө 5 байгууллагыг л тогтмол сонгожээ. 2019 онд шүүхийн тогтолцоо нь авлигад хамгийн их автсан байгууллагуудын хоёрт бичигдсэн. Хэрэв шүүх засаглал болон Газрын алба нь Монгол улсын авлигын асуудалтай байгууллагаар байнга нэрлэгдэж ирсэн бол сүүлийн үед гурван өөр хуулийн этгээд (УИХ, улс төрийн намууд болон Засгийн газар) гарч ирсэн нь авлигын эсрэг үр дүнтэй бодлогыг боловсруулахад тулгарч буй хамгийн том саад бэрхшээлүүд болоод байна гэж дүгнэжээ.

УИХ-ын Тамгын газраас зохион байгуулсан “Авлига Үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх нь” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэлд³⁴ тусгагдсан судалгааны үр дүнгээр “Авлига гарч буй салбарууд”-ыг эрэмбэлэн танилцуулжээ.

³²Ц.Цэлмэг, “Авлига, хээл хахуулийн гэмт хэргийн тулгамдсан асуудал”, Шударга ёс сэтгүүл. х 10.

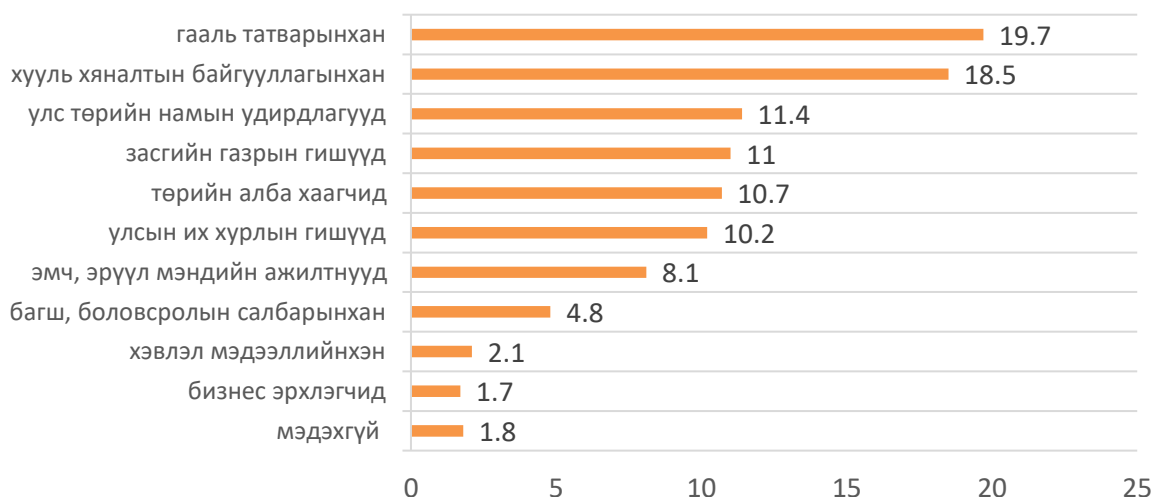
³³Ардчилсан оролцоотойгоор Төрийн албанд сайн засаглал, ил тод байдлыг бэхжүүлэх нь төсөл (steps), 2019

³⁴Оюунбаатар, Ц. “Авлигатай тэмцэх замаар үндэсний аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх нь”

Зураг 3.5. Авлига гарч буй салбарууд

Харин авлигын тархалт, түвшинг эрэмбэлэн харуулахдаа “Манай улсын аль түвшнийхэн авлигад илүү автсан бэ?” асуултын хүрээнд тодорхойлсон байна.

Зураг 3.6. Авлигын тархалтын түвшин

Тэгвэл Авлигатай тэмцэх газрын Авлигын гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн шинжилгээ³⁵-ээс харахад төрийн албаны ангиллаар ямар албаны тушаалтан авлигад өртдөг болох нь харагдаж байна. Тус байгууллагаас 2020 онд гэмт хэргийн шинжтэй 1020 гомдол, мэдээллийг шалган шийдвэрлэсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 126 нэгжээр буюу 14.1 хувиар өссөн байх ба 2020 онд гомдол, мэдээлэлд холбогдсон этгээдийг албан тушаалаар нь ангилбал:

- ✓ Төрийн улс төрийн - 364
- ✓ Төрийн захиргааны – 265
- ✓ Төрийн тусгай - 170
- ✓ Төрийн үйлчилгээний – 98

³⁵Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт, УБ.,2021

- ✓ Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн - 97
- ✓ Хувийн хэвшил, аж ахуйн нэгж, болон төрийн бус байгууллагын - 38 албан тушаалтан холбогдон шалгагдсан байна.

Хүснэгт 3.2. Авлигад холбогдон шалгагдсан этгээд (албан тушаалаар)

Албан тушаал	2018	2019	2020
Төрийн тусгай албан тушаалтан	434	101	116
ТББ, ААН-ийн албан тушаалтан	193	143	231
Улс төрийн албан тушаалтан	166	48	81
Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн албан тушаалтан	82	38	55
Төрийн үйлчилгээний албан тушаалтан	145	48	116
Төрийн захиргааны албан тушаалтан	204	103	97

Албан тушаалын байдлаар авлигад хамгийн их өртсөн байгууллагуудын хооронд хамаарал байгааг дээрх статистик тоо баримтууд илэрхийлж байна.

Авлигын гэмт хэрэг холбогдогч төрийн алба хаагч, оролцогчдын зарим жишээ:

Кейс 1:

Мэргэжлийн хяналтын газрын экспорт, импорт, хилийн хорио цээрийн хяналтын газар, хэлтсийн дарга, ажилтнуудаас бүрдсэн 6 албан тушаалтан иргэдээс гаргасан “Түргэн муудах болон хүнсний бүтээгдэхүүн экспортлох зөвшөөрөл, импортын мэдэгдэл авах хүсэлт”-ийг шийдвэрлэхгүй удаах, хясан боогдуулах замаар нэр бүхий 19 хүн, “хуулийн этгээд”-ээс 2017 оны 5 дугаар сарын 26-ны өдрөөс 2017 оны 12 дугаар сарын 07-ны өдрийн хооронд Чингэлтэй дүүргийн 4 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах ажлын байран дээрээ удаа дараагийн үйлдлээр хахууль авсан.

Онолын хувьд авлига гарч буй салбараас нь хамааруулан улс төр, захиргаа, бизнесийн салбар дахь авлига гэхчлэн ангилах ба улс төрийн авлига нь ихэвчлэн сонгуулийн үйл явцтай холбоотойгоор илэрдэг бол захиргааны авлига нь бодлогын хэрэгжилтийг гажуудуулах үйлдлээр илэрдэг. Энэ төрөл манай улсын хувьд түгээмэл байгааг мөн харж болно.

Мөн ЭЗХАХБ-ын олон улсын төрийн албан хаагчдын хээл хахуулийн эсрэг конвенцод олон улсын бизнесийн харилцаанд хууль бус давуу нөхцөл олж авахын тулд албан үүргээ гүйцэтгэж байгаа албан хаагчдад шууд болон зуучлагчаар дамжуулан өөрт нь эсвэл гуравдагч талд давуу байдал олгохыг амлах, санал болгох эсвэл олгохыг хээл хахуульд хамруулахаар тодорхойлжээ³⁶.

Эдгээр тодорхойлолтоос үзвэл хээл хахууль нь уг үйлдэлд оролцогч хоёр талын үйлдлээр илэрдэг, хээл хахууль өгч байгаа нь тухайн этгээдийг албаны эрх ашгаас нь урвуулах, авч байгаа нь түүний төлөө албан эрх ашгаасаа урвах агуулгатай байна.

³⁶НҮБ, Авлигын эсрэг Нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц, http://www.iaac.mn/pdf/avliqiin_esreg_konvents.pdf 15 OECD, Convention on combating bribery of foreign public officials in international public transactions, 2011, in <http://www.oecd.org/dataoecd/4/18/38028044.pdf>

Судлаачдын³⁷ үзсэнээр авлигын хэрэг оролцог талуудын оролцоо, авлигын хэлбэр зэргээс хамаарч олон төрөлтэй байж болох бөгөөд Эрүүгийн хуульд заасан төдийгүй

Монголчуудын уламжлалт ахуй, соёлтой холбоотой дараах төрлүүд түгээмэл байна.

- ✓ *Шан харамж, бэлэг*: Албан үүргээ гүйцэтгэснийхээ төлөө иргэн байгууллага, бизнесийн нэгжээс нэмэлт төлбөр, үнэ бүхий зүйл авах хэлбэр бөгөөд хээл хахуультай харьцуулахад нийгэмд учруулах хор аюулын зэрэглэлээр харьцангуй бага хэлбэр гэж тооцогддог.
- ✓ *Эд хөрөнгө завших*: Албан үүргийн дагуу хариуцаж буй эд хөрөнгийг өөрийн эсвэл, өөр бусад этгээд, байгууллагын ашиг тусын тулд завших, зориулалтын бусаар, санаатайгаар үйлдсэнийг авлигын гэмт хэрэгт тооцдог.
- ✓ *Эрх мэдэл, чиг үүргээ урвуулан ашиглах*: Албан тушаалтан шийдвэр гаргах эрх мэдлээ ашиглан бусдад давуу байдал олгох болон харилцаанд оролцогч талуудад тэгш бус хандсанаар ашиг хонжоо олох үзэгдэл, аливаа үйлдлийг хууль тогтоомж зөрчин гүйцэтгэх, буюу гүйцэтгэхгүй байхыг мөн авлигын гэмт хэрэгт тооцно.
- ✓ *Ах дүүсэх, найзархах*: Албан тушаалтан аливаа асуудлаар найз нөхдөдөө эсвэл төрөл садан, ах дүү нартаа илүү ашигтай шийдвэр гаргах, албан тушаалд томилж зэрэг байдлаар илэрдэг авлигын хэлбэр юм.
- ✓ *Гэмт хэргээс олсон орлогыг угаах*: Гэмт хэргээс олсон орлогын хууль бус гарлыг нуун дарагдуулах, хууль бусаар олсон эд хөрөнгийг өөрчлөх буюу шилжүүлэх санаатай гэмт үйлдлийг авлигад тооцдог байна.
- ✓ *Хөнгөлөлт үзүүлэх*: Төрийн байгууллага албан тушаалтан зарим иргэн, байгууллагад тусгайлан дэмжлэг үзүүлэх хэлбэрээр илэрдэг авлигын төрөл. Албан тушаалтан бизнесийн аль нэг бүлэг, эсвэл байгууллагыг онцгойлон авч үзэж дэмжсэнээр улс төр, бизнесийн авлигын сүлжээ үүсэж энэ нь цаашид эрх мэдлийн монопол үүсэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг, чөлөөт өрсөлдөөнийг хязгаарладаг сөрөг үр дагавартай.
- ✓ *Тал тохой татах*: Танил тал, хамаатан садан, нэг нам, бүлэглэлийн гишүүддээ давуу эрх олгох, албан тушаалд томилох, нөөц хуваарилахтай холбоотой илэрдэг авлигын хэлбэр бөгөөд ажил хэргийн мэдлэг чадварын шалгуур хангасан хүмүүс төрийн албанд шударгаар дэвшин ажиллах боломж хаагддаг сөрөг үр дагавартай.

Авлигын гэмт хэргийн илрэх хэлбэрээс хамааруулан гэмт хэрэгт тооцох шалгуурыг тодорхойлж авлигатай тэмцэх аргаа тодорхойлдог байна.

3.4. Авлига “хэн” өгдөг вэ?

“Авлига Үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх нь” судалгааны тайланд дурдсанаар “Авлигын тухай бодомж”-ыг тодорхойлж, “Ажил үйлсээ бүтээхийн тулд гар цайлгах, бэлэг

³⁷Зүмбэрэлхам, Д., “Авлигын гэмт явдал: сургалтын гарын авлага”, USAID, Хууль зүйн үндэсний төв, УБ, 2007.

өгөх нь байх л зүйл” бодомжийн хүрээнд судалгаа явуулахад судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 43.7 хувь нь санал нийлнэ, 53.6 хувь нь санал нийлэхгүй гэжээ.

Энэ нь иргэдийн хувьд эрх мэдэл бүхий албан тушаалтанд “Албан үүргээ гүйцэтгэсний нь нэмэлт төлбөр, үнэ бүхий зүйл, бэлэг, дурсгалын зүйл” өгөх итгэл үнэмшил байгааг илтгэж байна.

→ Улс төрийн хүрээнд өөрт болон бусдад ашигтай давуу байдал бий болгох шийдвэр гаргуулахын тулд хийдэг авлигын шинжтэй үйлдлийн давтамж³⁸-ийг авч үзэхэд:

- хөрөнгө мөнгө өгөх,
- олсон ашиг орлогоо хуваахаар амлах,
- өндөр цалинтай ажилд оруулах,
- албан тушаалд томилох,
- өр зээлийг нь төлөх зэрэг үйлдлүүд их давтамжтай байгаа бол өндөр бооцоо тавьж санаатайгаар хожигдох, хувьцаа өгөх, эмчилгээ сувиллын зардал даах, гэр бүлийн гишүүдэд үнэтэй бэлэг өгөх, аялал жуулчлалын зардал даах, төрийн шагнал олгох гэх мэт олон төрөл хэлбэрээр илэрчээ.

Бизнес эрхлэгчдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтантай хэлцэл хийх үед зарцуулдаг авлигын хэмжээг тухайн хэлцлийн нийт үнийн дүнд эзлэх хувиар тооцож үнэлсэн 2013 оны үзүүлэлтээр өмч хувьчлах шийдвэр гаргуулахад:

- хувьчлах хөрөнгийн 16.3 хувийг,
- төсвийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах шалгаруулалтын үед тендерийн 13.5 хувийг,
- татвараас чөлөөлүүлэхэд 13.1 хувийг,
- төсөл, хөтөлбөрт хамрагдахад тухайн төслийн 10 хувь,
- зээл авахад зээлийн 9.8 хувь,
- иргэний нэхэмжлэл шийдвэрлүүлэхэд өр төлбөр, нэхэмжлэлийн 8.9 хувийг авлигад зарцуулдаг гэж шинжээчид үзсэн байна.

Кейс 2:

Хэргийн агуулга, үйл баримт:

Шүүгдэгч Д.Д нарын 19 хүн Мэргэжлийн хяналтын газрын экспорт, импорт, хилийн хорио цээрийн хяналтын газар, хэлтэст хандан өгсөн “Түргэн муудах болон хүнсний бүтээгдэхүүн экспортлох зөвшөөрөл, импортын мэдэгдэл авах хүсэлт”-ийг тус газрын хэлтсийн дарга Н.Б, газрын дарга Э.А нарын зүгээс шийдвэрлэхгүй удаах, хясан боогдуулсны улмаас аргагүй байдалд орж, төрийн үйлчилгээг авахын тулд хахууль өгсөн.

³⁸Баярсайхан, Б, “Өндөр түвшний авлига”, Шударга ёс сэтгүүл, №10.

3.5. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа хэнд чиглэх ёстой вэ?

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд нийт хүн амын дунд авлигын улмаас улс оронд учруулах хохирлын талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, авлига авах, өгөх зан үйлд нөлөөлөх стратеги боловсруулж хэрэгжүүлэх нь ач холбогдолтой байдаг.

Түүнчлэн авлигын эсрэг үйл ажиллагааг олон нийтийн түвшинд зохион байгуулж чадахгүй бол авлига зөвхөн “өсөх” л чиглэлтэй болохоос, зогсонги шинжийг агуулдаггүйг тооцоолон судлаач Клитгард (Klitgard 1996) авлигын динамикийг тайлбарлах энгийн загварыг боловсруулсан:

$$C \text{ (Corruption)} = M \text{ (Monopoly Power)} + D \text{ (Discretion)} - A \text{ (Accountability)}$$

Уг загварт тулгуурлан авлигыг бүүруулах, үл тэвчих, улмаар авлигын эсрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулахдаа:

- Төвлөрсөн эрх мэдлийг багасгах, удирдлагын оновчтой шийдлийг бий болгох
- Эрх мэдэл, албан тушаалтын хүрээнд шийдвэр гаргахдаа олон нийтийн хяналтыг бий болгох,
- Хариуцлага хүлээлгэх, хяналт тавих сүлжээг бий болгох зэргээр олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь чухал болохыг тэмдэглэжээ.

Өмнө дурдсан тоо баримт, авлигын хэргийн шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээний тайлан³⁹, судлаачдын⁴⁰ боловсруулсан тайлан, зарим кейс-д дүн шинжилгээ хийж, дараах байдлаар авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хамруулах зорилтот бүлгийг тодорхойлж болно.

Үүнд:

Зорилтот бүлэг	I түвшин: Нийт хүн ам	II түвшин: Хүн амын бүлгүүд	III түвшин: Тодорхой бүлэг
Авлигад өртөх бүлэг	Олон нийт	Төрийн байгууллага, төрийн өмчит хуулийн этгээд	Авлигад өртөх эрсдэл бүхий байгууллага
Авлига өгөх бүлэг	Олон нийт	Бизнесийн байгууллага, аж ахуй нэгж	Иргэд, төрийн үйлчилгээ хүртээгчид

3.6. Гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээ, зан үйлийн хэв маягийг авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд харгалзах нь

Хэд хэдэн ажиглалтын судалгаанаас үзэхэд “чинээлэг” хүмүүс авлигад илүү өртдөг нь тэдний бусдад харагдах хөрөнгөлөг байдал анхаарал татахуйц бай болохын зэрэгцээ тэдний дотоод “сэдэл”, гадаад “үзэмж”-тэй холбоотой (Hunt and Laszlo 2012; Mogan 2008; Rose and Peiffer 2013) гэж дүгнэсэн байна.

³⁹Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа, цуврал 2, Нээлттэй нийгэм форум, УБ.,2021

⁴⁰Klitgard. 1996

Олон нийт, шинжээчдийн төсөөллөөр авлига үүсэхэд нөлөөлж буй шалтгаануудаас цөөн хэдэн шалтгаан өндөр түвшний авлига үүсэхэд нөлөөлдөг ба үүний нэг нь сэтгэлгээ, ёс зүйгүй байдал зэрэг хүчин зүйл болно⁴¹ гэжээ.

Нийгэм-хүн ам зүйн хэвшмэл ойлголтоос илүүтэйгээр зорилтот бүлгийг үнэн зөв тодорхойлж, тэдэнд чиглэсэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой юм.

Иймээс **психографик** үндэслэлээр авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны зорилтод бүлгийг тодорхойлох нь ажил мэргэжил, газар зүйн байрлал, нас, хүйс, боловсрол, гарал угсаа гэх зэрэг нийгэм, хүн ам зүйн үзүүлэлтээс илүү оновчтой гэж үзэж болно.

Психографикт дараах ойлголтуудыг багтаан авч үздэг. Үүнд:

- Хувийн онцлог, шинж
- Хандлага
- Сэдэл
- Үнэт зүйл
- Сонирхол
- Амьдралын хэв маяг
- Зан үйл, сэтгэлгээ зэрэг болно.

Хүмүүсийг авлигын шинжтэй үйлдэл хийхэд хүргэж буй үндсэн 3 сэдэл бий:

1. Гүйцэтгэх сэдэл (турших, сорилт хийх хүсэл)
2. Татагдах сэдэл (ямар нэгэн зүйлийг эзэмших, харьяалах, харьяалагдах хүсэл)
3. Эрх мэдлийн сэдэл (бие даасан байх, хараат бус байх, хянах, эрх мэдэлтэй харагдах хүсэл)

II кейс-ийг шүүхээр шийдвэрлэсэн байдал:

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 22.5 дугаар зүйлийн 3 дэх хэсэгт зааснаар “хясан боогдуулсны улмаас аргагүй байдалд орж, хахууль өгөх” гэмт хэргийг компанийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн гэмт хэрэгт холбогдуулан ял сонсгож, яллах дүгнэлт ирүүлснийг анхан шатны шүүх “хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө хахууль өгсөн гэж үзэх боломжгүй” гэж дүгнэсэн. Энэ үндэслэлээр гэмт хэргийн зүйлчлэлийг өөрчилж, ... төгрөгөөр торгох ялаар шийтгэж, Д.3-г “... өөрөө хууль бус үйлдэл хийснээ ухамсарлан маргааш нь буюу 2017 оны 9 дүгээр сарын 20-ны өдөр МХЕГ-т очиж хүсэлтээ буцаан авч, Н.Б-ээс хахуульд өгсөн 1,500,000 төгрөгөө буцаан авсан” нь тогтоогдсон гэж үзээд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 2.8 дугаар зүйлийн 3-т зааснаар “гэмт хэрэг үйлдэж төгсөх боломжтойг ойлгож байсан боловч туйлд нь хүргэхээс өмнө сайн дураараа татгалзсан хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй” гэх үндэслэлээр эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлсөн.

Уг хэргийг шийдвэрлэхэд тухайн гэмт хэрэгт холбогдогчийн гэм бүрүүгийн хэлбэр, гэмт хэрэг үйлдэх сэдлийг гол болгон авч үзсэн байгаа нь харагдаж байна.

⁴¹Баярсайхан Б, Өндөр түвшний авлига, УБ.,2013

3.7. Авлигын гэмт хэрэгт холбогдогчийг хамруулсан судалгаа, түүний үр дүн

Хэдийгээр гэмт хэрэгт нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйг тооцдог ч сэтгэл зүйн онцлог бүхий өвөрмөц үйл ажиллагаа болохын хувьд *гэмт үйлдэл хийх сэтгэлгээ, түүний илрэл болох гэмт зан үйлийг* судлах шаардлагатай юм.

Гэмт хэрэг үйлдэхэд зорилго, сэдэл, гэмт зан үйл, тухайн хүний гэмт бодол санааг хэрэгжүүлэх гадаад орчин, хүчин зүйл, нөхцөл бүрдсэн байдаг талаар гэмт хэрэг судлалд авч үздэг ч зарим судлаачдын хувьд гэм бурууг хуулиар хориглосон үйлдэл, эс үйлдэл, түүний хор уршигт хандах сэтгэхүйн харьцаа (Совд, 1971, х.78), ухамсар болон хүсэл хэрэгцээ нь гэм буруугийн агуулгыг бүрдүүлдэг хүний сэтгэхүйн үйл ажиллагааны элемент бөгөөд танин мэдэхүйн шинжтэй (Нарангэрэл, 2001, х.228) байна гэж үзжээ.

Түүнчлэн гэмт хэрэг болоод эрх зүйн зөрчил гаргахад хүргэдэг бие хүний нийгэмших үйл явцтай холбоотой зан төлөв, сэтгэл зүйн сөрөг шинжүүдийн нийлбэр цогцыг гэмт явдлын нийгэм – сэтгэл зүйн шалтгаан гэж тодорхойлсон байна. Эдгээр шалтгаанууд нь нийгмийн хүчин зүйлүүдээр нөхцөлддөг ч санамсар, болгоомжгүй байдлаар үйлдсэн гэмт хэргийн хувьд ч сэтгэл зүйн сөрөг хүчин зүйлүүд нэгэн адил нөлөөлдөг (Дагель, 2001) болохыг тэмдэглэжээ.

Асуудал, бэрхшээлийг хялбар аргаар шийдвэрлэх, бусдад учруулсан хор хохирлыг ухамсарлаж ойлгодоггүй, түүнээс гарах үр дагаврыг урьдчилан тооцдоггүй бөгөөд гэмт үйлдэлдээ бус баривчлагдах зэрэг “шийтгэл”-д ач холбогдол өгч харамсах алдаатай бодол санааг **гэмт хэргийн сэтгэлгээ** гэж үздэг ба энэ нь амьдралын хэв маягаар тодорхойлогддог байна (Бриан Лүбиг, 2016).

Иймд авлигын гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн болон эрсдэлд өртөж болзошгүй хүмүүсийн сэтгэлгээний хэв маягийг судалж, үнэлэх замаар урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөж, хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Төрийн албанд шинээр томилогдох, албан тушаал өөрчлөгдөн дэвших зэрэг тохиолдлуудад болон “Авлигад өртөж болзошгүй албан тушаал, ажлын байрны жагсаалт” гарган тухайн албан тушаалтан авлигын гэмт хэрэг үйлдэх магадлалтай буюу гэмт хэргийн сэтгэлгээний хэв маягтай байж болох эсэхийг илрүүлэн тодорхойлох ч боломжтой гэж үзэж болно.

Судалгаа 1:

Авлигын гэмт хэрэгт холбогдсон болон шүүхээр шийтгэгдсэн хүмүүсийн дунд “Гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээний хэв маягийг тодорхойлох”(ГХСХМ) стандарт асуулгын дагуу судалгааг авч, дараах зарим үзүүлэлтэд дүн шинжилгээ хийж үзэв.

Судалгааны арга зүй: (PICTS-Psychological inventory Criminal Thinking style)

Судалгааны үр дүн:

Эргэлзэх байдлын болон Өөрийгөө хамгаалах байдлын Т оноонд дүн шинжилгээ хийхийн тулд эдгээрийн төвийн хандлагын болон хувьсах шинжийн үзүүлэлтийг тодорхойлсон.

Хүснэгт 3.3. Эргэлзэх болон өөрийгөө хамгаалах байдлын T онооны төвийн хандлагын ба хувьсах шинжийн үзүүлэлт

	$\bar{X}$	median	mode	Std.dev	min	max
Эргэлзэх байдал	50	51.84	62	10	14	66
Өөрийгөө хамгаалах байдал	50	50.28	48	10	18	78

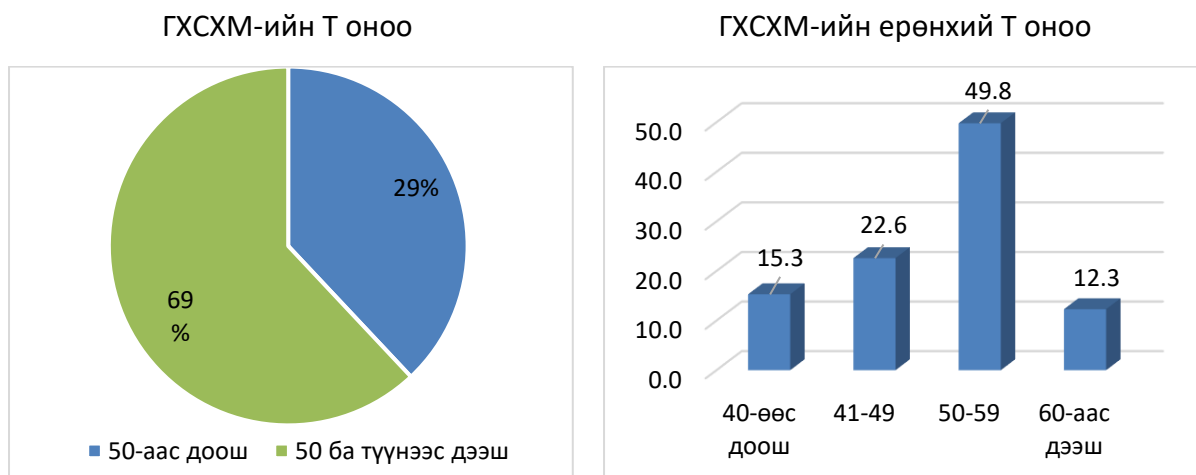
Бидний судалгаагаар Эргэлзэх байдлын T онооны хамгийн их утга 66 гарсан бөгөөд 80-аас дээш нэг ч тохиолдол гараагүй. Энэ нь тухайн судалгаанд хамрагдсан бүх оролцогчийн сорилын үр дүн бүгд бодитой болохыг илэрхийлж байгаа бөгөөд тэдгээрийг үргэлжлүүлэн шинжлэн судлах боломжтойг харуулж байна. Харин өөрийгөө хамгаалах байдлын T оноо 68 ба түүнээс дээш гарсан тохиолдол судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 5.6 хувийг эзэлж байсан бөгөөд энэ нь тухайн хүмүүс өөрийгөө хэт хамгаалсан байр сууринаас хандаж, сорилыг бөглөхдөө бодитой хандаагүй болохыг илэрхийлж байна. Тиймээс эдгээр хүмүүсийн мэдээллийг хасаж, дараагийн шинжилгээнүүдийг хийсэн болно.

Хүснэгт 3.4. ГХСХМ-ийн ерөнхий T онооны төвийн хандлагын ба хувьсах шинжийн үзүүлэлт

Үзүүлэлт	Хүйс	$\bar{X}$	Std.dev	Mode	median	min	max
Сорил (PICTS)	Эрэгтэй	48.9	9.55	56	51	6	64
	Эмэгтэй	49.8	10.1	44	51.7	5	62
	Нийт	49.1	9.66	56	51	5	64

Судалгааны аргачлалын дагуу тус оноо нь 50 ба түүнээс дээш тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшил тухайн хүнд байгааг илэрхийлнэ. Харин T оноо 50-аас доош тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдэх тухайн хүний итгэл үнэмшил бага, эсвэл далд нуугдмал гэж үзнэ.

Тус шинжилгээгээр бидний судалгаанд хамрагдсан судлуулагчдын 69 орчим хувь нь 50 ба түүнээс дээш оноотой гарсан нь эдгээр хүмүүст гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээний хэв маяг буюу итгэл үнэмшил байгааг илэрхийлж байна. Харин 50-аас доош оноотой буюу гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшил багатай буюу далд нуугдмал байгаа хүмүүс 29 орчим хувийг эзэлж байна.

Зураг 3.7. Судалгааны дүн: Гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшлийн үзүүлэлт

Гэмт хэргийн сэтгэлгээний хэв маягийн ерөнхий Т оноог дараах байдлаар 4 түвшинд хуваан авч үзэж, нарийвчилсан дүн шинжилгээ хийсэн. Үүнд:

- ✓ Бага зэрэг: Т онооны утга 40-өөс доош
- ✓ Дунд зэрэг: Т онооны утга 41-49
- ✓ Нэлээд их: Т онооны утга 50-59
- ✓ Маш их: Т онооны утга 60-аас дээш

Судлуулагчдын 12.3 хувь нь гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээ, итгэл үнэмшил нь маш их, 49.8 хувь нь нэлээд их гэсэн үр дүн илэрсэн. ГХСХМ-ийн ерөнхий төлөв байдлыг 4 түвшинд тодорхойлж, нийгэм, хүн ам зүйн болон гэмт хэргийн үзүүлэлтээр харьцуулан дүн шинжилгээ хийсэн.

- ✓ Хүйсийн хувьд ялгаа байгаа эсэхийг харьцуулан авч үзвэл эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн аль алиных нь 60 орчим хувьд нь гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшил бүхий сэтгэлгээний хэв маяг бий болсон байна.
- ✓ Гэмт хэргийн сэтгэлгээний хэв маягийн Т онооны 4 түвшнийг насны бүлгээр харьцуулсан үр дүнгээс харахад 25-аас дээш бүх насны хүмүүсийн дунд гэмт хэрэг үйлдэх итгэл үнэмшил маш их гэж үнэлэгдсэн хувь 3.5-9 орчим хувь байх нас нэмэгдэх тусам итгэм үнэмшил буурахгүй байна.
- ✓ ГХСХМ-ийн Т онооны дундаж утгыг боловсролын түвшнээр харьцуулан авч үзвэл дээд боловсролтой хүмүүсийн дундаж оноо бусад бүлгийнхнээс дээгүүр байна. Боловсролын түвшнээрээ өөр 5 бүлгийн хоорондын Т онооны дундаж утгын ялгаа 0.19-7.61 байна.
- ✓ Гэмт хэргийн сэтгэлгээний хэв маягийг гэмт хэрэг үйлдсэн давтамжтай харьцуулан авч үзвэл анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн дунд гэмт хэргийн сэтгэлгээний хэв маяг бүрдсэн хүмүүс 14-20 хувийг эзэлж байна. Харин давтан гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн 50-70 орчим хувь нь тус ангилалд багтаж байна.
- ✓ Ерөнхий онооны түвшнийг гэмт хэргийн төрөлтэй нь холбон авч үзвэл авлигын гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн 8.3 хувь нь өндөр эрсдэлтэй, харин нийт судлуулагч нар буюу бүгд 100 хувь 50-аас дээш оноотой байна. Энэ нь тэдэнд гэмт хэрэг үйлдэх талаарх итгэл үнэмшил их бүрдсэн байгааг илэрхийлж байна.
- ✓ Авлигын гэмт хэргийг танин мэдэхүйн хувьд проактив зорилгоор үйлдэгддэг гэмт хэрэг гэж дүгнэж болно. Гэмт хэрэг үйлдэх проактив сэтгэлгээний хэв маяг нь тодорхой зорилготой гэмт хэрэг үйлдэх хэв маяг байдаг бол реактив хэв маяг нь нөхцөл байдал, бүхимдал, гэнэтийн аюулд цочмог хариу үйлдэл үзүүлсэн тохиолдлын шинжтэй хэв маяг юм.
- ✓ Судалгааны үр дүнг боловсруулах дараагийн алхмын хүрээнд сэтгэлгээний 8 хэв маягийг задлан шинжилсэн. Сэтгэлгээний 8 хэв маягийн анхдагч онооны төвийн хандлагын болон хувьсах чанарын хэмжүүрийг гаргаж дүн шинжилгээ хийсэн. Сэтгэлгээний хэв маяг тус бүрээр авбал зохих оноо 8-32 бөгөөд судлуулагчдын авсан онооны хамгийн бага, хамгийн их утга бүх хэв маягийн хувьд 8-32 байсан.

Хүснэгт 3.5. Сэтгэлгээний 8 хэв маягийн анхдагч онооны төвийн болон хувьсах шинжийн үзүүлэлт

Сэтгэлгээний хэв маяг	$\bar{X}$	media n	mode	Std.de v	Min	Max
Өөрийгөө зөвтгөх (ӨЗ)	25.7	27	29	4.39	8	32
Хөөн зайлуулах/Таслан зогсоох (ХЗ)	24.7	26	26	4.79	8	32
Өмчилж, эзэмших (ӨЭ)	25.8	27	30	4.52	8	32
Эрх мэдлээ мэдрүүлэх (ЭМ)	26.9	28	32	4.78	8	32
Танин мэдэхүйн хөшингө байдал (ТХ)	23.2	23	23	4.48	8	32
Түүштай бус байх (ТБ)	26.7	28	32	5.1	8	32
Хэт өөдрөг байх (ХӨ)	28.6	31	32	4.79	8	32
Гэмээ цайруулах (ГЦ)	23.9	25	23	4.73	8	32

- ✓ Харин дундаж утгыг авч үзвэл ойролцоогоор 24-29-ийн хооронд хэлбэлзэж байна. Голч, моод ч үүнтэй ойролцоо гарсан. Бидний судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн сэтгэлгээний 8 хэв маягийн дундаж утгыг нэлээд өндөр гэж үзэж болохоор байна. Учир нь авбал зохих онооны дээд хязгаар 32 байх ёстой бөгөөд дундаж утгууд нь авах ёстой онооны доод хязгаараас илүү дээд хязгаарт ойр байна.
- ✓ Сэтгэлгээний 8 хэв маягийн анхдагч онооны дундаж утгаараа хамгийн өндөр 3 хэв маягийг авч үзвэл **хэт өөдрөг байдал (28.6), түүштай бус байдал (26.7), эрх мэдлээ мэдрүүлэх хэв маяг (26.9)** байна.

Т оноогоороо ≥ 60 хамгийн өндөр оноотой эхний гурван хэв шинжийг тодорхойлж, судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн буюу авлигын гэмт хэрэгт холбогдсон хүмүүсийн хувьд сэтгэлгээний ямар нийтлэг хэв маяг тэдний хийх үйлдэл, шийдвэрт хамгийн их нөлөө үзүүлж байгааг илрүүлсэн. Үүнд:

- ✓ Хэт өөдрөг байдал
- ✓ Өмчилж эзэмших
- ✓ Өөрийгөө тайвшруулах хэм маягууд илэрч байна.

Хүснэгт 3.6. Авлигын гэмт хэрэгт холбогдсон хүмүүсийн сэтгэлгээний хэв маяг (өндөр онооны шкалаар)

Анхдагч оноо	Т оноо	
	60-аас дээш	50-аас дээш
Хэт өөдрөг байдал	Түүштай бус байх	Хэт өөдрөг байдал
Түүштай бус байдал	Хөөн зайлуулах	Өмчилж эзэмших
Эрх мэдлээ мэдрүүлэх	Эрх мэдлээ мэдрүүлэх	Өөрийгөө тайвшруулах

Дээрх үр дүнгээс үзэхэд бидний судалгаанд хамрагдсан хүмүүст гэмт хэргийн сэтгэлгээний бүхий л хэв маяг илэрч байгаа ч тэдгээрийн дотроос:

- ✓ Гэмт зан үйлийг нь хэн ч мэдэж чадахгүй, гэмт хэрэг үйлдээд баригдалгүй өнгөрч чадна гэсэн бодол сэтгэлгээтэй (хэт өөдрөг байдал),
- ✓ Амархан сарнимтгай, тэвчээргүй, өөртөө болон бусдад өгсөн амлалт, зорилгоо биелүүлдэггүй, хариуцлагагүй (тууштай бус),
- ✓ Өөрийн чадваргүй, сул дорой байдлаа бусдад харуулахгүйн тулд бусдын эрхийг үл хүндэтгэж, дайрч доромжлох, хүч хэрэглэх байдлаар тэднийг ноёлж, давж байгаа илэрхийлэх (эрх мэдлээ мэдрүүлэх) гэсэн сэтгэлгээний хэв маягууд илүү давамгай байна гэж дүгнэв.

Иймд гэмт хэргийн сэтгэлгээ нь дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг нөхцөлдүүлж буйг харгалзан төрийн байгууллагын албан тушаалтнуудын гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээний хэв маягийг илрүүлэх замаар авлигын гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлтэй бүлгийг тодорхойлж, тэдэнд чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах нөхцөлийг тогтолцооны хувьд бүрдүүлэхэд анхаарч болох юм.

*“Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийн тайлан*

БҮЛЭГ – 4

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагаанд тавигдах шаардлага, шалгуур

4.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, шалгуурыг тодорхойлох нь

Авлига нь бидэнд үндсэн хуулиар олгогдсон тэгш боломжийг алга болгож, үнэнч байдал, шударга ёсыг устгаж байна.Өнөөдөр бүх түвшинд авлига газар авч, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны ноцтой сөрөг үр дагаварт хүргэж эхлээд байна. Бид авлигагүй, хуулийн өмнө хүн бүр ижил хариуцлага хүлээх нийгмийг бүтээхгүй бол дор бүрнээ хичээсэн ч, хүссэн үр дүн, хөгжилд хүрч чадахгүй⁴² байгаа учраас “Авлигын эсрэг үндэсний стратеги 2016-2023”-ийг хэрэгжүүлэхийг зорьж байна.

Авлигын эсрэг Монгол улсын хуульд “Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа гэж олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг үхуулан таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах арга хэмжээний цогцолбор”-ыг хэлнэ гэсэн бол олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн дараах үүрэг хүлээнэ гэж заасан байдаг⁴³. Үүнд:

- ✓ Улсын Их Хуралд хэлэлцэгдэх хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийн талаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон нийтийн зүгээс саналаа илэрхийлэх бололцоо, нөхцөлөөр хангах;
- ✓ Төрийн байгууллага авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг иргэдэд сурталчлах, энэ талаарх мэдээллийг иргэд, байгууллага чөлөөтэй авах нөхцөлийг хангах;
- ✓ Авлигын асуудлаар эрдэм шинжилгээний судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажилд сургалт, эрдэм шинжилгээний болон төрийн бус байгууллагуудыг оролцуулах;
- ✓ Сургалтын байгууллагууд эрх зүйн болон ёс зүйн хичээлийн хүрээнд суралцагчдад авлигын нийгмийн хор аюул, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар зохих мэдлэг эзэмшүүлж, түүнийг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх;
- ✓ Албан бус боловсролын байгууллага болон сургуулиас гадуурх сургалт эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн өөрийн үйл ажиллагааны чиглэлийн дагуу авлигын нийгмийн хор аюулыг суралцагчдад тайлбарлан таниулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар зохих мэдлэг эзэмшүүлэх;
- ✓ Хэвлэл мэдээллийн байгууллага авлигын аливаа хэлбэрийг үл тэвчих нийгмийн сэтгэл зүйн орчныг төлөвшүүлэхэд нийтлэл, нэвтрүүлгийнхээ бодлогыг чиглүүлэх, энэ талаар байнга мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах гэж заасан.

Тэгвэл НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцод дурдсанаар авлигаас урьдчилан сэргийлэх болон авлигатай тэмцэх байгууллагуудын нийтлэг чиг үүрэгт “Соён гэгээрүүлэх, ухамсрын түвшнийг дээшлүүлэх чиг үүрэг”-ийг тусгасан. Үүнд олон нийт, эрдэм шинжилгээний байгууллага, төрийн албан хаагчдад зориулан боловсролын хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэх, олон нийтийн ухамсрыг дээшлүүлэх кампанит ажил зохион байгуулах, өргөн

⁴² Алсын хараа 2050: Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого. УБ., 2019, х 40

⁴³ Авлигын эсрэг хууль. УБ., 2006. 3.1.5-д зааснаар

хүрээнд хэвлэл мэдээллийн байгууллага, төрийн бус байгууллага, бизнесийн хүрээнийхэн, олон нийттэй хамтран ажиллахыг багтаасан байна.⁴⁴

Засгийн газрын 2019 оны 36-р тогтоолоор батлагдсан “Стратеги төлөвлөгөө боловсруулах, батлах, хэрэгжилтийг хангах журам”-д Стратеги болон гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулахад дараах шаардлагууд тавигдана гэж тодорхойлсон. Үүнд:⁴⁵

Нийтлэг шаардлага

- ✓ Дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага болон өөрийн орны хөгжлийн онцлогийг харгалзсан байх
- ✓ Нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчны тэнцвэрт байдалд суурилан тогтвортой хөгжлийг хангахад чиглэсэн байх
- ✓ Төрийн үйлчилгээг чанартай, хурдан шуурхай, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байх
- ✓ Салбар хоорондын болон бүсчилсэн хөгжлийн уялдааг хангасан байх
- ✓ Зорилт нь үр дүнд суурилсан, бодитой, биелэгдэхүйц байх
- ✓ Зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүд нь зорилтдоо чиглэсэн байх
- ✓ Арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нөөц, төсөв, санхүүгийн эх үүсвэр тодорхой байх
- ✓ Шалгуур үзүүлэлт нь тодорхой, хэмжигдэхүйц /SMART/ байх
- ✓ Судалгаа, шинжилгээнд суурилсан байх
- ✓ Мэдээллийн үнэн зөв, найдвартай байдлыг хангасан байх
- ✓ Тоон мэдээлэл нь чанарын үзүүлэлтээр баталгаажсан байх
- ✓ Хууль тогтоомжид нийцсэн байх

Тусгай шаардлага

- ✓ Стратегийн болон гүйцэтгэлийн зорилтуудад хүрэх зорилгоор авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний жагсаалт нь логик дэс дараалалтай байх ба ойлгомжтой, энгийн үг хэллэгээр бичигдсэн байна.
- ✓ Арга хэмжээ бүрийн хувьд суурь түвшин, шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин, хэрэгжүүлэх нэгж, ажилтан, эхлэх, дуусах хугацаа, шаардлагатай нөөцүүд тодорхой байна.
- ✓ Нэг арга хэмжээг 1000 тэмдэгтэд багтааж төлөвлөнө гэжээ.

Эндээс Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлагыг дараах байдлаар тодорхойлж болох юм. Үүнд:

- ✓ Олон нийтэд шударга ёс, тэгш байдал, үүрэг хариуцлага, ёс зүйн ухамсар, зөв хандлагыг төлөвшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх үндсэн агуулгатай байна;
- ✓ Монголчуудын соёл, уламжлал, монгол ахуйн онцлог шинжийг тодорхойлж тусгасан байна;
- ✓ Судалгаа шинжилгээнд үндэслэсэн, олон улсын туршлага, арга аргачлалыг ашигласан байна;

⁴⁴ ХЗҮХ. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга зам-сайн туршлага. УБ., 2013, х 35

⁴⁵ <http://iqgovernment.mn/docs/173> Төлөвлөгөө боловсруулахад тавигдах шаардлага

- ✓ Шалгуур үзүүлэлт нь тодорхой, бодитой, хэмжигдэхүйц байна;
- ✓ Олон нийтийг хамарсан, хүртээмж сайтай, оролцоо өндөртэй байна;
- ✓ Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд хэрэгжих хугацаа, хариуцах эзэн, хүрэх үр дүнг тодорхой тусгасан байна;
- ✓ Хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр нөлөөг үнэлэх зорилгоор олон нийтийн сэтгэл ханамжийн судалгаа авч, үр дүнг тогтмол үнэлдэг байна гэх мэт.

Авлигатай тэмцэх стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний үр нөлөөг үнэлэх нь бүх улс орнуудын хувьд сорилт болж байна. Ийм үнэлгээ нь стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг тухайн улс дахь авлигын төвшинтэй уялдуулах ёстой. Ийм уялдаа холбоог бий болгохын тулд шалгуур үзүүлэлтүүд нь авлигын талаарх ойлголт, түршлага, төрийн удирдлагын янз бүрийн хэсэгт итгэх итгэл, сэтгэл ханамжийн түвшин, иргэдийн авлигад хандах хандлага, хүлцэл, төрийн албан хаагчдын ёс зүйн чадамж зэрэг нөлөөллийг хэмжихэд чиглэгдэх ёстой. Ийм үзүүлэлтийг боловсруулах нь арга зүйн хувьд хэцүү байдаг. Үүнээс гадна авлигын эсрэг олон арга хэмжээний үр нөлөөг урт хугацаанд хэмжих боломжтой бөгөөд үр нөлөөг хэмжихийн тулд тогтмол судалгаа хийх зэрэг нэмэлт арга хэмжээ авах шаардлагатай байдаг.⁴⁶

Ер нь аливаа шалгуур үзүүлэлт нь ахиц өөрчлөлтийг хэмжих, үйл ажиллагаатай холбоотой өөрчлөлтийг тусгах эсвэл хөгжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгчийн гүйцэтгэлийг үнэлэхэд дэмжлэг болох тоон болон чанарын хүчин зүйл, хувьсах үзүүлэлт юм. Шалгуур үзүүлэлт нь:

- ✓ Аль болох тодорхой, хэнд ч ойлгомжтой, олон салаа утгагүй байх, ямар нэг хэрэгцээ шаардлагад үндэслэгдсэн байх;
- ✓ Байгууллага, нэгж, ажилтны түвшинд тэдний санал бодлыг сонсож, тусгасны үндсэн дээр шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах;
- ✓ Хүлээгдэж буй үр дагавартай шууд холбоотой байх;
- ✓ Шалгуур үзүүлэлт боловсруулах эдийн засгийн өртгийн асуудлыг анхаарч үзэх;
- ✓ Эхний үед чанарын үзүүлэлтээр хэмжигдэх шалгуур үзүүлэлтээс илүү энгийн, тоон үзүүлэлтээр хэмжигдэх шалгуур үзүүлэлтийг хэрэглээд цаашид тоо бус чанарыг чухал үзүүлэлт болгох, хослуулах;
- ✓ Шалгуур үзүүлэлт боловсруулахдаа хууль тогтоомжийг баримтлах;
- ✓ Бүх албан хаагчдад шалгуур үзүүлэлтийн талаар нэгдсэн ойлголт өгөх;
- ✓ Шалгуур үзүүлэлтийн CREAM⁴⁷, SMART⁴⁸ шаардлагыг ханган ажиллах зэрэг болно.

⁴⁶OECD, *Anti-corruption reforms in Georgia 4th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan*, 2016p 22

⁴⁷Тодорхой (clear) – оновчтой, хоёрдмол утгагүй байх; Холбогдолтой (relevant) – тавьсан зорилгодоо тохирсон, асуудалд шууд хамааралтай байх; Хэмнэлттэй (economic) – шаардагдах тоо баримтыг боломжийн зардлаар авч болох; Хангалттай (adequate) – тухайн хэмжүүр дангаараа эсвэл бусад үзүүлэлттэй хослон гүйцэтгэлийг үнэлэх хангалттай үндэс суурь болох; Хянах боломжтой (monitorable) – мэдээлэл нь тодорхой, бэлэн байхаас гадна тухайн үзүүлэлтэд бие даасан хяналт шалгалт хийх боломжтой байх шаардлагатай.

⁴⁸Тодорхой – Үр дүнд хүрэхийн төлөө байх /Оновчтой, олон салаа утгагүй байх/; Хэмжигдэхүйц – Хэмжиж болохуйц байх; Хэрэгжихүйц – Биелэх боломжтой байх; Ач холбогдолтой – Тодорхойлсон хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн байх; Цаг хугацаатай – Тодорхой хугацаанд хэрэгжүүлэх боломжтой байх ёстой.

Шалгуур үзүүлэлт түүний хүрэх түвшнийг сайн тодорхойлж чадахгүй байгаагаас шалтгаалаад үнэлгээг үнэн зөв, бодитой өгөх ажилд хүндрэл учирч улмаар менежерүүд хавтгайруулан хэт өндөр, хэт доогуур үнэлгээ өгөх эсвэл үнэлгээнд субъектив байдлаар хандсанаас төрийн албан хаагчийн зүгээс гомдол, маргаан гарах явдал ажиглагдаж байна. Иймээс шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулахдаа бодитой, хянаж болохуйц, шударга дүгнэх боломжийг бий болгосноор цаашид гарах үр дүн нь тодорхой байх болно.

Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны шалгуурыг дараах байдлаар тодорхойлж болох юм.

Үүнд:

- ✓ Зохион байгуулсан соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны тоо
- ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хамрагдсан хүний тоо
- ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хугацаа, давтамжийн тоо
- ✓ Үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх нөөц, төсөв, санхүүгийн эх үүсвэрийн хэмжээ
- ✓ Үйл ажиллагаанд оролцогчдын сэтгэл ханамжийн судалгааны үр дүн, түвшин
- ✓ Иргэдийн санал, хүсэлтийг шийдвэрлэж, хариу өгсөн тоо
- ✓ Үйл ажиллагааны биелэлтийн хувь, үр дүн зэрэг болно.

4.2. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны олон нийттэй харилцах хэв шинжийн тухай

Дэлхийн улс үндэстнүүдийн түүх, хэл соёл, зан заншил, эрх зүйн хэм хэмжээ өөр хоорондоо харилцан адилгүй учраас авлигатай тэмцэх талаар дэлхий нийтийн нэгдсэн загвар гарган авахад хүндрэлтэй бөгөөд улс орнууд энэхүү авлига хэмээх үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, түүнтэй тэмцэх арга замыг өөрийн улсад хэрэгжүүлж байдаг.⁴⁹

Манай улсын тухайд 2016 онд батлагдсан “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр”-т “Шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэн, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх”⁵⁰ хэмээн заасан. Энэ хүрээнд дээр дурдсан зорилтыг хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна⁵¹.

Үүнд:

- ✓ Авлигын нийгмийн хор аюулыг үхуулан таниулах, авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэхэд иргэн, төрийн болон төрийн бус байгууллагын оролцоог хангах арга хэмжээг үе шаттай хэрэгжүүлэх;
- ✓ Боловсролын байгууллага болон гэр бүлээр дамжуулан авлигыг үл тэвчих, шударга иргэнийг төлөвшүүлэх зорилгоор олон талт арга хэмжээ зохион байгуулах, авлигын эсрэг боловсрол олгох агуулгыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөр, стандартад тусгах;

⁴⁹ ХЗҮХ. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга зам-сайн туршлага. УБ., 2013, х 2.

⁵⁰ МУИХ-ын 2016 оны 51-р тогтоолын хавсралт, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, 2.1.10-д зааснаар

⁵¹ МУИХ-ын 2016 оны 51-р тогтоолын хавсралт, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, 4.1.10-д зааснаар

- ✓ Зорилтот бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах, авлигыг үл тэвчих хандлагыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттай зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах;
- ✓ Авлигын эсрэг сургалт, сурталчилгаа явуулах сургагч багшийг бэлтгэх, дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- ✓ Авлигын эсрэг сайн туршлагыг олон нийтэд түгээх.

Авлигын тухай хуулийн 18.1-д зааснаар авлигын нийгмийн хор аюулыг олон нийтэд ухуулан сурталчлах ажлыг тасралтгүй явуулах, олон нийтийн авлигын талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, түүнтэй тэмцэх арга барилд сургах ажлыг зохион байгуулах чиглэлээр сургалт, сурталчилгаа хийх; авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын талаар зөвлөмж гаргах, байгууллага, иргэний хүсэлтээр түүний үйл ажиллагаа дахь авлигад өртөх боломжийг багасгах талаар заавар, зөвлөгөө өгөх;⁵² тухай дурдсан байдаг. Алсын хараа - 2050: Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “Авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн мэдээлэл хүлээн авах, нууцыг хадгалах тогтолцоог бэхжүүлж, энэ төрлийн гэмт хэргийг илчилсэн, мэдээлсэн хүнийг хамгаалах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, авлигаас урьдчилан сэргийлэх төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн хамтын ажиллагаа, олон нийтийн хяналтыг сайжруулна”⁵³. Мөн Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023)-нд “Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа олон нийтийн оролцоонд түшиглэдэг болно” гэсэн зорилгыг дэвшүүлсэн⁵⁴. Тэгвэл “Олон нийттэй харилцах” гэдгийг судлаачид дараах байдлаар тодорхойлсон байна⁵⁵. Жишээлбэл:

- ✓ Э.Бейрнес “Хүмүүсийг мэдээллээр хангах, хүмүүст ойлгуулах, хүмүүсийг нэгтгэх гэсэн гурван элементийг агуулна. Бас олон нийттэй хэрхэн харилцах вэ? гэдэгт зөвлөгөө өгдөг шинжлэх ухаан”;
- ✓ С.Эллиот “Олон нийтийн санаа бодолд нөлөөлж, тэдний сонирхол дэмжлэгт тулгуурлан нэр хүнд олж авах арга хэрэгсэл”;
- ✓ С.Блэк “Бүрэн мэдээлэлжсэн, үнэнд үндэслэсэн зүй зохист хэрэгслээр харилцан ойлголцолд хүрэх урлаг, шинжлэх ухаан”.

“Олон улсын PR-ийн холбоо”-ны анхдугаар их хурлаас (1978.08.11. Мексик) гаргасан баримт бичигт “PR гэдэг нь аливаа байгууллагын болон олон нийтийн ашиг сонирхолд үйлчилж байгаа үйл ажиллагааны чиг хандлагыг шинжлэх, ирээдүйн нөхцөл байдлыг урьдчилан харах, байгууллагын удирдлагад олон нийттэй харилцах талаар зөвлөгөө өгөх, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн нийгмийн шинжлэх ухаан, урлаг хоёрын хослол” гэж тодорхойлжээ. Пауль Вестбрукийн Бизнесийн хэлц үгийн толь бичигт “Компанийн ерөнхий дүр төрхийг олон нийтэд таниулах үйл явц”, Вестер коллежийн толь бичигт “Байгууллага болон олон нийтийн хооронд харилцаа үүсэх үйл ажиллагааг

⁵² Авлигын эсрэг хууль. УБ., 2006. 18.1.5-д зааснаар

⁵³ Алсын хараа 2050: Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого. УБ., 2019, х 273.

⁵⁴ Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020, х 9.

⁵⁵ ШУТИС. Олон нийттэй харилцах ажил. УБ., 2013, х 10-11.

хөхиүлэн дэмжих хэлбэр” гэж тодорхойлсон байна. Дээрх тодорхойлолтуудыг нэгтгэн дүгнэвэл “Олон нийтийн харилцаа” гэдэг нь:

- ✓ Мэдээлэл харилцааг зохицуулах үйл явц
- ✓ Эерэг таатай харилцаа үүсгэхийг эрмэлздэг зохион байгуулалттай үйл ажиллагаа
- ✓ Хүмүүс хийгээд байгууллагын имиж бүрдүүлж, тэднийг олон нийтэд таниулах арга
- ✓ Олон нийтийн санаа бодлыг ойлгох ухаан
- ✓ Өөрийн байр суурийг илэрхийлэх үйл ажиллагаа
- ✓ Олон нийтэд зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааны салбар
- ✓ Олон нийтийн санаа бодолд нийцсэн дүрийг бүтээх хэрэгсэл
- ✓ Бараа бүтээгдэхүүн сурталчлах, борлуулах арга хэрэгсэл
- ✓ Нөхцөл байдлыг урьдчилан тааварлаж, арга хэмжээ авах хамгаалалтын ажиллагаа
- ✓ Хувь хүн, байгууллага, олон нийтийг алдаршуулах, брэнд бүтээх технологи юм.

Хүснэгт 4.1. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа ба олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны онцлог

	Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа	Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа
Зорилго	Авлигын эсрэг олон нийтийн ухамсрыг дээшлүүлэх, боловсрол олгох	Авлигын талаарх мэдээллийг олон нийтэд хүргэх, авлигын эсрэг олон нийтийн хандлагыг өөрчлөх
Хамрах хүрээ	Зорилтот бүлэг, олон нийт	Байгууллага (АТГ), зорилтот бүлэг, олон нийт
Коммуникаци	Гадаад харилцаа давамгайлдаг.	Гадаад, дотоод харилцааг хамтад нь өргөжүүлдэг.
Гүйцэтгэх үүрэг	Олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах, олон нийтийн ухамсрыг дээшлүүлэх кампанит ажил зохион байгуулах, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх	АТГ-ын үйл ажиллагааг олон нийтэд мэдээлэх, мэдээлэлд анализ хийх, байгууллагын нэр хүндийн менежментийг оновчтой удирдах, эерэг имиж бүрдүүлэх, үр дүнтэй харилцааны стратеги, тактик боловсруулах, олон нийтийн хандлагыг өөрчлөх, судалгаа шинжилгээ хийх, арга хэмжээ зохион байгуулах
Контент	Авлигын эсрэг, авлигаас ангид байх, авлигын хор уршгийг илэрхийлсэн агуулгатай байх	Авлигын эсрэг, авлигаас ангид байх, авлигын хор уршгийг илэрхийлэхийн зэрэгцээ АТГ-ын бодлого, байр суурь, чиглэл, үйл ажиллагаа, гүйцэтгэл, хүний нөөцийн тухай бүхий л агуулгыг хамардаг.
Хэрэгжүүлэх хэлбэр	Сургалт, сурталчилгаа, суртал ухуулга, кампанит ажил, хэлэлцүүлэг, хэвлэмэл бүтээгдэхүүн гэх мэт	Сургалт, сурталчилгаа, суртал ухуулга, кампанит ажил, хэлэлцүүлэг, хэвлэмэл бүтээгдэхүүн, хэвлэлийн арга хэмжээ (хэвлэлийн бага хурал, мэдэгдэл, брифинг, пресс релиз, пресс кит), аман яриа, цуурхал, лобби, нийгмийн хариуцлага, сайн дурын үйл ажиллагаа гэх мэт

Бид яагаад олон нийттэй харилцах ёстой вэ? гэхээр нэгдүгээрт, байгууллагын нэр хүндийг өсгөх хоёрдугаарт, олон нийтийн санаа бодолд нөлөөлөх гуравдугаарт, олон нийтэд мэдээлэх үйл явцыг удирдан зохион байгуулж, үр дүнг тооцдог.

Тэгвэл сайн олон нийтийн харилцаа юунд хүргэдэг вэ?

- ✓ Байгууллага болон түүний олон нийт хоорондын харилцаа холбоо, харилцан ойлголцол, хамтын ажиллагааг хүлээн зөвшөөрөх шугамыг бий болгож, хадгалдаг;
- ✓ Асуудал, асуудлын менежментийг тодорхойлдог;
- ✓ Олон нийтийн санаа бодлыг хүлээн авахад тусалдаг;
- ✓ Нийтийн ашиг сонирхолд үйлчлэх удирдлагын хариуцлагыг тодорхойлдог;
- ✓ Удирдлагад өөрчлөлттэй хөл нийлүүлэн алхах, үр дүнтэй ажиллахад тусалдаг ба чиг хандлагыг урьдчилан таамаглахад туслах эрт сэрэмжлүүлэх систем болдог;
- ✓ Судалгааны болон ёс зүйн харилцааны арга техникийг үндсэн хэрэгсэл болгон ашигладаг байна.

Байгууллагын олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлд:

- ✓ Байгууллагын коммуникацийн стратеги боловсруулах
- ✓ Байгууллагын имиж, нэр хүндийг өсгөх
- ✓ Брэнд бүтээх, хоногшуулах, хадгалах
- ✓ Байгууллагын нийгмийн хариуцлагыг дээшлүүлэх
- ✓ Олон нийт, зорилтот бүлэгтэй харилцах
- ✓ Байгууллагын дотоод коммуникацийг сайжруулах
- ✓ Гадаад коммуникацийг өргөжүүлэх
- ✓ Удирдлагыг мэдээллээр хангах, зөвлөгөө өгөх
- ✓ Нийгмийн түншлэлийг бэхжүүлэх
- ✓ Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй харилцах
- ✓ Байгууллагын хэвлэмэл бүтээгдэхүүн эрхлэн гаргах
- ✓ Хэвлэлийн мэдээ бэлтгэх, нийгмийн сүлжээг удирдах
- ✓ Хэвлэлийн болон бусад арга хэмжээ зохион байгуулах
- ✓ Контент боловсруулах
- ✓ Баримт бичиг боловсруулах
- ✓ Сургалт зохион байгуулах, судалгаа шинжилгээ хийх
- ✓ Төлөвлөлт, зохион байгуулалт хийх
- ✓ Төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх
- ✓ Студи, мэдээллийн төвийн үйл ажиллагааг зохион байгуулах, удирдах зэрэг олон үйл ажиллагаа багтдаг.

Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод нэгдсэн оролцогч улс бүр авлигаас урьдчилан сэргийлж, тэмцэхэд хувь хүн болон иргэний нийгэм, төрийн бус байгууллага, иргэдийн нэгдэл хөдөлгөөнд тулгуурласан байгууллага зэрэг нийтийн албанаас гаднах бүлгийн идэвхтэй оролцоог хөхиүлэн дэмжих бөгөөд бодитоор оршин буй авлига, түүний

шалтгаан, ноцтой байдал, аюул заналын талаарх олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн зохих арга хэмжээг дотоодын хууль тогтоомжийнхоо тулгуур зарчимд нийцүүлэн өөрийн бололцооны хүрээнд авна. Энэхүү оролцоог дараах арга хэмжээгээр бэхжүүлдэг ажээ.

1. Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдлыг сайжруулах, түүн дэх олон нийтийн оролцоо, хувь нэмрийг дэмжих;
2. Олон нийт мэдээлэл авах боломжтой байх явдлыг хангах;
3. Авлигыг үл тэвчих уур амьсгал бий болгоход хувь нэмэр оруулах мэдээллийг олон нийтэд түгээх, түүнчлэн олон нийтийн боловсролын хөтөлбөр, түүний дотор дунд болон их, дээд сургуулийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
4. Авлигатай холбоотой мэдээлэл хайх, авах, хэвлэн нийтлэх, түгээх эрх чөлөөг хүндэтгэх, хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах. Тэрхүү эрх чөлөөнд тодорхой хязгаарлалт тавьж болох боловч хязгаарлалт нь зөвхөн хуульд заасан байх бөгөөд дараах үндэслэлээр шаардлагатай байвал зохино;
5. Бусдын эрх, нэр хүндийг хүндэтгэх;
6. Үндэсний аюулгүй байдал, олон нийтийн дэг журам, олон нийтийн эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах⁵⁶ явдал ажээ.

Зарим орны авлигын эсрэг олон нийтийн харилцааны үйл ажиллагааны туршлагаас дурдвал,

Хонконг улсын Авлигын эсрэг хараат бус комисс нь олон нийтийн харилцааны талаар иргэдэд зөвлөх хороотой бөгөөд олон нийтийн харилцааны хэлтэс нь авлигаас сэргийлэх талаар олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэхэд олон нийтийн дэмжлэгийг нэгтгэх чиглэлд үйл ажиллагаа явуулдаг⁵⁷.

Гүрж улсад Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх, олон нийтэд сурталчлах ажлыг Авлигатай тэмцэх стратегийн тэргүүлэх чиглэлийн нэг болгон тусгасан. Энэхүү тэргүүлэх зорилтын хэтийн зорилго нь авлигын талаарх олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, авлигын эсрэг шинэчлэл, ололт, тулгамдсан асуудлын талаарх мэдээллийг түгээх, энэ асуудалд олон нийтийг татан оролцуулах явдал юм. Энэ хүрээнд,

- ✓ Авлигатай тэмцэх асуудлаар олон нийттэй харилцах стратегийг боловсруулах
- ✓ Авлигын эсрэг олон нийтэд мэдээлэл өгөх кампанит ажлыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх;
- ✓ Авлигатай тэмцэх асуудлаар дугуй ширээний ярилцлага, семинар, уралдаан тэмцээн, бусад арга хэмжээ зохион байгуулах;
- ✓ Боловсролын байгууллагад авлигын эсрэг сургалтын хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх⁵⁸ гэсэн дөрвөн томоохон ажлыг хийж гүйцэтгэсэн байна.

⁵⁶НҮБ. Авлигын эсрэг нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц. 2003. х 17-18.

⁵⁷ХЗҮХ. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга зам-сайн туршлага. УБ., 2013, х 39.

⁵⁸OECD, *Anti-corruption reforms in Georgia 4th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan*, p.23.

Авлигатай амжилттай тэмцэж буй улс орнуудад нэгдүгээрт **Олон нийтийн дэмжлэгийг авах**, хоёрдугаарт **Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах** замаар авлигын хэргийг шалгаж, илрүүлэхийн зэрэгцээ авлигын шинж чанар, илрэл, ноцтой байдлын талаарх мэдээллийг олон нийтэд түгээх замаар авлигаас урьдчилан сэргийлдэг байна.⁵⁹

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд олон нийтийн дэмжлэгийг бий болгох нь:
Авлигатай тэмцэх газар яагаад олон нийттэй харилцах ёстой вэ? яаж харилцах ёстой вэ? гэдэгт гол анхаарлаа төвлөрүүлэх ёстой. Энэ хүрээнд юуны өмнө “Олон нийттэй харилцах стратеги”-ийг боловсруулж түүнд шаардлагатай санхүү, хүний нөөцийн асуудлыг шийдвэрлэх нь чухал юм. Манай улсын хувьд иргэдийн дунд авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх ойлголт ухамсар (2.61) хангалтгүй, мөн авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг үл тэвчих нийгмийн сэтгэл зүй (2.68) төлөвшөөгүй байгаа нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөөтэй байна. Иймээс авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа дахь иргэдийн хяналт, оролцоо (2.42) хангалтгүй, мөн олон нийтийн зүгээс авлигатай тэмцэх талаар явуулж байгаа үйл ажиллагаа, санал санаачилгыг АТГ-ын зүгээс хангалттай дэмждэггүй (2.67) гэж иргэд үзэж байна. Судалгаанд оролцсон нийт иргэдийн 33.7% нь олон нийтийн зүгээс авлигатай тэмцэх талаар явуулж байгаа үйл ажиллагаа, санал санаачилгыг АТГ-ын зүгээс огт дэмждэггүй, 27.7% нь дунд зэрэг дэмждэг, 20.4% нь дэмждэг эсэхийг мэдэхгүй гэж хариулсан нь үүнийг нотолж байна. Энэ нь авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүссэн нөхцөл байдлын талаар иргэдийн зүгээс хангалттай мэдээлэхгүй байх нөхцөл, шалтгаан болох талтай⁶⁰. Иймээс олон нийт болон тусгай зорилтот бүлэгт чиглэсэн авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг тогтмол хэрэгжүүлж, тэднийг авлигын тогтолцооны шинжтэй, өндөр түвшний, ээдрээтэй асуудалд гол анхаарлыг нь төвлөрүүлэх, оролцоо өндөртэй байлгах нь чухал юм.

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах нь:
Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах хүрээнд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, сэтгүүлчидтэй харилцахдаа дараах тактикийг баримтална.

- ✓ Шилдэг эрэн сурвалжлах сурвалжилгад шагнал гардуулах замаар сэтгүүлчдийг авлигын асуудлыг сурвалжлахад урамшуулах
- ✓ Авлигын эсрэг мессежийг түгээхийн тулд бие даасан, хараат бус хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдтэй сайн харилцааг хөгжүүлэх
- ✓ Авлигатай тэмцэх байгууллага нь аль болох ил тод, шударга байж, сэтгүүлчдээс адилхан ил тод, шударга байхыг хүсэх
- ✓ Авлигатай тэмцэх байгууллагын үүрэг, бүрэн эрхийн талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэл өгөх
- ✓ Авлигатай тэмцэх байгууллага болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн хооронд илүү сайн ажиллах харилцааг бий болгох
- ✓ Хэвлэл мэдээллийнхэнд үргэлж бэлэн байх
- ✓ Сэтгүүлчдийн ашиглаж болох эрэн сурвалжлах мэдээ, материалыг өөрсдөө бэлтгэх

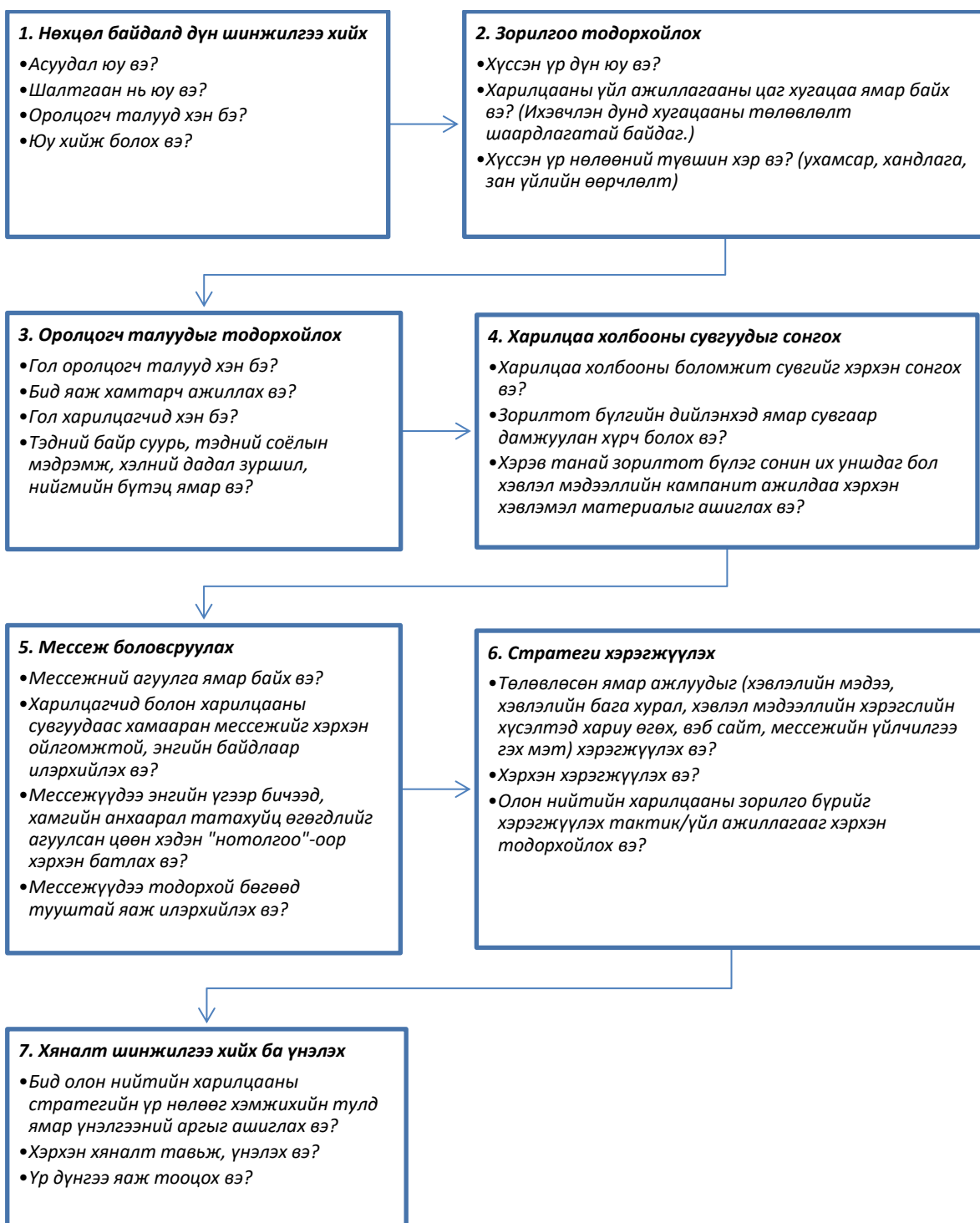
⁵⁹Building Public Support for Anti-Corruption Efforts, 2010, p.5.

⁶⁰ Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020. х 26-27.

- ✓ Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ирсэн хүсэлтэд үргэлж хариулж, хариултаа баримтжуулах
- ✓ Хэвлэл мэдээллийн зохих сувгуудыг тодорхойлох
- ✓ Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан авлигатай тэмцэх газар болон олон нийтийн хооронд тасралтгүй хоёр талын харилцааны тогтолцоог бий болгох

Байгууллагууд олон нийтийн харилцааны стратегийг хэрэгжүүлэхдээ дараах үе шатын дагуу цогц үйл ажиллагаа явуулж, байнгын эргэх холбоотойгоор ажиллах ёстой байдаг. Хэрвээ аль нэг үе шатыг орхигдуулах эсвэл эргэх холбоогүй ажилласан тохиолдолд хүссэн үр дүн гардаггүйг анхаарах хэрэгтэй.

Зураг 4.1. Олон нийтийн харилцааны стратегийн үе шат

Олон нийтийн харилцааны чиг хандлага хувьсан өөрчлөгдөж, орчин үед дижитал олон нийтийн харилцаа давамгайлах болсон учраас авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд хиймэл оюун ухаан, блокчэйн, их өгөгдөл (big data), хайлтын системийн оновчлол (Search Engine Optimization-SEO)-д зэргийг ашиглаж, олон дагагчтай блоггер, инфлюенсерүүдийг үйл ажиллагаандаа татан оролцуулах шаардлага үүсээд байна.

Түүнчлэн орчин үеийн олон нийтийн харилцаа нь дараах онцлогтой болсон.

- ✓ Олон нийтийн харилцаа нь улам илүү шинжлэх ухаанч болж байна. Их өгөгдөлд шинжилгээ хийх болсон.
- ✓ Цахим харилцаа давамгайлах болсон.
- ✓ Дижитал арга, технологийг ашиглах болсон. Хиймэл оюун ухаан, блокчейнд тулгуурлах болсон.
- ✓ Олон нийт анхаарлаа хандуулахгүй ч, тэдний сонирхлыг татах бүтээлч, стандарт бус үйл ажиллагаа явуулахыг эрмэлздэг болсон.
- ✓ Зураг, ведио, хөдөлгөөнт график, апп дээр суурилсан технологи ашигладаг болсон.
- ✓ Хэрэглэгч “Хаан” байсан бол одоо контент “Хаан” болсон.
- ✓ Хөдөлгөөнт гар утастай хүмүүстэй харилцах болсон.
- ✓ Байгууллагын зорилго, үйл ажиллагааны үр нөлөө, үр дагаврыг хэмждэг болсон
- ✓ Байгууллагын эрх ашгаас илүүтэй нийтийн эрх ашиг, нийгмийн хариуцлагыг чухалчлах болсон.

Иймд олон нийтийн харилцаанд гарч буй эдгээр өөрчлөлтүүдийг авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд тусган ажиллахыг санал болгож байна.

4.3. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа ба Монголын онцлогтой олон нийттэй харилцах загвар байх эсэх тухай дүгнэлт

АТГ нь хэд хэдэн үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг хэдий ч иргэдийн дунд “Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах, таслан зогсооход чиглэсэн үйл ажиллагаа”-г хэрэгжүүлдэг гэдэг мессеж илүү түгээмэл (60 орчим хувь) байна. Өөрөөр хэлбэл, тус байгууллагын имидж ийм байдлаар нийгэмд илүү тод бүрдсэн байна гэсэн үг юм. Тус байгууллагын соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажил нь иргэдийн дунд харьцангуй бага танигдаж, нийгэмд харьцангуй бүдэг имиджтэй байгаа нь анхаарал татаж байна. Тус байгууллагын хэрэгжүүлж буй ажлын дийлэнх хувь нь энэ чиглэлд хийгддэг хэдий ч нийгэмд ийм бүдэг байгаа нь ямар шалтгаантайг тухайлбал, тус ажлын үр дүн тааруу байгааг илтгэж байна уу эсвэл гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах зэрэгтэй холбоотой ажил нь хэвлэл мэдээллээр түлхүү мэдээлэгдэж байгаад оршиж байна уу гэдгийг илүү нарийвчлан судлах шаардлагатай юм⁶¹. АТГ болон хууль хяналтын байгууллагад итгэх итгэл үнэмшил олон нийтийн дунд буурсан⁶² учраас тухайн байгууллагын нэр хүндийг өсгөх тактик хэрэгжүүлснээр иргэдийн хандлага өөрчлөгдөж, оролцоо нэмэгдэнэ.

⁶¹ Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020. х 27.

⁶² Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020. х 13.

“Монгол улс авлигыг зогсоож чадахгүй байгаа учраас эдийн засгийн хямралд байнга өртөж, гадаад, дотоодын өр ширэндээ баригдан, гадаадаас ямар ч үнээр хамаагүй хөрөнгө татахыг оролдож байна. Авлига үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлэх боллоо. Гэтэл бидэнд авлигыг жигших, түүний тухай мэдээллийг ил тод болгох соёл суугаагүй байна. Үүнд соёл иргэншлийн онцлог болон түүхэн шалтгаан бий. Нүүдэлчин болон суурин соёл иргэншлүүд нь хоорондоо нэлээд ялгаатай. Хэн нэгэнд тохиолдсон муу хэрэг, үйл явдал надтай тулгарахгүй гэж боддог учир бусдын буруу үйлдлийг өөрчлөх, засах нь нүүдэлчдийн тэргүүний зорилго ердөөсөө биш. Суурин хүмүүс хөршид чинь тохиолдож буй ямар ч үйл явдал надад бас хамаатай гэж үздэг учир хамтын, нийтийн сонирхлоо хамгаалах чадвар өндөртэй. Монголчууд нийтийн сонирхлыг зөрчсөн буруу үйлдлийг хараад засаж залруулахын оронд “Төрийн төлөө оготно боож үхлээ” гэдэг шиг би заавал дуугарах албагүй гэж үздэг соёлтой. Ялангуяа ноцтой хэрэг явдлын гэрч байсан ч мэдүүлэг өгөхийн оронд “Амьд хүний гэрч болохоор үхсэн хүний дэр бол” гээд хараагүй мэт өнгөрөхийг илүүд тооцдог. Эсвэл “Би ч яах вэ, мөрөөрөө байж л байя, бусад нь хэлээд засчихна” гээд хойш суух нь Монголын нийгмийн ердийн үзэгдэл болсон байна.”⁶³ Мөн Монголчуудын ардын аман зохиолын үг хэллэг авлигыг хэвийн үзэгдэл мэт ойлгуулах, өөгшүүлэх нэг хүчин зүйл болдог байж болох юм. Тухайлбал, Асуухаар асга, Танилтай хүн талын чинээ, 100 төгрөгтэй байснаас 100 найзтай байсан нь дээр, Нэг довын, нэг дошны хүүхдүүд, Аяганы хариу өдөртөө, агтны хариу жилдээ, Бэлгийн морины шүдийг бүү үз, Хүний хэрэг бүтэхээр өөрийн хэрэг бүтнэ гэх мэт. Иймд иргэдийн хандлага, сэтгэлгээг өөрчлөх чиглэлээр олон нийтийн харилцах зөв стратегийг баримтлах нь чухал юм.

АТГ-ын зүгээс олон нийттэй харилцах, тэдний оролцоог дээшлүүлэх чиглэлээр “Шударга ёс” сэтгүүл, гарын авлага зэрэг хэвлэмэл бүтээгдэхүүн эрхлэн гаргах, гомдол санал хүлээн авах ярианы төлбөргүй (976) 110 утас ажиллуулах, телевиз, радиогийн контент бэлтгэн гаргах, хэвлэлийн болон бусад арга хэмжээ зохион байгуулах, захиалгат судалгаа хийлгэж олон нийтийн хүртээл болгох, зорилтот бүлэг, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх лекц, сургалт, семинарыг зохион байгуулах, веб сайтаар дамжуулан мэдээлэл хүргэх зэрэг олон кампанит ажлуудыг тогтмол зохион байгуулж хэвшсэн хэдий ч энэ нь олон нийтэд төдийлөн хүрэхгүй байгааг,

- ✓ “Иргэд тус байгууллагын чиг үүргийн хэрэгжилтийг дундаж түвшингээс доогуур буюу 2.50-аас 2.00-ийн хооронд үнэлсэн”⁶⁴
- ✓ Иргэд АТГ-аас явуулдаг авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлыг хэрхэн дүгнэж байна вэ? Хангалттай 10 хувь, тааруухан 39 хувь, муу 31 хувь, 20 хувь нь сайн мэдэхгүй байна гэж хариулсан байна⁶⁵
- ✓ “Олон нийтийн зүгээс авлигын эсрэг төр засгийн байгууллагуудын явуулж буй үйл ажиллагааг тааруу буюу муу (иргэдийн 54 хувь нь Засгийн газар, яамдыг, 42,8 хувь нь УИХ-ыг, 45 хувь нь Шүүх тогтолцоог, 44,4 хувь нь Хууль хяналтын байгууллагыг муу гэж үзсэн)”⁶⁶

⁶³ <https://jarqaldefacto.com/article/shugel-uleekh-soyol> Д.Жаргалсайхан, Шүгэл үлээх соёл, 2017.

⁶⁴ Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020. х 10.

⁶⁵ Маркетметрикс ХХК. Олон нийтийн санаа бодлын судалгаа. УБ., 2019. х 56.

⁶⁶ УИХ-ын АБГББХ. Авлига үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх нь. УБ., 2014. х 65.

- ✓ Иргэд АТГ-ын үйл ажиллагаанд ерөнхийдөө хэр сэтгэл хангалуун байгаа вэ? гэдэг асуултад судалгаанд оролцогчдын 30 хувь нь огт сэтгэл хангалуун биш, 61 хувь нь сэтгэл дундуур, 9 хувь нь сэтгэл хангалуун⁶⁷ гэх мэт судалгааны үр дүнгээс харж болно.

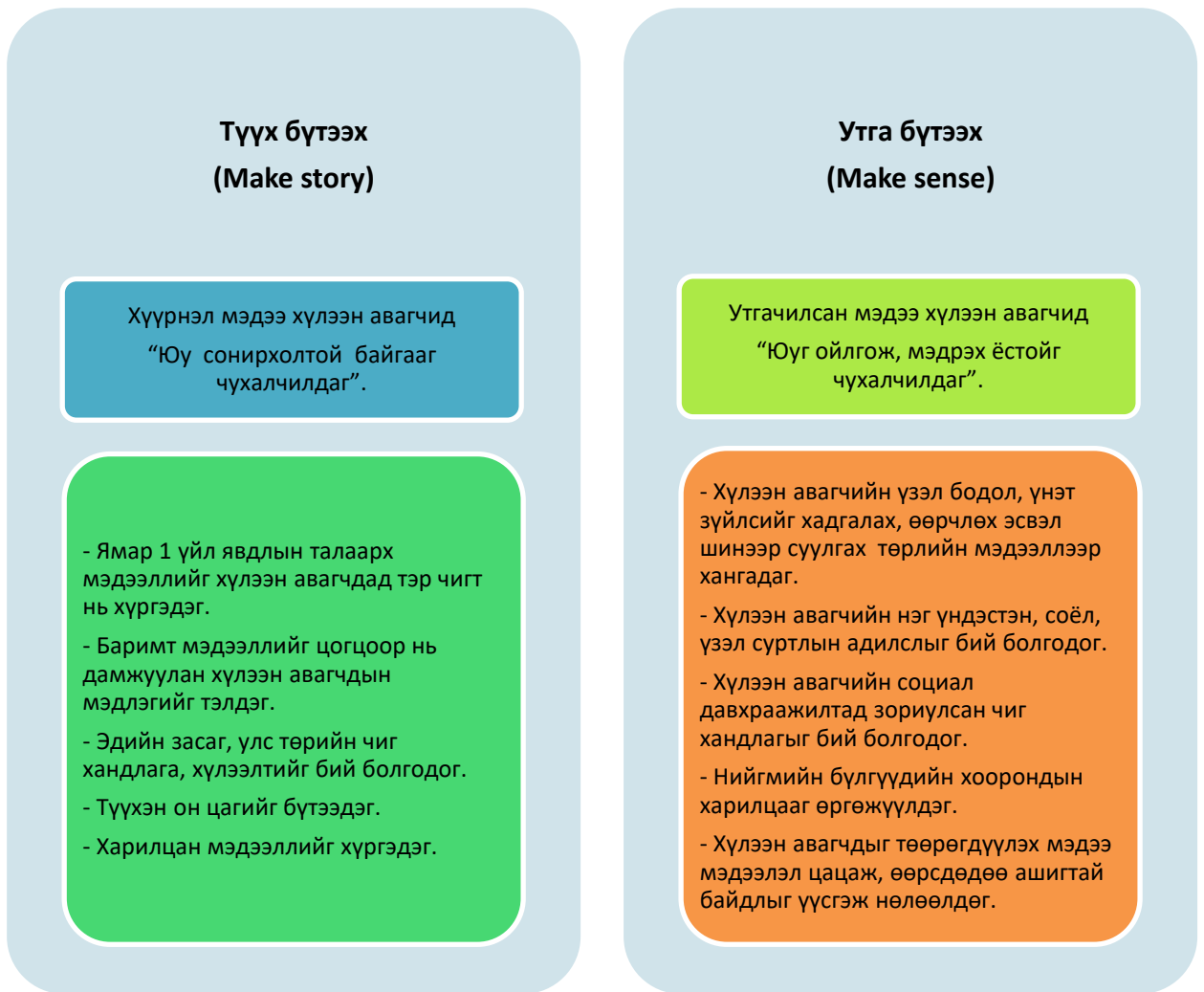
Эндээс тус байгууллагын үйл ажиллагаа иргэдийн итгэл найдвар, хүлээлт, сэтгэл ханамжид нийцдэггүй болох нь ажиглагдаж байна. Цаашид иргэд, олон нийтэд нээлттэй байх, үйл ажиллагаандаа татан оролцуулах⁶⁸, тэдний авлигын эсрэг идэвх санаачилгыг дэмжих, АТГ-аас олон нийтэд хүргэдэг албан ёсны мэдээллийн хүртээмж, арга зам, үр өгөөжийг сайжруулах, хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай хамтран ажиллах, олон нийтийн харилцааны стратегийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Хүн төрөлхтний ертөнцийг танин мэдэх анхны хэлбэрүүдтэй олон нийтийн харилцааны үүслийг холбон тайлбарлах нь хамгийн түгээмэл оновчтой хандлага юм. Монголчуудын хувьд аман болон бичгээр дамжин ирсэн сурвалжууд нь бүрэн ба бүрэн бус утгаараа олон нийтийн харилцааны үг хэллэгийг агуулж ирсэн бөгөөд эдгээр нь дүр бүтээх, мэдээлэл өгөх, сурталчлах, алдаршуулах, сэтгэл зүйд нөлөөлөх зэрэг олон агуулгыг илэрхийлдэг⁶⁹. Тэдний олон нийтийн харилцааны сэтгэлгээний уламжлалыг авч үзвэл: үлгэр домог, түүхэн сурвалж, тууль, ерөөл магтаал, оньсого таавар, ертөнцийн гурав, зүйр цэцэн үг, ардын урт болон богино дуу, бөхийн цол, морины цол, бөө мөргөл, хурим, даахь үргээх ёслол, оршуулгын зан үйл зэрэг нь нүүдэлчдийн харилцааг холбон ойртуулах, мэдээлэх, алдаршуулах, итгэл үнэмшил төрүүлэх, нийгмийн сэтгэл зүйд нөлөөлөх, түүнийг өөрчлөх, хадгалах үлмаар соёл, уламжлалаар дамжуулан бие хүнийг төлөвшүүлж, хүмүүжүүлж, боловсрол олгож ирсэн. Өнөөдөр ч гэсэн дээрх олон нийтийн харилцааны хэрэгслүүд ач холбогдлоо алдаагүй, үеэс үед уламжлагдан оршсоор байна. Иймд дээрх соёл, уламжлалд тулгуурласан монголын онцлогтой олон нийттэй харилцах загвар байж болох юм гэсэн дүгнэлтийг хийж байна. Энэ хүрээнд олон нийттэй харилцахдаа мэдээ мэдээллийг зорилтот бүлэгт болон олон нийтэд хүргэх дараах технологийг ашиглах нь илүү үр дүнтэй гэж үзлээ.

⁶⁷ Маркетметрикс ХХК. Олон нийтийн санаа бодлын судалгаа. УБ., 2019, х 31

⁶⁸ Авлигын эсрэг хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.1-д “Авлигатай тэмцэхэд олон нийтийг идэвхтэй оролцуулах, тэдний санал бодлыг хүргэх, авлигын нөхцөл байдал, авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар зөвлөмж өгөх зорилго бүхий орон тооны бус олон нийтийн зөвлөл Авлигатай тэмцэх газрын дэргэд ажиллана” хэмээн заасан. Энэ дагуу 2007 оноос өнөөг хүртэлх хугацаанд 5 удаагийн Олон нийтийн зөвлөл байгуулагдан ажиллаж байна.

⁶⁹ ШУТИС. Олон нийттэй харилцах ажил. УБ., 2013, х 30-33

Зураг 4.2. Мэдээ мэдээллийг зорилтот бүлэгт хүргэх технологи

Монгол хүний нэг онцлог нь “Сургийн шинжтэй мэдээлэлд итгэж, домгийн шинжтэй мэдлэгийг чухалчилдаг” учраас хэн нэгэн гавьяатай хүний түүх бүтээж, ямар нэг утга учрыг ойлгуулах нь чухал юм. Иймээс дээрх технологиудыг үр дүнтэй ашиглаж чадвал байгууллагын нэр хүндийг өсгөх, имиж бүрдүүлэхэд тодорхой хувь нэмэр оруулах боломжтой. Байгууллагын нэр хүнд, имиж нь тухайн цаг үеийн удирдах албан тушаалтан, түүний үр дүнтэй манлайллаас шууд хамааралтай байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Гэвч АТГ-ын үе үеийн дарга нарын ажлын үр дүнгээс харахад “эерэг түүх” гэхээс илүү “сөрөг түүх”-ийг бүтээсэн дүр зургийг доорх хүснэгтээс харж болно.

Хүснэгт 4.2. АТГ-ын дарга нарын талаарх цахим орчин дахь мэдээлэл

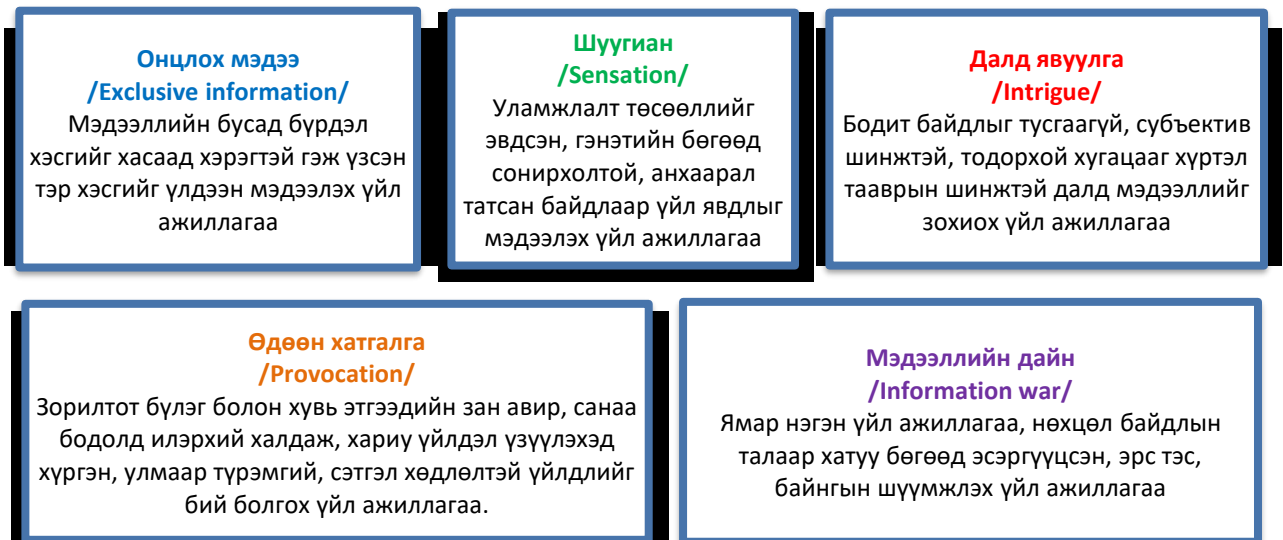
№	АТГ-ын дарга нар	Цахим орчин дахь мэдээлэл ⁷⁰
1	Б.Дангаасүрэн (2006.12.28-2007.12.25)	Анхны даргын үед барьж авч шалгасан авлигын хэрэг юу билээ гээд бодоход санаанд торох зүйл лав алга. АТГ дөнгөж байгуулагдсан тэр цагт одоогийнх шиг том хэргүүдийн сэжүүр цухуйгаагүй байсан гэх шалтгаан бий.Гэхдээ том авлига огт байгаагүй гэсэн үг биш. Мөрдөж шалгаад явбал шуугиан дуулиан тарихаар авлигууд байсан гэдэг нь тодорхой. АТГ-ын анхны дарга томилогдоод нэг их удаагүй эрүүл мэндийн шалтгаанаар ажлаа хийж байх хугацаандаа учир битүүлгээр нас барсныг нийтээрээ мэднэ.
2	Ч.Сангарагчаа (2008.12.28-2011.11.26)	Түүнийг АТГ-ыг даргалах үед авлигын том хэрэг өчнөөнөөрөө байсан ч баригдаж, хоригдож шалгагдсан тохиолдол мөн л байхгүй. АТГ-ын хоёр дахь дарга тухайн үеийн Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржтой хэрэлдсэнээс өөрийг хийгээгүй суусаар суудлаасаа буусан. Ерөнхийлөгч АТГ том олгиархиудын ивээлд багтсан “Авлигатай тэмцэх биш авлигатай тэнцэх газар болсон байна” гэж мэдэгдэж байсан. АТГ-ын хоёр дахь дарга 2011 оны 11 сарын 26-ны өдөр “Төрийн нууц задруулсан, доод албан тушаалтнаа (Э.Амарбатыг) тагнаж, чагнаж хууль бус гүйцэтгэх ажиллагаа явуулсан, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласан, УИХ-ын гишүүний (АН-ын дарга, УИХ-ын гишүүн С.Эрдэнийн)нэр төрд халдсан” гэх хэргээр буруутгагдаж шүүхээс 2.4 жилийн хорих ял авснаар албан тушаалаасаа огцорч байв.
3	Н.Ганболд (2011.11.17-2016.04.14)	Түүнийг АТГ-ыг толгойлох үед С.Баяр, С.Баярцогт, Оюу толгой, “Нүүрс” хөтөлбөр, “Цэвэр агаар” сан гэх мэт том мөнгө сонсогдсон хэргүүд шуугиан тарьж байсан ч шалгалаа, саатуулаа, барьж хорилоо гэсэн мэдээ бас л дуулдаагүй. Мань эрийн талаар “Ривер гарден”-д байртай болсон гэсэн мэдээ цацагдсаныг л санаж байна. Хугацаанаасаа өмнө эрүүл мэнд болон тэтгэврийн насанд хүрсэн гэдэг шалтгаанаар үүрэгт ажлаасаа чөлөөлөгдөх хүсэлтээ илэрхийлснээр дуусгавар болсон.
4	Х.Энхжаргал (2016.07.08-2019.05.02)	Энэ даргын үед МАН дотроо хагарч том хэргүүдийн үзүүр цухуйсан юм. Онцолж хэлэх жишээ бол ЖДҮ. Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих сангийн бага хүүтэй зээлийг улстөрчид хувьдаа завшсан нь олны дургүйцэл, жигшлийг хүргэсэн. Хэргийн үзүүрээс атгасан АТГ ч идэвхтэй ажилласан. Х.Энхжаргал Монголын авлигатай тэмцэх түүхэнд алтан үсгээр бичигдэх мөр үлдээсэн, авлигын хэргийг ингэж зоригтой шалгасан түүх өмнө нь гараагүй гэж үг нийтлэлийг бичсэн сэтгүүлч үзэж байхад Энхжаргалын үед БАРИЛАА, ХОРИЛОО, ТАВИЛАА гэдэг тактик хэрэгжлээ. Хэнийг барьж жинхэнэ үнэнийг тогтоогоод шийтгэв гэхээр хэн ч байхгүй, зүгээр л телевизийн шоу хийсэн, үр дүнгүй ажилласан дүр эсгэгч, шүдгүй нохой баахан шүлсэлж, нухаж байгаад бүгдийг гаргаад явуулсан биз дээ, заримыг өрөөндөө дайлж цайлсан бил үү гэж олон нийтийн зүгээс өөрсдийн үзэл бодлыг илэрхийлсэн байна. Энхжаргал дарга өөрийн хүсэлтээр бус хөндлөнгийн нөлөөлөл, бусдын шахалтаар хугацаанаасаа өмнө огцорчээ.

Иймд “Жаамиа хурандаа” гэж алдаршсан цагдаагийн хурандаа Ц.Жамъянсэнгээ, Монгол Улсын хилийн “тойрог” гэж алдаршсан хилийн цэргийн хурандаа С.Жалбуу, Цагдаагийн шинэ үеийн түүхэнд домог болсон Б.Пүрэв генерал гэх мэт өөр өөрсдийн түүхийг бүтээсэн хүмүүсийн адилаар АТГ-ын түүхэнд шинэ хуудас нэмэх, домог болохоор дүрийг бүтээх нь чухал байна.

⁷⁰ Өдрийн сонин 2019.03.02-ны өдөр хэвлэгдсэн “Х.Энхжаргалын дараа ирэх хүнд илрүүлэх хэрэг бараг үлдсэнгүй” нийтлэл, сэтгүүлч С.Будрагчаагийн бичсэн “Авлигатай тэмцэх газар Ч.Сангарагчаад 43.5 сая төгрөгийн тэтгэмж олгожээ” нийтлэлээс эш татав.

Түүнчлэн АТГ-ын даргын сонгуульд хугацаа 6 жил(1 удаа улиран сонгогдох боломжтой) байдаг хэдий ч үүсгэн байгуулагдсан цагаас хойших дарга нарын (өнөөгийн даргыг оруулаагүй) ажилласан дундаж хугацаа 2 жил 10 сар байгаа нь тогтвортой үйл ажиллагаа явуулахад бэрхшээлтэй, улс төрийн намаас шууд хамааралтай, хараат байдлаар шударга бус ажилладаг, хөндлөнгийн нөлөөлөл ихтэй гэсэн иргэдийн хардлагыг төрүүлж, тэдний тус байгууллагад итгэх итгэлийг улам бууруулж байна. 2019 оны судалгааны үр дүнгээр “АТГ-ын үйл ажиллагаанд хэр итгэдэг вэ?” гэсэн асуултад иргэдийн 26 хувь нь огт итгэдэггүй, 56 хувь нь итгэхэд хэцүү санагддаг, 18 хувь нь ерөнхийдөө итгэдэг⁷¹ гэж хариулсан нь дээрх судлаачийн дүгнэлтийг давхар нотолж байна.

Олон нийтийн харилцаанд аливаа мэдээллийг олон нийтэд ойлгогдох хэмжээнд боловсруулсан, тодорхой үзэл санааг агуулсан, уриа дуудлагын шинж бүхий үг хэллэг буюу мессеж боловсруулах нь их чухал байдаг. Авлигын эсрэг мессежийг хүний сэтгэл хөдлөл, мэдрэмжтэй холбон боловсруулж, хоногшуулж чадвал амжилтад хүрнэ. Өнөөдөр АТГ-ын ашиглаж буй “Авлигад үгүй гэж хэлье”, “Шинэ үе авлигыг тэвчихгүй”, “Авлигын эсрэг хамтдаа”, “Авлигаас ангид нийгэм”, “Авлигагүй нийгэм”, “New generation no corruption” зэрэг нь мессеж нь түүнд тавигдах шаардлагуудыг тодорхой хэмжээнд хангасан байна. Харин “Зөв, Зөвд Шударга Зөв” гэсэн үндсэн мессеж нь давтамжит үзэгдлийн технологийг ашигласан хэдий ч хэлэхэд хэцүү, хоногшихгүй, олон нийтэд шууд ойлгогдохгүй, ямар утгыг илэрхийлж байгаа нь тодорхой бус байна.

Зураг 4.3. Мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх технологи

Авлигын эсрэг олон нийтийн дэмжлэгийг авахын тулд олон нийтийн харилцааны технологиудыг хэрэглэх явцдаа дараах санал болгож буй үйл ажиллагаануудад анхаарлаа төвлөрүүлж чадвал тодорхой үр дүнд хүрэх боломжтой. Мөн нэгэнт төлөвшчихсэн, үзэл бодол байр суурь нь тодорхой дунд, ахмад үе гэхээсээ илүүтэйгээр хүүхэд, залуучуудыг зорилтот бүлгээ болгох, тэдний авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх, соён гэгээрүүлэх кампанит ажлыг зохион байгуулах нь илүү оновчтой гэж үзэж байна.

⁷¹Маркетметрикс ХХК. Олон нийтийн санаа бодлын судалгаа. УБ., 2019, х 69.

Байгууллагын нэр хүнд, имижийг өсгөх

- АТГ, түүний үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн айдас, тогтсон хандлагыг өөрчлөх чиглэлээр илүү нээлттэй, шударга ажиллах
- Авлигын эсрэг тэмцээд бодит үр дүнд хүрсэн холбогдох мэдээллийг жирийн иргэд ойлгох "хэл"-ээр жишиж, зүйрлэж хүргэх (Жишээ нь ... сургууль, ... цэцэрлэг, ... эмнэлэг барих төсөвтэй дүйцэх авлига гэх мэт)
- АТГ улс төрөөс хараат бус, бие даасан үйл ажиллагаа явуулах чадвартай гэдгийг олон нийтэд нотлон харуулах, тэдний эргэлзээг тайлах, итгэл төрүүлэх
- Жирийн иргэдийн хувьд албан бус мэдээллийн эх үүсвэр ихсэх тусам АТГ-ыг үнэлэх үнэлгээ муу тал руугаа хэлбийж, харин албан ёсны мэдээлэл ихсэх тусам АТГ-ын үйл ажиллагааг сайнаар үнэлэх хувь нэмэгдэж байгаа судалгааны үр дүнд байгаа учраас байгууллагын албан ёсны мэдээлэлд ач холбогдол өгөх, авлигын хэрэгт холбогдсон этгээд албан бус мэдээлэл хийхийг хориглох
- Авлигын талаар худал мэдээлэл өгвөл хуулийн хариуцлага тооцно гэхээсээ илүүтэй иргэдийн хардах эрхийг эдлүүлэх

Харилцаа холбоо тогтоох

- АТГ болон олон нийтийн хооронд харилцаа холбоо зайлшгүй шаардлагатай, тэдний өгсөн мэдээллийн мөрөөр хэрэг илрүүлдэг гэдгийг иргэдэд ойлгуулах
- Олон нийтэд авлигын талаарх үнэн зөв мэдээлэл хүргэх үрсгалыг сайжруулах
- Ил тод байдлыг харилцааныхаа үндсэн зарчим болгох

Хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх

- Улс төрийн хүсэл зориг, дэмжлэгийг нэмэгдүүлэхийн тулд шударга улс төрчидтэй эвсэх
- Олон нийтэд мэдээлэл хүргэх, сурталчилгааны ажилд төрийн бус байгууллагуудыг татан оролцуулах
- Авлигатай тэмцэж буй төрийн бус байгууллагуудад институцийн зүгээс дэмжлэг үзүүлэх
- Сэтгүүлчдийн холбоо, эрдэм шинжилгээ, сургалтын байгууллагуудтай хамтран ажиллах
- Улс орнууд болон тэдгээрийн авлигатай тэмцэх байгууллагуудын хооронд хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцох ажлыг санаачлан дэмжих

Зорилтот бүлэг, олон нийттэй харилцах

- Олон нийтийг авлигатай тэмцэхэд хувь нэмрээ оруулахад уриалах, урамшуулах
- Олон нийтийн харилцааны тодорхой стратеги, мессежийг боловсруулах, тэр дундаа авлигын тухай мессежийг хүний сэтгэл хөдлөлтэй холбон боловсруулах
- Сэтгэл хөдлөлийн холбоосыг онцлон харуулахын тулд бүх төрлийн медиа технологийг ашиглах
- Авлигын эсрэг тэмцэлд саад учруулахын оронд түүнийг урагшлуулах сэтгүүлчдийг тодорхойлж, алдаршуулах, зөв, шударга сэтгүүлчидтэй давуу эрхтэй харилцаа тогтоох
- Олон нийтэд хүрэхийн тулд олон нийтийн сүлжээ, сайт, блогуудыг ашиглах
- Хэвлэлийн мэдээ, хэвлэлийн бага хурал, мэдээллийн товхимол, жилийн тайлан, ток шоунд оролцох гэх мэт янз бүрийн хэрэгслийг ашиглан олон нийтийн харилцааны кампанит ажлыг хэрэгжүүлэх
- Байгууллагын олон нийтийн харилцааны стратегийг тогтолцоо, байгууллага, ажилтан, үйлчлүүлэгч гэсэн дөрвөн түвшинд чиглүүлэх

Сургалт зохион байгуулах

- Нийтлэлч болон сэтгүүлчдэд авлигын нарийн ээдрээтэй асуудлуудыг илүү үнэн зөв, энгийн үгээр мэдээлэх боломжийг олгохын тулд үндсэн ойлголтуудад сургах
- Ерөнхий боловсролын сургууль, их дээд сургуулийн хүүхэд залуучуудын мэдлэгийг дээшлүүлэх, авлигын эсрэг үзэл санааг хичээлийн бүрийн агуулгад тусгаж өгөх (Хүүхдийн тусламжийн 108 тусгай дугаар шиг 110 тусгай дугаарыг хоногшуулах)
- Олон нийт болон авлигын эрсдэлтэй бүлгийн аль алинд нь сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, соён гэгээрүүлэх кампанит ажил зохион байгуулах
- Төрийн байгууллага болон хувийн хэвшилд "шүгэл үлээх" талаар сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулах

Судалгаа шинжилгээ хийх

- Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг, хандлага, үнэлгээний талаар үндэсний хэмжээнд тогтмол судалгаа хийх
- Авлигын шалтгаан, нөлөөлөх хүчин зүйл, авлигын эрсдэлт бүлгийн судалгааны үр дүнд шинжилгээ хийх
- Авлигатай тэмцэх газрын ололт амжилт, авлигатай тэмцэхэд тулгарч буй бэрхшээлийн талаар олон нийтэд сурталчлах зорилгоор судалгааны дүнг тогтмол мэдээлэх

Хяналт ба хариуцлагыг сайжруулах

- Зарим хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд улс төрийн тодорхой зүтгэлтнүүдтэй хэрхэн хамтран ажиллаж, хаалтын гэрээ байгуулж байгааг хянах
- Мэдээлэл задруулсан хуульчдын эсрэг шийтгэл ногдуулах
- Өндөр албан тушаалтны авлигын хэрэг шударга шийдэгддэг гэдэгт иргэдийн итгэл төрөхгүй байгаа учраас хэрхэн хариуцлага хүлээлгэсэн талаар олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл өгөх
- Авлигын хэргээр шийтгэгдсэн хүн ахин авлига авах нь тодорхой учраас хариуцлагын тогтолцоог өөрчлөх (Ял өгөхөөс илүүтэй хөрөнгийг нь хураах, Төрийн албанд бүх насаар нь ажиллуулахгүй байх, Авлигачдын хар жагсаалт гаргаж, олон нийтэд мэдээлэх гэх мэт)

Зураг 4.4. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж болох үйл ажиллагаа

Монгол хүний онцлогт нүүдлийн соёл иргэншил, уламжлал, цаг агаар, эрс тэс уур амьсгал, ахуйгаас үүдэлтэй олон хүчин зүйл нөлөөлдөг гэдгийг өмнөх бүлгүүдэд дурдсан. Түүнээс гадна нэр хүндээ алдах, хүнд муугаа үзүүлэх, хүний доор орох дургүй зэрэг нийтлэг хандлага монгол хүнд байдаг учраас авлигын хэрэгт холбогдсон, авсан этгээдийн нэр хүндийг унагах тактикийг баримталж, шийдэгдсэн авлигын хэргийг жигшүүлэх зорилгоор (олон нийтийн дунд авлигыг байдаг л хэвийн үзэгдэл мэтээр ойлгож, хүлээж авдаг хандлага түгээмэл байгаа нь хамгийн аюултай, хор үршигтай) олон нийтэд ил тод мэдээлэх, олон нийтийн хяналт, оролцоог дээшлүүлэх байдлаар залуу үед зөв үлгэр дуурайлал үзүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

*“Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийн тайлан*

БҮЛЭГ – 5

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагаанд мэдээлэл холбоо технологийн
шийдлийг ашиглах нь

5.1. Монгол улсад авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи ашиглаж байгаа өнөөгийн байдал

5.1.1. Авлигатай тэмцэх газрын мэдээллийн технологийг ашиглаж байгаа байдал

Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах, энэ хуульд заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан, төрийн тусгай байгууллага мөн.

Авлигатай тэмцэх газар нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- ✓ Авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг зохион байгуулах;
- ✓ Хуульд заасан албан тушаалтны хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах, хянан шалгах ажлыг зохион байгуулах;
- ✓ Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах ажлыг гүйцэтгэх.

Монгол улсад авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи ашиглаж байгаа өнөөгийн байдлыг АТГ-ын албан ёсны веб хуудаснаас мөн өөрийн мэдлэгийн хүрээнд дараах байдлаар тоймлон дүгнэлт хийлээ.

А. Авлигатай тэмцэх газрын алан ёсны веб хуудас

Авлигатай тэмцэх газар нь <https://iaac.mn/> веб сайтыг ажиллуулдаг ба авлигын эсрэг үйл ажиллагааны нэг болох гомдол гаргах гэсэн хуудсыг ажиллуулдаг.

Гомдол гаргах хуудас: Энэхүү хуудсаар гомдол, мэдээллийг төлбөргүй суурин (976) 110 утасны дугаараар, (976)-11-311919 факсаар, contact@iaac.mn цахим шуудангийн хаягаар, бичгээр, “гомдол гаргах” хуудасны тусламжтайгаар иргэдээс шууд вебээр мэдээлэл авах зэрэг хэлбэрүүдээр хүлээн авдаг.

Зураг 5.1. АТГ-ын веб дээрх гомдол гаргах хэлбэрүүд

- Суурин утас: (976)-110 /Ярианы төлбөргүй/ дугаараар,
- Факс: (976)-11-311919,
- Цахим шуудангийн хаяг: contact@iaac.mn,
- Энэхүү хуудсан дахь “Гомдол, мэдээллийн маягт”-ыг ашиглаж өгч болно.
- Бичгээр гаргасан гомдол, мэдээлэлд утга агуулгыг ойлгомжтой, гаргацтай, оршин суугаа газрын буюу шуудангийн хаяг, холбоо барих утасныхаа дугаарыг бичнэ.

Гомдол, мэдээллийн маягт нь иргэдийн хувийн мэдээллээс гадна оршин суугаа хаяг, гомдол мэдээлэл бичих хэсэгтэй байна.

Хэрэв Та “Гомдол, мэдээллийн маягт”-ыг ашиглах бол дараахь хүснэгтэд холбогдох үнэн, зөв мэдээллийг бүрэн оруулна уу.

Таны энэхүү маягтад бичсэн зүйл зөвхөн Танд болон Авлигатай тэмцэх газрын гомдол мэдээлэл хүлээн авах эрх бүхий албан хаагчид харагдах ба хүлээн авсан тухай хариуг Танд утасны дугаараар эсхүл и-мэйл хаягаар тань мэдэгдэх болно.

ТАНЫ ОВОГ	ТАНЫ НЭР	ИМЭЙЛ ХАЯГ	УТАСНЫ ДУГААР
ОРШИН СУУГАА ХАЯГ			
ГОМДОЛ МЭДЭЭЛЛИЙН УТГА			

худал мэдээлбэл хариуцлага хүлээлгэхийг ойлгосон эсэх

мэдээллийн хувийг өөрийн имэйл рүү илгээх

ГОМДОЛ МЭДЭЭЛЛИЙГ ИЛГЭЭХ

Зураг 5.2. Гомдол, мэдээллийн маягт

Авлигатай тэмцэх газар нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн

- ✓ 22.1 дүгээр зүйл /Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах/;
- ✓ 22.3 дугаар зүйл /Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтан эрх мэдлээ урвуулан ашиглах/;
- ✓ 22.4 дүгээр зүйл /Хахууль авах/;
- ✓ 22.5 дугаар зүйл-/Хахууль өгөх/;
- ✓ 22.6 дугаар зүйл /Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтныг хахуульдах/;
- ✓ 22.7 дугаар зүйл /Улсын нөөцийг хууль бусаар зарцуулах, үрэгдүүлэх/;
- ✓ 22.8 дугаар зүйл /Төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах/;
- ✓ 22.9 дүгээр зүйл /Төрийн өмчийн төсвийн бус хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах/;
- ✓ 22.10 дугаар зүйл /Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих/;
- ✓ 22.11 дүгээр зүйл /Дураараа аашлах/;
- ✓ 22.12 дугаар зүйл /Хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах/-д заасан гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээлэл байгаа бол дараах байдлаар гомдол мэдээллээ өгнө үү.

Асуудал:

- ✓ Вебийн хувьд мэдээлэл нь шинэчлэгдээгүй хуучин, авлигын индексийн судалгаа гэхэд 2016 оныхоор байсан.
- ✓ Хүн бүр энэ гомдол мэдээлэл авах хэсэг авлигатай тэмцэх газрын веб хуудсанд байдаг гэдгийн мэддэггүй. Олон нийтэд түгээн дэлгэрүүлэх үйл явц тааруу.
- ✓ Иргэдийн мэдээлэл харилцаа холбооны технологийн мэдлэг бага учраас хэрэглэхгүй байна.
- ✓ Хэт айлгасан байдалтай анхааруулга байгаа нь иргэд мэдээллээ ирүүлэхгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Шийдэл:

- ✓ Аппликейшн хэлбэрээр мэдээллийг аваад хариу өгдөг байдлаар байвал компьютер, веб ашиглахаас илүү гар утас ашигладаг байвал илүү хүртээмжтэй.

В. ХАСХОМ (Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн мэдээллийн систем)

Мэдүүлгийн бүрдүүлэлтийн "Хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн мэдээллийн систем" Веб -д суурилсан программ хангамж (web application), интернэт ашиглан холбогдож улсын хэмжээний мэдүүлгийн мэдээллийн санг бүрдүүлж байгаа программ хангамж. Мэдүүлгийн бүрдүүлэлтийн программ нь хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргагч 47 000 хэрэглэгчид зориулан хийгдсэн.

С. ЗӨВ ДАДАЛ 20 - GOOD HABITS 20 подкаст нэвтрүүлэг

Олны танил хүмүүсийг оролцуулсан дижитал чуулганыг зохион байгуулж подкаст нэвтрүүлгүүдийг бэлтгэсэн. Тус чуулганаар илтгэгчид өөрсдийн амьдралдаа тохиолдсон явдал, бодит жишээ, түүнийг даван туулсан арга туршлага, өөрийн зөв дадлыг ажил, амьдралдаа хэрхэн мөрдлөг болгосон тухайгаа залууст хүргэсэн байна.

Д. Радио контент

MNV Монголын радиогоор АТГ-ын цаг нэвтрүүлгийг явуулж байсан. 2021 онд нийт 4 нэвтрүүлэг гараад зогссон. Одоо FM радионуудаар АТГ-ын захиалгат нэвтрүүлгүүд явдаг.

Асуудал:

- ✓ Нэвтрүүлгүүд, үйл ажиллагаанууд нь байнгын биш, байнга өөрчлөгдөж байдаг.

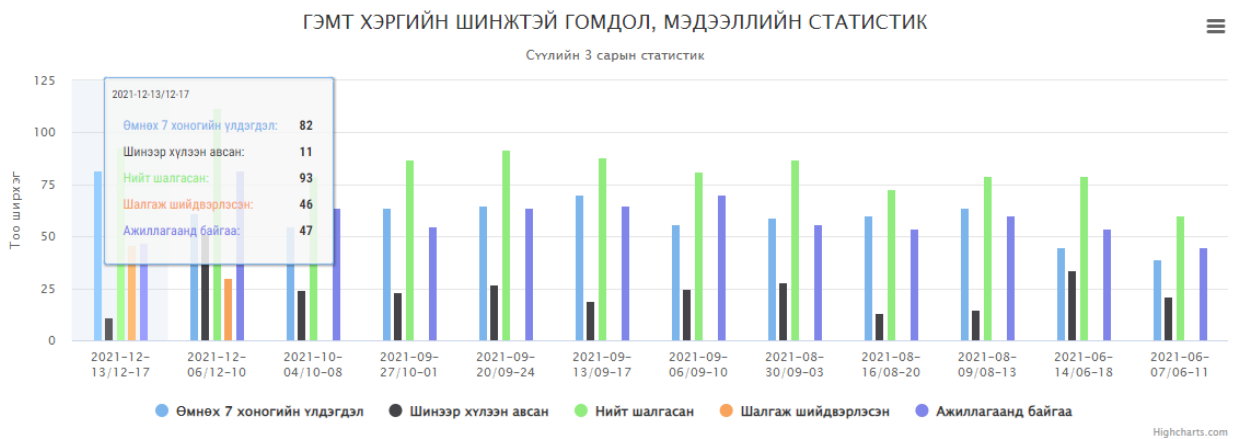
Е. Хяналт дүн шинжилгээ: Тоон мэдээлэл, эрүүгийн хэргийн статистик

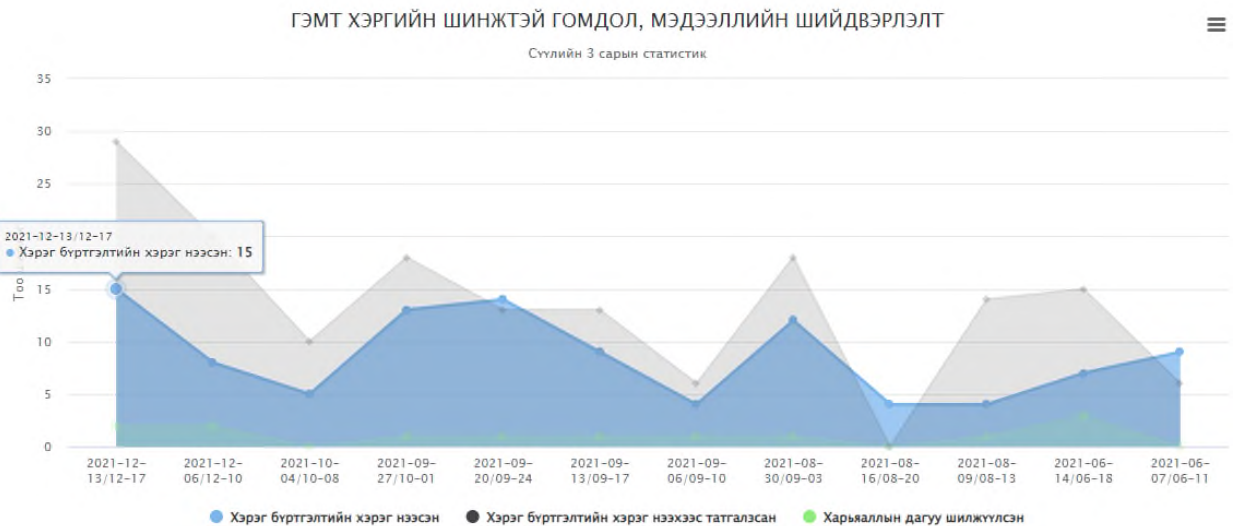
Зураг 5.3. Эрүүгийн хэргийн статистик

Зураг 5.4. Эрүүгийн хэргийн шийдвэрлэлт

Зураг 5.5. Гэмт хэргийн шинжтэй гомдол мэдээллийн статистик

Зураг 5.6. Гэмт хэргийн шинжтэй гомдол, мэдээллийн шийдвэрлэлт

5.1.2. Цахим засаглалын Монгол улс дахь өнөөгийн байдал

Цахим засаглалын хамгийн чухал үзүүлэлт нь төрийн үйлчилгээг цахим болгох явдал юм. “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт

тусгасан “Сайн засаглал”, “Ухаалаг засаглал”, “Цахим засаглал”-ыг бий болгох зорилтын хүрээнд төрийн үйлчилгээг цахимжуулж, авлигагүй, хүнд сурталгүй, сайн засаглалыг тогтоохоор ажиллаж байна гэжээ. Технологийн дэвшлийг засаглалын эд эс болгон ашигласнаар төрийн байгууллагуудын мэдээлэл солилцоо түргэсэж, шийдвэр гаргах явц хурдасна. Ингэснээр, төрийн үйлчилгээ иргэдэд ил тод, түргэн шуурхай, чирэгдэлгүй, хүртээмжтэй хүрэх юм. Дэлхийн улс орнууд төрийн үйлчилгээгээ хэдийн цахимжуулаад эхэлжээ. Монгол Улсын хувьд цахим шилжилт хийхэд дэд бүтцийн давуу талуудтай. Учир нь манай улс бүх аймгаа шилэн кабелийн сүлжээнд холбосон бөгөөд нэг хүнд ногдох ухаалаг утас, интернэт хэрэглэгчийн тоогоор дэлхийд тэргүүлж байна. Тиймээс Монголчууд цахим үндэстэн болох боломжтой [Монцамэ: Монголчууд цахим шилжилтэд].

Төрийн үйлчилгээг интернэт ашиглан орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран авах боломжтой E-Mongolia үйлчилгээг иргэд ашигладаг болоод удаагүй байна. Компьютероос нэвтрэхдээ www.e-mongolia.mn хуудсаар, гар утаснаас бол E-Mongolia аппликейшнийг татаж аваад иргэний үнэмлэхийн лавлагаанаас эхлээд компани байгуулах, орон сууц худалдан авах, боловсрол, тээврийн хэрэгслийн лавлагаа гээд 1076 төрлийн үйлчилгээг шууд авах боломжтой юм. Уг системийн хэрэглээг нэмэх зорилгоор ХХМТГ-аас гар утасны дата үнэгүй байх зохицуулалтыг үүрэн холбооны оператор компаниудтай хамтарч хэрэгжүүлсэн. Мөн утасгүй сүлжээний оператор компани болох Кевико компанитай хамтран “E-Mongolia”-г өндөр хурдны Wi-Fi сүлжээгээр ашиглах боломжийг олгоно [UBLife мэдээллийн сайт]. “Төрийн үйлчилгээний операторын болон нэгдсэн портал” www.e-mongolia.mn системийг бий болгосноор эхний шатанд харилцан ялгаатай чиг үүрэг бүхий төрийн 23 байгууллагын 181 үйлчилгээг нэвтрүүлж цахимаар авах боломжтой болно. Цаашдаа иргэдэд үзүүлдэг 11 мянга 250 орчим үйлчилгээг нэг системд төвлөрүүлснээр цаг хугацаа, мөнгө хэмнэхээс гадна төрийн үйлчилгээ хүнээс хамааралгүй болж шат дамжлага, чирэгдэл, хүнд суртал, авлига эрс буурна. Улмаар төрийн байгууллагуудын цахимжих үйл явцад томоохон ахиц, дэвшил гарах юм [<https://e-mongolia.mn/>].

5.2. Орчин үеийн төлөв байдал, авлигад мэдээлэл холбооны технологийн үзүүлэх нөлөөлөл

Сүүлийн жилүүдэд цахим засаглалын талаар түгээмэл ярих болж, маш олон улс орнууд төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах зорилгоор мэдээлэл харилцаа холбооны технологийг (МХХТ) ашиглаж байна. МХХТ нь ил тод байдлыг дэмжих, төрийн мэдээллийг олон нийтийн хяналтад нээлттэй болгох, төрийн үйл явцыг автоматжуулах, албан тушаалтнуудын үзэмжийг хязгаарлах замаар авлигыг бууруулна. Үүний тулд худалдан авалт, татвар, хүний нөөцийн удирдлага, нээлттэй мэдээлэл, үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг төрийн гол үйл явц дахь авлигатай тэмцэхэд МХХТ болон засгийн газрын гүйцэтгэх үүргийн талаарх мэдээллийг түгээх шаардлагатай. Мөн иргэдийг мэдлэгээр хангах, чадавхжуулахад МХХТ болон сошиал медиа боломжуудыг ашиглаж байна. [Literature review: The use of ICTs in the fight against corruption]

Олон улсад Мэдээлэл Харилцаа Холбооны Технологийн хэрэгслүүд буюу дижитал төрийн үйлчилгээ, клаудсорсингийн платформ, мэдээлэх хэрэгслүүд, ил тод байдлын порталууд, том өгөгдөл, тархсан бүртгэлийн технологи (DLT), хиймэл оюун ухаан (AI) зэргийг авлигыг бууруулахад өргөн дэлгэр ашиглах болсон. Жишээлбэл, төрийн үйлчилгээг цахимжуулж, авлигын мэдээллийг идэвхжүүлснээр ил тод, хариуцлагатай байдлыг дэмжиж, өмгөөлөл, иргэдийн оролцоог хангах, засгийн газар, иргэдийн хоорондын харилцааг улам ойртуулж чадна. Гэхдээ МХХТ-ийн хэрэгсэл байгаа нь авлигатай тэмцэх үр дагаварт автоматаар нөлөөлдөггүй. Харин нөлөөлөл нь орон нутгийн нөхцөл байдал, хэрэгцээ шаардлага, соёлын онцлог, орон нутгийн дэмжлэг, технологийг ашиглах үр чадварт МХХТ тохиромжтой эсэхээс хамаарна.

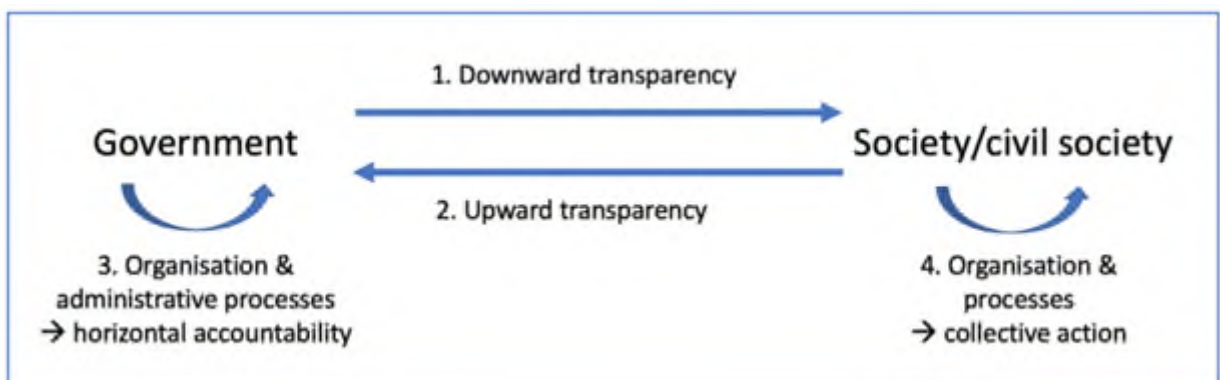
МХХТ-д суурилсан авлигын эсрэг хамгийн их яригдаж байгаа зургаан төрлийг нэрлэвэл : (i) Төрийн дижитал үйлчилгээ ба цахим засаглал, (ii) Олон нийтийн сүлжээний платформ, (iii) Мэдээллийн хэрэгсэл, (iv) Ил тод байдлын порталууд ба их өгөгдөл, (v) DLT болон блокчэйн, (vi) AI.

Эдгээр хэрэгслүүд нь олон нийтийн мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаанд хяналт тавих, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, авлигын талаар мэдээлэх боломжийг олгох замаар авлигатай тэмцэхэд үйлчилдэг.

МХХТ нь доод түвшний буюу жижиг авлигын эсрэг хамгийн үр дүнтэй байдаг гэсэн дүгнэлтүүд байдаг, харин элитүүдийн эрхшээлд орсон, эрх мэдэлтнүүд системийн авлигыг шийдвэрлэх сонирхолгүй байдгаас том хэмжээний авлигад үзүүлэх нөлөө нь ихэвчлэн бага байдаг. Эдгээр дүгнэлт нь авлигын эсрэг хүлээгдэж буй нөлөөллийн үндэс суурь болох нөлөөллийн механизм, зорилтот авлигын зан үйлийн тодорхойлолтыг тодруулахын тулд МХХТ-ийг дэмжсэн авлигатай тэмцэх шинэчлэлийг амжилттай явуулах нь ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

МХХТ нь мэдээллийн тэгш бус байдлыг багасгах, хамтын ажиллагааг хөнгөвчлөх, төрийн үйл явцыг автоматжуулах, стандартчилах, төрийн албан тушаалтнуудын үзэмжийг хязгаарлах, хүнд суртлыг бууруулах (Grönlund нар, 2010), шийтгэл оногдуулах магадлалыг нэмэгдүүлэх замаар авлигатай тэмцэхэд тусалж чадна (Бхаттачержи, Шривастава), 2018).

Эсрэгээр, дижитал технологийг ашиглах нь буруу үйлдлийг нуун дарагдуулах, авлигын солилцоо явуулах шинэ боломжуудыг бий болгож байгаа тул МХХТ нь авлигыг нэмэгдүүлэх нөлөөтэй байж болно. МХХТ нь авлигын үйлдлүүдийг нуун дарагдуулахад хялбар болгож, мэдээллийн тэгш бус байдлыг нэмэгдүүлж буй шинэ нарийн төвөгтэй байдлыг бий болгож болзошгүй. Мөн тэд бас хакердах эсвэл удирдахад хялбар мэдээллийн сан болон удирдлагын системийг үүсгэж болно. Үүнээс гадна МХХТ нь холбогдох албан тушаалтнуудын авлига, хээл хахуулийн хэмжээ, хээл хахууль өгөх үйл явцын талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл хайж буй хүмүүсийн мэдээллийн тэгш бус байдлыг бууруулж чадна. Эдгээр нь хээл хахуулийн зах зээлийг илүү үр ашигтай ажиллуулж, төлсөн хээл хахуулийн нийт хэмжээнд тодорхойгүй нөлөө үзүүлж болзошгүй юм. Нэмж дурдахад МХХТ нь дэлхийн хэмжээнд авлигын сүлжээг бий болгож, хууль сахиулах ажиллагааг үндэсний хэмжээнд үр дүнгүй болгодог тохиолдлууд ч нэлээдгүй гарч байна.

Зураг 5.7. Авлигын нөлөөллийн дөрвөн үндсэн суваг

Downward transparency- Доошоо чиглэсэн ил тод байдал

Засгийн газраас иргэдээс авах мэдээлэлд МХХТ-ийг нэвтрүүлэх. Downward transparency-ийн инновацын жишээнүүд:

Service automation - Үйлчилгээний автоматжуулалт: Төрийн албан тушаалтны өөрийн үзэмжээр шийдвэр гаргах үйл явцыг аудит хийх боломжтой программ хангамж ашиглан төрийн үйлчилгээг явуулна. Ихэнхдээ цахим засаглалын шинэчлэлийн нэг хэсэг.

Moving services online - Онлайн үйлчилгээ рүү шилжих: Авлига авсан албан тушаалтнуудын авлига авах орон зайг багасгахын тулд зуучлагчдыг халж, иргэдэд төрийн үйлчилгээ, мэдээллийг шууд хүртэх боломжийг олгох.

Online corruption reporting – Онлайнаар авлигыг мэдээлэх: Авлига, гомдлыг төрд мэдээлэх веб эсвэл гар утасны платформ. Мэдээлэл, хариултыг ерөнхийд нь олон нийтэд зарладаггүй.

Citizen reporting channels - Иргэдийн мэдээлэх сувгууд: Иргэд төрийн үйлчилгээтэй холбоотой асуудал эсвэл авлигын талаар мэдээлэхдээ ихэвчлэн гар утсаараа дамжуулан ашиглаж болох асуудал мэдээлэх платформ.

Тэдгээрийн жишээг дурдвал:

Бхооми төсөл: Энэтхэгийн Карнатака мужид хэрэгжиж буй энэхүү төсөл нь төрийн албан хаагчдын эрх ашгийг бууруулах зорилготой юм. Дүүргийн газрын бүртгэлийн өөрчлөлтийг хянах программ хангамжийн механизмыг бий болгохын зэрэгцээ газрын цаасан бүртгэлийг цахимжуулах арга хэмжээ авсан.

Хөдөө орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний баталгаа: Албан тушаалтнууд болон үлстөрчид нийтийн ажил эрхэлж буй хөдөөгийн ядуу иргэдэд олгох цалингийн хэмжээг хөөрөгдөж байна гэсэн болгоомжлолын дагуу засгийн газар цалингийн хүүдас, ажлын байрны картыг дижитал хэлбэрээр олгож, онлайнаар ашиглах боломжтой болгосон.

Одишагийн цахим гомдлын портал: Энэтхэгийн Одиша мужийн засгийн газар 2008 онд Санжог тусламжийн утсыг бий болгосон. Энэхүү систем нь иргэдийн гомдлыг холбогдох хэлтэст онлайнаар дамжуулах боломжийг олгодог. Албан тушаалтнууд болон иргэд өөрт өгсөн тасалбарын дугаараар өргөдөл, гомдлын хэрэгжилтийг хянах боломжтой.

"Миний гудамжийг зас": Энэхүү веб сайт нь иргэдэд асуудлаа газрын зураг дээр мэдээлэх, хүсэлтээ төрийн зохих байгууллагад шилжүүлэх боломжийг олгодог. Асуудлын олон нийтийн бүртгэл байдаг бөгөөд ингэснээр иргэд засгийн газар асуудлыг шийдэж байгаа эсэхийг харах боломжтой. Британийн энэхүү санаачилгыг Австрали, Канад, Кипр, Гүрж, Герман, БНСУ, Нидерланд, Шинэ Зеланд, Грек, Япон, Швед, Тунис зэрэг дэлхийн олон оронд хэрэгжүүлсэн.

Би хахууль өгсөн: Энэхүү цахим хүүдас нь иргэдийг авлигын талаар гар утас болон вебээр мэдээлэхийг урьж, авлигын чиг хандлагын талаарх мэдээллийг харуулдаг. Тайланг засгийн газарт шууд илгээдэг боловч ил тод болгодог.

Upward transparency- Дээшээ чиглэсэн ил тод байдал

МХХТ-ийг ашиглан төрийн үйл ажиллагааны талаар олон нийт мэдээлэл авах. Downward transparency-ийн инновацын жишээнүүд:

Online RTI requests – Онлайн RTI хүсэлт: Хэрэглэгчдэд мэдээлэл авах эрхийн (RTI) хүсэлтийг тоон хэлбэрээр гаргах боломжийг олгодог онлайн платформууд. Зарим тохиолдолд засгийн газрын агентлагууд эдгээр платформыг бий болгодог ба иргэний нийгмийн байгууллагууд ихэвчлэн албан ёсны вэбсайтгүй байдаг. Тэд мөн албан ёсны хариуг дахин нийтэлдэг.

Transparency portals - Ил тод байдлын портал: Засгийн газрын гол баримт бичгүүдийг цаг тухайд нь онлайнаар нийтлэх боломжийг олгодог веб сайтууд. Эдгээр нь ихэвчлэн санхүүгийн мэдээлэлд төвлөрдөг бөгөөд хууль ёсны мандатаар баталгааждаг.

Open data portals - Нээлттэй мэдээллийн порталууд: Машинаар уншигдах форматаар засгийн газрын өргөн хүрээний мэдээллийн багцад үнэ төлбөргүй нэвтрэх боломжийг олгодог порталууд. Гуравдагч этгээдэд өгөгдлийг сайтар шалгаж, дээр нь программ бүтээх боломжийг олгох зорилготой юм.

Тэдгээрийн жишээг дурдвал:

What Do They Know - Тэд юу мэдэх вэ: Энэхүү веб сайтыг иргэний нийгмийн mySociety гэж байгууллага бүтээсэн. Энэ нь хэрэглэгчдэд мэдээллийн чөлөөт байдлын талаарх хүсэлтийг вебээр дамжуулан Их Британийн засгийн газрын хэлтэс, төрийн байгууллагуудад илгээх боломжийг олгодог.

Infomex: Энэхүү вэбсайт нь хэрэглэгчдэд Мексик улсын холбооны засгийн газарт мэдээллийн хүсэлт илгээх боломжийг олгодог. Энэ нь хэрэглэгчдэд хяналтын байгууллага болох Олон нийтийн мэдээлэлд нэвтрэх холбооны хүрээлэнгээр (IFAI) дамжуулан агентлагийн шийдвэрийг давж заалдах боломжийг олгодог. Мексик улсын мэдээлэлд нэвтрэх тухай хуулийг баталсны дараа тус вэбсайтыг Мексик улсын засгийн газар бий болгосон.

Peru transparency portal -Перугийн ил тод байдлын портал: Перу улсын засгийн газар 2000 оны эхээр ил тод байдлын иж бүрэн стратегийг хэрэгжүүлсэн. Энэ нь санхүүгийн мэдээлэлд нэвтрэх тухай хууль, ил тод байдлын үйл явцад иргэдийн оролцоог дэмжих, санхүүгийн ил тод байдлын портал нээх зэрэг хэд хэдэн санаачилгыг багтаасан. Эхлээд портал нь эдийн засаг, санхүүгийн мэдээллийн талаарх баримт бичгүүдэд нэвтрэх боломжийг олгосон. Арав гаруй жилийн дараа тэрээр эдийн засаг, санхүүгийн хэд хэдэн сэдвээр мэдээллийн багцыг нийтэлсэн бөгөөд эдгээрийг мэдээлэл цуглуулах үүрэг бүхий агентлаг тус бүрээр хангадаг.

US open data portal - АНУ-ын нээлттэй мэдээллийн портал: 2009 онд засгийн газрын мэдээллийн багцыг нэгтгэх зорилгоор нээгдсэн data.gov портал нь одоо АНУ-ын засгийн газрын 220 гаруй хэлтэс, агентлагийн 90,000 гаруй мэдээллийн багцыг каталогжуулж байна.

Kenya open data portal –Кени улсын нээлттэй мэдээллийн портал: Энэхүү портал нь 2011 онд АНУ, Их Британи болон бусад улс орнуудад нээлттэй мэдээллийн санаачилгын загварын дагуу нээгдсэн. Энэ нь машинд уншигдахуйц форматтай засгийн газрын олон төрлийн мэдээллийн багц болон гуравдагч этгээдийн энэхүү өгөгдлөөр бүтээсэн програмуудад хандах боломжийг олгодог.

Төрийн дижитал үйлчилгээ

Төрийн дижитал үйлчилгээ нь цахим засгийн дэд хэлбэр юм. Үүнд МХХТ, ялангуяа интернэт, вебэд холбогдсон төхөөрөмж, цахим мэдээллийн удирдлагын системийг иргэдэд төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд ашигладаг. (НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгмийн асуудал эрхэлсэн газар, 2014). Засгийн газрууд үйлчилгээг автоматжуулж, байнга гардаг хүнд суртлыг бууруулах замаар гүйцэтгэлийг сайжруулахыг зорьдог. (Дэлхийн банк, 2016).

Төрийн дижитал үйлчилгээ нь төрийн бусад албан тушаалтнуудын үйл ажиллагааг илүү үр дүнтэй хянах боломжийг олгосноор авлигын зан үйлийг бууруулна гэж үздэг. Авлигатай тэмцэхийг чин сэтгэлээсээ хүсэж хүчирхэг элитүүд эвсэл (жишээ нь шинээр сонгогдсон засгийн газар) өнөөг хүртэл системтэйгээр авлигад идэгдсэн улсыг цэвэрлэх зорилготой үед хяналттай дижитал төрийн үйлчилгээг засгийн газарт хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой.

Хөгжиж буй орнуудын цахим засаглалын төслүүд нь захиргааны нөөц сул, чадавх бага, мөн бодит байдалтай нийцэхгүй зохисгүй загвараас шалтгаалан бүтэлгүйтдэг. Үүний нэг жишээ нь Төв Азийн үндэсний халдвар судлалын албаны компьютержуулалт бөгөөд түүний дизайн нь өргөн хүрээний программ хангамж, техник хангамж, мэдээллийн технологийн ур чадвартай ажилтнуудыг ашиглах зорилготой байсан ч анхны бодит байдал нь бичгийн машин, утас, факс, шуудан ашиглан гар ажиллагаатай байсан. (Heeks, 2003;

Schuppan, 2009). Олон улс оронд дижитал төрийн үйлчилгээг өргөнөөр ашиглахад саад болж байгаа гол бэрхшээл нь тоон хуваагдал буюу олон нийтийн мэдээллийн технологийн (цахилгаан, интернэт) хүртээмжийн тэгш бус байдал, тэдгээрийг зориулалтын дагуу ашиглах чадвар, сэдэл юм. Төрийн дижитал үйлчилгээ нь хяналтыг сайжруулахын оронд системтэйгээр буруугаар ашиглах шинэ боломжийг бий болгож магадгүй юм. Тэд технологийн мэдлэгтэй албан тушаалтнуудыг ашиглан жижиг авлигын үйлийг хийх, түүнийгээ нуун дарагдуулах боломжтой (Номхон далайн олон улсын бодлогын зөвлөл, 2002). Тухайлбал, Босни-Герцеговин улсын төрийн захиргааны ажилтнууд цахим иргэний бүртгэлийн системийг нэвтрүүлсний дараа нэвтрэх эрхээ урвуулан ашиглаж, хуурамч иргэний үнэмлэх, паспорт худалдсан байна.

Авлигын эсрэг хийсэн МХХТ-ийг ашигласан судалгаанууд, тэдгээрийн ашигласан технологийн төрөл, аргачлал, жишээг хүснэгт 5.1-т үзүүлэв.

Хүснэгт 5.1. Авлигын судалгаа /Аргачлал, технологийн төрөл/

Судалгаанууд	Технологийн төрөл	Аргачлал	Жишээ	МХХТ-д үзүүлж буй нөлөөлөл
Shim and Eom (2008)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ	127 орон	Авлигын талаарх ойлголтын түвшний нийт өөрчлөлтийн 77 хувийг цахим засаглалын янз бүрийн арга хэмжээ эзэлж байна.
Andersen (2009)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ	Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын биш орнууд	Цахим засаглалын төлөвшил нэмэгдсэнээр 1996 оноос 2006 он хүртэл авлигын түвшин буурсан: цахим засаглалын арга хэмжээний 10-аас 90 хувь руу шилжих нь авлигыг 13%-иар бууруулж байна.
Mistry and Jalal (2012)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ	Глобал	Цахим засгийн газрын хөгжлийн индекс 1%-иар өөрчлөгдсөнөөр авлига (CPI) 1.17%-иар буурч, хөгжиж буй орнууд МХХТ-ийн сайжруулалтаас хамгийн их ашиг хүртдэг гэж үздэг.
Garcia-Murillo (2013)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ	Глобал	Цахим засаглал, харилцаа холбооны дэд бүтцээр дамжуулан онлайн төрийн оролцоо нэмэгдэж байгаа нь авлигын талаарх ойлголтыг бууруулдаг.
Nam (2018)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ (path analysis)	Глобал	Төрийн цахим үйлчилгээний төлөвшил нь авлигатай тэмцэхэд хувь нэмэр оруулдаг бөгөөд үндэсний соёл нь цахим засаглалын авлигын эсрэг үр нөлөөг бууруулах чухал хүчин зүйл юм.
Kim, Kim and Lee (2009)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Кейс судалгаа	Сөүл	Төрийн үйлчилгээний цахим систем нь авлигыг эрс бууруулсан.
Krolkowski (2014)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Кейс судалгаа	Танзан	Нийтийн хэрэглээний усны төлбөрийг гар утсаар төлөх нь жижиг хэмжээний авлигыг бууруулсан.
Kossow and Dykes (2018)	Тоон олон нийтийн	Кейс судалгаа	Кени	Иргэдийн гомдлыг онлайн аргаар хүлээн авах систем нь ажилтнуудад нэмэлт

	үйлчилгээ / цахим засаглал			дарамт болж байв.
Elbahnasawy (2014)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Регрессийн шинжилгээ	160 орон	Цахим засаглал нь харилцаа холбооны дэд бүтэц, онлайн үйлчилгээний цар хүрээ, чанар зэргээр дамжуулан авлигыг бууруулах хүчирхэг хэрэгсэл бөгөөд энэ нь интернэтийг илүү өргөн нэвтрүүлснээр илүү үр дүнг өгч байна.
ReSPA (2013)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Кейс судалгаа	Балкан	Төрийн албан тушаалтнууд шинэ тоон системд дасан зохицож, тэдгээрийг тойрч гарах эсвэл өгөгдлийг хуурамчаар үйлдэх, хууль бусаар олж авах, устгах замаар өөрт ашигтайгаар ашигладаг.
R.D. Pathak et al. (2007)	Тоон олон нийтийн үйлчилгээ / цахим засаглал	Дискриптив шинжилгээ	Этиоп	Төрийн дижитал үйлчилгээг төлөвлөхдөө авлигыг бууруулахтай холбоотой хэд хэдэн хүчин зүйлийг тодорхой харгалзан үзвэл цахим засаглал илүү үр дүнтэй байх болно.
Charoensukmongkol and Moqbel (2014)	Crowdsourcing platforms	Регрессийн шинжилгээ	42 орон	МХХТ-ийн хөрөнгө оруулалтын өсөлт нь авлигыг үр дүнтэй хянаж, хянах боломжтой технологийн дэд бүтцийг бий болгодог хэдий ч илүү их хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэнээр өөрөө авлигыг бий болгох боломжийг бүрдүүлдэг.
Kossow and Dykes (2018)	Краудсорсингийн платформ	Кейс судалгаа	Колумб, Вьетнам, Кенм, Филиппин	Краудсорсингийн платформыг хэт их ашигласнаар ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, хамтын мэдлэгийн үр шимийг хүртэх боломжтой хэдий ч авлигад өртөх аюулыг нэмэгдүүлж байна.
Ang (2014)	Краудсорсингийн платформ	Кейс судалгаа	Энэтхэг, БНХАУ	Дарангуйлагч орнуудад краудсорсингийн боломжууд нь зөвхөн гадны хязгаарлалтаас гадна иргэний нийгмийн сул байдлаас шалтгаалан хязгаарлагдмал байдаг.
Asiimwe et al. (2013)	Краудсорсингийн платформ	Кейс судалгаа	Уганда	Төсөл хэрэгжүүлэгчид болон сайн дурын үйл ажиллагааны байгууллагууд тайланг газар дээр нь шалгаж, төрийн үйлчилгээний холбогдох байгууллагуудтай яриа хэлэлцээ хийснээр үр дүнд хүрсэн.
Zipparo (2001)	Whistleblowing tools	Дискриптив шинжилгээ	Шинэ Зеланд	Нотлох баримт дутмаг, хуулийн хамгаалалтгүй байгаа нь төрийн байгууллагын ажилтнуудын шүгэл үлээх боломжийг хязгаарлах тохиолдлууд гардаг.
Kossow and Dykes (2018)	Whistleblowing tools	Кейс судалгаа	Кени, Индонез	Шүгэл үлээх платформыг сурталчлах нь түүний амжилтын түлхүүр юм.
Brito (2011)	Ил тод байдлын порталууд ба их өгөгдөл	Кейс судалгаа	АНУ	АНУ-ын засгийн газрын ил тод байдлын портал дээрх мэдээллийг техникийн хувьд ашиглах боломжтой боловч дахин ашиглах боломжгүй байдаг.

Open Knowledge Foundation: Open Data Barometer	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Холимог арга (мэргэжилтний санал асуулга, өөрийн үнэлгээ, хоёрдогч өгөгдлийн дүн шинжилгээ)	Глобал	Илүү сайн засаглалыг бий болгохын тулд нээлттэй өгөгдлийг ашиглахад гурван саад бэрхшээл тулгардаг: өгөгдлийг олоход хэцүү, хэрэглэгчдэд ээлтэй биш, нээлттэй лицензгүй байдаг.
Correa et al. (2019)	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Автоматчилагдсан веб сайт шалгах Automated website checks	Бразил	Олон тооны өгөгдлийг вэбсайтын сонгодог загварт үндэслэн боловсруулсан, энэ нь зөвхөн хэрэглэгчийн вэб шиг харилцах замаар өгөгдөлд хандах боломжийг олгодог бөгөөд дахин ашиглах өгөгдлийн каталог биш юм.
Davies and Fumega (2014)	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Кейс судалгаа	13 хөгжингүй орон	Хөгжиж буй орнуудад нээлттэй мэдээллийн эрэлт, нийлүүлэлтийн хооронд байнга үл нийцэх байдлаас шалтгаалан нээлттэй өгөгдлийг шууд ашиглах жишээ, түүний үр дүн хязгаарлагдмал байдаг.
Cuillier and Piotrowski (2009)	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Descriptive statistics	АНУ	Ард иргэд засгийн газар, орон нутгийнхаа талаар онлайнаар мэдээлэл илүү их мэдээлэл цуглуулах тусам тэд засгийн газрын ил тод байдал, олон нийтийн бүртгэлийг дэмжих нь нэмэгддэг.
Srimarga (2010)	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Кейс судалгаа	Индонез	Нээлттэй төсвийн мэдээлэл нь иргэний нийгэмд шийдвэр гаргахад оролцох боломжийг олгодог боловч өгсөн мэдээлэл нь заримдаа нийцэхгүй, дутагдалтай эсвэл хэрэгцээтэй хэлбэрээр өгөгддөггүй.
Bauhr and Grimes (2014)	Ил тод байдлын порталүүд ба их өгөгдөл	Регрессийн шинжилгээ	Глобал	Авлига ихтэй улс орнуудад ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх нь хяналт, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхээс илүүтэйгээр огцрох, улс төрийн ашиг сонирхол, байгууллагын итгэлийг бууруулах хандлагатай байдаг.
Li and Juhola (2014)	Хиймэл оюун ухаан	Машин сургалт	56 орон	Өөрийгөө зохион байгуулах газрын зураг (map) нь гэмт хэргийн талаар их хэмжээний мэдээлэл боловсруулах замаар гэмт хэргийн үзэгдлийг зураглах шинэ хэрэгсэл болж чадна.
Swiderski et al. (2012)	Хиймэл оюун ухаан	Регрессийн шинжилгээ ба машин сургалт	Глобал	Компаниудын санхүүгийн байдлыг үнэлэхдээ хиймэл оюун ухааны аргыг ашиглах нь сонгодог арга барилаас илүү давуу талтайг харуулж байна.
Olszewski (2014)	Хиймэл оюун ухаан	Машин сургалт	Глобал	Өөрийгөө зохион байгуулах map нь зээлийн карт эсвэл харилцаа холбоо дахь залилан мэхлэлтийг илрүүлэхэд тусалдаг.
López-Iturriaga and Sanz (2017)	Хиймэл оюун ухаан	Машин сургалт	Испани	Хиймэл оюун ухаан нь өөр өөр мужуудад авлигын магадлал, бий болох таатай нөхцөлийг тооцоолоход тусалж, гурван жилийн өмнө авлигыг урьдчилан таамаглах

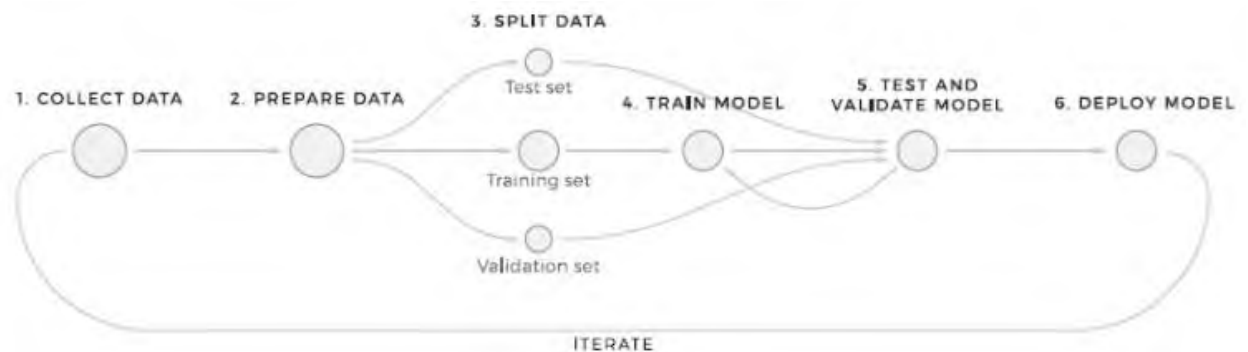
Lima and Delen (2019a)	Хиймэл оюун ухаан	Машин сургалт	Глобал	<p>боломжийг олгож байна.</p> <p>Засгийн газрын шударга байдал, өмчийн эрх, шүүхийн үр нөлөө, боловсролын индекс зэрэг нь авлигын түвшинг тодорхойлоход хамгийн их нөлөөлсөн хүчин зүйл болохыг хиймэл оюун ухааны загварууд харуулж байна.</p>
------------------------	-------------------	---------------	--------	---

5.3. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд орчин үеийн технологийн хөгжил ашигласан байдал

5.3.1. Хиймэл оюун ухаан ба өгөгдлийн анализ

Хиймэл оюун ухаан (ХО): Хиймэл оюуны судалгааны салбар 1956 оны зун Дартмутын Коллежийн хотхонд болсон зөвлөгөөн дээр үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд Жон Маккарти, Марвин Мински, Аллен Невел, Артур Самуэл, Херберт Саймон зэрэг эрдэмтэд олон арван жил ХО-ны судалгааны удирдагчид байсан. Тэд болон тэдний оюутнууд ихэнх хүмүүсийн хувьд зүгээр л гайхамшигтай программуудыг бичсэн: тоглоомд хожигч, алгебрт өгүүлбэртэй бодлогыг боддог, логикийн теорем баталдаг, мөн ярианы англи хэлний компьютерууд байв. 1990-ээд он болон 21-р зууны эхэн үед ХО-ны салбар хэдий анхаарлын төвд байгаагүй ч хамгийн дээд амжилтдаа хүрэв. Хиймэл оюун ухааныг ложистик, мэдээллийг боловсруулах, эмчилгээний дүн шинжилгээ болон бусад олон салбарт ашиглаж эхлээд байв. Мөн ХО ухаан болон бусад салбаруудын хоорондын шинэ харилцаа холбоо бий болсон, мөн хүнд хэцүү математикийн арга, шинжлэх ухааны стандартуудад зориулсан шинжээчдийн шинэ шийдэл зэрэг нь хиймэл оюун ухааны салбарт томоохон түлхэц болж байв. Түүний амжилт нь олон хүчин зүйлээс үүдэлтэй ба компьютерын тооцоолох хүчин чадал өссөнтэй холбож үзэж болно. Хиймэл оюун ухаан нь компьютерын програм хангамжаар бүтээгдсэн хүний сэтгэхүйг дууриалгасан ба бараг ижил төвшинд хүргэсэн технологийн төрөл ба аливаа хүний хийдэг үйл ажиллагааг удирдахад зориулагддаг болно. Өөрөөр хэлбэл дата мэдээлэл ашиглан хиймлээр машиныг оюун ухаантай болгох гэсэн үг бөгөөд компьютерын шинжлэх ухааны нэг салбар юм. Хамгийн гол хөдөлгөгч хүч нь асар их хэмжээний дата, мэдээлэл бөгөөд компьютерыг сэтгэж, шийдвэр гаргахад нь туслан дата, мэдээллээр тэжээх юм бол машин өөрөө процесс хийн, түүнээсээ суралцаж байдаг (machine learning). Жишээлбэл, бидний өдөр тутамд ашиглагдаг гар утсанд нүүрээ таниулаад утас нээгдэх, энэ бол хиймэл оюун ухааныг ашиглан тусгай машинд суралцах алгоритм (заавар) ашиглан таныг царайг таниж байна гэсэн үг. Гүүгл нийгмийн сүлжээний сайтууд хэрэглэгчдийн мэдээлэл, ашигласан түүхийг ашиглан зөвхөн тэдэнд зориулсан дүү, мэдээ зэргийг санал болгодог зэрэг жишээг дурдаж болох юм. Одоогоор олон төрлийн дэвшилттэй алхам хийгдэж байгаа ч эцсийн зорилго нь компьютерыг бие дааж шийдвэр гаргах, бодох чадвар суулгах зорилготой. Хиймэл оюун ухаан технологи нь банк санхүүгийн салбарт л гэхэд хурдацтай хөгжсөөр байна. Санхүүгийн ажилтнуудын хамгийн их цаг зарцуулдаг, олон давтамжтай ажил үүргийг хөнгөвчилж автоматжуулснаар AI (Artificial Intelligence)-роботууд болон системүүд олон 1000 ажлын байруудыг цөөрүүлэхээс гадна улам нь үр дүнтэй болгох нь дамжиггүй. Тухайлбал, төлбөрийн нэхэмжлэл, хэрэглэгчдийн татвар, санхүүгийн байдалд үнэлгээ оноо автоматаар өгөх, банкны ажилтнуудын оролцоогүйгээр зээл олгох, хариу өгөх, бүх хэрэглэгчдийн санхүүгийн орлого зарлага, шижигтэй тохиолдлыг автоматаар илрүүлэх зэрэг олон үйлдлийг хөнгөвчлөн бидний өдөр тутмын амьдралыг хялбаршуулж байгаа билээ. Энэ мэтчилэн машин их хэмжээний дата мэдээллийг боловсруулж анализ хийн, датанаас суралцаж хөгжиж байдаг байна.

Машин сургалт: Мэдээлэл олборлох, маш их алдартай машин сурах хоёрын хооронд ялгаа бий. Машин сургалтын алгоритм хийх нь илүү үнэ цэнтэй ойлголтыг олж авах, энэ нь динамикаар өөрчлөгдөж буй орчинд тасралтгүй ашиглахад ихээхэн чиглэгддэг бөгөөд өмнөх туршлага дээр үндэслэн алгоритмыг тохируулах, давтан сургах, шинэчлэхэд анхаардаг. Машин сургалтын зорилго нь шинэ өгөгдөлд байнга дасан зохицож, тэдгээрээс шинэ хэв маяг, дүрмийг олж илрүүлдэг. Заримдаа үүнийг хүний удирдамж, тодорхой программчлалгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжтой байдаг. Машин сургалт нь сүүлийн үеийн онол, технологийн ололт амжилтаас үүдэн өнөө үед өгөгдлийн шинжлэх ухааны хамгийн динамик хөгжиж буй салбар болжээ. Байгалийн хэлийг боловсруулах (NLP) Siri, Alexa, Spell check, Чимэгэ Keyboard гэх мэт дүрс таних, эсвэл бүр шинэ зураг, хөгжим, текстийг машинаар бий болгоход хүргэсэн. Машин сургалт нь хиймэл оюун ухааныг бий болгох гол “хэрэгсэл” хэвээр байна. Тэгэхээр бид алгоритмуудыг өгөгдөлд ашигтай хэв маягийг олохын тулд яаж хийх вэ?. Машин сургалт болон ердийн программчлагдсан алгоритмын хоорондох гол ялгаа нь тодорхой программын тусламжгүйгээр өгөгдлийг боловсруулах чадвартай байдаг. Энэ нь үнэн хэрэгтээ инженерээс өгөгдлийн бичлэгийн төрөл тус бүрийг хэрхэн боловсруулах талаар машинд нарийн зааварчилгаа өгөх шаардлагагүй гэсэн үг юм. Инженерээс өгөгдлийг тус бүрийг хэрхэн боловсруулах талаар машинд нарийн зааварчилгаа өгөх шаардлагагүй гэсэн үг юм. Машин сургалт оролтын өгөгдөлд тулгуурлан эдгээр дүрмийг өөрөө тодорхойлдог. Аливаа машины сургалтын гүйцэтгэлийн гол олдвор нь түүхэн өгөгдлийн дэд багцаар сургагдсаны дараа алгоритм шинэ өгөгдлийг хэрхэн боловсруулдаг болохыг дүрсэлсэн математик загвар юм. Сургалтын зорилго нь зорилтот утга (шинж чанар), өгөгдлийн объект бүрийн үл мэдэгдэх утгыг томъёолох чадвартай загварыг боловсруулахад оршино. Энэ нь төвөгтэй санагдаж байгаа ч үнэндээ тийм биш юм. Жишээлбэл, та eCommerce дэлгүүрийн үйлчлүүлэгчид худалдан авалт хийх эсвэл худалдан авалт хийхгүй эсэхийг урьдчилан таамаглах хэрэгтэй. Эдгээр урьдчилсан таамаглалууд нь бидний хайж буй зорилтот шинж чанарууд байдаг. Энэ төрлийн таамаглалын загварыг сургахын тулд та алгоритмд шаардлагатай ялгаатай өгөгдлүүдийг оруулах хэрэгтэй (үйлчлүүлэгчид орхисон эсвэл худалдан авалт хийсэн эсэхээс үл хамааран). Энэхүү түүхэн өгөгдлөөс сурч мэдсэнээр загвар нь ирээдүйн өгөгдөлд таамаглал дэвшүүлэх боломжтой болно.

Зураг 5.8. Өгөгдөл боловсруулах алгоритм

Ерөнхий дараах алхмууд байна.

Дата цуглуулах. Дижитал дэд бүтэц болон бусад эх сурвалжаа ашиглан аль болох их хэрэгцээтэй өгөгдөл цуглуулж, мэдээллийн санд нэгтгэх.

Дата бэлдэх. Өөрийн өгөгдлийг хамгийн сайн аргаар боловсруулахад бэлтгэх. Өгөгдлийг урьдчилан боловсруулах, цэвэрлэх нь нэлээд боловсронгуй байж болох боловч баганад ижил утгыг өөр өөрөөр хэлбэрээр оруулсан байх ба дутуу утгыг бөглөх, өгөгдлийн бусад алдааг арилгахыг зорьдог.

Өгөгдлийг хуваах. Загварыг сургахын тулд өгөгдлийн дэд хэсгээр салгаж, сургаж шинэ өгөгдөл оруулахад хэр загвар ажиллаж байгааг мэдэхэд хэрэглэгдэнэ.

Загварыг сургах. Алгоритм нь өгөгдлийн хэв шинж, зан төлөвийг таньж мэдэх.

Тест болон бататгах загвар. Өгөгдлийн тест, баталгаажуулалтын дэд хэсгүүдийг ашиглан загварын гүйцэтгэлийг үнэлэх, таамаглал хэр үнэн зөв болохыг ойлгох

Загварын өргөтгөл. Туршилт хийсэн загварыг аналитик шийдлийн нэг хэсэг болгон шийдвэр гаргах тогтолцоондоо оруулах эсвэл хэрэглээнд чадварыг ашиглах боломжийг олгох (жишээлбэл, бүтээгдэхүүний санал болгох системийг сайжруулах).

Дахин сэргээх. Загварыг шат дараалалтай сайжруулахын тулд шинэ өгөгдлийг цуглуулах.

Авлигын эсрэг хиймэл оюун ухаан ашиглах боломжууд:

Хиймэл оюун ухааныг мөрдөн байцаалт, банк, санхүүгийн байгууллагууд санхүүгийн гэмт хэрэг, залилан, сэжигтэй гүйлгээг илрүүлэхийн тулд ихэвчлэн ашиглаж байна. Сүүлийн үед авлигатай тэмцэх байгууллагуудад ийм арга хэрэгсэл санал болгох болсон. Авлигыг илрүүлэх, төрийн үйлчилгээний системийг шинэчлэх зорилгоор хиймэл оюун ухааныг ашиглах урьдчилсан нөхцөл бол хүртээмжтэй, дижитал өгөгдөл юм. Ихэнх улс орнууд цаасан дээр суурилсан системээс хамааралтай хэвээр байгаа бөгөөд хувийн корпорацууд бүртгэл, үйлчилгээг дижитал болгох үйлчилгээгээ санал болгодог. Зарим төслүүд нь харилцаа холбооны өгөгдлөөс авсан мэдээлэлд тулгуурладаг бол зарим нь хиймэл дагуулын зургийн дүн шинжилгээнд тулгуурладаг. Бэлэн мөнгөнд суурилсан тусламжийг дижиталчилснаар гүйлгээг хялбарчлаад зогсохгүй илүү найдвартай, хянах боломжтой болгодог. Үүсгэсэн өгөгдлийг аналитик зорилгоор ашиглаж болно.

Их Британид авлигын эрсдэлийг тодорхойлохын тулд олон нийтийн бүртгэлд дүн шинжилгээ хийхэд хиймэл оюун ухаан ашигласан бол Украинд орон нутгийн салбар төрийн худалдан авалтын хуурамч тендерийг илрүүлэхийн тулд хиймэл оюун ухаан ашигласан төхөөрөмжийг хөгжүүлсэн. Тэд төхөөрөмжөө Dozorro гэж нэрлэсэн. Тэд үүнийг нээлттэй эх сурвалжийн засгийн газрын худалдан авалтын Prozorro системийг хянах зорилгоор байршуулсан.

Өгөгдлийн бэлэн дата сэтгүүд ашиглах боломжууд: predictive analysis, automated detection, statistical analysis

. Авлигатай тэмцэхэд дараах өгөгдлүүдэд боловсруулалт хийх боломжтой:

- Олон нийтийн худалдан авах ажиллагааны өгөгдөл
- Хандивын үйл ажиллагааны өгөгдөл
- Хөрөнгийн ил тод байдлын өгөгдөл
- Төсөв болон зарцуулалтын өгөгдөл
- Байгууллагын боловсон хүчинд үзүүлэх өгөгдөл
- Үндэстэн дамнасан гэрээ ба өмчлөлийн өгөгдөл

. Өгөгдлийн боловсруулалтын үр дүн (Хувь хүний өгөгдөлд боловсруулалт хийх, бүрэн мэдээллийн багцад дүн шинжилгээ хийх, олон өгөгдлийн багц өгөгдөлд боловсруулалт хийж болно):

- Авлигын тохиолдлуудыг илрүүлэх.
- Авлигын тархалтыг хэмжих
- Авлигад үзүүлэх нөлөөллийг үнэлэх
- Байгууллагын авлигын тархалтыг тооцох

Авлигын эсрэг хийх үйл ажиллагааны судалгааны дөрвөн үндсэн чиглэл:

- Авлигыг илрүүлэх, хэмжихэд өгөгдөл боловсруулалтад суурилсан шинэ арга аргачлалыг судлах
- Авлигын үр нөлөөг хэмжихэд шинэ мэдээллийн эх сурвалж, аргуудыг ашиглах.
- Авлигатай тэмцэх арга хэрэгсэл, бодлого, хөндлөнгийн оролцооны үр нөлөөг үнэлэхэд нээлттэй өгөгдлийг ашиглах.
- Бодлого боловсруулагчид болон судлаачдад авлигын эсрэг талбарт мэдээллийн чанар, нууцлал, хүртээмжтэй холбоотой ёс зүйн болон техникийн сорилтуудыг шийдвэрлэх, даван туулахад туслах тасралтгүй мэдээллээр хангах.

5.3.2. Блокчэйн

Анхандаа блокчэйн нь компьютерын шинжлэх ухаанд мэдээллийг хэрхэн зохион байгуулах болон дамжуулах талаарх нэр томъёо төдий байсан. Харин өнөөдөр блокчэйн нь компьютерын хөгжлийн "5 дахь хувьсал" хэмээн өргөмжлөгдөж байна. Анхны криптографын шифрлэлтээр хамгаалагдсан блокуудын сүлжээг 1991 онд Стюарт Хабер (Stuart Haber) В. Скотт Скорнетта (W. Scott Scornetta) нар танилцуулсан. 1992 онд Баер, Хабер, Скорнетта нар блокчэйнд Merkle trees-г холбосноор нэг блокт хэд хэдэн мэдээллийг цуглуулах боломжтой болж ажлын чадамж нь нэмэгдсэн. Анхны төвлөрсөн бус блокчэйний концепцыг 2008 онд Сатоши Накамото (Satoshi Nakamoto) гаргаж, дараа жил нь цахим мөнгөн тэмдэгт болох bitcoin-ны цөм хэсэгтэй холбож өгснөөр цахим гүйлгээ бүрд нийтийн данс (ledger) маягаар ашиглах боломжтой болгосон. Peer-to-peer сүлжээ болон төвлөрсөн бус цаг бүртгэлийн серверүүдээр блокчэйний мэдээллийн сан автоматаар зохицуулагдаж байдаг. Bitcoin-д блокчэйнийг ашигласан нь давхар төлөлт буюу цахим гүйлгээнд нэг тоон токен нэгээс илүү ашиглагдах асуудлыг итгэмжлэгдсэн зохион байгуулагчийн шаардлагагүйгээр шийдсэн анхны тоон мөнгөн тэмдэгт болсон. Блок болон чэйн гэх үгүүд нь Сатоши Накамото - ийн 2008 оны 10-р сарын анхны эрдэм шинжилгээний нийтлэлд салангид бичигдэн хэрэглэгдсэн байсан бөгөөд олон нийтэд алдаршиж блокчэйн гэх нэг үг боллоо 2016 оныг хүртэл блок чэйн гэх салангид үг байдлаар ашиглагдаж байсан. 2014 онд "Блокчэйн 2.0" нь төвлөрсөн бус өгөгдлийн сангийн блокчэйн программуудыг илтгэсэн нэршил болж гарч ирсэн. Блокчэйн 2.0 технологи ашигласнаар цахим гүйлгээнд утга солилцоход мөнгө болон мэдээллийн арбитрын үүрэгтэй зуучлагчийн шаардлагагүй болгосон. Хоёрдугаар үеийн блокчэйн технологи хувь хэрэглэгчдийн цахим тодорхойлолт болон хувийн мэдээллийг хадгалах боломжтой болсон. 2016 онд Оросын холбооны улсын аюулгүй байдлын төв Nxt Блокчэйн 2.0 платформд суурилсан автомат санал хураалтын системийн хэрэглээг судлах туршилтын төслийг зарласан. IMB 2016 оны 7-р сард Сингапур улсад блокчэйний шинэчлэлт болон судалгааны төвийг нээсэн. 2017 оны эхээр Харвард бизнес шүүмж (Harvard Business Review) сэтгүүлд блокчэйн бол өнөөгийн эдийн засгийн болон нийгмийн системд шинэ үндэслэл бий болгох чадамж бүхий суурь технологи юм гэсэн санал илэрхийлсэн нийтлэл бичжээ.

Блокчэйн нь төвлөрсөн бус өгөгдлийн сангийн технологид шинэ шийдэл болж өгсөн. Энэ шинэчлэлт нь хуучин технологийг шинэ арга замтай холбосноор илүү сайжирч хөгжиж байна. Одоо блокчэйнийг бие даасан хэрэглэгчдийн нэгдсэн мэдээллийн санг хадгалж, мэдээллийг хуваалцаж мөн удирдаж ажиллах төвлөрсөн бус өгөгдлийн сан гэж ойлгож болно.

Олон төрлийн блокчэйн байдаг:

Нийтийн блокчэйн (Public blockchain): (жишээ нь [Bitcoin](#)) нь давтагдашгүй токенуудаар ажиллах томоохон төвлөрсөн бус сүлжээ юм. Тэдгээр нь аль түвшний хэрэглэгчдэд нээлттэй ба тэдэнд дэмжлэг үзүүлэх нээлттэй эхийн кодууд байдаг.

Хувийн блокчэйн (Private blockchain): нь ихэвчлэн жижиг хэмжээний сүлжээ байхаас гадна токен ашигладаггүй. Хэрэглэгчид нь нарийн хяналт дор үйл ажиллагаа явуулдаг. Энэ төрлийн блокчэйнүүд итгэмжлэгдсэн гишүүд болон нууцлагдсан дамжуулалттай холбоогоор баталгааждаг.

Зөвшөөрөгдсөн блокчэйн (Permissioned blockchain): (жишээ нь Ripple) нь нийтийн болон хувийн блокчэйнүүдийн хосолмол шинжтэй, хувийн блокчэйнтэй ижил хяналттай боловч хянагч нь сүлжээний хэрэглэгч дотроосоо байдаг. Нийтийн блокчэйнтэй ижлээр томоохон төвлөрсөн бус систем байх ба тэдгээр нь давтагдашгүй токен ашиглана. Код нь зарим нь нээлттэй эхийн, зарим нь нээлттэй эхийн бус байдаг. Дээрх гурван төрлийн блокчэйнүүд гурвуулаа криптограф ашиглан аль ч өгөгдсөн сүлжээнээс хэрэглэгч бүрийг төвлөрсөн хянагчийн шаардлагагүйгээр сүлжээнд хэрэгжиж буй дүрмүүдийг хэрэгжүүлэх, данс бүрийг хянах боломжийг олгодог. Төвлөрсөн хянагчийг өгөгдлийн сангийн бүтцээс халсан нь блокчэйн технологийн хамгийн ашигтай бөгөөд чухал шинж болсон юм. Блокчэйн хэдий гүйлгээний байнгын бичилт болон түүхийг үүсгэж байдаг ч мөнхийн зүйл гэж байдаггүй. Гүйлгээний бичилтийн байнгын ажиллагаа нь сүлжээний тогтвортой байдлаас хамаардаг. Блокчэйн хувьд энэ нь том хэмжээний блокчэйн нэгдлийн гишүүн нэг бүр мэдээлэлд өөрчлөлт орсныг зөвшөөрөх болон зөвшөөрөхгүй байхыг шийдэж байж эцсийн өөрчлөлт хийгдэнэ гэсэн үг юм. Мэдээлэл блокчэйн нэгэнт бичигдсэн тохиолдолд үүнийг өөрчлөх эсвэл устгах нь бараг боломжгүй зүйл юм. Хэрэв хэн нэгэн блокчэйн бичилт хийх буюу өөрөөр хэлбэл гүйлгээ хийх эсвэл дансны харилцаа хийхийг хүсвэл сүлжээн дэх батлах эрхтэй хэрэглэгчид тухайн захиалсан гүйлгээг баталгаажуулна. Үүнд л блокчэйн хамгийн төвөгтэй хэсэг оршдог учир нь блокчэйн бүр хэн хэрхэн ажиллах, хэн гүйлгээг баталгаажуулах зэргээр бие биеэсээ бага зэрэг өөр үүрэгтэй ажилладаг.

Авлигын эсрэг блокчэйн ашиглах боломжууд: Блокчэйн технологийг санхүү, эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөө аж ахуй, ложистик зэрэг бүх салбарт ашиглаж болох ба хэрхэн яаж ашиглахаас хамааран дэлхийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох юм. Блокчэйн нь төрийн тогтолцооны шударга байдал, үр ашгийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ авлигын боломжийг бууруулах боломжтой. Блокчэйн нь авлигад өртөж болзошгүй хөрөнгө оруулалт ба худалдан авалтын үйл явцын ил тод байдлыг сайжруулах боломжийг бүрдүүлж байна. Мексикт блокчэйн ашиглан засгийн газар, төрийн байгууллагын бүхий л үйл ажиллагааг хяналттай болгосноор тендер, засгийн газрын худалдан авалт, хөрөнгө шамшигдуулах, түүнчлэн компани, төрийн байгууллагуудад хийх аудит зэрэг нь авлигыг бууруулахад чухал түлхэц болсон.

Блокчэйн болон авлигын талаарх сүүлийн үеийн ном зохиолд тусгагдсанаар хувь хүний төлөөлөл болон нийгмийн бүтцийн зан үйл бус авлигын зан үйлийн тайлбарыг хайх хэрэгтэйг харуулж байна (Адам ба Фазекас, 2018), харин авлигын үйл явц, эдгээр үйл явцыг таслан зогсоох арга хэрэгсэлд блокчэйн технологийн хэрэгжүүлэх боломжуудыг олон үлс орнууд туршиж байна.

Блокчэйн засаглал, сонгууль, банк, эмнэлэг, supply chain-д ашиглахаас гадна хөндлөнгийн хяналтыг бий болгох зорилгоор ашиглаж байна.

Блокчэйн нь авлигатай тэмцэхэд хоёр өөр арга замаар ашиглагдаж байна. Нэг нь процессын ил тод байдал болон хувиршгүй мэдээллийн урсгалыг хангадаг явдал юм. Ажилтнуудын хувьд илүү хамааралтай гэж үздэг нөгөө нь илүү сайн хяналт тавих замаар барааны урсгалыг хурдасгах замаар нийлүүлэлтийн сүлжээн дэх үр ашгийг нэмэгдүүлэх боломж юм. Хоёрдугаарт, блокчэйн нь дэлхийн тээврийн байгууллагын хүрээнд авлигатай тэмцэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэх стратегийн байр суурь эзэлснийг харгалзан үзвэл (олон

нийгмийн оролцогчтой байгууллага хоорондын нөхцөл) тухайн нийгмийн оролцогчдын хувьд одоо байгаа нөөцөөр дэмжигдсэн нийгмийн томоохон өөрчлөлтийн үйл явц өрнөх ёстой байв. Блокчэйд суурилсан баримт бичгийг үнэлэх схем/дүрэмд нийцүүлэн, туршлагатай ажилтнууд өмнө нь хуурамчаар үйлдэж болзошгүй цаасан баримтын тамга тэмдгийг шалгадаг байсантай ижил нарийвчлалтай.

5.4. Соён гэгээрүүлэх үйл хэрэгт болон соёлын боловсролд МХХТ-ийг ашиглах тухай санал, дүгнэлт

Соён гэгээрүүлэх үйл хэрэгт болон соёлын боловсролд МХХТ-ийг ашиглахад дараах саналуудыг боловсруулж байна.

1. Төрийн үйлчилгээг бүрэн цахим болгох.

Монгол улсын хэмжээнд одоогийн байдлаар “Төрийн үйлчилгээний операторын болон нэгдсэн портал” www.e-mongolia.mn системийг бий болгосноор эхний шатанд харилцан ялгаатай чиг үүрэг бүхий төрийн 23 байгууллагын 181 үйлчилгээг нэвтрүүлж цахимаар авах боломжтой болсон байна. Төрийн үйлчилгээг бүрэн цахим болгосноор хүнд суртал, үйлчилгээг хурдан болгох сонирхлоос үүдэх авлигыг бууруулж болно.

2. Аппликейшн хөгжүүлэх (Downward transparency)

Одоогийн ашиглаж байгаа авлигатай тэмцэх газрын санал гомдлын хэсэгт мэдээлэл оруулахад заавал вебээр орох, эргэх холбоо, мэдээлэл муутай байна. Санал гомдлын гар утасны аппликейшн хөгжүүлж, мэдээллийн дагуу асуудлыг авч үзээд эргэн мэдээлэлдэг динамик байдлаар зохион байгуулбал илүү үр дүнтэй. Энэ нь хэрэглэгчдэд илүү ойр болохоос гадна энэхүү аппликейшны тусламжтайгаар соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг ч давхар явуулах боломж бүрдэнэ. Мөн авлигын эсрэг мэдээлэл хүргэх, хүлээж авахад интернэтэд үнэгүй хандах боломжоор хангах нь иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд түлхэц болно гэж үзэж байна. Ийм жишгээр хэрэгжүүлсэн улс орнууд нэлээдгүй байдаг.

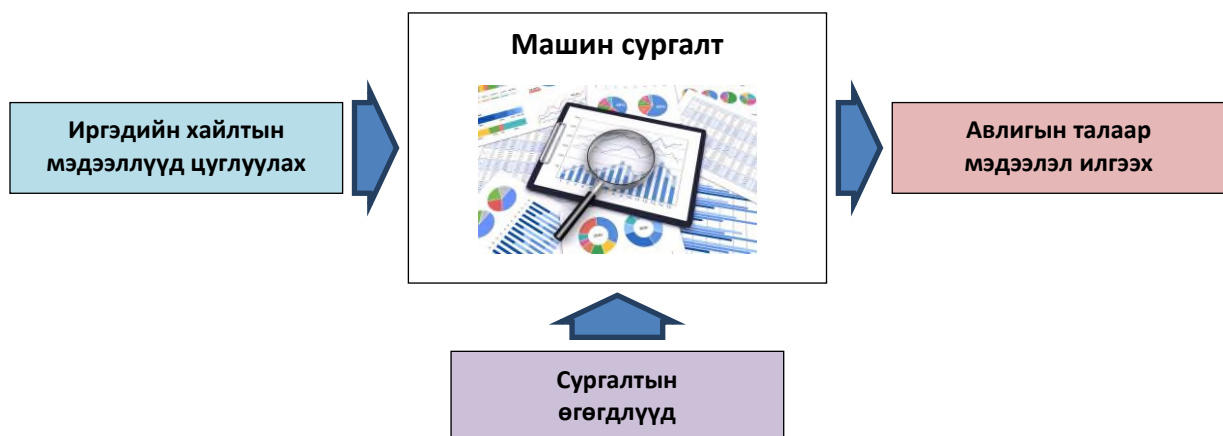
3. Мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах талаар сургалтууд явуулах

Одоогийн байдлаар зарим иргэд онлайн-аар биш газар дээр нь очиж үйлчилгээ авахыг илүүд үзэж байна. Тиймээс иргэд рүү хандсан төрийн дижитал үйлчилгээний талаар сургалтуудыг онлайн хэлбэрээр тогтмол зохион байгуулж мэдээллийн олон хэрэгслээр дамжуулах шаардлагатай. Мөн гарын авлага хэлбэрээр хүргэх нь иргэд мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах чадварыг нэмэгдүүлж, түүнийг түлхүү ашиглах боломжоор хангагдана.

4. Авлигыг бууруулахад хиймэл оюун ухаан ашиглах боломж

Сүүлийн үед улс орнууд авлига, хээл хахууль, мөнгө угаах, эрх мэдлээ урвуулан ашиглах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хиймэл оюун ухааныг ашиглах нь илүү үр дүнтэй гэж үзэж хэрэгжүүлж байна. Хиймэл оюун ухааныг бүх салбарт ашиглаж патентжуулах чиглэлээр тэргүүлэгчид нь АНУ, Япон, Хятад, Солонгос улсууд байгаа боловч хиймэл оюун ухаан, өгөгдлийн анализыг авлигатай тэмцэхэд ашигласан улс орнууд нь авлигын индекс өндөр зэрэглэлтэй байгаа юм. Жишээлбэл, Бразил, Мексик, Украин, Кени, Аргентин, Чили, Энэтхэг, Африкийн орнууд гэх мэт. Эдгээр улсуудын хиймэл оюун ухааныг авлигын эсрэг ашигласан жишээ нь ихэвчлэн төрийн худалдан авалт, хуурамч тендерийг илрүүлэх, татварыг зөрчлийг илрүүлэх, авлига залилан мэхлэлтийг илрүүлэх гэх мэт байна. Хиймэл оюун ухаан ашигласан хамгийн алдартай аппликейшн нь **Украины** Дорозо юм. Украинд орон нутгийн салбар төрийн худалдан авалтын хуурамч тендерийг илрүүлэхийн тулд өөрийн хиймэл оюун ухааны хэрэгслийг боловсруулсан. Тэд программ хангамжаа Dozorro гэж нэрлэсэн. "Дозорро" программ хангамж нь авлигын эрсдэл өндөртэй тендерүүдийг тодорхойлоход сургасан. Тэд үүнийг нээлттэй эх сурвалжийн засгийн газрын худалдан авалтын Prozorro системийг хянах зорилгоор байршуулсан байдаг. Төрийн аудитын алба аль тендерийг нарийвчлан шалгах шаардлагатай байгааг үнэлэх зорилгоор эрсдэлийн 35

үзүүлэлтийг боловсруулсан. Энэхүү систем нь богино хугацаанд их хэмжээний өгөгдлийг сканердах чадвартай учраас тендерийн шинжээчийн шинжилгээний үр ашгийг эрс нэмэгдүүлнэ. Хууль бус, сэжигтэй тендер, худалдан авалт илэрсэн тохиолдолд холбогдох байгууллагад шалгуулахаар мэдэгддэг. Мөн **Мексик улсын** Татварын алба хиймэл оюун ухааны алгоритм ашиглан татвар төлөгч компаниудын залилан мэхлэх үйлдлийг илрүүлэх төслийг түршилтээр явуулж амжилттай хэрэгжүүлсэн. Зургаан сарын түршилтын гурван сарын хугацаанд 1200 луйврын компанийг илрүүлж, 3500 залилангийн гүйлгээг илрүүлжээ. Эдгээр хэвийн бус үйл ажиллагааг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийхэд хиймэл оюун ухаан ашиглахгүйгээр ойролцоогоор 18 сарын ажил шаардагдах байсан. Үүний үр дүнд тус улсууд нь авлигын зэрэглэлээ бууруулж чадсан байна. **Өмнөд Африк улсын** татварын алба нь "татвар төлөгчдийн дагаж мөрдөх байдал, зан үйлийн талаар илүү сайн ойлголттой болох" зорилгоор хиймэл оюун ухаан болон хамгийн сүүлийн үеийн аналитик хэрэгслүүдийн ашиглалтыг судалж байна. Үүнээс гадна **Энэтхэг улс** хиймэл оюун ухааныг ашиглан өндөр дүнтэй гүйлгээг хянах, тэр дундаа социал медиа данснуудыг хянах, зарцуулалтын хэв маягийг илрүүлэх, татварын бүртгэлтэй харьцуулах зорилгоор "Project Insight"-ыг эхлүүлсэн. Project Insight нь гүйлгээг хянахаас гадна олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн бүртгэлийг сканердах зорилгоор хиймэл оюун ухааны технологийг ашиглаж байна. Бас нэг сонирхолтой жишээ нь **Бразил улсын** Хяналтын ерөнхий газар төрийн албан хаагчдын авлигад өртөх эрсдэлийг тооцоолох машин сургалтын(AI) программыг бүтээжээ. Уг программ нь төрийн албан хаагчийн нийгмийн даатгалын дугаарыг хяналтын самбарт оруулснаар энгийн хэмжигч дээр харуулсан тухайн хүн авлигад өртөх магадлалыг гаргаж өгдөг. Тухайн хүн хэрхэн ажиллаж байсан, улс төрийн харьяалал, боловсрол гэх мэт олон зуун хувьсагчдыг уг хэрэгслээр хийсэн шинжилгээнд оруулсан болно. Тооцоонд гэмт хэрэг үйлдсэн байж болзошгүй байдал, бизнесийн болон хувьцаа эзэмшигчдийн харилцаа, улс төрийн хамаарал, албан тушаалын түвшин зэргийг тусгасан болно. Алгоритмыг сургахад төрийн албан хаагчдын ялын талаарх томоохон мэдээллийн санг ашигласан. Үүнээс үзвэл бид салбар салбарт хиймэл оюун ухаан ашиглан авлигатай тэмцэх системүүдийг алхам алхмаар нэвтрүүлж, түршин хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Жишээлбэл, эхний шатанд иргэдийн хайлтын мэдээллийг ашиглан тэдгээрийн өгөгдөл дээр сургалт явуулах ба үүний үр дүнд авлигын үйлийг хийж эхлэх процессыг урьдчилан таних боломжтой ба эдгээр мэдээллийн тусламжтайгаар тэдгээр хүмүүс рүү авлигын талаар мэдээлэл илгээх, соён гэгээрүүлэх боломжтой. Сонирхлын элементүүдийг илрүүлэхийн тулд хиймэл оюун ухааныг ашигласнаар хүмүүс нарийн ширийн зүйлд анхаарлаа төвлөрүүлж, буруугаар ашиглах, залилан мэхлэх, авлигын сэжигтэй үйлдлийг хянах боломжтой болно гэж үзэж байна.

5. Авлигыг бууруулахад блокчэйн ашиглах боломж

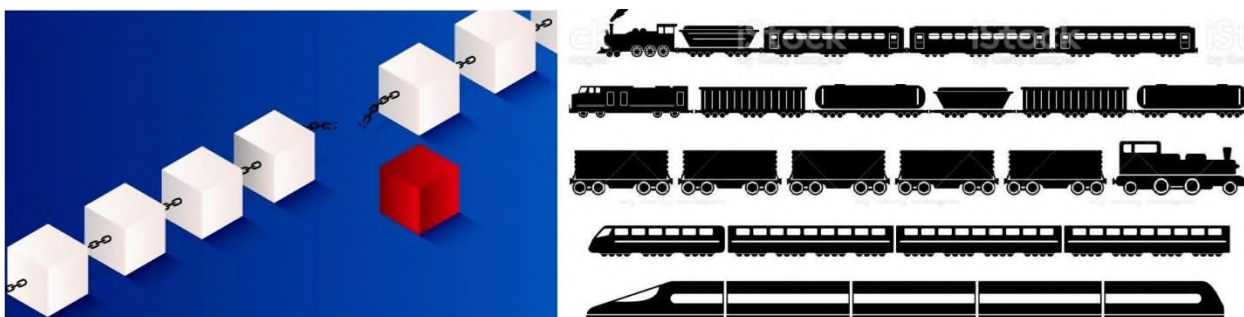
Блокчэйн нь олон улсын төлбөр тооцоо, мөнгө шилжүүлэхэд маш тохиромжтой системийг бүрдүүлж байна. Жишээлбэл, 2018 оны 4-р сард Banco Santander дэлхийн хамгийн анхны блокчэйн суурилсан мөнгө шилжүүлэх үйлчилгээг эхлүүлсэн. “Santander One Pay FX” гэгддэг энэхүү үйлчилгээ нь Ripple-ийн xCurrent-г ашиглан тухайн өдөр эсвэл дараагийн өдөр нь олон улсын мөнгөн шилжүүлэг хийх боломжийг хэрэглэгчдэд олгодог. Блокчейн дээрх бүх үйл явцыг автоматжуулснаар эдгээр гүйлгээнд шаардлагатай байдаг зуучлагчдын тоог бууруулж, үйл явцыг илүү үр дүнтэй болгосон.

Даатгал: даатгалд зориулсан блокчейн хамгийн том программ бол ухаалаг гэрээ юм. Эдгээр гэрээ нь үйлчлүүлэгчид болон даатгагчид нэхэмжлэлийг ил тод, найдвартай удирдах боломжийг олгодог. Бүх гэрээ, нэхэмжлэлийг блокчейн дээр бүртгэж, сүлжээгээр баталгаажуулах боломжтой бөгөөд энэ нь хүчингүй нэхэмжлэлийг арилгах болно. Жишээлбэл, Америкийн Даатгалын Үйлчилгээний Холбоотой хамтран IBM блокчейн платформ дээр бүтээгдсэн openIDL сүлжээ нь даатгалын зохицуулалтын тайланг автоматжуулж, дагаж мөрдөх шаардлагыг оновчтой болгож байна.

Хэвлэл мэдээлэл: Хэвлэл мэдээллийн компаниуд хууран мэхлэхийг арилгах, зардлыг бууруулах, тэр ч байтугай хөгжмийн бичлэг гэх мэт контентын оюуны өмчийн (IP) эрхийг хамгаалахын тулд блокчейн технологийг аль хэдийн нэвтрүүлж эхэлсэн. MarketWatch-ийн мэдээлснээр 2024 он гэхэд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, видео бичлэгүүдийн блокчейн, дэлхийн зах зээл 1.54 тэрбум долларт хүрнэ гэж тооцоолсон. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн блокчейн ашигладаг хамгийн том платформ бол Eluvio, Inc юм. 2019 онд албан ёсоор хэрэгжиж эхэлсэн Eluvio Content Fabric нь блокчейн технологийг ашиглан контент үйлдвэрлэгчдэд контент түгээх сүлжээгүйгээр хэрэглэгчид болон бизнесийн түншүүдэд дээд зэрэглэлийн видеог удирдах, түгээх боломжийг олгодог. Саяхан энэ платформыг хэвлэл мэдээллийн MGM Studios "тодорхой өмчийн" үзэгчдэд веб, гар утас, ТВ-ийг дэлхийн хэмжээнд дамжуулах" зорилгоор ашиглаж байна.

Мөн барааг тээвэрлэж буй байршлыг нь хянаж, тогтоосон нөхцөлд байлгахад блокчейныг ашиглаж байна.

Блокчэйныг ашиглахад бид нэг секторыг сонгон авч түүн дээрээ кейс судалгаа хийх нь илүү үр дүнтэй ба одоогийн байдлаар дэлхий нийтээр бүх системдээ хэрэгжүүлсэн кейс байхгүй байгаа. Олон орнуудыг туршлагаар ложистик, зам тээвэр гэх мэт том салбаруудад кейс байдлаар загвар гарган үр дүн дээр анализ хийж байж хэрэгжүүлэх замаар алхам алхмаар эхлүүлэх нь илүү үр дүнтэй байна.

ДҮГНЭЛТ

Монгол улсын “Авлигын эсрэг хууль”-ийн 3.1.5-д “олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа” гэж олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах арга хэмжээний цогцолборыг” хэлнэ хэмээн заасан байдаг. АТГ-ын Судалгаа, шинжилгээний алба, Соён гэгээрүүлэх хэлтсийн захиалгат “Монгол ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлох” төслийг өгөгдсөн ажлын даалгаврын дагуу гүйцэтгэлээ. Захиалагчийн, төслийн ажлын гүйцэтгэлийг, шинжлэх ухаан дээр суурилсан, товч тодорхой байх гэсэн шаардлагын дагуу, агуулгыг олон улсын судалгаа, эрдэмтэн судлаачдын үзэл баримтлал дээр тулгуурлан, шинжлэх ухааны арга зүйгээр судалгааг явуулсан. Улмаар, судалгааны үндсэн агуулгыг илүү ойлгомжтой, цэгцтэй мэдлэг болгон ойлгоход дөхөм болгох үүднээс зураглал хэлбэрээр илэрхийлсэн.

Төслийн сэдвийн хүрээнд, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны тулгуур ойлголтуудыг зааглан гаргаж, улмаар уламжлал, ахуй, ёс заншлын онцлогоор бүрэлдсэн Монгол хүний зан төлөвийн онцлогууд, ялангуяа авлигатай холбогдож болохуйц зан төлөвүүдийг онцолсон. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй болгоход түүнийг чиглүүлэх зорилтот бүлгийг зөв тодорхойлох нь хамгийн эхний бөгөөд оновчтой арга хэмээн үзэж зорилтот бүлгийг тодорхойлон гаргасан. Мөн авлигын гэмт хэрэгт холбогсдын сэтгэлгээний хэв маягийг судлахдаа, гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээний хэв маягийг тодорхойлох олон улсын стандарт арга зүйг хэрэглэх боломжид туршилт хийн, дүгнэлт гаргалаа.

Авлигын гэмт хэрэг бол орчин үеийн нийгэмд зохион байгуулалттай гэмт хэргийн тоонд орж байгаа дэлхий нийтийг хамарсан түгээмэл гэмт хэргүүдийн нэг болоод байгаа билээ. Энэ утгаараа, авлигыг нөхцөлдүүлж буй хүчин зүйлс нь заавал чиг үгүй тухайн улс орны нөхцөл байдал, онцлогоос үл шалтгаалан, ерөөсөө орчин үеийн нийгэм дэх гэмт хэргүүдийн нэг мөн болоод байна. Иймд, авлигыг нөхцөлдүүлж буй хүчин зүйлсийг олон улсын түршлага, авлигын эсрэг гэмт хэргийн онол, арга зүй дээр тулгуурлан хүчин зүйлсийн үндсэн гурван бүлгийг багцлан авч үзлээ. Гэхдээ эдгээр багц хүчин зүйлсийг Монгол хүний сэтгэлгээ, менталитет, үнэт зүйлстэй үялдуулах байдлаар судалгааны явцад холбон тайлбарлаж, дүгнэсэн болно.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны шаардлага, шалгуурыг олон улсын хөтөлбөр боловсруулах чиг үүрэг болон манай орны эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусгагдсан стандартад үндэслэн тодорхойлон гаргасан. Эдгээр шаардлага, шалгуурыг хангахуйц үйл ажиллагааг Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөөнд тусгахаар төлөвлөж байна.

Соён гэгээрүүлэх болон Олон нийттэй харилцах хэмээх хоёр үйл ажиллагааны зааг ялгааг харах хэрэгцээ, шаардлага судалгааны явцад гарч ирсэн. Улмаар энэ хүрээнд, тэдгээрийн хоорондын ялгааг харьцуулан гаргасан төдийгүй, түүн дээр үндэслэн олон нийтэд чиглэсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үндсэн технологийг тайлбарлан, санал болголоо.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн шийдлийг ашиглах судалгаанд, Монгол улсад одоогоор хэрэглэгдэж буй техник, технологи, тухайлбал, АТГ-ын веб хуудас, санал гомдлын хэсэг, бусад мэдээллийн

системүүд, Монгол улс дахь цахим засаглалын өнөөгийн байдал болон авлигын эсрэг хэрэглэгдэж буй технологийн төрлүүдийн судалгааг хийсэн. Мөн авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд МХХТ-ийг ашиглах санал, дүгнэлтийг өглөө.

Энэхүү төсөлдөх зарим санал, дүгнэлтүүд нь “Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө” төсөлд тодорхой үйл ажиллагаануудаар тусгагдах болно.

Цаашид авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны цар хүрээг, МУСЯ –аас хэрэгжүүлэх “Бүх нийтийн соёлын боловсрол” хөтөлбөр зэрэг үйл ажиллагаатай уялдуулах, хамтын ажиллагааны хүрээнд ажиллах , Авлигын эсрэг үндэсний хөтөлбөрт тусгах зэрэг олон боломжууд байна хэмээн харж байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

- Авлигын эсрэг НҮБ-ийн конвенц, 2005.
- Авлигын эсрэг хууль, 2006.
- Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, 2016.
- Монгол улсын засгийн газрын 2020 – 2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр.
- Алсын Хараа – 2050.
- Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт – 2020.
- Д.Бямбасүрэн Орчлонгийн хүрд УБ., 1994
- Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх субъектив хүчин зүйлсийн шинжилгээ УБ, 2019 он,
- Ц.Гомбосүрэн “Монголын уламжлалт соёлын тогтолцоонд философи хэрхэн холбогддог тухай асуудлаас” УБ. 2007
- Д.Ганхуяг. “Монгол хүний унаган төрх” нийтлэл. 2021.12.08
- Г.Гантуяа “Менталитет, нийтлэг шинж бүрэлдэхэд хөдөлмөр, үүр амьсгал нөлөөлөх нь” нийтлэл. 2021.12.07
- Өдрийн сонин 2021.12.14.
- Бүшидо япон үндэстний ёс зүйн цогц Нитобэ Иназо (1862-1933) “Ниппон ньос” сонины газар, 2007.
- “Монгол төрийн уламжлал, шинэчлэлийн асуудалд”
- Ц.Гомбосүрэн Ёс зүй УБ. 2008.
- СЭЗИС “Монголчуудын үнэт зүйлийг тодорхойлох судалгаа” -2015
- Удирдлагын Академи - “Монголчуудын үнэт зүйлсийг Шварцын аргачлалаар тодорхойлсон нь” -2017
- СУИС-“Монголчуудын үнэт зүйл” -2020
- Өлзийбаяр. В, “Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны удирдлага”, Удирдлагын академи, гарын авлага, УБ., 2008
- Зүмбэрэлхам, Д., “Авлигын гэмт явдал: сургалтын гарын авлага”, USAID, Хууль зүйн үндэсний төв, УБ, 2007
- Ц.Цэлмэг, “Авлига, хээл хахуулийн гэмт хэргийн тулгамдсан асуудал” , Шударга ёс сэтгүүл
- Ардчилсан оролцоотойгоор Төрийн албанд сайн засаглал, ил тод байдлыг бэхжүүлэх нь төсөл (steps), 2019
- Оюунбаатар, Ц. “Авлигатай тэмцэх замаар үндэсний аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх нь” Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт, УБ., 2021
- НҮБ, Авлигын эсрэг Нэгдсэн үндэстний байгууллагын конвенц,
- Баярсайхан, Б, “Өндөр түвшний авлига”, Шударга ёс сэтгүүл, 10 дугаар
- Шүүхийн шийдвэрийн судалгаа, цуврал 2, Нээлттэй нийгэм форум, УБ., 2021
- ХЗҮХ. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх арга зам-сайн туршлага. УБ., 2013

- ШУТИС. Олон нийттэй харилцах ажил. УБ., 2013
- Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023). УБ., 2020
- Маркетметрикс ХХК. Олон нийтийн санаа бодлын судалгаа. УБ., 2019
- УИХ-ын АБГББХ. Авлига үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх нь. УБ., 2014
- Өдрийн сонины “Х.Энхжаргалын дараа ирэх хүнд илрүүлэх хэрэг барга үлдсэнгүй” нийтлэл, “Авлигатай тэмцэх газар Ч.Сангарагчаад 43.5 сая төгрөгийн тэтгэмж олгожээ” нийтлэл, 2019.
- Роберт П.Вольф “О философии” 1996.
- Enchancing Government Effectiveness and Transparency: The fight against Corruption, 2020, WB.
- Graham Brooks, 2016. Criminology of Corruption: Theoretical Approaches
- Hare Psychopathy Checklist Revised (PCL-R) ,OECD, 2018
- Dictionary of Military and Associated Terms. US Department of Defense 2005
- OECD, Anti-corruption reforms in Georgia 4th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan, 2016
- 15 OECD, Convention on combating bribery of foreign public officials in international public transactions, 2011

ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН

(Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох эрх зүйн зохицуулалтад шинжилгээ хийж, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагын тухай)

Улаанбаатар хот

2022 он

Судалгааг захиалагч:

Авлигатай тэмцэх газар

Судалгааны багийн ахлагч:

Б.Нармандах

Шихихутуг их сургуулийн Судалгааны
хүрээлэнгийн нарийн бичгийн дарга, Хууль зүйн
доктор (Ph.D)

Судалгааны багийн гишүүд:

Б.Мөнх-Эрдэнэ

Хууль зүйн магистр (LL.M)

Г.Хонгор

Хууль зүйн магистр (LL.M)

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

УДИРТГАЛ

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

- 1.1. Үнэлгээ хийх үндэслэл
- 1.2. Үнэлгээ хийх хүрээ
- 1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох
- 1.4. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох
- 1.5. Мэдээлэл цуглуулах

ХОЁР. ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

- 2.1. Хууль тогтоомжийн хүрээнд асуудлыг үүсгэж буй шалтгаан нөхцөл

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

- 3.1. Хуулийн хэрэгжилт, практикт нийцэж байгаа эсэхийг судалгааны хүрээнд үнэлсэн байдал

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

- 4.1. Дүгнэлт
- 4.2. Зөвлөмж

ХАВСРАЛТ

НОМ ЗҮЙ

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АТГ	Авлигатай тэмцэх газар
ЗГ	Засгийн газар
УИХ	Улсын Их Хурал
ЭБАТ	Эрх бүхий албан тушаалтан
ЭХ	Эрүүгийн хууль
ЭХХШтХ	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний байгууллага
АЭК	Авлигын эсрэг конвенц

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Их Хурал 2016 оны 11 дүгээр сарын 3-ны өдөр нэгдсэн хуралдаанаараа “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр батлах тухай” Улсын Их Хурлын 51 дүгээр тогтоолыг батлан гаргасан билээ. Ингэснээрээ Монгол Улс 11 зорилт бүхий бодлогын баримт бичигтэй болж, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг тодорхой стратегийн дагуу 2023 он хүртэл 2 үе шаттай явуулах боломж бүрдсэн. Түүнчлэн АТГ-аас “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-г иргэд, олон нийтээр хэлэлцүүлж, тэдний саналыг тусган боловсруулж, Засгийн газрын 2017 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолоор батлуулсан.

Гэсэн хэдий ч өгөөдөр манай улсад авлига гарч болох нөхцөл боломжийг бүрдүүлсэн, хүнд суртал, чирэгдэл учруулсан, үндэслэлгүй төлбөр хураамж тогтоосон, хуулиар тусгай эрх олгоогүй байхад эрх зүйн акт батлан мөрдүүлсэн зэрэг хууль тогтоомжид нийцээгүй, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн шинжтэй үйлдлүүд гарсаар байна. Үүнээс сэргийлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох эрх зүйн зохицуулалтад шинжилгээ хийж, авлига, ашиг сонирхлын зөрчилд өртөх эрсдэл өндөр салбарт урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигын эсрэг стратеги, санаачилгыг тодорхойлох, хянан засахад анхаарах асуудал байгааг судлан гаргаж ирэх нь энэхүү судалгааны зорилго болно.

Авлигын эсрэг хууль тогтоомж хангалтгүй, боловсронгуй бус байгаагаас гадна эрх зүйн хийдэл, алдаа цөөнгүй байгаа нь эерэг үр дүн гаргахад сөргөөр нөлөөлөхийн зэрэгцээ өөр нэг асуудал бол олон нийтийн дэмжлэг дутагдах явдал юм. Олон нийтийн дэмжлэг авахад авлигын эсрэг урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлыг үр дүнтэй явуулах нөхцөл бүрддэг.

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох эрх зүйн зохицуулалтад үнэлгээ хийх ажлыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу төлөвлөх, хэрэгжүүлэх буюу дүн шинжилгээ хийх, үнэлэх гэсэн гурван үе шаттайгаар хэрэгжүүлсэн.

Төлөвлөх үе шатанд:

- Үнэлгээ хийх үндэслэлийг тодорхойлох;
- Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох;
- Шалгуур үзүүлэлтийг тогтоож, томъёолох;
- Мэдээлэл цуглуулах ажлыг хийж гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн.

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгаан, үндэслэл:

Нийгэм, төрийн үйл ажиллагаа авлигаас ангид байх суурь зарчмыг тодорхойлж, авлигатай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн шинэ орчинг бүрдүүлэх зорилгоор Монгол Улс 2005 онд Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод нэгдэн орж¹, 2006 онд Авлигын эсрэг хууль, 2012 онд Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийг батлан Эрүүгийн хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон бусад хууль, УИХ-ын “Алсын хараа 2050-Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай” 2020 оны 52, “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” батлах тухай 2016 оны 51, “Авлигатай тэмцэх газрын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоо, албан хаагчийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 2019 оны 67 дугаар тогтоол, бусад хууль тогтоомжоор авлигын эсрэг харилцааг зохицуулж ирсэн.

Авлигын эсрэг хууль батлагдсанаас хойш өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд 19 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, нийтийн албан тушаалтанд хориглох зүйлийг тодорхой болгох, хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргах түүнийг бүртгэх, хадгалах, хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл, журмыг боловсронгуй болгох, аж ахуй нэгж, байгууллага, иргэний авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд хүлээх үүргийг нь тодорхойлж, авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой болгох чиглэлээр хуулийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож ирсэн байна. (Хавсралт №1. Авлигын эсрэг хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүд)

Гэсэн хэдий ч авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт бүрэн хангагдаагүй, авлигатай тэмцэхэд олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг тодорхойлсон боловч урьдчилан сэргийлэх зохицуулалт хийдэл, зөрчилдөөнтэй, эдийн засагт эрүүл бус орчин бий болгож, шударга ёс, тэгш байдлыг алдагдуулдаг, нийгэмд хууль бус сөрөг үзүүлж улмаар тухайн орны үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнол, нэгэнт гарсан хууль тогтоомжийг үл хэрэгсэн дур зоргоор авирлах явдал хэвийн үзэгдэл болон хувирсан, уул уурхай хөгжсөн аймаг сум, хилийн бүсийн газруудыг авлигачдад худалдсан, өндөр түвшний авлигын гэмт хэргийн хариуцлага хууль тогтоомжид хангалттай тусгагдаагүй, авлига газар авсан нь үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлж байна зэрэг шүүмжлэл цөөнгүй байсаар байна.

---

¹ Монгол улс АЭК-д 2005 оны дөрөвдүгээр сарын 29-ний өдөр нэгдэн орж, мөн оны 10 дугаар сарын 27-ны өдөр соёрхон баталсан бөгөөд Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцооны салшгүй хэсэг мөн.

Эндээс харахад хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх явцад түүний зохицуулалт бодит байдалтай нийцээгүй, тухайн харилцааг зохицуулах боломжгүй, эсхүл нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, хөгжлөөс хоцорсон, зайлшгүй зохицуулах ёстой харилцааг хамарч зохицуулаагүй, эсхүл тэдгээрээс улбаалсан сөрөг үр дагавар бий болсон төдийгүй, нийгмийн бүлэг, төрийн бус байгууллага хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой тодорхой асуудлаар түүнийг өөрчлөх, шинэчлэх эсхүл хүчингүй болгох талаар үндэслэл бүхий санал цөөнгүй гаргасан байна.²

Тиймээс өнөөгийн Монгол Улсын хууль тогтоомж нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг зохицуулж чадаж байгаа эсэх болон тухайн хууль тогтоомжийн нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөллийг илрүүлэх, үндэсний болон олон улсын түвшинд шинэ тутам үүсэж буй сорилтуудыг амжилттай даван туулах, авлигын эсрэг сайн засаглалын үндсэн зарчим болох хууль дээдлэх, ил тод, хариуцлагатай хамтран ажиллах шаардлагыг хангаж байгаа эсэх, хууль тогтоомжийн нийцлийг үнэлэх шаардлагын дагуу Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын 3 дугаар зүйлийн 3.2.2, 3.2.3 дахь хэсэгт заасны дагуу үнэлгээ хийх шаардлагатай гэж үзлээ.

1.2. Үнэлгээ хийх хүрээ

Үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэдэг.

Бид төлөвлөлтийн дагуу хуваарь гарган 2022.06.01-ний байдлаар Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийг <https://legalinfo.mn/mn> сайтаас татан авч, хууль тогтоомжид авлигын эсрэг зохицуулалт хэрхэн тусгагдсан, тэдгээр нь зорилгодоо хүрч байгаа эсэх, хууль тогтоомжийн хоорондын уялдаа холбоо хангагдсан эсэх, болон хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, түүний эерэг, сөрөг талыг үнэлэх шинжилгээ хийхээр судалгааны хүрээг тогтоосон болно.

Судалгааг гүйцэтгэхдээ Авлигатай тэмцэх тухай хуулийн зорилгыг хэрэгжүүлэхэд агуулгын хувьд ач холбогдолтой, тулгамдаж буй асуудалд холбогдох хууль тогтоомжийн зүйл, заалтыг түүвэрлэн авч үнэлгээний хүрээг тогтоов. Үүнд:

Олон улсын гэрээ	Хууль	Тогтоомж
1	814	3

Нөгөө талдаа авлигатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтад байгаа алдаа, хийдлийг тогтоож цаашид анхаарах асуудлыг гаргаж ирэх нь энэхүү судалгааны нэгэн чухал үр дүн мөн.

1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, томъёолох

“Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын 3 дугаар зүйлийн 3.4 дэх хэсэгт заасны дагуу авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох эрх зүйн зохицуулалтыг

² - Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн 2019 оны судалгааны тайлан;

- Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт 2021;
- Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт 2020;
- Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал-2018, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт (2016-2018)

үнэлэхэд оновчтой, бодитой, хэмжиж болохуйц байдлыг баримталж, үнэлгээний хүрээ, онцлогоос хамааран дараах шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно:

- зорилгод хүрсэн, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал;
- практикт нийцэж байгаа байдал, бусад үр дагавар.

Үүнээс зорилтод хүрсэн эсэх болон хууль тогтоомжийн нийцэл хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлыг

- Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн нийцэл, хэрэгцээ, шаардлага, зорилгодоо хүрсэн эсэх;
- хууль тогтоомжийг нийгэм хүлээн зөвшөөрч, сайн дураар сахин биелүүлж байгаа эсэх;

Практикт нийцэж байгаа байдал, бусад үр дагаврыг

- авлигатай холбоотой зохицуулалт практикт хэрэгжиж буй байдал;
- Хэрэгжилтийн үр нөлөө, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, түүнийг хэрэгжүүлэхэд гарч байгаа эерэг, сөрөг үр дагавар зэргээр үнэлнэ.

1.4.Мэдээлэл цуглуулсан арга

Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтад шинжилгээ хийж, хууль тогтоомжийн өнөөгийн байдал, боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагыг судлах, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зөвлөмж бүхий үнэлгээ, санал боловсруулах зорилгоор Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенц, Авлигатай тэмцэх тухай Монгол Улсын хууль болон бусад хууль тогтоомжийн авлигатай холбоотой зүйл, заалт, холбогдох ном, сурах бичиг, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар холбогдох байгууллагаас гаргасан тайлан, судалгаа, бусад мэдээлэл (тухайн байдлын чанарын үзүүлэлт), эрдэм шинжилгээний илтгэл, өгүүлэл, статистик мэдээлэл, судалгааны бусад эх сурвалжид үндэслэн түүвэрлэх, харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх, анализ хийх замаар судалсан.

Мөн тухайн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хариуцан зохион байгуулж байгаа болон чиг үүргээрээ түүнтэй холбоотой байгууллага, албан хаагч, хуулийн хэрэгжилтийг хангаж буй иргэн, албан тушаалтан, хуулийн этгээдээс нэмэлт мэдээлэл авах, асуулт, хариулт өрнүүлэх замаар фокус ярилцлага хийсэн болно.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БУЮУ ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ ҮЕ ШАТ

Төлөвлөлтийн дагуу авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтад шинжилгээ хийхдээ Legalinfo.mn цахим хуудсанд нийтлэгдсэн Монгол Улсын хуулиуд болон УИХ-аас тогтоолоор баталсан зарим журмуудыг эх сурвалж болгон тэдгээрийн агуулга, зарчмын хэрэгжилт бусад хууль тогтоомжтой хэрхэн уялдсан, нийцэл нь хангагдсан эсэхэд дүн шинжилгээ хийсэн. (Хавсралт №2. Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн нийцэл, хэрэгцээ, шаардлага, зорилготойгоо нийцэж байгаа эсэх талаарх дүн шинжилгээ)

Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг эрх зүйн онол, үнэлгээний шалгуурыг удирдлага болгохын зэрэгцээ Авлигын эсрэг хуулийн бүтэц, Авлигатай тэмцэх газрын чиг үүрэгтэй уялдуулан үнэлсэн.

Авлигын эсрэг хууль нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны нийтлэг зохицуулалтын үндэс мөн бөгөөд эрх зүйн онолын үүднээс зохицуулалтын арга зам, хэв маягийн онцлогийг тодорхойлбол:

Хуулийг хэрэгжилтийг хангах үндсийг тодорхойлсон, тунхагласан, засварласан, оператив хэм хэмжээнүүдийн зэрэгцээ авлигатай тэмцэх нийгэмд ашигтай харилцааны үндсийг ерөнхийд нь бэхжүүлсэн хэм хэмжээний зэрэгцээ авлигын эсрэг харилцаанд оролцогчдод тодорхой зан үйлийг хэрэгжүүлэх эрх олгосон, үүрэг болгосон, хориглосон, зөвшөөрсөн зохицуулах хэм хэмжээ, эсхүл тэдгээрийг зөрчигдсэн тохиолдолд үүсэх үр дагаврыг тодорхойлсон хамгаалах хэм хэмжээнээс бүрдэж байна. (Хавсралт №3. Авлигын эсрэг хуулийн зүйл заалтыг эрх зүйн чиг үүргийн шинжээр ангилан тодорхойлсон харьцуулалт)

Хамгаалах хэм хэмжээний хэрэгжилтийг хангах, зохицуулах хэм хэмжээ зөрчсөн этгээдэд хууль зүйн албадлага хэрэглэх, зөрчигдсэн эрхийг нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны журмыг тогтоосон процедурын /үйл явцын/ хэм хэмжээнүүд нь бусад хууль тогтоомж, хуульчилсан актаар тогтоогдсон байна.Тухайлбал,

Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны чиглэлээр:

Авлигын эсрэг хуулийн 6 дугаар зүйлд авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний хүлээх нийтлэг үүргийг хуульчилж, авлигын зөрчлийн үйлдлүүдийг хориглосон зохицуулалт оруулжээ.

Энэхүү үүрэг болгосон болон хориглосон хэм хэмжээний хэрэгжилтийг хангах хүрээнд:

- Авлигын эсрэг хууль
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай
- Цагдаагийн албаны тухай хууль
- Нийтийн сонсголын тухай хууль
- Захиргааны ерөнхий хууль
- Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль
- Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль
- Төсвийн тухай хууль
- Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль
- Шилэн дансны тухай хууль
- Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай
- Төрийн албаны тухай хууль
- Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай
- Зөвлөлдөх санал асуулгын тухай
- Төрийн бус байгууллагын тухай хууль
- Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай
- Эрүүл мэндийн даатгалын тухай
- Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулиудад зарим зохицуулалтуудыг тусгасан байна.

Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр:

Авлигын эсрэг хуулийн 5 дугаар зүйлд олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний хүлээх нийтлэг үүргийг хуульчилж түүний хэрэгжилтийг:

- Хууль тогтоомжийн тухай

- Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай
- Монгол Улсын их хурлын тухай
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр зэрэг хууль тогтоомжоор зохицуулж байна.

Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргах чиглэлээр:

- Авлигын эсрэг хууль
- Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Авлигын эсрэг хуулийн зарим заалтыг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль
- Төрийн албаны тухай хууль
- Монгол улсын их хурлын тухай хууль
- Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай хууль
- Монгол Улсын шүүхийн тухай хууль
- Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр зэрэг хууль тогтоомжоор нарийвчилсан зохицуулсан байна.

Авлигатай тэмцэх байгууллагын чиг үүрэг, бүрэн эрхийг:

Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлд тодорхойлж, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг:

- Авлигын эсрэг хууль
- Хууль тогтоомжийн тухай
- Захиргааны ерөнхий хууль
- Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль
- Эрүүгийн хууль
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
- Зөрчлийн тухай хууль
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль
- Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль
- Банкны тухай хууль
- Үндэсний төлбөрийн системийн тухай
- Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль
- Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль
- Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр зэрэг хууль тогтоомжоор бүрдүүлж байна.

2.2. Асуудал үүсгэж буй шалтгаан нөхцөл

Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох харилцааг зохицуулж буй гол эх сурвалж болсон хууль тогтоомжуудад дүн шинжилгээ хийж үзвэл дараах тулгамдсан асуудлууд байна:

2.2.1.АВЛИГЫН ЭСРЭГ НҮБ-ЫН КОНВЕНЦИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенц нь НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 2003 оны 10 дугаар сарын 31-ны өдрийн АЭК-ийг соёрхон батлах тухай 58/4 тоот тогтоол гарч, улмаар 2005 оны 12 дугаар сарын 14-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон олон улсын түвшинд авлигатай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаарх хамгийн бодит арга зам, үйл ажиллагааг тодорхойлсон суурь эх сурвалж мөн.

Уг конвенцийг бодит байдалд хэрэгжүүлэх нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэхэд чухал нөлөө үзүүлнэ.

Тус конвенцийн практикт хэрэгжиж буй байдал, хэрэгжилтийн үр нөлөө, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, түүнийг хэрэгжүүлэхэд гарч байгаа эерэг, сөрөг үр дагаврыг судлан үзвэл анхаарал татсан дараах асуудлууд байна:

Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцийн заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>АЭК-ийн авлигын тодорхойлолт байхгүй боловч конвенцийн 15-27 дугаар зүйлд түүнд нэгдэн орсон улс орнууд нь тодорхой нэр заасан үйлдлүүдийг гэмт үйлдэлд тооцож хууль тогтоох болон бусад арга хэмжээ авах, хариуцлага ногдуулахыг үүрэг болгосон.</p>	<p>Уг үүргийн дагуу манай улс Авлигын эсрэг хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д "авлига" гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах, бусдад давуу байдал олгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчлийг хэлнэ гэж тодорхойлж, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа, авлигатай тэмцэх байгууллагын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, тэдгээртэй холбогдсон харилцааг тус хуулиар зохицуулж байна.</p> <p>Эрүүгийн хуулийн хорин хоёрдугаар бүлэг авлигын гэмт хэрэг гэсэн бүлэгт:</p> <p>22.1 дүгээр зүйл. Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах</p> <p>22.3 дугаар зүйл. Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтан эрх мэдлээ урвуулан ашиглах</p> <p>22.4 дүгээр зүйл. Хахууль авах</p> <p>22.5 дугаар зүйл. Хахууль өгөх</p> <p>22.6 дугаар зүйл. Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтныг хахуульдах</p> <p>22.7 дугаар зүйл. Улсын нөөцийг хууль бусаар зарцуулах, үрэгдүүлэх</p> <p>22.8 дугаар зүйл. Төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах</p> <p>22.9 дүгээр зүйл. Төрийн өмчийн төсвийн бус хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах</p> <p>22.10 дугаар зүйл. Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих</p> <p>22.11 дүгээр зүйл. Дураараа аашлах</p>	<p>Өнөөдөр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Авлигын эсрэг хууль болон Эрүүгийн хууль дахь авлигын гэмт хэргийн талаарх тодорхойлолт, гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинж нь төрлийн шинжээр тодорхойлосон байх бөгөөд энэ нь зарим гэмт хэргийн субъектийн хамрах хүрээг хязгаарласан, зарим гэмт хэргийн хувьд үйлдлийн шинжийг орхигдуулсан зэрэг нөхцөл байдал үүссэн байна.</p> <p>Иймд цаашид авлигын гэмт хэргийн субъектийн цар хүрээг өргөтгөж төрийн болон төрийн бус бүх этгээдэд хамааруулах, зарим идэвхгүй хэлбэрийн гэмт үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох нь зүйтэй.</p>

	22.12 дугаар зүйл.Хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах гэсэн гэмт хэргүүдийг хуульчилсан байна.	
29 дүгээр зүйл. Хөөн хэлэлцэх хугацаа Оролцогч улс бүр энэхүү конвенцын дагуу тогтоосон аливаа гэмт хэрэгт хэрэг үүсгэх хөөн хэлэлцэх хугацааг уртаар тогтоож, сэжигтэн этгээд шүүн таслах ажиллагаанаас зайлсхийсэн бол хөөн хэлэлцэх хугацааг илүү уртаар тогтоох буюу хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэхээр дотоодын хууль тогтоомжийнхоо дагуу зохих тохиолдолд заахыг үүрэг болгосон байна.	Эрүүгийн хуулийн 1.10 дугаар зүйлийн 1.2-т зааснаар “энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг нэг жилээс дээш, дээд хэмжээг найман жил, түүнээс бага хугацаагаар тогтоосон, эсхүл зорчих эрхийг хязгаарлах ялын доод хэмжээг нэг жилээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэнээс хойш таван жил өнгөрсөн” гэж заасан; Таван жил бол энэ гэмт хэргийн субъект болох нийтийн албан тушаалтны бүрэн эрхийн хугацаатай харгалзуулан авч үзэхэд харьцангуй бага хугацаа.	Нийтийн албан тушаалтан нь бусад ердийн субьекттэй гэмт хэрэгтэй харьцуулан авч үзэхэд илүү ёс зүй, үүрэг, хариуцлагын өндөр түвшний шаардлага зөрчдөг, зөвхөн хувь хүнд төдийгүй нийгэмд сөрөг үр дагавар үүсгэдэг нийгмийн хор аюулын шинжээрээ их байх тул хөөн хэлэлцэх хугацааг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй
Авлигын эсрэг олон улсын болон олон улсын шинжтэй цөөнгүй гэрээнүүд ³ улс орнуудын авлигатай тэмцэх арга хандлага, оролцогчдыг тодорхойлж байна.	Манай улс нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4-т "нийтийн албан тушаалтан" гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдийг хэлнэ гэж заасан бол Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлд хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдийг жагсаалтын зарчмаар тогтоосон.	хувийн сектор, эрүүл мэнд, боловсрол, зам, тээвэр, уул уурхай, хэвлэл мэдээлэл, спорт, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага зэрэг салбарт мэргэжил, тусгай мэдлэгийн хүрээнд дүгнэлт,

- ³ - Америк тивийн улсуудын байгууллагаас 1996 оны 3 дугаар сарын 29-ний өдөр баталсан Авлигын эсрэг Америк тивийн улсуудын конвенц;
- Европын Холбооны Зөвлөлөөс 1997 оны 5 дугаар сарын 26-ны 6-ны өдөр баталсан Европын Холбооны болон түүний гишүүн орны албан тушаалтанд хамаарах авлигын эсрэг конвенц;
  - Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас 1997 оны 11 дүгээр сарын 21-ний өдөр баталсан Олон улсын бизнесийн хэлэлцээрт гадаадын төрийн албан хаагчийг хахуульдахтай тэмцэх тухай конвенц;
  - Европын Зөвлөлийн Сайд нарын хорооноос 1999 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдөр баталсан Авлигын талаарх эрүүгийн эрх зүйн тухай конвенц;
  - Европын Зөвлөлийн Сайд нарын хорооноос 1999 оны 11 дүгээр сарын 4-ний өдөр баталсан Авлигын эсрэг иргэний эрх зүйн тухай конвенц;
  - Африкийн холбооны төр, засгийн тэргүүнүүдийн 2003 оны 7 дугаар сарын 12-ны өдөр баталсан Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх тухай Африкийн холбооны конвенц
  - НҮБ-аас 2003 оны 9 дүгээр сарын 29-ний өдөр хүчин төгөлдөр баталсан Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц

		<p>магадалгаа гаргах, үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий нийтлэг үйлчилгээний албаны ажилтан” “хамтын шийдвэр гаргах чиг үүрэг бүхий аливаа хороо, комиссын гишүүн, дарга нар авлигын эрсдэл бүхий субъектүүд мөн тул энэ талаар хуульд нэмэлт оруулах шаардлагатай.</p>
<p>АЭК-ийн 13 дугаар зүйлийн 1.d-д оролцогч улс бүр авлигаас урьдчилан сэргийлж, тэмцэхэд хувь хүн болон иргэний нийгэм, төрийн бус байгууллага, иргэдийн нэгдэл хөдөлгөөнд тулгуурласан байгууллага зэрэг нийтийн албанаас гаднах бүлгийн идэвхитэй оролцоог хөхиүлэн дэмжих бөгөөд ... авлигатай холбоотой мэдээлэл хайх, авах, хэвлэн нийтлэх, түгээх эрх чөлөөг хүндэтгэх, хөхиүлэн дэмжих, хамгаалахаар заасан.</p>	<p>Хараат бус сэтгүүл зүй бол иргэдийг үнэн бодит мэдээллээр хангах, төрийг хянах, авлигаас сэргийлэх томоохон хүчин зүйл юм. Энэ талаар манай улсын АЭК-ийн хэрэгжилтийн тайлантай танилцаад өгсөн зөвлөмжид Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн талаарх хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг өмчлөгч нарыг танин тогтоох явдлыг илүү нээлттэй, ил тод болгох гэсэн зөвлөмж өгсөн байна.</p>	<p>Арилжааны телевизийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн эзэмшигч болон хөрөнгө оруулагчдийн мэдээллийг ил тод болгох асуудлаар эрх зүйн зохицуулалт бий болгох шаардлагатай. Энэ нь ил тод хяналттай сэтгүүл зүйг хөгжүүлэх, улмаар авлигын үйлдлээс сэргийлэх нөхцөл болно.</p>

2.2.2.АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Монгол Улс анх 1996 оны 4 дүгээр сарын 5-ны өдөр Авлигын эсрэг хуулийг баталсан хэдий ч 2006 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдөр Авлигын эсрэг хуулийг шинэчлэн баталж, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах чиг үүрэг бүхий Авлигатай тэмцэх газар байгуулагдаж, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны эрх зүйн гол эх сурвалж болон үйлчилж байна.

Тус хуулиар хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдийг тодорхойлж, тэдний үйл ажиллагаанд хориглох үйлдлүүдийг тусгасан бөгөөд авлигын зөрчлүүдийг

тодорхойлж, авлигын тухай мэдэгдэх, өргөдөл, гомдол гаргах, мэдээлэл өгөх үүрэг, журмыг зохицуулсан.

Мөн уг хуулиар олон нийтийг соён гэгээрүүлэх болон авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээнд аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний хүлээх нийтлэг үүрэг, төрийн албан тушаалтнуудын хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах, хянан шалгах, нийтэд мэдээлэх, хариуцлага хүлээлгэх үүрэг, Авлигатай тэмцэх газрын бүрэн эрх, чиг үүрэг, үндсэн зарчим, бүтэц, байгууллагын удирдлагыг томилох, чөлөөлөх журам, албан хаагчид тавигдах шаардлага, хориглох зүйл, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн баталгаа зэрэг асуудлыг зохицуулсан байна.

Хууль батлагдсан цагаасаа хэд хэдэн удаа нэмэлт өөрчлөлт орсон бөгөөд хуулийн хэрэгжилтийн талаарх тайлан мэдээ, бусад эх сурвалжид үндэслэн үнэлгээ хийж үзвэл тус хуулийн тодорхой заалтуудыг боловсронгуй болгох шаардлага цөөнгүй байна. Тухайлбал: .

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>Хуулийн 29 дүгээр зүйлд “Авлигатай тэмцэх газрын зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үйл ажиллагаа явуулах эдийн засгийн баталгааг төр хангана.” “Авлигатай тэмцэх газрын “тухайн жилийн төсвийг өмнөх оны батлагдсан төсвийн хэмжээнээс бууруулан батлахыг хориглоно.” гэж заасныг УИХ-аас 2015 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн “Авлигын эсрэг хуулийн зарим хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай” хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон.</p>	<p>АТГ-ын “эдийн засгийн хувьд хараат бус байх”, “төрөөс эдийн засгийн баталгааг хангах” талаарх Авлигын эсрэг хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1, 29 дүгээр зүйлийн 29.1 дэх хэсэгт заасан зарчмын хэрэгжих боломжийг хязгаарлах сөрөг үр дагавартай үүсгэсэн төдийгүй үйл ажиллагаагаа оновчтой, алсыг харсан байдлаар төлөвлөх боломжийг хязгаарлах, улмаар эдийн засгийн механизмаар дамжуулан хараат бус байдалд нь нөлөөлж болзошгүй эрсдэлийг учруулна. Энэ талаар ЭЗХАХ-ийн байгууллага⁴, “Транспаренси Интернэшнл” байгууллагаас “төсвийн баталгаа, тогтвортой байдал”⁵ нь “муу” гэж үнэлсэн ба “төсвийг бууруулан батлахыг хориглосон заалтыг сэргээж баталгаажуулах шаардлагатайг анхаарах” зөвлөмжийг өгсөн байна.</p>	<p>“Тухайн жилийн төсвийг өмнөх оны батлагдсан төсвийн хэмжээнээс бууруулан батлахыг хориглоно” гэсэн хуулийн заалтыг сэргээж баталгаажуулах шаардлагатай.</p>
<p>Авлигатай тэмцэх газар нь Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1.3-т заасны дагуу “авлигын хэлбэр, цар хүрээ, шалтгааныг 2 жилд нэгээс</p>	<p>Хуулийн энэ заалтын дагуу АТГ авлигын хэлбэр, цар хүрээ, шалтгааныг судлан</p>	<p>Дээрх чиг үүргийг нэг жил тутам гаргадаг байхаар зохицуулалт оруулах нь зүйтэй гэж үзэж байна. Учир нь</p>

⁴ Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага “Монгол улс дахь авлигын эсрэг шинэтгэл” 2019 он

⁵ <https://www.transparency.mn/>

<p>доошгүй удаа судлан авлигын индексийг гаргаж олон нийтэд мэдээлэх”, мөн хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1.7-д заасны дагуу “төрийн үйлчилгээ авсан иргэд, байгууллагын судалгаанд тулгуурлан төрийн байгууллагын шударга байдлын түвшинд 2 жил тутамд үнэлгээ гаргаж, олон нийтэд мэдээлэх” чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг.</p>	<p>авлигын индексийг гаргаж олон нийтэд мэдээлж ирсэн.⁶</p>	<p>авлигын эрсдэл өндөр гэж үзэж байгаа манай нийгэмд улс төр, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрэн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа богино хугацаанд гарч байх нь авлигатай тэмцэхэд түлхэц болох талтай.</p>
<p>Хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.5-д зааснаар нийтийн албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг өргөдөл, гомдол, мэдээллийн мөрөөр, эсхүл төлөвлөгөөт хяналтаар шалгалтаар хянаж, мөн авлигын зөрчил илэрсэн бол хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэхээр эрх бүхий байгууллагад хүргүүлж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавихаар заасан.</p> <p>32¹ дугаар зүйлд Авлигатай тэмцэх газар, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс бусад байгууллага, албан тушаалтан тус хуулийг хэрхэн дагаж мөрдөж байгааг АТГ хянан шалгахгаар заасан.</p>	<p>Гэвч дээрх хяналтын бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх процедур хуульд тусгаагүй байх бөгөөд одоогоор АТГ-ын даргын тушаалаар баталсан журмыг баримталж ажилладаг байна.</p> <p>Хяналт шалгалтын явцад тухайн хяналт шалгалтад хамрагдаж байгаа нийтийн албан тушаалтнуудад буюу гадагш чиглэсэн хэм хэмжээ тогтоох асуудал үүсэх талтай.</p>	<p>Иймд Авлигатай тэмцэх газрын даргад бүх нийтээр дагаж мөрдөх захиргааны хэм хэмжээний актыг батлах эрхийг олгох нь зүйтэй.</p>
<p>Хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д “Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдэд бусад хууль тогтоомжид тусгайлан хориглосноос гадна авлигын дараах зөрчлийг хориглоно.” гээд 7.1.8-д “үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих. Тайлбар: Албан тушаалтан зургаан сарын албан тушаалын цалин хөлс, орлогоос илүү хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны дагуу олсон болохыгоо үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй тохиолдолд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэж үзнэ.” гэжээ.</p>	<p>“Үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчлийн хууль зүйн тодорхойлолтыг нийтийн албан тушаалтны албан тушаалын цалин хөлсний орлоготой уялдуулан тогтоосон нь тэгш бус байдлыг үүсгэж, Үндсэн хуулийн “Арван дөрөвдүгээр зүйл”-ийн 1-д заасан “Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.”, 2-т заасан “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.” гэсэн зарчим алдагдахад хүргэж байна.</p>	<p>Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан болон хариуцлага гарцаагүй байх, зөрчил үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, зөрчлийн шинж, хохирлын хэр хэмжээнд тохирсон байх зарчмыг баримтлан нийтийн албан тушаалтны “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчлийн шинжийг тэдгээрийн албан тушаалын цалин хөлсний орлогоор бус хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан тогтоох нь зүйтэй.</p>

⁶ “Транспэрэнси Интэрнэшнл Монгол” ТББ-ын судалгаа

<p>Хуулийн 6.1.2-т зааснаар төрийн байгууллага нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр тодорхой чиглэлээр бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргахын өмнө олон нийтийн анхаарал татаж байгаа мэдээллийг нээлттэй болгох, сонирхогч нийгмийн бүлгүүдэд өөрийн бодлого, байр суурийг танилцуулах, хяналтын тодорхой аргыг дэвшүүлэн хэрэгжүүлэх бололцоо олгох зорилгоор харилцан зөвлөлдөж ажиллах боломжийг бүрдүүлэх үүрэгтэй хэмээн заасан. Энэ хүрээнд. Зөвлөлдөх санал асуулгын тухай хууль, Нийтийн сонсголын тухай хууль, Захиргааны ерөнхий хууль зэрэг хуулиудад нарийвчилсан зохицуулалтыг заасан.</p>	<p>Гэвч бодит байдал дээр төрийн байгууллагууд ажилтнуудын хөдөлмөрлөх эрхэд халдсан шийдвэр гаргах, төрийн албан хаагчийг орон байраар хангагдахад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх журам тодорхой бусаас өөрийн үзэмжээр шийдвэрлэдэг, төрийн байгууллагад “орон сууцны зориулалтаар” газар эзэмшүүлсэн, газар эзэмших эрхийг холбогдох хууль тогтоомж зөрчин иргэн, хуулийн этгээдэд шилжүүлсэн, хууль бус шийдвэр гаргаж, үйл ажиллагаа явуулсан нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон, хуулиас давсан журам үйлчилдэг, байгууллагын мэдээллийн самбар дахь мэдээллийн ил тод байдлын хэрэгжилт хангалтгүй зэрэг зөрчил цөөнгүй гарсаар байна.</p>	<p>Үүнийг даван туулах арга зам нь иргэд, олон нийтийн хяналт байна.</p> <p>Тиймээс Зөвлөлдөх санал асуулгын тухай, Нийтийн сонсголын тухай хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах олон нийтийн хяналтын механизмуудыг идэвхжүүлэх нь зүйтэй</p>
<p>Хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.3-т энэ хуулийн 7.1-д заасныг удаа дараа зөрчсөн этгээдийг төрийн албанаас халах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;” гэж заасан.</p>	<p>Энэхүү хуулийн заалтыг үндэслэл болговол зөвхөн Төрийн албаны тухай болон холбогдох бусад хуульд зааснаар төрийн албан тушаалд томилолтын журмаар ажилладаг албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх хууль зүйн боломжтой харагдаж байна.</p> <p>Гэвч Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасан нийтийн албан тушаалтны ангилалд хамаардаг Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуулиар тогтоосон болзол, журам, шалгуурын дагуу сонгогддог болон уг сонгуулийн үр дүнд томилолтын журмаар ажиллах, мөн тэдгээрийн бүрэн эрхийн хугацаанд өөрт нь үйлчлэх орон тооны гэх мэт албан тушаал эрхэлж байгаа албан тушаалтан, албан хаагч хамаардаг тул хуулийг нэг мөр ойлгож</p>	

	<p>хэрэглэх хэрэгцээ, иргэн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх зарчмын хэрэгжилтийг хангах, хууль зөрчсөн этгээд бүрд хариуцлага гарцаагүй хүлээлгэдэг байх шаардлагатай байна</p>	
<p>Хуулийн 6.1.3-т зааснаар төрийн байгууллага нь төрийн хяналтын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах үүрэгтэй. Энэ хүрээнд төрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр зэрэг хууль тогтоомжид үүрэг болгосон эрх зүйн зохицуулалтууд цөөнгүй туссан байна.</p>	<p>Тухайлбал, Ашигт малтмалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үнэлгээнээс харахад давхардсан, ач холбогдол багатай олон тооны хяналт шалгалт нь компанийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд нөлөөлж, хяналт, шалгалт хийж буй ажилтнуудын далд хэлбэрийн ашиг сонирхлыг нэмэгдүүлэх эрсдэл бий болгож байна.</p> <p>Ялангуяа мэргэжлийн хяналтын байгууллага, Засаг дарга нараас хийх төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалттай холбоотой авлигын эрсдэл байна. Хуулиар зарим хязгаарлалт хийдэг ч ийм төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалт хийхдээ компаниудад урьдчилан мэдээлэл өгдөггүй, хяналтын удирдамж, арга зүй тодорхойгүй байдаг учраас авлигын эрсдэл үүсэх шалтгаан болдог. Компаниудын зүгээс зөвшөөрөл, хяналт шалгалттай холбоотой хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгаа нь хууль бус үйл ажиллагаа явуулах эсвэл хууль бус шалгалт, шахалтад өртөх, улмаар авлигын эрсдэл бий болгодог.</p> <p>Уул уурхайн салбарт ил тод байдлыг хангах, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг гаргахгүй байх нэг чухал зохицуулалт нь АМТХ-ийн 48 дугаар зүйлд заасан ил тод байдлын тайлан юм. Энэхүү зохицуулалт нь практикт үр дүнгээ өгч байгаа учир улам бүр боловсронгуй болгож,</p>	

	илүү үр дүнтэй, бодитой хэрэгжих гарцыг нээж, энэхүү харилцааг тусгайлан зохицуулдаг эрх зүйн актыг батлан гаргах хэрэгцээ шаардлага бий болжээ.	
Хуулийн 6.1.4-т төсвийн орлого, түүний зарцуулалт, гадаадын зээл, тусламж, түүний хуваарилалтыг олон нийтэд тухай бүр нь мэдээлэх нь төрийн байгууллагын үүрэг мөн хэмээн заасан бөгөөд түүний хэрэгжилтийг хангах хүрээнд Төсвийн тухай хууль, Шилэн дансны тухай хууль, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжоор хэрэгжилт нь хангагдаж байна.	Энэ харилцаанд оролцогчдоос худалдан авах ажиллагааг хуульд заасан бүрэлдэхүүнээр зохион байгуулаагүй, үнэлгээний хорооны гишүүнээр нэг албан тушаалтныг олон давтамжтай ажиллуулдаг, үндэслэлгүйгээр төлбөр хураамж тогтоосон, эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг хадгалах харилцаанд хувийн ашиг сонирхол үүссэн зэрэг зөрчил гарсаар байна.	Тиймээс энэ харилцааг зохицуулж буй хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох шаардлага үүсэж байна.
Хуулийн 6.1.7-д зааснаар төрийн байгууллага нээлттэй, иргэдийн ашиг сонирхолд нийцсэн үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэхэд тавих хяналтад төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, хамтран ажиллах, мэдээллийг харилцан солилцох, олон нийтэд мэдээллийг тогтмол хүргэж байх үүрэгтэй. Энэ үүргийн хэрэгжилт нь төрийн бус байгууллагын тухай хууль, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Захиргааны ерөнхий хууль	Төрийн байгууллагуудын цахим хуудсан дахь мэдээлэлтэй танилцахад Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг сурталчилсан байдал хангалтгүй, боловсруулсан хууль, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын тогтоол, нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэрийн төслийг цахим хуудсандаа байршуулдаггүй, эрх, зөвшөөрөл олгож буй шийдвэр, худалдан авах ажиллагааны тайлан, аудитын дүгнэлт, тендерт шалгарсан болон шалгараагүй шалтгааныг байршуулах ажил хэвшээгүй зэрэг зөрчил түгээмэл байна.	Иймд нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналтын механизмыг сайжруулах нь зүйтэй
Хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1-д авлигын гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг арилгах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн тогтоох, хууль бус аливаа шийдвэрийг хүчингүй болгох асуудлыг Иргэний хууль болон холбогдох бусад хуульд заасны дагуу шийдвэрлэнэ гэж заасан.	Гэвч түүнийг хэрэгжүүлэх арга барил шинэчлэгдээгүй, тодорхой аргачлал, журмуудыг шинээр батлан хэрэгжүүлээгүй, хууль сахиулагчдын хуучин хэвшмэл хандлагаас шалтгаалж гэмт хэргийн улмаас хохирсон хохирогчийн эрхийг хангах, түүнийг нөхөн сэргээх байдал хангалтгүй байна. Тухайлбал, хууль сахиулагч, прокурорын ажил дүгнэх үзүүлэлт	Гэмт хэргийн улмаас бусдын сэтгэл санаанд учирсан хохирлыг нөхөн төлж, үнэлж байгаа шүүхийн практик туйлын хангалтгүй байна. Сэтгэл санааны хохирлыг үнэлэх, үнэлгээжүүлэх, тооцох аргачлал, эрх орчин байхгүй учир гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг

	шинэчлэгдээгүй, хохирол, хор уршгийг үнэлэх талаарх хуучин заавар, дүрэм, журам, практик өнөөг хүртэл мөрдөгдсөөр байгаа нь хууль дэвшүүлсэн зорилтдоо хүрэхэд саад учруулсаар байгаа болно.	Эрүүгийн шүүхийн шатанд ч, иргэний нэхэмжлэл гаргах замаар иргэний шүүхийн шатанд ч нөхөн төлүүлэх боломжгүй байна.
--	--	---

2.2.3.НИЙТИЙН АЛБАНД НИЙТИЙН БОЛОН ХУВИЙН АШИГ СОНИРХЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ, АШИГ СОНИРХЛЫН ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Засаглалыг сайжруулах, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, төрийн албаны ил тод, хариуцлагатай, шударга үйл ажиллагааг бэхжүүлэх, төрийн албан тушаалтан албан үүргээ гүйцэтгэхдээ төрийн ашиг сонирхлыг хувийн ашиг сонирхлоос дээгүүрт тавих зэрэг шаардлага байгааг үндэс болгон Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль 2012 оны 01 дүгээр сарын 19-ний өдөр батлагдснаас хойш өнөөдрийг хүртэл хугацаанд уг хуулийг дагаж мөрдөх хугацааны талаар, албан тушаалтны давхар ажил эрхлэлт, албан тушаалаас чөлөөлөгдсөний дараах болон аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбогдсон хориглолт, хязгаарлалт, хариуцлагатай холбоотой зарим зүйл, заалтыг боловсронгуй болгох, оффшор бүсэд банкны данс эзэмших, хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө өмчлөх, хуулийн этгээд байгуулахтай холбогдсон харилцааг шинээр зохицуулсан зэрэг 10 нэмэлт, өөрчлөлт оржээ.

Гэсэн хэдий ч өнөөдөр тус хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах хүрээнд анхаарвал зохих зүйлс байсаар байна. Үүнд:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
Хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5-д “хамаарал бүхий этгээд” гэж тухайн нийтийн албан тушаалтны эцэг, эх, төрсөн ах, эгч, дүү, гэр бүлийн гишүүн, хамтран амьдрагч, эхнэр /нөхөр/-ийн эцэг, эх, төрсөн ах, эгч, дүү, бусад нэгдмэл сонирхолтой этгээдийг” гэж, Гэр бүлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4-т “гэр бүлийн гишүүн” гэж гэрлэгчид, тэдэнтэй хамт амьдарч байгаа төрсөн, дагавар, үрчлэн авсан хүүхэд болон төрөл, садны хүнийг” гэж тодорхойлсон.	Гэтэл нийтийн албан тушаалтан хууль зөрчих замаар олж авсан хөрөнгө, орлогоо өрхийн бүртгэлд байхгүй, тусдаа амьдарч байгаа хүүхэд, тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүдэд шилжүүлж, ашиг хүртэх замаар хуулийн хариуцлагаас чөлөөлөгддөг сөрөг үр дагаврыг үүсгэдэг. Энэ нь олон нийтийн төрд болон АТГ-ын үйл ажиллагаанд итгэх итгэлд сөргөөр нөлөөлдөг.	Иймд хуулийг нэг мөр ойлгож хэрэглэх, нийтийн албан тушаалтнаас хуульд заасан хориглолт, хязгаарлалтыг мөрдөж, хариуцлагатай байх зарчмыг мөрдүүлэх шаардлагаар хуульд заасан “хамаарал бүхий этгээд” гэх нэр томъёонд нийтийн албан тушаалтны “хүүхэд, түүний гэр бүлийг” хамааруулан тусгах нь зүйтэй.
АЭК-ийн 2 дугаар зүйлийн (а)-д “Нийтийн албан тушаалтан” гэж: (i) оролцогч улсын хууль тогтоох, гүйцэтгэх, захиргааны буюу шүүхийн албан тушаалд	Нийтийн албан дахь нийтлэг үйлчилгээ үзүүлж буй боловсрол, шинжлэх ухаан, эрүүл мэнд, соёл, урлаг, спорт зэрэг салбарын төрийн үйлчилгээний	Иймд конвенцийн шаардлагыг хангах, иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгын хүрээнд нийтийн албан тушаалтан хэмээх

<p>томилогдон буюу 9 сонгогдон, байнга буюу түр хугацаагаар, цалинтай буюу цалингүйгээр ажилладаг аливаа хүнийг албан тушаалын зэрэглэлээс нь үл хамаарахаар заасан.</p> <p>Гэтэл манай улс Хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4-т "нийтийн албан тушаалтан" гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдийг" хэлнэ гэж заасны дагуу Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлийг сурвалжлан үзвэл хуулийн үйлчлэлд "төрийн улс төрийн, захиргааны, тусгай албаны удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан; төрийн үйлчилгээний албаны удирдах албан тушаалтан болон ерөнхий нягтлан бодогч, ахлах нягтлан бодогч, төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон компанийн эрх бүхий албан тушаалтан ... хамаарахаар заасан байна.</p>	<p>байгууллагын гүйцэтгэх, туслах албан тушаалтнууд бусдад давуу байдал бий болгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхгүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчлийг гаргах нь түгээмэл байна.</p>	<p>тодорхойлолтын агуулгыг өргөтгөн тодорхойлох;</p> <p>Мөн хувийн сектор, эрүүл мэнд, боловсрол, зам, тээвэр, уул уурхай, хэвлэл мэдээлэл, спорт, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага зэрэг салбарт мэргэжил, тусгай мэдлэгийн хүрээнд дүгнэлт, магадалгаа гаргах, үйлчилгээ үзүүлэх эрх бүхий төрийн үйлчилгээний албаны ажилтан" "хамтын шийдвэр гаргах чиг үүрэг бүхий аливаа хороо, комиссын гишүүн, дарга нар авлигын эрсдэл бүхий субъектүүд мөн тул эдгээрийг нийтийн албан тушаалтанд хамааруулах нь зүйтэй.</p>
<p>Хуулийн 7 дугаар зүйлд ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар төрийн байгууллагын хүлээх үүргийг заасан боловч 7.3-т "Энэ хуулийн 7.2.2, 7.2.3-т заасан шалгалтын явцад авлигын шинжтэй зөрчил илэрсэн бол Авлигатай тэмцэх газарт шилжүүлэн шалгуулна." гэж заасан</p>		<p>Иймд хуулийн зорилтод нийцүүлэх, төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд хариуцлагатай байх, тэгш, шударга, хууль ёсны зарчмын хэрэгжилтийг хангах шаардлагаар зөвхөн "авлигын" төдийгүй ашиг сонирхлын шинжтэй зөрчил" илэрсэн тохиолдол бүрд АТГ-т шилжүүлэн шалгуулах эрх зүйн үндэслэлийг бүрдүүлэх нь зүйтэй</p>
<p>Хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3-т "Ашиг сонирхлын зөрчил бүхий нөхцөл байдлын талаар мэдэж байгаа бусад этгээд энэ тухай холбогдох байгууллага,</p>	<p>Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 онд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга⁷-ыг баталсан нь 2020 оны 01</p>	<p>Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль болон Авлигын эсрэг хуулийн 8 дугаар зүйл хоёрын зөрүүтэй байдлыг арилгах</p>

⁷ <https://www.legalinfo.mn/law/details/14700>

<p>албан тушаалтанд мэдээлж болно.” гэсэн эрх олгосон заалтыг тусгасан.</p>	<p>дүгээр сарын 01-ний өдрөө хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бөгөөд тус хуульд зааснаар гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар мэдээлэх нь иргэний үүрэг юм.</p>	
<p>“23.9 Энэ хуулийн 23.7-д заасан тохиолдолд нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээд мөн хуулийн 8 дугаар зүйлийг хэрэгжүүлж ажиллах талаар баталгаа гаргах бөгөөд түүнийг тухайн албан тушаалд томилох эсэхийг томилох эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан шийдвэрлэнэ.”, “23.10.Энэ хуулийн 23.9-д заасан баталгааны маягтыг Авлигатай тэмцэх газар батална.”</p>	<p>Тухайн албан үүргийг хэрэгжүүлэхэд илт ашиг сонирхлын зөрчилтэй нөхцөл байдал тогтоогдсон ч томилогдон ажиллах боломжтой байгаа нь учир дутагдалтай байна. Хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.5-д “Нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээдийн хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлгийг томилох эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан хүлээн авч Авлигатай тэмцэх газарт хүргүүлнэ.” гэж заасан боловч томилох эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан хуульд заасан энэ үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг хуульд тусгагдаагүй байна.</p>	<p>Иймд тухайн төрлийн харилцаанд оролцогчдын эрх зүйн байдлыг тодорхой болгож, эрх үүргийн нэгдлийг хангах, хуулийн хийдлийг арилгах хэрэгцээ, шаардлагыг үндэслэн “хууль тогтоомжийг зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий албан тушаалтан дараах сахилгын шийтгэл хүлээлгэнэ.” гэж заасан хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.2 дахь хэсгийн холбогдох заалтад хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах шаардлагатай</p>
<p>“Албан тушаалтны хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн маягт, түүнийг бүртгэх, хянах, хадгалах журам батлах тухай” 05 дугаар тогтоолоор зохицуулж байна.</p>	<p>Гэвч ЭБАТ-ыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, мэргэшүүлэх, тогтвортой ажиллуулах, ажлын үр дүнг тооцох, түүнчлэн ЭБАТ-ыг томилж, чөлөөлөх эрх бүхий байгууллагатай хамтран ажиллах, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, ЭБАТ-ын эрх, үүрэг зөрчигдсэн тохиолдолд авах арга хэмжээг тодорхойлох зэрэг ажил, арга хэмжээний зохицуулалт тус тогтоолд тусгагдаагүй, нөгөө талаар энэхүү чиг үүргийг АТГ хэрэгжүүлж байгаа тул зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна</p>	<p>Хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хяналт тавих, тайлагнах ажлыг хариуцан гүйцэтгэх эрх бүхий албан тушаалтан /ЭБАТ/-ны үйл ажиллагааны эрх зүйн үндэслэл, зохицуулалтыг хуульд албажуулж баталгаажуулах</p>
<p>Хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.5-д “Улсын Их Хурлын гишүүнээс бусад албан тушаалтан хувийн ашиг</p>	<p>Энэ нь хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан хэм хэмжээтэй агуулгын хувьд зөрчилдөх, хувийн ашиг сонирхлын</p>	

<p>сонирхлын мэдүүлгээ хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, эсхүл бүрэн гүйцэд гаргаагүй бол Авлигатай тэмцэх газар тухайн мэдүүлэг гаргагчийн хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлгийг шалгана.”, Хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.2-т “Улсын Их Хурлын гишүүний хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлгийг иргэний өргөдөл, гомдолд үндэслэн Улсын Их Хурлын Ёс зүйн дэд хороо шалгана.” гэж заасан</p>	<p>мэдүүлгийг хуульд заасны дагуу үнэн, зөв мэдүүлэх үүрэг бүхий улс төрийн албан тушаалтанд “давуу эрх” олгосон өөрийн үйлдлээ хянах гажуудлыг бий болгож байна.</p> <p>Энэ хүрээнд гарч буй нийтлэг зөрчлүүдийн нэг нь “Албан тушаалтан, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага нийтийн хэрэгцээнд зориулан иргэн, хуулийн этгээдээс бэлэг, бусад санхүүгийн туслалцаа, хандив авах, хүсэхийг хориглосон хууль тогтоомжийг мөрдөж ажилладаггүй.”⁸ явдал байдаг гэжээ.</p>	
---	---	--

2.2.4.ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Тус хуулиар төрийн албаны мэргэшсэн, тогтвортой, ил тод, хариуцлагатай байх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх, төрийн албаны төв байгууллага, төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал, нийгмийн баталгааг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулж байгаа бөгөөд хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд 40 орчим нийтлэг зохицуулалт бүхий дүрэм, журам, зааврыг баталж мөрдөж байна.

Дээрх хууль эрх зүйн актын хэрэгжилтийг хангах явцад авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэх нөхцөл болж болзошгүй зарим зохицуулалт байна гэж үзсэнийг доор хүснэгтлэн үзүүлэв. Үүнд:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>Хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1-д улс төрийн албан тушаал эрхэлдэг төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтоох бөгөөд хуульд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн холбогдох заалтыг дагаж мөрдөнө, 4.2-т төрийн жинхэнэ албан хаагчийн эрх зүйн байдлыг энэ хууль болон хууль тогтоомжийн бусад актаар тогтооно гэж заасан.</p>	<p>Төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлыг хуульд өөрөөр заасан зохицуулалт зарим салбарын болон үйл ажиллагааны тухай органик хуулиудад цөөнгүй байна.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ингэхдээ салбарын болон байгууллагын удирдлагын амбиц, лоббиноос хамааралтайгаар төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал, нийгмийн баталгааны хувьд хэт зөрүүтэй байдлыг бий болгосон. - Хэт ялгамжтай дээрх эрх зүйн зохицуулалт нь төрийн албаны харилцаан дахь шударга бус байдал бий болох хөрс суурь болж байна. 	<p>Төрийн албаны харилцаанд тэгш байдлыг хангах хүрээнд нийтлэг зохицуулалттай стандарт тогтоох харилцааны хүрээг тодорхойлох, улмаар, албаны онцлогоос хамаарах тусгай эрх зүйн зохицуулалтын хүрээг төрийн албаны хуулиар нарийвчлан зааж өгөх шаардлагатай.</p>

⁸ Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал-2018, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт (2016-2018). 2019 он, 29 дэх тал

<p>Хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1-д “Улс төрийн албан тушаал эрхэлдэг төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтоох бөгөөд хуульд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн холбогдох заалтыг дагаж мөрдөнө” гэж заагаад хуулийн 7.1.3, 11.3, 32.4, 32.5, 32.6, 37.1.4, 39, 37.1.5, 39.1.5, 39.1.6, 39.1.13, 57.5.7, 57.6 зэрэг зүйл заалтуудад төрийн улс төрийн албан тушаалтны эрх зүйн байдлын ялгамжтай байх нөхцөлийг хуульчилсан.</p>	<p>- Төрийн албан тушаалын ангилалд улс төрийн албан тушаалыг хамааруулсан хэрнээ төрийн албаны харилцаанд оролцогчийн хувьд эдлэх эрх, үүрэг хариуцлагыг ялгамжтай байхаар зааж, төрийн албаны хуулийн үйлчлэх хүрээнээс хассан.</p> <p>- Гэсэн хэрнээ улс төрийн албан тушаалтнуудын эрх, үүрэг хариуцлагыг тусгайлан зохицуулсан хууль тогтоомж нь хангалтгүй байна.</p>	<p>- Төрийн улс төрийн албан тушаалтны хариуцлагын тухай хуулийг баталж, эрх, үүргийн хэрэгжилтийг бодитой болгоход анхаарах нь зүйтэй.</p> <p>- Албан тушаалтнууд, ялангуяа төрийн өндөр албан тушаалтны халдашгүй дархан байдалтай холбоотой хуулийн зохицуулалтыг эргэж харах, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд халдашгүй байдлын зохицуулалт үйлчлэхгүй байх хэмжээнд хүртэл холбогдох хуулиудад өөрчлөлт оруулах</p>
<p>Төрийн албаны тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.1.5-д төрийн жинхэнэ албан хаагчийн үйл ажиллагаанд “улс төрийн намын гишүүн байх, улс төрийн нам, хөдөлгөөн, улс төрийн намын дэргэдэх төрийн бус байгууллага болон шашны байгууллагын үйл ажиллагаанд хуулиар зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд аливаа хэлбэрээр оролцох”-ыг хориглосон.</p>	<p>Гэсэн ч дээрх хуулийн тайлбар хэсэгт “Энэ хуулийн 39.1.5, 39.1.6, 39.1.13 дахь заалт нь төрийн улс төрийн албан хаагчид хамаарахгүй” гэж оруулжээ.</p>	<p>Эндээс үзэхэд Орон нутгийн сонгуулиар сонгогдсон /улс төрийн намын гишүүн, эсхүл үйл ажиллагаанд оролцож буй/ этгээдүүд төрийн жинхэнэ албанд томилогдох эсэх болон дээрх зөрүүтэй байдлыг арилгах шаардлагатай⁹ нөхцөл байдал үүсжээ.</p>

⁹ Мөн тэнд.

<p>Хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албаны төв байгууллага өөрөө, эсхүл иргэний гомдол, мэдээллийн дагуу төрийн жинхэнэ албан хаагчийг сонгон шалгаруулж томилох үйл ажиллагаанд хяналт, шалгалт хийнэ.</p> <p>30.2.Энэ хуулийн 30.1-д заасан хяналт, шалгалтын явцад хууль тогтоомж зөрчиж сонгон шалгаруулалт явуулсан, төрийн албан хаагчийг томилсон нь тогтоогдсон бол зөрчлийг арилгах хугацаатай үүрэг, даалгавар өгч, биелэлтийг хангуулна.</p> <p>30.3.Энэ хуулийн 30.2-т заасан үүрэг, даалгаврыг биелүүлээгүй бол төрийн албаны төв байгууллага хууль тогтоомж зөрчсөн шийдвэрийг хүчингүй болгоно.</p>	<p>Төрийн албан хаагчийг сонгон шалгаруулалтгүй томилдог асуудал ялангуяа Коронавируст халдвар /ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн үйлчлэлийн үед ихээр гарсан.</p>	<p>Төрийн албаны тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжид заасан болзол шалгуурыг хэрхэн хангаж байгаа, сонгон шалгаруулалтад орж тэнцсэн, нөөцөд авагдсан эсэх, тухайн ажлын байранд тавигдах, шаардлага, шалгуур үзүүлэлтийг хангаж байгаа эсэхэд болон төрийн албанаас чөлөөлөгдсөн, халагдсан этгээд дахин өөр албан тушаалд томилогдохоор нэр дэвшсэн байдалд хяналт тавих, Төрийн албан хаагчийн улсын нэгдсэн тоо бүртгэлийн системтэй ХАСУМ-ийн цахим системийг уялдуулж, хяналтын механизмыг сайжруулах</p>
<p>Төрийн албаны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг батлахдаа Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.7 дахь хэсгийг дагалдуулан “23.7.Нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээд тухайн албан үүргийг гүйцэтгэхэд илт ашиг сонирхлын зөрчил</p>	<p>Нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээдээс урьдчилсан байдлаар хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлэг авахаар хуульд тусгасан ч бодит байдалдаа урьдчилсан мэдүүлгийг хянуулахгүйгээр нийтийн албанд томилж байгаа, томилсны дараа хянуулахаар АТГ-т ирүүлдэг, мэдүүлгийг батлагдсан маягтын дагуу биш өөр маягтаар хүлээн авдаг, мэдүүлэгт заасан холбогдох материалыг дутуу ирүүлдэг зөрчил гарч байна.</p> <p>Энэхүү зөрчил нь нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээдийн ХАСУМ-ийг АТГ хянаад илт ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх нөхцөл байдлыг тогтоосон талаар албан бичиг хүргүүлсэн ч тухайн байгууллагын удирдлага нь түүнийг томилох, ашиг сонирхлын</p>	<p>ХАСУМ-ийг АТГ-т хянуулалгүйгээр томилсон албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх хуулийн зохицуулалт тодорхой болгох</p>

<p>үүсч болох нь тогтоогдсон бол Авлигатай тэмцэх газар илт ашиг сонирхлын зөрчил үүсч болзошгүй нөхцөл байдлын талаар энэ хуулийн 23.6-д заасан мэдэгдэлд тодорхой дурдана” гэж өөрчлөн найруулсан.</p>	<p>зөрчилтэй нөхцөл байдалд албан үүрэг гүйцэтгүүлэх боломжтой болсон байна.</p> <p>Мөн нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээдийн ХАСУМ-ийг АТГ-т хянуулалгүйгээр томилсон албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх хуулийн зохицуулалт тодорхойгүйгээс авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна</p> <p>Энэ нь дээрх хуулийн үндсэн агуулга, үзэл баримтлалыг алдагдуулж, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 4.1.1.1- д заасан “хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлгийг хянасан байдлыг үндэслэн албан тушаалд томилох тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хариуцлагыг дээшлүүлэх” арга хэмжээтэй уялдаагүй, зөрүүтэй, Үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.1-д тусгагдсан “шударга, хариуцлагатай, ил тод нийтийн албыг бэхжүүлэх замаар авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн жинхэнэ албан хаагчийн сонгон шалгаруулалт болон томилгоонд улс төрийн нөлөөллөөс ангид, мэдлэг, боловсролд суурилсан мерит зарчмыг хэрэгжүүлэх” зорилтоос ухарсан шийдвэр болжээ</p>	
<p>Хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.1-д Төрийн өндөр албан тушаалтны зэрэг зиндаа, түүнтэй адилтгах төрийн албан тушаалтны зэрэглэлийг төрийн албаны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Улсын Их Хурал тогтооно гэж заасны дагуу УИХ-аас 2019 оны 19 дүгээр тогтоолоор баталсан.</p>	<p>Гэтэл өнөөдрийг хүртэл хугацаанд Төрийн өндөр албан тушаалтны зэрэг зиндаа, түүнтэй адилтгах төрийн албан тушаалтны зэрэглэлийг тогтоох тухай тогтоолд 5 удаа нэмэлт оруулж, байнга хамрах хүрээг нэмэгдүүлж ирсэн.</p>	<p>Энэ нь Төрийн өндөр албан тушаалтны эрх ямба, халдашгүй байдал эдлэгчийн тоог нэмэгдүүлж ирснийг харуулж байна.</p>
<p>Төрийн албаны тухай хуулийн 56 дугаар зүйлд “Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж, үр нөлөөнд олон нийтийн хяналт тавих чиг үүргийг Олон нийтийн хяналтын зөвлөл гүйцэтгэнэ. Зөвлөлийг сонгон шалгаруулах, олон нийтийн</p>	<p>Үүний дагуу Төрийн албаны зөвлөлийн хурлаар “Олон нийтийн хяналтын зөвлөлийн дүрэм”-ийн төслийг хэлэлцэн баталсан байна.</p> <p>Гэвч тус зөвлөлийг өнөөдрийг хүртэл байгуулаагүй байна.</p>	<p>Энэ нь төрийн албан дахь хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, ил тод байдлыг хангах шаардлага хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна.</p> <p>Энэ нь авлига, ашиг сонирхлын зөрчил</p>

<p>хяналтыг хэрэгжүүлэх, зөвлөлийн ажиллах дүрмийг төрийн албаны төв байгууллага батална” гэж заасан.</p>		<p>гарах нөхцөл болж байна</p>
<p>Төрийн албаны тухай хуулийн 48 дугаар зүйлийн 48.4-т “Сахилгын зөрчлийг илрүүлснээс хойш 6 сар, зөрчил гаргаснаас хойш 12 сараас илүү хугацаа өнгөрсөн бол сахилгын шийтгэл ногдуулж болохгүй.” гэж заасан.</p>	<p>Гэтэл авлига нь ихэвчлэн далд, нууц, нуугдмал байдлаар үйлдэгддэг тул энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчлийг илрүүлэхэд цаг хугацаа их шаарддаг, хуульд зааснаар нийтийн албан тушаалтан хөрөнгө орлогын мэдүүлгээ жилд 1 удаа буюу жил бүрийн 02 дугаар сарын 15-ны дотор мэдүүлдэг, авлига, ашиг сонирхлын зөрчилд холбогдох гомдол, мэдээллийг тухайн албан тушаалтны сүүлийн 3-5 жилийн хугацааны мэдүүлгийг харьцуулан судалсны үндсэн дээр хариуцлага хүлээлгэх эсэх асуудлыг шийдвэрлэдэг онцлогтой. Гэвч дээр дурдсан нөхцөл байдлын улмаас Төрийн албаны тухай хуульд заасан хугацаанд авлигын болон ашиг сонирхлын зөрчил гаргасан нийтийн албан тушаалтанд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй үр дагавар үүсэж хууль зүйн хариуцлагын урьдчилан сэргийлэх, цээрлүүлэх зорилго үгүй болох, АТГ-т болон төрд итгэх олон нийтийн итгэлд сөрөг нөлөө үзүүлдэг.</p>	<p>Иймд хариуцлага гарцаагүй байх зарчмыг үндэслэн авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн онцлогийг харгалзаж хөөн хэлэлцэх хугацааг тухайн төрлийн харилцааг зохицуулж байгаа хуульд өөрөөр тогтоож мөрдөх нь дээр дурдсан сөрөг үр дагаврыг арилгаж, хууль нэг мөр мөрдөгдөх нөхцөлийг бүрдүүлэх;</p> <p>Эс бөгөөд хуулийн дээрх зөрчилд хөөн хэлэлцэх хугацаа тооцдоггүй олон улсын зарим орны жишгийг хэрэглэх нь зүйтэй.</p>
<p>Хуулийн 64 дүгээр зүйлийн 64.2.6-д Засгийн газар төрийн албаны шинэтгэлийн бодлого, стратеги, хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтийн явц, үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, түүний үр дүнг дээшлүүлэх талаар санал, зөвлөмж боловсруулах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр заасан боловч мөн хуулийн 66 дугаар зүйлийн 66.1.8-д ТАЗ нь төрийн албаны шинэтгэлийн бодлого, стратеги, хүний нөөцийн бодлогын</p>	<p>Нэг чиг үүргийг 2 өөр байгууллагад олгосон нь уг чиг үүрэг хэрэгжихгүй байх, эсхүл дээрх байгууллагууд эрх хэмжээний зөрчилдөөн үүсэх үндэс болж байна.</p>	<p>Нөгөө талаас нь харвал төрийн албаны шинэтгэлийн бодлого, стратеги, хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтийн явц, үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, түүний үр дүнг дээшлүүлэх асуудлыг эрхэн гүйцэтгэх сонирхол дээрх хоёр байгууллагад байгаа гэж хардах үндэс болж байна.</p>

<p>хэрэгжилтийн явц, үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, түүний үр дүнг дээшлүүлэх талаар санал, зөвлөмж боловсруулах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ гэж заасан байна.</p>																																										
<p>Төрийн албаны тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ /2017/-ийн 57 дугаар зүйлийн 57.4-т зааснаар “Улс төрийн болон тусгай албан тушаал эрхэлдэг төрийн албан хаагч /сум, дүүргийн Засаг дарга, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг даргын орлогч, зэвсэгт хүчин, хилийн цэрэг ба дотоодын цэрэг, онцгой байдал, тагнуул, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тусгай албан тушаалаас бусад/-ийн албан тушаалын цалингийн хэмжээ, сүлжээг төрийн албаны төв байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал тогтооно.”, Компанийн тухай хуульд зааснаар гүйцэтгэх захирал, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн цалин, урамшууллын</p>	<p>Үндэсний статистикийн хорооноос жил тутамд гаргадаг “Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан”-д байгаа дундаж цалин хөлсний тоон мэдээллээс үзэхэд Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар, төсөвт байгууллага төрийн өмчийн аж ахуйн нэгж, орон нутгийн өмчийн аж ахуйн нэгж, төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж, төрийн өмчийн оролцоотой гадаадын аж ахуйн нэгжтэй хамтарсан байгууллага, орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжид ажиллагж буй алба хаагчдын дундаж цалин эрс ялгаатай байна.</p> <table border="1" data-bbox="580 1102 1155 2051"> <thead> <tr> <th>Өмчийн хэлбэр</th> <th>2019</th> <th>2020</th> <th>2021</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Төрийн өмчийн</td> <td>1083.5</td> <td>1221</td> <td>1275.5</td> </tr> <tr> <td>Төрийн - Өмчийн оролцоотой</td> <td>1199</td> <td>1422.7</td> <td>1516</td> </tr> <tr> <td>Төрийн - Гадаадтай хамтарсан</td> <td>3339.8</td> <td>3688.1</td> <td>3874.2</td> </tr> <tr> <td>Хувийн - Монгол Улсын иргэний</td> <td>888.5</td> <td>977.8</td> <td>1058.9</td> </tr> <tr> <td>Хувийн - Гадаадтай хамтарсан</td> <td>1253</td> <td>1377.9</td> <td>1372.8</td> </tr> <tr> <td>Хувийн - Гадаад улсын</td> <td>2244.2</td> <td>2141.7</td> <td>2177.6</td> </tr> <tr> <td>Орон нутгийн өмчийн</td> <td>824.4</td> <td>943.4</td> <td>969</td> </tr> <tr> <td>Орон нутгийн - Өмчийн оролцоотой</td> <td>858</td> <td>1080.5</td> <td>1224.6</td> </tr> <tr> <td>Орон нутгийн - Цэвэр гадаадын</td> <td>817.4</td> <td>898.5</td> <td>970.2</td> </tr> </tbody> </table>	Өмчийн хэлбэр	2019	2020	2021	Төрийн өмчийн	1083.5	1221	1275.5	Төрийн - Өмчийн оролцоотой	1199	1422.7	1516	Төрийн - Гадаадтай хамтарсан	3339.8	3688.1	3874.2	Хувийн - Монгол Улсын иргэний	888.5	977.8	1058.9	Хувийн - Гадаадтай хамтарсан	1253	1377.9	1372.8	Хувийн - Гадаад улсын	2244.2	2141.7	2177.6	Орон нутгийн өмчийн	824.4	943.4	969	Орон нутгийн - Өмчийн оролцоотой	858	1080.5	1224.6	Орон нутгийн - Цэвэр гадаадын	817.4	898.5	970.2	<p>Энэхүү цалин хөлсний харилцан адилгүй байдал нь “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчил гаргасан нийтийн албан тушаалтанд Авлигын эсрэг хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т заасан “...энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах,” ...хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэхэд учир дутагдалтай буюу Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан болон хариуцлага гарцаагүй байх, зөрчил үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, зөрчлийн шинж, хохирлын хэр хэмжээнд тохирсон байх</p>
Өмчийн хэлбэр	2019	2020	2021																																							
Төрийн өмчийн	1083.5	1221	1275.5																																							
Төрийн - Өмчийн оролцоотой	1199	1422.7	1516																																							
Төрийн - Гадаадтай хамтарсан	3339.8	3688.1	3874.2																																							
Хувийн - Монгол Улсын иргэний	888.5	977.8	1058.9																																							
Хувийн - Гадаадтай хамтарсан	1253	1377.9	1372.8																																							
Хувийн - Гадаад улсын	2244.2	2141.7	2177.6																																							
Орон нутгийн өмчийн	824.4	943.4	969																																							
Орон нутгийн - Өмчийн оролцоотой	858	1080.5	1224.6																																							
Орон нутгийн - Цэвэр гадаадын	817.4	898.5	970.2																																							

<p>хэмжээг компанийн дүрмээр, хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаас тогтоон мөрдүүлэх зэргээр харилцан адилгүй зохицуулалттай байна.</p>	<p>хөрөнгө оруулалттай</p>	<p>зарчмыг баримтлан нийтийн албан тушаалтны “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчлийн шинжийг тэдгээрийн албан тушаалын цалин хөлсний орлогоор бус хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан, хариуцлага хүлээлгэх нь зүйтэй байна.</p>
---	----------------------------	---

2.2.5. ГЭРЧ, ХОХИРОГЧИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Тус хуулиар эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, тэднийг мэдээллээр хангах, дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх харилцааг зохицуулж байгаа бөгөөд АТГ-ын эрх хэмжээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр дараах зохицуулалтыг боловсронгуй болгох нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 23 дугаар 23.5-д “Авлигатай тэмцэх газар, Тагнуулын ерөнхий газар энэ хуулийн 7.1.1-7.1.6-д заасан арга хэмжээг өөрийн харьяалах асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлэхээр заасны дотор “Гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор биечилсэн хамгаалалтад авах...” арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр заасан.</p>	<p>Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хуульд заасан энэхүү чиг үүргээс гадна Төрийн албаны тухай хууль¹⁰д зааснаар төрийн албан хаагч, түүний гэр бүлийн гишүүнийг албан үүргээ гүйцэтгэж байгаатай нь холбогдуулан хүчирхийлэх, заналхийлэх, доромжлох, гүтгэх болон бусад хууль бус үйлдэл, үйл ажиллагаанаас хамгаалах олон арга хэмжээний дотор чирч болох эрсдэл, аюулаас хамгаалах зорилгоор зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх шаардлага гардаг.</p>	<p>Авлигын эсрэг хуульд гэрч, хохирогч болон албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах, биечилсэн хамгаалалт хийх үед байгууллагын аюулгүй байдлыг хариуцах чиг үүрэг бүхий албан хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх үндэслэл тусгагдаагүй тул энэ эрхийг баталгаажуулах аюулгүй байдал, хяналт шалгалт, нууцын албаны эрх бүхий албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа галт зэвсэг, бие хамгаалах тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх эрхийг олгох нь зүйтэй.</p>

¹⁰ <https://www.legalinfo.mn/law/details/13025>

2.2.6. ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Авлигын эсрэг хууль 2006 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдөр Улсын Их Хурлаас батлагдан 2006 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн даган мөрдөгдөж байгаа ба тус хуульд 2012, 2014, 2016, 2019 онд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, өөрчлөн найруулсан. 2002 оны Эрүүгийн хуулийн “Албан тушаалын гэмт хэрэг” гэсэн бүлэгт “Хээл хахууль авах”, “Хээл хахууль өгөх” гэсэн нэр томъёогоор тодорхойлж байсан бол 2015 оны Эрүүгийн хуульд 22 дугаар бүлгийг “Авлигын гэмт хэрэг” нэрээр тодорхойлж, уг бүлэгт 11 төрлийн гэмт хэргийг хуульчилсан байна. “Хээл хахууль” гэсэн нэр томъёог өөрчилж “Хахууль авах”, “Хахууль өгөх” гэж тодорхойлсон.

Авлигатай тэмцэх газар Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт заасан Авлигын гэмт хэрэг болон мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад өөрсдийн илрүүлсэн Мөнгө угаах гэмт хэрэгт эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулдаг.

Энэ хуулийн дагуу АТГ-ын Мөрдөн шалгах хэлтэст 2022 оны эхний улиралд авлигын 124 хэрэг бүртгэгджээ. Энэ нь өмнөх оны эхний улиралтай харьцуулахад 35-аар буюу 39.3% өссөн дүн юм. Авлигын гэмт хэрэг өмнөх оны мөн үеэс өсөхөд эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэрэг 28-аар буюу 39.4% өссөн нь голлон нөлөөлснийг Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл гарсан.

Бүртгэгдсэн авлигын 124 хавтаст хэргийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлгийн зүйлээр ангилахад

99 (75.6%) нь эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах

17 (13.0%) нь хахууль авах гэмт хэрэг

7 (5.3%) нь хахууль өгөх гэмт хэрэг

4 (3.0%) нь үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэмт хэрэг

1 (0.8%) нь дураараа аашлах гэмт хэрэг

2 (1.5%) нь төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах гэмт хэрэг 1 (0.8%) нь хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах гэмт хэрэг байна¹¹.

Хуулийн хэрэгжилт болон нийтцлийн хүрээнд анхаарал татсан зарим асуудлыг хүснэгтэд нэгтгэн харуулбал:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
Эрүүгийн хуулийн 22.2 буюу Албаны эрх нөлөөг урвуулан ашиглах гэмт хэрэг нь 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон.	Одоо мөрдөж буй Эрүүгийн хуулийн хэм хэмжээ нь нийтийн албан тушаалтныг өөрийнхөө гэм бурууг нотлохыг үүрэгжүүлсэн буюу Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь зарчимд харшлах нөхцөлийг бүрдүүлж байна гэж үзэх үндэслэлтэй байна.	Тиймээс цаашид энэ гэмт хэргийг дахин Эрүүгийн хуулиар зохицуулах нь зүйтэй. Энэхүү заалт нь авлигын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилготой чухал агуулга бүхий гэмт хэрэг гэж үзэн Олон Улсын байгууллагаас заавал Эрүүгийн хууль тогтоомждоо оруулахыг зөвлөдөг болно.

¹¹ Ikon.mn. 2022 он 4 сар.

		ЭХ-ийн 22 дугаар бүлэгт заасан авлигын гэмт хэргийн томьёолол, харилцан хамаарал, логик дарааллыг эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан бусад гэмт хэргийг томьёолж буй аргачлалаар, Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод нийцүүлэн шинэчлэн найруулах шаардлагатай гэж үзэж байна. Ингэснээр албаны эрх нөлөөг урвуулан ашиглах гэмт үйлдэл, эс үйлдлийг өөр төрлийн буюу бие даасан гэмт хэрэг болгон зүйлчлэх боломж бүрдэнэ.
22.4 дүгээр зүйл.Нийтийн албан тушаалтан хахууль авах, 22.5 дугаар зүйл.Хахууль өгөх	Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох, ямарваа улс төрийн албан тушаал эзлэхийн төлөө сонгууль явагдах үеэр нэр дэвшигч, улс төрийн намыг дэмжиж, эсвэл эсэргүүцэж үг хэлсний төлөө, ерөнхий болон тусгай сонгуулийн үеэр хэн нэгэнд ажилд оруулж өгөх болон бусад ашиг амласан этгээд нь авлигын хэргээр хариуцлага хүлээдэг болгох	
Хорин хоёрдугаар бүлэг Авлигын гэмт хэрэг	Мөнгө угаах гэмт хэргийн зүйлчлэлээр зүйлчлэгдсэн хэргүүд дунд авлигын хэрэг гэхээс илүүтэй ахуйн хэрэг болох хулгай болон дээрмийн гэмт хэргийн улмаас олсон мөнгөө бусдад худалдаалан ашиг олсон гэх хэргүүд байна. Энэ нь практикт хэр үр дүнтэй байгаа эсэхийг харгалзан эрх зүйн зохицуулалтыг нарийн гаргаж өгөх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл авлигын болон эдийн засгийн мөнгө угаасан хэргүүд мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчлэгдэхгүй орхигдох нөхцөл үүсээд байна. Иймд энэ төрлийг хэргийг шийдэхдээ шүүхийн албан бус жишиг бий болгох эсхүл Улсын Дээд Шүүхээс тайлбар гаргаж асуудлыг нэг мөр шийдэх хэрэгтэй. Авлигын гэмт хэргийн талаарх зарим эрх зүйн зохицуулалтыг хуулиар шинэчлэх, үүнд: гадаадын болон олон улсын байгууллагын албан тушаалтны хээл хахуулийн идэвхтэй ба идэвхгүй хэлбэрийг гэмт хэрэгт тооцох шаардлагатай.	
Албан тушаалтан л үйлдэх боломжтой нийт 20 гэмт хэргийн нэгээс бусад бүх хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацаа таван жил байхаар заасан байна. 5-15 жилийн хорих ял оноохоор Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт хэрэг үйлдвэл 12 жил өнгөрөхөд хөөн хэлэлцэх	Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг нь бусад төрлийн гэмт хэргүүдээс үйлдлийн арга, үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, субъектийн хувьд өөрийн онцлогтой, ээдрээ төвөгтэй, өргөн цар хүрээнд шалгалтыг хийдэг тул мөрдөн шалгахад нэлээд цаг хугацаа шаарддаг бөгөөд эдгээр гэмт хэргийн хувьд одоогийн үйлчилж буй	Иймд Авлигын гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг Авлигын эсрэг конвенцид нийцүүлэн эрүүгийн хуулийн тусгай ангид засан бусад бүлгийн гэмт хэргээс аль болох уртаар буюу 5-аас доошгүй жилээр тогтоох талаар хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах Япон улсад Эрүүгийн хэрэг хянан шийтгэх тухай

<p>хугацаа дуусч хэрэгсэхгүй болгоно.</p>	<p>хуулиар тогтоосон хөөн хэлэлцэх хугацаа нь практик дээр гэмт хэргийг илрүүлэн эцэслэн шалгаж шийдвэрлэхэд сөргөөр нөлөөлж байна.</p> <p>Нөгөө талдаа зарим гэмт хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацааг тооцох хуулийн үндэслэл эргэлзээтэй байгааг өөрчилж засах шаардлагатай.</p>	<p>хуулийн 254 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар хэргийн оролцогчийн аль нэгийг нь яллах дүгнэлт үйлдүүлэх замаар хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэх үйл ажиллагаа нь бусад хамтран гүйцэтгэгч нараас хамаардаг. Өөрөөр хэлбэл авлигын хэрэгт хэн нэгэн хамтран оролцогч этгээдийн асуудлыг ярихын тулд бусдынх нь хөөн хэлэлцэх хугацааг зогсоодог жишгийг нэвтрүүлэх</p> <p>Эсхүл зарим улсын жишгийн дагуу Авлигын гэмт хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацаа хэрэглэхгүй байх зохицуулалтыг бий болгох нь авлигын эсрэг тууштай тэмцэх нэг нөхцөл болно.</p>
		<p>Иймд авлигын гэмт хэрэгтэй шийдвэртэй тэмцэхэд хорих эсхүл торгох ял шийтгэлийг сонгох үндэслэл, нөхцөлийг тухайн гэмт хэргийн шинж, хүнд хөнгөний байдлаас хамаарч шатлалтайгаар тогтоодог зохицуулалтыг бий болгох хэрэгтэй байна. Түүнчлэн авлигын хэрэгт тэнсэх албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхгүй байх зэргээр ялын бодлогыг чангатгах</p>
	<p>Авлигын эсрэг хууль, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд заасан зөрчлийн хувьд хөөн хэлэлцэх хугацааг тогтоон, хязгаарлаагүй. Гэвч шүүхийн практикт энэ төрлийн зөрчлийг Төрийн албаны тухай хуульд заасан сахилгын зөрчилтэй адилтган, хөөн хэлэлцэх хугацааг нэг жилээр авч үзэх практик тогтож байгаагаас гадна авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн шинж чанартай уялдаагүй, зөрчил гаргасан албан тушаалтан хариуцлагаас гадуур үлдэх эрсдэлийг бий болгон, хуулийн үндсэн зорилгыг алдагдуулж, хяналт шалгалтын ажлын үр дүнд сөргөөр нөлөөлж байгаа тул авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн хөөн хэлэлцэх хугацааг нэг мөр ойлгуулахаар зохицуулалтыг залруулах;</p>	
	<p>Бусдын хүсэлтээр Улсын хилээр бэлэн мөнгө, эд бараа тээвэрлэх, хувийн мэдээллээ алдах, өөрийн</p>	<p>Иймд энэ төрлийг хэргийг шийдэхдээ шүүхийн албан бус жишиг бий болгох эсхүл Улсын Дээд Шүүхээс</p>

	<p>бичиг баримтыг хэрэглүүлэх, өөрийн дансыг ашиглуулах боломж олгох зэрэг нь гэмт хэрэгтэн болгох эрсдэлийг дагуулж байгаа авлигын болон бусад албан тушаалын болоод эдийн засгийн гэмт хэргүүдийн араас тууштай мөрдөн мөшгөх бололцоог багасгаж буй бөгөөд иргэдийн эрх зүйн мэдлэг ухамсар бага байгаа нь мөнгө угаах хэрэгт холбогдох эрсдэл дагуулж байна. Тиймээс мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн шинж тэмдгийг таних, ялгах, зүйлчлэн хэрэглэх ойлголт жигдрээгүй байна гэж үзэж болно. Үүний цаана авлигын болон эдийн засгийн мөнгө угаасан хэргүүд мөнгө угаах гэмт хэргээр давхар зүйлчлэгдэхгүй орхигдох нөхцөл үүсээд байна.</p>	<p>тайлбар гаргаж асуудлыг нэг мөр шийдэх хэрэгцээ бий болжээ</p>
--	--	---

Хуулийн зүйл заалтыг боловсронгуй болгох хүрээнд харгалзан үзэх шаардлагын үүднээс зарим орны эрх зүйн зохицуулалтын талаар шигтгээ болгон орууллаа. Үүнд:

Япон улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийтгэх тухай хуулийн 255 дугаар зүйлд сэжигтэн, яллагдагч гадаадад гарсан, гадаад улсад нуугдаж байгаа бол яллах дүгнэлт үйлдэх боломжгүй бол энэ хугацаанд хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэх, зогсоодог жишгийг нэвтрүүлэх

Өөрөөр хэлбэл дээрх заалт нь гадаадад гарч зугтаж байгаа л бол хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэх явдал юм. Үүний нэг жишээ бол Япон улсын Йодо группын Такахиро Кониши, Кимихиро Уомото, Мориаки Вакабаяши, Широ Акаги нарын залилан, авлигын хэрэг юм. 2009 оны 10-р сарын 20-ны өдөр Японы Дээд шүүх үл хөдлөх хөрөнгийн зуучлагчаас нийт 33 сая орчим иен залилан мэхэлсэн, авлигад өгсөн хэргээр эрүүгийн хэрэг үүсгэн шалгаж байх үед дээрх этгээдүүд гадаадад 56 удаа аялж, нийт 324 хоног гадаадад байсан нь тогтоогдсон бөгөөд дээрх хугацааг хөөн хэлэлцэх хугацаанд оруулж тооцоогүй байдаг. Дээрх Японы Эрүүгийн хэрэг хянан шийтгэх тухай хуулийн 255 дугаар зүйлд гэмт хэрэгтэн гадаадад гарсан, гадаад улсад нуугдаж байхад яллах дүгнэлт үйлдэх боломжгүй бол энэ хугацаанд хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлнэ гэж заасан заалттай ижил төстэй байдлаар хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэх үндэслэлүүдийг гаргаж хуульчлах хэрэгцээ манай улсад байна.

Түүнчлэн яллах дүгнэлтийг хүргүүлээгүй тохиолдолд, яллах дүгнэлт үйлдэж ирүүлээгүй тохиолдолд хөөн хэлэлцэх хугацааг түдгэлзүүлэх эсэх асуудал яригддаг. Хуульд заасан хугацаанд прокурор яллах бодолтой байгаагаар илэрхийлсэн л бол ял хөнгөрүүлэх, нотлох баримтыг сарниулахаас урьдчилан сэргийлж хөөн хэлэлцэх

хугацааг түдгэлзүүлснийг хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдол бий¹². Тиймээс 1995 онд Гунма мужийн Такасаки хотын эрүүл мэндийн хүнсний борлуулалтын компанийн ерөнхийлөгчийн татвараас зайлсхийсэн хэрэгт түүнийг хаана байгааг нь тогтоохгүйгээр хэрэг үүсгэж байсан. 1999 оны 3-р сараас эхлэн яллах дүгнэлт үйлдээгүй, шүүхээс яллах бүрэлдэхүүнийг хэрэгсэхгүй болгох шийдвэр гаргахад өмнөх ерөнхийлөгчийг цагдан хорих хүртэл нийт 42 удаа яллах дүгнэлт үйлдэж прокурорын тогтоолыг 5 жил зогсоож 2007 оны 3-р сард шийдсэн тохиолдлууд байдаг¹³ Мөн Кагава мужийн Такамацу хотод тусгай асрамжийн газар барихтай холбоотой авлигын хэргээр баривчлагдсан хотын зөвлөлийн дарга асан Казүто Миямотогоос 2005 онд Кагава мужийн цагдаагийн газраас нөхцөл байдлын талаар ярилцлага авсны дараа үргэлжлүүлэн зугтсан тул Такамацу дүүргийн прокурорын газар хөөн хэлэлцэх хугацааг дуусгахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд хоёр удаа хээл хахуулийн хэрэг үүсгэсэн түүхтэй. Тиймээс авлигын гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд дээрх агуулгуудыг Эрүүгийн хуулийн хөөн хэлэлцэх хугацаанд оруулж өгөх шаардлагатай гэж үзэж байна. Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого барьж буй л бол хөөн хэлэлцэх хугацааг Эрүүгийн хуульд тусгайлан зааж өгөх боломжтой. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөд татвар төлөхөөс зайлсхийх гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг онцгойлон таван жил байна гэж заасантай адил шууд 8 эсвэл 10 жил байхаар авлигын хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг хуульчлах боломжтой. Зарим улсад хөөн хэлэлцэх хугацааг авлигын хэрэгт тоолдоггүй тохиолдол ч бий.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн 30 дугаар хэсгийн 331-358 дугаар зүйлүүдэд албан тушаалын гэмт хэргийн талаар заагдсан байна. Германы хуулиар хээл хахууль өгөх ба авах хэрэгт эрүүгийн хариуцлага ноогдуулахдаа тухайн албан тушаалтан өөрийн албан үүрэгт хамрагдах хууль ёсны үйлдэл хийгээд авсан уу, эсвэл албан үүрэгт нь хамаарахгүй хууль бус үйлдэл хийгээд авсан уу гэдгээр нь ангилан ханддаг¹⁴ байна. Түүнчлэн Германы Эрүүгийн хуулийн 331 дүгээр зүйлд ёсоор албан тушаалтан ямар нэг үйлдлийг тухайн хугацаанд хийх юм уу ирээдүйд хийхийн тулд бусдаас эд хөрөнгийн болон өөр ашиг нэхсэн, эсвэл авсан, эсвэл авахаар амлуулсан бол торгох юм уу хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар шийтгэгдэнэ. Хэрэв дээрх хэргийг шүүгч үйлдсэн бол торгох юм уу гурав хүртэл жил хорих ялаар шийтгэгдэнэ гэж зохицуулалт оруулсан байдаг. Гэхдээ энэ зүйлд албан тушаалтан этгээд нэхсэн ашгаа бодитоор авах юм уу амлалт авахдаа урьдчилан зохих эрх мэдэлтэнд мэдэгдэж зөвшөөрөл авсан, эсвэл авмагцаа уг хахуулийг өгсөн, авсан тухай мэдэгдвэл шийтгэл оноохгүй гэж заасан¹⁵ байгаа нь өвөрмөц зохицуулалт гэлтэй. Шүүгчийн авлигын хэргийг хүндрүүлэх нь шүүхийн бие даасан хараат бус байдлыг баталгаажуулах гэсэн нэгэн онцлог зохицуулалт юм. Монгол улсын хувьд ч энэхүү Герман улсын эрүүгийн зохицуулалтуудаас өөрсдийн авлигын гэмт хэрэгтэй тэмцэх хүрээнд санаа авч хууль тогтоомждоо тусгах хэрэгцээ байгааг үгүйсгэхгүй.

Түүнчлэн Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн 30 дугаар хэсгийн 332 дугаар зүйлээр 331 дүгээр зүйлд дурдсан хэргийг үйлдэхдээ албан тушаалтан өөрийн албан үүргээ зөрчин хийсэн бол зургаан сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял онооно, хөнгөн тохиолдолд торгох юм уу гурав хүртэл жил хорих ял онооно гэж заажээ. Хэрэв энэ хэргийг шүүгч үйлдсэн бол нэг жилээс арван жил хүртэл

¹²最高裁決定昭和55年5月12日”. 裁判所. 2015年8月22日閲覧。

¹³脱税で43回起訴 元社長に有罪判決 前橋地裁＝群馬 読売新聞 2007年7月12日

¹⁴ Монгол Улсын Их хурлын тамгын газар. Судалгааны төв. Б. Буяндэлгэр, Р. Хатанбаатар, П. Амаржаргал, К. Пүрэвсүрэн, Б. Цолмонбаяр. Судалгааны эмхтгэл, XII боть. УБ., 2012 он. 20 дахь тал.

¹⁵ Мөн тэнд. 20 дахь тал.

хугацаагаар, хөнгөн тохиолдолд зургаан сараас таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял оноодог¹⁶ байна. Эрүүгийн хуулийн 333 дугаар зүйлд дээрх хоёр зүйлд заасан хээл хахуулийн хэргийн хахууль өгөгч этгээдэд оноох ял нь хахууль авагчийнхтай адил байхаар зохицуулжээ. Харин 334 дүгээр зүйлээр хахууль өгөгч этгээд хахууль өгөх юм уу амлахдаа албан тушаалтан өөрийн үүргээ зөрчин хийхээр тохиолдолд түлхсэн бол хахууль авсан этгээдтэй адилаар 332 дугаар зүйлд заасантай адил ялаар шийтгэгдэхээр зохицуулжээ¹⁷. Энэхүү ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн зохицуулалтууд нь Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоход анхаарч харьцуулан үзэх боломжтой нарийвчилсан заалтууд гэж үзэж байна.

Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох, ямарваа улс төрийн албан тушаал эзлэхийн төлөө сонгууль явагдах үеэр нэр дэвшигч, улс төрийн намыг дэмжиж, эсвэл эсэргүүцэж үг хэлсний төлөө, ерөнхий болон тусгай сонгуулийн үеэр хэн нэгэнд ажилд оруулж өгөх болон бусад ашиг амласан этгээд нь авлигын хэргээр хариуцлага хүлээнэ¹⁸ боломжтойгоор зохицуулалт зарим улсад хийгдсэн байгаагаас харахад авлигыг өргөн хүрээнд хуульчилж арга хэмжээ авах нөхцөлийг хуулиар бүрдүүлжээ.

“Албан тушаалтан хууль ёсны орлогоос нь их хэмжээгээр илүү гарсан хөрөнгийг хэрхэн олж авсан талаар үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй бол” гэсэн үйл явцтай холбоотой нийтлэг зохицуулалт бол 1. Илүү гарсан хөрөнгийг төрд хураан авах 2.Ажлаас халах, дахиж төрийн албанд ажиллахгүй байх 3. Хорих¹⁹ гэсэн зохицуулалт АНУ-д үйлчилж байна.

2.2.7.ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.7-д “Эрүүгийн хууль тогтоомжийн эрх зүйн шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, бодлого, арга барилыг боловсронгуй болгоно.” гэж, Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор баталсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын Зургаа дахь хэсгийн “Төрийн бүтээмжийн сэргэлт”-ийн 6.5-д “Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт оногдуулах ялын бодлогыг чангатгана” гэж эрх зүйн зохицуулалтуудыг хийж өгсөн байдаг. Эрүүгийн хуульд Хахууль авах, Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэмт хэргийн субъектийг өргөжүүлж байгаатай холбогдуулан авлигатай тэмцэх байгууллагын мөрдөн шалгах харьяалалд холбогдох өөрчлөлтийг тусгах шаардлага үүсээд байна.

Авлигатай тэмцэх эрх зүйн орчинг сайжруулахын тулд ЭХХШТХ-ын тодорхой хэсгүүдэд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага бий. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд ч “Хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх зарчим”-ыг баталгаажуулсан байдаг. Гэвч сүүлийн үед тодорхой албан тушаалтны хараат бус, халдашгүй байдал, эрх зүйн баталгаатай холбоотойгоор Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулаагүй харилцааг салбар хуулиудаар тогтоож байгаа нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх нөхцөлийг бүрдүүлсээр байна.

¹⁶ Мөн тэнд.

¹⁷ Мөн тэнд.

¹⁸Ашигласан материал: <http://www.law.cornell.edu/uscode/>, Cornell University Cornell Law School, Legal Information Institute.

¹⁹ Монгол Улсын Их хурлын тамгын газар. Судалгааны төв. Б. Буяндэлгэр, Р. Хатанбаатар, П. Амаржаргал, К. Пүрэвсүрэн, Б. Цолмонбаяр. Судалгааны эмхтгэл, XII боть. УБ.,2012 он. 22 дахь тал.

Эрүүгийн хууль болон Эрүүгийн процессын хуулиудыг бусад салбар хуулиудаар зохицуулах буюу төсөөтэй хэрэглэх, нөхөж зохицуулах онолын болон практик хэрэглээний асуудал байдаггүй. Гэтэл Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 9.6 дугаар зүйлд “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд ач холбогдол бүхий нөхцөл байдлыг мэдэж байгаа хүнийг гэрч” гэнэ гэж тодорхойлоод гэрч нь хуулийн байгууллагын дуудсанаар хүрэлцэн ирж, хэргийн талаар өөрийн мэдэх зүйлийг үнэн, зөв мэдүүлэх үүрэгтэй гэж заажээ.

Харин Төрийн аудитын тухай хуулийн 38.6-д “Монгол Улсын ерөнхий аудиторыг УИХ-ын зөвшөөрлөөр, төрийн аудитын байгууллагын бусад албан хаагчийг Монгол Улсын ерөнхий аудиторын зөвшөөрлөөр гаргасан аудитын тайлан, дүгнэлттэй нь холбогдуулан хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулж байгаа байгууллага, албан тушаалтан гэрчийн мэдүүлэг авч болно” гэсэн зохицуулалт нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогч, хэрэгжүүлэгч биш субъектээс мөрдөн шалгах ажиллагааны зөвшөөрөл авах зохицуулалт тогтоосон асуудал харагдаж байна.²⁰

Энэ нь Эрүүгийн процессын ажиллагааг тодорхой үүрэг хүлээж эрх эдлэж буй субъект хэрэгжүүлэх хуулийн зохицуулалтуудыг зарчимтай нь үгүйсгэж байгаа хэрэг мөн. Ийм зохицуулалтууд УИХ-ын тухай хууль болон Шүүх, Прокурор, Тагнуул, Төрийн аудитын тухай хуулиудад байгааг хууль тогтоогч нар эргэж харахгүй бол авлига, албан тушаалын хэргүүдийг илрүүлэхтэй холбоотой эрүүгийн процессын ажиллагааг хууль ёсны дагуу хэрэгжих нөхцөлийг бүрдүүлэхгүй байх эрсдэл бий болжээ.

ЭХХШТХ-ийн 45 дугаар бүлгийн хэрэгжилтийг хангахын тулд хүний зөрчигдсөн эрхийг сэргээхдээ “мөрдөгч, прокурор болон шүүгчийн буруутай эсэхээс үл хамааран төр хариуцан арилгах” үүргийг тодорхой болгох. Тухайлбал, ЭХХШТХ-ийн 45 дугаар бүлгийн гарчиг болон зарим зүйл хэсэгт 2020 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн “хууль зөрчсөн ажиллагааны улмаас” гэсэн томъёоллыг хүчингүй болгох, Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай гэж судлаач нар үзсэн²¹ байна. Түүнчлэн хэрэг бүртгэлтийн хэргийг хаах, эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгохын өмнө бие даасан, хараат бус хороо шийдвэрийг хянадаг тогтолцоог хуулийн байгууллагын бүтцэд бүрдүүлэх. Энэ боломжийг бүрдүүлэх өөрчлөлтийг Авлигын эсрэг хууль, ЭХХШТХ-д оруулах хэрэгцээ шаардлага байна. Нөлөө бүхий албан тушаалтан үйлдсэн, ээдрээ төвөгтэй, олон холбогдогчтой авлигын хэргийг бүрэлдэхүүнтэй шийддэг байх зохицуулалтыг ЭХХШТХ-д оруулах шаардлагатай гэж үзэж байна. Учир нь улс төрд нөлөө бүхий албан тушаалтны хэргийг нэг шүүгч хэрэг маргааныг шийдвэрлэх нь олон талын эрсдэл дагуулж байна. Тухайлбал шүүгчид хууль бусаар нөлөөлөх болоод бусад байдлаар хэргийг үнэн шийдвэрлэхэд нь саад учруулах эрсдэл өндөр. Хохирогч, нэхэмжлэгч тогтоогдоогүй, мөн нэргүй гомдол, мэдээлэлд хамаарах хохирогчийн эрхийг хөндлөнгийн, хараат бус этгээдэд шилжүүлж болох заалтыг хуульд оруулах²² хэрэгтэй гэж үзэж байна.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн Хорин хоёрдугаар бүлгийн зарим зүйлд заасан авлигын гэмт хэрэг, Хорин есдүгээр бүлэгт заасан Хүн төрөлхтний аюулгүй

²⁰ Х.Буянтүмэн. Авлигын хэрэгт оноох хариуцлагыг төр, олон нийтэд учруулсан хор хохиролтой харьцуулахад хөнгөн байгаа нь үнэн. УБ., Авлигатай тэмцэх газар. Албан ёсны цахим хуудас. 2021-09-10. Ярилцлага.

²¹ Нээлттэй нийгэм форум. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45 дугаар бүлгийн хэрэгжилт. Судалгааны тайлан. УБ., 2021 он.

²² Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, Авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт. УБ., 2020 он.

байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэргийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэхгүй байх, авлигын хэргийг түргэн шуурхай шийдвэрлэх, мэргэшсэн шүүгчээр шийдвэрлүүлэх үүднээс давж заалдах шатны шүүх анхан шатны журмаар шийдвэрлэдэг байх, давж заалдах эрхийг Улсын дээд шүүхэд хангахтай холбоотой нэмэлт оруулах шаардлагатай²³ гэж үзэж байна.

2.2.8. МӨНГӨ УГААХ БОЛОН ТЕРРОРИЗМЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХТЭЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Хууль бус хөрөнгө мөнгө ихээр зах зээлд эргэлдэж буй улс орнууд хууль дээдлэх ёсыг зөрчихдөө өртөмтгий байдаг тул мөнгө угаах гэмт хэрэг нь олон улсад ноцтой аюул учруулдаг. Үүн дээр төрийн албан хаагчдын авлига, тэдний эдийн засгийг тогтворгүй байдал мөнгө угаах шинжтэй гэмт хэрэг үйлдэхэд тодорхой хэмжээнд нөлөөлсөөр байгаа юм. Монгол улс 2013 онд анх удаа FATF²⁴-ын “Саарал жагсаалт”-д орж дараа жил нь 2014 онд гарч амжсан. Гэтэл 2019 оны 10 дугаар сарын 18-нд FATF-ийн чуулганаар хэлэлцэн авлигын эсрэг эрх зүйн орчинг сайн бүрдүүлээгүй хэмээн саарал жагсаалтад Монгол улсыг дахин оруулсан билээ. Энэ нь манай улсын мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэж буй үйл ажиллагаанд муу дүн тавьж байгаатай ижил утга илэрхийлж буй хэрэг. 2020 оны 10 дугаар сард саарал жагсаалтаас гарсан. Тиймээс 2023 онд Монгол Улсад “5 дахь жилийн явцын үнэлгээ”-г FATF-аас хийх бөгөөд энэ хүрээнд бид шууд хэрэгжилтийн 11 үзүүлэлтийн үнэлгээг ахиулах боломжтой юм. Ялангуяа эрх зүйн хүрээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг гаргаж тавих тал дээр түлхүү анхаарч ажиллах хэрэгтэй байна.

Мөнгө угаах гэмт хэрэгт хамгийн ихээр өртөж болох салбараар Монгол Улсын хэмжээнд санхүүгийн салбарын дийлэнх хувийг эзэлж байгаа банкны салбар зүй ёсоор багтсан бол үл хөдлөх хөрөнгийн салбар хоёрдугаарт орох үнэлгээ гаргасан²⁵ юм. Хууль хяналтын байгууллагад шалгагдсан авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн хөрөнгө, ашиг, орлогыг нуун далдлах үйл ажиллагаанд гэмт этгээд өөрийн ах, дүү, хамаатан садан, ойрын төрлийн аливаа хүмүүс, найз нөхөд, танил тал, хүүхдүүдийг хүртэл ашиглаж байгаа нь тогтоогдож байна.

2011-2014 оны хооронд үндэсний мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог сайжруулах эрх зүйн шинэчлэлийн үр дүнд Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуулинд “улс төрд нөлөө бүхий этгээд”, эцсийн өмчлөгч, халхавч банк гэсэн шинэлэг ойлголтууд хэрэглээнд нэвтрүүлсэн нь эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд чухал алхам байв. Монгол Улсын Зөрчлийн хуулийн 11.29 дүгээр зүйлд заасан Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хууль зөрчих зөрчил үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдэд дараах хариуцлага хүлээлгэнэ. 2015 оны Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар 18.6 дугаар зүйлд заасны дагуу Мөнгө угаах гэмт хэргийн шинжийг тодорхойлсон. Өнөөдөр дэлхийд мөнгө угаахтай тэмцэх хоёр үндсэн стратеги байна. (1) мөнгө угаах бүх хэлбэрийг гэмт хэрэгт тооцож хууль бусаар

²³ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ. УБ., 2022 он.

1. Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн 10 дахь хэсэг.

17.1 дүгээр зүйлийн 6 дахь хэсэг. Эрүүгийн хуулийн Хорин хоёрдугаар бүлэг, Хорин есдүгээр бүлэгт заасан гэмт хэргийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэхгүй.

2. Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн 18 дахь хэсэг.

39.1 дүгээр зүйлийн 9 дэх хэсэг. Давж заалдах шатны шүүх Эрүүгийн хуулийн Хорин хоёрдугаар бүлэгт заасан авлигын гэмт хэргийг анхан шатны журмаар хянан шийдвэрлэнэ.

²⁴ Financial Action Task Force. Олон улсын санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага.

²⁵ Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ. УБ., 2016 он. 10 дахь тал.

олсон орлогыг хураах замаар эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны үр ашгийг дээшлүүлэх, (2) хууль бусаар олсон орлогыг хураах үйл ажиллагааг нарийн тооцоолж гаргах. зээл, санхүүгийн байгууллагуудад чиглэсэн, санхүүгийн үйл ажиллагааны ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх зорилготой урьдчилан сэргийлэх цуврал арга хэмжээ авах юм²⁶. Дээрх хоёр стратеги арга хэмжээнүүд нь үйлчлүүлэгчээ мэдэх дүрэм буюу тухайлбал данс нээлгэх, санхүүгийн гүйлгээ хийх үйлчлүүлэгчийг тодорхойлох журам, холбогдох баримт бичгийг зохих хугацаанд хадгалах болоод бүх гүйлгээг холбогдох хууль хяналтын байгууллагад тайлагнах зэргээр илрэн гардаг.

Монгол улсын мөнгө угаахтай тэмцэх арга хэмжээ нь олон улсын хамтын нийгэмлэгийн хөдөлгөөнтэй уялдуулан аажмаар ахиц дэвшил гаргаж байна. Гэхдээ манай улсад бусад улсын сайн жишгээс суралцах хэрэгцээ шаардлага бий. Их Британийн санхүүгийн систем нь санхүүгийн байгууллагуудын аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэгтэй ажилладаг. Санхүүгийн удирдлагын газар нь Их Британид мөнгө угаахтай тэмцэх дүрэм журмын хэрэгжилтэд хяналт тавьдаг бөгөөд мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой гэмт хэргийг бусад хууль сахиулах байгууллагууд, эрх мэдэлтнүүдтэй хамтран шалгах эрхтэй. Их Британийн бүх банк, санхүүгийн байгууллагууд санхүүгийн удирдлагын газарт бүртгүүлэх ёстой²⁷ байдаг. Түүнчлэн мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөх үүргийг санхүүгийн удирдлагын газартай хамтран хийдэг. Энэхүү байгууллага нь Их Британид мөнгө угаахтай тэмцэх талаарх зааварчилгаа гаргадаг бөгөөд үүнд харилцагчдын нягт нямбай байдал, гүйлгээг хянахад тавигдах шаардлага, мөнгө угаахтай тэмцэх бодлогын мэдэгдэл гаргах зэрэг ордог байна. Үндэсний гэмт хэрэгтэй тэмцэх төв²⁸ нь Их Британи улсад хамгийн их эрсдэл учруулж болзошгүй гэмт хэрэгтнүүдийг онилж, мөрдөн мөшгөж олон нийтийг хамгаалж, ноцтой, зохион байгуулалттай гэмт хэргийг таслан зогсоохын тулд Их Британийн гэмт хэргийн тэмцлийг удирддаг. Үндэсний гэмт хэрэгтэй тэмцэх төв нь эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнд үзүүлэх нөлөөнд өөрчлөлт оруулах алхмыг өөрчлөх зорилгоор эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний төвийг байгуулсан. Их Британийн санхүүгийн мэдээллийн алба нь сэжиг бүхий үйл ажиллагааны тайлангаас цуглуулсан санхүүгийн мэдээллийг хүлээн авах, дүн шинжилгээ хийх, түгээх үүргийг үндэсний хэмжээнд хариуцдаг. Сэжигтэй үйл ажиллагааны тайлан нь мөнгө угаах, терроризм, ноцтой, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, авлига, залилантай тэмцэх чухал тагнуулын нөөц юм. Их Британийн санхүүгийн мэдээллийн алба нь жилд 460,000 гаруй сэжигтэй үйл ажиллагааны тайлан авдаг. Их Британийн санхүүгийн мэдээллийн алба нь дэлхий даяар СМА-тай холбоотой мэдээлэл хүлээн авах, хуваалцах найдвартай сүлжээтэй бөгөөд олон улсын гол байгууллагуудтай мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй нягт хамтран ажилладаг нь манай улсын хувьд анхаарч ажиллах сайн туршлага гэж үзэж байна.

Мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомж зөрчсөн хуулийн этгээдэд үр нөлөөтэй, ижил тэгш захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага оногдуулдаг байх, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд бэлэн бус гүйлгээг заавал тайлагнах, тайлагнаагүй тохиолдолд хариуцлага тооцох талаар хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хэрэгтэй байна. Түүнчлэн Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэгтэй ТЕГ, ЦЕГ, ГЕГ, Хилийн алба, Ерөнхий прокурорын газар, Монгол банк, СЗХ зэрэг байгууллагууд дээр нэмж Татварын ерөнхий газрын үйл ажиллагааг нягт уялдуулах хэрэгтэй. Тиймээс Мөнгө

²⁶ 農林水産省, 経済産業省. 商品先物取引業におけるマネー・ローンダリング及びテロ資金供与対策に関するガイドライン. 2021年10月19日.

²⁷ С.Удамзаяа. Финтекийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хяналтын тогтолцоог сайжруулах нь. УБ., 2021 он. 56 дахь тал.

²⁸ National Crime Agency (NCA)

угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд гэдэгт Татварын ерөнхий газрыг багтааж оруулах шаардлагатай. Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь хуулиар хүлээсэн дээрх үүргийг хэрэгжүүлэхэд гар аргаар хяналт хийх боломжгүй ба харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэх, гүйлгээний хяналт хийхэд тусгай автоматжуулсан программыг ашиглах шаардлагатай. Программыг үр дүнтэй ашиглахын тулд харилцагч таньж мэдэх ажиллагааг бүрэн хийж харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэн /бага, дунд, өндөр г.м/ судалгаа хийж харилцагчийг албан тушаал, бизнесийн чиглэл, гүйлгээний онцлогоор нь төрөлжүүлэн тохирсон хяналтын дүрмүүдийг боловсруулах нөхцөлийг бүрдүүлэх хэрэгтэй.

2.2.9.ШИЛЭН ДАНСНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Энэ хууль улс, орон нутгийн төсөв, улсын болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийг үр ашигтай захиран зарцуулах зорилгоор төсвийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх шийдвэр, үйл ажиллагаа ил тод, нээлттэй, ойлгомжтой байх, түүнд олон нийт хяналт тавих мэдээллийн тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор батлагдсан.

Гэтэл төрийн болон орон нутгийн хөрөнгийг үр ашиггүй зарцуулсан, их хэмжээгээр хувьдаа завшсан, авлига, хээл хахууль өгсөн, авсан гэх гэмт хэрэг зөрчил байнга гарсаар байгаа нь тус хуулийн зорилго хангагдахгүй байгаагийн илэрхийлэл юм.

Шилэн дансны тухай хуулиар хүлээсэн үүргээ төрийн байгууллагууд хангалтгүй хэрэгжүүлж байгаа нь харагдаж байна. Яамдын цахим хуудсан дахь мэдээлэлтэй танилцахад Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг сурталчилсан байдал хангалтгүй, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэр, нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэрийн төслийг цахим хуудсандаа байршуулаагүй, хүний нөөцийн сул орон тооны зар, худалдан авах ажиллагааны тайлан, аудитын дүгнэлт, тендерийн шалгарсан болон шалгараагүй шалтгааныг байршуулахгүй байх асуудлууд их практикт их гарч байна.

Тиймээс дараах асуудлуудад анхаарах зүй ёсны хэрэгцээ шаардлага үүсжээ. Тухайлбал:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>6.4.Энэ хуулийн 3.1.1, 3.1.2-т заасан байгууллага дараах мэдээллийг долоо хоногийн дотор мэдээлнэ:</p> <p>6.4.4.таван сая төгрөгөөс дээш үнийн дүн бүхий худалдан авсан бараа, ажил үйлчилгээний нэр, санхүүжилтийн хэмжээ, нийлүүлэгчийн нэр, хаяг;</p> <p>6.4.5.цалингийн зардлаас бусад таван сая төгрөгөөс дээш үнийн дүн бүхий орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг гүйлгээ тус бүрээр, гүйлгээний агуулга, хүлээн авагчийн нэр;</p>	<p>Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн асуудал нь эцсийн дүндээ мөнгөн дүнгийн илэрхийллээр бус нийтлэг үйлчилгээ үзүүлж буй төрийн зорилт чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй этгээлийн албаны хариуцлага, ёс зүйн шаардлагын хэрэгжилттэй шууд хамааралтай.</p>	<p>Иймд шилэн дансны цахим сайтад 5 сая төгрөгөөс дээш орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг долоо хоногийн дотор байршуулахаар заасныг нийт орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг гэж өөрчлөх хэрэгтэй.</p>

<p>3.1.Доор дурдсан байгууллага, түүний эд хөрөнгө захиран зарцуулах эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарна:</p> <p>3.1.1.төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд;</p> <p>3.1.2.төрийн өмчит үйлдвэрийн газар;</p> <p>3.1.3.хяналтын багц буюу түүнээс дээш хэмжээний хувьцааг нь төр, орон нутаг болон тэдгээрийн нэгдмэл сонирхолтой этгээд эзэмшиж байгаа компани;</p> <p>3.1.4.улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр хөрөнгө оруулалт, төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллага;</p> <p>3.1.5.төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил, үйлчилгээг хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэгч.</p>	<p>Хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдүүдийн өсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааны төлөвлөлт, гүйцэтгэл, хэрэгжилт, тайлагнал эдгээртэй холбоотой мөнгөн болон бусад гүйлгээ, түүний гүйцэтгэл, хэрэгжилт, тайлагналтын механизм ил тод бус байгаа нь шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилтийг хянахад хүндрэл үүсгэж төрд их хэмжээний хохирол учруулах суурь нөхцөл болж байна.</p>	<p>Шилэн дансны тухай хуулийн дээрх заалтыг Төсвийн тухай хуульд нийцүүлэх шаардлагатай байна. Шилэн дансны нэгдсэн цахим хуудасны мэдээлэл байршуулах хандалтын системийг санхүү, төрийн сан, хөрөнгө оруулалт, худалдан авах ажиллагааны болон хуулийн үйлчлэлд хамрагдаж буй байгууллагуудын санхүүгийн болон дотооддоо хөтөлж буй программ хангамжтай холбох замаар мэдээлэл байршуулах үйл ажиллагааг албан тушаалтнаас хамааралгүй байдлаар зохион байгуулах шаардлагатай байна.</p>
<p>Хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1-д Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.</p>	<p>Хуулийн 3 дугаар зүйлийн хуулийн 3.1.4, 3.1.5-д заасан хуулийн этгээд цахим хуудаст мэдээллээ тогтоосон хугацаанд бүрэн мэдээлээгүй тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалтыг Шилэн дансны тухай хууль болон холбогдох журамд нарийвчлан тусгаагүйгээс зөрчил давтагдсаар байна.</p> <p>хөрөнгө оруулалт, Орон нутгийн хөгжлийн сангийн төсөл, арга хэмжээг гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгж, байгууллагууд “Шилэн дансны нэгдсэн цахим хуудас”-т хамрагдалт дунджаар 10.0 хувьтай байгаа нь хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнд иргэд, олон нийт хяналт тавих, холбогдох мэдээлэл авах боломж бүрдээгүй байгааг засах. Хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5-д заасан төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил,</p>	<p>Иймд хяналт, хариуцлагын механизмын ажиллах үйл явцыг журамласан хэм хэмжээ тогтоож, түүнийг зөрчигчдөд хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалтыг тодорхой болгох шаардлагатай байна.</p>

	<p>үйлчилгээг хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэгч хувийн хэвшлийн байгууллагуудад санхүүжилт олгохдоо шилэн дансны мэдээллээ бүрэн байршуулсан эсэхийг харгалзан үзэх, ажил, үйлчилгээг хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэгч хувийн хэвшлийн байгууллагууд уг хуулийн хэрэгжилтэд анхаарах нь зүйтэй байна. Хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан байгууллагууд мөнгөн дүнгийн хэмжээнээс үл хамааран бүх гүйлгээг шилэн дансаар мэдээлдэг болгох²⁹ боломжтой.</p>	
--	--	--

2.2.10.УЛС ТӨРИЙН НАМЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Улс төрийн намын үйл ажиллагааг авлига хээл хахуулиас ангид, ил тод, тогтвортой болгосноор өнөө цагт үүсээд буй засаглалын хямралыг даваж гарах нөхцөл бүрдэх ба Засгийн газрууд урт хугацаанд бодлогоо тодорхойлон хэрэгжүүлэх боломжтой болно. Ингэснээр улс төрийн бодлого, тэр дундаа гадаад бодлогын шийдвэр гаргалтын нэгдмэл байдал, залгамж чанар хадгалагдана. Энэ нь Монгол улсын гадаад нэр хүндэд эергээр нөлөөлөх төдийгүй манай улсад итгэх гадаад улс орнууд төдийгүй, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын тоо нэмэгдэхэд чухал үзүүлэлт мөн.

Улс төрийн нам /цаашид "нам" гэх/ байгуулах, үйл ажиллагааг нь зогсоох, тараах, улсын бүртгэлд бүртгэх, намын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоож, үүнтэй холбогдон үүсэх харилцааг Улс төрийн намын тухай хуулиар зохицуулж байгаа бөгөөд улс төрийн нам, эвсэл, улс төрийн хүрээн дэх авлигыг бууруулах нь улс төрийн тогтвортой байдалд эергээр нөлөөлөөд зогсохгүй улс төрийн бодлогын шийдвэр үүнийг дагаад нэгдмэл болж, залгамж чанар нь хадгалагдах үндэс болно.

Манай улс дахь улс төрийн намын үйл ажиллагаа, хуулийн хэрэгжилтийн хүрээнд анхаарал татсан дараах асуудал байгааг хүснэгтлэн харуулав.

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>16 дугаар зүйл. Намын хөрөнгө, орлого 16.1.Намын эд хөрөнгөд үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө байна. 16.2.Намын хөрөнгөд дараахь зүйл хамаарна: 16.2.1.гишүүний татвар;</p>	<p>АТГ-ын уг судалгааны улс төрийн авлигын хэлбэр гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг харвал улс төрийн зорилгоор хандив өгөх, авах байдал хамгийн их хувь буюу 0.30 пунктээр, аж ахуйн нэгжид давуу байдал</p>	<p>Монгол Улс эрх зүйн орчинд улс төрийн намын санхүүжилтийн эрх зүйн орчинг сайжруулах, НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенц, OECD-ээс өгсөн зөвлөмжийн дагуу Улс төрийн намын тухай хуулийг</p>

²⁹Сангийн яам. Шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан. УБ.,2021 он.

<p>16.2.2. гишүүн, талархан дэмжигч иргэн, хуулийн этгээдээс өгсөн хандив; 16.2.3. төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг; 16.2.4. намын бэлэгдэл бүхий бэлэг дурсгалын зүйлс, намын өмчлөлд байгаа эд юмс; 16.2.5. намын хэвлэл, мэдээлэл, сурталчилгааны орлого; 16.2.6. өөрийн өмчлөлийн эд хөрөнгийг худалдах буюу түрээслүүлж ашиглуулснаас олсон орлого; 16.2.7. намын мөнгөн хөрөнгийг банкинд хадгалуулсны хүү. 19 дүгээр зүйл. Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг 19.2. Улсын Их Хуралд суудал бүхий намд түүний авсан суудлын тоогоор Улсын Их Хурлын гишүүний нэг суудлыг жилд арван сая төгрөгөөр тооцож, Улсын Их Хурлын тухайн бүрэн эрхийн хугацаанд улирал тутам улсын төсвөөс санхүүжилт олгоно. Энэхүү санхүүжилтийн 50 хувийг Улсын Их Хурлын гишүүдийн сонгуулийн тойрогт явуулах үйл ажиллагаанд зарцуулна.</p>	<p>бий болгох байдал дараагийн өсөлттэй үзүүлэлт буюу 0.28 пунктээр, бизнесийн бүлэглэлийн захиалгаар хууль тогтоомж санаачлан батлуулах, дэмжих үйл ажиллагаа нь 0.21 пунктээр тус тус өссөн нь улс төрийн авлигын хэлбэр индекс өсөхөд нөлөөлөх гол хүчин зүйл болжээ.</p> <p>“Улс төрийн авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс”-ийн үнэлгээний үзүүлэлтийг гаргахдаа улс төрийн авлигын нөлөөллийг 11 дэд хүчин зүйлсээр үнэлсний 4 дэд хүчин зүйлсийн үнэлгээ буурсан эерэг үнэлгээтэй байгаа хэдий ч 7 дэд хүчин зүйлсийн үнэлгээ өссөн сөрөг дүн гарсан байна. Эдгээрээс сонгуулийн санхүүжилтийн механизм 0.27 пункт, улс төрийн хүрээн дэх бизнес бүлэглэлүүдийн ашиг сонирхлын зөрчил 0.25 пункт, намын санхүүжилтийн механизм 0.20 пунктээр тус тус өссөн сөрөг үнэлгээтэй³⁰ гарснаас үзэхэд мөн л улс төрийн намын хүрээний хүчин зүйлс авлигад нөлөөлөх гол хүчин зүйл болсон байна.</p> <p>Дараагийн нэг үзүүлэлт нь “авлигын хүрээний түгээмэл байдал” хэмээх үзүүлэлт бөгөөд уг үзүүлэлтээр судалгааг хийсэн шинжээчид Монгол Улсын авлигын цар хүрээг тодорхойлохыг зорьжээ. Нийт 11 дэд хүрээнээс улс төрийн нам 4.33 пункт, засгийн газар 4.05 пунктээр авлигын тархалтын үзүүлэлт хамгийн өндөр пункттэй гарчээ. Шинжээчдийн үнэлгээнээс үзвэл төрийн дээд шатны</p>	<p>шинэчлэх замаар намын гишүүний татвар, татааст хязгаар тогтоох, “хандив” гэх нэр томъёог өргөн хүрээтэй тодорхойлох, мөнгөн бус туслалцаа гэх ойлголтыг хамруулах, намын санхүүжилтийг бүрэн ил тод болгож хандив өгсөн бүх этгээд, тэдгээрийн хандив, түүнчлэн намын жилийн эцсийн санхүүгийн дэлгэрэнгүй тайланг тогтсон стандартад оруулж, иргэд олон нийтэд ил тод нээлттэйгээр интернэтэд нийтэлдэг болгох, намын санхүүжилтэд хяналт тавих эрх мэдлийг авлигатай тэмцэх байгууллагад өгөх асуудлыг авч үзэх шаардлага бий болсон</p>
---	--	---

³⁰ Мөн тэнд.

	<p>байгууллага болон улс төрийн намын хүрээнд авлига илүү түгээмэл байсан гэж дүгнэж болохоор байна. Эдгээр судалгааны хариунаас улбаалан уг судалгааг хийсэн шинжээчид “улс төрийн намуудын авлигад автсан байдал”-ын судалгааг хийхэд дараах үр дүн гарчээ. Үүнд: 2016 онд улс төрийн намуудын авлигад автсан байдлыг тус бүрд нь тооцож үзвэл АН 35.4 хувь, МАН 31.1 хувь, МАХН 18.3 хувь, ИЗНН 6.1 хувьтай эхний дөрвөн байрт жагсаж байна. Судалгааны мэдээллээс дүгнэвэл хамгийн их авлигад автсан намаар АН болон МАН-ыг тус тус нэрлэсэн байна.³¹</p>	
<p>18 дугаар зүйл.Гишүүний татвар, намд өгөх хандив 18.3.Намд зориулж нэг удаа өгөх хандивын дээд хэмжээ хуулийн этгээдээс арван сая, иргэдээс нэг сая төгрөгөөс хэтэрч болохгүй бөгөөд нэг хандивлагч намын нэг байгууллагад жилд 2-оос дээш удаа хандив өгөхийг хориглоно. Намд хандив өгсний төлөө албан тушаал, хувийн эрх ашиг хөөцөлдөх, шахалт үзүүлэхийг хориглоно. 18.4.Нам хандивынхаа талаар нийтэд мэдээлж байна.</p>	<p>Улс төр, мөнгөний хэт хамаарлыг багасгах, тэдгээрийг тусгаарлах улс төрийн намын санхүүжилтийн эрх зүйн зохицуулалтыг дэлхийн улс орнуудад чухалчилсаар ирсэн.</p> <p>Улс төрийн намууд үр ашиггүй ажиллаж, авлигад өртөж эхлэх нь иргэн, нам хоёрын дунд үл ойлголцол бий болгож, улмаар сонгуулийн үр дүнд шууд нөлөөлөх байдал үүсдэг. Монголд улс төрийн намтай холбоотойгоор үүсэж буй авлига, хээл хахуулийн хэргүүд гааль, шүүх, эмнэлэг, боловсролын байгууллага зэрэг бусад салбарт гардаг авлигын асуудлуудаас илүү хүнд нөхцөл байдлыг үүсгэсэн.</p>	<p>Тиймээс төрийн алба болон төсвийн зарцуулалтыг ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байлгах, улс төрийн санхүүжилтийг хянаж, санхүүжүүлэгчээс улс төрд нөлөөлөх нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, төрийн албанаас чөлөөлөгдсөний дараа үүсэж болох ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах, сонгуулийг шударга явуулах, зөрчил гаргасан этгээдэд хариуцлага тооцох механизмыг бүрдүүлэх, иргэд, хүний эрхийн төлөө тэмцэгчид, шүгэл үлээгчид ба сэтгүүлчдийг чадавхжуулж эрхийг нь хамгаалах зэрэг асуудлыг анхаарч ажиллахын зэрэгцээ эрх зүйн хүрээнд баталгаажуулах шаардлагатай байна.</p> <p>Авлига, хээл хахуультай нэр холбогдсон улс төрчдийн улс төрийн карьерийг</p>

³¹ Мөн тэнд

		зогсоох, тэдэнтэй хатуу хариуцлага тооцох эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх
<p>7 дугаар зүйл. Намын гишүүний болон төрийн албан хаагчийн үүргийг зааглах</p> <p>7.1. Намын зүгээс төрийн байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтны үйл ажиллагаанд хутгалдан оролцохыг хориглоно.</p> <p>7.2. Төрийн жинхэнэ албан хаагч албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хуулийг чанд баримтлах бөгөөд албан тушаалынхаа эрх мэдлийг аль нэгэн намын эрх ашигт нийцүүлэн ашиглахыг хориглоно.</p> <p>7.3. Улс төрийн албан хаагчаас бусад төрийн албан хаагч өөрийн албан тушаалын хүрээнд хамаарах албан үүрэг гүйцэтгэхдээ аль нэг намын эрх ашгийг хамгаалсан шийдвэр гаргах, сурталчилгаа хийх, нэр дэвшигчийн сонгуулийн сурталчилгаанд оролцохыг хориглоно.</p>	<p>Өнөөдөр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй 70 орчим хуульд төрийн албан хаагчийг төрийн албанаас чөлөөлөх, огцруулах үндэслэлийг заасан нь төрийн албаны үндсэн зарчим зөрчигдөхөөс сэргийлж, төрийн албанд хариуцлагыг бэхжүүлэх чухал нөхцөл болсон.</p> <p>Гэсэн хэдий ч төрийн эрх мэдэл хуваарилах зарчим, сонгогдсон албан тушаалтан болон төрийн өндөр албан тушаалтны эрхзүйн байдлын онцлог зэргээс хамаарч Төрийн албаны тухай хуульд заасан сахилгын хариуцлагын тогтолцоо төрийн албаны бүх хүрээнд үйлчилдэггүй, албан тушаалтныг огцруулах, чөлөөлөх зохицуулалт нь бодит байдал дээр хэрэгждэггүй явдал их байна.</p> <p>Улс төрийн намын болон улс төрийн албан тушаалтнуудад хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн орчин бүрдээгүй нь улс төрийн албан тушаалтнууд, улс төрийн намын удирдлагуудаас төрийн үйл ажиллагааны зарчим, хэм хэмжээг гажуудуулах зөрчил ихээр гарч байна.</p>	<p>Иймд сонгогдсон болон томилогдсон төрийн өндөр албан тушаалтанд хариуцлага тооцох үндэслэл, журмыг тодорхой болгож, Улс төрийн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх тухай хуулийг батлах шаардлагатай байна.</p>

Улс төрийн намын санхүүжилтийн механизмын нэг чухал зарчим нь ил тод байдал. Төрөөс улс төрийн намд олгосон санхүүжилтийн мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй байлгадаг. Бундестаг намуудад олгосон санхүүжилтийн дэлгэрэнгүй тайлангаа жил бүр ил тод мэдээлэх ёстой. Нөгөө талаар улс төрийн намууд ч санхүүжилтийн тайлангаа олон нийтэд ил тод болгох үүрэг хүлээнэ. Түүнчлэн улс төрийн нам санхүүжилтийн тайлангаа ил гаргаагүй, эсвэл бодит байдлыг нуун дарагдуулж мэдээлсэн тохиолдолд тухайн жилийнхээ санхүүжилтийг алддаг. Хандивын тайлан алдаатай, бүртгэлийг дүрэм журмын дагуу хийгээгүй бол мөн л тухайн хандивт ногдох нэмэлт санхүүжилтийг авах боломжгүй болно. Түүгээр зогсохгүй зөрчил бүхий хандивын дүнг 3 дахин үржүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний торгуулиар тухайн намыг торгодог байна.

Япон улсын хувьд энэ талаар баримталж буй гол бодлого нь Улс төрийн намуудын санхүүжилтийн эх үүсвэрийг нээлттэй болгох. Энэ бол олигархийг хязгаарлах гол арга замын нэгд тооцогдоно. Тухайлбал: 1948 онд батлагдаж, 1994 онд шинэчилсэн “Улс төрийн санхүүжилтийг хянах тухай хууль”³² 1995 онд батлагдсан “Намын татаасын тухай хууль эсхүл Намыг төрөөс санхүүжүүлэх тухай хууль”, Сонгуулийн байгууллагын тухай хууль зэргээр улс төрийн нам, сонгуулийн санхүүжилт, төрөөс өгөх санхүүжилтийг зохицуулсан байна Улс төрийн намд төрөөс санхүүжилт олгохдоо хүн амын сүүлчийн тооллогын дүнг үндэслэн иргэн бүрт 250 иенээр тооцож төсөвт суулгаад түүнээс дээр дурдсан нөхцөл журмын дагуу намуудыг санхүүжүүлдэг. “Улс төрийн санхүүжилтийг хянах тухай”, “Намын татаасын тухай” тухай хуулиудаас гадна “Төрийн байгууллагуудын сонгуулийн тухай” хууль нь улс төрийн нам, сонгуульд нэр дэвшигчдийн сонгуулийн компанийн санхүүжилтийн орлого, зарлагыг хянах, тэдгээрийн хязгаарлалтыг тогтоох эрх зүйн үндэс нь болдог байна.

Японы сонгуулийн тогтолцооны 1994 оны шинэчлэл нь сонгуулийн үеэрх мөнгөний урсгалыг цэвэршүүлсэн төдийгүй орон нутгийн намын байгууллагын нэр хүндийг нэр хүнд бүхий улс төрчдөөр дамжуулан өсгөж чадсан зэрэг олон талын эерэг зүйлийг авчирсан гэж судлаачид дүгнэсэн байна. Японы сонгуулийн тогтолцооны шинэчлэлийн хүрээнд улс төрийн санхүүжилтийн хувьд дор дурдсан хоёр шинэчлэлийн асуудлыг шийдэж чадсан гэж үздэг. Үүнд: Улс төрийн санхүүжилтийн менежментийн хүрээнд улс төрийн хандивыг улс төрийн нам, эвсэл, дэмжигчдийн холбоодоор дамжуулан авах болсноос гадна тэдгээрийг бэлнээр бус банкин дахь дансаар шилжүүлж авах болсон нь хяналт тавих боломжийг нээж өгсөн. Улс төрийн санхүүжилтийг тайлагнах тогтолцоог нарийвчилж, хариуцлагатай болгож чадсан³³ зэрэг нь улс төрийн авлигын асуудлыг шийдэж чадсан гэж үздэг.

Канад улсын улс төрийн намын хандивын эрх зүйн зохицуулалтын хувьд 2003 онд шинэчилсэн Канадын сонгуулийн тухай хууль, 2006 онд батлагдсан Холбооны бүртгэлийн тухай хууль зэрэг эрх зүйн актуудаар сонгуулийн хандивын харилцаатай холбоотой нэлээд гол түлхүүр асуудлуудыг зохицуулсан байна. Үүнд: Зөвхөн албан ёсоор байнга оршин сууж буй Канадын иргэд нь бүртгэгдсэн нам эвсэл, нэр дэвшигчид, дүүргийн сонгуулийн хороодод хандив өгнө. Сонгуульд нэр дэвшиж буй нэр дэвшигч болон намуудад 1000\$ жилд хандивлах эрхтэй байхаар заажээ. Мөн хувь хандивлагчид нь 1000\$ хэтрүүлэхгүйгээр бүртгэгдсэн нам эвсэл, нэр дэвшигчдэд хэдэн ч удаа хамаагүй хандив өгч болохоор зохицуулалт хийсэн байна. Корпорац, худалдааны холбоо, бусад хуулийн этгээдүүд нь бүртгэгдсэн нам эвсэл нэр дэвшигчид, дүүргийн сонгуулийн хороодод ямар нэг хандив өгөх эрхгүй³⁴ байхаар тус тус зохицуулсан нь улс төрийн авлигын асуудлыг цэгцлэн шийдэж чадсан байна.

2.2.11.ЭМНЭЛГИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Монгол Улсад авлига хамгийн их тархсан институцийн талаарх судалгаагаар эрүүл мэндийн байгууллага, шүүх, газрын алба, гаалийн байгууллага, цагдаагийн байгууллага эхний 5-д эрэмбэлэгджээ. Иргэдийн төлөөлөл эрүүл мэндийн байгууллагыг хамгийн их авлига тархсан институц гэж үзсэн бол албан хаагч, бодлогод оролцогчид шүүхийн байгууллагыг нэгдүгээрт эрэмбэлсэн байна³⁵.

³² Political Funds Control Law of Japan.

³³ Монгол Улсын Их хурлын тамгын газар. Судалгааны төв. Судалгааны эмхтгэл, XIV боть. УБ.,2013 он. 410 дахь тал.

³⁴ Мөн тэнд. 412 дахь тал.

³⁵ Авлигатай тэмцэх газрын Судалгаа шинжилгээний алба. Шударга байдлын үнэлгээ. УБ.,2021 он.

Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны арван нэгдүгээр сарын 25-ны 446 дугаар тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээ” гэж эмч, эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтнуудын баримталж байх ёстой эрх зүйн баримт бичиг бий. Энэхүү баримт бичгийн 3.18-д “Үйлчлүүлэгчид тусламж үйлчилгээ үзүүлэх боломжтой байхад хувийн ашиг сонирхлын үүднээс өөр эмнэлгийн мэргэжилтэн, эмнэлгийн байгууллагаар үйлчлүүлэхийг албадах, үйлчилгээний тодорхой хувилбарыг үйлчлүүлэгчид тулгах нь ёс зүйд үл нийцнэ” гэж заасан. Мөн тус хэм хэмжээний 3.23-т нь “Эмнэлгийн мэргэжилтэн нь үйлчлүүлэгчийг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах, эрүүл мэндийн байгууллага, эмчээ сонгох эрхээ эдэлж, сонголт хийхэд нь хувийн ашиг сонирхлын үүднээс хандаж нөлөө үзүүлэхгүй байх” гэж бичсэн.

Амьдрал дээр эмч нар хувь, хувьсгалын гэлтгүй дээрх ёс зүйн хэм хэмжээний заалтыг зөрчин “Тэр эмийн сангаас очиж, тийм нэртэй эм авах хэрэгтэй” гэдэг нь эргээд авлига, ашиг сонирхолын асуудал нь нийгэмд тодорхой бухимдал үүсгээд байна. Түүнчлэн Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээний 3.25 дахь заалтад “Эмнэлгийн мэргэжилтэн нь эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлснийхээ төлөө үйлчлүүлэгчээс авлига, хууль бус шан харамж, хандив, бэлэг, албан бус төлбөр авахгүй ба үйлчлүүлэгчтэй давхар харилцаанд орохгүй байх”, 6.2-т “Эмнэлгийн мэргэжилтэн нь эрүүл мэндийн байгууллагын өмчийн хэлбэрээс үл хамааран өөрийн хувийн ашиг сонирхлоос нийгэм, олон нийтийн эрх ашгийг дээгүүрт тавина” хэмээн заажээ. Өнөөдөр дэлхий дээр эрүүл мэндийн салбарын хээл хахуулийн хамгийн бага хэмжээ нь Словени, Эстони, Польш, Гүрж, Чехэд байдаг бол хамгийн өндөр авлигатай улсуудад Азербайжан, Молдав, Тажикстан ³⁶ зэрэг улс багтаж байна.

Эмнэлгийн салбарт авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэхэд санхүүжилт, үйлчилгээг салгах нь эргээд асуудал дагуулдаг. Энэ тохиолдолд төлбөр болон нөхөн төлбөрийн урсгалыг өөрчлөх замаар мөнгө завших нь ихэсдэг байна. Энэ нь санхүүжүүлэгч үйлчилгээний төлбөрийг хийх ямар хэлбэр сонгосонтой салшгүй холбоотой байдаг. Тухайлбал эмч мэргэжилтнүүд үзүүлсэн үйлчилгээ тус бүртээ улсаас нөхөн төлбөр авдаг бол ажлаа таслах сонирхолгүй байх нь мэдээж бөгөөд үйлчилгээгээ хэтрүүлэн үнэлэх, үзүүлээгүй үйлчилгээндээ төлбөр нэхэмжлэх, эсвэл эмчилгээнд тусгаагүй үзлэг, шинжилгээ өгөхийг шаардах зэрэг зөрчил гаргах эрс буурах болно. Нөгөө талдаа эмч мэргэжилтнүүдийн үзүүлэх үйлчилгээнд төсвөөс багц мөнгө тооцож олгох нь тэднийг эмчилгээнээс илүү урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд анхаарал хандуулах боломжийг олгож болох ч шударга бус нэг нь шаардлагатай үйлчилгээг үзүүлэхгүй, хүлээн зөвшөөрөгдсөн стандартаас доогуур чанаргүй үйлчилгээ үзүүлэхэд хүргэх аюул давхар дагуулдаг.

Өнөөдөр эмнэлгийн салбарт үүсэж буй авлига, ашиг сонирхлын хэргүүд нь улсаас төсөвлөсөн хөрөнгийг бусдын мэдэлд шилжүүлэх, хуурамч туслан гүйцэтгэх гэрээ байгуулах замаар найз нөхөд, ойр дотынхондоо мөнгө шилжүүлэх, хууль бусаар бүртгэх, бүртгэлээс хасах өөрөөр хэлбэл хүндээр өвдсөн өвчтөнийг эмнэлгээс гаргах, өвчтөнд эмчилгээ хийхээс татгалзах зэрэг болно. Мөн харьцангуй эрүүл үйлчлүүлэгчдийг хахууль өгөх, авах замаар эмчилгээнд хамруулах нухацтай шинжилгээ хийлгүйгээр яаран эмчилгээ хийхээс татгалзуулах, өвчтнүүдэд тэдний эрхийн талаар мэдээлэхгүй байх, үйлчлүүлэгчийг шаардлагатай эмч, мэргэжилтнүүдээр хангахгүй хайнга хандах, өвчтнүүдэд эмчилгээ хийлгэхийн тулд хэт олон шат дамжлага дамжих зэрэг дарамт зориуд үүсгэх зэрэг үйлдлүүд багтана.

---

³⁶ Ural Federal university. Corruption in healthcare worsens the health of patients and the quality of nutrition. 1-Jun-2021.

Албан тушаалтнууд мөнгө, хөрөнгийг зүй бусаар ашиглах эсвэл хувийн санхүүгийн ашиг хонжоо олохын тулд зориулалтыг өөрчлөх гэх мэтчилэн өөрсдөө авлига үйлдэж байж болох талтай. Цаашлаад, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлдэг хувийн ах ахуй эрхлэгчид улсаас нөхөн төлбөр авахыг зөвшөөрдөг эрүүл мэндийн тогтолцоотой улсад тус үйл ажиллагааг удирдах өргөн хүрээтэй зохицуулалт бий болгох шаардлагатай байдаг. Тиймээс засгийн газраас хувийн наад захын чанарын стандартуудыг мөрдүүлэх журмуудыг тогтмол гаргадаг байна³⁷. Ийм журмууд бий болсноор лицензийн эрх авах, хяналт шалгалтын ажиллагааны явцад авлига үүсэх боломжийг бий болгож байдаг.

2.2.12.НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Тус хуулиар хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу иргэний мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг хангах, нийтийн мэдээллийн дэд бүтцийн эрх зүйн үндсийг тогтоох, төрийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр явуулах, нээлттэй, ил тод, шуурхай байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгохтой холбоотой харилцааг зохицуулж байна.

Хэдийгээр энэ хууль шинэ тутам батлагдан хэрэгжиж байгаа боловч урьд нь Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар зохицуулагдаж ирсэн.

Хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан нээлттэй мэдээллийг ил тод байлгах үүргийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.

- Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар мэдээлэл авах үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг сайжруулах, иргэд, байгууллагаас өргөдөл, гомдол, мэдээлэл утсаар өгөх боломжийг бүрдүүлэх хэрэгцээ шаардлага үүсжээ.

- санхүүгийн хариуцлагыг дээшлүүлж, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор санхүүгийн аливаа гүйлгээг хүлээн авагчийн жинхэнэ нэрээр нь гүйцэтгэх эрх зүйн орчинг бий болгох шаардлагатай байна.

- Авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн шийдвэрлэлт, шалтгаан, нөхцөлд дүн шинжилгээ хийх, үр дүнг урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг сайжруулах болон хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоход ашиглах,

- прокурор, шүүгчийг мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэн, сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөнд авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, хянан шийдвэрлэх асуудлыг оруулах,

- шинээр томилогдсон шүүгч, прокурорт сургалтын хөтөлбөрийн дагуу авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх сэдвээр сургалтыг зохион байгуулах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгцээ шаардлага болоод шалтгаан нөхцөл бий.

Мөн хууль сахиулах байгууллагын ажилтан, албан хаагчдад эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүй, сэтгүүлчдийн аюулгүй байдлыг хангах талаар сургалт хийх, тэдний мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлэх, сэтгүүлчийн аюулгүй байдлын талаар судалгаа, хяналт мониторинг хийх, авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийг олон нийтэд хүргэх арга хэлбэрийг сайжруулах болоод авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олон нийтэд мэдээлэх ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийх, авлигын гэмт хэрэг, зөрчлийг олж илрүүлсэн, мөрдөн шалгасан, хянан

³⁷ Трансперенси Интернейшнл. Авлига, хээх хахууль ба эрүүл мэндийн халамж, үйлчилгээний зардал. УБ.,2006 он.

шийдвэрлэсэн байдалд дүн шинжилгээ хийж, мэдээллийн санг үүсгэн, сургалтад ашиглах зэрэг олон асуудлыг шийдэх хэрэгцээ шаардлага байна.

Одоо байгаа хууль тогтоомжуудын хүрээнд хууль бус нөлөөлөл үзүүлсэн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх тогтолцоог боловсронгуй болгож чадсан эсэхийг тогтоох, хууль тогтоомж, захиргааны хэм хэмжээний актын төсөлд авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр санал, зөвлөмж гаргах тогтолцоог бүрэн бүрдүүлэх боломж байгаа үгүйг нягтлан дүгнэх, хувийн хэвшлийн байгууллагуудын авлигын эсрэг сүлжээний үйл ажиллагааг дэмжих, авлигын эсрэг түншлэлийн харилцааг эрх зүйн хүрээнд зохицуулж өгөх нь авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, ёс зүй, ил тод байдлыг сайжруулах, хүнд суртал, чирэгдлийг арилгах чиглэлээр дотоод, гадаадын сайн туршлага, оновчтой шийдлийг сурталчлах, түгээх боломжийг бүрдүүлж өгөх юм.

Мэдээлэлгүй иргэдийн шүүмжлэл, эсэргүүцэл нь төрийн үйл ажиллагаанд гацаа тээг болдог бол, мэдээлэлтэй иргэн нь хөгжлийн хүч болдог төдийгүй төрийн албанд бодит хяналтыг бий болгож чаддаг. Тиймээс энэхүү зохицуулалтыг дахин анхаарч харах шаардлагатай гэж үзэж байна.

2.2.13. ТӨРИЙН ХЯНАЛТ, ШАЛГАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Энэ хууль нь төрийн хяналт шалгалтын тогтолцоо, төрийн захиргааны хяналт шалгалтын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, төрийн хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахаар 2003 оноос хүчин төгөлдөр болж үйлчилж байна.

Хуулийн хэрэгжилтийн талаарх тайлан мэдээ, бусад судалгаанд үндэслэн авлигын болон ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмэх зорилтын хүрээнд гүйцэтгэх буй үүргийг үнэлж үзвэл:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>ТӨРИЙН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>3 дугаар зүйл. Төрийн хяналт шалгалтын тогтолцоо, хүрээ</p> <p>3.1. Төрийн хяналт шалгалт нь Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Төрийн аудитын байгууллага болон төрийн захиргааны байгууллагын хяналт шалгалт /цаашид "мэргэжлийн хяналт" гэх/, Үндсэн хуулийн Цэц, шүүх, прокурорын хяналт, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас энэ хуулийн дагуу хэрэгжүүлэх хяналт шалгалтаас бүрдэнэ.</p> <p>3.2. Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн хяналт</p>	<p>Ашигт малтмалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үнэлгээнээс харахад Давхардсан, ач холбогдол багатай олон тооны хяналт шалгалт нь компанийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд нөлөөлж, хяналт, шалгалт хийж буй ажилтнуудын далд хэлбэрийн ашиг сонирхлыг нэмэгдүүлэх эрсдэл бий болгож байна. Ялангуяа мэргэжлийн хяналтын байгууллага, Засаг дарга нараас хийх төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалттай холбоотой авлигын эрсдэл байна. Хуулиар зарим хязгаарлалт хийдэг ч ийм төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалт хийхдээ компаниудад урьдчилан</p>	<p>Энэхүү зохицуулалт нь практикт үр дүнгээ өгч байгаа учир улам бүр боловсронгуй болгож, илүү үр дүнтэй, бодитой хэрэгжих гарцыг нээж, энэхүү харилцааг тусгайлан зохицуулдаг тусгай эрх зүйн актыг батлан гаргах хэрэгцээ шаадлага бий болжээ.</p>

<p>шалгалт, Үндсэн хуулийн цэц, шүүх, прокурорын хяналт болон Төрийн аудитын үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг тус тусын хууль тогтоомжоор зохицуулна.</p> <p>3.3.Засгийн газар, яам, агентлаг, аймаг, сум, баг, нийслэл, дүүрэг, хорооны Засаг даргын хяналт шалгалт, хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгогдсон мэргэжлийн хяналт, түүнчлэн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас энэ хуулийн дагуу хэрэгжүүлэх хяналт шалгалттай холбогдсон харилцааг энэ хуулиар зохицуулна.</p>	<p>мэдээлэл өгдөггүй, хяналтын удирдамж, арга зүй тодорхойгүй байдаг учраас авлигын эрсдэл үүсэх шалтгаан болдог. Компаниудын зүгээс зөвшөөрөл, хяналт шалгалттай холбоотой хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгаа нь хууль бус үйл ажиллагаа явуулах эсвэл хууль бус шалгалт, шахалтанд өртөх, улмаар авлигын эрсдэл бий болгодог.</p> <p>Уул уурхайн салбарт ил тод байдлыг хангах, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг гаргахгүй байх нэг чухал зохицуулалт нь АМТХ-ийн 48 дугаар зүйлд заасан ил тод байдлын тайлан юм.</p>	
---	---	--

2.2.14. БОЛОВСРОЛЫН ТУХАЙ БАГЦ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Аливаа улс орны хувьд боловсролын салбар нь авлига хээл хахуульд идэгдсэн тохиолдолд хөгжил цэцэглэлт яригдах боломжгүй болдог. Энэ салбар дахь авлига нь чанар муутай боловсрол, гүйцэтгэл муу ажлын үзүүлэлтүүдийг бий болгож улмаар ядуурал, ажилгүйдэл, тэгш бус байдлын түвшин нэмэгдэхэд хүргэдэг. Боловсролын салбар дахь авлигыг хэмжихэд хэцүү ч олон улсад тодорхойлолт өгөх гэж чармайж байна. Чухамдаа Ойрхи Дорнод, Сахарын цөлийн Африк, Хойд Африк, Өмнөд Ази зэрэг хөгжиж буй олон бүс нутгийн нийт хүн амын ойролцоогоор тавны нэгийг залуучууд бүрдүүлж байгаа тул боловсролд хөрөнгө оруулж, энэ салбарын бүрэн бүтэн байдал, ил тод байдлыг бэхжүүлэх нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд эерэг нөлөө үзүүлнэ³⁸ гэж судлаачид дүгнэж байна.

Монгол улс Боловсролын тухай хуулийг шинэчилэн баталснаас хойш өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд 20 гаран удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулаад байна. Гэсэн хэдий ч боловсролын хөгжлийн глобал чиг хандлага, дэлхий дахинаа сургалтын арга, агуулга, суралцах орчны өөрчлөлт, мэдээлэл харилцааны технологийн тусламжтай сурах боломж эрс нэмэгдсэн зэрэг шинэ нөхцөлд иргэдийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн чанартай боловсрол эзэмшүүлэх нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзан хууль, эрх зүйн болон бодлогын орчноо тасралтгүй сайжруулах, боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагыг хангах тал дээр анхаарахгүй бол боловсролын салбар дахь авлигын үзүүлэлт буурахгүй байх нөхцөл бүрдсэн байна.³⁹

³⁸Corruption in Education. https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti_Corruption_Module_9_Corruption_in_Education.pdf.

³⁹ <https://network.mn/post/15194>.

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>39.3.Боловсролын сургалтын байгууллага санхүүгийн эх үүсвэрээ нэмэгдүүлэх, багш, ажилтан, суралцагчийн нийгмийн баталгааг дээшлүүлэх зорилгоор хууль тогтоомжид нийцүүлэн аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулж болох бөгөөд түүнээс олсон орлогоо энэ хуульд заасан зориулалтын дагуу захиран зарцуулах эрхийг боловсролын сургалтын байгууллагын захирал, эрхлэгч эдэлнэ.</p> <p>39.12.Төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг өөрийн үйл ажиллагаанаас орлого олох, түүнийг зарцуулах, тайлагнах журмыг боловсролын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнтэй хамтран батална.</p>	<p>Боловсролын салбар нь улсын төсвөөс санхүүждэг, төрөөс үзүүлэх дэмжлэг жил бүр байнга өсдөг нь улс төрийн хүрээнийхний анхаарлын төвд байж, тэдний нөлөөнд шууд автах нь хялбар байдаг.⁴⁰ Авлигын эсрэг бодлогын түвшинд боловсролын төсөвт эх үүсвэрийн хуваарилалтыг хүндрүүлж, энэ салбарыг эх үүсвэрийг хяналтгүй болгох нь эргээд хариуцлага ярихад төвөгтэй болгож байна.⁴¹</p> <p>Сургуулийн удирдлагуудын зүгээс хөрөнгийг шамшигдуулах, өөр тийш нь шилжүүлэх байдлаар хувьдаа завших зэргээр сургуулиудыг жигд үйл ажиллагаа явуулах нөөцгүй болгох байдлаар түгээмэл илэрч байгаа талаар судалгаа цөөнгүй байна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - төсөв, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх - нээлттэй ил тод байдлыг хангах, - боловсролын салбарыг улс төрийн нөлөөнөөс ангид байлгах, бүх талуудын ёс суртахууныг дээшлүүлэх зэрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах механизмыг сайжруулах, хяналтыг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй.
<p>5.1.3.боловсрол эзэмшүүлэх арга, хэлбэр, суралцагчийн хэрэгцээ, хувийн болон хөгжлийн онцлогт нийцсэн олон хувилбартай, чөлөөтэй, нээлттэй байна;</p> <p>5.1.4.иргэнийг сурч боловсроход үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, хөгжлийн онцлог, эрүүл мэнд, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх, эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцөлөөр хангана</p>	<p>Хүний нөөцийн сонгон шалгаруулалт, албан тушаал дэвших, томилгоо, шагнал урамшуулал олгох үйл ажиллагаанд авлига, ашиг сонирхлын зөрчил “их” мэдлэг, чадваргүй багш нарыг ажилд авах асуудал байгаа талаар олон нийт шүүмжилдэг, энэ талаарх судалгаа харуулсан байна.</p>	<p>Иргэдийн шаардар эрхийн хэрэгжилтийг нэмэгдүүлэх замаар авлига, ашиг сонирхлын зөрчөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй.</p>
<p>44.2.Багш дараахь үүрэгтэй:</p>	<p>Багш нарын хувьд бэлэг өгөхийг оюутан, сурагч</p>	<p>сургалтын хөтөлбөрт үнэт зүйл, шударга ёс,</p>

⁴⁰ Транспэрэнси Интернэшнл. Боловсролын салбар дахь авлига. УБ.,2014 он.

⁴¹ P.Mauro: The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A crosscountry Analysis in Corruption and the Global Economy, 83-107 (1997), edited by Kimberly Ann Elliot, Washington: The Institute for International Economics.

<p>44.2.1.багшийн ёс зүй, нэр төрийг эрхэмлэн сахих;</p> <p>44.2.2.боловсролын стандартыг хэрэгжүүлэх;</p> <p>44.2.3.онолын мэдлэг, заах арга, ур чадвараа дээшлүүлэх;</p> <p>44.2.4.суралцагчдыг ялгаварлан гадуурхахгүй байх, нэр төрийг нь хүндэтгэн хамгаалах;</p>	<p>нараас шаардах, үнэ төлбөргүй байх ёстой боловсролын үйлчилгээний хариуд хахууль авах, бусад эд материалын дэмжлэг үзүүлэхийг далд болон ил утгаар илэрхийлдэг</p> <p>Боловсролын салбарын дотоод үйл ажиллагаа, томилгоо, шагнал урамшуулал, санхүү төсөв, худалдан авалт, өмч хөрөнгийн ашиглалт, зарцуулалт ил тод нээлттэй бус, авлига, хээл хахууль, ашиг сонирхлын зөрчил байгааг судалгаанууд харуулж байна.</p>	<p>авлигын эсрэг боловсролыг тусгах нь НҮБ⁴²-ын Авлигын эсрэг конвенцид заасан урт хугацааны стратеги бөгөөд дэлхийн улс орнуудад хэрэгжиж байгааг ашиглан сургалтын орчин дахь авлигын үзүүлэлтийг сайжруулах боломж байна.</p> <p>Бэлэг сэлт, хээл хахууль авахаас сэргийлэх:</p> <p>Ажил, үүргээ гүйцэтгэсний төлөө сурагч, эцэг эхээс шан харамж, хээл хахууль авах, өгөхөөс татгалзах, зуучлахгүй байх</p> <p>Төгсөлт, элсэлт зэрэг албан ёсны арга хэмжээ, баяр ёслолын үед хүүхэд, тэдний асран хамгаалагч, эцэг эхийн зөвлөлийг үнэтэй бэлэг өгөхөөс аргагүй байдалд хүргэхгүй байх</p> <p>Хуульд заасан төлбөр, хураамж, хандив, хөрөнгийн зарцуулалттай холбоотой тайлан мэдээг цаг тухайд нь шударга, ил тод тайлагнадаг байх⁴³ нь чухал байна</p>
	<p>Монголын боловсролын тогтолцоо нь улс орныхоо хөнжилд хувь нэмэр оруулж чадахгүй мэдлэг, чадвартай иргэдийг сургаж, төлөвшүүлэх үүргээ бүрэн биелүүлж чадахгүй байна. Тиймээс ч өсвөр, идэр насныхан багаасаа л</p>	<p>Сургууль, их дээд сургуулийн авлигын эсрэг боловсрол нь ёс суртахууны үйл ажиллагааны түвшинд чиглэгдэх ёстой. Хүүхдийг ёс суртахууны үйл ажиллагааны үе шатанд сургах нь ёс</p>

⁴² Нэгдсэн Үндэсний байгууллага.

⁴³ Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, албан бус, насан туршийн боловсролын төвийн багш, удирдах болон бусад ажилтны ёс зүйн дүрэм. 2018 оны 5 дугаар сарын 1-ний өдөр.

	<p>шударга бус, ёс зүйгүй байдлыг амьдралд байж болохуйц үзэгдэл, нийгмийн хэвийн зүйл мэтээр ойлгох болсон нь харамсалтай. Нэгэнт итгэл үнэмшил, ёс зүйгүй төлөвшсөн хүмүүс ажил, албандаа ёс зүйгүй үйлдлийн чөлөөтэй хийж, “авлига”-ыг байдаг л зүйл хэмээн ойлгоход хүрчээ.</p> <p>Сургуулийн түвшинд авлига нь сайн дүн, амжилттай төгсөх зэргээр эцэг эхчүүдийн төлдөг хахуулийн хэлбэрээр явагддаг. Илүү өргөн утгаар нь авч үзвэл сурагчдыг үндэс угсаа, хүйсээр нь ялгаварлан гадуурхах, мөн эрх мэдлээ урвуулан ашиглах зэрэг нь авлигын үйлдлийн хэлбэр мөн юм. Боловсролын ерөнхий газраас гаргасан тушаалаар 5 чиглэлээр 20 орчим ёс зүйн дүрмийг гаргасан байдаг. Тухайн дүрэмд багш, боловсролын байгууллагын ажилтан бэлэг сэлтийг энгийн зүйл гэх ойлголтыг халах хэрэгтэй гэж заасан байдаг.⁴⁴ Гэвч энэхүү заалт бодит байдал дээрээ хэрэгждэггүй юм байна. Хэрэв боловсролын байгууллагын ажилтан, албан хаагчид 300 мянган төгрөгөөс дээш үнийн дүнтэй бэлэг сэлт авбал авлигын шинж чанартай үйлдэл гэж үздэг. Харин тухайн ажилтан авлига авсан тохиолдолд Эрүүгийн болон ёс зүйн хариуцлага хүлээлгэх байдлаар авлигатай тэмцэх эрх зүйн зохицуулалт яригддаг. Боловсролын салбар дахь авлигатай холбоотой сүүлийн үеийн судалгаанд дараах үр дүн гарчээ.</p>	<p>суртахууны мэдлэг, дараа нь ёс суртахууны мэдрэмж Авлигатай тэмцэхээс гадна урт хугацаанд авлигаас урьдчилан сэргийлэх нь илүү чухал бөгөөд урт хугацаандаа үр дүн гаргах боломж бол соён гэгээрэл гэдэгтэй улс орнууд санал нэгдээд байна. Энд албан боловсрол нь бага сургуулиас ахлах анги хүртэл авлигын эсрэг үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх боловсрол нь үндэсний зан чанарыг төлөвшүүлэхийн нэг илрэл болох үнэт зүйлсийн боловсрол ба нийгмийн боловсрол хоёрын огтлолцсон хэлбэртэй байх ёстой байдаг. Авлигын эсрэг боловсролыг иргэний нийгмийн боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн агуулгад тусгах эсвэл хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаанд тусад нь оруулах, мөн энэ нь сургалтын үнэт зүйлс, нөхцөл байдлын заах аргад тулгуурласан байх ёстой. Авлигын эсрэг боловсролын сургалтын загвар нь бага болон ахлах ангийн сурагчдын хэрэгцээнд нийцсэн, оюутнуудыг түвшинд хүрсэн байх ёстой.</p> <p>суулгах юм. Ёс суртахууны мэдлэг нь хүүхдүүдэд ёс суртахууны талаар ойлголт өгөх үе шат мөн. Ёс суртахууны мэдрэмжийн үе шат нь хүүхдүүдэд заасан ёс</p>
--	---	--

⁴⁴ Транспэрэнси Интернэшнл. Боловсролын салбар дахь авлига. УБ., 2014 он.

		суртахууны мэдлэгийг шингээж, өөрийгөө ухамсарлахад нь туслах явдал юм. Заасан ёс суртахууны мэдлэг бол хийх ёстой зүйл бөгөөд ёс суртахууны мэдлэгийг бодит үйлдэл болгох арга зам бол ёс суртахууны үйл ажиллагаа юм. Үйлдэл нь өмнөх хоёр үе шатын үр дүн болдог. Гурван үе шат нь тэнцвэртэй байх ёстой бөгөөд ингэснээр оюутнуудын эзэмшсэн потенциалыг оновчтой хөгжүүлэх боломжтой болгож авлига өгөх, авах тухай ойлголтгүй төлөвшиж
--	--	--

2.2.15. АУДИТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Энэ хуулийн зорилт нь аудитын үйл ажиллагааны зарчим, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, аудитын үйл ажиллагаа эрхлэх, эрх олгох, хэрэгжүүлэх, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулах явдал бөгөөд Төрийн аудитын зүгээс авлигыг хянахад гүйцэтгэх үүрэг, түүний төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, татварын орлогод үзүүлэх нөлөө их.

Тиймээс тус хуулийн хэрэгжилийг сайжруулах, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох хүрээнд дараах зүйлсийг анхааран шийдвэрлэх нь зүйтэй. Үүнд:

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтөд “Төрийн санхүү, төсвийн хяналтыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно.” гэж, “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтын 1.2.5-д “төрийн санхүү,	Үндэсний аудитын газраас мэдээлснээр, Засгийн газрын 2021 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд хийсэн аудитын дүгнэлтээр 10.5 их наяд төгрөгийн 17513 алдаа, зөрчил илэрчээ. Аудит хийх явцад Худалдан авах ажиллагааны журам заавар зөрчиж, шууд гэрээ байгуулж, бараа ажил үйлчилгээ худалдан авсан, тендер зарлахаас зайлсхийж, тендерийг хувааж, харьцуулалтын аргаар гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулсан зэрэг зөрчил илэрсэн байна. Тухайлбал, тендерийн үнэлгээг буруу хийсэн, цахим системээр зарлаагүй зэрэг худалдан	Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын дотоод аудитын үйл ажиллагааг зохицуулсан хууль, эрх зүйн орчин нэгдмэл бус энэ үүргийг хэрэгжүүлэгч бүтэц, орон тоо, тогтолцоо оновчтой бус, үйл ажиллагаа хангалтгүйгээс санхүүгийн тайлангийн аудитаар илэрч байгаа алдаа, зөрчил буурахгүй, өгсөн зөвлөмж, албан шаардлагыг бүрэн хэрэгжүүлдэггүй байдал түгээмэл байдаг байна. Энэ нь авлигын эрсдэлийг нэмэгдүүлж, урьдчилан сэргийлэхэд дотоод хяналтыг үр дүнтэй зохион

<p>төсвийн хяналт /аудит/-ыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтоох;”, 1.2.6-д “төрийн нийтийн өмчийг зохистой ашиглах, зарцуулахад тавих хяналтыг боловсронгуй болгох” гэж тодорхойлсон.</p> <p>Дээрх үзэл баримтлалын хүрээнд төрийн санхүү, төсвийн хяналтыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх, татвар болон татварын бус орлого, байгалийн баялгийн ашиглалтаас бүрдсэн нийтийн өмчийг зохистойгоор төлөвлөх, тайлагнах, ашиглах, зарцуулах үйл ажиллагаанд тавих хяналтын эрх зүйн үндсийг тогтоох зорилгоор Төрийн аудитын тухай хуулийг шинэчлэн баталсан.</p>	<p>авах ажиллагаатай холбоотой 31.4 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрчээ.</p> <p>Үндэсний аудитын газраас "Гадаад зээлийн хөрөнгийн эх үүсвэрээс дамжуулан зээлдүүлсэн зээлийн хугацаа хэтэрсэн, эргэн төлөлт зогссон, эзэн холбогч тодорхойгүй, олон болсон болсон гэх зэрэг нийт 533.9 тэрбум төгрөгийн авлагыг барагдуулах талаар арга хэмжээ аваагүй байна.</p>	<p>байгуулан ажиллах шаардлагатайг харуулж байна.</p>
<p>ЗЕХ-ийн 103 дугаар зүйлийн 103.1.Иргэн, хуулийн этгээдийн хохирлыг барагдуулсны улмаас өөрт учирсан хохирлыг захиргааны байгууллага Иргэний хуулийн 498.5-д заасны дагуу гэм буруутай албан тушаалтнаар буцааж төлүүлнэ.</p> <p>103.2.Энэ хуулийн 103.1-д заасан үүргийг тухайн захиргааны байгууллагын дээд шатны байгууллагын дотоод аудитын нэгж хариуцна.</p> <p>103.3.Энэ хуулийн 103.2-т заасан дээд шатны байгууллагын дотоод аудитын нэгж байхгүй бол гэм буруутай этгээдээр хохирлыг төлүүлэх үүргийг төрийн аудитын байгууллага хариуцна.</p>	<p>ҮАЕГ-аас хохирол нөхөн төлөх үүргийн хэрэгжилтийг хангаж төрд урчирсан хохирлын дүн, түүнийг барагдуулсан байдал зэргийг ерөнхий дүнгээр тайлагнаж ирсэн.</p>	<p>Аудитын байгууллага болон төрийн байгууллагаас аль байгууллагын хэн гэж албан тушаалтны буруутай албан тушаалтны улмаас төрд хэчнээг төгрөгний хохирол учирсан, хохирлын хэдэн төгрөгийг хэрхэн барагдуулсан зэрэг тайлан мэдээг ил тайлагнах зохицуулалтыг Шилэн дансны хуульд зааж өгөх</p>

2.2.16.ТӨСВИЙН БОЛОН ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Тус хуулиар өнөөдрийн Монгол Улсын төсөв, түүний зарчим, тогтолцоо, бүрэлдэхүүн, ангиллыг тогтоож, төсвийн тусгай шаардлагыг хэрэгжүүлэх, төсвийн харилцаанд оролцогчийн эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлж, төсөв боловсруулах, батлах, зарцуулах, бүртгэх, тайлагнах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулж байна. Монгол Улсын Төсвийн тухай хууль болон бусад холбогдох хуулиудад төсвийн зорилгын хүрээнд нийгэм, эдийн засгийн үр ашиг, тогтвортой хөгжил, баялгийн хуваарилалт, тогтвортой байдал, өрийн удирдлага, ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо зэргийг тодорхой зааж өгсөн нь төсвийн төлөвлөлт, хэрэгжилт хангалттай байх боломжийг бий болгожээ.

Төрийн төсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааг Төсвийн тухай хууль, төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Өрийн удирдлагын тухай хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулж байгаа бөгөөд энэ нь Монгол Улсын төсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай байх шаардлыг бүрэн хангаж чадахгүй байна.

Энэ хуульд батлагдсан үеэс хойш өнөөдрийг хүртэл хугацаанд 53 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд тэдгээрийг агуулгын хувьд нэгтгэн дүгнэж, дүн шинжилгээ хийж үзвэл 40 удаагийн нэмэлтээр 100 гаруй зүйл, заалт нэмсэн бол, 28 удаагийн өөрчлөлтөөр 200 гаруй зүйл, заалтыг өөрчлөн найруулсан байна. Мөн хуулийн зарим зүйл заалтыг хүчингүй болгох өөрчлөлтийг 18 удаа, зарим зүйл заалт хасах өөрчлөлтийг 13 удаа оруулжээ.

Харин Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд батлагдсанаас хойш 13 удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан байх бөгөөд энэ өөрчлөлтүүдээр хуулиар тогтоосон төсвийн тусгай шаардлагын хэрэгжих боломжийг байнга алдагдуулж ирсэн байна.

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
6.1.3.Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн төсвийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байх	хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.4-т заасан Засгийн газрын өрийн үлдэгдлийг тогтоосон төсвийн тусгай шаардлагыг нэгдүгээрт , хувь хэмжээгээр, хоёрдугаарт , дагаж мөрдөх хугацаагаар нь, гуравдугаарт , улсын өрийн хувь хэмжээнд тоон хязгаар тогтоож байсан зохицуулалтыг Засгийн газрын өр хэмээн явцуу агуулгаар тодорхойлж, улмаар Засгийн газрын өрд хамаарах бүрэлдэхүүнээс зарим өрийг хасаж тооцох агуулгаар, дөрөвдүгээрт , удаа дараа өөрчилж, өрийн хэмжээг хянах боломжийг алдагдуулах, улсын төсвийн төсвийн тусгай шаардлагын үйлчлэлийг түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх үндэслэл нэмэх замаар төсвийн алдагдлыг нэмэгдүүлэх эрсдлийг	Макро эдийн засгийн төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг хангах тал дээр хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн хуулийн хүрээний зохицуулалтуудыг чанд мөрдөж, улс төрийн нөлөөг багасгах.

	хуулиар дэмжсэн нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг оруулж иржээ.	
<p>5.1.Төсөв нь Улсын болон Аймаг, нийслэл, хотын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байх бөгөөд төсвийг төлөвлөх, батлах, хэрэгжүүлэх, тайлагнахад дараах зарчмыг баримтална:</p> <p>...5.1.4.ил тод байдлыг хангасан байх;</p> <p>... 6.5.Энэ хуулийн 5.1.4-т заасан төсвийн ил тод байдлыг хангасан байх зарчмыг дараах байдлаар хэрэгжүүлнэ:</p> <p>6.5.1.төсөв хэлэлцэх, батлах үйл ажиллагааг нийтэд нээлттэй байлгаж, төсвийн төлөвлөгөө, гүйцэтгэл, тайлагналын талаар тогтоосон хугацаанд нийтэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй байдлаар мэдээлэх;</p> <p>6.5.2.төсвийг төлөвлөх, бүрдүүлэх, хуваарилах, тайлагнах үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоог хангах;</p> <p>6.5.3.төсвийн гүйцэтгэл, зарцуулалт нь батлагдсан төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжиж байгаа эсэхэд олон нийт хяналт тавих боломжоор хангах;</p> <p>6.5.4.төрөөс үзүүлж байгаа аливаа ажил, үйлчилгээ, хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ, тэдгээрийн хүрээнд худалдан авч байгаа бараа, ажил, үйлчилгээнд олон нийт хяналт тавих боломжоор хангах;</p> <p>6.5.5.хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний ач холбогдлын эрэмбэ, хэрэгжүүлэх дараалал, арга замыг тодорхойлох шийдвэрт</p>	<p>Манай улс Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл (ТТБЗ)-ийн дүрэм журмуудыг 2017 оны 12 дугаар сард УИХ-аар баталж, 2018 оны 10 дугаар сард зөвлөлийг албан ёсоор байгуулсан. Энэ нь төсвийн хяналтыг сайжруулах чухал алхам болсон. Гэвч ОУВС-гийн үзэж буйгаар ТТБЗ-ийн хараат бус байдал хангалтгүй байна. Түүнчлэн 2018 оны хөндлөнгийн судалгаанд ТТБЗ-ийн хэд, хэдэн дутагдалтай талуудыг дурьдсан ба олон улсын жишигтэй харьцуулах замаар эдгээрийг сайжруулах зөвлөмжүүдийг өгсөн байна</p> <ul style="list-style-type: none"> - худалдан авах ажиллагааг хуульд заасан бүрэлдэхүүнээр зохион байгуулаагүй, - үнэлгээний хорооны гишүүнээр нэг албан тушаалтныг олон давтамжтай ажиллуулдаг, - үндэслэлгүйгээр төлбөр хураамж тогтоосон, <p>эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг хадгалах харилцаанд хувийн ашиг сонирхол үүссэн</p>	<p>Төсвийн ил тод байдал, хариуцлагыг хангах хүрээнд ажиллаж буй Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийг чадавхжуулах, энэ талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох</p>

<p>олон нийтийн саналыг харгалзан үзэх;</p> <p>6.5.6.төсвийн асуудлаар иргэд, төрийн бус байгууллагаас гаргасан санал, дүгнэлтийг эрх бүхий этгээд нь шийдвэртээ хэрхэн тусгасан тухай, төсвийн үйл ажиллагаан дахь олон нийтийн оролцоог хангаж ажилласан дүнг тэдэнд тухай бүр мэдээлж байх.</p> <p>10.2.Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын төлөвлөлтийг сайжруулах, түүний тайлагналт, ил тод байдлыг хангах, олон нийтийн хяналтыг хэрэгжүүлэх зорилготой татвар төлөгчдийн төлөөлөл бүхий төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод болон салбарын эрдэмтдээс бүрдсэн 9 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй орон тооны бус төсөв, санхүү, эдийн засгийн үндэсний зөвлөлийг Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулж ажиллуулна.</p> <p>10.3.Энэ хуулийн 10.2-т заасан үндэсний зөвлөл нь төсвийн төсөл болон улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний төслийг хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ Засгийн газарт хүргүүлнэ.</p>		
--	--	--

2.2.17.БАНКНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЭРЭГЖИЛТ

Хуулийн зүйл, заалт	Хэрэгжилт	Анхаарах зүйлс
<p>Авлигын эсрэг хууль, нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу нийтийн албан тушаалтан оффшор бүсэд хуулийн этгээд байгуулах, данс эзэмших, мөнгөн хөрөнгө</p>	<p>Нийтийн албан тушаалтны хувийн ашиг сонирхол, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд албан тушаалтан, түүний хамаарал бүхий этгээдүүдийн банкны данс, гүйлгээтэй холбоотой мэдээллийг гаргуулан авах боломжийг хуульчлан тогтоогоогүй нь албан тушаалтны үндэслэлгүйгээр</p>	<p>Иймд Банкны тухай хуульд холбогдох нэмэлтийг оруулах шаардлагатай байна.</p>

<p>байршуулахтай холбоотой хориглолт, хязгаарлалтын хэрэгжилтэд хяналт тавих, зөрчлийг илрүүлэх чиг үүрэгтэй холбогдуулан, албан тушаалтны банкны дансны орлого, зарлагын гүйлгээг хянан шалгах зорилгоор холбогдох мэдээллүүдийг шалган тогтоох зайлшгүй нөхцөл байдал бий болж байна.</p>	<p>хөрөнгөжих гэмт хэрэг, нуугдмал хөрөнгийг илрүүлэх ажиллагаанд томоохон бэрхшээл учруулж байгаа ба тухайн албан тушаалтны зөвхөн өөрийн гарган өгч буй мэдээллээр хязгаарлагдах, хяналт шалгалтын үйл ажиллагаанд шаардлагатай хөндлөнгийн нотолгоог бүрэн цуглуулах боломжгүй, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүрэн гүйцэд шалгах, үндэслэлгүй хөрөнгөжих, нуугдмал хөрөнгийг илрүүлэх үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байна.</p>	
---	--	--

3. ДҮГНЭЛТ

Авлига нь ард иргэдээс төрд итгэх итгэлийг бууруулж, нийгэм, сэтгэл тэгш бус ханамжгүй байдлыг бий болгохын зэрэгцээ улс орны хөгжил, дэвшилд саад учруулагч нийгмийн сөрөг үзэгдлүүдийн нэг мөн. Тиймээс ч улс орон бүр нийгмийн энэ тахалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудалд хүн хүч, санхүүгийн нөөцөө зарцуулсаар ирсэн бөгөөд түүнтэй тэмцэх үйл ажиллагааг илүү үр ашигтай байлгахыг чармайж ирсэн. Үүний нэг нь тухайн улс орны хууль тогтоомжийн нийцэл, хэрэгжилтийн үр нөлөөний асуудал яах аргагүй мөн.

Манай улсад эрх зүйн шинэчлэл, шинэтгэлийн үйл явц тодорхой үе шаттайгаар хэрэгжиж ирсний үр дүнд бид нийгмийн амин чухал харилцааг хууль тогтоомжоор зохицуулах зорилтыг тухай бүр хангаж ирсэн.

Монгол Улсын авлигатай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх ажил жилээс жилд сайжирч, НҮБ-аас Монгол Улс энэ чиглэлд тогтвортой, байнга ажиллаж байна гэж үнэлсэн ч хууль тогтоомжийн нийцэл, харилцан хамаарал, хэрэгжилтийг хангах зэрэгцээ шаардлага байгаасаар байгааг авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэж буй зарим хуулийн хүрээнд фокуслан судалсан болно.

Энэ хүрээнд авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох зарим саналыг нэгтгэн харууллаа. Үүнд:

1. Нийтлэг үйлчилгээ үзүүлдэг эрүүл мэнд, боловсрол, зам, тээвэр, уул уурхай, хэвлэл мэдээлэл, спортын зэрэг салбарын хувийн хэвшлийн болон орон нутгийн захиргааны байгууллагын үйлчилгээ үзүүлэх, мэргэжил, тусгай мэдлэгийн хүрээнд дүгнэлт магадалгаа гаргах, эрх бүхий нийтлэг үйлчилгээний албаны ажилтан, хамтын шийдвэр гаргах чиг үүрэг бүхий аливаа хороо, комиссын гишүүн, дарга нар авлигын эрсдэл бүхий субъектүүд мөн тул Авлигын эсрэг конвенцийн шаардлагыг хангах хүрээнд авлига, ашиг сонирхлын гэмт хэрэг, зөрчлийн субъектийн цар хүрээг өргөтгөж, “нийтийн албан тушаалтан” хэмээх ойлголтод хамааруулах;

2. Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5-д “хамаарал бүхий этгээд” гэх нэр томъёонд нийтийн албан тушаалтны “хүүхэд, түүний гэр бүлийг” хамааруулан тусгах;

3. Авлигын болон ашиг сонирхлын зөрчлийн шинжтэй зарим идэвхгүй хэлбэрийн гэмт үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох;

4. Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт заасан авлигын гэмт хэргийн томъёолол, харилцан хамаарал, логик дарааллыг эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан бусад гэмт хэргийг томъёолж буй аргачлалаар, Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцод нийцүүлэн шинэчлэн найруулах шаардлагатай гэж үзэж байна. Ингэснээр албаны эрх нөлөөг урвуулан ашиглах гэмт үйлдэл, эс үйлдлийг өөр төрлийн буюу бие даасан гэмт хэрэг болгон зүйлчлэх боломж бүрдэнэ

5. Нийтийн албан тушаалтан нь бусад ердийн субьекттэй гэмт хэрэгтэй харьцуулан авч үзэхэд илүү ёс зүй, үүрэг, хариуцлагын өндөр түвшний шаардлага зөрчдөг, зөвхөн хувь хүнд төдийгүй нийгэмд сөрөг үр дагавар үүсгэдэг нийгмийн хор аюулын шинжээрээ их байх тул энэ төрлийн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг нэмэгдүүлэх, эсхүл зарим улсын жишгийн дагуу Авлигын гэмт хэрэгт хөөн хэлэлцэх хугацаа хэрэглэхгүй байх зохицуулалтыг бий болгох;

6. Авлигаас урьдчилан сэргийлэх зорилтын хүрээнд арилжааны телевизийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн эзэмшигч болон хөрөнгө оруулагчдийн мэдээллийг ил тод болгох асуудлаар эрх зүйн зохицуулалт бий болгох;

7. Авлигын эсрэг хуульд “Авлигатай тэмцэх газрын тухайн жилийн төсвийг өмнөх оны батлагдсан төсвийн хэмжээнээс бууруулан батлахыг хориглоно” гэсэн хуулийн заалтыг сэргээж хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;

8. Төрийн үйлчилгээ авсан иргэд, байгууллагын судалгаанд тулгуурлан төрийн байгууллагын шударга байдлын түвшинд 2 жил тутамд үнэлгээ хийж, олон нийтэд мэдээлэх үйл ажиллагааг жил тутам хэрэгжүүлж байхаар өөрчлөх;

9. АТГ-ын хяналт шалгалтын чиг үүргийн хүрээнд Авлигатай тэмцэх газрын даргад бүх нийтээр дагаж мөрдөх захиргааны хэм хэмжээний актыг батлах эрхийг олгох;

10. Төсвийн орлого, түүний зарцуулалт, гадаадын зээл, тусламж, түүний хуваарилалтыг олон нийтэд тухай бүр нь мэдээлэх, зарцуулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төрийн болон нийтийн албаны үйл ажиллагааны ил тод, хариуцлагатай байдлыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт, тайлагналтыг боловсронгуй болгох;

11. Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 онд баталсан Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд зааснаар гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар мэдээлэх нь иргэний үүрэг юм. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль болон Авлигын эсрэг хуулийн 8 дугаар зүйл хоёрын зөрүүтэй байдлыг арилгах;

12. Хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.5-д “Нийтийн албанд томилогдохоор нэр дэвшсэн этгээдийн хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлгийг томилох эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан хүлээн авч Авлигатай тэмцэх газарт хүргүүлнэ.” гэж заасны дагуу ХАСУМ-ийг АТГ-т хянуулалгүйгээр томилсон байгууллага, албан тушаалтан хуульд заасан энэ үүргээ биелүүлээгүй тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг хуульчлах;

13. Төрийн албаны харилцаанд алба хаагчдын цалин хөлс, нийгмийн баталгааны эрс ялгаатай байдал нь авлига, ашиг сонирхлын гэмт хэрэг, зөрчлийг тодорхойлох, шалган шийдвэрлэх явдалд тэгш буй байдал үүсгэх, иргэдийн эрх, эрх чөлөөг зөрчих, сөрөг нөлөөлөл бий болгож байгааг арилгаж, зарим төрлийн харилцаанд нийтлэг зохицуулалттай стандарт тогтоохоор заах, мөн албаны онцлогоос хамаарах тусгай эрх зүйн зохицуулалтын хүрээг хуулиар нарийвчлан зааж өгөх шаардлагатай. Тухайлбал, төрийн албан хаагчдын цалин хөлсний харилцан адилгүй байдал нь “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчил гаргасан нийтийн албан тушаалтанд Авлигын эсрэг хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т заасан “...энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах,” ...хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх зөрчлийг шийдвэрлэхэд учир дутагдалтай. Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан болон хариуцлага гарцаагүй байх, зөрчил үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, зөрчлийн шинж, хохирлын хэр хэмжээнд тохирсон байх зарчмыг баримтлан нийтийн албан тушаалтны “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчлийн шинжийг тэдгээрийн албан тушаалын цалин хөлсний орлогоор бус хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан, хариуцлага хүлээлгэхээр өөрчлөх;

14. Төрийн улс төрийн албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагын тухай хуулийг баталж, эрх, үүргийн хэрэгжилтийг бодитой болгох, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд төрийн өндөр албан тушаалтны халдашгүй байдлын зохицуулалт үйлчлэхгүй байх хэмжээнд хүртэл холбогдох хуулиудад өөрчлөлт оруулах;

15. Төрийн албаны тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжид заасан болзол шалгуурыг хэрхэн хангаж байгаа, сонгон шалгаруулалтад орж тэнцсэн, нөөцөд авагдсан эсэх, тухайн ажлын байранд тавигдах, шаардлага, шалгуур үзүүлэлтийг хангаж байгаа эсэхэд болон төрийн албанаас чөлөөлөгдсөн, халагдсан этгээд дахин өөр албан тушаалд томилогдохоор нэр дэвшсэн байдалд хяналт

тавих, Төрийн албан хаагчийн улсын нэгдсэн тоо бүртгэлийн системтэй ХАСУМ-ийн цахим системийг уялдуулж, хяналтын механизмыг сайжруулах;

16. Төрийн албаны тухай хуулиар “төрийн албаны шинэтгэлийн бодлого, стратеги, хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтийн явц, үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, түүний үр дүнг дээшлүүлэх асуудлыг эрхлэн гүйцэтгэх” бүрэн эрхийг Засгийн газар, ТАЗ хоёрт давхардуулан олгосн зохицуулалтыг өөрчлөх;

17. Авлигын эсрэг хуульд гэрч, хохирогч болон албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах, биечилсэн хамгаалалт хийх үед байгууллагын аюулгүй байдлыг хариуцах чиг үүрэг бүхий албан хаагч галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх үндэслэл тусгагдаагүй тул энэ эрхийг баталгаажуулах аюулгүй байдал, хяналт шалгалт, нууцын албаны эрх бүхий албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа галт зэвсэг, бие хамгаалах тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх эрхийг олгох;

18. Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох, ямарваа улс төрийн албан тушаал эрхлэхийн төлөө сонгууль явагдах үеэр нэр дэвшигч, улс төрийн намыг дэмжиж, эсвэл эсэргүүцэж үг хэлсний төлөө, ерөнхий болон тусгай сонгуулийн үеэр хэн нэгэнд ажилд оруулж өгөх болон бусад ашиг амласан этгээд нь авлигын хэргээр хариуцлага хүлээдэг болгох;

19. Авлигын гэмт хэрэгтэй шийдвэртэй тэмцэхэд хорих эсхүл торгох ял шийтгэлийг сонгох үндэслэл, нөхцөлийг тухайн гэмт хэргийн шинж, хүнд хөнгөний байдлаас хамаарч шатлалтайгаар тогтоодог зохицуулалтыг бий болгох хэрэгтэй байна. Түүнчлэн авлигын хэрэгт тэнсэх албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхгүй байх зэргээр ялын бодлогыг чангатгах;

20. Авлигын эсрэг хууль, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд заасан зөрчлийн хувьд хөөн хэлэлцэх хугацааг тогтоон, хязгаарлаагүй. Гэвч шүүхийн практикт энэ төрлийн зөрчлийг Төрийн албаны тухай хуульд заасан сахилгын зөрчилтэй адилтган, хөөн хэлэлцэх хугацааг нэг жилээр авч үзэх практик тогтож байгаагаас гадна авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн шинж чанартай уялдаагүй, зөрчил гаргасан албан тушаалтан хариуцлагаас гадуур үлдэх эрсдэлийг бий болгон, хуулийн үндсэн зорилгыг алдагдуулж, хяналт шалгалтын ажлын үр дүнд сөргөөр нөлөөлж байгаа тул авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн хөөн хэлэлцэх хугацааг нэг мөр ойлгуулахаар зохицуулалтыг залруулах;

21. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 9.6 дугаар зүйлд “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд ач холбогдол бүхий нөхцөл байдлыг мэдэж байгаа хүнийг гэрч” гэнэ гэж тодорхойлоод гэрч нь хуулийн байгууллагын дуудсанаар хүрэлцэн ирж, хэргийн талаар өөрийн мэдэх зүйлийг үнэн, зөв мэдүүлэх үүрэгтэй гэж заасан боловч Төрийн аудитын тухай хуулийн 38.6-д “Монгол Улсын ерөнхий аудиторыг УИХ-ын зөвшөөрлөөр, төрийн аудитын байгууллагын бусад албан хаагчийг Монгол Улсын ерөнхий аудиторын зөвшөөрлөөр гаргасан аудитын тайлан, дүгнэлттэй нь холбогдуулан хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулж байгаа байгууллага, албан тушаалтан гэрчийн мэдүүлэг авч болно” гэсэн зохицуулалт нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогч, хэрэгжүүлэгч биш субъектээс мөрдөн шалгах ажиллагааны зөвшөөрөл авах зохицуулалт тогтоосон асуудал харагдаж байна. Иймд УИХ-ын тухай хууль болон Шүүх, Прокурор, Тагнуул, Төрийн аудитын тухай хуулиудад байгаа заалтуудыг хасах;

22. ЭХХштХ-ийн 45 дугаар бүлгийн хэрэгжилтийг хангахын тулд хүний зөрчигдсөн эрхийг сэргээхдээ “мөрдөгч, прокурор болон шүүгчийн буруутай эсэхээс үл хамааран төр хариуцан арилгах” үүргийг тодорхой болгох. Тухайлбал, ЭХХштХ-ийн 45 дугаар бүлгийн гарчиг болон зарим зүйл хэсэгт 2020 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн “хууль зөрчсөн ажиллагааны улмаас” гэсэн томъёоллыг хүчингүй болгох, Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай

гэж судлаач нар үзсэн⁴⁵ байна. Түүнчлэн хэрэг бүртгэлтийн хэргийг хаах, эрүүгийн хэргийг хэрэгсэхгүй болгохын өмнө бие даасан, хараат бус хороо шийдвэрийг хянадаг тогтолцоог хуулийн байгууллагын бүтцэд бүрдүүлэх. Энэ боломжийг бүрдүүлэх өөрчлөлтийг Авлигын эсрэг хууль, ЭХХШТХ-д оруулах

23. Хохирогч, нэхэмжлэгч тогтоогдоогүй, мөн нэргүй гомдол, мэдээлэлд хамаарах хохирогчийн эрхийг хөндлөнгийн, хараат бус этгээдэд шилжүүлж болох заалтыг хуульд оруулах;

24. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн Хорин хоёрдугаар бүлгийн зарим зүйлд заасан авлигын гэмт хэрэг, Хорин есдүгээр бүлэгт заасан Хүн төрөлхтний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэргийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэхгүй байх, авлигын хэргийг түргэн шуурхай шийдвэрлэх, мэргэшсэн шүүгчээр шийдвэрлүүлэх үүднээс давж заалдах шатны шүүх анхан шатны журмаар шийдвэрлэдэг байх, давж заалдах эрхийг Улсын дээд шүүхэд хангахтай холбоотой нэмэлт оруулах шаардлагатай;

25. Мөнгө угаахтай тэмцэх хууль тогтоомж зөрчсөн хуулийн этгээдэд үр нөлөөтэй, ижил тэгш захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага оногдуулдаг байх, мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд бэлэн бус гүйлгээг заавал тайлагнах, тайлагнаагүй тохиолдолд хариуцлага тооцох талаар хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хэрэгтэй байна. Түүнчлэн Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэгтэй ТЕГ, ЦЕГ, ГЕГ, Хилийн алба, Ерөнхий прокурорын газар, Монгол банк, СЗХ зэрэг байгууллагууд дээр нэмж Татварын ерөнхий газрын үйл ажиллагааг нягт уялдуулах хэрэгтэй. Тиймээс Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тухай хуульд мэдээлэх үүрэгтэй этгээд гэдэгт Татварын ерөнхий газрыг багтааж оруулах шаардлагатай. Мэдээлэх үүрэгтэй этгээд нь хуулиар хүлээсэн дээрх үүргийг хэрэгжүүлэхэд гар аргаар хяналт хийх боломжгүй ба харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэх, гүйлгээний хяналт хийхэд тусгай автоматжуулсан программыг ашиглах шаардлагатай. Программыг үр дүнтэй ашиглахын тулд харилцагч таньж мэдэх ажиллагааг бүрэн хийж харилцагчийн эрсдэлийг үнэлэн судалгаа хийж харилцагчийг албан тушаал, бизнесийн чиглэл, гүйлгээний онцлогоор нь төрөлжүүлэн тохирсон хяналтын дүрмүүдийг боловсруулах нөхцөлийг бүрдүүлэх;

26. Шилэн дансны хуулийн дагуу холбогдох байгууллагууд цахим сайтдаа 5 сая төгрөгөөс дээш орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг долоо хоногийн дотор байршуулахаар заасныг нийт орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг гэж өөрчлөх;

27. Шилэн дансны нэгдсэн цахим хуудасны мэдээлэл байршуулах хандалтын системийг санхүү, төрийн сан, хөрөнгө оруулалт, худалдан авах ажиллагааны болон хуулийн үйлчлэлд хамрагдаж буй байгууллагуудын санхүүгийн болон дотооддоо хөтөлж буй программ хангамжтай холбох замаар мэдээлэл байршуулах үйл ажиллагааг албан тушаалтнаас хамааралгүй байдлаар зохион байгуулах;

28. Сонгогдсон болон томилогдсон төрийн өндөр албан тушаалтанд хариуцлага тооцох үндэслэл, журмыг тодорхой болгож, Улс төрийн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх тухай хуулийг батлах;

29. Уул уурхайн салбарт ил тод байдлыг хангах, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг гаргахгүй байх нэг чухал зохицуулалт нь АМТХ-ийн 48 дугаар зүйлд заасан ил тод байдлын тайлан юм. Энэхүү зохицуулалт нь практикт үр дүнгээ өгч байгаа учир улам бүр боловсронгуй болгож, илүү үр дүнтэй, бодитой хэрэгжих гарцыг нээж, энэхүү харилцааг тусгайлан зохицуулдаг тусгай эрх зүйн актыг батлан гаргах;

---

⁴⁵ Нээлттэй нийгэм форум. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 45 дугаар бүлгийн хэрэгжилт. Судалгааны тайлан. УБ.,2021 он.

30. Боловсролын салбарыг улс төрийн нөлөөнөөс ангид байлгах, бүх талуудын ёс суртахууныг дээшлүүлэх зэрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах механизмыг сайжруулах, хяналтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор сургалтын хөтөлбөрт үнэт зүйл, шударга ёс, авлигын эсрэг боловсролыг тусгах НҮБ-ын Авлигын эсрэг конвенцын урт хугацааны стратегийн хүрээнд суралцагчид болон эцэг, эх, асран хамгаалагчдын шаардах эрхийн хэрэгжилтийг нэмэгдүүлэх;

31. Аудитын байгууллага болон төрийн байгууллагууд ямар байгууллагын хэн гэж албан тушаалтны буруутай албан тушаалтны улмаас төрд хэчнээн төгрөгийн хохирол учруулсан, хохирлын хэдэн төгрөгийг хэрхэн барагдуулсан зэрэг тайлан мэдээг ил тайлагнаж зохицуулалтыг Шилэн дансны хуульд зааж өгөх нь зүйтэй;

32. Макро эдийн засгийн төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг хангах тал дээр хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн хуулийн зохицуулалтыг чанд мөрдөж, шийдвэр гаргалт дах улс төрийн нөлөөг багасгах;

33. Төсвийн ил тод байдал, хариуцлагыг хангах хүрээнд ажиллаж буй Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийг чадавхжуулах, энэ талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох г.м.

Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд холбогдох хууль тогтоомжийн өнөөгийн байдал, эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилтийн байдалд хийсэн үнэлгээний дүнд тулгамдсан асуудлыг нэгтгэн дүгнэвэл хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох чиглэлээр анхаарах зүйлс цөөнгүй байна. Үүнд:

Нэг.Хуулиудад хэрэглэж буй нэр томъёоны нийцэл хангагдаагүйн улмаас авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг зөрчил, ашиг сонирхлын зөрчлөөс иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах боломжийг хязгаарлах байдал үүсгэж байна. Тухайлбал,

1.1.Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн зорилтод *“нийтийн албаны үйл ажиллагааг нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэх нөхцөлийг баталгаажуулах”* гэж заасан ч хуулийн нэр томъёо болон үйлчлэлд хамаарах этгээдийг тодорхойлохдоо хуулийн үйлчлэлийг явцууруулсан байна. Нийтийн албаны үйл ажиллагаа гэдгийг тус хуульд заасан нийтийн албан тушаалтны үйл ажиллагаагаар хязгаарласнаар нийтийн албан дахь нийтийн ашиг сонирхлын зөрчлийг хязгаарлах, зохицуулах боломжийг хязгаарласан байна.

1.2.Төрийн албаны тухай хуулийг төрийн албаны мэргэшсэн, тогтвортой, ил тод, хариуцлагатай байх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх, төрийн албаны төв байгууллага, төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал, нийгмийн баталгааг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилттойгоор баталсан боловч хуулийн холбогдох зүйл заалтаар төрийн албаны харилцаанаас улс төрийн албан тушаалтнуудыг тусгаарласан нь хуулийн шаардлага нэгдмэл байдлаар хангагдах боломжийг хязгаарлаж байна.

1.3.Гэмт хэрэг, зөрчлийн улмаас бусдад үүсэж буй сөрөг үр дагаврыг холбогдох хуулиудад гэмт хэрэг зөрчлийн улмаас учирсан хохирол, хор уршиг, эдийн бус гэм хор, сэтгэцэд учирсан хор уршиг зэргээр тодорхойлж, түүнийг арилгах арга замыг тодорхойлсон боловч сэтгэл санааны хохирлыг ямар тохиолдолд хэрхэн тодорхойлох, хэрхэн барагдуулах асуудал өгөөг хүртэл зохицуулалтгүй байна.

Хоёр. Хуулиудад авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэн, түүнийг таслан зогсооход чиглэсэн зохицуулах болон хамгаалах хэм хэмжээ харьцангуй хангалттай түвшинд хуульчлагдсан байна. Гэхдээ хууль

тогтоомжийн бичилтийн техник, агуулгын илэрхийлэмжийн оновчтой бус байдлаас хуулиуд зорилтынхоо хүрээнд хэрэгжих боломжийг хязгаарласан тохиолдол цөөнгүй байна. Тухайлбал,

2.1.Хууль тогтоомжууд дийлэнхдээ эрх, үүрэг, хариуцлага, хориглох зүйл, үйл ажиллагааны хэлбэр зэрэг материаллаг нөхцөлийг хуульчилсан байх нь түгээмэл байна. Харин тэдгээрийг хэрэгжүүлэгч этгээд эрх хэмжээний хүрээнд шийдвэрлэх асуудлын процессын зураглал хийгддэггүй, ил тод байдал хангагддаггүй байдал нь хуулийн хэрэгжилт хангагдахгүй, нийтийн албан тушаалтнууд авлига, ашиг сонирхлын зөрчил гаргах нөхцөл байдлыг үүсгэж байна.

2.2.Хууль тогтоомжуудад заасан авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэн, түүнийг таслан зогсоход чиглэсэн хуулийн зарим зохицуулалт тоочилтын буюу жагсаалтын зарчмаар бичигдсэнээр хуулийн үйлчлэлийг явцууруулах, зарим зүйлийг тоочилгүй үлдээх зэрэг сөрөг үр дагаврыг үүсгэсэн байна. Иймд хууль тогтоомж дахь аливаа ойлголт, түүнд хамаарах этгээдийг тодорхойлохдоо тоочилтын буюу жагсаалтын зарчмаас татгалзаж агуулга, мөн чанарыг илэрхийлсэн бичилт ашиглах нь зүйтэй байна.

Гурав. Хууль тогтоомжуудад нийцлийн шинжилгээ хийх явцад хуулийн хэрэгжилтийн талаарх судалгаа, тайланг өргөнөөр ашигласан бөгөөд тэдгээрт дурдсанаар авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэж буй гол шалтгаан нөхцөл нь төр, хувийн хэвшлийн нийтлэг үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй, чанарын тэгш бус байдал, ил тод бус байдал, үйлчилгээ үзүүлэгчийн ур чадвар, ёс зүй, шуурхай байдлын хангалтгүй байдал нь авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх хөрс суурь болсоор байна. Иймд хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах хүрээнд дараах арга хэмжээг системтэйгээр хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Үүнд:

1.Боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамж зэрэг нийтлэг үйлчилгээний салбарт үйлчилгээний чанар хүртээмж, шуурхай байдлыг нэмэгдүүлэх;

2.Нийтлэг үйлчилгээний ил тод байдлыг хангах, нийтлэг үйлчилгээний алба хаагчдын ур чадвар ёс зүйн шаардлагыг дээшлүүлэх;

3.Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх, таслан зогсоох үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх нь зүйтэй.

Хууль хэрэгжүүлэх явцад дээрх шаардлага бүрэн хангагдаагүйгээр хүнд суртал үүсэж, улмаар авлига, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Хууль, тогтоомжуудыг нийцэл, хэрэгжилтийн байдлыг сайжруулах саналыг нэгтгэн үзвэл:

ЗӨВЛӨМЖ

Судалгааны үр дүнг үндэслэн дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийг зөвлөмж болгож байна:

1. Авлига ашиг сонирхлын зөрчлийг зөвхөн төрийн албаны хүрээнд бус нийтийн эрх зүйн болон хувийн хэвшлийн хуулийн этгээдийн хүрээнд өргөн агуулгаар авч үзэх;

2. Судалгааны ажлын үндсэн хэсэгт хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах хүрээнд гаргаж тавьсан саналуудыг хууль тогтоомжид тусгах замаар авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх;

3. Хууль тогтоомжид консолидаци буюу төрөлжүүлэн нэгтгэж хуульчлах системчлэлийг хийх замаар ойлголтын нэгдмэл байдлыг хангах, энэ талаар судалгааны ажлыг системтэйгээр хэрэгжүүлэх;

4. Хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтийг дараах процедурын дагуу хангах үйл явцын зураглалыг хийж хэрэгжилтийн үр нөлөөг сайжруулах;

5. Хүнд суртал нь авлигын урьдач нөхцөл болдог бөгөөд хүнд суртлаас үүдэн хүн ам авлигад өртөх хандлага үүсдэг гэж үзвэл судалгааны үр дүнгээр авлига, хүнд суртал нь нийлбэр дүнгээрээ Орхон аймгийн хэмжээнд тулгамдаж буй нэн тэргүүний асуудал төдийгүй, хүн амын дунд нийтлэг үзэгдэл мэтээр ойлгогдох болжээ. Иймд авлигад өртөмтгий салбаруудын ажиллагсдын эрх үүргийн хуваарилалтыг тэгшитгэх, нийгмийн баталгааг хангах, үйл ажиллагааны хяналт, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулах, эрүүл мэнд болон боловсролын салбарын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;

6. Авлигад өртсөн иргэн, албан тушаалтан, аж ахуйн нэгж байгууллага, хуулийн этгээдүүдийн талаарх мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй мэдээлж, хариуцлагын тогтолцоог нэмэгдүүлэх. Авлига, хээл хахууль, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх, мөнгө угаах зэрэг санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, гэмт хэргийн эрсдэлийг бууруулах зорилгоор холбогдох мэдээллийг тодорхойлох, цуглуулах, тайлагнах, олон нийтэд хүргэж мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлсэн, энэ салбарын дэлхийн чиг хандлага, хөгжлийн бодлоготой уялдуулах;

7. Иргэдийн хувьд авлигын эсрэг мэдээлэл өгөх эрмэлзлэл бараг тэнцүү хувьтай байдаг ба дийлэнх иргэд авлигын эсрэг мэдээллийн талаар хаана хандахаа мэддэггүйгээс мэдээлэл өгөх нь бага байдаг бөгөөд авлигын эсрэг хийх тэмцлийг иргэд, олон нийтийн байгууллага манлайлах нь зүйтэй бөгөөд авлигын эсрэг мэдээлэл өгөх боломжоор иргэдийг хангах, мэдээллийн үнэ цэнийн үнэлэмжийг бий болгох, тэдний аюулгүй байдал, эрх ашгийг хамгаалах, авлигын эсрэг олон нийтийн оролцоог хангасан төрийн болон төрийн бус байгууллагыг үүсгэн байгуулах, үйл ажиллагааг хөхүүлэн дэмжих;

8. Иргэдийн сарын дундаж орлогын хэмжээнээс үл хамааран авлигад өртөх хандлага их байдаг ба сарын 1,5 сая ба түүнээс дээш төгрөгийн дундаж орлоготой иргэдийн авлигад өртөх хандлага нь 1,5 сая төгрөгөөс бага орлоготой иргэдийнхийг бодвол ялимгүй өндөр байдаг байна. Мөн авлигад өртөх хандлага нь хүн амын боловсролын түвшин, ажил эрхлэлтийн байдлаас хамаарахгүйгээр өндөр байгааг анхаарч авлигын эсрэг хуулийг олон нийтэд сурталчлах, тэднийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг идэвхтэй өрнүүлэх, авлигын нийгэмд үзүүлэх сөрөг үр дагаврыг ойлгуулах сургалт, сурталчилгааг бүх насныханд тогтмол явуулж байх;

9. Иргэд өөртөө тулгамдаж буй асуудлаа шийдвэрлэхийн тулд амьдрах орчин, эзэмшсэн боловсролоосоо үл хамааран авлига өгөх сонирхол их байгаа ба тэр

дундаа 26-45 насныханд уг сонирхол илүү байдаг байна. Мөн ажил хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүс болон ажил эрхлэлтийн насны ажилгүй иргэд нийгэм-эдийн засгийн харилцаанд идэвхтэй оролцдог тул авлига өгөх сонирхол их байдаг бол оюутан суралцагчид болон тэтгэврийн насныханд уг сонирхол нь харьцангуй бага байна. Авлигад өртсөн иргэн, албан тушаалтан, аж ахуйн нэгж байгууллага, хуулийн этгээдүүдийн талаарх мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй мэдээлж, хариуцлагын тогтолцоог чанаржуулах;

10. Авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд олон нийтийн оролцоо, хяналт нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд чухал байр суурьтай гэсэн үүднээс “Авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд олон нийтийн оролцооны эрх зүйн зохицуулалтын үзэл номлол” бий болгох. Өөрөөр хэлбэл авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд олон нийтийн хяналт, оролцооны арга, хэлбэрийг хүлээн зөвшөөрч, тэдгээрийн нууцлал, аюулгүй байдал, хамгаалалтыг хуульчлан зохицуулах нь чухал байна.

НОМ ЗҮЙ

I. Олон улсын гэрээ конвенц

1. Палермогийн конвенц 2000 он
2. Терроризмыг санхүүжүүлэхийг хориглох тухай конвенц 1999 он
3. Авлигын эсрэг конвенц 2003 он
4. Меридагийн конвенц
5. ФАТФ буюу Олон улсын санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагаас гаргасан 40 зөвлөмж. <https://mongolbank.mn/listCMA.aspx?id=6>

II. Ном, сурах бичиг

1. Д.Гантөмөр. Мөнгө угаах гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал. УБ., 2015 он.
2. Санхүүгийн зохицуулах хороо. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, үл хөдлөх эд хөрөнгө зуучлал, үнэт эдлэлийн зохицуулалтын дүрэм, журмын эмхэтгэл. УБ., 2021 он.
3. Хуульчийн ёс зүйн хууль, дүрэм, журмын эмхэтгэл, УБ хот, 2016 он
4. “Өмгөөлөл судлал” эмхэтгэл, I боть, УБ хот, 2015 он
5. Олон Улсын эрх зүйн сан. “Шударга ёсыг үнэлэх нь Эрүүгийн хэрэгт хууль зүйн мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэгчийн чанарыг тодорхойлж, үнэлгээ өгөх нь” УБ., 2016 он
6. Моригива Ясутомо. Хуульчийн ёс зүй. УБ., 2007 он
7. Ж.Төгс-Очир, Ц.Насанбат. Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл. 2020 №01 (71)

III. Гадаад эх сурвалж

1. ECHR case MOR c. France of 15 December 2011; ECHR case Morice / France, April 2015
2. ABA Model Rule 6.1 Voluntary Pro Bono Service.’ Pro Bono and Public Service. Retrieved 2 10. June 2007
3. New York City Bar Association Releases Statement of Pro Bono Principles.’ Retrieved 2 June 11. 2007
4. Killian J McCarthy, “Why Do Some States Tolerate Money Laundering? On the Competition for Illegal Money” in Unger & van der Linde, eds., (2013) 127 at 138.
5. John A Kelley, “International Anti-Money Laundering and Professional Ethics” (2006).
6. 弁護士法. 1933年.
7. 外国弁護士による法律事務の取扱いに関する特別措置法. 1986年.
8. なぜ弁護士会の会費は世界一高いのか？（黒猫のつぶやき）
9. 弁護士はどんな仕事をしているの？”. 日弁連子どもページ. 2021年7月30日閲覧。
10. 農林水産省, 経済産業省. 商品先物取引業におけるマネー・ローンダリング及びテロ資金供与対策に関するガイドライン. 2021年10月19日.
11. 「弁護士に対する『疑わしい取引』の報告義務の制度化に関する会長声明（2005年11月18日）参照。
12. 柏原千英. 「企業統治改革に関する国際機関の援助アプローチ——アジアにおける取組み」（今泉慎也・安倍誠編『東アジア諸国の企業統治と企業法改革』日本貿易振興機構アジア経済研究所.
13. 谷口 栄治. マネーロンダリング・テロ資金対策の高度化に向けて求められる視点. 2021年10月14日 No.2021-033.

IV. Цахим эх сурвалж

1. Япон улсын Хуульчдын Холбооны албан ёсны цахим хуудас:<https://www.nichibenren.or.jp/>
2. Америкийн Нэгдсэн улсын Хуульчдын Холбооны албан ёсны цахим хуудас:<https://www.americanbarfoundation.org/index.html>

АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ОРУУЛСАН НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТҮҮД

№	Огноо	Агуулга
1.	2022 оны 04 сарын 22 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.6 дахь хэсэг, 11 дүгээр зүйлийн 11.1.4 дэх заалт, мөн зүйлийн 11.4 дэх хэсэг, 18 дугаар зүйлийн 18.1.2 дахь заалтын "нийслэл, сум," гэснийг "сум, нийслэл," гэж тус тус өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.20 дахь заалтын "Тэргүүлэгчдийн" гэснийг хассугай.</p>
2.	2021 оны 12 сарын 17 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2 дахь хэсгийн "төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай" гэснийг "Төрийн болон албаны нууцын тухай, Байгууллагын нууцын тухай, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай" гэж, 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсгийн "хувь хүний нууцад хамаарах бөгөөд түүнтэй холбогдох асуудлыг Хувь хүний нууцын тухай^б" гэснийг "хүний хувийн мэдээлэлд хамаарах бөгөөд түүнтэй холбогдох асуудлыг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай" гэж, 12.3 дахь хэсгийн "Хувь хүний нууцын тухай" гэснийг "Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай" гэж, 25 дугаар зүйлийн 25.1.2 дахь заалтын "төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг" гэснийг "төрийн болон албаны нууц, байгууллагын нууц, хүний эмзэг мэдээллийг" гэж тус тус өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
3.	2020 оны 12 сарын 31 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 21 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>"21 дүгээр зүйл. Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг томилох, тэдгээрийн бүрэн эрхийн хугацаа</p> <p>21.1. Авлигатай тэмцэх газрын даргыг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Улсын Их Хурал томилгооны сонсгол хийж 6 жилийн хугацаагаар томилно.</p> <p>21.2. Авлигатай тэмцэх газар дэд даргатай байна. Дэд даргыг Авлигатай тэмцэх газрын даргын санал болгосноор Улсын Их Хурал томилгооны сонсгол хийж 6 жилийн хугацаагаар томилно.</p> <p>21.3. Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга энэ хуулийн 19.1-д зааснаас гадна дараах шаардлагыг хангасан байна:</p> <p>21.3.1. Авлигатай тэмцэх газрын дарга төрийн албанд 15-аас доошгүй жил ажилласан, 45 нас хүрсэн, эрх зүйч мэргэжилтэй, удирдах болон мэргэжлийн ажлын мэдлэг туршлагатай, сүүлийн 5 жил улс төрийн албан тушаал эрхэлж байгаагүй;</p> <p>21.3.2. Авлигатай тэмцэх газрын дэд дарга төрийн албанд 10-аас доошгүй жил ажилласан, эрх зүйч мэргэжилтэй, гүйцэтгэх болон мөрдөн байцаах ажлын мэдлэг, туршлагатай, сүүлийн 5 жил улс төрийн албан тушаал эрхэлж байгаагүй.</p> <p>21.4. Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг нэг удаа улируулан томилж болно.</p> <p>21.5. Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргын бүрэн эрх нь түүнийг томилсон тухай Улсын Их Хурлын шийдвэр гарснаар эхэлж, дараагийн дарга, дэд дарга томилогдсоноор дуусгавар болно.</p>

		<p>21.6.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга нөхөн томилогдвол түүний бүрэн эрх нь томилогдсон өдрөөс эхлэн энэ хуулийн 21.1, 21.2-т заасан бүрэн эрхийн үлдсэн хугацааг дуустал үргэлжилнэ."</p> <p>2 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.4 дэх хэсгийн ", эсхүл Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмжийг" гэснийг хассугай.</p>
4.	2020 оны 04 сарын 24 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.4.12 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>"18.4.12.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;"</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
5.	2019 оны 12 сарын 20 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 14 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 14.1.22 дахь заалт нэмсүгэй:</p> <p>"14.1.22.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигч."</p> <p>2 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.2 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>"11.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар бүртгэж, хадгална."</p> <p>3 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.6 дахь хэсгийн "Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшигч Сонгуулийн ерөнхий хороонд, Улсын Их Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч сонгуулийн тойргийн хороонд," гэснийг "Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч Авлигатай тэмцэх газарт," гэж, 11 дүгээр зүйлийн 11.4 дэх хэсгийн "Энэ хуулийн 11.2-т заасан сонгуулийн хороо" гэснийг "Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын" гэж тус тус өөрчилсүгэй.</p> <p>4 дүгээр зүйл.Энэ хуулийг Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
6.	2019 оны 06 сарын 06 өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1 дэх заалт, 6.5 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>1/6 дугаар зүйлийн 6.1.1 дэх заалт:</p> <p>"6.1.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 25-29 дүгээр зүйлд заасан нийтлэг үүрэг;"</p> <p>2/6 дугаар зүйлийн 6.5 дахь хэсэг:</p> <p>"6.5.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх талаар аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн нь Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 30, 31 дүгээр зүйлд заасан эрх, нийтлэг үүргээс гадна дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>6.5.1.төрийн бус байгууллага гишүүнийхээ ёс зүйн дүрмийг баталж, үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлангаа ил тод мэдээлж байх;</p> <p>6.5.2.хувийн хэвшлийн байгууллага үйл ажиллагааныхаа ёс зүйн зарчмуудыг тогтоож, дагаж мөрдөх."</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>

7.	2019 оны 3 дугаар сарын 27-ны өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2019 он, №13)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.4 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>"22.4. Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга гэмт хэрэгт холбогдсон, түүнчлэн энэ хуулийн 31.2-т заасны дагуу баривчлагдсан бөгөөд Улсын ерөнхий прокурор түүний бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх тухай санал, эсхүл Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмжийг Улсын Их Хуралд оруулсан бол уг саналыг хүлээж авснаас хойш 14 хоногийн дотор хэлэлцэж шийдвэрлэнэ."</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2019 оны 03 дугаар сарын 27-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
8.	2017 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2017 он, №23)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.7 дахь заалтын "байцаан шийтгэх" гэснийг "хэрэг хянан шийдвэрлэх" гэж, 18 дугаар зүйлийн 18.6 дахь хэсэг, 24 дүгээр зүйлийн 24.1.2 дахь заалт, 26 дугаар зүйлийн 26.3 дахь хэсгийн "байцаан шийтгэх" гэснийг "хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай" гэж, 24 дүгээр зүйлийн 24.1.2 дахь заалтын "хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчийн" гэснийг "мөрдөгчийн" гэж, 30 дугаар зүйлийн 30.6, 30.9 дэх хэсгийн "хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчаар" гэснийг "мөрдөгчөөр" гэж, 30.10 дахь хэсгийн "хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч" гэснийг "мөрдөгч" гэж тус тус өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
9.	2016 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2016 он, №44)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.4 дэх хэсгийн "12" гэснийг "36" гэж өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2016 оны 09 дүгээр сарын 09-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
10.	2016 оны 9 дүгээр сарын 7-ны өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2016 он, №37)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.4 дэх хэсгийн "36" гэснийг "12" гэж өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Монгол Улсын 2016 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
11.	2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2016 он, №28)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.3 дахь заалтын "сайд" гэсний дараа ", дэд сайд" гэж нэмсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
12.	2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр	<p align="center">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p align="center">("Төрийн мэдээлэл", 2016 он, №09)</p>

		<p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 4.1.9 дэх заалт нэмсүгэй:</p> <p>4.1.9. Ирээдүйн өв сангийн тухай хуулийн 4.1.7-д заасан Ирээдүйн өв сан корпорацийн эрх бүхий албан тушаалтан, хяналтын зөвлөлийн гишүүн."</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг 2017 оны 1 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
13.	2015 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ХЭСЭГ ХҮЧИНГҮЙ БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ</p> <p style="text-align: center;">("Төрийн мэдээлэл", 2015 он, №45)</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 29 дүгээр зүйлийн</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг 2016 оны 01 дүгээр сарын 01-ний эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
14.	2015 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p style="text-align: center;">("Төрийн мэдээлэл", 2015 он, №43)</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.3 дахь заалтын дэд сайд гэснийг хассугай.</p> <p>Хэвлэх</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг 2015 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдөр баталсан Монгол Улсын 2015 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
15.	2015 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p style="text-align: center;">("Төрийн мэдээлэл", 2015 он, №25)</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсгийн Төрийн мэдээлэл эмхтгэлд хэвлэн нийтлэх ба" гэснийг хассугай.</p> <p>Хэвлэх</p> <p>2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Хууль тогтоомжийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
16.	2014 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ</p> <p style="text-align: center;">("Төрийн мэдээлэл", 2014 он, №05)</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах зүйл, хэсэг, заалт нэмсүгэй:</p> <p>1/2¹дүгээр зүйл:</p> <p>"2¹дүгээр зүйл.Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр</p> <p>2¹.1.Улсын Их Хурал Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр батлах бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрт заасан хугацаагаар батална."</p> <p>2/6 дугаар зүйлийн 6.1.14 дэх заалт:</p> <p>"6.1.14.энэ хуулийн 2¹дүгээр зүйлд заасан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг төрийн байгууллага, албан тушаалтан биелүүлэх, биелэлтийг холбогдох байгууллагад тайлагнах."</p> <p>3/30 дугаар зүйлийн 30.9, 30.10 дахь хэсэг:</p> <p>30.9.Авлигатай тэмцэх газарт гүйцэтгэх ажилтан, хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагчаар ажилласан хугацааг цэргийн алба хаасан хугацаанд тооцно.</p>

	<p>30.10.Авлигатай тэмцэх газрын хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, гүйцэтгэх ажилтан тусгай ажиллагаанд оролцохдоо байгууллагын бэлгэ тэмдэг бүхий зориулалтын хувцас хэрэглэх бөгөөд уг хувцасны загварыг Авлигатай тэмцэх газрын дарга батална."</p> <p>2 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.11 дэх заалтын "шат дамжлагыг цөөрүүлэх" гэсний дараа ", энэ чиглэлээр өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх;" гэж, мөн зүйлийн 6.6 дахь хэсгийн "шийдвэрийг" гэсний өмнө "хууль ёсны шаардлага," гэж, "байгууллага" гэсний дараа ", албан тушаалтан," гэж, 13 дугаар зүйлийн 13.8.3 дахь заалтын "бууруулах" гэсний дараа ", эсхүл албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах" гэж, 18 дугаар зүйлийн 18.4.11 дэх заалтын "шилжүүлэх" гэсний дараа ", энэ хуулийн 6.6, 7.1.7, 7.1.8-д заасан зөрчлийг хянан шалгаж, эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх" гэж, 18.4.15 дахь заалтын "хяналт тавих," гэсний дараа "шалгах," гэж тус тус нэмсүгэй.</p> <p>3 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн дараах зүйл, хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>1/4 дүгээр зүйл:</p> <p>"4 дүгээр зүйл.Хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээд</p> <p>4.1.Доор дурдсан этгээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарна:</p> <p>4.1.1.төрийн улс төрийн, захиргааны, тусгай албаны удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан;</p> <p>4.1.2.төрийн үйлчилгээний албаны удирдах албан тушаалтан болон ерөнхий нягтлан бодогч, ахлах нягтлан бодогч;</p> <p>4.1.3.төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон компанийн эрх бүхий албан тушаалтан;</p> <p>4.1.4.олон нийтийн радио, телевизийн Үндэсний зөвлөлийн дарга, гишүүн, ерөнхий захирал;</p> <p>4.1.5.улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт авч төрийн тодорхой чиг үүргийг хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэж байгаа төрийн бус байгууллагын удирдах албан тушаалтан;</p> <p>4.1.6.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч;</p> <p>4.1.7.бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, төлөөлөгч;</p> <p>4.1.8.эрх бүхий байгууллагаас баталсан жагсаалтад заасан албан тушаалтан."</p> <p>2/10 дугаар зүйлийн 10.2 дахь хэсэг:</p> <p>"10.2.Мэдүүлэг гаргагч нь өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгө, орлого, зээлийг үнэн зөв мэдүүлэх үүрэгтэй."</p> <p>3/10 дугаар зүйлийн 10.4 дэх хэсэг:</p> <p>"10.4.Мэдүүлэг гаргагч энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд мэдүүлгээ мэдүүлсний дараа хөрөнгө, орлого нь нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх буюу түүнээс дээш хэмжээгээр өөрчлөгдсөн бол түүнийг тухай бүр 30 хоногийн дотор мэдүүлнэ."</p> <p>4 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.13 дахь заалтын "дэмжих." гэснийг "дэмжих;" гэж, 13 дугаар зүйлийн 13.8.1, 13.8.2 дахь заалтын "цалинтай" гэснийг "цалин хөлстэй" гэж, 21 дүгээр зүйлийн 21.2.1 дэх заалтын "55" гэснийг "45" гэж тус тус өөрчилсүгэй.</p> <p>5 дугаар зүйл.Энэ хуулийг 2014 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
--	--

17.	2012 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ("Төрийн мэдээлэл", 2012 он, №23)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлд дор дурдсан агуулгатай 4.1.6 дахь заалт нэмсүгэй:</p> <p>4.1.6.энэ хуулийн 10.1-д заасан хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах албан тушаалын жагсаалтад орсон албан тушаалтан."</p> <p>2 дугаар зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн дараах хэсгийг дор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>1/13 дугаар зүйлийн 13.4 дэх хэсэг:</p> <p>"13.4.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч байгаа бол тухайн гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар шалгана."</p> <p>2/19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсэг:</p> <p>"19.1.Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд мэргэжлийн болон зохих нөхцөл, шалгуурыг хангасан, авлига, албан тушаалын хэргээр шалгагдаж сахилгын, захиргааны, эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй иргэнийг томилно."</p> <p>3 дугаар зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.5 дахь хэсгийг хүчингүй болсонд тооцсугай.</p> <p>4 дүгээр зүйл. Энэ хуулийг 2012 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
18.	2012 оны 1 дүгээр сарын 19-ний өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ("Төрийн мэдээлэл", 2012 он, №08)</p> <p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуульд дор дурдсан агуулгатай дараах зүйл, хэсэг нэмсүгэй:</p> <p>1/19 дүгээр зүйлийн 19.5 дахь хэсэг:</p> <p>"19.5.Авлигын болон албан тушаалын хэргээр шалгагдаж сахилгын, захиргааны, эрүүгийн хариуцлага хүлээж байсан этгээдийг Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд томилохыг хориглоно."</p> <p>2/Зургадугаар бүлгийн 32¹дүгээр зүйл:</p> <p>"32¹дүгээр зүйл. Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих этгээд</p> <p>32¹.1. Энэ хуулийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтан хэрхэн дагаж мөрдөж байгаад дараах байгууллага хяналт тавина:</p> <p>32¹.1.1. Авлигатай тэмцэх газар, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн үйл ажиллагааг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо;</p> <p>32¹.1.2. энэ хуулийн 32¹.1.1-д зааснаас бусад төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааг Авлигатай тэмцэх газар;</p> <p>32¹.1.3. Олон нийтийн зөвлөл нь Авлигатай тэмцэх газрын хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт болон гүйцэтгэх ажил явуулахаас бусад үйл ажиллагаанд хяналт тавих."</p> <p>2 дугаар зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн дараах зүйлийг дор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</p> <p>1/7, 8 дугаар зүйл:</p> <p>"7 дугаар зүйл. Хориглох зүйл</p> <p>7.1. Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдэд бусад хууль тогтоомжид тусгайлан хориглоноос гадна авлигын дараах зөрчлийг хориглоно:</p>

	<p>7.1.1.албан үүргээ зохих ёсоор гүйцэтгэж байгаа төрийн албан хаагчид дарамт, шахалт үзүүлэх, хөндлөнгөөс оролцох, нөлөөлөх;</p> <p>7.1.2.бусдад шан харамж өгөх, өгөхөөр амлах, зуучлах;</p> <p>7.1.3.албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хууль бусаар аливаа хувь хүн, хуулийн этгээдэд давуу байдал олгох, олгохоор амлах, бусдын эрхийг хязгаарлах;</p> <p>7.1.4.төсвийн болон хандив, тусламжийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах;</p> <p>7.1.5.албан үүргээ гүйцэтгэх, эсхүл гүйцэтгэхгүй байхтай холбогдуулан бусдаас шан харамж шаардах;</p> <p>7.1.6.албаны эрх мэдэл буюу албан тушаалын байдлаа урвуулах, хэтрүүлэх;</p> <p>7.1.7.албан тушаалын байдлаа ашиглан эд хөрөнгө олж авах, давуу эрх эдлэх;</p> <p>7.1.8.үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих.</p> <p>8 дугаар зүйл.Авлигын тухай мэдэгдэх</p> <p>8.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан үүрэг гүйцэтгэх явцдаа олж мэдсэн авлигын талаарх мэдээллийг Авлигатай тэмцэх газарт нэн даруй мэдээлэх үүрэгтэй.</p> <p>8.2.Энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргийг хэрэгжүүлэхэд төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай хуулиар тогтоосон хязгаарлалт хамаарахгүй."</p> <p>2/10, 11 дүгээр зүйл:</p> <p>"10 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах</p> <p>10.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд /цаашид "мэдүүлэг гаргагч" гэх/ хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо Авлигатай тэмцэх газрын саналыг үндэслэн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах албан тушаалын жагсаалтыг батална.</p> <p>10.2.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргагч нь хөрөнгө орлогын мэдүүлгээ өөрөө үнэн зөв гаргах үүрэгтэй.</p> <p>10.3.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ тухайн албан тушаалд томилогдсон буюу сонгогдсон өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор, цаашид тухайн алба хааж байгаа хугацаандаа жил бүрийн 02 дугаар сарын 15-ны дотор шинэчлэн гаргаж энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасан байгууллага, албан тушаалтанд өгөх үүрэгтэй.</p> <p>10.4.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргасан этгээд энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд мэдүүлгээ бүртгүүлсний дараа хөрөнгө орлогод нь зургаан сарын цалинтай тэнцэх буюу түүнээс их хэмжээний өөрчлөлт орсон бол түүнийг 30 хоногийн дотор мэдүүлж бүртгүүлнэ.</p> <p>10.5.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.3, 10.4-т заасан хугацаанаас хожимдуулж гаргасан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй бол гаргаж өгөөгүйд тооцно.</p> <p>10.6.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшигч Сонгуулийн ерөнхий хороонд, Улсын Их Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч сонгуулийн тойргийн хороонд, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороонд сонгуулийн хуульд заасан хугацаанд тус тус хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ гаргана.</p> <p>10.7.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн маягт, түүнийг бүртгэх, хадгалах журмыг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо батална.</p> <p>11 дүгээр зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах</p>
--	--

	<p>11.1.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг дараах байгууллага, албан тушаалтан хуульд заасан хугацаанд бүртгэж, хадгална:</p> <p>11.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, түүнчлэн Улсын Их Хурал, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газраас томилогддог албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар;</p> <p>11.1.2.Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо;</p> <p>11.1.3.Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн болон бүх шатны шүүхийн шүүгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл;</p> <p>11.1.4.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын төлөөлөгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ажлын алба;</p> <p>11.1.5.бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг түүнийг томилсон, эсхүл удирдах эрх бүхий албан тушаалтан.</p> <p>11.2.Сонгуулийн ерөнхий хороо Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн, сонгуулийн тойргийн хороо Улсын Их Хурлын, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороо бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэж, холбогдох хуульд заасан журмын дагуу Сонгуулийн ерөнхий хороонд хүлээлгэн өгнө.</p> <p>11.3.Энэ хуулийн 11.1.4, 11.1.5-д заасан хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг авч дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах журмын биелэлтийн талаарх тайланг, хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргасан этгээдийн нэрсийн хамт Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлнэ.</p> <p>11.4.Энэ хуулийн 11.2-т заасан сонгуулийн хороо сонгуулийн нэгдсэн дүн гарсны дараа тухайн сонгуульд сонгогдогчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг санал хураалт дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлж, хадгалуулна.</p> <p>11.5.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах хууль тогтоомжийн биелэлтийн талаарх мэдээллийг жил бүрийн 4 дүгээр сарын 15-ны дотор Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороонд гаргаж өгнө."</p> <p>3/13 дугаар зүйл:</p> <p>"13 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл</p> <p>13.1.Авлигатай тэмцэх газар энэ хуулийн 11.1.2-т зааснаас бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн бүрдүүлэлтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийнэ.</p> <p>13.2.Улсын Их Хурлын гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Ёс зүйн дэд хороо, энэ хуулийн 11.1.2-т заасан хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо тус тус өргөдөл, гомдолд үндэслэн шалгах бөгөөд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зөрчил илэрвэл зохих байгууллагад шилжүүлнэ.</p> <p>13.3.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий албан тушаалтан мэдүүлэг засваргүй, бүрэн гүйцэд бөглөгдсөн, хугацаандаа өгсөн эсэхэд хяналт тавьж, мэдүүлгийг зохих журмын дагуу гаргаж өгөхийг шаардах, хууль зөрчсөн гэж үзэх үндэслэл байвал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хянан шалгах буюу Авлигатай тэмцэх газарт шилжүүлэн шалгуулах үүрэгтэй.</p> <p>13.4.Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч байгаа бол хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах, хянаж, шалгуулах нь 11.1.1-д заасан журмаар зохицуулагдана.</p>
--	---

	<p>13.5.Авлигатай тэмцэх газар өргөдөл, гомдол, мэдээллийн мөрөөр, эсхүл төлөвлөгөөт хяналтаар шалгалт явуулж болно.</p> <p>13.6.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, эсхүл эх үүсвэрийг нь заагаагүй буюу түүнийг хэрхэн олсон талаар тайлбар гаргаагүй бол Авлигатай тэмцэх газар тухайн мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг шалгана.</p> <p>13.7.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрээ бодитой, үнэн зөв тайлбарлах үүрэгтэй.</p> <p>13.8.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаа хожимдуулж гаргасан, эсхүл бүртгүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>13.8.1.нэг сарын цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.4, 10.5-д заасан хугацаанаас хожимдуулсан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаантай бол сануулах;</p> <p>13.8.2.зургаа хүртэл сарын цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ удаа дараа хугацаа хожимдуулж гаргасан бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.3.зургаан сараас дээш нэг жил хүртэлх хугацааны цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол албан тушаал бууруулах;</p> <p>13.8.4.нэг жилийн цалинтай тэнцэх буюу түүнээс их хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй, худал мэдүүлсэн, эсхүл хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг гаргаж өгөөгүй, гаргахаас татгалзсан бол албан тушаалаас нь огцруулах буюу ажлаас халах.</p> <p>13.9.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хяналт тавих үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл холбогдох материалыг энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд ирүүлээгүй албан тушаалтныг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, уг зөрчлийг удаа дараа гаргасан бол албан тушаал бууруулах сахилгын шийтгэл ногдуулна."</p> <p>4/ 33 дугаар зүйл:</p> <p>"33 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага</p> <p>33.1.Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>33.1.1.энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргээ биелүүлээгүй этгээдийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>33.1.2.энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргээ удаа дараа биелүүлээгүй, эсхүл энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;</p> <p>33.1.3.энэ хуулийн 7.1-д заасныг удаа дараа зөрчсөн этгээдийг төрийн албанаас халах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;</p> <p>33.2.Шүүгч энэ хуулийн 7.1.7, 7.1.8-д заасныг зөрчсөн этгээдийн тухайн олсон эд хөрөнгө, орлогыг хураах буюу давуу эрхийг хүчингүй болгох."</p>
--	--

		<p>3 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.9-д заасан "150000-200000" гэснийг "шүүгч нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг нэгээс тав дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний" гэж өөрчилсүгэй.</p> <p>Хэвлэх</p> <p>4 дүгээр зүйл.Энэ хуулийг Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
19.	2008 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр	<p style="text-align: center;">АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ("Төрийн мэдээлэл", 2008 он, №21)</p> <p>1 дүгээр зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.1-ийн хэлэлцэнэ. гэснийг мэдээлнэ. гэж өөрчилсүгэй.</p> <p>2 дугаар зүйл.Авлигын эсрэг хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3-ын аливаа гэснийг хассугай.</p> <p>3 дугаар зүйл.Энэ хуулийг батлагдсан өдрөөс буюу 2008 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>

**АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН НИЙЦЭЛ, ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА, ЗОРИЛГОТойгоо НИЙЦЭЖ БАЙГАА ЭСЭХ
ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**

2022.06.01.

Үйл ажиллагааны чиглэл	Авлигын эсрэг хуулийн холбогдох зүйл заалт	Хууль тогтоомжийн нийцэл, хэрэгцээ, шаардлага, зорилготойгоо нийцэж байгаа эсэх		Хэрэгжилтийн үр нөлөө буюу зорилгод хүрсэн, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал, түүнийг хэрэгжүүлэхэд гарч байгаа эерэг, сөрөг үр дагавар
АВЛИГААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	6.1. энэ хуулийн 3.1.6-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиглэлээр ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА дараах нийтлэг үүрэг хүлээнэ	<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХУУЛЬ</p> <p>25 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар Засгийн газрын бүрэн эрх</p> <p>25.1.Засгийн газар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>25.1.1.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн бодлого, чиглэлийг тодорхойлж хэрэгжүүлэх;</p> <p>25.1.2.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тодорхой харилцааг зохицуулсан хэм хэмжээний акт батлах;</p> <p>25.1.3.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тогтолцооны үр нөлөөг сайжруулах, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР⁴⁶</p> <p>4.1.5.Шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын шударга, ил тод, хараат бус байдлыг бэхжүүлэх, авлигын эсрэг хамтын ажиллагааг сайжруулах зорилтыг хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.5.1.шүүх эрх мэдлийн байгууллагыг улс төрийн нам, бүлгээс хараат бус ажиллах, шүүгч, прокурорыг сонгон шалгаруулах, томилох үйл явцыг улс төрийн оролцоо, нөлөөллөөс ангид, шударга, ил тод явуулах чиглэлээр эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;</p> <p>...4.1.5.4.авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийн мэдээлэлд дүгнэлт</p>	<p>1. УИХ-ын 2020 оны 08 сарын 28 өдрийн 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4 дүгээр бүлгийн 4.2.1-д “Засаглалын бодлогын хүрээнд “Мэргэшсэн,хариуцлагатай төрийн албыг бэхжүүлэх, Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны давхардлыг арилгах, төрийн чиг үүргийн уялдааг хангах замаар бүтэц, зохион байгуулалтыг оновчтой, цомхон болгох зорилтын хүрээнд төрийн бүх шатанд байгаа авлигыг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлж, авлигын гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг нэмэгдүүлж, төр иргэдийн мэдээлэл солилцох тогтолцоог боловсронгуй болгоно.” хэмээн зааж, хөтөлбөрийг</p>

⁴⁶ Авлигатай тэмцэх газраас “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-г иргэд, олон нийтээр хэлэлцүүлж, тэдний саналыг тусган боловсруулж, Засгийн газрын 2017 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолоор баталсан.

<p>6.1.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 25-29 дүгээр зүйлд заасан нийтлэг үүрэг;</p>	<p>боловсронгуй болгох, хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах;</p> <p>25.1.4.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар энэ хуулийн 6.1.1, 6.1.2, 6.1.4-т заасан чиглэлийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний хөтөлбөр, төлөвлөгөөг батлах;</p> <p>25.1.5.энэ хуулийн 25.1.4-т заасан хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зардлыг жил бүрийн улсын төсөвт тусгаж, Улсын Их Хуралд танилцуулах;</p> <p>25.1.6.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын нэгдсэн тайлан, мэдээ гаргах, түүнд дүн шинжилгээ хийх болон гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг үнэлэх журмыг батлах;</p> <p>25.1.7.хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний саналыг үндэслэн Зохицуулах зөвлөлийн журам, бүрэлдэхүүнийг батлах;</p> <p>25.1.8.төрийн захиргааны төв болон Засгийн газрын агентлагийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд хяналт тавих;</p> <p>25.1.9.гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, мэргэшсэн нэгж, мэргэжилтэн бэлтгэх.</p> <p>25.1.10.энэ хуулийн 8.2.10-т заасан зорчигчийн мэдээллийг урьдчилан авах, харилцан мэдээлэл солилцох, түүний аюулгүй байдлыг хангах журам батлах.</p> <p>25.2.Засгийн газар нутгийн захиргааны байгууллагад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>хийх тогтолцоог бүрдүүлэх, энэ талаархи эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;</p> <p>4.1.5.16.хууль тогтоомж болон захиргааны хэм хэмжээний актын төсөлд авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр санал, зөвлөмж гаргах тогтолцоог бүрдүүлэх;</p> <p>...4.1.6.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.6.1.хувийн хэвшлийн байгууллагуудын авлигын эсрэг сүлжээний үйл ажиллагааг дэмжих, дэлхийн эдийн засгийн форумын авлигын эсрэг түншлэлийн хамтын ажиллагааг идэвхжүүлэх;</p> <p>4.1.6.2.хувийн хэвшлийн байгууллагуудыг чадавхжуулж, төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх боломжийг судлан хэрэгжүүлэх, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн заагийг тодорхойлох;</p> <p>4.1.6.3.төр, хувийн хэвшлийн болон хувийн хэвшил хоорондын авлигаас урьдчилан сэргийлэх хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, аливаа санал, санаачилгыг дэмжиж, хамтран ажиллах;</p> <p>4.1.6.4.картель, шударга бус өрсөлдөөнийг хязгаарласан эрх зүйн орчинг сайжруулах;</p> <p>...4.1.7.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийтийн хяналт, иргэний нийгмийн байгууллагын үүрэг, оролцоог нэмэгдүүлэн, идэвх санаачилгыг дэмжих зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p>	<p>хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд тусгай арга хэмжээ болж тодорхойлсон байна.</p> <p>2. Засгийн газрын 2015 оны 346 дугаар тогтоолоор "Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр"-ийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийг жил бүрийн улсын төсвийн төсөлд тусгах, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татан оролцуулах, хандивлагч орон, олон улсын байгууллагын зээл, тусламжид хамруулах замаар санхүүжүүлэх арга хэмжээ авч, хэрэгжилтийг зохион байгуулан хяналт тавьж ажиллахыг АТГ-т зөвлөсөн.</p> <p>3. Засгийн газрын 2017 оны 114 дүгээр тогтоолоор "Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө"-г баталсан.</p> <p>4. Засгийн газрын 2021 оны 247 дугаар тогтоолоор "Цахим засаглалд шилжих, хүнд суртал, авлигагүй төрийн үйлчилгээг бүрдүүлэх үндэсний хорооны бүрэлдэхүүн"-ийг баталсан.</p>
--	---	---	---

	<p>26 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний бүрэн эрх</p> <p>26.1.Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>26.1.1.төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны болон шүүх, прокурор, хууль сахиулах бусад байгууллагаас гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаар зохион байгуулж байгаа ажлыг уялдуулан зохицуулах, Зохицуулах зөвлөлийг удирдах;</p> <p>26.1.2.гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн биелэлтэд эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хяналт тавих, шалгах;</p> <p>26.1.3.шүүх, прокурор, цагдаа болон хууль сахиулах бусад байгууллагатай зөвшилцөн улсын хэмжээнд гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаар авах арга хэмжээний хөтөлбөр, төлөвлөгөөний төслийг боловсруулж, Засгийн газарт хүргүүлэх;</p> <p>26.1.4.гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаар зөвлөмж гаргах;</p> <p>26.1.5.гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудлаар гадаад улстай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;</p> <p>26.1.6.гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг судлах эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг зохион байгуулах.</p>	<p>4.1.7.1.төрийн бодлого боловсруулах, хэлэлцэх, батлах зэрэг шийдвэр гаргах бүх шатанд тухайн асуудлаар үйл ажиллагаа явуулдаг иргэний нийгмийн байгууллагыг татан оролцуулах замаар авлигатай тэмцэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог дэмжих;</p> <p>...4.1.11.Авлигатай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээнд олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, олон улсын байгууллагын санал, зөвлөмжийг авч хэрэгжүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.11.1.Авлигын эсрэг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын /цаашид “НҮБ” гэх/ конвенцийг эрх зүйн харилцан туслалцааны үндэслэл болгон хэрэглэх, эрх зүйн харилцан туслалцааны гэрээг бусад улс оронтой байгуулах ажлыг эрчимжүүлэх, дотоодын байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулах;</p> <p>4.1.11.2.Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцийг хэрэгжүүлэх чиглэлээр НҮБ-ын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба болон бусад олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах;</p> <p>4.1.11.3.гадаад улсын авлигатай тэмцэх болон хууль сахиулах байгууллагатай хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн улмаас гадаад улсад гарсан хөрөнгийг буцаан авахтай холбоотой асуудлыг нарийвчлан зохицуулах;</p> <p>4.1.11.4.авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг харилцан шилжүүлэхтэй холбоотой харилцааг нарийвчлан зохицуулах;</p>	
--	---	--	--

			<p>4.1.11.5.авлигын эсрэг олон улсын сүлжээ, санал санаачилгыг дэмжиж, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх.</p> <p>...5.2.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хоёр дахь үе шат /2020-2023 он/-нд хүрэх үр дүн:</p> <p>5.2.1.“Транспарэнси Интернэшнл” байгууллагын судалгаагаар Монгол Улсын авлигын төсөөллийн индексийн үзүүлэлт өмнөх үзүүлэлтээс сайжирсан байх;</p> <p>5.2.2.төрийн байгууллагын шударга байдлын үнэлгээ өмнөх үзүүлэлтээс өссөн байх;</p> <p>5.2.3.улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын төсөөллийн судалгааны дүн сайжирсан байх;</p> <p>5.2.4.төрийн үйлчилгээний ил тод, нээлттэй байдал хангагдсан байх;</p> <p>5.2.5.улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд авлигатай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлж, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээллийг шалгах, мэдээлэгчийг хамгаалахад иргэн хяналт тавих бололцоо бүрдсэн байх;</p>	
		<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХУУЛЬ</p> <p>27 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар төрийн байгууллагын үүрэг</p> <p>27.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар бүх шатны төрийн байгууллага энэ хуулийн 30.1-д зааснаас гадна дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>27.1.1.хариуцсан чиг үүрэг, эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хууль тогтоомжийг олон нийтэд</p>	<p>Цагдаа, тагнуул, мэргэжлийн хяналт, аудит, онцгой байдал, гааль, татвар зэрэг төрийн байгууллагууд салбарын хууль, эрх хэмжээнийхээ хүрээнд аливаа гэмт хэрэг, зөрчлөөс сэргийлэх, түүний шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, түүнийг арилгах талаар мэдэгдэл, зөвлөмж, шаардлага хүргүүлэх зэргээр ажиллаж байна.</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p>	

	<p>таниулах, иргэдэд хуулийг сахин биелүүлэх дадал бий болгоход чиглэсэн цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;</p> <p>27.1.2.хуульд заасан эрх хэмжээний хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар бусад байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх, харилцан мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах;</p> <p>27.1.3.эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг боловсруулж, хэрэгжүүлэх, холбогдох хууль тогтоомжийг мэдээлэх, сурталчлах, сургалт зохион байгуулах;</p> <p>27.1.4.эрхэлсэн асуудлынхаа хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчил гарч байгаа шалтгаан, нөхцөл, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийг тогтоож, түүнийг арилгах тухай мэдэгдэл хүргүүлэх, биелэлтэд хяналт тавих;</p> <p>27.1.5.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p>	<p>... 4.1.5.3.шүүгч, прокурорын сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэх, мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх;</p> <p>4.1.5.11.хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчийн авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг олж илрүүлэх, мөрдөн шалгах, хянан шийдвэрлэх талаархи мэдлэг туршлага, ур чадварыг сайжруулах;</p> <p>4.1.5.12.хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчийн давтан сургалтын хөтөлбөрийн агуулгад авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийг шийдвэрлэх асуудлыг тусгаж, хэрэгжүүлэх;</p> <p>МОНГОЛ УЛСЫН ШҮҮХИЙН ТУХАЙ</p> <p>73 дугаар зүйл.Шүүгчийн хараат бус байдлыг хангах, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах</p> <p>...73.1.3.авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хуульд заасны дагуу зохион байгуулах;</p>	
	<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХУУЛЬ</p> <p>28 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар нутгийн захиргааны байгууллагын үүрэг</p> <p>28.1.Нутгийн захиргааны бүх шатны байгууллага гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>28.1.1.нутгийн захиргааны бүх шатны байгууллага өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг дээд шатны байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаатай уялдуулан зохион байгуулах;</p>	<p>МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСАГ ЗАХИРГАА, НУТАГ ДЭВСГЭРИЙН НЭГЖ, ТҮҮНИЙ УДИРДЛАГЫН ТУХАЙ</p> <p>27 дугаар зүйл.Нэгжийн удирдлагаар төлөөлөн гүйцэтгүүлэх төрийн чиг үүрэг</p> <p>27.1.Энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн зарим чиг үүргийг хууль, нийтийн эрх зүйн гэрээний үндсэн дээр засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагаар төлөөлөн гүйцэтгүүлэхээр шилжүүлж болно.</p> <p>27.2.Энэ хуулийн 27.1-д заасан нэгжийн удирдлагад төрийн зарим чиг үүргийг төлөөлөн гүйцэтгүүлэхээр шилжүүлэхдээ тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэхэд шаардагдах</p>	

	<p>28.1.2.харьяа нутаг дэвсгэртээ гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг нэгдсэн хөтөлбөр, төлөвлөгөөтэйгөөр зохион байгуулах;</p> <p>28.1.3.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын зардлыг өөрийн төсвөөс тусгайлан төлөвлөж санхүүжүүлэх;</p> <p>28.1.4.шүүх, прокурор, хууль сахиулах байгууллагатай хамтран ажиллах, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлж байгаа төрийн бус байгууллага, иргэдийн үйл ажиллагаа, санал, санаачилгыг дэмжин туслах;</p> <p>28.1.5.харьяа нутаг дэвсгэрийн иргэдэд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар зохион байгуулж байгаа ажлын талаар мэдээлэл өгөх;</p> <p>28.1.6.Салбар зөвлөлийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, боловсронгуй болгох;</p> <p>28.1.7.нутаг дэвсгэртээ бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн байдалд дүгнэлт хийж, түүний шалтгаан, нөхцөлийг арилгах талаар мэргэжлийн байгууллага, эрдэмтэн, судлаач, шинжээчтэй хамтран ажиллах;</p> <p>28.1.8.ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах, хүүхэд, залуучуудын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх чиглэлээр идэвх санаачилгатай ажилласан хуулийн этгээд, иргэний үйл ажиллагааг дэмжих;</p> <p>28.1.9.нутаг дэвсгэр хариуцсан хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны үр нөлөөнд үнэлэлт, дүгнэлт өгөх;</p> <p>28.1.10.хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрх, чиг үүргээ хэрэгжүүлэх, шийдвэр гаргахдаа</p>	<p>хөрөнгийн эх үүсвэрийг хамтад нь шийдвэрлэнэ.</p> <p>27.3.Өөр өөр шатны засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид төрийн зарим чиг үүргийг төлөөлөн гүйцэтгүүлэхээр шилжүүлэхдээ түүний хүрээ, хязгаарлалтыг нэгж тус бүрээр тодорхойлж, тайлагнах, хяналт тавих журмыг хууль, гэрээнд тодорхой заана.</p> <p>27.4.Энэ хуулийн 27.1-д заасны дагуу төрийн зарим чиг үүргийг төлөөлөн гүйцэтгүүлэхээр шилжүүлэхдээ нэгж тус бүрийн чиг үүрэг, онцлогийг харгалзана.</p> <p>27.5.Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагаар дараах төрийн чиг үүргийг төлөөлөн гүйцэтгүүлнэ:</p> <p>...27.5.21.гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хэв журам сахиулах үйл ажиллагаа;</p> <p>58 дугаар зүйл.Багийн Засаг даргын бүрэн эрх</p> <p>...58.1.8.гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх ажлыг холбогдох байгууллагатай хамтран зохион байгуулах, энэ ажилд иргэдийг татан оролцуулах, санал, санаачилгыг нь дэмжих;</p> <p>59 дүгээр зүйл.Сумын Засаг даргын бүрэн эрх</p> <p>...59.1.10.гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хэв журмыг сахиулах чиглэлээр холбогдох хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;</p> <p>61 дүгээр зүйл.Хорооны Засаг даргын бүрэн эрх</p> <p>61.1.17.гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх ажлыг холбогдох байгууллагатай хамтран зохион байгуулах, энэ ажилд иргэдийг татан оролцуулах, санал, санаачилгыг нь дэмжих;</p>	
--	--	---	--

	<p>гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого баримтлах;</p> <p>28.1.11.харьяа нутаг дэвсгэр дээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа цахим тоглоомын газар, интернэт кафе болон барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ эрхлэгчид тавих шаардлага, ажиллах цагийн хуваарийг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга баталж, мөрдүүлэх;</p> <p>28.1.12.харьяа нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, худалдах, түүгээр үйлчлэх болон мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эм, тэдгээрийн угтвар бодисыг үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хяналт тавих;</p> <p>28.1.13.гэмт хэрэг үйлдэж, ял шийтгүүлж байсан хүнийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ажлын байр бий болгох, хөдөлмөрлөх дадал, туршлага олоход нь дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>28.1.14.нийтийн хэв журмыг сахиулах зорилгоор олон нийтийн байцаагч томилол ажиллуулах;</p> <p>28.1.15.иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор нийтийн эзэмшлийн гудамж, талбайд байршуулан ашиглаж байгаа дүрс бичлэгийн техник, хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдал, хадгалалтын аюулгүй байдал, хэвийн ажиллах нөхцөл, боломжийг байнгын бүрдүүлж, арчлан хамгаалах, шаардагдах зардлыг хариуцах;</p> <p>28.1.16.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p>	<p>62 дугаар зүйл.Дүүргийн Засаг даргын бүрэн эрх</p> <p>...62.1.9.гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хэв журмыг сахиулах чиглэлээр холбогдох хуулиар олгосон бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;</p>	
--	---	---	--

	<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>29 дүгээр зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар хууль сахиулах болон төрийн хяналт шалгалтын байгууллагын үүрэг</p> <p>29.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар хууль сахиулах болон төрийн хяналт шалгалтын байгууллага дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>29.1.1.гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг илрүүлэх, дүн шинжилгээ хийх, түүнийг арилгах;</p> <p>29.1.2.гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэж болзошгүй этгээдийг тогтоох, урьдчилан сэргийлэх бүртгэлд хамруулах;</p> <p>29.1.3.гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээр бэлтгэж байгаа этгээдийг олж илрүүлэх, гэмт хэрэг, зөрчлийг таслан зогсоох;</p> <p>29.1.4.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд төрийн бус байгууллага, хуулийн этгээд, иргэдийн оролцоог хангах, хамтран ажиллах;</p> <p>29.1.5.гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, хуульд заасан эрх хэмжээний хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын тэргүүлэх чиглэлийг тогтоох;</p> <p>29.1.6.гэмт хэргийн нөхцөл байдал хүндэрсэн тохиолдолд авах арга хэмжээний төлөвлөгөө гаргах, харьяа нэгж, байгууллага, алба хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх;</p>	<p>ЦАГДААГИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>10.1.Цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийн хүрээнд дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>10.1.1.гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг гарсан шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, арилгуулах;</p> <p>10.1.2.гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж, завдаж байгаа тухай мэдээллийг хүлээж авах, бүртгэх, олзлох, цуглуулах, олж авмагц таслан зогсоох, учирч болох хор хохирлыг гаргуулахгүй, нэмэгдүүлэхгүй байх арга хэмжээ авах, гэмт хэргийг илрүүлэх;</p> <p>10.1.3.гэмт хэрэг гарсан тухай мэдээллийг хүлээн авмагц гэмт хэргийн газрыг хамгаалах, үзлэг хийх, нотлох баримт илрүүлэх, бэхжүүлэх, цуглуулах, гэмт этгээдийг олж тогтоох, эрэн сурвалжлах, баривчлах;</p> <p>10.1.4.хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэгт хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах;</p> <p>10.1.5.хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулах;</p> <p>10.1.6.гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий бусад байгууллагатай хамтран ажиллах;</p> <p>10.1.7.хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүхээс оргон зайлсан сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, гэмт хэрэг үйлдсэнд сэрдэгдсэн хүнийг эрэн сурвалжлах, баривчлах;</p> <p>10.1.8.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасны дагуу гэрч, хохирогчийг хамгаалах;</p> <p>10.1.9.шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах;</p>	
--	---	---	--

	<p>29.1.7.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар хууль тогтоомж, захиргааны байгууллагын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийх, сайжруулах талаар санал боловсруулах;</p> <p>29.1.8.хариуцсан нутаг дэвсгэр, чиг үүргийн хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ тогтмол хийх;</p> <p>29.1.9.харьяа нэгж, байгууллага, алба хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар авч хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаанд үнэлэлт, дүгнэлт тогтмол өгч, үйл ажиллагааг нь сайжруулах арга хэмжээг авах;</p> <p>29.1.10.нутгийн захиргааны байгууллага, хариуцсан нутаг дэвсгэр, чиг үүрэгт хамаарах хуулийн этгээд, түүний албан тушаалтанд гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөл болон түүнийг арилгах тодорхой арга хэмжээний талаар мэдэгдэл, зөвлөмж хүргүүлэх;</p> <p>29.1.11.хууль тогтоомжид заасны дагуу ял шийтгүүлсэн этгээдэд хяналт тавих;</p> <p>29.1.12.хууль тогтоомжид заасан бусад</p>	<p>10.1.10.гэмт хэрэг, зөрчил, тэдгээрт шийтгүүлсэн этгээдийн нэгдсэн тоо бүртгэл хөтлөх, лавлагаа гаргах;</p> <p>10.1.11.гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр судалгаа, шинжилгээний ажилд мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтний туслалцаа авах, татан оролцуулах.</p> <p>68 дугаар зүйл. Цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүрэг</p> <p>68.9.Гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, арилгуулах, хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд учирч болзошгүй аюулаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор иргэн, хуулийн этгээдэд хуульд нийцсэн мэдэгдэл, шаардлага хүргүүлж, биелэлтэд хяналт тавина.</p> <p>ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТУХАЙ</p> <p>4 дүгээр зүйл.Залуучууд шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох, нөлөөлөл үзүүлэх</p> <p>14.1.2.сайн засаглалыг хөгжүүлэх, авлигатай тэмцэх, түүнийг бууруулах үйл ажиллагаанд залуучуудын оролцоог дэмжих.</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>...4.1.5.8.авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд мэдээллийн орчин үеийн технологийг ашиглах, авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн илрүүлэлтэд шинжлэх ухаан, технологийн дэвшилтэт аргыг нэвтрүүлэх;</p>	
--	--	--	--

			<p>4.1.5.9.авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийн шийдвэрлэлтэд тавих олон нийтийн хяналтыг сайжруулах зорилгоор хууль сахиулах байгууллагыг нэгдсэн мэдээллийн сантай болгох;</p> <p>4.1.5.10.үйлдэгдэж байгаа авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг болон түүний шийдвэрлэлтийн талаар хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олон нийтэд тогтмол мэдээлэх;</p>	
6.1.2.тодорхой чиглэлээр бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргахын өмнө олон нийтийн анхаарал татаж байгаа мэдээллийг нээлттэй болгох, сонирхогч нийгмийн бүлгүүдэд өөрийн бодлого, байр суурийг танилцуу	<p>ЗӨВЛӨЛДӨХ САНАЛ АСУУЛГЫН ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт</p> <p>1.1.Энэ хуулийн зорилт нь нийтийн эрх зүйн хүрээнд зөвлөлдөх санал асуулгыг энэ хуульд заасан асуудлаар зохион байгуулж төрийн үйл хэрэгт зөвлөлдөх арга хэлбэрээр иргэдийн оролцоог хангахад оршино.</p> <p>3 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт</p> <p>3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараахь нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:</p> <p>3.1.1."зөвлөлдөх санал асуулга" гэж нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн асуудлаар энэ хуулийн 3.1.3-т заасан этгээд шийдвэр гаргахын өмнө болон түүнийг хэрэгжүүлж, сахин мөрдөж байгаа байдлын талаар тохиолдлын зарчмаар түүвэрлэн сонгосон иргэдээс тусгай бэлтгэсэн асуултаар санал авах замаар иргэдийг төрийн үйл хэрэгт оролцуулах цогц үйл ажиллагааг;</p> <p>...3.1.3."шийдвэр гаргах эрх бүхий этгээд" гэж хууль тогтоох болон гүйцэтгэх эрх мэдлийн бүх шатны байгууллага, хуулиар тусгайлан олгосон бүрэн эрхийн дагуу захиргааны хэм</p>	<p>НИЙТИЙН СОНСГОЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>...4.2.Нийтийн сонсголыг доор дурдсан асуудлыг хэлэлцэх, шийдвэр гаргахын өмнө зохион байгуулна:</p> <p>4.2.1.эрх бүхий этгээдээс боловсруулах хууль тогтоомж, захиргааны хэм хэмжээний акт;</p> <p>4.2.2.энэ хуульд заасан нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн асуудал;</p> <p>4.2.3.хууль тогтоомж, захиргааны хэм хэмжээний актын хэрэгжилтэд тавих хяналт;</p> <p>4.2.4.татварын хууль тогтоомж болон төсөв батлах, төсвийн орлого ба зарцуулалтад тавих хяналт;</p> <p>4.2.5.Улсын Их Хурлаас томилогдох албан тушаалтны асуудал.</p> <p>4.3.Энэ хуулийн 4.2-т зааснаас бусад асуудлаар нийтийн сонсгол явуулахад энэ хуульд заасан зарчим, журмыг баримтална.</p> <p>6 дугаар зүйл.Сонсгол, сонсголын төрөл, хэлбэр</p> <p>6.1.Аливаа шийдвэр гаргах үйл ажиллагаа нь сонсголын үйл ажиллагаанаас тусдаа байна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ажилтнуудын хөдөлмөрлөх эрхэд халдсан шийдвэр гаргах, - төрийн албан хаагчийг орон байраар хангагдахад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх журам тодорхой бус, - төрийн байгууллагад "орон сууцны зориулалтаар" газар эзэмшүүлсэн, газар эзэмших эрхийг холбогдох хууль тогтоомж зөрчин иргэн, хуулийн этгээдэд шилжүүлсэн, - газар зохион байгуулалтын үйл ажиллагаанд орон нутгийн удирдлагаас болон улс төрийн зүй бус нөлөөлөл их байдаг, - хууль бус шийдвэр гаргаж, үйл ажиллагаа явуулсан нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон, хуулиас давсан журам үйлчилдэг, - байгууллагын мэдээллийн самбар дахь мэдээллийн ил тод байдлын хэрэгжилт хангалтгүй, 	

<p>лах, хяналтын тодорхой аргыг дэвшүүлэн хэрэгжүүлэх бололцоо олгох зорилгоор харилцан зөвлөлдөж ажиллах боломжийг бүрдүүлэх;</p>	<p>хэмжээний акт гаргах нийтийн эрх зүйн бусад этгээд, бүх шатны нутгийн өөрөө удирдах байгууллагыг.</p> <p>4 дүгээр зүйл. Зөвлөлдөх санал асуулгын зорилго</p> <p>4.1.Зөвлөлдөх санал асуулгыг дараахь үндсэн зорилгоор зохион байгуулна:</p> <p>4.1.1.нийгэм, эдийн засгийн тулгамдсан асуудлыг иргэдийн туслалцаатай олж илрүүлэх;</p> <p>4.1.2.тухайн асуудлын эрэмбэ, түүнийг шийдвэрлэх арга зам, гаргах шийдвэрийн талаар иргэдтэй зөвлөлдөх;</p> <p>4.1.3.иргэд, олон нийтэд тулгамдсан асуудлын талаар мэдлэг, мэдээлэл өгөх;</p> <p>4.1.4.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гуравдугаар зүйлд заасан төрийн үйл хэрэгт оролцох иргэдийн оролцоог хангах.</p> <p>5 дугаар зүйл. Зөвлөлдөх санал асуулгын зарчим</p> <p>5.1.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гуравдугаар зүйлийг удирдлага болгон зөвлөлдөх санал асуулгыг дараахь зарчмыг баримтлан явуулна:</p> <p>5.1.1.хууль дээдлэх;</p> <p>5.1.2.иргэний бодитой, шууд оролцоог хангах;</p> <p>5.1.3.иргэний үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөг хангах;</p> <p>5.1.4.олон талт мэдээллээр тэгш хангах;</p> <p>5.1.5.ил тод, нээлттэй байх;</p> <p>5.1.6.хараат бус байх;</p>	<p>6.2.Сонсгол нь дараах төрөлтэй байна:</p> <p>6.2.1.хууль тогтоох;</p> <p>6.2.2.ерөнхий хяналтын;</p> <p>6.2.3.төсвийн хяналтын;</p> <p>6.2.4.томилгооны;</p> <p>6.2.5.захиргааны хэм хэмжээний болон төлөвлөлтийн;</p> <p>6.2.6.орон нутгийн.</p> <p>6.2.7.танилцах сонсгол.</p> <p>6.2.8.зөвшилцөх сонсгол;</p> <p>6.2.9.хүний эрх, эрх чөлөөг хангахтай холбоотой хяналтын</p> <p>6.3.Сонсголыг нээлттэй, хаалттай хэлбэрээр зохион байгуулах бөгөөд хувь хүн, байгууллага, төрийн нууцад хамаарах болон үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотойгоос бусад асуудлаар сонсголыг хаалттай явуулахыг хориглоно.</p> <p>6.4.Энэ хуулийн 6.2.5-д заасан сонсголыг захиргааны хэм хэмжээний актыг батлах, нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн захиргааны шийдвэр гаргахын өмнө зохион байгуулах бөгөөд уг сонсгол зохион байгуулах нарийвчилсан үндэслэл, журмыг холбогдох хууль болон энэ хуулийн 18.7-д заасан журмаар зохицуулна.</p> <p>ЗАХИРГААНЫ ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬ</p> <p>Гуравдугаар бүлэг. Захиргааны шийдвэр гаргах ажиллагаа.</p>		
--	---	---	--	--

		5.1.7. харилцан зөвлөлдөх; 5.1.8. үр нөлөөтэй байх.	11-36 дугаар зүйл	
6.1.3. төрийн хяналтын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах;	<p>ТӨРИЙН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>3 дугаар зүйл. Төрийн хяналт шалгалтын тогтолцоо, хүрээ</p> <p>3.1. Төрийн хяналт шалгалт нь Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Төрийн аудитын байгууллага болон төрийн захиргааны байгууллагын хяналт шалгалт /цаашид "мэргэжлийн хяналт" гэх/, Үндсэн хуулийн Цэц, шүүх, прокурорын хяналт, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас энэ хуулийн дагуу хэрэгжүүлэх хяналт шалгалтаас бүрдэнэ.</p> <p>3.2. Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгчийн хяналт шалгалт, Үндсэн хуулийн цэц, шүүх, прокурорын хяналт болон Төрийн аудитын үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг тус тусын хууль тогтоомжоор зохицуулна.</p> <p>3.3. Засгийн газар, яам, агентлаг, аймаг, сум, баг, нийслэл, дүүрэг, хорооны Засаг даргын хяналт шалгалт, хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгогдсон мэргэжлийн хяналт, түүнчлэн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас энэ хуулийн дагуу хэрэгжүүлэх хяналт шалгалттай холбогдсон харилцааг энэ хуулиар зохицуулна.</p> <p>4 дүгээр зүйл. Төрийн хяналт шалгалтын зарчим</p> <p>4.1. Төрийн хяналт шалгалт (цаашид "хяналт шалгалт" гэх) хийхэд дараахь зарчмыг баримтална:</p>	<p>НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>8 дугаар зүйл. Нээлттэй мэдээлэл</p> <p>8.1. Төрийн үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгох зорилгоор мэдээлэл хариуцагчийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалт, хүний нөөц, төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ болон хуулиар хаалттай, хязгаарлалттай гэж тогтоосноос бусад мэдээллийг ил тод, нээлттэй байлгана.</p> <p>8.2. Мэдээлэл хариуцагч өөрийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:</p> <p>...8.2.3. эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үзүүлэлт, үйл ажиллагааны тайлан, мэдээлэл хариуцагчийн үйл ажиллагаанд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудит, санхүүгийн хяналт шалгалтын тайлан, акт, дүгнэлт, албан шаардлага, зөвлөмж;</p> <p>8.10. Мэдээлэл хариуцагчийн үйл ажиллагаанд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудит, санхүүгийн хяналт шалгалтын тайлан, акт, дүгнэлт, албан шаардлага, зөвлөмж, хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан, ажлын байрны сул орон тоо, мэдээлэл хариуцагчийн зардлаар суралцагчийн талаарх зэрэг бусад мэдээллийг</p>	<p>Жишээ нь Ашигт малтмалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үнэлгээнээс харахад Давхардсан, ач холбогдол багатай олон тооны хяналт шалгалт нь компанийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд нөлөөлж, хяналт, шалгалт хийж буй ажилтнуудын далд хэлбэрийн ашиг сонирхлыг нэмэгдүүлэх эрсдэл бий болгож байна. Ялангуяа мэргэжлийн хяналтын байгууллага, Засаг дарга нараас хийх төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалттай холбоотой авлигын эрсдэл байна. Хуулиар зарим хязгаарлалт хийдэг ч ийм төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалт хийхдээ компаниудад урьдчилан мэдээлэл өгдөггүй, хяналтын удирдамж, арга зүй тодорхойгүй байдаг учраас авлигын эрсдэл үүсэх шалтгаан болдог. Компаниудын зүгээс зөвшөөрөл, хяналт шалгалттай холбоотой хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгаа нь хууль бус үйл ажиллагаа явуулах эсвэл хууль бус шалгалт, шахалтанд өртөх, улмаар авлигын эрсдэл бий болгодог.</p> <p>Уул уурхайн салбарт ил тод байдлыг хангах, авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг гаргахгүй байх нэг чухал зохицуулалт нь АМТХ-ийн 48 дугаар зүйлд заасан ил тод байдлын тайлан юм. Энэхүү зохицуулалт нь практикт үр дүнгээ өгч байгаа учир улам бүр боловсронгуй болгож, илүү үр дүнтэй, бодитой</p>	

	<p>4.1.1.хүний амь нас, эрүүл мэнд, нийгмийн болон орчны аюулгүй байдал нь бусад аливаа сонирхол, зорилгоос илүүд байх;</p> <p>4.1.2.хяналт шалгалтыг хуульд заасан үндэслэлийн дагуу явуулах бөгөөд энэхүү хяналт шалгалт нь хараат бус, шударга, хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх;</p> <p>4.1.3.хяналт шалгалттай холбоотой зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх бөгөөд хуульд зааснаас бусад тохиолдолд хяналт шалгалтын үйл ажиллагаатай холбоотой аливаа төлбөрийг шалгуулагч этгээдээс шаардахгүй байх;</p> <p>4.1.4.шалгуулагч этгээдэд адил тэгш хандаж, түүний хууль ёсны эрх, ашиг сонирхол, нэр төрийг хүндэтгэн харилцах;</p> <p>4.1.5.хяналт шалгалтыг төлөвлөхдөө тухайн объектын эрсдэлийн ангиллыг үндэслэх;</p> <p>4.1.6.хяналт шалгалтыг зөвхөн хууль болон нийтээр дагаж мөрдөхөөр бүртгэгдсэн эрх зүйн актыг үндэслэн явуулах ба гагцхүү хуулиар эрх олгосон хяналт шалгалтын байгууллага, албан тушаалтан хэрэгжүүлэх;</p> <p>4.1.7.хяналт шалгалтыг давхардуулахгүй бөгөөд төрийн эрх бүхий байгууллагаас хийсэн шинжилгээний дүн, дүгнэлтийг хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх эрх бүхий байгууллага харилцан хүлээн зөвшөөрөх.</p>	<p>мэдээлэл хариуцагч тухай бүр нь цахим хуудсандаа байршуулна.</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР 4.1.2.4.эрсдэлд суурилсан төрийн хяналт шалгалт болон аж ахуйн нэгжийн дотоод хяналтыг бэхжүүлэх, хяналт шалгалтын 70 хувийг урьдчилан сэргийлэх зорилгоор зохион байгуулах, чиглэлийг цөөрүүлэх замаар төрийн хяналт шалгалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох;</p>	<p>хэрэгжих гарцыг нээж, энэхүү харилцааг тусгайлан зохицуулдаг тусгай эрх зүйн актыг батлан гаргах хэрэгцээ шаадлага бий болжээ.</p>
6.1.4.төсвийн орлого, түүний	<p>ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>5.1.Төсөв нь Улсын болон Аймаг, нийслэл, хотын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байх бөгөөд төсвийг</p>	<p>ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>9.2.4.Төв банк, хөдөлмөр эрхлэлт, татвар, гааль, нийгмийн даатгал, бүртгэл, гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн</p>	<p>- худалдан авах ажиллагааг хуульд заасан бүрэлдэхүүнээр зохион байгуулаагүй,</p>

<p>зарцуула лт, гадаадын зээл, тусламж, түүний хуваарил алтыг олон нийтэд тухай бүр нь мэдээлэх ;</p>	<p>төлөвлөх, батлах, хэрэгжүүлэх, тайлагнахад дараах зарчмыг баримтална: ...5.1.4.ил тод байдлыг хангасан байх; ... 6.5.Энэ хуулийн 5.1.4-т заасан төсвийн ил тод байдлыг хангасан байх зарчмыг дараах байдлаар хэрэгжүүлнэ: 6.5.1.төсөв хэлэлцэх, батлах үйл ажиллагааг нийтэд нээлттэй байлгаж, төсвийн төлөвлөгөө, гүйцэтгэл, тайлагналын талаар тогтоосон хугацаанд нийтэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй байдлаар мэдээлэх; 6.5.2.төсвийг төлөвлөх, бүрдүүлэх, хуваарилах, тайлагнах үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоог хангах; 6.5.3.төсвийн гүйцэтгэл, зарцуулалт нь батлагдсан төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжиж байгаа эсэхэд олон нийт хяналт тавих боломжоор хангах; 6.5.4.төрөөс үзүүлж байгаа аливаа ажил, үйлчилгээ, хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ, тэдгээрийн хүрээнд худалдан авч байгаа бараа, ажил, үйлчилгээнд олон нийт хяналт тавих боломжоор хангах; 6.5.5.хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний ач холбогдлын эрэмбэ, хэрэгжүүлэх дараалал, арга замыг тодорхойлох шийдвэрт олон нийтийн саналыг харгалзан үзэх; 6.5.6.төсвийн асуудлаар иргэд, төрийн бус байгууллагаас гаргасан санал, дүгнэлтийг эрх бүхий этгээд нь шийдвэртээ хэрхэн тусгасан тухай, төсвийн үйл ажиллагаан дахь олон нийтийн оролцоог хангаж ажилласан дүнг тэдэнд тухай бүр мэдээлж байх.</p>	<p>захиргааны байгууллагуудаас хөрөнгө оруулалттай холбоотой дараах мэдээллийг хагас, бүтэн жилээр гаргуулж, хөрөнгө оруулалтын статистик мэдээллийг гаргах: 9.2.4.а.хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр, хэмжээ; 9.2.4.б.татвар төлөлт; 9.2.4.в.ажлын байрын тоо; 9.2.4.г.гадаадын иргэний оршин суух зөвшөөрөл; 9.2.4.д.гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн тоо; 9.2.4.е.бараа, үйлчилгээний импортоор хийсэн хөрөнгийн оруулалтын хэмжээ. 9.2.5.хөрөнгө оруулалтыг татах цогц үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх; 9.2.6.хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх; 9.2.7.хөрөнгө оруулалтын талаарх эрх зүйн орчин, дотоод зах зээлийн таатай нөхцөлийг хөрөнгө оруулагчид сурталчлах; 9.2.8.хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт хийхэд дэмжлэг үзүүлэх; 9.2.9.хөрөнгө оруулалттай холбоотойгоор төрийн бусад үйлчилгээний талаар зөвлөх болон цахим нэг цонхны үйлчилгээ үзүүлэх; 9.2.10.энэ хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан шалгуурыг хангасан хөрөнгө оруулагч хуулийн этгээдэд тогтворжуулах гэрчилгээ олгох; 9.2.11.тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч хуулийн этгээдийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа нь төслийн бизнес төлөвлөгөө,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - үнэлгээний хорооны гишүүнээр нэг албан тушаалтныг олон давтамжтай ажиллуулдаг, - үндэслэлгүйгээр төлбөр хураамж тогтоосон, - эрүүл мэндийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг хадгалах харилцаанд хувийн ашиг сонирхол үүссэн
---	--	--	--

	<p>10.2.Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын төлөвлөлтийг сайжруулах, түүний тайлагналт, ил тод байдлыг хангах, олон нийтийн хяналтыг хэрэгжүүлэх зорилготой татвар төлөгчдийн төлөөлөл бүхий төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод болон салбарын эрдэмтдээс бүрдсэн 9 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй орон тооны бус төсөв, санхүү, эдийн засгийн үндэсний зөвлөлийг Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулж ажиллуулна.</p> <p>10.3.Энэ хуулийн 10.2-т заасан үндэсний зөвлөл нь төсвийн төсөл болон улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний төслийг хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ Засгийн газарт хүргүүлнэ.</p> <p>41 дүгээр зүйл.Төсвийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах</p> <p>41.7.Төсвийн байгууллагын батлагдсан төсөв, өөрийн орлого, зарлагын хэмнэлт, тэдгээрийн зарцуулалт, гүйцэтгэлийн ил тод байдлыг хангах, олон нийт, байгууллагын хамт олонд нээлттэй байх шаардлага, нөхцөлийг тогтоосон журмыг Засгийн газар батална.</p> <p>68 дугаар зүйл.Орон нутгийн төсөв батлах</p> <p>...68.3.Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас баталсан тухайн жилийн төсвийг ил тод, олон нийтэд хүртээмжтэй байдлаар мэдээлнэ.</p> <p>ШИЛЭН ДАНСНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Энэ хуулийн ийн зорилт нь улс, орон нутгийн төсөв, улсын болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийг үр ашигтай захиран зарцуулах зорилгоор төсвийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх шийдвэр, үйл ажиллагаа ил тод,</p>	<p>техник, эдийн засгийн үндэслэл болон энэ хуулийн 16.2-т заасан хөрөнгө оруулалтаа хийж дуусах хугацааны дагуу явагдаж байгаа байдалд хяналт тавих;</p> <p>9.2.12.энэ хуулийн 9.2.11-д заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх зорилгоор тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч хуулийн этгээдийн санхүүгийн тайланг татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагаас, шаардлагатай тохиолдолд тухайн хуулийн этгээдээс тус тус гаргуулан авах;</p> <p>9.2.13.тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигчийн улсын бүртгэл хөтлөх;</p> <p>9.2.14.хөрөнгө оруулалтыг тогтвортой үргэлжлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>2.1.Хөтөлбөрийн зорилтыг хэрэгжүүлэх үе шат</p> <p>2.1.3.төсөв, санхүү, аудитын үйл ажиллагааны удирдлага, хяналтыг сайжруулах, ил тод байдлыг хангах, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл, тусламжийг үр ашигтай, зориулалтын дагуу зарцуулах, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>4.1.3.Төсөв, санхүү, аудитын үйл ажиллагааны ил тод байдлыг хангах, хариуцлагыг дээшлүүлэх буюу төсөв, санхүү, аудитын үйл ажиллагааны удирдлага, хяналтыг сайжруулах, ил тод байдлыг хангах, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл, тусламжийг үр ашигтай, зориулалтын дагуу зарцуулах, хариуцлагыг дээшлүүлэх чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p>	
--	--	---	--

	<p>нээлттэй, ойлгомжтой байх, түүнд олон нийт хяналт тавих мэдээллийн тогтолцоо /цаашид "шилэн данс" гэх/-г бүрдүүлэхэд оршино.</p> <p>3 дугаар зүйл.Хуулийн үйлчлэх хүрээ</p> <p>3.1.Доор дурдсан байгууллага, түүний эд хөрөнгө захиран зарцуулах эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарна:</p> <p>3.1.1.төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд;</p> <p>3.1.2.төрийн өмчит үйлдвэрийн газар;</p> <p>3.1.3.хяналтын багц буюу түүнээс дээш хэмжээний хувьцааг нь төр, орон нутаг болон тэдгээрийн нэгдмэл сонирхолтой этгээд эзэмшиж байгаа компани;</p> <p>3.1.4.улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр хөрөнгө оруулалт, төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллага;</p> <p>3.1.5.төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил, үйлчилгээг хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэгч.</p> <p>3.2.Энэ хуульд дараах төсөв, санхүүгийн үйл ажиллагааны төлөвлөлт, гүйцэтгэл, хэрэгжилт, тайлагнал эдгээртэй холбоотой мөнгөн болон бусад гүйлгээ хамаарна:</p> <p>3.2.1.улс, орон нутгийн төсөв болон Нийгмийн даатгалын сангийн төсөв;</p> <p>3.2.2.орон нутгийн хөгжлийн сан;</p> <p>3.2.3.Засгийн газрын тусгай сан;</p> <p>3.2.4.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах үйл ажиллагаа;</p>	<p>4.1.3.1.улсын болон орон нутгийн төсөв, санхүүгийн удирдлагын тогтолцоог сайжруулах, ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай байх зарчмыг мөрдүүлэх;</p> <p>4.1.3.2.төсвийн төлөвлөлтийн үр ашигтай байдал, гүйцэтгэл, зарцуулалтын хөндлөнгийн хяналт, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>4.1.3.3.Засгийн газрын тусгай сангийн санхүүжилт, зарцуулалтыг ил тод, хяналттай болгох;</p> <p>4.1.3.4.төсвийн төсөл хэлэлцэхэд олон нийтийн оролцоог хангах;</p> <p>4.1.3.5.банк, санхүүгийн байгууллагын санхүү, зээлийн бодлогыг боловсронгуй болгож, давуу байдлаа ашиглан иргэн, аж ахуйн нэгжид хүндрэл учруулдаг байдлыг таслан зогсоох;</p> <p>4.1.3.6.нийтийн албаны санхүүгийн дотоод аудит, хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох;</p> <p>4.1.3.7.аудитын дүгнэлтийн дагуу авах арга хэмжээ, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулах;</p> <p>4.1.3.8.аудитын үйл ажиллагааг хараат бус, хуулийн дагуу гүйцэтгэх нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх, шаардлагатай зарим тохиолдолд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн гадаад улсын аудитын хуулийн этгээдийг ажиллуулах эрх зүйн орчинг бий болгох;</p> <p>4.1.3.9.төрийн аудитын байгууллагын хараат бус байдал, чадавхийг бэхжүүлэн аудитын чанар, үр нөлөөг дээшлүүлж, авлигаас урьдчилан сэргийлэх нөхцөлийг хангахад дэмжлэг үзүүлэх;</p>	
--	--	---	--

	<p>3.2.5.Засгийн газар, орон нутгийн өрийн бичиг, санхүүгийн бусад хэрэгсэл;</p> <p>3.2.6.Засгийн газар, орон нутгийн гадаад болон дотоод зээл, буцалтгүй тусламж;</p> <p>3.2.7.төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, концесс;</p> <p>3.2.8.Засгийн газар, орон нутгийн баталгаа болон төсвийн өр, авлага үүсгэх аливаа бусад шийдвэр.</p> <p>3.3.Төрийн нууцад хамаарах төсөв, үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон гүйцэтгэх ажил эрхлэх эрх бүхий байгууллагын гүйцэтгэх ажилтай холбоотой төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, хэрэгжилт, тайлагнал энэ хуульд хамаарахгүй.</p> <p>3.4.Төрийн нууцад хамаарахаас бусад төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, хэрэгжилт, тайлагналыг байгууллагын нууцад хамааруулан нийтэд мэдээлэхээс зайлсхийхийг хориглоно.</p> <p>4 дүгээр зүйл.Шилэн дансны зарчим</p> <p>4.1.Энэ хуулийг хэрэгжүүлэхэд дараах зарчмыг баримтална:</p> <p>4.1.1.мэдээлэл үнэн зөв, бодитой, иж бүрэн байх;</p> <p>4.1.2.мэдээлэл ойлгомжтой, ач холбогдолтой байх;</p> <p>4.1.3.тогтоосон хугацаанд, тогтмол, шуурхай мэдээлдэг байх;</p> <p>4.1.4.хуулийн дагуу нууцад хамааруулснаас бусад бүх мэдээлэл нээлттэй байх.</p>	<p>4.1.3.10.төрийн аудитын байгууллагаас хийсэн аудитын тайлан, дүгнэлт, зөвлөмжийг олон нийтэд ил тод мэдээлэх тогтолцоог боловсронгуй болгож, нийтийн алба, албан тушаалтны үйл ажиллагаа, түүний үр дүнг иргэд, олон нийтийн хяналтад оруулах.</p>	
--	---	---	--

<p>6.1.5.тухайн байгууллагын чиг үүргийн дагуу зөвшөөрөл, эрх олгох, бүртгэл хийх, хяналт тавих, сонгон шалгаруулалт явуулах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх журмыг хууль тогтоомж ид өөрөөр заагаагүй бол олон нийтэд ил тод байлгаж, түүнтэй танилцах боломжор хангах;</p>	<p>АЖ АХУЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ТУХАЙ</p> <p>5 дугаар зүйл. Тусгай зөвшөөрлийн үйлчлэх хүрээ</p> <p>5.1. Тусгай зөвшөөрөл шаардах аж ахуйн үйл ажиллагааг хэрэв тусгайлан заасан бол тухайн нутаг дэвсгэрт явуулна.</p> <p>5.2. Тусгай зөвшөөрөл шаардахаас бусад төрлийн аж ахуйн үйл ажиллагааг хууль тогтоомж, стандарт шаардлагад нийцүүлэн, зөвхөн татварын байгууллагад бүртгүүлсний үндсэн дээр чөлөөтэй эрхэлж болно.</p> <p>5.3. Тусгай зөвшөөрлийг хуульд зааснаас бусад тохиолдолд бусдад худалдах, бэлэглэх, барьцаалах зэргээр шилжүүлж үл болно.</p> <p>5.4. Тусгай зөвшөөрөл шаардагдах үйл ажиллагааг эрхлэх эрх энэ хуульд заасны дагуу тусгай зөвшөөрлийг авсан өдрөөс үүснэ.</p> <p>6 дугаар зүйл. Тусгай зөвшөөрлийн хугацаа, түүнийг сунгах</p> <p>6.1. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол тусгай зөвшөөрлийг 3 жилээс доошгүй хугацаагаар олгоно.</p> <p>6.2. Тусгай зөвшөөрлийг хуульд өөрөөр заагаагүй бол анх олгосон хугацаанаас нь доошгүй хугацаагаар сунгаж болно.</p> <p>6.3. Хэрэв хуульд өөрөөр заагаагүй, энэ хуулийн 13.1-д заасан нөхцөл байдал илрээгүй тохиолдолд зөвхөн зөвшөөрөл эзэмшигчийн өргөдлийг үндэслэн 3 хоногийн дотор тусгай зөвшөөрлийн хугацааг сунгана.</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>Хоёр. Хөтөлбөрийн зорилт</p> <p>2.1.Энэхүү хөтөлбөрийн 1.1-д заасан зорилгод хүрэхийн тулд дараахь зорилтыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ:</p> <p>2.1.1.шударга, хариуцлагатай, ил тод нийтийн албыг бэхжүүлэх замаар авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн жинхэнэ албан хаагчийн сонгон шалгаруулалт болон томилгоонд улс төрийн нөлөөллөөс ангид, мэдлэг, боловсролд суурилсан мерит зарчмыг хэрэгжүүлэх;</p> <p>2.1.2.төрийн үйлчилгээний нээлттэй байдлыг хангаж, цахим үйлчилгээг хөгжүүлж чанар хүртээмжийг нь сайжруулах, үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийг дээдэлж, төрийн албан хаагчийн хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>2.1.3.төсөв, санхүү, аудитын үйл ажиллагааны удирдлага, хяналтыг сайжруулах, ил тод байдлыг хангах, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл, тусламжийг үр ашигтай, зориулалтын дагуу зарцуулах, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>2.1.4.худалдан авах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, үр ашигтай, шардрга, ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлж, хяналт, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>4.1.2.Төрийн үйлчилгээний нээлттэй байдлыг хангаж, цахим үйлчилгээг хөгжүүлэх, чанар хүртээмжийг нь сайжруулах, үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийг дээдэлж, төрийн албан хаагчийн хариуцлагыг дээшлүүлэх зорилтыг</p>	
--	---	--	--

		6.4. Тусгай зөвшөөрлийн нөхцөл, шаардлагыг зөрчсөн тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийн хугацааг сунгахгүй.	хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ: ...4.1.2.2.зөвшөөрөл олгох журмыг хялбарчилж, түүнд тавих хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх, зарим төрлийн зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих чиг үүргийг төрийн бус байгууллагад шилжүүлэх;	
6.1.6.төрийн албан хаагч бүрийн ажил үүргийн хуваарийг тодорхой болгох, эрхэлж байгаа ажлын онцлогтой нь холбогду улж түүнд хориглох зүйлийг Төрийн албаны тухай хууль болон энэ хуульд заасны дагуу	ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ 22 дугаар зүйл.Төрийн жинхэнэ албан тушаалд тавих нийтлэг шаардлага 22.1.3.Эрүүгийн хуульд заасан авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдэж шүүхээр ял шийтгүүлж байгаагүй байх; ...2.3.3.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн жинхэнэ албаны удирдах, гүйцэтгэх албан тушаалд тавигдах тусгай шаардлага болон албан тушаалын тодорхойлолт боловсруулах нийтлэг журмыг төрийн албаны төв байгууллага батална. 23.4.Төрийн захиргааны албаны албан тушаалын тодорхойлолтыг энэ хуулийн 23.3-т заасан журамд нийцүүлэн боловсруулж, төрийн албаны төв байгууллагын зөвшөөрлийг үндэслэн тухайн албан хаагчийг томилох эрх бүхий этгээд албан тушаал тус бүрээр батална. 23.5.Тухайн байгууллагын чиг үүрэгт хууль тогтоомжоор өөрчлөлт орсноос бусад тохиолдолд энэ хуулийн 23.3-т заасан тусгай шаардлага болон албан тушаалын тодорхойлолтод өөрчлөлт оруулахыг хориглоно.	АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ 7 дугаар зүйл.Хориглох зүйл 7.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдэд бусад хууль тогтоомжид тусгайлан хориглосноос гадна авлигын дараах зөрчлийг хориглоно: 7.1.1.албан үүргээ зохих ёсоор гүйцэтгэж байгаа төрийн албан хаагчид дарамт, шахалт үзүүлэх, хөндлөнгөөс оролцох, нөлөөлөх; 7.1.2.бусдад шан харамж өгөх, өгөхөөр амлах, зуучлах; 7.1.3.албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хууль бусаар аливаа хувь хүн, хуулийн этгээдэд давуу байдал олгох, олгохоор амлах, бусдын эрхийг хязгаарлах; 7.1.4.төсвийн болон хандив, тусламжийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах; 7.1.5.албан үүргээ гүйцэтгэх, эсхүл гүйцэтгэхгүй байхтай холбогдуулан бусдаас шан харамж шаардах; 7.1.6.албаны эрх мэдэл буюу албан тушаалын байдлаа урвуулах, хэтрүүлэх; 7.1.7.албан тушаалын байдлаа ашиглан эд хөрөнгө олж авах, давуу эрх эдлэх; 7.1.8.үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих.	Салбарын болон төрөлжсөн бусад хуулиудаар хоирглосон хэм хэмжээг тогтоож байгаа Энэ нь Авлигын эсрэг хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д “Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдэд бусад хууль тогтоомжид тусгайлан хориглосноос гадна авлигын дараах зөрчлийг хориглоно.” гээд 7.1.8-д “үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих. Тайлбар: Албан тушаалтан зургаан сарын албан тушаалын цалин хөлс, орлогоос илүү хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны дагуу олсон болохыгоо үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй тохиолдолд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэж үзнэ.” гэжээ. Мөн хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасан “Хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээд”-ийн дотор төрийн албан хаагчдаас гадна “төрийн болон орон нутгийн эмчит, төрийн болон орон нутгийн эмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон компанийн эрх бүхий албан тушаалтан, олон нийтийн радио, телевизийн Үндэсний зөвлөлийн дарга, гишүүн, ерөнхий захирал, улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт авч	

<p>ТОГТООН мөрдүүлэх;</p>	<p>31 дүгээр зүйл.Хориглох зүйл</p> <p>31.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн жинхэнэ албан тушаалд дараахь тохиолдолд авч ажиллуулахыг хориглоно:</p> <p>31.1.1.энэ хуулийн 22, 23 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангаагүй;</p> <p>31.1.2.төрийн албанаас сахилгын шийтгэлээр болон хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмаар халагдсан өдрөөс хойш төрийн албанд эргэж орох хуульд заасан хугацаа дуусгавар болоогүй, тодорхой хугацаагаар төрийн жинхэнэ алба хаах эрх хасагдсан иргэний уг хугацаа дуусаагүй;</p> <p>31.1.3.хууль тогтоомжоор зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд албан үүргийн хувьд нэг нь нөгөөдөө шууд захирагдах буюу шууд хяналт тавих албан хаагчтай хамаарал бүхий этгээд нь тухайн ажлын албаны нэгжид хамт ажиллахаар бол;</p> <p>31.1.4.хууль тогтоомжид заасан бусад тохиолдолд.</p> <p>31.2.Энэ хуульд заасан журмын дагуу төрийн албан хаагчийг сонгон шалгаруулж томилоход Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, гишүүн, Ерөнхий сайд, төсвийн ерөнхийлөн захирагч, улс төрийн албан тушаалтан, улс төрийн нам, эвслийн удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан, бусад этгээдийн зүгээс аливаа хэлбэрээр нөлөөлөх, дарамт, шахалт үзүүлэхийг хориглоно.</p> <p>31.3.Төрийн албан хаагчийг томилох асуудлаар хууль тогтоомж зөрчих, түүнчлэн дээрх үйл ажиллагаатай холбогдсон хуурамч</p>	<p>Тайлбар:Албан тушаалтан зургаан сарын албан тушаалын цалин хөлс, орлогоос илүү хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны дагуу олсон болохыгоо үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй тохиолдолд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэж үзнэ.</p> <p>...6.3.Шүүх, прокурор, цагдаа, Авлигатай тэмцэх газар, хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн захиргааны төв байгууллага болон Засгийн газрын агентлаг байрлаж байгаа байранд түүний үйлчилгээг эрхэлдгээс бусад аж ахуйн нэгж, байгууллага байрлахыг хориглоно.</p> <p>6.4.Энэ хуулийн 6.3-д заасан байгууллагын байранд улс төрийн болон шашны үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>4.1.1.Шударга, хариуцлагатай, ил тод нийтийн албыг бэхжүүлэх замаар авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн жинхэнэ албан хаагчийн сонгон шалгаруулалт болон томилгоонд улс төрийн нөлөөллөөс ангид, мэдлэг, боловсролд суурилсан мерит зарчмыг хэрэгжүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.1.1.төрийн албаны төв байгууллагын дүгнэлт, хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлгийг хянасан байдлыг үндэслэн албан тушаалд томилох тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p>	<p>төрийн тодорхой чиг үүргийг хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэж байгаа төрийн бус байгууллагын удирдах албан тушаалтан...”, гэх мэт бусад этгээд хамаарахаар, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4-т “нийтийн албан тушаалтан” гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдийг, 4 дүгээр зүйлийн 4.1-д “Энэ хуулийн үйлчлэлд Авлигын эсрэг хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасан албан тушаалтан хамаарна.” гэж тус тус заасан.</p> <p>Төрийн албаны тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ /2017/-ийн 57 дугаар зүйлийн 57.4-т зааснаар “Улс төрийн болон тусгай албан тушаал эрхэлдэг төрийн албан хаагч /сум, дүүргийн Засаг дарга, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг даргын орлогч, зэвсэгт хүчин, хилийн цэрэг ба дотоодын цэрэг, онцгой байдал, тагнуул, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тусгай албан тушаалаас бусад/-ийн албан тушаалын цалингийн хэмжээ, сүлжээг төрийн албаны төв байгууллагатай зөвшилцсөний үндсэн дээр Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал тогтооно.”; Компанийн тухай хуульд зааснаар гүйцэтгэх захирал, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн цалин, урамшууллын хэмжээг компанийн дүрмээр, эсхүл хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаас тогтоон</p>
---------------------------	--	--	--

		<p>тодорхойлолт, гэрчилгээ, баталгаа гаргахыг хориглоно.</p> <p>31.4.Төрийн тухайн албан тушаалд тавих шаардлагыг хангасан иргэний төрийн жинхэнэ албан тушаал эрхлэх эрхийг үндэс, угсаа, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, нам, олон нийтийн бусад байгууллагын харьяаллаар ялгаварлаж үл болно.</p> <p>34 дүгээр зүйл.Хориглох зүйл</p> <p>34.1.Төрийн жинхэнэ албаны шалгалт авах журмыг зөрчих, уг үйл ажиллагаатай холбоотой хуурамч тодорхойлолт, гэрчилгээ, баталгаа гаргахыг хориглоно.</p> <p>35 дугаар зүйл.Хариуцлага</p> <p>35.1.Энэ хуулийн 34.1, 35.2-т заасныг зөрчсөн төрийн албан хаагчийг төрийн албанд гурван жилийн хугацаанд эргэж орох эрхгүйгээр хална.</p> <p>35.2.Төрийн жинхэнэ албаны шалгалт авах журмыг зөрчсөн этгээдийг энэ хуулийн 33.9-д заасан Шалгалтын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд дахин оруулахгүй.</p> <p>39 дүгээр зүйл.Төрийн албан хаагчийн үйл ажиллагаанд хориглох зүйл</p> <p>39.1.Төрийн албан хаагч хуульд зааснаас гадна дараахь үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:</p> <p>39.1.1.албан тушаалтанд хуульд нийцээгүй үүрэг, даалгавар өгөх, биелүүлэхийг шаардах;</p>	<p>4.1.1.2.нийтийн албанд томилогдох албан тушаалтны ёс зүй, мэдлэг, боловсрол, туршлага, ур чадварын шалгуурыг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчлэх, албан тушаалтныг мэдлэг, боловсролд суурилсан мерит зарчмыг баримтлан томилох, дэвшүүлэх;</p> <p>4.1.1.3.олон улсын жишигт нийцсэн гүйцэтгэлийн үнэлгээний нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлж, нийтийн албан тушаалтны үйл ажиллагааг үнэлэх, дүгнэх, хариуцлага тооцох арга, хэлбэрийг шинэчлэн тодорхойлох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох;</p> <p>4.1.1.4.төрийн жинхэнэ албан хаагчийг томилох, чөлөөлөх асуудлыг төрийн өндөр албан тушаалтан болон улс төрийн намын нөлөөллөөс ангид байлгах;</p>	<p>мөрдүүлэх зэргээр харилцан адилгүй зохицуулалттай байна. Тухайлбал,</p> <p>Үндэсний статистикийн хорооноос жил тутамд гаргадаг “Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан”-д байгаа дундаж цалин хөлсний тоон мэдээллээс үзэхэд Төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллагсад 1,211,100 төгрөгийн, Орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газарт 752,400 төгрөгийн, төсөвт байгууллагад 772,800 төгрөгийн, Төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжид 935,100 төгрөгийн, Орон нутгийн өмчийн аж ахуйн нэгжид 714,300 төгрөгийн, төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжид 1,075,000 төгрөгийн, төрийн өмчийн оролцоотой гадаадын аж ахуйн нэгжтэй хамтарсан байгууллагад 2,937,800 төгрөгийн, орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжид 753,900 төгрөгийн дундаж цалин хөлстэй⁴⁷ байна.</p> <p>Энэхүү цалин хөлсний харилцан адилгүй байдал нь “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчил гаргасан нийтийн албан тушаалтанд Авлигын эсрэг хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т заасан “...энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах,” ...хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэхэд учир дутагдалтай буюу Монгол Улсын Үндсэн</p>
--	--	---	--	--

⁴⁷ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан (2018 оны статистик мэдээлэл. 2019 оны мэдээлэл тавигдаагүй байсан болно.) <http://1212.mn/>

	<p>39.1.2.албаны эрх мэдлээ хэтрүүлэх;</p> <p>39.1.3.хуульд нийцээгүй шийдвэр гаргах;</p> <p>39.1.4.албан тушаалын бүрэн эрхээ урвуулан ашиглах, хувийн ашиг сонирхолдоо нийцүүлэн бусдыг аливаа хэлбэрээр хавчин гадуурхах, эрхшээлдээ байлгах, түүнчлэн дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт үзүүлэх;</p> <p>39.1.5.улс төрийн намын гишүүн байх, улс төрийн нам, хөдөлгөөн, улс төрийн намын дэргэдэх төрийн бус байгууллага болон шашны байгууллагын үйл ажиллагаанд хуулиар зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд аливаа хэлбэрээр оролцох;</p> <p>39.1.6.Ерөнхийлөгчийн болон Улсын Их Хурал, аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн сурталчилгаанд аливаа хэлбэрээр оролцох, түүнд зориулалтын бус төсвийн хөрөнгө зарцуулах, төрийн өмч хөрөнгө, албаны унаа ашиглах;</p> <p>39.1.7.ажил хаялт болон төрийн албаны хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулахад чиглэсэн бусад арга хэмжээ төлөвлөх, зохион байгуулах, тэдгээрт оролцох;</p> <p>39.1.8.албан тушаалын бүрэн эрхээ шашны, эсхүл шашингүй үзлийн ухуулга, сурталчилгаа хийхэд ашиглах;</p> <p>39.1.9.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр гадаад орны төрийн дээд цол, одон, медаль, төрийн бусад шагнал авах;</p> <p>39.1.10.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан болон Монгол Улс, гадаад улсын төрийн байгууллагын хооронд харилцан тохиролцсон албан томилолт болон ажиллаж</p>		<p>хуулийн “Арван дөрөвдүгээр зүйл”-ийн 1-д заасан “.Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.”; 2-т заасан “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно.” гэсэн зарчим алдагдахад хүргэж байна.</p> <p>Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан болон хариуцлага гарцаагүй байх, зөрчил үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, зөрчлийн шинж, хохирлын хэр хэмжээнд тохирсон байх зарчмыг баримтлан нийтийн албан тушаалтны “үндэслэлгүй хөрөнгөжих” зөрчлийн шинжийг тэдгээрийн албан тушаалын цалин хөлсний орлогоор бус хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан, хариуцлага хүлээлгэх нь зүйтэй байна.</p>
--	---	--	--

	<p>байгаа байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтны зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд албан үүргээ гүйцэтгэхдээ аж ахуйн нэгж, иргэн, түүний дотор гадаадын байгууллага, иргэний зардлаар гадаад, дотоодод зорчих;</p> <p>39.1.11.албаны бус зорилгод байгууллагын эд хөрөнгө, техник хэрэгсэл, санхүүгийн эх үүсвэр, мэдээллийн хангамж болон албаны мэдээллийг ашиглан завших;</p> <p>39.1.12.Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 4.1.5, 4.1.6-д заасан хэлбэрээр иргэнийг ялгаварлан гадуурхах;</p> <p>39.1.13.хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр болон цахим хуудас, нийгмийн сүлжээний хэрэгслээр төрийн бодлоготой холбоотой асуудлаар албан бус байр суурь, улс төрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх, улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн талаар эерэг, сөрөг мэдээ, мэдээлэл түгээх;</p> <p>39.1.14.төрийн бодлого, үйл ажиллагааг эсэргүүцсэн аливаа жагсаал, цуглаанд оролцох, мэдээ, мэдээлэл тараах;</p> <p>39.1.15.төрийн албан хаагчийг албан тушаал бууруулсан, төрийн албанаас чөлөөлсөн, халсантай холбоотой маргааныг шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэгдэх хүртэл хугацаанд тухайн ажлын байранд томилгоо хийх;</p> <p>39.1.16.хуульд заасан үндэслэлээр албан тушаал бууруулсан, төрийн албанаас чөлөөлсөн, халсан тухай шийдвэр гарсан тохиолдолд албан тушаал, ажлын байр, тамга, тэмдэг, холбогдох баримт бичгийг хүлээлгэн өгөхөөс татгалзах;</p> <p>39.1.17.нийтийн сонсголыг зохион байгуулах болон сонсголд оролцох журмыг зөрчих;</p>		
--	--	--	--

		39.1.18.хууль тогтоомжид заасан бусад. Тайлбар: Энэ хуулийн 37.1.5, 39.1.5, 39.1.6, 39.1.13 дахь заалт нь төрийн улс төрийн албан хаагчид хамаарахгүй.		
6.1.7.төрийн байгууллага нээлттэй, иргэдийн ашиг сонирхолд нийцсэн үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэхэд тавих хяналтад төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, хамтран ажиллах, мэдээллийг харилцан солилцох, олон нийтэд мэдээлли	ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ 9 дүгээр зүйл.Төрөөс төрийн бус байгууллагатай харилцах 1.Төрөөс төрийн бус байгууллагын хууль ёсны эрхийг хамгаална. 2.Төрийн бус байгууллага нь төрөөс хараат бус байна. 3.Төрийн байгууллага төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд санхүүгийн болон бусад хэлбэрийн дэмжлэг үзүүлж болно. 4.Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаатай холбогдсон төрийн болон албаны нууцад үл хамаарах мэдээлэл төрийн бус байгууллагад нээлттэй байна. 5.Хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас гаргах шийдвэрийн төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд саналыг нь үндэслэн төрийн бус байгууллагыг оролцуулж болно. 6.Төрийн бус байгууллага төрийн байгууллагаас гаргасан шийдвэрийн талаар байр сууриа илэрхийлж мэдэгдэл хийж болно.	НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ТУХАЙ 5 дугаар зүйл.Нийтийн мэдээллийн үйл ажиллагааны зарчим 5.1.2.хуульд өөрөөр заагаагүй бол мэдээлэл ил тод, нээлттэй байх; 8 дугаар зүйл.Нээлттэй мэдээлэл 8.1.Төрийн үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгох зорилгоор мэдээлэл хариуцагчийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалт, хүний нөөц, төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ болон хуулиар хаалттай, хязгаарлалттай гэж тогтоосноос бусад мэдээллийг ил тод, нээлттэй байлгана. 8.2.Мэдээлэл хариуцагч өөрийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана: 8.2.1.эрхэм зорилго, үйл ажиллагааны стратегийн зорилт, зорилго, тэргүүлэх чиглэл, тэдгээрийн хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, түүний үр дүн; 8.2.2.чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалт, хаяг, байршил, харилцах утасны дугаар, шуудангийн хаяг, олон нийттэй харилцах, мэдээлэл хүргэх нийгмийн сүлжээний хаяг;	Яамдын цахим хуудсан дахь мэдээлэлтэй танилцахад Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг сурталчилсан байдал хангалтгүй, боловсруулсан хууль, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын тогтоол, нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэрийн төслийг цахим хуудсандаа байршуулдаггүй, эрх, зөвшөөрөл олгож буй шийдвэр, худалдан авах ажиллагааны тайлан, аудитын дүгнэлт, тендерт шалгарсан болон шалгараагүй шалтгааныг байршуулах ажил хэвшээгүй.	

	<p>йг тогтмол хүргэж байх;</p>		<p>8.2.3.эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үзүүлэлт, үйл ажиллагааны тайлан, мэдээлэл хариуцагчийн үйл ажиллагаанд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудит, санхүүгийн хяналт шалгалтын тайлан, акт, дүгнэлт, албан шаардлага, зөвлөмж;</p> <p>8.2.4.хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан;</p> <p>8.2.5.хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан;</p> <p>8.2.6.үйл ажиллагаандаа мөрдөж байгаа хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэр, бусад эрх зүйн акт;</p> <p>8.2.7.албан тушаалын тодорхойлолт, албан тушаалтны эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, албаны харилцах утасны дугаар, албаны цахим шуудангийн хаяг;</p> <p>8.2.8.өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн тайлан, мэдээ;</p> <p>8.2.9.хуульд өөрөөр заагаагүй бол хариуцсан салбарын үйл ажиллагааны статистик мэдээлэл;</p> <p>8.2.10.мэдээлэл хариуцагчаас зохион байгуулах олон нийтийн арга хэмжээний хөтөлбөр.</p> <p>8.3.Мэдээлэл хариуцагч өөрийн хүний нөөцийн талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:</p> <p>8.3.1.ажлын байрны сул орон тооны талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.3.2.албан хаагч, ажилтныг сонгон шалгаруулах журам;</p>	
--	--------------------------------	--	---	--

			<p>8.3.3.албан хаагч, ажилтны ёс зүйн дүрэм;</p> <p>8.3.4.хүний нөөцийн стратеги, түүний хэрэгжилтийг хянаж үнэлэх журам;</p> <p>8.3.5.хүний нөөцийн удирдлагын ил тод байдлыг хангах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ;</p> <p>8.3.6.албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийг үнэлэх журам.</p> <p>8.4.Мэдээлэл хариуцагч төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагааны талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:</p> <p>8.4.1.өмнөх оны төсвийн гүйцэтгэл, тухайн жилийн төсөв, дараа оны төсвийн төсөл;</p> <p>8.4.2.төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлт болон хагас, бүтэн жилийн санхүүгийн тайлан;</p> <p>8.4.3.санхүүгийн тайланд хийсэн аудитын дүгнэлт;</p> <p>8.4.4.хууль тогтоомжийн дагуу төвлөрүүлэх төлбөр, хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээ;</p> <p>8.4.5.төсвийн хэмнэлт, хэтрэлт, түүний шалтгааны тайлбар;</p> <p>8.4.6.таван сая, түүнээс дээш төгрөгийн үнийн дүн бүхий худалдан авсан бараа, ажил, үйлчилгээний нэр, санхүүжилтийн хэмжээ, нийлүүлэгчийн нэр, хаяг;</p> <p>8.4.7.цалингийн зардлаас бусад таван сая, түүнээс дээш төгрөгийн үнийн дүн бүхий орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг гүйлгээ тус бүрээр, гүйлгээний агуулга, хүлээн авагчийн нэрийн хамт;</p>	
--	--	--	---	--

			<p>8.4.8.бонд, зээл, өрийн бичиг, баталгаа, түүнтэй адилтгах санхүүгийн бусад хэрэгсэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ, концесс, төсөв, өмч, хөрөнгө, мөнгө зарцуулах, өр, авлага үүсгэсэн аливаа шийдвэр;</p> <p>8.4.9.шилэн дансны хөтлөлт, хэрэгжилт, аудитын тайлан, зөвлөмжийн дагуу авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний мэдээлэл;</p> <p>8.4.10.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөө, тайлан, тендерийн баримт бичиг, тендер шалгаруулалтыг явуулах журам, тендерийн урилга, тендерт оролцохыг сонирхогчид тавих шалгуур үзүүлэлт, тендерт шалгарсан болон шалгараагүй оролцогчийн талаарх товч мэдээлэл, шалгарсан болон шалгараагүй хуулийн үндэслэл, шалтгаан;</p> <p>8.4.11.худалдан авах ажиллагаанд хийсэн үнэлгээ болон аудит, бусад хяналт шалгалтын тайлан, дүгнэлт;</p> <p>8.4.12.мэдээлэл хариуцагч болон захиалагч байгууллагын хүсэлтээр холбогдох этгээдийг худалдан авах ажиллагааны мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, зааварчилгаагаар хангасан тухай мэдээлэл;</p> <p>8.4.13.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцох эрхийг хязгаарласан этгээдийн жагсаалт;</p> <p>8.4.14.Засгийн газрын гадаад улс, олон улсын байгууллагаас авсан зээл, тусламжийн гэрээ, хэлэлцээрийн талаарх мэдээлэл;</p>	
--	--	--	---	--

		<p>8.4.15.улсын төсөв, Нийгмийн даатгалын сангийн төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө оруулалт, төсвийн нэгдсэн үзүүлэлт;</p> <p>8.4.16.Засгийн газрын гадаад зээл, тусламжийн ашиглалтын мэдээлэл;</p> <p>8.4.17.Засгийн газрын гадаад, дотоод өрийн мэдээлэл;</p> <p>8.4.18.улсын төсвийн хэмнэлт, хэтрэлт, түүний шалтгааны тайлбар;</p> <p>8.4.19.нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн сарын мэдээ;</p> <p>8.4.20.төсвийн гүйцэтгэл болон аудит хийсэн санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан;</p> <p>8.4.21.төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх зорилгоор гаргасан Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны мэдээлэл;</p> <p>8.4.22.концессын зүйлийн жагсаалт болон түүнд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт;</p> <p>8.4.23.концессын гэрээ байгуулсан тухай бүрд концесс эзэмшигч, түүний байгууллагын нууцад хамаарахаас бусад мэдээлэл, концессын зүйл, гүйцэтгэх ажил, үзүүлэх үйлчилгээний талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.4.24.хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлэх зорилгоор гаргасан Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны мэдээлэл;</p> <p>8.4.25.улсын төсвийн нэгдсэн үзүүлэлтийг макро эдийн засгийн үзүүлэлт, холбогдох бусад үзүүлэлттэй уялдуулсан судалгаа, тооцоо;</p> <p>8.4.26.төсвийн хөрөнгөөр болон гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжүүлж байгаа төсөл,</p>	
--	--	---	--

			<p>хөтөлбөрийн санхүүжилт, хэрэгжилт, явц, үр дүн;</p> <p>8.4.27.мэдээлэл хариуцагчийн захиалгаар хийгдсэн судалгаа, шинжилгээний ажил, түүний тайлан;</p> <p>8.4.28.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p> <p>8.5.Мэдээлэл хариуцагч хуульд заасан чиг үүргийн хүрээнд үзүүлж байгаа үйлчилгээний талаар дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:</p> <p>8.5.1.үйлчилгээний төрөл, шийдвэрлэх журам, хугацаа, бүрдүүлэх баримт бичиг, түүний загвар, төлбөр, хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээ, төлбөр төлөх дансны мэдээлэл;</p> <p>8.5.2.тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох үндэслэл, журам, олгосон, сунгасан, түдгэлзүүлсэн, сэргээсэн, хүчингүй болгосон тусгай зөвшөөрлийн талаарх мэдээлэл, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн нэр, хаяг, салбар, төлөөлөгчийн газар, зөвшөөрөл олгосон болон зөвшөөрлийн хүчинтэй хугацаа.</p> <p>8.6.Мэдээлэл хариуцагч энэ хуулийн 8.2, 8.3, 8.4, 8.5-д зааснаас гадна өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээний дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:</p> <p>8.6.1.олон нийтээр хэлэлцүүлж, санал авч байгаа хууль тогтоомж болон захиргааны хэм хэмжээний актын төсөл, тэдгээрийн танилцуулга, холбогдох судалгаа, бусад байгууллага, иргэнээс өгсөн санал;</p> <p>8.6.2.эзэмшиж байгаа оюуны өмчийн эрхийн жагсаалт;</p>	
--	--	--	---	--

			<p>8.6.3.хот болон газар зохион байгуулалтын төлөвлөлт, түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрийн явцын талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.4.мэдээлэл хариуцагчийн эзэмшиж байгаа газрын мэдээлэл;</p> <p>8.6.5.төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хувийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн нэр, хаяг, дүрэм, үйл ажиллагааны чиглэл, эрх бүхий этгээдийн оруулсан хөрөнгийн хувь хэмжээ, ашиг, алдагдлын тайлан, нэгдсэн төсөвт төлсөн татварын хэмжээ, ногдол ашиг;</p> <p>8.6.6.төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хувийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөлийн бүтэц, бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн гишүүн болон гүйцэтгэх удирдлагын эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, авч байгаа цалин хөлс, урамшууллын дүн, албаны цахим шуудангийн хаяг, тухайн хуулийн этгээдийн удирдлагад тавигдах шаардлага, удирдлагыг сонгон шалгаруулах журам, сонгон шалгаруулах ажиллагааны тов, сонгон шалгаруулалтад оролцогчдын талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.7.стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглах тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээдийн хувьд нэгдсэн төсөв болон Үндэсний баялгийн санд оруулж байгаа татвар, хөрөнгийн хэмжээ;</p> <p>8.6.8.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийг хүн, хуулийн этгээдэд ашиглуулах, шилжүүлэх, хувьчлах, төсвийн хөрөнгийн ашиглалт болон түүнийг ашиглалтаас гаргах,</p>	
--	--	--	--	--

			<p>ашиглалтаас гаргаснаас орсон орлогын талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.9.хүн, хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний явцад байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үр дагавар, тэдгээрийг арилгах арга хэмжээг тогтоосон байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний талаарх мэдээлэл, газрын хэвлийн баялгийг ашигласнаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн мэдээлэл;</p> <p>8.6.10.мэдээлэл хариуцагчийн явуулж байгаа үйл ажиллагаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, ашиглаж байгаа техник, технологийн хүн, мал, амьтны эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх буюу үзүүлж байгаа нөлөөллийн талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.11.барилга байгууламжийг ашиглалтад оруулахыг зөвшөөрсөн улсын комиссын дүгнэлт;</p> <p>8.6.12.тусгай хамгаалалттай газар нутаг дэвсгэрт олгосон газар ашиглах гэрчилгээ, байгуулсан гэрээ, газар ашигласны төлбөр төлөлтийн байдал;</p> <p>8.6.13.Ашигт малтмалын тухай хуулийн 42 дугаар зүйлд заасны дагуу байгаль орчныг хамгаалах, уурхай ашиглах, үйлдвэр байгуулахтай холбогдсон дэд бүтцийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх асуудлаар нутгийн захиргааны байгууллагаас тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчтэй байгуулсан гэрээ;</p> <p>8.6.14.шүүн таслах ажиллагааны дүн мэдээ;</p> <p>8.6.15.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцэд гаргасан өргөдөл, гомдол, хүсэлтийн дагуу</p>	
--	--	--	---	--

			<p>маргаан хянан шийдвэрлэсэн ажиллагааны дүн мэдээ;</p> <p>8.6.16.улс төрийн намын дүрэм, гишүүнчлэл, хөрөнгө, түүнд өгсөн хандивын мэдээлэл;</p> <p>8.6.17.Монгол Улсын нэгдэн орсон олон талт олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүрэг, хүргүүлсэн тайлан, Монгол Улсад өгсөн зөвлөмж, зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хариуцах байгууллагын талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.18.зүй ёсны монополь аж ахуй эрхлэгчийн үнийн бүрдлийн мэдээлэл болон давамгайл байдалтай аж ахуй эрхлэгчийн жагсаалт;</p> <p>8.6.19.хуулийн этгээдийн эцсийн эзэмшигч, эцсийн өмчлөгчийн талаарх мэдээлэл;</p> <p>8.6.20.нэвтрэх, ашиглахад хязгаарлалт тогтоогоогүй мэдээллийн сан дахь нээлттэй өгөгдөл;</p> <p>8.6.21.мэдээлэл хариуцагчийн зардлаар суралцагчийн эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, суралцаж байгаа улс, сургуулийн нэр, мэргэжил, суралцах хугацаа, мэдээлэл хариуцагчаас санхүүжүүлсэн сургалтын зардлын дүн, гэрээний хэрэгжилт;</p> <p>8.6.22.хууль болон олон улсын гэрээгээр нээлттэй байхаар заасан бусад мэдээлэл.</p> <p>8.7.Энэ хуулийн 8.4.13, 8.4.14, 8.4.15, 8.4.16, 8.4.17, 8.4.18, 8.4.19, 8.4.20, 8.4.21, 8.4.22, 8.4.23, 8.4.24, 8.4.25, 8.6.7-д заасан мэдээллийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, энэ хуулийн 8.6.9, 8.6.12-т заасан мэдээллийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, энэ хуулийн 8.6.14-т заасан мэдээллийг Монгол Улсын</p>	
--	--	--	--	--

			<p>дээд шүүх, энэ хуулийн 8.6.15-д заасан мэдээллийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэц, энэ хуулийн 8.6.16-д заасан мэдээллийг улс төрийн нам, энэ хуулийн 8.6.17-д заасан мэдээллийг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, энэ хуулийн 8.6.18-д заасан мэдээллийг өрсөлдөөний асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага, энэ хуулийн 8.6.19-д заасан мэдээллийг улсын бүртгэлийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага тус тус хариуцан нээлттэй, ил тод байлгана.</p> <p>8.8.Мэдээлэл хариуцагч энэ хуулийн 8.2, 8.3, 8.4, 8.5, 8.6-д заасан байнга ил тод, нээлттэй байлгах мэдээллийг олон нийтэд хүргэхдээ цахим хуудас, мэдээллийн самбар, мэдээллийн бусад хэрэгсэл ашиглана.</p> <p>8.9.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол мэдээлэл хариуцагч энэ хуулийн 8.2, 8.3, 8.4, 8.5, 8.6-д заасан тайлан, мэдээ, үр дүн, статистик мэдээллийг улирал, хагас жил, жилээр гаргах бөгөөд дараагийн улирал, хагас жил, жилийн эхний сард багтаан цахим хуудсандаа байршуулна.</p> <p>8.10.Мэдээлэл хариуцагчийн үйл ажиллагаанд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудит, санхүүгийн хяналт шалгалтын тайлан, акт, дүгнэлт, албан шаардлага, зөвлөмж, хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан, ажлын байрны сул орон тоо, мэдээлэл хариуцагчийн зардлаар суралцагчийн талаарх зэрэг бусад мэдээллийг мэдээлэл хариуцагч тухай бүр нь цахим хуудсандаа байршуулна.</p> <p>8.11.Мэдээлэлд өөрчлөлт оруулсан бол өөрчлөлт оруулснаас хойш ажлын гурван</p>	
--	--	--	--	--

			<p>өдрийн дотор өөрчлөлтийг тусгаж, мэдээллийг шинэчлэн нийтэлнэ.</p> <p>8.12.Мэдээллийн бусад хэрэгсэл ашиглаж байгаагаас үл хамааран мэдээлэл хариуцагч цахим хуудас, мэдээллийн самбарыг заавал ажиллуулах ба цахим хуудсаар нээлттэй мэдээлэлтэй танилцах нөхцөлийг бүрэн хангана.</p> <p>8.13.Нээлттэй мэдээллийг дэлгэрүүлж авах, тодруулах тохиолдолд тус мэдээллийг өгөх эх сурвалжийг цахим хуудсанд тодорхой заасан байна.</p> <p>8.14.Цахим хуудсанд байршуулсан мэдээллийн үнэн зөвийг баталгаажуулж бүртгэл хөтөлнө.</p> <p>8.15.Энэ хуулийн 8.4-т заасан мэдээллийг нээлттэй, ил тод байлгахтай холбогдсон нарийвчилсан харилцааг Шилэн дансны тухай хуулиар зохицуулна.</p> <p>8.16.Энэ хуулийн 8.8-д заасан цахим хуудас хөтлөх, ил тод, нээлттэй мэдээллийг цахим хэлбэрээр байршуулж нийтлэх, шинэчлэх, хяналт тавих нийтлэг журмыг Засгийн газар батална.</p> <p>8.17.Нээлттэй мэдээллийн ил тод байдлын хэрэгжилтийг зохион байгуулах, үнэлгээ хийх, зөвлөмж гаргах чиг үүрэг бүхий, Авлигатай тэмцэх газар, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн бус байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн орон тооны бус зөвлөл хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд ажиллана.</p>	
--	--	--	--	--

			<p>8.18.Энэ хуулийн 8.17-д заасан зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг хууль зүйн болон цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална.</p> <p>8.19.Нээлттэй мэдээллийг ил тод байлгах болон ил тод байдлын шалгуур үзүүлэлт тогтоох, үнэлгээ хийх журмыг Засгийн газар батална.</p> <p>13 дугаар зүйл.Хүн, хуулийн этгээд мэдээлэл авах</p> <p>13.1.Хүн, хуулийн этгээд мэдээллийг хүсэлт гаргаж, эсхүл цахим хэлбэрээр, нээлттэй, ил тод байршуулсан мэдээллийг хүсэлт гаргалгүйгээр тухайн цахим хуудсанд хандаж авч болно.</p> <p>13.2.Нээлттэй мэдээлэл авах бол хүсэлтийг амаар болон бичгээр, хязгаарлалттай мэдээлэл авах бол хүсэлтийг бичгээр гаргана.</p> <p>13.3.Цаасан болон хуульд заасны дагуу цахим хэлбэрээр гаргасан хүсэлтийг бичгээр гаргасан хүсэлт гэж үзнэ.</p> <p>13.4.Бичгээр гаргасан хүсэлтэд дараах мэдээллийг тусгасан байна:</p> <p>13.4.1.хүсэлт гаргагч нь хувь хүн бол эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, хуулийн этгээд бол хуулийн этгээдийн нэр;</p> <p>13.4.2.хүсэлт гаргагчийн оршин суугаа, эсхүл оршин байгаа газрын хаяг, шуудангийн хаяг, харилцах утасны дугаар;</p> <p>13.4.3.хязгаарлалттай мэдээлэл авах бол мэдээлэл авах зорилго, мэдээллийн эзний зөвшөөрөл;</p>	
--	--	--	--	--

			<p>13.4.4.мэдээллийн агуулга, мэдээлэл хүлээн авах хэлбэр.</p> <p>13.5.Цаасан хэлбэрээр гаргах хүсэлтийг хүн гарын үсэг зурж, хуулийн этгээд бол хуулийн этгээдийг төлөөлөх эрх бүхий этгээд гарын үсэг зурж, тамга, тэмдэг дарж баталгаажуулна.</p> <p>13.6.Хүн, хуулийн этгээдийн цахим хэлбэрээр гаргасан хүсэлт нь тухайн хүн, хуулийн этгээдийг хуульд заасан журмын дагуу таньж баталгаажуулах боломжтой байна.</p> <p>13.7.Хүсэлт гаргагч хүн хүсэлтдээ хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар гарын үсгээ зурж чадахгүй бол түүнийг төлөөлөн хууль ёсны төлөөлөгч нь гарын үсэг зурна.</p> <p>13.8.Хүсэлтийг иргэд хамтран гаргасан бол түүнд бүгд гарын үсэг зурах, эсхүл тэдгээрийн төлөөлөгч гарын үсэг зурж, төлөөлөх эрхийг нотлох баримт бичгийг хавсаргана.</p> <p>13.9.Хүсэлтэд хуульд зааснаас бусад шаардлага тавихыг хориглоно.</p> <p>14 дүгээр зүйл.Хүсэлт гаргагчийн эрх, үүрэг</p> <p>14.1.Хүсэлт гаргагч мэдээлэл авах талаар дараах эрх эдэлнэ:</p> <p>14.1.1.мэдээлэл авах хэлбэрээ сонгох;</p> <p>14.1.2.нээлттэй мэдээлэл авах бол мэдээлэл авах зорилго, үндэслэлээ тайлбарлахгүй байх;</p> <p>14.1.3.мэдээлэлтэй холбогдсон асуудлаар нэмэлт тайлбар авах;</p> <p>14.1.4.мэдээллийн агуулгын талаар тайлбарлуулах;</p>	
--	--	--	--	--

			<p>14.1.5.мэдээллийн албан ёсны эх сурвалжийг мэдэх;</p> <p>14.1.6.мэдээлэл авах эрхийг нь зөрчсөн гэж үзвэл мэдээлэл хариуцагчийн дээд шатны байгууллага, албан тушаалтанд, дээд шатны байгууллага, албан тушаалтан байхгүй бол шүүхэд гомдол гаргах;</p> <p>14.1.7.мэдээллийг нээлттэй өгөгдөл болгох талаар холбогдох мэдээлэл хариуцагчид хүсэлт гаргах;</p> <p>14.1.8.хуульд заасан бусад</p>	
6.1.8.авл игатай тэмцэх талаар сургалт, сурталчилгаа явуулах, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хуульд заасан хугацаанд үнэн зөв гаргуулах, бүртгэх, хянах, зөвлөгөө өгөх асуудлыг бүтцийн нэгждээ	<p>ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>55.3.Төрийн байгууллага төрийн албан хаагчийн сургалт, ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааны хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.</p> <p>29 дүгээр зүйл.Албан тушаалын ажлын байрны сургалт</p> <p>29.1.Иргэнийг төрийн албан тушаалд томилсны дараа богино болон дунд хугацааны сургалтад хамруулна.</p> <p>29.2.Энэ хуулийн 29.1-д заасан сургалтыг Засгийн газрын харьяа төрийн албаны сургалтын байгууллага хариуцан зохион байгуулна.</p> <p>29.3.Энэ хуулийн 29.1-д заасан сургалтын агуулга, хөтөлбөрийг төрийн албаны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газар тодорхойлно.</p>	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>4.1.Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ</p> <p>4.1.10.2.боловсролын байгууллага болон гэр бүлээр дамжуулан авлигыг үл тэвчих, шударга иргэнийг төлөвшүүлэх зорилгоор олон талт арга хэмжээ зохион байгуулах, авлигын эсрэг боловсрол олгох агуулгыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөр, стандартад тусгах;</p> <p>4.1.10.3.зорилтот бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах, авлигыг үл тэвчих хандлагыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттай зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах;</p> <p>4.1.10.4.авлигын эсрэг сургалт, сурталчилгаа явуулах сургагч багшийг бэлтгэх, дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах;</p>		

	хариуцуулах;			
	6.1.9.төрийн байгууллага тухайн салбарын албан хаагчийн ёс зүйн дүрмийг батлан гаргахын өмнө Авлигатай тэмцэх газраас санал авах;			ёс зүй, хяналт, хариуцлагын тогтолцоо сул, тогтворгүй байгаа нь авлигын эрсдэлийг бий болгож байна
	6.1.10.төрийн байгууллагаас гаргасан шийдвэр иргэд болон бусад сонирхогч талуудад ойлгомжтой, нээлттэй байх;			

	<p>6.1.11.иргэдийн өргөдөл, гомдол, хүсэлтийг хүлээн авах, шийдвэрлэх шат дамжлагыг цөөрүүлэх энэ чиглэлээр өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх;</p>	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>18.Авлигатай тэмцэх газрын бүрэн эрх ...18.4.6.авлигын холбогдолтой өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч шалгах;</p> <p>ИРГЭДЭЭС ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТАНД ГАРГАСАН ӨРГӨДӨЛ, ГОМДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ</p> <p>12 дугаар зүйл.Өргөдөл, гомдлыг хүлээн авах, бүртгэх</p> <p>1.Төрийн бүх байгууллага өргөдөл, гомдол гаргагчийг хүлээн авч уулзах байр, өргөдөл, гомдол хүлээн авах цагийн хуваарийг тогтоож, нийтэд мэдэгдэнэ. Хол газраас ирсэн иргэнийг хүлээлгэлгүйгээр хүлээн авч уулзана.</p> <p>2.Иргэдийг хүлээн авах байранд ирж амаар гаргасан өргөдөл, гомдлыг түүнийг хүлээн авах үүрэг бүхий ажилтан тэмдэглэн авч, тусгай бүртгэлд бүртгэнэ.</p> <p>3.Бичгээр болон цахим сүлжээгээр дамжуулан ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг тухайн байгууллагын бичиг хэрэг хариуцсан ажилтан хүлээн авч, дарааллын дагуу бүртгэнэ.</p> <p>4.Энэ зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт зааснаар бүртгэсэн өргөдөл, гомдлыг түүнийг шийдвэрлэх албан тушаалтанд өдөрт нь багтаан шилжүүлнэ.</p> <p>5.Гомдлыг түүнд холбогдож байгаа албан тушаалтанд өөрт нь шилжүүлэхийг хориглоно.</p> <p>6.Өргөдөл, гомдлыг албан тушаалтан шууд хүлээн авч болно.</p> <p>7."Нууц", "гарт нь" гэж хаягласан өргөдөл, гомдлыг тухайн албан тушаалтанд шууд өгнө.</p>	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>9 дүгээр зүйл.Өргөдөл, гомдол гаргах, мэдээлэл өгөх</p> <p>9.1.Иргэн, хуулийн этгээд авлигын асуудлаар Авлигатай тэмцэх газарт өргөдөл, гомдол гаргаж, мэдээлэл өгч болно.</p> <p>9.2.Авлигатай тэмцэх газар нь өргөдөл, гомдол, мэдээллийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>4.1.2.Төрийн үйлчилгээний нээлттэй байдлыг хангаж, цахим үйлчилгээг хөгжүүлэх, чанар хүртээмжийг нь сайжруулах, үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийг дээдэлж, төрийн албан хаагчийн хариуцлагыг дээшлүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>...4.1.2.6.өргөдөл, гомдол, мэдээлэл өгөх ил тод, нээлттэй суваг ажиллуулах, өргөдөл, гомдол, мэдээллийг цахим хэлбэрээр гаргах, шийдвэрлэх, хяналт тавих нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх;</p> <p>... 4.1.5.5.цахим сүлжээг ашиглах, байнгын ажиллагаатай утас ажиллуулах замаар авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийн талаархи мэдээллийг авах, мэдээлэл өгч байгаа иргэнийг урамшуулах тогтолцоог бүрдүүлэх;</p> <p>4.1.5.6.мэдээлэл өгч байгаа иргэн, сэтгүүлчийг хамгаалах эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;</p>	<p>Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ мэдүүлээгүй гаргаагүй тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг хуульчлах асуудал</p> <p>Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлд “Авлигатай тэмцэх газрын бүрэн эрх”-ийг, мөн зүйлийн 18.4.15-д “мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэгт хяналт тавих, шалгах, хугацаа хожимдуулсан буюу санаатай худал мэдүүлсэн этгээдэд холбогдох хуульд заасан арга хэмжээг авахуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх; 10 дугаар зүйлийн 10.2-т “Мэдүүлэг гаргагч нь өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгө, орлого, зээлийг үнэн зөв мэдүүлэх үүрэгтэй.”, 10.3-т “Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ тухайн албан тушаалд томилогдсон буюу сонгогдсон өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор, цаашид тухайн алба хааж байгаа хугацаандаа жил бүрийн 02 дугаар сарын 15-ны дотор шинэчлэн гаргаж энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасан байгууллага, албан тушаалтанд өгөх үүрэгтэй.” гэж тус тус хуульчлан тодорхойлсон.</p> <p>Гэвч нийтийн албан тушаалтан ХАСХОМ-ээ мэдүүлээгүй эсхүл Авлигын хууль зөрчсөн бусад тохиолдолд тэдэнд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх заалт хуульд тусгагдаагүй байна.</p> <p>АТГ-т хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ мэдүүлээгүй, Авлигын эсрэг хуулийг зөрчсөн тохиолдол 2016 онд 2, 2017 онд</p>
--	---	--	--	---

		<p>8.Өргөдөл, гомдлыг энэ зүйлийн 6,7 дахь хэсэгт зааснаар хүлээн авсан албан тушаалтан дараахь журмыг биелүүлнэ:</p> <p>1/өөрийн эрх хэмжээнд хамаарах өргөдөл, гомдлыг хүлээн авснаас хойш, түүнчлэн албан тушаалтан томилолтоор өөр газар ажиллаж байгаа бол ирснээс хойш ажлын нэг өдөрт багтаан энэ зүйлд заасан бүртгэлд бүртгүүлнэ;</p> <p>2/ирсэн өргөдөл, гомдолд албан тушаалтныг өөрий нь холбогдуулсан, эсхүл өргөдөл, гомдол тухайн албан тушаалтны эрх хэмжээнд хамаарахгүй бол энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан ажилтанд хүлээлгэн өгнө.</p>		<p>2, 2018 онд 1 буюу 548 тохиолдол гарч байсан.</p> <p>Иймд хуулийн хэм хэмжээ хоорондын уялдаа, эрх, үүргийн нэгдлийг хангах, нийтийн албан тушаалтныг хариуцлагажуулах, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх, иргэдийн төрд итгэх итгэлийг дээшлүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зайлшгүй шаардлагаар “ХАСХОМ-ээ мэдүүлээгүй, хуульд заасан хугацаанд гаргаагүй этгээдийн хувьд энэ зохицуулалтыг хуульд тусган баталгаажуулж, хуулийн хийдлийг арилгах шаардлагатай.</p>
<p>6.1.12.бүрэн эрхийнхэ э хүрээнд авлигын шалтгаан нөхцөлийг илрүүлэн тогтоох, тэдгээрийг арилгах, авлигын үйлдлийг таслан зогсоох, үр дагавары</p>	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>6.1.Төрийн байгууллага энэ хуулийн 3.1.6-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиглэлээр дараахь нийтлэг үүрэг хүлээнэ:</p> <p>ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ДААТГАЛЫН ТУХАЙ</p> <p>17 дугаар зүйл.Эрүүл мэндийн даатгалын улсын байцаагчийн эрх, үүрэг, хариуцлага</p> <p>17.4.Шимтгэл төлөхтэй холбогдсон хууль бус үйл ажиллагааг нуух, эрүүл мэндийн даатгалын сангийн хөрөнгийг хувийн зорилгод ашиглах, авлига авах, ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчих, мэдээллийн нууц задруулах, эрхээ хэтрүүлэх зэргээр албан үүргээ зохих ёсоор биелүүлээгүй даатгалын улсын байцаагчид хууль тогтоомжид заасан сахилгын, эд</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>5.2.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хоёр дахь үе шат /2020-2023 он/*нп хүрэх үр дүн:</p> <p>...5.2.6.авлигад илүү өртсөн салбаруудын болон өндөр түвшний авлигын гэмт хэрэг, зөрчил гарах шалтгаан нөхцөлийг бууруулсан байх;</p>	<p>2022-Авлигын гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулахаар 162 мөрдөгчийн мэдэгдэл хүргүүлсэн</p> <p>2017-2019 онд анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэгдсэн албан тушаалын гэмт хэргийн 119 шийдвэрт дүн шинжилгээ хийж үзэхэд 5 саяас 10 сая төгрөгийн хахуулийн хэрэг болон 150 саяас 600 сая хүртэлх төгрөгийн хахуулийн хэрэгт оногдуулсан хорих ялын дундаж нь бараг ижил буюу 3.6 жил, торгох ялын дундаж хэмжээ 6.1 сая төгрөг байна.</p>	

⁴⁸ Авлигатай тэмцэх газрын 2019 оны үйл ажиллагааны тайлан.

г нь арилгах арга хэмжээ авах;	хөрөнгийн болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.		
6.1.13.авлигатай тэмцэх зорилго бүхий төрийн бус байгууллага, иргэдийн сайн дурын хөдөлгөөнийг дэмжих;			
6.1.14.энэ хуулийн 2 ¹ дүгээр зүйлд заасан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг төрийн байгууллага, албан тушаалтан биелүүлэ	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>2¹ дүгээр зүйл.Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр</p> <p>2^{1.1}.Улсын Их Хурал Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр батлах бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрт заасан хугацаагаар батална.</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>Найм. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг тайлагнах</p> <p>8.1.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайланг жил бүрийн 02 дугаар сарын 01-ний дотор Ажлын албанд хүргүүлнэ.</p> <p>8.2.Авлигатай тэмцэх газар тайланг нэгтгэн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ хийж, үр дүнг үнэлэн, санал дүгнэлтээ Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороонд танилцуулна.</p> <p>8.3.Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороо тайлан, үнэлгээ,</p>	

<p>х, биелэлтийг холбогдох байгууллагад тайлагнах.</p>		<p>санал, дүгнэлтийг хэлэлцэж, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, зөрчлийг арилгах, ажлаа эрчимжүүлэх талаар чиглэл өгсөн тогтоол гаргаж болно.</p> <p>8.4.Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороо шаардлагатай гэж үзвэл энэхүү хөтөлбөрийн 8.3-т заасан асуудлыг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн шийдвэрлүүлж болно.</p>	
<p>6.2.Төрийн бүх шатны байгууллагын албан хаагч нь албан үүргээ гүйцэтгэж байх явцдаа олж мэдсэн авлигатай холбоотой асуудлыг шалгаж шийдвэрлэх нь өөрийнх нь бүрэн эрхэд хамаарахгүй</p>	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>8 дугаар зүйл.Авлигын тухай мэдэгдэх</p> <p>8.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан үүрэг гүйцэтгэх явцдаа олж мэдсэн авлигын талаарх мэдээллийг Авлигатай тэмцэх газарт нэн даруй мэдээлэх үүрэгтэй.</p> <p>8.2.Энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргийг хэрэгжүүлэхэд төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай хуулиар тогтоосон хязгаарлалт хамаарахгүй.</p> <p>НИЙТИЙН АЛБАНД НИЙТИЙН БОЛОН ХУВИЙН АШИГ СОНИРХЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ, АШИГ СОНИРХЛЫН ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ</p> <p>9 дүгээр зүйл.Албан үүрэгт хөндлөнгөөс нөлөөлөх байдлыг мэдэгдэх</p> <p>9.1.Албан тушаалтан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нөлөөлсөн аливаа дарамт, шахалт, зохимжгүй нөлөөллийн талаар өөрийн удирдах албан тушаалтан, эсхүл эрх бүхий байгууллагад, хуулийн хариуцлага хүлээхээр бол Авлигатай тэмцэх газарт нэн даруй мэдэгдэх үүрэгтэй.</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>5.2.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хоёр дахь үе шат /2020-2023 он/-нд хүрэх үр дүн:</p> <p>...5.2.7.авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоо, хяналт сайжирсан байх;</p>	

	байвал Авлигатай тэмцэх газарт мэдээлнэ			
	<p>6.5.Авлиг аас урьдчилан сэргийлэх талаар аж АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА, ИРГЭНИЙ ХҮЛЭЭН НИЙТЛЭГ ҮҮРЭГ</p> <p>6.5.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 30, 31 дүгээр зүйлд заасан эрх,</p>	<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>30 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН НИЙТЛЭГ ҮҮРЭГ</p> <p>30.1.Хуулийн этгээд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах нийтлэг үүрэг хүлээнэ:</p> <p>30.1.1.байгууллагынхаа дотоодод болон үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүрээндээ гэмт хэрэг, зөрчил гарч байгаа шалтгаан, нөхцөлийг илрүүлэх, арилгах талаар тодорхой арга хэмжээг авах;</p> <p>30.1.2.үйл ажиллагаа явуулж байгаа байршил, түүний ойр орчимд гэмт хэрэг, зөрчил гарч байгаа шалтгаан, нөхцөлийг арилгах арга хэмжээг авах;</p> <p>30.1.3.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор холбогдох хууль тогтоомжийг ажилтнууддаа мэдээлэх, сурталчлах;</p> <p>30.1.4.гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилго бүхий хөтөлбөр, төлөвлөгөө, арга хэмжээ, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>30.1.5.барилга байгууламжийн гадна орчны аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор ашиглаж байгаа стандартад нийцсэн дүрс бичлэгийн</p>		

<p>нийтлэг үүрэг</p>	<p>техник, хэрэгслийг цагдаагийн байгууллагын мэдээллийн нэгдсэн сүлжээнд үнэ төлбөргүй холбох, шаардлагатай техникийн нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэх, хэвийн ажиллагаанд байнгын хяналт тавих;</p> <p>30.1.6.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p> <p>30.2.Гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх талаар энэ хуулийн 13.1.4-т зааснаас бусад этгээдийн мэдэгдэл, зөвлөмж, шаардлагыг хүлээн авсан хуулийн этгээд түүний дагуу тодорхой арга хэмжээг авч, хариуг хугацаанд нь өгөх үүрэгтэй.</p> <p>30.3.Энэ хуулийн 30.1.5-д заасан дүрс бичлэгийн техник, хэрэгслийг цагдаагийн байгууллагын мэдээллийн нэгдсэн сүлжээнд холбох журмыг цагдаагийн төв байгууллагын дарга батална.</p> <p>30.4.Гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, урьд өмнө гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байсан хүнийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тэдэнд зориулсан ажлын байр бий болгох, хөдөлмөрлөх дадал, туршлага олоход нь дэмжлэг үзүүлж болно.</p> <p>31 дүгээр зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар ИРГЭНИЙ ЭРХ, ҮҮРЭГ</p> <p>31.1.Иргэн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>31.1.1.бусдын нэр төр, алдар хүнд, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хохироохгүй байх, өөрийн үзэл бодлыг илэрхийлэхдээ бусдын нэр төр, алдар хүндэд хүндэтгэлтэй хандах,</p>		
----------------------	---	--	--

	<p>гэмт хэрэг, зөрчилд бусдыг өдөөн хатгахгүй, олон нийтийн аюулгүй байдал, нийтийн хэв журмыг гажуудуулах үйлдэл гаргахгүй байх;</p> <p>31.1.2.оршин суугаа нутаг дэвсгэртээ нийтийн хэв журам сахиулах талаар нутгийн захиргааны байгууллага, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам сахиулах байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа зохион байгуулалттай арга хэмжээг дэмжиж, сайн дураар оролцох;</p> <p>31.1.3.гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар олж мэдсэн зүйлээ холбогдох байгууллагад мэдээлэх;</p> <p>31.1.4.гэмт халдлагаас өөрийн буюу бусдын амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгийг хуулийн хүрээнд хамгаалах;</p> <p>31.1.5.гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох талаар бусдаас шаардах, шуурхай мэдээлэх, нуун дарагдуулахгүй байх, цагдаа, хуулийн байгууллагатай хуулийн хүрээнд хамтран ажиллаж, туслалцаа үзүүлэх;</p> <p>31.1.6.хууль бусаар галт зэвсэг, хутга, зэвсгийн чанартай зүйл, тусгай хэрэгсэл олж авах, хадгалах, худалдах, биедээ авч явахгүй байх;</p> <p>31.1.7.улсын бүртгэлийн тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу холбогдох бүртгэлийг хийлгэж, баримт бичгийг эзэмших талаарх журмыг чанд сахих;</p> <p>31.1.8.үр хүүхэд, өөрийн асрамжид байгаа насанд хүрээгүй хүнийг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдуулахгүй байх;</p> <p>31.1.9.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p>		
--	--	--	--

		<p>31.2.Иргэн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах эрх эдэлнэ:</p> <p>31.2.1.олон нийтийн аюулгүй байдал, нийтийн хэв журам сахихыг бусдаас шаардах;</p> <p>31.2.2.гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах тухай асуудлыг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд тавих, шаардах;</p> <p>31.2.3.гэмт халдлагаас эд хөрөнгө, өөрийн болон бусдын амь нас, эрүүл мэндийг хуулийн хүрээнд хамгаалах;</p> <p>31.2.4.хуульд заасан үүргээ биелүүлсний төлөө учирч болох эрсдэлээс хамгаалуулах;</p> <p>31.2.5.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p>		
	<p>6.5.1.төрийн бус байгууллага гишүүний хээ ёс зүйн дүрмийг баталж, үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайланга ил тод мэдээлж байх;</p>			

	<p>6.5.2.хувийн хэвшлийн байгууллага үйл ажиллагааныхаа ёс зүйн зарчмуудыг тогтоож, дагаж мөрдөх.</p>			
<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРЫН БҮРЭН ЭРХ</p>	<p>8.4.1.авлигын эсрэг явуулах төрийн бодлого, шийдвэр, түүнчлэн авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг боловсруулж болгох талаар санал боловсруулах</p>	<p>ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>5 дугаар зүйл.Хууль санаачлах</p> <p>...5.2.Иргэн, хуулийн этгээд хуулийн төслийн тухай саналаа хууль санаачлагчид уламжилна. Хууль санаачлагч уг саналыг үндэслэлтэй гэж үзвэл тухайн асуудлаар хууль санаачилж болно.</p> <p>7 дугаар зүйл.Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах ажлыг төлөвлөх</p> <p>7.2.Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох байгууллагын саналыг авч, нэгтгэн судалсны үндсэн дээр Үндсэн чиглэлийн төслийг Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт нийцүүлэн боловсруулна.</p> <p>7.3.Үндсэн чиглэлийн төсөлд санал өгөх байгууллага нь нийгмийн тухайн харилцааг зохицуулж байгаа хуулийн хэрэгжилтийн үр</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Хууль санаачлагчаар уламжилсан хууль тогтоомжийн шинэчлэлийн үйл явц удаашралтай. - Хууль тогтоомжийн төслүүдэд санал авах, өгсөн саналыг хэлэцүүлэх асуудал хангалттай бус -

улж эрх бүхий байгуулл агад оруулах;	дагаварт үнэлгээ хийсний үндсэн дээр уг асуудлаар шинээр хууль гаргах, эсхүл хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үндэслэл, шаардлагыг тодорхойлно.		
18.4.2.ав лига гарч болох нөхцөл боломж бүрдүүлс эн гэж үзвэл төрийн байгуулл ага, албан тушаалтны гаргасан тушаал, шийдвэр, журам, дүрмийг хянаж хүчингүй болгуулах санал боловсруулж эрх бүхий байгуулл агад оруулах;	<p>ЗАХИРГААНЫ ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬ</p> <p>48 дугаар зүйл.Хууль бус захиргааны актыг хүчингүй болгох</p> <p>48.1.Сөрөг нөлөөлөл бүхий хууль бус захиргааны актад гомдол гаргах хөөн хэлэлцэх хугацаа өнгөрснөөс үл хамааран захиргааны байгууллага тухайн захиргааны актыг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн хүчингүй болгоно.</p> <p>66 дугаар зүйл.Хянан бүртгэх үйл ажиллагаа</p> <p>...66.3.2.захиргааны хэм хэмжээний акт бүхэлдээ, эсхүл түүний аль нэг заалт энэ хуулийн 60, 61, 62 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд уг зөрчлийг арилгуулах тухай тодорхой үндэслэл, тайлбар бүхий дүгнэлт гаргаж, албан бичгээр хүргүүлэх;</p> <p>66.3.3.тухайн акт энэ хуулийн 59.1-д заасан захиргааны хэм хэмжээний актын шинжийг агуулаагүй бол улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгэх шаардлагагүй тухай хариуг бичгээр мэдэгдэж буцаан хүргүүлэх;</p> <p>66.3.4.энэ хуулийн 66.3.1, 66.3.2, 66.3.3-т заасан арга хэмжээг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний албан бичгээр мэдэгдэх.</p> <p>66.4.Захиргааны хэм хэмжээний акт эрх зүйн зөрчилтэй байгаа тухай хууль зүйн асуудал</p>		2020-18 2021-18 дүрэм, журам хянаж, 3 байгууллагад шийдвэрийг хүчингүй болгуулах санал хүргүүлж, 2 шийдвэрийг хүчингүй болгуулсан.

		<p>эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний энэ хуулийн 66.3.2-т заасан дүгнэлтийг хүлээн авсан захиргааны байгууллага өөрийн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний актын хууль зүйн үндэслэлийг хянан үзэж, түүний эрх зүйн зөрчлийг арилгасан, эсхүл зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бол энэ тухай ажлын 10 өдрийн дотор бүртгүүлэхээр дахин хүргүүлнэ.</p> <p>66.5.Бүртгэгдсэн захиргааны хэм хэмжээний актад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бол уг актыг хянуулж, улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгүүлэхдээ энэ хуулийн 66.1-д заасан баримт бичгийн бүрдлийг хангасан байна.</p> <p>66.6.Хуулиар тусгайлан эрх олгогдсон захиргааны байгууллага энэ хуулийн 66.3.2-т заасан дүгнэлтийг хүлээн авах үндэслэлгүй гэж үзвэл энэ тухай хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад ажлын 10 өдрийн дотор албан бичгээр хариу мэдэгдэнэ.</p> <p>66.7.Энэ хуулийн 66.6-д заасны дагуу ирүүлсэн мэдэгдлийг хүлээж авах үндэслэлгүй гэж үзвэл хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дүгнэлт гарган Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэхээр ажлын 10 өдөрт багтаан хүргүүлнэ.</p> <p>66.8.Засгийн газар энэ хуулийн 66.7-д заасны дагуу ирүүлсэн дүгнэлтийг хуралдаанаараа хэлэлцэж уг дүгнэлтийг үндэслэн захиргааны хэм хэмжээний актыг хүчингүй болгох эсэхийг шийдвэрлэнэ.</p>		
18.4.3.ав	лигын эсрэг олон нийтийг	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>Найм. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг тайлагнах</p> <p>8.1.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайланг жил</p>		

	<p>соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажилтай холбогду улан төрийн байгууллагаас холбогдох мэдээ, судалгаа, тайланг гаргуулан авах;</p>	<p>бүрийн 02 дугаар сарын 01-ний дотор Ажлын албанд хүргүүлнэ.</p> <p>8.2.Авлигатай тэмцэх газар тайланг нэгтгэн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ хийж, үр дүнг үнэлэн, санал дүгнэлтээ Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороонд танилцуулна.</p> <p>8.3.Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороо тайлан, үнэлгээ, санал, дүгнэлтийг хэлэлцэж, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, зөрчлийг арилгах, ажлаа эрчимжүүлэх талаар чиглэл өгсөн тогтоол гаргаж болно.</p> <p>8.4.Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороо шаардлагатай гэж үзвэл энэхүү хөтөлбөрийн 8.3-т заасан асуудлыг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэн шийдвэрлүүлж болно.</p>		
	<p>18.4.4.аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан, иргэнээс шаардлагатай мэдээлэл, судалгаа, тайлбар, тодорхойлолт, бусад</p>	<p>ЗАХИРГААНЫ ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬ</p> <p>10 дугаар зүйл.Захиргааны байгууллагын харилцан туслах үүрэг</p> <p>10.1.Захиргааны байгууллага дараах тохиолдолд бичгээр хүсэлт гарган бусад захиргааны байгууллагаас туслалцаа авч болно:</p> <p>10.1.1.эрх зүйн хувьд өөрөө тодорхой үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй бол;</p> <p>10.1.2.үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай хүний нөөц, эсхүл бүтэц, тогтолцоо бодитоор дутагдсан бол;</p> <p>10.1.3.чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд бодит нөхцөл байдлын талаарх мэдээлэлгүй, олж авах боломжгүйгээс холбогдох мэргэжлийн байгууллагын туслалцаа шаардлагатай бол.</p>		

	<p>баримт бичгийг үнэ төлбөргүйгээр гаргуулан авах, танилцах , мэргэжлийн дүгнэлт, магадлагаа гаргуулах ;</p>	<p>10.2.Захиргааны байгууллага туслалцаа хүссэн бусад захиргааны байгууллагатай хамтран ажиллах үүрэгтэй.</p> <p>10.3.Энэ хуулийн 10.1-д заасан асуудлыг шийдвэрлэхтэй холбоотой гарсан зардлыг туслалцаа хүссэн байгууллага хариуцна.</p>		
	<p>18.4.5.авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах, гүйцэтгэх ажил эрхэлдэг бусад байгуулл агуудтай хамтран ажиллах;</p>	<p>ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>9 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх байгууллага</p> <p>9.1.Дараахь байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй:</p> <p>9.1.6.Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах, гэм буруутай этгээдийг олж тогтоох, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагуудтай хамтран ажиллах;</p> <p>9.2.Гүйцэтгэх ажилд хууль тогтоомжийг чанд сахиулах, нууцыг хангуулах зорилгоор Тагнуулын байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>9.2.5.нууцлалыг задруулахгүй байх бүх талын арга хэмжээ авсны үндсэн дээр гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг цагдаа, авлигатай тэмцэх болон хорих ял эдлүүлэх байгууллага дээр хянан шалгах,</p>		

	<p>тэдгээрт байгаа гүйцэтгэх ажлын хэрэгтэй танилцах, шаардлагатай мэдээ баримтыг гаргуулж авах.</p> <p>9.3. Гүйцэтгэх ажлыг хуульд заасан тус тусын чиглэлээр бие даан буюу харилцан ажиллах, хувь хүн, хуулийн этгээдийн туслалцаа авах замаар хэрэгжүүлнэ.</p> <p>9.4. Гүйцэтгэх ажил явуулахдаа холбоо, мэдээллийн систем, гэрэл зураг, кино, дүрс, дууны болон бусад бичлэг хийх, хүний амь бие, эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд аюулгүй бусад техник хэрэгсэл ашиглана.</p> <p>11 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл</p> <p>11.7. Авлигатай тэмцэх газар авлигын гэмт хэрэг болон хуулиар харъяалуулсан эрүүгийн хэрэгт энэ хуулийн 11.2.1-11.2.3, 11.2.5-11.2.6-д заасан үндэслэлээр гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй.</p>		
--	---	--	--

	<p>18.4.7.хуулиар харьяалуулсан хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах;</p>	<p>ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>2.3 дугаар зүйл.Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах харьяалал</p> <p>1.Хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтыг энэ хуульд заасан нутаг дэвсгэрийн харьяаллын дагуу явуулна.</p> <p>2.Энэ хуульд заасны дагуу тагнуулын байгууллага, цагдаагийн байгууллага, Авлигатай тэмцэх газар нь прокурорын шийдвэрээр хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтыг хамтран явуулж болно.</p> <p>6.1 дүгээр зүйл.Мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах байгууллага</p> <p>2.Авлигатай тэмцэх байгууллага дараахь гэмт хэрэгт хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулна:</p> <p>2.1.Эрүүгийн хуулийн 22.1/Эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах/, 22.3/Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтан эрх мэдлээ урвуулан ашиглах/, 22.4/Хахууль авах/, 22.5/Хахууль өгөх/, 22.6/Гадаад улсын төрийн байгууллага, олон улсын байгууллагын албан тушаалтныг хахуульдах/, 22.7/Улсын нөөцийг хууль бусаар зарцуулах, үрэгдүүлэх/, 22.8/Төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах/, 22.9/Төрийн өмчийн төсвийн бус хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах/, 22.10/Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих/, 22.11/Дураараа аашлах/, 22.12/Хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах/ дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэгт;</p>	<p>Авлигатай тэмцэх газрын Мөрдөн шалгах хэлтэст 2022 оны эхний улиралд авлигын 124 хэрэг бүртгэгджээ. Энэ нь өмнөх оны эхний улиралтай харьцуулахад 35-аар буюу 39.3% өссөн дүн юм. Авлигын гэмт хэрэг өмнөх оны мөн үеэс өсөхөд эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэрэг 28-аар буюу 39.4% өссөн нь голлон нөлөөлснийг Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл гарсан.</p> <p>Бүртгэгдсэн авлигын 124 хавтаст хэргийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлгийн зүйлээр ангилгахад</p> <p>99 (75.6%) нь эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах</p> <p>17 (13.0%) нь хахууль авах гэмт хэрэг</p> <p>7 (5.3%) нь хахууль өгөх гэмт хэрэг</p> <p>4 (3.0%) нь үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэмт хэрэг</p> <p>1 (0.8%) нь дураараа аашлах гэмт хэрэг</p> <p>2 (1.5%) нь төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах гэмт хэрэг</p> <p>1 (0.8%) нь хуулийн этгээдийн эрх мэдлийг урвуулан ашиглах гэмт хэрэг байна. Авлига, мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцдог байгууллагуудын нэг нэгэндээ итгэх итгэлийг сайжруулах, тэдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааны давхардлыг арилгах асуудал өнөөдөр яригдаж байна.</p>	<p>Шүүхээр шийдвэрлүүлсэн хэрэг 40.3%-иар өссөн.Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол нөхөн төлүүлэлт 2.7 дахин өссөн. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зааснаар учруулсан хохирол, хор уршгийг арилгасан байх шаардлагыг авлигын хэрэг үйлдсэн этгээд хангасан гэж үзэж, хэргийг хялбаршуулж шийдвэрлэж байгааг ч дахин авч үзэх шаардлагатай байна.</p> <p>Тиймээс авлигын гэмт хэрэгт оногдуулах ял шийтгэлийн төрөл хэмжээг гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, учруулсан хохирол, хор уршгийг харгалзан, бусад төрлийн хэргээс ялгамжтай, оновчтой байдлаар тогтоох, хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг уртасгах, түүнчлэн энэ гэмт хэрэгт хялбаршуулсан журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулах нөхцөлийг тусгайлан авч үзэх байдлаар хуульд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна</p> <p>Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгад албан тушаалын гэмт хэргийн хамгийн хүндрүүлсэн бүрэлдэхүүнд тоолох хөөн хэлэлцэх хугацааг 5 жилээр тогтоосон нь Авлигын эсрэг Конвенцын агуулгад нийцэхгүй байна. Манай улсын хувьд татварын гэмт хэргүүдэд тусгай хугацаа тогтоосон туршлагад үндэслэн авлигын гэмт хэргийн хамгийн хүнд хэлбэрүүдийн хувьд хөөн хэлэлцэх хугацааг тусгайлан тогтоох боломж байгаа юм. Хөөн хэлэлцэх хугацаа богино хуульчлагдсан</p>
--	--	--	--	--

	<p>2.2.Эрүүгийн хуулийн Хорин хоёрдугаар бүлэгт заасан авлигын гэмт хэргийн хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явцад илрүүлсэн Эрүүгийн хуулийн 18.6/Мөнгө угаах/ дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэгт.</p> <p>БАНКНЫ ТУХАЙ</p> <p>7 дугаар зүйл. Банкинд хориглох үйл ажиллагаа</p> <p>7.2.3.Банк, түүний харилцагч болон гуравдагч этгээд нууц гэж үзсэн аливаа мэдээллийг шүүх, прокурорын байгууллагын удирдлага хүсэлт гаргасан, эсхүл авлигатай тэмцэх байгууллага, цагдаагийн байгууллагын хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны шаардлагаар, түүнчлэн тагнуулын байгууллага мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбогдсон мэдээллийг шалгах шаардлагаар мөрдөгчийн саналыг прокурор зөвшөөрсөн бол банкны хувьцаа эзэмшигч, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн дарга, гишүүн, гүйцэтгэх удирдлага, хянан шалгах зөвлөл, ажилтанд бусдад гаргаж өгөх, задруулах, ашиглах нь хориглолтод хамаарахгүй.</p> <p>ҮНДЭСНИЙ ТӨЛБӨРИЙН СИСТЕМИЙН ТУХАЙ</p> <p>32 дугаар зүйл.Мэдээллийн нууцлал</p> <p>32.1.Монголбанк, Монголбанкны албан тушаалтан, ажилтан энэ хуульд заасан чиг үүргээ гүйцэтгэхдээ олж авсан мэдээллийн нууцлалыг доор дурдсанаас бусад тохиолдолд шууд болон шууд бусаар задруулахыг хориглоно:</p>		<p>нь хэргийг энэ үндэслэлээр хэрэгсэхгүй болгосон тохиолдлыг нэмэгдүүлж байгаагаас гадна хуулиудын зөрчилдөөний орчинд шүүх хөөн хэлэлцэх хугацааг алдаж тоолох тохиолдол цөөн боловч гарсан нь байдлыг улам дордуулах эрсдэл дагуулж байна. Хөөн хэлэлцэх хугацаанд багтааж авлигын гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх боломжийг нэмэгдүүлэх нэг арга зам түүнийг зөв тоолж сурах явдал мөн</p>
--	--	--	--

	32.1.3.шүүх, прокурорын байгууллагын удирдлага хүсэлт гаргасан, эсхүл авлигатай тэмцэх болон цагдаагийн байгууллагын хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагааны шаардлагаар, түүнчлэн тагнуулын байгууллага мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбогдсон мэдээллийг шалгах шаардлагаар тэдгээрийн удирдлагын хүсэлтийг прокурор зөвшөөрсөн;		
18.4.8.чиг үүрэгтээ холбогдох асуудлаар мэдээ, мэдээлэл авах, мэдээллийн нууцыг хадгалах;	ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ		
18.4.9. өөрийн байгууллага, ажилтны хаа аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авах;	ТӨРИЙН ХЭМНЭЛТИЙН ТУХАЙ 8 дугаар зүйл.Дүрэмт хувцас 8.1.Цэргийн алба хаагч, прокурор, гадаадын иргэний хяналтын улсын байцаагч, гаалийн улсын байцаагчаас бусад албан хаагч төсвийн болон байгууллагын хөрөнгөөр дүрэмт хувцас худалдан авахыг хориглоно. Тайлбар: Энэ зүйлд заасан "цэргийн алба хаагч" гэж зэвсэгт хүчин, хилийн ба дотоодын цэрэг, тагнуул, төрийн тусгай хамгаалалт, цагдаа, шүүхийн шинжилгээ, авлигатай тэмцэх, онцгой байдал, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийг ойлгоно.		

	<p>18.4.10.гү йцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт ын явцад албан тушаалта н буюу иргэнд ил болсон нууцыг задруула хгүйн тулд уг этгээдээс бичгээр баталгаа гаргуулан авах, баталгааг зөрчсөн тохиолдо лд зохих хууль тогтоомж ийн дагуу хариуцла га хүлээлгэх ;</p>	<p>ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>20 дугаар зүйл. Төрийн болон албаны нууцтай танилцах нөхцөл</p> <p>20.1.Энэ хуулийн 21 дүгээр зүйлд зааснаас бусад төрийн нууцтай танилцах ажил, албан тушаалд аюулгүй байдлын шалгалтын дүнг үндэслэн тодорхой зэрэглэлийн нууцтай танилцах эрх олгосон иргэнийг ажиллуулна.</p> <p>20.2.Хяналт, шалгалтын болон тодорхой ажил, үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор төрийн нууцтай танилцах иргэн, албан тушаалтанд энэ зүйлийн 20.1-д заасан шаардлага нэгэн адил хамаарна.</p> <p>20.3.Албаны нууцтай танилцах ажил, албан тушаалд төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн удирдлагын шийдвэрээр тухайн нууцтай танилцах эрх олгогдсон албан тушаалтныг ажиллуулах бөгөөд тэдгээр нь сонгогдсон, эсхүл томилогдсон даруй нууцыг задруулахгүй байх баталгаа гаргана.</p> <p>21.6.Энэ зүйлийн 21.1-21.5-д заасан албан тушаалтан, Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлаас байгуулагддаг байгууллагын дарга, агентлагийн дарга, бүх шатны Засаг дарга аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдахгүй бөгөөд төрийн болон албаны нууцыг задруулахгүй байх баталгаа гаргана.</p> <p>22 дугаар зүйл. Төрийн нууцтай танилцах эрх олгох</p> <p>22.1.Төрийн нууцтай танилцах эрхийг дараахь шаардлагыг хангасан иргэнд олгоно:</p>		
--	---	---	--	--

		<p>22.1.1.төрийн нууцтай танилцах эрх олгохтой холбоотойгоор аюулгүй байдлын шалгалт явуулахыг өөрөө бичгээр зөвшөөрсөн;</p> <p>22.1.2.эрх бүхий байгууллагын аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдаж, тэнцсэн;</p> <p>22.1.3.төрийн нууцыг задруулахгүй байх баталгааг бичгээр гаргасан.</p> <p>39 дүгээр зүйл. Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага</p> <p>39.1.Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдэд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн, зөрчлийн болон сахилгын хариуцлага хүлээлгэнэ.</p> <p>39.2.Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол тагнуулын байгууллагаас дараахь хариуцлага хүлээлгүүлэхээр харьяалах дээд шатны байгууллага, албан тушаалтанд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ:</p>		
	<p>18.4.11.х уулиар харьяалуулсан хэргийг шалгах явцад илэрсэн авлигын гэмт хэрэгтэй холбоогүй</p>	<p>ЗӨРЧИЛ ШАЛГАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>1.8 дугаар зүйл. Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны харьяалал</p> <p>6.30.Авлигатай тэмцэх байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтан Зөрчлийн тухай хуулийн 15.2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 15.30 дугаар зүйлд заасан зөрчил.</p> <p>4.1 дүгээр зүйл. Зөрчил шалгах ажиллагаа</p>		

<p>й хууль зөрчсөн бусад үйлдлийг шалгуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх, энэ хуулийн 6.6, 7.1.7, 7.1.8-д заасан зөрчлийг хянан шалгаж, эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх ;</p>	<p>1.Эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуульд заасны дагуу зөрчил шалгах ажиллагаа явуулж, нотлох баримт цуглуулж, бэхжүүлнэ.</p> <p>3.Эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуульд прокурорын зөвшөөрлөөр явуулахаар зааснаас бусад ажиллагааг явуулах шийдвэрийг бие даан гаргана.</p> <p>4.Зөрчил шалгах ажиллагааны явцад гэмт хэргийн шинжийг илрүүлсэн бол эрх бүхий албан тушаалтан прокурорт даруй мэдэгдэж, холбогдох баримтыг хүргүүлнэ.</p> <p>5.Энэ бүлэгт заасан зөрчил шалгах ажиллагааны тэмдэглэл, шийдвэрийн маягтыг Улсын ерөнхий прокурор батална.</p> <p>4.2 дугаар зүйл.Прокуророос зөвшөөрөл авах ажиллагаа</p> <p>1.Эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуульд заасан прокурорын зөвшөөрлөөр явуулах ажиллагааны саналыг тухайн ажиллагааг явуулахаас 24 цагийн өмнө прокурорт хүргүүлнэ.</p> <p>2.Эрх бүхий албан тушаалтан энэ хуулийн 4.3 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг, 4.4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, 4.7 дугаар зүйл, 4.11 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан ажиллагаа явуулах саналыг уг ажиллагааг явуулахаас өмнө прокурорт хүргүүлнэ.</p> <p>4.4 дүгээр зүйл.Мэдээлэл, баримт бичиг гаргуулан авах</p> <p>1.Эрх бүхий албан тушаалтан нь байгууллагын нууц, хүний эмзэг мэдээлэлтэй холбоотой мэдээлэл, баримт бичгийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтан,</p>		
---	--	--	--

	<p>хүнээс прокурорын зөвшөөрлөөр гаргуулан авна.</p> <p>2.Эрх бүхий албан тушаалтан энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаас бусад мэдээлэл, баримт бичгийг байгууллага, албан тушаалтнаас гаргуулан авч болно.</p> <p>3.Энэ зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан хүн, байгууллага, албан тушаалтан прокурорын зөвшөөрөл, эсхүл эрх бүхий албан тушаалтны даалгаварт заасан хугацаа, хэлбэрийн дагуу мэдээлэл, баримт бичгийг гарган өгч, нууцыг хадгална.</p> <p>2.3 дугаар зүйл.Зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийг удирдах албан тушаалтан</p> <p>1.Зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийг удирдах албан тушаалтан дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>1.1.зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааг зохион байгуулалт, мэргэжлийн удирдлагаар хангах;</p> <p>1.2.зөрчлийн талаархи гомдол, мэдээллийг харьяаллын дагуу шилжүүлж, прокурорын нэгдсэн бүртгэлд бүртгүүлэх;</p> <p>1.3.зөрчлийн хэрэг бүртгэлт явуулах үүргийг нэг, эсхүл хэд хэдэн эрх бүхий албан тушаалтанд даалгах;</p> <p>1.4.шаардлагатай тохиолдолд зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийг явуулах эрх бүхий албан тушаалтныг өөрчлөх;</p> <p>1.5.зөрчил шалгах нэмэлт ажиллагаа явуулах шаардлагатай бол хэрэг бүртгэлтийн хугацааг 14 хүртэл хоногоор сунгах;</p>		
--	---	--	--

	<p>1.6.зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийн хэргийг харьяаллын дагуу шилжүүлэхээр прокурорт танилцуулж, шийдвэрлүүлэх;</p> <p>2.4 дүгээр зүйл.Эрх бүхий албан тушаалтан</p> <p>1.Энэ хуулийн 1.8 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт заасан эрх бүхий албан тушаалтан хуулиар хүлээсэн чиг үүргийн хүрээнд зөрчил шалган шийдвэрлэх явцад дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>1.1.хуулиар харьяалуулсан зөрчлийг өөрөө илрүүлсэн, эсхүл зөрчлийн тухай гомдол, мэдээлэл ирүүлснийг хүлээн авч хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэх;</p> <p>1.2.зөрчлийн талаархи гомдол, мэдээллийг хүлээн авах, бүртгэх;</p> <p>1.3.хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу зөрчлийн талаархи гомдол, мэдээллийг хүлээн авахаас татгалзах, эсхүл зөрчлийн хэрэг нээх;</p> <p>1.4.зөрчлийн талаархи гомдол, мэдээллийг харьяаллын дагуу шилжүүлэх саналыг зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийг удирдах албан тушаалтанд гаргах;</p> <p>1.5.зөрчлийн хэрэг бүртгэлтийн ажиллагааг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явуулах;</p> <p>1.6.шинжилгээнд зориулж хэв загвар, дээж авах, шинжилгээ хийх;</p> <p>1.7.прокурорын шийдвэр, үйл ажиллагааны талаар хуульд заасан журмын дагуу тухайн нэгжийн дээд шатны прокурорт гомдол гаргах;</p>		
--	---	--	--

		<p>1.8.зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогчийн гаргасан хүсэлтийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу шийдвэрлэх;</p> <p>1.9.хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу эрх хязгаарлах арга хэмжээг авах;</p> <p>1.10.хуулиар харьяалуулсан зөрчилд шийтгэл оногдуулж, албадлагын арга хэмжээ авах;</p> <p>1.11.зөрчлийн үр дагаврыг арилгах арга хэмжээ авах, зардлыг нөхөн төлүүлэх;</p> <p>1.12.зөрчил үйлдсэн хүн, хуулийн этгээд шийтгэл оногдуулсан шийдвэрийг тогтоосон хугацаанд биелүүлээгүй, зөрчлийн үр дагаврыг арилгахтай холбоотой зардлыг нөхөн төлөөгүй бол албадан гүйцэтгүүлэхээр шүүхэд хүсэлт гаргах;</p> <p>1.13.шүүхээс зөрчил хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох;</p> <p>1.14.хуульд заасан бусад.</p>		
	<p>18.4.12.Г эрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;</p>	<p>ГЭРЧ, ХОХИРОГЧИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт</p> <p>1.1.Энэ хуулийн зорилт нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, тэднийг мэдээллээр хангах, дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн үндсийг тогтооход оршино.</p> <p>23 дугаар зүйл.Хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх байгууллага, түүний үүрэг</p> <p>23.1.Хамгаалалтын арга хэмжээг дараах байгууллагууд өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлнэ:</p>		<p>“Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль”-ийн 23 дугаар зүйлийн 23.5-д Авлигатай тэмцэх газар, Тагнуулын ерөнхий газар энэ хуулийн 7.1.1-7.1.6-д заасан арга хэмжээг өөрийн харьяалах асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлэхээр заасны дотор “гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах арга хэмжээг шуурхай авах; энэ хуулийн 5.3-т заасан гэрч, хохирогчийн хамаарал бүхий этгээдийг хамгаалах, энэ хуульд заасан туслалцаа үзүүлэх арга хэмжээг багтаж байгаа болно. Мөн тус хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1 дэх хэсэгт “гэрч, хохирогчийн амь нас, эрүүл мэндийг гэмт халдлагаас хамгаалах</p>

		<p>23.1.4.Авлигатай тэмцэх газар;</p> <p>23.2.Энэ хуулийн 23.1-д заасан байгууллагууд нь тухайн байгууллагын даргын дэргэд гэрч, хохирогчийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий хамгаалалтын тусгай албатай байна.</p> <p>23.5.Авлигатай тэмцэх газар, Тагнуулын ерөнхий газар энэ хуулийн 7.1.1-7.1.6-д заасан арга хэмжээг өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлнэ.</p>		<p>зорилгоор биечилсэн хамгаалалтад авах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх"-ээр тусгасан.</p> <p>АБХШНА-ны үйл ажиллагааны эрх зүйн үндэслэлийг АТГ-ын даргын тушаалаар баталсан журамд зааж өгсөн байна. Журамд зааснаар тус алба нь байгууллагын болон албан хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэж байна.</p> <p>Дээрх журам болон хуулийн заалтаас үзэхэд АБХШНА нь "Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль"-д заасан болон албан хаагч, байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр байгаа боловч эрх хэмжээ нь хязгаарлагдмал, учирч болох эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, бусад этгээдийн халдлагаас алба хаагчийг, гэрч, хохирогчийг хамгаалах хууль зүйн баталгаа хангалттай бус байна.</p> <p>Тиймээс Авлигын эсрэг хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.4.12-т заасанчлан АТГ нь "өөрийн үйл ажиллагаанд туслалцаа үзүүлсэн гэрч, бусад этгээдийг шаардлагатай тохиолдолд цагдаагийн байгууллагын хамгаалалтад авахуулах зэргээр хуулийн хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.</p> <p>Иймд АБХШНАлбаны үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох, хүрээг нь өргөтгөх, хуульд заасан гэрч, хохирогчийг хамгаалах, тэдэнд биечилсэн хамгаалалт хийх зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үндэслэлийг бүрдүүлэх, аливаа</p>
--	--	---	--	---

				болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, гэрч, хохирогч, албан хаагчийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах шаардлагаар галт, зэвсэг тусгай хэрэгслийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрэглэх эрхийг хуульчлан баталгаажуулах нь зүйтэй байна.
18.4.13.х өрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргавал зохих этгээдийн жагсаалтыг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авч хянах;	<p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ</p> <p>11 дүгээр зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах</p> <p>11.1.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг дараах байгууллага, албан тушаалтан хуульд заасан хугацаанд бүртгэж, хадгална:</p> <p>11.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, түүнчлэн Улсын Их Хурал, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газраас томилогддог албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар;</p> <p>11.1.2.Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо;</p>			
18.4.14.х өрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах, хяналт тавих, мэдээлэл өгөх журмын	<p>11.1.3.Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн болон бүх шатны шүүхийн шүүгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл;</p> <p>11.1.4.Аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын төлөөлөгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ажлын алба;</p>			

биелэлтийг шалгах	11.1.5.бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг түүнийг томилсон, эсхүл удирдах эрх бүхий албан тушаалтан.		
18.4.15.м эдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэгт хяналт тавих, шалгах, хугацаа хожимдуулсан буюу санаатай худал мэдүүлсэн этгээдэд холбогдох хуульд заасан арга хэмжээг авахуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх;	<p>11.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар бүртгэж, хадгална.</p> <p>11.3.Энэ хуулийн 11.1.4, 11.1.5-д заасан хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг авч дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах журмын биелэлтийн талаарх тайланг, хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргасан этгээдийн нэрсийн хамт Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлнэ.</p> <p>11.4.Аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн нэгдсэн дүн гарсны дараа тухайн сонгуульд сонгогдогчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг санал хураалт дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлж, хадгалуулна.</p> <p>11.5.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах хууль тогтоомжийн биелэлтийн талаарх мэдээллийг жил бүрийн 4 дүгээр сарын 15-ны дотор Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороонд гаргаж өгнө.</p> <p>12 дугаар зүйл.Захидал харилцааны нууцлал</p>		
18.4.16.х өрөнгө, орлогын мэдүүлэг	12.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдээс хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хэрхэн бөглөх талаар Авлигатай тэмцэх газарт хандаж гаргасан захидал, хүсэлт, асуулт, тэдгээрт өгсөн хариулт, зөвлөгөө нь хүний хувийн	2020-20 байгууллагад 111 асуудал бүхий Зөвлөмж	

<p>тэй холбоотой асуудлаар бичгээр дүгнэлт, зөвлөмж гаргах;</p>	<p>мэдээлэлд хамаарах бөгөөд түүнтэй холбогдох асуудлыг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулиар зохицуулна.</p> <p>13 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл</p> <p>13.1.Авлигатай тэмцэх газар энэ хуулийн 11.1.2-т зааснаас бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн бүрдүүлэлтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийнэ.</p> <p>13.2.Улсын Их Хурлын гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Ёс зүйн дэд хороо, энэ хуулийн 11.1.2-т заасан хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо тус тус өргөдөл, гомдолд үндэслэн шалгах бөгөөд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зөрчил илэрвэл зохих байгууллагад шилжүүлнэ.</p> <p>13.3.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий албан тушаалтан мэдүүлэг засваргүй, бүрэн гүйцэд бөглөгдсөн, хугацаандаа өгсөн эсэхэд хяналт тавьж, мэдүүлгийг зохих журмын дагуу гаргаж өгөхийг шаардах, хууль зөрчсөн гэж үзэх үндэслэл байвал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хянан шалгах буюу Авлигатай тэмцэх газарт шилжүүлэн шалгуулах үүрэгтэй.</p> <p>13.4.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч байгаа бол тухайн гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар шалгана.</p> <p>13.5.Авлигатай тэмцэх газар өргөдөл, гомдол, мэдээллийн мөрөөр, эсхүл төлөвлөгөөт хяналтаар шалгалт явуулж болно.</p> <p>13.6.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаанд нь гаргаж</p>		
---	---	--	--

	<p>өгөөгүй, эсхүл эх үүсвэрийг нь заагаагүй буюу түүнийг хэрхэн олсон талаар тайлбар гаргаагүй бол Авлигатай тэмцэх газар тухайн мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг шалгана.</p> <p>13.7.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрээ бодитой, үнэн зөв тайлбарлах үүрэгтэй.</p> <p>13.8.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаа хожимдуулж гаргасан, эсхүл бүртгүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>13.8.1.нэг сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.4, 10.5-д заасан хугацаанаас хожимдуулсан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаантай бол сануулах;</p> <p>13.8.2.зургаа хүртэл сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ удаа дараа хугацаа хожимдуулж гаргасан бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.3.зургаан сараас дээш нэг жил хүртэлх хугацааны цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол албан тушаал бууруулах, эсхүл албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.4.нэг жилийн цалинтай тэнцэх буюу түүнээс их хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй, худал мэдүүлсэн, эсхүл хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг гаргаж өгөөгүй, гаргахаас</p>		
--	---	--	--

	<p>татгалзсан бол албан тушаалаас нь огцруулах буюу ажлаас халах.</p> <p>13.9.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хяналт тавих үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл холбогдох материалыг энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд ирүүлээгүй албан тушаалтныг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, уг зөрчлийг удаа дараа гаргасан бол албан тушаал бууруулах сахилгын шийтгэл ногдуулна.</p>		
18.4.17.а влигатай тэмцэх асуудлаар гадаад орнуудын болон олон улсын холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, мэдээлэл солилцох.			<p>Гадаад хамтын ажиллагаа сайжирснаар оффшор бүс дэх мэдээлэл, гадаад шилжүүлэг гүйлгээг харж, хянах бүрэн боломжтой болсон. Ёуугдмал хөрөнгийг тогтоох, илрүүлэх, хөрөнгө царцаах, хураах, хулгайлагдсан хөрөнгийг эх орондоо буцаан авах чиглэлээр 2019-2021 онд олны анхаарал татсан онцлог, өндөр дүнтэй хэргүүдийг шийдвэрлэсэн. Авлигатай тэмцэх газраас гадаад улсын эрх бүхий байгууллагад 2015 оноос хойш эрүүгийн хэрэгт эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай 36 хүсэлт явуулсан бөгөөд 14 улсаа хүсэлтэд заасан хариу ирүүлсэн байна. Үүнд: ОХУ, АИУ, Австрали, Канад, Швейцарь, Панам, Австри, Британийн Виржиний Арлууд, Украин, Латви, Франц зэрэг орнуудаас хариу авч, эрүүгийн хэрэгт хавсарган нотлох баримтаар ашиглаж байна</p>
18.5.Авлигатай тэмцэх газар			

<p>Улсын ерөнхий прокурорын шийдвэрээр тодорхой хэргийг цагдаа, тагнуулын байгууллагатай хамтран шалгаж болно.</p>			
<p>18.6.Авлигатай тэмцэх газар нь тодорхой хэрэгт гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулахдаа Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай</p>			

	хууль, Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль, энэ хуульд заасан журмыг баримтал на			
ОЛОН НИЙТИЙГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ	<p>Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА, ИРГЭНИЙ ХҮЛЭЭХ НИЙТЛЭГ ҮҮРЭГ</p> <p>5.1.1.Улсын Их Хуралд хэлэлцэг дэх хууль, Улсын Их Хурлын бусад</p>	<p>ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ТУХАЙ</p> <p>3 дугаар зүйл.Хуулийн үйлчлэх хүрээ</p> <p>3.1.Энэ хууль нь хууль тогтоомжийг санаачлан боловсруулах, олон нийтийн оролцоог хангах, эрх зүйн дүгнэлт хийх, өргөн мэдүүлэх, батлагдсан хууль тогтоомжийг нийтлэх, олон нийтэд сурталчлах, түүний хэрэгжилтийг зохион байгуулах болон хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулна.</p> <p>38 дугаар зүйл.Хууль тогтоомжийн төслийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах</p> <p>38.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хууль санаачлагч хууль тогтоомжийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээс өмнө олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, холбогдох материалыг баримтжуулан хууль тогтоомжийн төслийн бүрдүүлбэрт хавсаргана. 38.5.Олон нийтийн хэлэлцүүлгийг дараах хэлбэрээр явуулна:</p> <p>38.5.1.бичгээр санал авах;</p> <p>38.5.2.уулзалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах;</p> <p>38.5.3.санал асуулга явуулах;</p>	<p>МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ</p> <p>44 дүгээр зүйл.Тамгын газар, түүний эрхлэх ажил</p> <p>44.4.9.Улсын Их Хурлаас хэвлэл мэдээлэл, олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааг зохион байгуулах;</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>2.1.7.авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийтийн хяналт, иргэний нийгмийн байгууллагын үүрэг, оролцоог нэмэгдүүлэн, идэвх санаачилгыг дэмжих;</p> <p>Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийтийн хяналт, иргэний нийгмийн байгууллагын үүрэг, оролцоог нэмэгдүүлэн, идэвх санаачилгыг дэмжих зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.7.1.төрийн бодлого боловсруулах, хэлэлцэх, батлах зэрэг шийдвэр гаргах бүх шатанд тухайн асуудлаар үйл ажиллагаа</p>	

<p>шийдвэр ийн төслийн талаар төрийн болон төрийн бус байгуул ага, олон нийтийн зүгээс саналаа илэрхийл эх бололцоо , нөхцөлөө р хангах;</p>	<p>38.5.4.олон нийтийн цахим сүлжээгээр хэлэлцүүлэг явуулах; 38.5.5.бусад хэлбэр. 38.6.Хууль санаачлагч олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хугацаа дууссан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор хуулийн төсөлд тусгасан болон тусгаагүй саналын товъёгийг бэлтгэн албан ёсны цахим хуудсандаа байршуулна. 38.7.Хууль санаачлагчийн боловсруулж байгаа хууль тогтоомжийн төслийн үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс хуулиар нууцад хамааруулсан асуудалтай холбоотой хэсгээр олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулахгүй. 38.8.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол энэ хуулийн 12.2-т заасан хууль тогтоомжийн төсөлд олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулахгүй байж болно.</p>	<p>явуулдаг иргэний нийгмийн байгууллагыг татан оролцуулах замаар авлигатай тэмцэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог дэмжих; 4.1.7.2.төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаа, санхүүжилтийг ил тод, нээлттэй болгох чиглэлээр Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг боловсронгуй болгох; 4.1.7.3.төрийн байгууллага, түүний удирдлагын үйл ажиллагаанд төрийн бус байгууллага хяналт тавих боломжийг бий болгох, төрийн зарим ажил үйлчилгээг төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх, санхүүжилтийг ил тод, үр ашигтай зарцуулах, түүнд хяналт тавих тогтолцоог бүрдүүлэх; 4.1.7.4.орон нутгийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөл болон яам, агентлагийн дэргэд авлигаас урьдчилан сэргийлэх олон нийтийн хяналтын дэд зөвлөлийг байгуулан ажиллуулах; 4.1.7.5.авлигатай тэмцэх газрын дэргэдэх олон нийтийн зөвлөлийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх; 4.1.7.6.авлигын улмаас төр, иргэн, олон нийтийн эрх ашигт эдийн засгийн хохирол учруулсан бол тухайн этгээдийн өмчийн хэлбэрийг харгалзахгүйгээр хохирлыг нөхөн төлүүлэх талаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхийг төрийн бус байгууллагад олгох,</p>	
<p>5.1.2.төр ийн байгуул ага авлигын эсрэг</p>			

<p>хууль тогтоомж ийг иргэдэд сурталчл ах, энэ талаархи мэдээлли йг иргэд, байгуулл ага чөлөөтэй авах нөхцөлий г хангах;</p>			
<p>5.1.3.авл игын асуудлаа р эрдэм шинжилг ээний судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчи лгааны хэрэглэгд эхүүн, сургалты н хөтөлбөр , гарын авлага боловсру улах зэрэг ажилд</p>			

<p>сургалт, эрдэм шинжилг ээний болон төрийн бус байгуулл агуудыг оролцуул ах;</p>			
<p>5.1.4.сург алтын байгуулл агууд эрх зүйн болон ёс зүйн хичээлий н хүрээнд суралцаг чдад авлигын нийгмийн хор аюул, түүнээс урьдчила н сэргийлэ х талаар зохих мэдлэг эзэмшүүл ж, түүнийг үл тэвчих ёс суртахуу</p>			

	Н төлөвшүүлэх;			
	5.1.5.албан бус боловсролын байгууллага болон сургуулиас гадуурх сургалт эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн өөрийн үйл ажиллагааны чиглэлийн дагуу авлигын нийгмийн хор аюулыг суралцагчдад тайлбарлан таниулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар			

	<p>зохих мэдлэг эзэмшүүлэх;</p>			
	<p>5.1.6.хэвлэл мэдээллийн байгууллага авлигын аливаа хэлбэрийг үл тэвчих нийгмийн сэтгэл зүйн орчинг төлөвшүүлэхэд нийтлэл, нэвтрүүлгийнхээ бодлогыг чиглүүлэх, энэ талаар байнга мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах.</p>	<p>ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>32 дугаар зүйл.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үүрэг</p> <p>32.1.Хэвлэл мэдээллийн байгууллага гэмт хэрэг, зөрчлийн тухай мэдээ, сурвалжлага хийх, нэвтрүүлэг бэлтгэхдээ гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүний шалтгаан, нөхцөлийг арилгах, гэмт хэрэг, зөрчлийн хор уршгийг олон нийтэд таниулах, сэрэмжлүүлэхийг гол зорилго болгоно.</p> <p>32.2.Хэвлэл мэдээллийн байгууллага гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг таслан зогсоохтой холбогдсон хойшлуулшгүй мэдээллийг эрх бүхий байгууллагын хүсэлтээр үнэ төлбөргүйгээр яаралтай нийтэлж, нэвтрүүлнэ.</p> <p>32.3.Энэ хуулийн 32.2-т заасан хойшлуулшгүй мэдээллийг үнэ төлбөргүй яаралтай нийтэлж, нэвтрүүлэх журмыг хууль зүйн болон харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална.</p> <p>32.4.Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн мэдээлэл, нийтлэлийн агуулга, хөтөлбөрт гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж, хохирох, болзошгүй эрсдэлээс өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах, өөрийн эрх, ашиг сонирхлыг хууль ёсны аргаар хамгаалах арга замыг тодорхой тусгаж хэрэгжүүлнэ.</p>	<p>ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТУХАЙ</p> <p>1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт</p> <p>Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хүний үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулахад оршино.</p> <p>2 дугаар зүйл.Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хангах</p> <p>Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чөлөөт байдлыг хязгаарласан хууль батлан гаргахыг хориглоно.</p> <p>3 дугаар зүйл.Мэдээлэлд хяналт тавихыг хориглох</p> <p>3.1.Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь өөрийн нийтэлж, нэвтрүүлж байгаа зүйлийнхээ төлөө хариуцлага хүлээнэ. Төрөөс олон нийтийн мэдээллийн агуулгад хяналт /цензур/ тогтоохгүй.</p> <p>3.2.Төрөөс хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд нийтлэх, нэвтрүүлэх мэдээлэлд хяналт тавих байгууллага байгуулахгүй бөгөөд ийм хяналтын үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхгүй.</p> <p>4 дүгээр зүйл.Төрийн байгууллагын мэдээллийн хэрэгслийг хориглох</p> <p>Төрийн байгууллага өөрийн мэдэлд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй байхыг хориглоно.</p>	

	<p>32.5.Энэ хуулийн 32.4-т заасан агуулга бүхий нийтлэл, мэдээллийг тухайн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр нэвтрүүлж, нийтэлж байгаа нийт мэдээлэлд эзлэх хувь, заавал нэвтрүүлбэл зохих нийтлэл, мэдээллийн доод хэмжээг хууль зүйн болон харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална.</p> <p>32.6.Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр хүчирхийлэл, аллага хядлага, садар самуун, гэмт хэрэг үйлдэхийг өөгшүүлэн сурталчилсан, гэмт хэрэг үйлдэх аргыг нарийвчлан харуулсан, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх, түүний ул мөрийг нуун далдлах арга, хэрэгслийг нарийвчлан дүрсэлсэн, гэмт хэрэг, зөрчлийг ашиг, орлогоо нэмэгдүүлэх хэрэгсэл болгон харуулсан, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх сэдэл төрүүлж болох агуулгатай аливаа мэдээллийг нийтлэх, нэвтрүүлэхийг хориглоно.</p> <p>32.7.Шүүхээр гэм буруутай нь нотлогдоогүй байхад хэнийг ч гэм буруутай болон гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн гэж хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэхийг хориглоно.</p> <p>32.8.Хэвлэл, мэдээллийн байгууллага гэмт хэргийн шинжтэй, илт хууль бус нийтлэл, нэвтрүүлэг, зар сурталчилгааны тухай асуудлыг цагдаагийн байгууллагад мэдээлэх үүрэгтэй.</p> <p>32.9.Гэрч, хохирогчийн бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр түүний нүүр царай, дуу хоолойг танигдахуйц байдлаар гаргах, хувийн байдалтай холбоотой мэдээллийг тараах, хохирогчийг буруутгасан мэдээ, мэдээлэл, нэвтрүүлэг хийхийг хориглоно.</p>	<p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР</p> <p>Хөтөлбөрийн зорилт</p> <p>2.1.8.иргэний мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулсан хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн орчин, сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй, хариуцлагыг дээшлүүлэх;</p> <p>4.1.Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх чиглэл:</p> <p>4.1.8.Хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн орчин, сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй, хариуцлагыг дээшлүүлэх</p> <p>Иргэний мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулсан хуулийн хэрэгжилтийг хангах, мэдээллийн эрх зүйн орчин, сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй, хариуцлагыг дээшлүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.8.1.хэвлэл мэдээллийн байгууллагын мэдээлэл олж авах, түгээх эрхийг баталгаажуулах;</p> <p>4.1.8.2.эрэн сурвалжлах замаар авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн талаар мэдээлсэн сэтгүүлчийг аливаа дарамт, шахалтаас хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, сэтгүүлчийг мэргэжлийн үйл ажиллагааных нь улмаас эрүүгийн хариуцлагад татах явдлыг өөрчилж, аюулгүй байдлыг хангах зохицуулалтыг бий болгох;</p> <p>4.1.8.3.хэвлэл мэдээллийн байгууллагын бие даасан, хараат бус байдал, хэвлэлийн эрх чөлөөг хамгаалах эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;</p>	
--	---	---	--

			<p>4.1.8.4.төрийн болон орон нутгийн өмчит, тэдгээрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд аливаа нийтлэл, нэвтрүүлэг, зар сурталчилгаа, мэдээ мэдээллийг олон нийтэд хүргэхтэй холбоотой үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй явуулах;</p> <p>4.1.8.5.сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй зөрчсөн асуудлыг хэлэлцэх, холбогдох хариуцлага тооцох чиглэлээр ажиллах Хэвлэл мэдээллийн зөвлөлийн үйл ажиллагааг сайжруулах.</p>	
ХӨРӨНГӨ, ОРЛОГЫН МЭДҮҮЛЭГ ГАРГАХ	<p>ХУУЛИЙН ҮЙЛЧЛЭЛД ХАМААРАХ ЭТГЭЭД</p> <p>10 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах</p> <p>10.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд /цаашид “мэдүүлэг гаргагч” гэх/ хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо Авлигатай тэмцэх газрын саналыг үндэслэн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах албан тушаалын жагсаалтыг батална.</p> <p>10.2.Мэдүүлэг гаргагч нь өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгө, орлого, зээлийг үнэн зөв мэдүүлэх үүрэгтэй.</p> <p>10.3.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ тухайн албан тушаалд томилогдсон буюу сонгогдсон өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор, цаашид тухайн алба хааж байгаа хугацаандаа жил бүрийн 02 дугаар сарын 15-ны дотор шинэчлэн гаргаж энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасан байгууллага, албан тушаалтанд өгөх үүрэгтэй.</p>	<p>НИЙТИЙН АЛБАНД НИЙТИЙН БОЛОН ХУВИЙН АШИГ СОНИРХЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ, АШИГ СОНИРХЛЫН ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>101дүгээр зүйл.Оффшор бүсэд банкны данс эзэмших, хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө өмчлөх, хуулийн этгээд байгуулахтай холбогдсон хориглолт</p> <p>101.1.Хуульд заасны дагуу хувийн ашиг сонирхлын болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргадаг албан тушаалтан, түүний хамаарал бүхий этгээд нь тухайн албан тушаалтны албан үүрэг гүйцэтгэх хугацаанд оффшор бүсэд өөрийн нэр дээр банкны данс нээлгэх, мөнгөн хөрөнгө байршуулах, хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө өмчлөх, хувь нийлүүлэх замаар хуулийн этгээд үүсгэн байгуулахыг хориглоно.</p> <p>АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗААЛТЫГ ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p>	<p>ХАСУМ-ийн хяналтаар 2015 онд 40, 2016 онд 39, 2017 онд 39, 2018 онд 25, 2019 онд 28, 2020 онд 8 этгээдийг тухайн албан тушаалд томилоход илт ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх тухай хариуг хүргүүлж, нийтийн албанд ашиг сонирхлын зөрчилтэй этгээдийг томилуулахаас урьдчилан сэргийлж, зөрчилтэй этгээдийг нийтийн албанд томилуулахгүй байх практик тогтоон ажиллаж байна.</p>	

		<p>10.4.Мэдүүлэг гаргагч энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд мэдүүлгээ мэдүүлсний дараа хөрөнгө, орлого нь нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх буюу түүнээс дээш хэмжээгээр өөрчлөгдсөн бол түүнийг тухай бүр 30 хоногийн дотор мэдүүлнэ.</p> <p>10.5.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.3, 10.4-т заасан хугацаанаас хожимдуулж гаргасан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй бол гаргаж өгөөгүйд тооцно.</p> <p>10.6. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч Авлигатай тэмцэх газарт, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороонд сонгуулийн хуульд заасан хугацаанд тус тус хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ гаргана.</p> <p>10.7.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн маягт, түүнийг бүртгэх, хадгалах журмыг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо батална.</p> <p>ХӨРӨНГӨ, ОРЛОГЫН МЭДҮҮЛГИЙГ БҮРТГЭХ ҮҮРЭГ ХҮЛЭЭСЭН АЛБАН ТУШААЛТАН</p> <p>12.2.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх үүрэг хүлээсэн албан тушаалтан албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа болон тухайн албан тушаалаас чөлөөлөгдсөнөөс хойшхи хугацаанд мэдүүлэг гаргагчийн зөвшөөрөл болон хуульд зааснаас бусад тохиолдолд мэдүүлэг гаргагчийн болон энэ хуулийн 12.1-д</p>	<p>1 дүгээр зүйл. Авлигын эсрэг хуулийн 10.4, 14.1-д заасан хугацааг 2007 оны хувьд дор дурдсанаар мөрдсүгэй:</p> <p>1/хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах хугацааг 6 дугаар сарын 15-ны дотор;</p> <p>2/хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг хэвлэн нийтлэх хугацааг 3 дугаар улиралд.</p> <p>МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>8 дугаар зүйл.Гишүүний бүрэн эрх</p> <p>8.1.Гишүүн дараах бүрэн эрхтэй:</p> <p>...8.1.25.хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тогтоосон хугацаанд зохих журмын дагуу үнэн зөв гаргах.</p> <p>24.4.5.гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлэтэй холбоотой асуулал нь Ёс зүй, сахилга хариуцлагын байнгын хорооны эрхлэх асуудалд хамаарна.</p> <p>АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, СУМ, ДҮҮРГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>31.2.Нэр дэвшүүлсэн нам, эвсэл хуульд заасан нэр дэвшүүлэх ажиллагаа дууссан өдрөөс хойш гурав хоногт багтаан дараах баримт бичгийг тухайн шатны сонгуулийн хороонд ирүүлнэ:</p> <p>...31.2.9.нэр дэвшигчийн хөрөнгө орлогын мэдүүлэг;</p>	
--	--	---	---	--

		<p>заасан мэдээллийг задруулах, ямар нэгэн зорилгоор ашиглахыг хориглоно.</p> <p>12.3.Энэ хуулийн 12.2-т заасныг зөрчсөн албан тушаалтанд Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.</p> <p>12.4.Мэдүүлэг гаргагч тэтгэвэр тогтоолгох буюу албан тушаалаас огцрох, халагдах, чөлөөлөгдөх зэргээр бүрэн эрх нь дуусгавар болсон тохиолдолд хөрөнгө, орлогынх нь мэдүүлгийг 5 жилийн хугацаанд хадгалах бөгөөд уг хугацаа дуусмагц түүнийг өөрт нь, хэрэв нас барсан бол эхнэр буюу нөхөр, эсхүл хууль ёсны өв залгамжлагчид нь шилжүүлж өгнө</p> <p>АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗАР</p> <p>18.2.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиглэлээр дараахь чиг үүрэгтэй:</p> <p>18.2.1.хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг үнэн зөв гаргах талаар сургалт явуулах, гарын авлага, зааварчилгаа гаргах;</p> <p>18.2.2.мэдүүлэг гаргагчийн амаар болон бичгээр ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу мэдүүлгийг хэрхэн бөглөх, нэмэлт оруулах, бүртгэх, шилжүүлэх талаар урьдчилан зөвлөгөө өгөх, бичгээр хариу мэдэгдэх, асуулт хариултын нууцыг хадгалах.</p> <p>18.3.Авлигатай тэмцэх газар чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжийн удирдах албан тушаалтан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хамтран ажиллана.</p>	<p>ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>37.1.Төрийн албан хаагч дараахь нийтлэг үүрэг хүлээнэ:</p> <p>7.1.11.холбогдох хуульд заасан журмын дагуу ашиг сонирхлын болон хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг зохих байгууллагад мэдүүлэх;</p> <p>МОНГОЛ УЛСЫН ШҮҮХИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ</p> <p>52 дугаар зүйл.Шүүгч, түүний гэр бүлийн гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг</p> <p>52.1.Шүүгч Авлигын эсрэг хууль болон Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд заасан журмын дагуу хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг, хувийн ашиг сонирхлын мэдүүлгийг үнэн зөв гаргаж өгөх үүрэгтэй.</p>	
--	--	---	---	--

		<p>Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсруулан хэрэгжүүлж, авлигыг үл тэвчих үзлийг хэвшүүлэн, ёс зүйтэй шударга иргэн төлөвшүүлэх чиглэлд төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын хамтын үйл ажиллагааг идэвхжүүлж, иргэдийг авлигын эсрэг тэмцэлд идэвхтэй оролцуулах,</p> <p>13 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл</p> <p>13.1.Авлигатай тэмцэх газар энэ хуулийн 11.1.2-т зааснаас бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн бүрдүүлэлтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийнэ.</p> <p>13.2.Улсын Их Хурлын гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Ёс зүйн дэд хороо, энэ хуулийн 11.1.2-т заасан хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо тус тус өргөдөл, гомдолд үндэслэн шалгах бөгөөд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зөрчил илэрвэл зохих байгууллагад шилжүүлнэ.</p> <p>13.3.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий албан тушаалтан мэдүүлэг засваргүй, бүрэн гүйцэд бөглөгдсөн, хугацаандаа өгсөн эсэхэд хяналт тавьж, мэдүүлгийг зохих журмын дагуу гаргаж өгөхийг шаардах, хууль зөрчсөн гэж үзэх үндэслэл байвал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хянан шалгах буюу Авлигатай тэмцэх газарт шилжүүлэн шалгуулах үүрэгтэй.</p> <p>13.4.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч</p>		
--	--	--	--	--

	<p>байгаа бол тухайн гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар шалгана.</p> <p>13.5.Авлигатай тэмцэх газар өргөдөл, гомдол, мэдээллийн мөрөөр, эсхүл төлөвлөгөөт хяналтаар шалгалт явуулж болно.</p> <p>13.6.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, эсхүл эх үүсвэрийг нь заагаагүй буюу түүнийг хэрхэн олсон талаар тайлбар гаргаагүй бол Авлигатай тэмцэх газар тухайн мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг шалгана.</p> <p>13.7.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрээ бодитой, үнэн зөв тайлбарлах үүрэгтэй.</p> <p>13.8.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаа хожимдуулж гаргасан, эсхүл бүртгүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>13.8.1.нэг сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.4, 10.5-д заасан хугацаанаас хожимдуулсан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаантай бол сануулах;</p> <p>13.8.2.зургаа хүртэл сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ удаа дараа хугацаа хожимдуулж гаргасан бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.3.зургаан сараас дээш нэг жил хүртэлх хугацааны цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй</p>		
--	---	--	--

	<p>буюу худал мэдүүлсэн бол албан тушаал бууруулах, эсхүл албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.4.нэг жилийн цалинтай тэнцэх буюу түүнээс их хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй, худал мэдүүлсэн, эсхүл хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг гаргаж өгөөгүй, гаргахаас татгалзсан бол албан тушаалаас нь огцруулах буюу ажлаас халах.</p> <p>13.9.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хяналт тавих үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл холбогдох материалыг энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд ирүүлээгүй албан тушаалтныг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, уг зөрчлийг удаа дараа гаргасан бол албан тушаал бууруулах сахилгын шийтгэл ногдуулна.</p> <p>14 дүгээр зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг нийтэд мэдээлэх</p> <p>14.1.Дараахь албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тухайн оны 2 дугаар улиралд багтаан цахим мэдээллийн сүлжээнд байрлуулна:</p> <p>14.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч;</p> <p>14.1.2.Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, гишүүн;</p> <p>14.1.3.Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Монгол Улсын сайд, дэд сайд;</p> <p>14.1.4.Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, түүний орлогч, гишүүн;</p>		
--	--	--	--

	<p>14.1.5.Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, шүүгч, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга;</p> <p>14.1.6.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч;</p> <p>14.1.7.Монгол банкны Ерөнхийлөгч, тэргүүн дэд, дэд ерөнхийлөгч;</p> <p>14.1.8.Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга;</p> <p>14.1.9.Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга;</p> <p>14.1.10.Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга;</p> <p>14.1.11.Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга;</p> <p>14.1.12.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга;</p> <p>14.1.13.Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга, гишүүн, Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүн;</p> <p>14.1.14.Үндэсний статистикийн газрын дарга, дэд дарга;</p> <p>14.1.15.Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга, гишүүн;</p> <p>14.1.16.Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга;</p> <p>14.1.17.Төрийн албаны зөвлөлийн дарга, гишүүн;</p> <p>14.1.18.Ерөнхий аудитор, түүний орлогч;</p> <p>14.1.19.Засгийн газрын агентлагийн дарга;</p>		
--	--	--	--

	<p>14.1.20.аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн дарга;</p> <p>14.1.21.аймаг, нийслэлийн Засаг дарга.</p> <p>14.1.22.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигч.</p> <p>14.2.Энэ хуулийн 14.1-д зааснаас бусад этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг олон нийтэд нээлттэй байна.</p> <p>14.3.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын сүүлийн 5 жилийн мэдүүлэг Авлигатай тэмцэх газрын цахим мэдээллийн сүлжээнд тавигдах ба иргэд мэдээлэл авах боломжийг хангана.</p> <p>14.4.Иргэд бичгээр, амаар, цахим мэдээллийн сүлжээгээр дамжуулан мэдээлэл авч болох бөгөөд тэдгээрт мэдээлэл өгөх журмыг Авлигатай тэмцэх газар батална.</p> <p>14.5.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах журмын биелэлтийн талаар жил бүр олон нийтэд мэдээлнэ</p>		
--	--	--	--

---oOo---

АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛИЙН ЗҮЙЛ ЗААЛТЫГ ЭРХ ЗҮЙН ЧИГ ҮҮРГИЙН ШИНЖЭЭР АНГИЛАН ТОДОРХОЙЛСОН ХАРЬЦУУЛАЛТ

ХУУЛИЙН ЗОРИЛТ

авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа, авлигатай тэмцэх байгууллагын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, тэдгээртэй холбогдсон харилцааг зохицуулах

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ОЛОН НИЙТИЙГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ, АВЛИГААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ХӨРӨНГӨ, ОРЛОГЫН МЭДҮҮЛЭГ ГАРГАХ

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ БАЙГУУЛЛАГА, ТҮҮНИЙ БҮРЭН ЭРХ

ТАВДУГААР БҮЛЭГ. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ БАТАЛГАА

ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ. БУСАД ЗҮЙЛ

Тунхагласан хэм хэмжээ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа, авлигатай тэмцэх байгууллагын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, тэдгээртэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ

2 дугаар зүйл.Хууль тогтоомж

2.1.Авлигын эсрэг хууль тогтоомж нь Үндсэн хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

4 дүгээр зүйл.Хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээд

4.1.Доор дурдсан этгээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарна:

4.1.1.төрийн улс төрийн, захиргааны, тусгай албаны удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан;

4.1.2.төрийн үйлчилгээний албаны удирдах албан тушаалтан болон ерөнхий нягтлан бодогч, ахлах нягтлан бодогч;

4.1.3.төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдах болон компанийн эрх бүхий албан тушаалтан;

4.1.4.олон нийтийн радио, телевизийн Үндэсний зөвлөлийн дарга, гишүүн, ерөнхий захирал;

4.1.5.улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүжилт авч төрийн тодорхой чиг үүргийг хууль тогтоомжийн дагуу гүйцэтгэж байгаа төрийн бус байгууллагын удирдах албан тушаалтан;

<p>4.1.6.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч;</p> <p>4.1.7.бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, төлөөлөгч;</p> <p>4.1.8.эрх бүхий байгууллагаас баталсан жагсаалтад заасан албан тушаалтан;</p> <p>4.1.9.Ирээдүйн өв сангийн тухай хуулийн 4.1.7-д заасан Ирээдүйн өв сан корпорацийн эрх бүхий албан тушаалтан, хяналтын зөвлөлийн гишүүн.</p>
<p>Засварласан хэм хэмжээ</p>
<p>2.2.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд авлигын эсрэг хууль тогтоомжоос өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.</p>
<p>Оператив хэм хэмжээ</p>
<p>35 дугаар зүйл.Хууль хүчин төгөлдөр болох</p> <p>35.1.Энэ хуулийг 2006 оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.</p>
<p>Тодорхойлсон хэм хэмжээ</p>
<p>3 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт</p> <p>3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараахь нэр томъёог дор дурдсан утгаар ойлгоно:</p> <p>3.1.1.“авлига” гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах, бусдад давуу байдал олгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус давуу байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчлийг;</p> <p>3.1.2.“ашиг хонжоо” гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж бусдад давуу байдал олгосны төлөө өөрт нь болон бусдад буй болох эдийн болон эдийн бус ашигтай байдлыг;</p> <p>3.1.3.“албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашиглах” гэж албан тушаалын эрх мэдлийг албаны эрх ашгийн эсрэг буюу хувийн ашиг сонирхлоо гүйцэлдүүлэх зорилгод ашиглаж хийх ёстой үйлдлийг хийхгүй байх, хийх ёсгүй үйлдэл хийхийг;</p> <p>3.1.4.“давуу байдал” гэж энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ урвуулан ашигласнаар хувь хүн, хуулийн этгээдэд буй болох эдийн болон эдийн бус ашигтай байдлыг;</p> <p>3.1.5.“олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа” гэж олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах арга хэмжээний цогцолборыг;</p> <p>3.1.6.“авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа” гэж авлигын шалтгаан, нөхцөлийг судлан тогтоох, тэдгээрийг арилгах, авлигыг таслан зогсооход чиглэгдсэн арга хэмжээний цогцолборыг;</p> <p>3.1.7.“хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажил” гэж Авлигатай тэмцэх байгууллагад хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэгт явуулж байгаа эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг;</p> <p>3.1.8.“гүйцэтгэх ажил” гэж Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд заасан ажиллагааг;</p> <p>3.1.9.“сонгуульд нэр дэвшигч” гэж Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигчийг.</p>
<p>5 дугаар зүйл.Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа</p>
<p>Үүрэг болгосон хэм хэмжээ</p>
<p>5.1.Энэ хуулийн 3.1.5-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиглэлээр аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн дараахь нийтлэг үүрэг хүлээнэ:</p> <p>5.1.1.Улсын Их Хуралд хэлэлцэгдэх хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийн талаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон нийтийн зүгээс саналаа илэрхийлэх бололцоо, нөхцөлөөр хангах;</p> <p>5.1.2.төрийн байгууллага авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг иргэдэд сурталчлах, энэ талаархи мэдээллийг иргэд, байгууллага чөлөөтэй авах нөхцөлийг хангах;</p>

5.1.3.авлигын асуудлаар эрдэм шинжилгээний судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажилд сургалт, эрдэм шинжилгээний болон төрийн бус байгууллагуудыг оролцуулах;

5.1.4.сургалтын байгууллагууд эрх зүйн болон ёс зүйн хичээлийн хүрээнд суралцагчдад авлигын нийгмийн хор аюул, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар зохих мэдлэг эзэмшүүлж, түүнийг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх;

5.1.5.албан бус боловсролын байгууллага болон сургуулиас гадуурх сургалт эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн өөрийн үйл ажиллагааны чиглэлийн дагуу авлигын нийгмийн хор аюулыг суралцагчдад тайлбарлан таниулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар зохих мэдлэг эзэмшүүлэх;

5.1.6.хэвлэл мэдээллийн байгууллага авлигын аливаа хэлбэрийг үл тэвчих нийгмийн сэтгэл зүйн орчинг төлөвшүүлэхэд нийтлэл, нэвтрүүлгийнхээ бодлогыг чиглүүлэх, энэ талаар байнга мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах.

6 дугаар зүйл.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа

Үүрэг болгосон

6.1.Төрийн байгууллага энэ хуулийн 3.1.6-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиглэлээр дараахь нийтлэг үүрэг хүлээнэ:

6.1.1.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 25-29 дүгээр зүйлд заасан нийтлэг үүрэг;

6.1.2.тодорхой чиглэлээр бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргахын өмнө олон нийтийн анхаарал татаж байгаа мэдээллийг нээлттэй болгох, сонирхогч нийгмийн бүлгүүдэд өөрийн бодлого, байр суурийг танилцуулах, хяналтын тодорхой аргыг дэвшүүлэн хэрэгжүүлэх бололцоо олгох зорилгоор харилцан зөвлөлдөж ажиллах боломжийг бүрдүүлэх;

6.1.3.төрийн хяналтын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах;

6.1.4.төсвийн орлого, түүний зарцуулалт, гадаадын зээл, тусламж, түүний хуваарилалтыг олон нийтэд тухай бүр нь мэдээлэх;

6.1.5.тухайн байгууллагын чиг үүргийн дагуу зөвшөөрөл, эрх олгох, бүртгэл хийх, хяналт тавих, сонгон шалгаруулалт явуулах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх журмыг хууль тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол олон нийтэд ил тод байлгаж, түүнтэй танилцах боломжоор хангах;

6.1.6.төрийн албан хаагч бүрийн ажил үүргийн хуваарийг тодорхой болгох, эрхэлж байгаа ажлын онцлогтой нь холбогдуулж түүнд хориглох зүйлийг Төрийн албаны тухай хууль болон энэ хуульд заасны дагуу тогтоон мөрдүүлэх;

6.1.7.төрийн байгууллага нээлттэй, иргэдийн ашиг сонирхолд нийцсэн үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэхэд тавих хяналтад төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, хамтран ажиллах, мэдээллийг харилцан солилцох, олон нийтэд мэдээллийг тогтмол хүргэж байх;

6.1.8.авлигатай тэмцэх талаар сургалт, сурталчилгаа явуулах, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хуульд заасан хугацаанд үнэн зөв гаргуулах, бүртгэх, хянах, зөвлөгөө өгөх асуудлыг бүтцийн нэгждээ хариуцуулах;

6.1.9.төрийн байгууллага тухайн салбарын албан хаагчийн ёс зүйн дүрмийг батлан гаргахын өмнө Авлигатай тэмцэх газраас санал авах;

6.1.10.төрийн байгууллагаас гаргасан шийдвэр иргэд болон бусад сонирхогч талуудад ойлгомжтой, нээлттэй байх;

6.1.11.иргэдийн өргөдөл, гомдол, хүсэлтийг хүлээн авах, шийдвэрлэх шат дамжлагыг цөөрүүлэх энэ чиглэлээр өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх;

6.1.12.бүрэн эрхийнхээ хүрээнд авлигын шалтгаан нөхцөлийг илрүүлэн тогтоох, тэдгээрийг арилгах, авлигын үйлдлийг таслан зогсоох, үр дагаварыг нь арилгах арга хэмжээ авах;

6.1.13.авлигатай тэмцэх зорилго бүхий төрийн бус байгууллага, иргэдийн сайн дурын хөдөлгөөнийг дэмжих;

6.1.14.энэ хуулийн 2¹ дүгээр зүйлд заасан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг төрийн байгууллага, албан тушаалтан биелүүлэх, биелэлтийг холбогдох байгууллагад тайлагнах.

<p>6.2.Төрийн бүх шатны байгууллагын албан хаагч нь албан үүргээ гүйцэтгэж байх явцдаа олж мэдсэн авлигатай холбоотой асуудлыг шалгаж шийдвэрлэх нь өөрийнх нь бүрэн эрхэд хамаарахгүй байвал Авлигатай тэмцэх газарт мэдээлнэ.</p>	
<p>6.5.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх талаар аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн нь Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 30, 31 дүгээр зүйлд заасан эрх, нийтлэг үүргээс гадна дараах үүрэг хүлээнэ:</p> <p>6.5.1.төрийн бус байгууллага гишүүнийхээ ёс зүйн дүрмийг баталж, үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлангаа ил тод мэдээлж байх;</p> <p>6.5.2.хувийн хэвшлийн байгууллага үйл ажиллагааныхаа ёс зүйн зарчмуудыг тогтоож, дагаж мөрдөх.</p>	
Үүрэг болгосон хэм хэмжээ	Хамгаалсан хэм хэмжээ
<p>6.6.Авлигатай тэмцэх газраас бүрэн эрхийнхээ дагуу гаргасан хууль ёсны шаардлага, шийдвэрийг хүлээн авсан аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан түүний дагуу холбогдох арга хэмжээг заавал авч, хариуг хугацаанд нь өгөх үүрэгтэй.</p> <p>6.7.Төрийн байгууллага, албан тушаалтан авлига гарах нөхцөл боломж бүрдүүлсэн гэж үзсэн тушаал, шийдвэр, журам, дүрмийг Авлигатай тэмцэх газраас өгсөн саналын дагуу дахин хянаж хүчингүй болгох буюу өөрчилнө.</p>	<p>6.8.Авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтанд эрх бүхий албан тушаалтан сахилгын шийтгэл хүлээлгэнэ.</p> <p>6.9.Энэ хуулийн 6.6-д заасныг зөрчсөн албан тушаалтныг шүүгч нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг нэгээс тав дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.</p>
Хориглосон хэм хэмжээ	Хамгаалсан хэм хэмжээ
<p>6.3.Шүүх, прокурор, цагдаа, Авлигатай тэмцэх газар, хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн захиргааны төв байгууллага болон Засгийн газрын агентлаг байрлаж байгаа байранд түүний үйлчилгээг эрхэлдгээс бусад аж ахуйн нэгж, байгууллага байрлахыг хориглоно.</p> <p>6.4.Энэ хуулийн 6.3-д заасан байгууллагын байранд улс төрийн болон шашны үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.</p>	
7 дугаар зүйл.Хориглох зүйл	
<p>7.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдэд бусад хууль тогтоомжид тусгайлан хориглосноос гадна авлигын дараах зөрчлийг хориглоно:</p> <p>7.1.1.албан үүргээ зохих ёсоор гүйцэтгэж байгаа төрийн албан хаагчид дарамт, шахалт үзүүлэх, хөндлөнгөөс оролцох, нөлөөлөх;</p> <p>7.1.2.бусдад шан харамж өгөх, өгөхөөр амлах, зуучлах;</p> <p>7.1.3.албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хууль бусаар аливаа хувь хүн, хуулийн этгээдэд давуу байдал олгох, олгохоор амлах, бусдын эрхийг хязгаарлах;</p> <p>7.1.4.төсвийн болон хандив, тусламжийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах;</p> <p>7.1.5.албан үүргээ гүйцэтгэх, эсхүл гүйцэтгэхгүй байхтай холбогдуулан бусдаас шан харамж шаардах;</p> <p>7.1.6.албаны эрх мэдэл буюу албан тушаалын байдлаа урвуулах, хэтрүүлэх;</p>	<p>33.1.2.энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргээ удаа дараа биелүүлээгүй, эсхүл энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;</p> <p>33.1.3.энэ хуулийн 7.1-д заасныг удаа дараа зөрчсөн этгээдийг төрийн албанаас халах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;</p> <p>33.2.Шүүгч энэ хуулийн 7.1.7, 7.1.8-д заасныг зөрчсөн этгээдийн тухайн олсон эд хөрөнгө, орлогыг хураах буюу давуу эрхийг хүчингүй болгох.</p>

<p>7.1.7.албан тушаалын байдлаа ашиглан эд хөрөнгө олж авах, давуу эрх эдлэх;</p> <p>7.1.8.үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих.</p> <p>Тайлбар:Албан тушаалтан зургаан сарын албан тушаалын цалин хөлс, орлогоос илүү хөрөнгө, орлогыг хууль ёсны дагуу олсон болохыгоо үндэслэлтэй тайлбарлаж чадахгүй тохиолдолд үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэж үзнэ.</p>	
Авлигын тухай мэдэгдэх	
Үүрэг болгосон хэм хэмжээ	Хамгаалсан хэм хэмжээ
<p>8 дугаар зүйл.Авлигын тухай мэдэгдэх</p> <p>8.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан үүрэг гүйцэтгэх явцдаа олж мэдсэн авлигын талаарх мэдээллийг Авлигатай тэмцэх газарт нэн даруй мэдээлэх үүрэгтэй.</p> <p>8.2.Энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргийг хэрэгжүүлэхэд төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай хуулиар тогтоосон хязгаарлалт хамаарахгүй.</p>	<p>33.1.Авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>33.1.1.энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргээ биелүүлээгүй этгээдийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>33.1.2.энэ хуулийн 8.1-д заасан мэдээлэх үүргээ удаа дараа биелүүлээгүй, эсхүл энэ хуулийн 7.1-д заасныг зөрчсөн этгээдэд албан тушаал бууруулах, хэрэв албан тушаалыг нь бууруулах боломжгүй албан тушаал бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, авлигын зөрчилтэй нөхцөлд гарсан шийдвэр байгаа бол түүнийг хүчингүй болгох;</p>
Зөвшөөрсөн хэм хэмжээ	Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ
<p>9 дүгээр зүйл.Өргөдөл, гомдол гаргах, мэдээлэл өгөх</p> <p>9.1.Иргэн, хуулийн этгээд авлигын асуудлаар Авлигатай тэмцэх газарт өргөдөл, гомдол гаргаж, мэдээлэл өгч болно.</p>	<p>9.2.Авлигатай тэмцэх газар нь өргөдөл, гомдол, мэдээллийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ.</p>
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ХӨРӨНГӨ, ОРЛОГЫН МЭДҮҮЛЭГ ГАРГАХ	
Үүрэг болгосон хэм хэмжээ	Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ
<p>10.2.Мэдүүлэг гаргагч нь өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгө, орлого, зээлийг үнэн зөв мэдүүлэх үүрэгтэй.</p> <p>10.3.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ тухайн албан тушаалд томилогдсон буюу сонгогдсон өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор, цаашид тухайн алба хааж байгаа хугацаандаа жил бүрийн 02 дугаар сарын 15-ны дотор шинэчлэн гаргаж энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд</p>	<p>10.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд /цаашид “мэдүүлэг гаргагч” гэх/ хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо Авлигатай тэмцэх газрын саналыг үндэслэн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах албан тушаалын жагсаалтыг батална.</p> <p>10.7.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн маягт, түүнийг бүртгэх, хадгалах журмыг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо батална.</p> <p>10.5.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.3, 10.4-т заасан хугацаанаас хожимдуулж гаргасан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй бол гаргаж өгөөгүйд тооцно.</p> <p>10.6. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч Авлигатай тэмцэх газарт, бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигч тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн сонгуулийн хороонд</p>

<p>заасан байгууллага, албан тушаалтанд өгөх үүрэгтэй.</p> <p>10.4.Мэдүүлэг гаргагч энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд мэдүүлгээ мэдүүлсний дараа хөрөнгө, орлого нь нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх буюу түүнээс дээш хэмжээгээр өөрчлөгдсөн бол түүнийг тухай бүр 30 хоногийн дотор мэдүүлнэ.</p>	<p>сонгуулийн хуульд заасан хугацаанд тус тус хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ гаргана.</p> <p>11 дүгээр зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах</p> <p>11.1.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг дараах байгууллага, албан тушаалтан хуульд заасан хугацаанд бүртгэж, хадгална:</p> <p>11.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, түүнчлэн Улсын Их Хурал, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газраас томилогддог албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар;</p> <p>11.1.2.Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо;</p> <p>11.1.3.Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн болон бүх шатны шүүхийн шүүгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Шүүхийн ерөнхий зөвлөл;</p> <p>11.1.4.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын төлөөлөгчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ажлын алба;</p> <p>11.1.5.бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг түүнийг томилсон, эсхүл удирдах эрх бүхий албан тушаалтан.</p> <p>11.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар бүртгэж, хадгална.</p> <p>11.3.Энэ хуулийн 11.1.4, 11.1.5-д заасан хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг авч дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах журмын биелэлтийн талаарх тайланг, хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргасан этгээдийн нэрсийн хамт Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлнэ.</p> <p>11.4.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн нэгдсэн дүн гарсны дараа тухайн сонгуульд сонгогдогчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг санал хураалт дууссанаас хойш 14 хоногийн дотор Авлигатай тэмцэх газарт ирүүлж, хадгалуулна.</p> <p>11.5.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах хууль тогтоомжийн биелэлтийн талаарх мэдээллийг жил бүрийн 4 дүгээр сарын 15-ны дотор Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороонд гаргаж өгнө.</p>
---	---

12 дугаар зүйл.Захидал харилцааны нууцлал		
Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	Хориглосон хэм хэмжээ	Хамгаалсан хэм хэмжээ
<p>12.1.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдээс хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хэрхэн бөглөх талаар Авлигатай тэмцэх газарт хандаж гаргасан захидал, хүсэлт, асуулт, тэдгээрт өгсөн хариулт, зөвлөгөө нь хувь хүний нууцад хамаарах бөгөөд түүнтэй холбогдох асуудлыг Хувь хүний нууцын тухай хуулиар зохицуулна.</p> <p>12.4.Мэдүүлэг гаргагч тэтгэвэр тогтоолгох буюу албан тушаалаас огцрох, халагдах,</p>	<p>12.2.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх үүрэг хүлээсэн албан тушаалтан албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа болон тухайн албан тушаалаас чөлөөлөгдсөнөөс хойшхи хугацаанд мэдүүлэг гаргагчийн зөвшөөрөл болон хуульд зааснаас</p>	<p>12.3.Энэ хуулийн 12.2-т заасныг зөрчсөн албан тушаалтанд Хувь хүний нууцын тухай хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.</p>

<p>чөлөөлөгдөх зэргээр бүрэн эрх нь дуусгавар болсон тохиолдолд хөрөнгө, орлогынх нь мэдүүлгийг 5 жилийн хугацаанд хадгалах бөгөөд уг хугацаа дуусмагц түүнийг өөрт нь, хэрэв нас барсан бол эхнэр буюу нөхөр, эсхүл хууль ёсны өв залгамжлагчид нь шилжүүлж өгнө</p>	<p>бусад тохиолдолд мэдүүлэг гаргагчийн болон энэ хуулийн 12.1-д заасан мэдээллийг задруулах, ямар нэгэн зорилгоор ашиглахыг хориглоно.</p>		
<p>13 дугаар зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл</p>			
<p>Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ</p>	<p>Үүрэг болгосон хэм хэмжээ</p>	<p>Зөвшөөрсөн хэм хэмжээ</p>	<p>Хамгаалсан хэм хэмжээ</p>
<p>13.1.Авлигатай тэмцэх газар энэ хуулийн 11.1.2-т зааснаас бусад албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн бүрдүүлэлтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийнэ.</p> <p>13.2.Улсын Их Хурлын гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Ёс зүйн дэд хороо, энэ хуулийн 11.1.2-т заасан хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо тус тус өргөдөл, гомдолд үндэслэн шалгах бөгөөд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зөрчил илэрвэл зохих байгууллагад шилжүүлнэ</p>	<p>13.3.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх эрх бүхий албан тушаалтан мэдүүлэг засваргүй, бүрэн гүйцэд бөглөгдсөн, хугацаандаа өгсөн эсэхэд хяналт тавьж, мэдүүлгийг зохих журмын дагуу гаргаж өгөхийг шаардах, хууль зөрчсөн гэж үзэх үндэслэл байвал бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хянан шалгах буюу Авлигатай тэмцэх газарт шилжүүлэн шалгуулах үүрэгтэй.</p> <p>13.4.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч байгаа бол тухайн гишүүний хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг Авлигатай тэмцэх газар шалгана.</p> <p>13.6.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, эсхүл эх үүсвэрийг нь заагаагүй буюу түүнийг хэрхэн олсон талаар тайлбар гаргаагүй бол Авлигатай тэмцэх газар тухайн мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг шалгана.</p>	<p>13.5.Авлигатай тэмцэх газар өргөдөл, гомдол, мэдээллийн мөрөөр, эсхүл төлөвлөгөөт хяналтаар шалгалт явуулж болно.</p>	<p>3.8.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ хугацаа хожимдуулж гаргасан, эсхүл бүртгүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол дараах хариуцлага хүлээлгэнэ:</p> <p>13.8.1.нэг сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг энэ хуулийн 10.4, 10.5-д заасан хугацаанаас хожимдуулсан нь хүндэтгэн үзэх шалтгаантай бол сануулах;</p> <p><i>/Энэ заалтад 2014 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/</i></p> <p>13.8.2.зургаа хүртэл сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгээ удаа дараа хугацаа хожимдуулж гаргасан бол албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.3.зургаан сараас дээш нэг жил хүртэлх хугацааны цалинтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй буюу худал мэдүүлсэн бол албан тушаал</p>

	<p>13.7.Мэдүүлэг гаргагч хөрөнгө, орлогын эх үүсвэрээ бодитой, үнэн зөв тайлбарлах үүрэгтэй.</p>	<p>бууруулах, эсхүл албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах;</p> <p>13.8.4.нэг жилийн цалинтай тэнцэх буюу түүнээс их хэмжээний хөрөнгө, орлогыг мэдүүлээгүй, худал мэдүүлсэн, эсхүл хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг гаргаж өгөөгүй, гаргахаас татгалзсан бол албан тушаалаас нь огцруулах буюу ажлаас халах.</p> <p>13.9.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хяналт тавих үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл холбогдох материалыг энэ хуулийн 10.3-т заасан хугацаанд ирүүлээгүй албан тушаалтныг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 30 хувиар бууруулах, уг зөрчлийг удаа дараа гаргасан бол албан тушаал бууруулах сахилгын шийтгэл ногдуулна.</p>
--	--	--

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ

14 дүгээр зүйл.Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг нийтэд мэдээлэх

14.1.Дараахь албан тушаалтны хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг тухайн оны 2 дугаар улиралд багтаан цахим мэдээллийн сүлжээнд байрлуулна:

14.1.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч;

14.1.2.Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, гишүүн;

14.1.3.Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Монгол Улсын сайд, дэд сайд;

14.1.4.Үндсэн хуулийн цэцийн дарга, түүний орлогч, гишүүн;

14.1.5.Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, шүүгч, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга;

14.1.6.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч;

14.1.7.Монгол банкны Ерөнхийлөгч, тэргүүн дэд, дэд ерөнхийлөгч;

14.1.8.Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга;

14.1.9.Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дарга;

14.1.10.Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга;

14.1.11.Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга;

- 14.1.12.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга;
- 14.1.13.Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга, гишүүн, Хяналтын зөвлөлийн дарга, гишүүн;
- 14.1.14.Үндэсний статистикийн газрын дарга, дэд дарга;
- 14.1.15.Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга, гишүүн;
- 14.1.16.Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга, нарийн бичгийн дарга;
- 14.1.17.Төрийн албаны зөвлөлийн дарга, гишүүн;
- 14.1.18.Ерөнхий аудитор, түүний орлогч;
- 14.1.19.Засгийн газрын агентлагийн дарга;
- 14.1.20.аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн дарга;
- 14.1.21.аймаг, нийслэлийн Засаг дарга.
- 14.1.22.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн болон Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнд нэр дэвшигч.
- 14.2.Энэ хуулийн 14.1-д зааснаас бусад этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг олон нийтэд нээлттэй байна.
- 14.3.Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын сүүлийн 5 жилийн мэдүүлэг Авлигатай тэмцэх газрын цахим мэдээллийн сүлжээнд тавигдах ба иргэд мэдээлэл авах боломжийг хангана.
- 14.4.Иргэд бичгээр, амаар, цахим мэдээллийн сүлжээгээр дамжуулан мэдээлэл авч болох бөгөөд тэдгээрт мэдээлэл өгөх журмыг Авлигатай тэмцэх газар батална.
- 14.5.Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргах журмын биелэлтийн талаар жил бүр олон нийтэд мэдээлнэ.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ БАЙГУУЛЛАГА, ТҮҮНИЙ БҮРЭН ЭРХ

Тодорхойлсон хэм хэмжээ	Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	Зөвшөөрсөн хэм хэмжээ	Хориглосон хэм хэмжээ
<p>15 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газар</p> <p>15.1.Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах, энэ хуульд заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан, төрийн тусгай байгууллага мөн.</p>	<p>15.3.Авлигатай тэмцэх газрыг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах асуудлыг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмжийг үндэслэн Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ.</p> <p>15.4.Авлигатай тэмцэх газар бэлгэ тэмдэгтэй байх бөгөөд түүний тодорхойлолт, загвар, хэрэглэх журмыг Авлигатай тэмцэх газрын дарга батална.</p> <p>15.5.Авлигатай тэмцэх газар тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, албан бичгийн хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.</p>	<p>15.2.Энэ хуулийн 15.1-д заасан газрын харьяанд авлигатай тэмцэхтэй холбогдсон судалгаа шинжилгээ хийх үүрэг бүхий бүтцийг байгуулж болно.</p>	<p>16.2.Аливаа албан тушаалтан, хувь хүн, хуулийн этгээд Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх, хөндлөнгөөс оролцохыг хориглоно.</p>

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ

16 дугаар зүйл. Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим

16.1. Авлигатай тэмцэх газар нь нэгдмэл удирдлагатай, бие даасан байх бөгөөд үйл ажиллагаандаа хууль дээдлэх, хараат бус, ил тод байх, нууцыг чанд сахих зарчмыг баримтална.

17 дугаар зүйл. Авлигатай тэмцэх газрын бүтэц

17.1. Авлигатай тэмцэх газрын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог Улсын Их Хурал батлах бөгөөд урьдчилан сэргийлэх, судалгаа дүн шинжилгээний, хяналт шалгалтын, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаах, гүйцэтгэх ажлын, захиргааны чиглэлийн гэсэн үндсэн бүтэцтэй байна

18 дугаар зүйл. Авлигатай тэмцэх газрын чиг үүрэг, бүрэн эрх

Үүрэг болгосон хэм хэмжээ	Зөвшөөрсөн хэм хэмжээ
<p>18.1. Авлигатай тэмцэх газар олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх талаар дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>18.1.1. улсын хэмжээнд авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах, үйл ажиллагааг нь уялдуулан зохицуулах, нэгдсэн хөтөлбөр боловсруулах, арга зүйн удирдлагаар хангах, хэрэгжилтэнд нь хяналт тавих;</p> <p>18.1.2. авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах, үйл ажиллагааг нь уялдуулан зохицуулах талаар аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг дэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх орон тооны бус зөвлөлд үүрэг, чиглэл өгөх;</p> <p>18.1.3. авлигын цар хүрээ, хэлбэр, шалтгааныг 2 жилд нэгээс доошгүй удаа судлан авлигын индексийг гаргаж олон нийтэд мэдээлэх;</p> <p>18.1.4. төрийн бус байгууллага, иргэдээс авлигатай тэмцэх талаар явуулж байгаа үйл ажиллагаа, гаргасан санал, санаачилгыг дэмжин туслах, тэдний оролцоог нэмэгдүүлэх зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах;</p> <p>18.1.5. авлигын нийгмийн хор аюулыг олон нийтэд ухуулан сурталчлах ажлыг тасралтгүй явуулах, олон нийтийн авлигын талаархи мэдлэгийг дээшлүүлэх, түүнтэй тэмцэх арга барилд сургах ажлыг зохион байгуулах чиглэлээр сургалт, сурталчилгаа хийх;</p> <p>18.1.6. авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын талаар зөвлөмж гаргах, байгууллага, иргэний хүсэлтээр түүний үйл ажиллагаан дахь авлигад өртөх боломжийг багасгах талаар заавар, зөвлөгөө өгөх;</p> <p>18.1.7. төрийн үйлчилгээ авсан иргэд, байгууллагын судалгаанд тулгуурлан төрийн байгууллагын шударга байдлын түвшинд 2 жил тутамд үнэлгээ гаргаж, олон нийтэд мэдээлэх.</p> <p>18.2. Авлигатай тэмцэх газар хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиглэлээр дараахь чиг үүрэгтэй:</p> <p>18.2.1. хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг үнэн зөв гаргах талаар сургалт явуулах, гарын авлага, зааварчилгаа гаргах;</p> <p>18.2.2. мэдүүлэг гаргагчийн амаар болон бичгээр ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу мэдүүлгийг хэрхэн бөглөх, нэмэлт оруулах, бүртгэх, шилжүүлэх талаар урьдчилан зөвлөгөө өгөх, бичгээр хариу мэдэгдэх, асуулт хариултын нууцыг хадгалах.</p> <p>18.3. Авлигатай тэмцэх газар чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь төрийн болон төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжийн удирдах албан тушаалтан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд хамтран ажиллана.</p>	<p>18.5. Авлигатай тэмцэх газар Улсын ерөнхий прокурорын шийдвэрээр тодорхой хэргийг цагдаа, тагнуулын байгууллагатай хамтран шалгаж болно.</p> <p align="center">Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ</p> <p>18.6. Авлигатай тэмцэх газар нь тодорхой хэрэгт гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулахдаа Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль, энэ хуульд заасан журмыг баримтална.</p>

18.4.Авлигатай тэмцэх газар дараахь бүрэн эрхтэй:

18.4.1.авлигын эсрэг явуулах төрийн бодлого, шийдвэр, түүнчлэн авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулж эрх бүхий байгууллагад оруулах;

18.4.2.авлига гарч болох нөхцөл боломж бүрдүүлсэн гэж үзвэл төрийн байгууллага, албан тушаалтны гаргасан тушаал, шийдвэр, журам, дүрмийг хянаж хүчингүй болгуулах санал боловсруулж эрх бүхий байгууллагад оруулах;

18.4.3.авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх ажилтай холбогдуулан төрийн байгууллагаас холбогдох мэдээ, судалгаа, тайланг гаргуулан авах;

18.4.4.аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан, иргэнээс шаардлагатай мэдээлэл, судалгаа, тайлбар, тодорхойлолт, бусад баримт бичгийг үнэ төлбөргүйгээр гаргуулан авах, танилцах, мэргэжлийн дүгнэлт, магадлагаа гаргуулах;

18.4.5.авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах, гүйцэтгэх ажил эрхэлдэг бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллах;

18.4.6.авлигын холбогдолтой өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч шалгах;

18.4.7.хуулиар харьяалуулсан хэрэгт хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах;

18.4.8.чиг үүрэгтээ холбогдох асуудлаар мэдээ, мэдээлэл авах, мэдээллийн нууцыг хадгалах;

18.4.9. өөрийн байгууллага, ажилтныхаа аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авах;

18.4.10.гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явцад албан тушаалтан буюу иргэнд ил болсон нууцыг задруулахгүйн тулд уг этгээдээс бичгээр баталгаа гаргуулан авах, баталгааг зөрчсөн тохиолдолд зохих хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээлгэх;

18.4.11.хуулиар харьяалуулсан хэргийг шалгах явцад илэрсэн авлигын гэмт хэрэгтэй холбоогүй хууль зөрчсөн бусад үйлдлийг шалгуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх, энэ хуулийн 6.6, 7.1.7, 7.1.8-д заасан зөрчлийг хянан шалгаж, эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх;

18.4.12.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;

18.4.13.хөрөнгө, орлогын мэдүүлэг гаргавал зохих этгээдийн жагсаалтыг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авч хянах;

18.4.14.хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг бүртгэх, хадгалах, хяналт тавих, мэдээлэл өгөх журмын биелэлтийг шалгах;

18.4.15.мэдүүлэг гаргагчийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлэгт хяналт тавих, шалгах, хугацаа хожимдуулсан буюу санаатай худал мэдүүлсэн этгээдэд холбогдох хуульд заасан арга хэмжээг авахуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх;

18.4.16.хөрөнгө, орлогын мэдүүлэгтэй холбоотой асуудлаар бичгээр дүгнэлт, зөвлөмж гаргах;

18.4.17.авлигатай тэмцэх асуудлаар гадаад орнуудын болон олон улсын холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, мэдээлэл солилцох.

19 дүгээр зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчид тавигдах шаардлага

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	Хамгаалсан хэм хэмжээ	Хориглосон хэм хэмжээ
<p>19.1.Авлигатай тэмцэх газрын удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд мэргэжлийн болон зохих нөхцөл, шалгуурыг хангасан, авлига, албан тушаалын хэргээр шалгагдаж сахилгын, захиргааны, эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаагүй иргэнийг томилно.</p> <p>19.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн ёс зүйн болон сахилгын дүрмийг Авлигатай тэмцэх газрын дарга батална.</p> <p>19.3.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч зэрэг дэвтэй байх бөгөөд түүнийг олгох журмыг Улсын Их Хурал батална.</p> <p>19.4.Авлигатай тэмцэх газрын захиргаа, үйлчилгээний ажилтны эрх зүйн байдлыг Төрийн албаны тухай, Хөдөлмөрийн тухай хууль болон хууль тогтоомжийн бусад актаар зохицуулна.</p> <p>20 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн тангараг</p> <p>20.1.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч томилогдсон даруйдаа "Авлигатай тэмцэх газрын ажилтан би хэний ч нөлөөнд үл автан, зөвхөн хуульд захирагдан үнэнч шударгаар авлигатай тэмцэхээ батлан тангараглая. Миний бие энэ тангаргаасаа няцвал хуулийн хариуцлага хүлээнэ." гэж Монгол Улсын Үндсэн хуульд тангараг өргөнө.</p> <p>21 дүгээр зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг томилох, тэдгээрийн бүрэн эрхийн хугацаа</p> <p>21.1.Авлигатай тэмцэх газрын даргыг Ерөнхий</p>	<p>22 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг чөлөөлөх, түдгэлзүүлэх, огцруулах</p> <p>22.1.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг дараахь тохиолдолд үүрэгт ажлаас нь чөлөөлнө:</p> <p>22.1.1.өөрөө хүсэлт гаргасан;</p> <p>22.1.2.биеийн эрүүл мэндийн байдлаас үүрэгт ажлаа гүйцэтгэх боломжгүй болсон;</p> <p>22.1.3.бүрэн эрхийн хугацаа дуусгавар болсон.</p> <p>22.2.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга гэмт хэрэг үйлдсэн нь нотлогдож, шүүхийн шийтгэх тогтоол хүчин төгөлдөр болсон бол энэ өдрөөс эхлэн түүнийг албан тушаалаас нь огцруулсанд тооцно.</p> <p>22.3.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга огцрох тухай хүсэлтээ Улсын Их Хуралд бичгээр гаргаж болох бөгөөд уг хүсэлтийг Улсын Их Хурлын чуулганы үед гаргасан бол 21 хоногийн дотор, чуулганы чөлөө цагт гаргасан бол чуулган эхэлснээс хойш 21 хоногийн дотор хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.</p> <p>22.4.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга гэмт хэрэгт холбогдсон, түүнчлэн энэ хуулийн 31.2-т заасны дагуу баривчлагдсан бөгөөд Улсын ерөнхий прокурор түүний бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх тухай санал Улсын Их Хуралд оруулсан бол уг саналыг хүлээж авснаас хойш 14 хоногийн дотор хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.</p>	<p>22.5.Хуульд зааснаас бусад үндэслэлээр Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг үүрэгт ажлаас нь чөлөөлөх, бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх буюу огцруулахыг хориглоно.</p>

<p>сайдын санал болгосноор Улсын Их Хурал томилгооны сонгол хийж 6 жилийн хугацаагаар томилно.</p> <p>21.2.Авлигатай тэмцэх газар дэд даргатай байна. Дэд даргыг Авлигатай тэмцэх газрын даргын санал болгосноор Улсын Их Хурал томилгооны сонгол хийж 6 жилийн хугацаагаар томилно.</p> <p>21.3.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга энэ хуулийн 19.1-д зааснаас гадна дараах шаардлагыг хангасан байна:</p> <p>21.3.1.Авлигатай тэмцэх газрын дарга төрийн албанд 15-аас доошгүй жил ажилласан, 45 нас хүрсэн, эрх зүйч мэргэжилтэй, удирдах болон мэргэжлийн ажлын мэдлэг туршлагатай, сүүлийн 5 жил улс төрийн албан тушаал эрхэлж байгаагүй;</p> <p>21.3.2.Авлигатай тэмцэх газрын дэд дарга төрийн албанд 10-аас доошгүй жил ажилласан, эрх зүйч мэргэжилтэй, гүйцэтгэх болон мөрдөн байцаах ажлын мэдлэг, туршлагатай, сүүлийн 5 жил улс төрийн албан тушаал эрхэлж байгаагүй.</p> <p>21.4.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг нэг удаа улируулан томилж болно.</p> <p>21.5.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргын бүрэн эрх нь түүнийг томилсон тухай Улсын Их Хурлын шийдвэр гарснаар эхэлж, дараагийн дарга, дэд дарга томилогдсоноор дуусгавар болно.</p> <p>21.6.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга нөхөн томилогдвол түүний бүрэн эрх нь томилогдсон өдрөөс эхлэн энэ хуулийн 21.1, 21.2-т заасан бүрэн эрхийн үлдсэн хугацааг дуустал үргэлжилнэ.</p>		
--	--	--

Үүрэг болгосон хэм хэмжээ	Эрх олгосон хэм хэмжээ
<p>23 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын даргын бүрэн эрх</p> <p>23.1.Авлигатай тэмцэх газрын дарга дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>23.1.1.Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааг нэгтгэн зохион байгуулж, удирдах;</p> <p>23.1.2.Авлигатай тэмцэх газрыг дотоод, гадаад харилцаанд төлөөлөх;</p> <p>23.1.3.эрх тэгш байх, харилцан хүндэтгэх, дотоод хэрэгт нь үл оролцох зарчмын үндсэн дээр гадаад улсын тусгай алба, байгууллагатай харилцан ажиллах;</p> <p>23.1.4.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийг томилох, чөлөөлөх, зэрэг дэв, нэмэгдэл олгох, урамшуулах, сахилгын шийтгэл ногдуулах;</p> <p>23.1.5.Авлигатай тэмцэх газрын дотоод үйл ажиллагаатай холбогдсон дүрэм, журам, заавар баталж мөрдүүлэх;</p> <p>23.1.6.Авлигатай тэмцэх газрын хүний нөөц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлаар тушаал гаргах;</p> <p>23.1.7.гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажилтай танилцах;</p> <p>23.1.8.Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасны дагуу нууц арга, хэрэгсэл ашиглах зөвшөөрөл олгох;</p> <p>23.1.9.гүйцэтгэх ажлын техник хэрэгсэл олж авах,</p>	<p>24 дүгээр зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт эрхэлсэн албан хаагчийн эрх</p> <p>24.1.Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт эрхэлсэн албан хаагч хуульд заасан журмын дагуу дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>24.1.1.Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасан гүйцэтгэх ажилтны эрх, үүргийг эдэлж, хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулах;</p> <p>24.1.2.Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан мөрдөгчийн эрх, үүргийг эдэлж, хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах;</p> <p><i>/Энэ заалтад 2017 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/</i></p> <p>24.1.3.аж ахуйн нэгж, байгууллагын байранд нэвтрэн орох;</p> <p>24.1.4.аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний банкинд байгаа данс, гүйлгээг шалгах, түр зогсоох;</p> <p>24.1.5.хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хөрөнгө битүүмжлэх;</p> <p>24.1.6.албан тушаалтан, иргэнээс тайлбар гаргуулах, мэдүүлэг авах, түүнийг албадан ирүүлэх;</p> <p>24.1.7.албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа хойшлуулшгүй тохиолдолд дипломат төлөөлөгч, төрийн өндөр болон түүнтэй адилтгах албан тушаалтан, үүргээ гүйцэтгэж яваа эмнэлгийн түргэн тусламж, гал унтраах алба, техникийн ослын дуудлагынхаас бусад авто тээврийн болон холбооны хэрэгслийг өмчийн төрөл, хэлбэр харгалзахгүйгээр дайчлах, ашиглах;</p> <p>24.1.8.албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа галт зэвсэг, бие хамгаалах тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх;</p> <p>24.1.9.албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа зорчигч тээврийн болон холбооны хэрэгслээр дараалал харгалзахгүйгээр үйлчлүүлэх;</p> <p>24.1.10.Авлигатай тэмцэх газрын чиг үүрэгт хамаарах бусад бүрэн эрх.</p> <p>24.2.Галт зэвсэг, бие хамгаалах тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх журмыг Улсын ерөнхий прокурор, Авлигатай тэмцэх газрын дарга хамтран батална.</p> <p>24.3.Энэ хуулийн 24.1.7-д заасны дагуу хувийн өмчийн тээврийн хэрэгслийг ашигласан бол холбогдох хөлс болон гарсан зардлыг нөхөн төлнө.</p>

<p>эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах шийдвэр гаргах;</p> <p>23.1.10.байгууллагынхаа ажилд тавих дотоод хяналтыг хэрэгжүүлэх;</p> <p>23.1.11.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p> <p>23.2.Авлигатай тэмцэх газрын даргын түр эзгүйд түүний шийдвэрээр дэд дарга бүрэн эрхийг нь хэрэгжүүлнэ.</p>	
Хориглосон хэм хэмжээ	
<p>25 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн үйл ажиллагаанд хориглох зүйл</p> <p>25.1.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч Төрийн албаны тухай хууль болон энэ хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан хориглох үйлдлээс гадна дараахь үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:</p> <p>25.1.1.нам, үйлдвэрчний эвлэл, шашны байгууллага, тэдгээртэй адилтгах бусад байгууллагын гишүүнээр элсэх, удирдах албан тушаалд сонгогдох, томилогдох;</p> <p>25.1.2.албан үүрэгтэй нь холбогдож илэрхий болсон буюу өөрт нь итгэмжлэн мэдэгдсэн төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг задруулах;</p> <p>25.1.3.удирдлагын тусгайлан өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр албан ажлын-хаа талаар нийтэд болон бусдад мэдээлэл өгөх, мэдээлэл дамжуулах;</p> <p>25.1.4.Авлигатай тэмцэх газрын даргын зөвшөөрөлгүйгээр албаны болон хувийн ажлаар гадаадад зорчих;</p> <p>25.1.5.дотоод, гадаадын байгууллага, аж ахуйн нэгж, хувь хүний зардлаар аялах, жуулчлах, амрах;</p> <p>25.1.6.тогтоосон журмыг зөрчиж бусдаас бэлэг дурсгалын зүйл авах.</p> <p>25.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчид нь хоорондоо нэг гэр бүлийн буюу төрөл садангийн холбоотой байхыг хориглоно.</p> <p>25.3.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч албан үүрэг гүйцэтгэж байх үедээ өөрт нь илэрхий болсон нууцыг үүрэгт ажлаасаа чөлөөлөгдсөнөөс хойш ямар нэгэн зорилгоор ашиглахыг хориглоно.</p>	
Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	
<p>26 дугаар зүйл.Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагаанд тавих хяналт</p> <p>26.1.Улсын Их Хурал авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдлын талаар Авлигатай тэмцэх газрын мэдээллийг жил бүр мэдээлнэ.</p> <p><i>/Энэ хэсэгт 2008 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/</i></p> <p>26.2.Авлигатай тэмцэх газар гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжийг хэрхэн биелүүлж байгааг Улсын Их Хурлын Тусгай хяналтын дэд хороо хянан шалгана.</p> <p>26.3.Прокурорын байгууллага нь Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын үйл ажиллагаанд Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Прокурорын байгууллагын тухай хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хяналт тавина.</p>	
ОЛОН НИЙТИЙН ЗӨВЛӨЛ	
Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	Хориглосон хэм хэмжээ

<p>27.1.Авлигатай тэмцэхэд олон нийтийг идэвхтэй оролцуулах, тэдний санал бодлыг хүргэх, авлигын нөхцөл байдал, авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар зөвлөмж өгөх зорилго бүхий орон тооны бус олон нийтийн зөвлөл Авлигатай тэмцэх газрын дэргэд ажиллана.</p> <p>27.2.Олон нийтийн зөвлөл 15 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байх ба зөвлөлийн гишүүнээр ял шийтгэлгүй, иргэний нийгмийг төлөөлөх иргэнийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 4 жилийн хугацаагаар томилно.</p> <p>27.5.Олон нийтийн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална.</p>	<p>27.3.Олон нийтийн зөвлөлийн гишүүнд төрийн улс төрийн болон төрийн жинхэнэ албан хаагчийг нэр дэвшүүлэхгүй.</p> <p>27.4.Олон нийтийн зөвлөлийн гишүүн Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагаанд хамаарах нууцыг задруулахыг хориглоно.</p>
--	---

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ БАТАЛГАА

Хориглосон хэм хэмжээ	Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ	Үүрэг болгосон хэм хэмжээ
<p>28 дугаар зүйл.Улс төрийн баталгаа</p> <p>28.1.Авлигатай тэмцэх газрын байранд улс төрийн нам, эвсэл, холбоо, хөдөлгөөний болон шашны үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.</p> <p>30 дугаар зүйл.Нийгмийн баталгаа</p> <p>30.1.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийг хуульд зааснаас бусад тохиолдолд ажлаас чөлөөлөх, огцруулах, түүнчлэн өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр өөр ажил, албан тушаалд шилжүүлэхийг хориглоно.</p> <p>31 дүгээр зүйл.Хууль зүйн баталгаа</p> <p>31.1.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг Улсын Их Хурлын зөвшөөрөлгүйгээр, бусад албан хаагчийг Авлигатай тэмцэх газрын даргын зөвшөөрөлгүйгээр албадан саатуулах, цагдан хорих, баривчлах, орон байр, албан тасалгаа, унаа болон биед нь үзлэг, нэгжлэг хийхийг хориглоно.</p> <p>32 дугаар зүйл.Бусад баталгаа</p> <p>32.1.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч эрдэм шинжилгээнийхээс бусад хуулиар тогтоосон үүрэгт нь</p>	<p>28.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөө эдлэхдээ өөрийн албандаа хүндэтгэлтэй хандана.</p> <p>29 дүгээр зүйл.Эдийн засгийн баталгаа</p> <p>29.1.Авлигатай тэмцэх газрын зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үйл ажиллагаа явуулах эдийн засгийн баталгааг төр хангана.</p> <p>29.2.Авлигатай тэмцэх газрын төсвийг улсын төсөвт тусгайлан тусгах бөгөөд энэхүү төсөв нь үйл ажиллагаагаа хараат бусаар хэрэгжүүлэх шаардлагыг хангасан байна.</p> <p>29.4.Авлигатай тэмцэх газрын гүйцэтгэх ажлын төсвийг Улсын Их Хурлын Тусгай хяналтын дэд хорооноос хянаж, санал болгосноор Улсын Их Хурал батална.</p> <p>29.5.Авлигатай тэмцэх газрыг ажлын байр, шаардлагатай тоног төхөөрөмж, тээврийн болон техник хэрэгсэл, албан хаагчийг орон сууцаар хангах, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны явцад туслалцаа үзүүлсэн этгээд, гэрчийг хамгаалах, тэдгээрт санхүүгийн туслалцаа үзүүлэхтэй холбогдсон зардлыг улсын төсөвт тусгаж санхүүжүүлнэ.</p> <p>29.6.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга, албан хаагчийн цалин хөлс нь албан тушаалын цалин, албан ажлын онцгой нөхцөлийн, төрийн алба хаасан хугацааны, зэрэг дэвийн, эрдмийн зэргийн нэмэгдлээс бүрдэх бөгөөд тэдгээрийн хэмжээг Улсын Их Хурал тогтооно.</p> <p>29.7.Авлигатай тэмцэх газарт тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэй ажилласан</p>	<p>32.4.Бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг иргэн, албан тушаалтан харьяалал харгалзахгүйгээр биелүүлэх үүрэгтэй.</p>

<p>үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран гүйцэтгэхийг хориглоно.</p>	<p>албан хаагчид аминдаа орон сууц барих, амьдралын нэн тэргүүний хэрэгцээт зүйл худалдан авах, өөрийн хүсэлтээр суралцах болон хүүхдээ сургахад нь төрөөс хөнгөлөлттэй зээл олгох, шаардлагатай бол зээлийн баталгаа гаргаж өгнө.</p> <p>29.8.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд дарга нь Засгийн газрын гишүүнтэй адил бүрэн эрхийн баталгаа, хангамжтай байна.</p> <p>30 дугаар зүйл.Нийгмийн баталгаа</p> <p>...30.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон бол түүний авч байсан цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийн зөрүүг, хэрэв хиймэл эрхтэн хийлгэсэн бол түүний зардлыг төр хариуцна.</p> <p>30.3.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа амь насаа алдсан буюу албан үүрэгтэй нь холбогдуулан амь насыг нь хохироосон бол түүний ар гэрт 5 жилийн цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламж олгоно.</p> <p>30.4.Авлигатай тэмцэх газарт 10-аас доошгүй жил ажилласан албан хаагч өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох бол түүнд албан тушаалынх нь 36 сар хүртэл цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламж олгоно.</p> <p>30.5.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн амь нас, эрүүл мэндийг заавал даатгах бөгөөд даатгалын төлбөрийг тухайн байгууллагын төсвөөс төлнө.</p> <p>30.6.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийн ээлжийн амралтын үндсэн хугацааг Хөдөлмөрийн тухай хуулиар тогтоох бөгөөд гүйцэтгэх ажил эрхэлсэн, түүнчлэн мөрдөгчөөр ажилласан 5 жил тутамд ажлын 3 өдрийн нэмэгдэл амралт олгоно.</p> <p>30.7.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч төрийн албаны тухай хууль тогтоомжид заасан төрийн албан хаагчийн ажиллах нөхцөл, баталгаа, нэмэгдэл баталгаа, цалин хөлс, нөхөн төлбөр, тусламж, шагнал урамшил, тэтгэмжээс гадна энэ хуульд заасан баталгаагаар хангагдана.</p> <p>30.8.Энэ хуулийн 30.7-д заасан баталгааг Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчид эдлүүлэхдээ ижил төрлийн тэтгэвэр, тэтгэмж, тусламж, нэмэгдлийг давхардуулж олгохгүй бөгөөд сонголтыг Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч өөрөө хийнэ.</p>	
---	--	--

	<p>30.9.Авлигатай тэмцэх газарт гүйцэтгэх ажилтан, мөрдөгчөөр ажилласан хугацааг цэргийн алба хаасан хугацаанд тооцно.</p> <p>30.10.Авлигатай тэмцэх газрын мөрдөгч, гүйцэтгэх ажилтан тусгай ажиллагаанд оролцохдоо байгууллагын бэлгэ тэмдэг бүхий зориулалтын хувцас хэрэглэх бөгөөд уг хувцасны загварыг Авлигатай тэмцэх газрын дарга батална.</p> <p>31 дүгээр зүйл.Хууль зүйн баталгаа</p> <p>...31.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагчийг гэмт хэрэг үйлдэж байхад нь буюу гэмт хэргийн газар гэмт үйлдлийнх нь нотлох баримттайгаар баривчилсан бол Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргын талаар Улсын Их Хуралд, бусад албан хаагчийн талаар Авлигатай тэмцэх газрын даргад 48 цагийн дотор мэдэгдэнэ.</p> <p>31.3.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч гэмт хэрэгт холбогдсон, түүнчлэн энэ хуулийн 31.2-т заасны дагуу баривчлагдсан бөгөөд эрх бүхий байгууллагаас түүний бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх тухай санал тавьсан бол түүнийг хүлээн авснаас хойш 10 хоногийн дотор Авлигатай тэмцэх газрын дарга шийдвэрлэнэ.</p> <p>31.4.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцад гаргасан алдааны улмаас учирсан хохирлыг төр хариуцна.</p> <p>32 дугаар зүйл.Бусад баталгаа</p> <p>...32.2.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч албан дайчилгаанаас чөлөөлөгдөнө.</p> <p>32.3.Албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлэхтэй нь холбогдуулан Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч болон гэр бүлийнх нь гишүүдийн амь нас, эрүүл мэндэд бодит аюул заналхийлсэн тохиолдолд цагдаагийн байгууллага тэдний аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авна.</p> <p>...32.5.Авлигатай тэмцэх газрын албан хаагч эрх бүхий албан тушаалтны өгсөн тушаал, даалгаврыг ёсчлон биелүүлснээс үүссэн хохирол, сөрөг үр дагаврыг тушаал, даалгавар өгсөн албан тушаалтан хариуцна.</p> <p>32.6.Авлигатай тэмцэх газрын байр төрийн хамгаалалтад байна.</p>	
--	--	--

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ

32¹ дүгээр зүйл.Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих этгээд

32¹.1.Энэ хуулийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтан хэрхэн дагаж мөрдөж байгаад дараах байгууллага хяналт тавина:

32¹.1.1.Авлигатай тэмцэх газар, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн үйл ажиллагааг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо;

32¹.1.2.энэ хуулийн 32¹.1.1-д зааснаас бусад төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааг Авлигатай тэмцэх газар;

32¹.1.3.Олон нийтийн зөвлөл нь Авлигатай тэмцэх газрын хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт болон гүйцэтгэх ажил явуулахаас бусад үйл ажиллагаанд хяналт тавих.

Бэхжүүлсэн хэм хэмжээ

34 дүгээр зүйл.Авлигын гэмт хэргийн улмаас учирсан үр дагаврыг арилгах

34.1.Авлигын гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг арилгах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн тогтоох, хууль бус аливаа шийдвэрийг хүчингүй болгох асуудлыг Иргэний хууль болон холбогдох бусад хуульд заасны дагуу шийдвэрлэнэ.

stop corruption
crookedness
unprincipled
treacherous
dishonest
unscrupulous
unfaithful
bribery
underhanded
unethical
breach
fraud
crime
untrustworthy
dishonest
unscrupulous
unfaithful
bribery
underhanded
unethical
breach
fraud
crime
untrustworthy
dishonest
unscrupulous
unfaithful
bribery
underhanded
unethical
breach
fraud
crime

ШУДАРГА ЁС-ХӨГЖИЛ ДЭВШИЛД

110

ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЭЛ ХҮЛЭЭН АВАХ УТАС
/үнэ төлбөргүй

АВЛИГА
Таны **ҮГҮЙ** чухал

АВЛИГА ТАСГАТ БИД ЗОГСООЖ ЧАДНА!!!

ТӨСЛИЙН ТАЙЛАН 2022

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРААС ЗОХИОН
БАЙГУУЛАХ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ
А Ж И Л Л А Г А А Н Ы С Т Р А Т Е Г И
ТҮҮНИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

МОНГОЛ УЛСЫН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ АКАДЕМИ
ФИЛОСОФИЙН ХҮРЭЭЛЭН

ТАЙЛАНГИЙН АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	4
НЭГ. ӨМНӨХ ҮГ.....	5
1.1. Авлигын эсрэг АТГ-аас зохион байгуулсан соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хийсэн шинжилгээ	12
1.1.А. SWOT шинжилгээ	12
1.1.Б. TOWS шинжилгээ	13
ХОЁР. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРААС АВЛИГЫН ЭСРЭГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ СТРАТЕГИЙН ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БА ЗОРИЛТУУД	14
2.1. Стратегийн үндсэн чиглэл, зорилтууд.....	14
2.2. Стратеги төлөвлөгөөний хүрэх үр дүн.....	15
2.3 Стратегийг хэрэгжүүлэх загвар (бүтэц).....	17

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АТХ	Авлигатай тэмцэх хууль
АТҮХ	Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр
БШУЯ	Боловсрол шинжлэх ухааны яам
ТУЗ	Төлөөлөн удирдах зөвлөл
ТАЗ	Төрийн албаны зөвлөл
ТЗБ	Төрийн захиргааны байгууллага
ХМХ	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл

НЭГ. ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын Авлигатай тэмцэх хуулийн /АТХ/ хоёрдугаар бүлэгт заасан “Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа”-ны 5.1.3 болон бусад зүйл заалтууд, “Алсын Хараа-2050” Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын “Сайн засаглал” зорилгын 5.6.1, 5.6.2-т дэвшүүлсэн “Олон нийтийн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг монгол хүний ахуй, соёл, зан төлөвт нийцүүлэн бүх шатны боловсролын хөтөлбөрт тусган, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан хэрэгжүүлж, шударга ёсны тогтолцоог төлөвшүүлнэ.”, “Төр, иргэний нийгэм болон бизнесийн байгууллагад авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг үл тэвчих сэтгэлгээ, шударга ёсны тогтолцоог эрхэмлэсэн соёлыг хэвшүүлнэ.” зорилт, Авлигатай тэмцэх газрын даргын 2020 оны 01 дүгээр сарын 02-ны өдрийн тушаалаар Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн /АТҮХ/ зорилттой уялдуулан “Авлигатай тэмцэх газрын стратеги төлөвлөгөө (2020-2023)”, АТҮХ, түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө зэргийг боловсруулан, тэдгээрийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж байна.

АТГ-ын стратеги зорилтын хоёрдугаарт “авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа олон нийтийн оролцоонд түшиглэдэг болно”, мөн “шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэх, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх” аравдугаар зорилтыг хангах чиглэлээр “Авлигатай тэмцэх хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, авлигын ерөнхий нөхцөл байдал, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт-2020” тайланд дараах байдлаар соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг дүгнэжээ.

Үүнд:

- ✓ Зорилт 10 нь үйл ажиллагаа, арга хэмжээний нийт 75 хувийн үнэлгээ авсан. Энэ нь тодорхой үр дүнд хүрсэн буюу зорилт, арга хэмжээ нь шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшиндээ бүрэн хүрээгүй боловч тодорхой үр дүн гарсан, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан, дээд шатны байгууллагад өргөн барьсан, холбогдох байгууллагын шийдвэр гарсан, хэрэгжилт, үр дүнг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэсэн үтгыг илэрхийлж байна.

Бидний төслийн хүрээнд хийгдэж байгаа стратеги төлөвлөгөөний төсөл нь цар тахал түүний дараах жилүүдийг хамарч байгаа онцлогтой учраас, цар тахал нь авлигад хэрхэн нөлөөлж байгаа талаар мөн харгалзан үзэх нь зүйтэй.

Транспэрэнси интернэшнл байгууллагын ТУЗ-ын дарга хатагтай Дэла Фэррэйра Рубио: “Ковид-19 цар тахал бол зөвхөн эрүүл мэнд, эдийн засгийн хямрал биш бас авлигын хямрал бөгөөд бид ялагдаж байна. Өнгөрсөн жил улс орнуудад үрд өмнө байгаагүй сорилт боллоо. Авлига өндөртэй улс орнууд энэхүү сорилтод бүдэрч байна. Мөн авлигын төсөөллийн индексийн оноо өндөр авлига улс орнууд¹авлигатай тэмцэхэд бусдадаа туслах үүргээ гүйцэтгэхийг уриалж байна” гэж мэдэгджээ. Авлига өндөр улс орнууд Ковид-19 -ийн үед иргэдээ ялгаварлаж, шударга бус шийдвэрүүд гаргаж байгаа онцгой байдлын үед ил тод байдал, хариуцлага ба авлигын эсрэг механизм чухал болохыг харуулсан юм.

Авлига өндөр орнуудын хувьд:

- ✓ Авлигын гэмт хэргийн өндөр үзүүлэлттэй улс орнууд Ковид-19 цар тахлын үед хууль дээдлэх ёс болон ардчилсан институцийг хамгийн их зөрчигч улс байх хандлагатай байна гэж дүгнэсэн.

¹ Монгол улс 2020 оны судалгаагаар 35 оноогоор 111 –р байранд байна.

- ✓ Авлига өндөр орнууд эрүүл мэндийн салбартаа маш бага хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийдэг. Үүний зэрэгцээ эрүүл мэндийн салбар дахь авлига, гадаадын тусламжийг завших зэрэг авлигын гэмт хэргүүд Ковид-19-ийн үед ихээр гарч байна. Авлигын гэмт хэрэг мөн эрүүл мэндийн салбарын худалдан авах ажиллагаанд их байна.
- ✓ Авлига индекс оноо бага орнуудад хавдрын нас баралт ба зүрх судасны нас баралт мөн амьсгалын замын шалтгаант нас баралт өндөр байна.
- ✓ Авлига индекс оноо бага орнуудад эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний бүх нийтийн хамралт сул байна.

Дээрх судалгааны дүгнэлтээс харахад манай оронд мөн нийтлэг тулгарч буй асуудлууд харагдаж байна.

АТГ -с зохион байгуулах соён гэгээрүүлэх ажлын стратеги, түүнийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний төслийг боловсруулахдаа, Засгийн газрын 2019 оны 36-р тогтоолоор батлагдсан “Стратеги төлөвлөгөө боловсруулах, батлах, хэрэгжилтийг хангах журам”-д Стратеги болон гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулахад дараах шаардлагуудыг хангаж ажилласан. Үүнд:²

Нийтлэг шаардлага

- ✓ Дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага болон өөрийн орны хөгжлийн онцлогийг харгалзсан байх
- ✓ Нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчны тэнцвэрт байдалд суурилан тогтвортой хөгжлийг хангахад чиглэсэн байх
- ✓ Төрийн үйлчилгээг чанартай, хурдан шуурхай, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байх
- ✓ Салбар хоорондын болон бүсчилсэн хөгжлийн уялдааг хангасан байх
- ✓ Зорилт нь үр дүнд суурилсан, бодитой, биелэгдэхүйц байх
- ✓ Зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүд нь зорилтдоо чиглэсэн байх
- ✓ Арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нөөц, төсөв, санхүүгийн эх үүсвэр тодорхой байх
- ✓ Шалгуур үзүүлэлт нь тодорхой, хэмжигдэхүйц /SMART/ байх
- ✓ Судалгаа, шинжилгээнд суурилсан байх
- ✓ Мэдээллийн үнэн зөв, найдвартай байдлыг хангасан байх
- ✓ Тоон мэдээлэл нь чанарын үзүүлэлтээр баталгаажсан байх
- ✓ Хууль тогтоомжид нийцсэн байх

Тусгай шаардлага

- ✓ Стратегийн болон гүйцэтгэлийн зорилтуудад хүрэх зорилгоор авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний жагсаалт нь логик дэс дараалалтай байх ба ойлгомжтой, энгийн үг хэллэгээр бичигдсэн байна.
- ✓ Арга хэмжээ бүрийн хувьд суурь түвшин, шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин, хэрэгжүүлэх нэгж, ажилтан, эхлэх, дуусах хугацаа, шаардлагатай нөөцүүд тодорхой байна.
- ✓ Нэг арга хэмжээг 1000 тэмдэгтэд багтааж төлөвлөнө гэжээ.

Энэхүү стратегийг боловсруулахад “Монголчуудын ёс заншил, уламжлал ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэлбэрийг тодорхойлох” судалгааны үр дүн,

² <http://iqovernment.mn/docs/173> Төлөвлөгөө боловсруулахад тавигдах шаардлага

дүгнэлтүүдийг стратегийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны тодорхой заалтуудад тусгалаа. Үүнд,

1. Авлигад нөлөөлж буй нийгэм, соёлын хүчин зүйлсийг гурван түвшинд авч үзэх хэрэгтэй. Нэгдүгээрт, төр засгийн хүрээнд, хоёрдугаарт, байгууллага, аж ахуйн нэгжийн хүрээнд, гуравдугаарт, хувь хүний түвшинд гэж үзэх нь зүй зохистой буй. *Зураглал-2-т* дүрсэлснээр бид өмнө нь төр засгаас буюу дээд түвшнээс үйл ажиллагаа эхэлж явуулсан боловч өнөөдрийг гэхэд дорвитой өөрчлөлт гарсангүй. Тиймээс хувь хүний түвшингээс эхэлж үйл ажиллагааг зохион байгуулах, үүнд хувь хүний ухамсрыг дээшлүүлэх, ёс зүйн зөв төлөвшлийг бий болгох, ахуйн өдөр тутмын соёлыг сайжруулах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх (Стратеги үйл ажиллагааны 1.1.1, 3.1.1-3.2.3)
2. Дараа нь байгууллагын түвшинд албан тушаалын тодорхойлолттой орон тооны ажилтанг ажиллуулж, жил бүр төлөвлөгөө гарган батлуулж, түүнийгээ ягштал мөрдөн ажилладаг байх хэрэгтэй байна. (Стратеги үйл ажиллагааны 1.1.1-1.1.2, 1.1.4, 1.3.1-1.3.2)
3. Ингэснээр олон нийтийн санаа бодол зөв чигт төвлөрч, доод түвшнээс хяналт шалгалт, ёс зүйн алдаа дутагдлыг арилгах үйл ажиллагаа өөрөө өрнөх болно. (Стратеги үйл ажиллагааны 2.1.1-2.1.3)
4. Олон нийтийн дунд соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг явуулахад мэдээлэл харилцаа, холбооны технологийг ашиглах хэрэгтэй, үүнд:
  - Төрийн үйлчилгээг бүрэн цахим болгох (Стратеги үйл ажиллагааны 2.2.1-2.3.7, 3.1.-3.2.3) Монгол улсын хэмжээнд одоогийн байдлаар “Төрийн үйлчилгээний операторын болон нэгдсэн портал” www.e-mongolia.mn системийг бий болгосноор эхний шатанд харилцан ялгаатай чиг үүрэг бүхий төрийн 23 байгууллагын 181 үйлчилгээг нэвтрүүлж цахимаар авах боломжтой болсон байна. Төрийн үйлчилгээг бүрэн цахим болгосноор хүнд суртал, үйлчилгээг хурдан болгох сонирхлоос үүдэх авлигыг бууруулж болно.
  - Аппликейшн хөгжүүлэх (Downward transparency) (Стратеги үйл ажиллагааны 4.1.1-4.2.3) Одоогийн ашиглаж байгаа авлигатай тэмцэх газрын санал гомдлын хэсэгт мэдээлэл оруулахад заавал вебээр орох, эргэх холбоо, мэдээлэл муутай байна. Санал гомдлын гар утасны аппликейшн хөгжүүлж, мэдээллийн дагуу асуудлыг авч үзээд эргэн мэдээлэлдэг динамик байдлаар зохион байгуулбал илүү үр дүнтэй. Энэ нь хэрэглэгчдэд илүү ойр болохоос гадна энэхүү аппликейшны тусламжтайгаар соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг ч давхар явуулах боломж бүрдэнэ. Мөн авлигын эсрэг мэдээлэл хүргэх, хүлээж авахад интернэтэд үнэгүй хандах боломжоор хангах нь иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд түлхэц болно гэж үзэж байна. Ийм жишгээр хэрэгжүүлсэн улс орнууд нэлээдгүй байдаг.
  - Мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах талаар сургалтууд явуулах(Стратеги үйл ажиллагааны 4.2.2) Одоогийн байдлаар зарим иргэд онлайнаар биш газар дээр нь очиж үйлчилгээ авахыг илүүд үзэж байна. Тиймээс иргэд рүү хандсан төрийн дижитал үйлчилгээний талаар сургалтуудыг онлайн хэлбэрээр тогтмол зохион байгуулж мэдээллийн олон хэрэгслээр дамжуулах шаардлагатай. Мөн гарын

авлага хэлбэрээр хүргэх нь иргэд мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах чадварыг нэмэгдүүлж, түүнийг түлхүү ашиглах боломжоор хангагдана.

- Блокчэйныг ашиглахад бид нэг секторыг сонгон авч түүн дээрээ кейс судалгаа хийх нь илүү үр дүнтэй ба одоогийн байдлаар дэлхий нийтээр бүх системдээ хэрэгжүүлсэн кейс байхгүй байгаа. Олон орнуудыг туршлагаар ложистик, зам тээвэр гэх мэт том салбаруудад кейс байдлаар загвар гарган үр дүн дээр анализ хийж байж хэрэгжүүлэх замаар алхам алхмаар эхлүүлэх нь илүү үр дүнтэй байна.
5. Төр засгийн түвшинд анхаарах зүйл гэвэл: (Стратеги үйл ажиллагааны 1.1.1-дурдагдсан ажлуудыг зохион байгуулах)
- Төвлөрсөн эрх мэдлийг багасгах, удирдлагын оновчтой шийдлийг бий болгох
  - Эрх мэдэл, албан тушаалтын хүрээнд шийдвэр гаргахдаа олон нийтийн хяналтыг бий болгох (Стратеги үйл ажиллагааны 5.3.1)
  - Хариуцлага хүлээлгэх, хяналт тавих сүлжээг бий болгох зэргээр олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх (Стратеги үйл ажиллагааны 5.2.1-5.2.3)
  - Төрийн байгууллагын албан тушаалтнуудын гэмт хэрэг үйлдэх сэтгэлгээний хэв маягийг илрүүлэх замаар авлигын гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлтэй бүлгийг тодорхойлж, тэдэнд чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах нөхцөлийг тогтолцооны хувьд бүрдүүлэхэд анхаарч болох юм.

Мөн, АТГ-ээс зохион байгуулсан авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаануудад SWOT болон TOWS шинжилгээг хийв.³ Зурагт хуудас, пи-ар мессежинд мэргэжлийн маркетинг судлаачаар шинжилгээг хийлгэн, зөвлөмж авлаа.

1

2

- ✓ **Зураг 1:** Авлигын эсрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор иргэд, олон нийтэд зориулан гаргасан зурагт хуудас
- ✓ **Зураг 2:** Төрийн соёрхолт, Ардын зураач Д.Амгалангийн “Капитализимыг алгасагч...” зурагт хуудсыг төслийн багийн зүгээс хийсэн жишээ зурагт хуудас

Мэргэжлийн маркетинг судлаачийн шинжилгээ

³ Энэ тайлангийн хуудас ....-с үзэх.

Зар сурталчилгааг амжилттай хэрэгжүүлэхэд ашиглагддаг хэд хэдэн загвар байдаг. Үүний нэг нь AIDA (attention, interest, desire, action) буюу зорилтот үзэгч, сонирхогчдын анхаарлыг татаж, сонирхол, хүсэл, үйлдлийг бий болгох загвар юм. Өөрөөр хэлбэл сонирхогч талуудын эхлээд анхаарлыг татаж, сонирхлыг нь төрүүлж, тухайн үйлдлийг хийх хүсэл бий болгосноор үйлдэлд хүргэх логик загвар юм. Энэ загварын дагуу авч үзвэл эхний загвар

1. Олны танил хүний зургийг ашигласнаар анхаарлыг татаж байна.
2. Сонирхол татахдаа Зөв зөвд ШУДАРГА ЗӨВ хэмээх слоганыг ашигласан боловч юуны талаар илэрхийлэгдэж байгааг бүрэн сайн ойлгуулж чадахгүй байна.
3. Гуравдугаарт хүсэл буюу үйлдэлд хүргэх сэдэл төрүүлэх тал дээрээ маш сул. Учир нь зурагт хуудас постер нь маш богино хугацаанд шууд ойлгогдох ёстой гэсэн шалгуурыг хангахгүй байна. Зурагт хуудас, постер, самбарын хажуугаар хүн маш хурдан (жишээ нь машинаар) явж өнгөрдөг тул шууд утгатай бөгөөд богино хугацаанд (5-10 секундэд) ойлгогдох ёстой. Иймд даган дуурайх зөв үйлдлийг илэрхийлсэн байвал зохимжтой. Авлигыг үстгая хэмээх уриа слоганы оронд үйлдэл хийж байгаа байдлаар дүрсэлбэл зохимжтой.
4. Action буюу үйлдэл хэсэгт үтсаар ярих дугаарыг өгсөн байгаа нь зөв. Тухайлбал, хүн авлигыг харсан, илрүүлсэн үедээ энэ дугаар луу залгах ёстойгоо мэдэж авч байна. Харин үндсэн постерын санаатай уялдаж байгаа юу гэдэг нь эргэлзээтэй болж байна.

Санал болгож буй хоёр дах загвар нь мөн анхаарал татаж байгаа боловч зорилтот талуудад бүрэн ойлгогдох нь эргэлзээтэй байна. Хэрэв зорилтот үзэгчид нь 80-д оны сүүл 90-ээд оноос хойш төрсөн хүмүүс байвал зургийн утгыг ойлгохгүй бөгөөд үндсэн зураг маань нийгэмд хэр хүлээн зөвшөөрөгдсөнөөс хамаарч хүлээн авагдана. Энэ тохиолдолд 80-д оны сүүлээс хойш төрсөн иргэд ойлгохгүй байх магадлалтай бөгөөд Капитализмыг алгассан үндсэн санаа нь мөн орчин үед шүүмжлэгдэж байгаа тул хүлээн авахад хүндрэлтэй байна. Мөн сонирхол, хүсэл төрүүлж, үйлдэл хийлгэх тал дээр сул байна. Постер шууд ойлгогдох ёстой гэдэг шаардлагыг сайн баримтлах шаардлагатай байна.

Мөн сурталчилгаанд баримталдаг who, what, when, how, where буюу хэн, хэнд, юуг, хэрхэн, хаана, хэзээг заах ёстой байдаг. Энэ өнцгөөс үзвэл эхний постер залуу үеийнхэнд, хоёрдох постер арай ахмад үед зориулагдсан гэж харж байна. Юуг гэдэг нь тодорхой боловч хэрхэн, хаана тал дээр эхний загвар сайн харин хоёрдох загвар тодорхойгүй байна.

Дээрх шинжилгээнд үндэслэн дараах зөвлөмжийг санал болголоо. Үүнд:

1. **Зорилгоо тодорхойлох.** Үүнд ямар зорилгоор тус сурталчилгааг хийж байгааг тодорхойлох. Үүнд:
  - a. **Таниулах.** зөв буруу үйлдлийн талаар мэдээл өгөх буюу хэрхэн ялгааг нь харуулах.
  - b. **Сургах** буюу буруу үйлдлийг таних мэдэх, мэдээлэх аргыг заах, зөв үйлдлийг хэрхэн хийхийг заах.
  - c. **Эсэргүүцэх, зогсоох үйлдлийг зааж, дадлагажуулах.** Үр дагавруудын талаар мэдээлэл өгч хэрхэн эсэргүүцэх, зогсоох талаар мэдээлэх.
2. **Зорилтот талуудыг** (хэнд чиглүүлж байгааг) тодорхойлох (хамгийн их авлига өгөх магадлалтай эсвэл шинэ үе буюу ирээдүйн авлигыг эсэргүүцэгч иргэд)

3. **Анхаарлыг нь татахын** түлд нийгэмд үлгэр жишээ болох дүрийг (олны танил эсвэл огт танихгүй хүн, хиймэл дүр (маскот) сонгох. Эхний загвар дээрх загвар өмсөгч Энхболд нь анхаарлыг татах талтай. Ерөнхийдөө, энэ дүр нь зорилтот үзэгч нь хэн байхаас шалтгаална. Бодит хүн бол нийгэмд үлгэр жишээ болсон, шударга байдлаараа хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүн байх ёстой.
4. **Агуулгаа сонгох** (Сонирхол төрүүлэхүйц). Үүнд:
  - a. Авлига гэж юу болох ямар үйлдэл болохыг таниулах;
  - b. Авлигын асуудалд орсон, харсан, гэрч болсон тохиолдолд ямар үйлдэл хийхийг заах (Жишээ нь эхний загварт ямар утас руу залгаж мэдэгдэхийг харуулсан нь оновчтой юм);
  - c. Авлигыг таслан зогсооход ямар үйлдэл, хөдөлгөөн, зан төлөв гаргахыг харуулсан;
  - d. Авлигын хор үршгийг тайлбарласан (олон нийтийн мөнгийг буруугаар ашиглаж байгаа, тэгш бус эрх, ёс зүйгүй байдал нэмэгдэх, амьдралын чанар доройтох, нийгмийн сайн сайхан байдал алдагдах, өрсөлдөөн үгүй болж чанар буурч, хөгжил, инновацгүй болсноос эдийн засаг муудах г.м.) байх
  - e. Авлигыг эсэргүүцэх
5. **Идэвхжүүлэх (Desire)** буюу дээрх агуулгыг хүлээн зөвшөөрөх, ойлгох, хүлээн авахад нөлөөлөхүйц контент хийх. Контент нь дараах агуулгатай байж болно. Үүнд:
  - a. *Айдас төрүүлэх*. Буруу үйлдлийг буюу авлига өгсөн, авсныг хэрхэн шийтгэх тухай;
  - b. *Гэмшил төрүүлэх*. Алдсан хүн арван тамтай гэх мэтээр буруу үйлдэл хийсэн этгээдийг харуусал, сөрөг үр дагаврыг харуулах;
  - c. *Тогтвортой байх*. Нэг л зангаараа байх буюу тодорхой албан тушаал авсан хүн тухайн албан тушаалд тохирох байдлаар бие авч явах гэж оролддог нь хиймэл эрх мэдлийн мэдрэмж төрүүлдэг ингэхгүй байх энгийн байх нь зохистой гэдгийг харуулах. Эсвэл тухайн албан тушаалтанд тусгай тэмдэг, ажлын хувцас өмсүүлснээр давхар үүрэг хариуцлага үүрч байгааг нь мэдрүүлэх (Энэ аргыг цогц кампанит ажил өрнүүлэх үед төгсгөлийн хэсэгт илүү хэрэглэнэ);
  - d. Авлигын эсрэг эрх мэдэл бүхий байгууллагын төлөөлөгч хүний мэдэгдэл;
  - e. *Нийгмийн нөлөө*. Хүн нийгмийн амьтан түл (Aronson E., *The Social Animal, Twelfth edition, Worth Publishers, 2018*) бусдыг даган дуурайдаг. Бусад нь хэрхэн зөв үйлдэл хийж байгааг харуулах.
  - f. *Ёс суртахуун* буюу ямар үйлдэл зөв, буруу болохыг илэрхийлэх. Ихэвчлэн зөв үйлийг мэдээлэх;
  - g. *Үе тэнгийнхний нөлөөлөл*. Нас чацуу, нийгэм эдийн засгийн байдлаараа төстэй иргэдийн мэдээлэл;
  - h. *“Хэрэв...бол”*. Хүмүүсийн түгээмэл хэлдэг, өөрсдийн үйлийг зөвтгөж, тайлбарладаг үгс болон санаанд хариу өгөх. Жишээ нь: *Бусад нь хийж байхад яагаад би үгүй гэж...* Үүнийг кампанит ажлын төгсгөлд хийвэл зохимжтой.
  - i. *Хошигнол*. Хөгжилтэй байдлаар эерэг хандлага төрүүлэх. Үүнд хайр, бахархал, сэтгэлийн таашаал авч буй байдлыг зөв үйлдэлтэй уях;

- j. Өгөөж. Үйлдлийн зөв бүрүүг эргэцүүлэх, шийдвэр гаргахдаа тунгаан бодохыг санал болгох. (Үүнийг дээд албан тушаалтнуудад зориулж ашиглавал зохимжтой);
- k. Олны танил хүн. Зөв үйлийг сурталчлах (олон нийтэд түлхүү тохирно).

Жич: Контент ерөнхийдөө эерэг агуулгатай байхад илүү нөлөө үзүүлэх чадвартай байдаг

- 6. **Үйлдэл (Action)**-д хүргэх. Хэрхэн ямар үйлдэл хийхийг заах. Утасны дугаар, Website, Сошиал хаяг, Байгууллагын нэр, хаяг заах зэрэг агуулгатай байх нь илүү оновчтой, үр дүнд хүрэх магадлалтай.
- 7. Мөн таних тэмдэг буюу олон нийтээрээ таних **ЛОГО** зохиох. Жишээ нь НҮБ-ийн “Авлига 0- Хөгжил 100%” кампанит ажлыг лого.

1.1. Авлигын эсрэг АТГ-аас зохион байгуулсан соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд хийсэн шинжилгээ

1.1.А. SWOT шинжилгээ

Давуу тал	Сул тал
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Авлигын эсрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх бүтэц, бодлогын баримт бичигтэй. ✓ ТББ болон хувийн хэвшлийн байгууллагатай хамтран ажилладаг. ✓ Хууль, тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлах үйл ажиллагаа хийгдсэн. ✓ Боловсролын тогтолцоонд, тухайлбал, сургалтын хөтөлбөр агуулгад шударга ёсны үзэл, хандлага, авлигыг үл тэвчих үзэл, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх сэдэв зэргийг тусгах ажилд дүн шинжилгээ хийж байгаа. ✓ Иргэд олон нийтэд чиглэсэн, тэдгээрийг хамруулсан үйл ажиллагаа хийсэн. ✓ Эрх зүйн хувьд бодлого, сурталчилгаа явуулах сургагч багшийг бэлтгэсэн. ✓ Иргэд олон нийт рүү чиглэсэн авлигын эсрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой радио, ТВ, социал контент, хэвлэмэл бүтээгдэхүүнийг бэлтгэдэг. ✓ Шударга байдлын үнэлгээ судалгааг тогтмол хийдэг. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа улс орныг бүхэлд нь хамарч чадахгүй байна. ✓ Үйл ажиллагаа чиглэх зорилтот бүлгийг оновчтой тодорхойлоогүй. ✓ Үйл ажиллагааны эцсийн үр дүнг урьдчилан тооцоолоогүй. ✓ Төрийн байгууллагад чиглэсэн үйл ажиллагаа үе шаттай хийгддэггүй. ✓ Судалгаа шинжилгээний болон соён гэгээрүүлэх мэргэжлийн байгууллагын /хэвлэл мэдээлэл, урлаг, соёл, спорт, социал медиа нөлөөлөгч зэрэг/ хамтын ажиллагаа сул. ✓ Авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд олон нийтийн итгэл үнэмшил муу. ✓ Төр-хувийн хэвшлийн хоорондын итгэлцэл сул. ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх ажлын хэрэгжүүлэлт, бүтэц, бүрэлдэхүүн дутмаг. ✓ Орчин үеийн дэвшилтэт технологийн давуу талыг бүрэн ашигладаггүй. ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хүртээмж сул. ✓ Соён гэгээрүүлэх ажлыг Мөрдөн шалгах ажлаас дутмаг авч үзэх хандлагатай.
Боломж	Аюул занал
<ul style="list-style-type: none"> ● Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй, хэмжигдэхүйц хэлбэрээр зохион байгуулах боломжтой. ● Төр, хувийн хэвшил, олон нийтийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, иргэд, олон нийтийн дэмжлэг, оролцоог ашиглах боломжтой. ● Соён гэгээрүүлэх ажлыг хэрэгжүүлэх хөрөнгийн эх үүсвэрийг шийдэх боломжтой. ● Гадны орны сайн туршлагыг нэвтрүүлэх боломжтой. ● Дэвшилтэт технологийн дэд бүтцийг нэвтрүүлэх боломжтой. ● Монголчуудын ёс заншил, уламжлал, ахуй, соёлтой нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг хийх боломжтой. ● Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг боловсронгуй болгох боломжтой. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Улс төрийн хүрээний асуудал /засаглал тогтворгүй, олон нийт төр хоёрын зөрчилдөөн хурц зэрэг/ ● Ард түмний амьдралын чанар муугаас, үнэт зүйл-итгэл үнэмшлийн асуудал эмзэг, сул. ● Нийгмийн тэгш бус байдал газар авсан. ● Авлигын эсрэг асуудал дээр олон нийтийн оюун санаа туйлдаж, залхсан. ● Зорилтот бүлэгт чиглэсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа оновчгүйгээс болж үргүй зардал ихсэх аюултай. ● АТГ-ийн соён гэгээрүүлэх нэгжийн хүний нөөц дутагдалтай байгаа учраас үйл ажиллагаа доголдох магадлалтай. ● Гадаад, дотоод нөхцөл байдлаас шалтгаалан авлигын гэмт хэрэг ихсэх, далд хэлбэрт шилжих, хохирогчдын тоо өсөх эрсдэлтэй.

1.1.Б. TOWS шинжилгээ

Дотоод хүчин зүйлс			
	Боломж	Давуу тал	Сул тал
		<p>Боломжийг ашиглаж давуу талаа бэхжүүлэх стратеги (SO)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны стратегийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх ✓ Төр, хувийн хэвшил, олон нийтийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, иргэд, олон нийтийн дэмжлэг, оролцоог ашиглаж оролцогч талын хамтын ажиллагааг сайжруулах, АТГ-ийн нэр хүндийг өсгөх, иргэд олон нийтийн итгэл үнэмшлийг нэмэгдүүлэх ✓ Авлигын эсрэг иргэд олон нийт рүү чиглэсэн радио, ТВ, сошиал контент, хэвлэмэл бүтээгдэхүүнийг чанарын өндөр түвшинд бэлтгэх ✓ Мэргэжлийн сургагч багш нар, хүний нөөцийг бэлтгэх ✓ Олон улсын сайн туршлага, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, судалгаанд суурилсан, монголчуудын ахуй, ёс заншил, соёл нийцсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах ✓ Дэвшилтэд технологийг ашиглаж их өгөгдөлд шинжилгээ хийж авлигаас урьдчилсан сэргийлэх 	<p>Боломжоо ашиглаж сул талаа багасгах стратеги (WO)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны стратеги боловсруулж зорилтод бүлэгт чиглэсэн хүртээмжтэй, үр дүнтэй үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх ✓ Дэвшилтэд технологийн давуу талыг оновчтой ашиглах ✓ Иргэд, олон нийт, төр, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг оролцуулан авлигыг хянах, итгэлцлийг бэхжүүлэх ✓ Монголчуудын ахуй, соёлд нийцсэн соён гэгээрүүлэх ажлыг зохион байгуулж ажлын чанар, хүртээмж, үр дүнг дээшлүүлэн, авлигаас урьдчилан сэргийлэх ✓ Хөрөнгийн эх үүсвэрийг ашиглан хүний нөөцийг бэхжүүлэх
	Аюул занал	<p>Давуу талаараа аюулаас зайлсхийх стратеги (ST)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Иргэд, олон нийт, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай үр дүнтэй хамтран ажиллаж улс төрийн хүрээний зарим асуудлаас зайлсхийх, тэгш шударга ёсыг бэхжүүлэх ажлыг хийх ✓ Мэргэшсэн сургагч багш, бүтцийг хөгжүүлж авлигын эсрэг үйл ажиллагааны хүртээмжийг нэмэгдүүлж, доголдлыг арилгах ✓ Боловсролын тогтолцоонд авлигын эсрэг агуулгыг тусгаж, авлигын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх 	<p>Аюул болон сул талаа хоёуланг нь бууруулах стратеги (WT)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Иргэд, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлж тэгш бус байдлыг бууруулж, итгэл үнэмшлийг нэмэгдүүлэх ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг оновчтой болгож, үргүй зардлыг багасгах, хүртээмжийг сайжруулах ✓ Авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд дэвшилтэт технологийг ашиглан ил тод, нээлттэй болгож, улс төрийн нөлөөллийг бууруулах ✓ Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх хүний нөөцийг нэмэгдүүлж, авлигын эсрэг үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулах

ХОЁР. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРААС АВЛИГЫН ЭСРЭГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ 2022-2024 ОНЫ СТРАТЕГИЙН ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БА ЗОРИЛТУУД

Алсын хараа

Ард түмний оюун санаа, ухамсрыг авлигын эсрэг соён гэгээрүүлж, шударга ёсыг цогцлоосон нийгмийг бүтээхэд хувь нэмрээ оруулна.

Эрхэм зорилго

Шударга ёс, тэгш байдлын зарчмыг баримталж, нийгмийн нийтлэг эрх ашгийг дээдэлнэ.

Зорилго

Нийгэмд соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулж, авлигын эсрэг ойлголтыг төлөвшүүлнэ.

2.1. Стратегийн үндсэн чиглэл, зорилтууд

Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны дараах стратегийг АТҮХ болон АТГ-ын стратеги төлөвлөгөөтэй уялдуулан хэрэгжүүлнэ.

Үүнд:

- Стратегийн үндсэн чиглэл 1. Төрийн байгууллага – албан хаагчдад чиглэсэн үйл ажиллагаа
- Стратегийн үндсэн чиглэл 2. Иргэд, олон нийт - нийгэмд чиглэсэн үйл ажиллагаа
- Стратегийн үндсэн чиглэл 3. Хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран хийх үйл ажиллагаа
- Стратегийн үндсэн чиглэл 4. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл, холбооны технологийн шийдлийг ашиглах үйл ажиллагаа
- Стратегийн үндсэн чиглэл 5. Хяналт - шинжилгээ, үнэлгээний үйл ажиллагаа

1. Төрийн байгууллага - албан хаагчдад чиглэсэн үйл ажиллагаа

- ✓ Зорилт 1: Төрийн байгууллагуудад авлигын эсрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх тогтолцоо, мэргэшсэн сургагч багш, ажилтан бүхий бүрэлдэхүүнийг бий болгох;
- ✓ Зорилт 2: Төрийн албан хаагчийн нэр хүндийг өсгөх, төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах нөлөөллийн ажлыг төрийн байгууллагатай хамтран хийх;
- ✓ Зорилт 3: Төрийн байгууллагуудыг авлигын эсрэг “суралцагч байгууллага”⁴ болгон төлөвшүүлэх;

2. Иргэд, олон нийт - нийгэмд чиглэсэн үйл ажиллагаа

- ✓ Зорилт 1: Авлигатай тэмцэх үйл явцын талаарх иргэд, олон нийт болон АТГ-ын ойлголтын зөрүүг арилгахад чиглэсэн үйл ажиллагаа зохион байгуулах;
- ✓ Зорилт 2: Авлигын талаарх үнэн зөв мэдээллийг олон нийтэд хүргэх, авлигын эсрэг иргэд, олон нийтийн оролцоог хангах, хандлагыг өөрчлөх;

⁴ Өөрийн үйл ажиллагаагаа сайжруулахын тулд тасралтгүй суралцаж, суралцах шинэ арга барилыг идэвхтэй хэрэглэдэг байгууллагыг хэлнэ. Суралцагч байгууллага нь төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааныхаа үр дүн, гадаад орчиндоо үнэлэлт дүгнэлт өгч, түүнд зохицон өөрчлөгдөх, улмаар олсон ололтоо бататгаж, гаргасан дутагдлаасаа сургамж авч, ажиллагчдаа аливаа өөрчлөлийг дэмжин хүлээн авах, шаардлагатай өөрчлөлтийг санаачлах чадварт сурган хөгжүүлж байдаг.

- ✓ Зорилт 3: Олон нийтийн харилцааны стратеги боловсруулж, хэрэгжүүлэх;
- 3. Хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран хийх үйл ажиллагаа:**
- ✓ Зорилт 1: Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөллийг оролцуулсан “Авлигын эсрэг нийтийн сонсгол” зохион байгуулах;
  - ✓ Зорилт 2: Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд үндэсний нөлөө бүхий хувийн хэвшлийн байгууллагуудыг нийгмийн хариуцлагын хүрээнд татан оролцуулах, хамтран ажиллах;
- 4. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл, холбооны технологийн шийдлийг ашиглах үйл ажиллагаа:**
- ✓ Зорилт 1: Иргэд, олон нийтийг дижитал технологи ашиглах мэдлэгтэй болгох;
  - ✓ Зорилт 2: Орчин үеийн дэвшилтэт технологи ашиглах боломжийг нэмэгдүүлэх;
- 5. Хяналт - шинжилгээ, үнэлгээний үйл ажиллагаа:**
- ✓ Зорилт 1: Хөндлөнгийн байгууллагаар үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлүүлж байх;
  - ✓ Зорилт 2: Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх ажлын үр дүнг оролцогч талуудаар үнэлүүлэх, тасралтгүй сайжруулах;
  - ✓ Зорилт 3: Дотоод хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг тогтмол хийж, үйл ажиллагааны удирдлага, зохион байгуулалт, явц, хэрэгжилтэд хяналт тавьж байх;

2.2. Стратеги төлөвлөгөөний хүрэх үр дүн

Стратегийн үндсэн чиглэл 1. Төрийн байгууллага - албан хаагчдад чиглэсэн үйл ажиллагааны хүрээнд хүрэх үр дүн:

- ✓ Байгууллагын дотоод хяналт сайжирч, ажилтнуудын мэдлэг, хандлагад эерэг өөрчлөлт гарч, байгууллагад авлигын эсрэг соёл бий болоход нөлөөлнө.
- ✓ Төрийн албан хаагч өөрийн ажил мэргэжлээр бахархах итгэл үнэмшил төрж, өндөр нэр хүндийг унагахыг хүсэхгүй байх сэтгэлгээ төлөвшинө.
- ✓ Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирснаар төрийн албаны нэр хүнд өсөж, иргэдийн сэтгэл ханамж дээшилнэ.
- ✓ Төрийн байгууллагуудыг авлигын эсрэг “суралцагч байгууллага” болгон төлөвшүүлснээр төрийн байгууллагын болон албан хаагчдын суралцаж, хөгжиж буй орчин⁵ бүрдэнэ.

Стратегийн үндсэн чиглэл 2. Иргэд, олон нийт-нийгэмд чиглэсэн үйл ажиллагааны хүрээнд хүрэх үр дүн:

- ✓ Авлигын тухай нэгдсэн ойлголтод хүрснээр зорилтот бүлэг буюу авлига авагч-өгөгчид өөрийн хүсэл санаархал, үйлдлийг хамгаалах, мушгин гуйвуулах, бултах арга зам үгүй болно.
- ✓ Авлигын талаарх үнэн зөв мэдээллийг олон нийтэд хүргэж, иргэд, олон нийтийн оролцоог хангаснаар АТГ-ын нэр хүнд өсөж, эерэг имиж бүрдэж, түүнд итгэх иргэдийн итгэл нэмэгдэнэ.
- ✓ Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа оновчтой, ил тод болж, хүртээмж нэмэгдэнэ, хандлага өөрчлөгдөнө.

⁵ Суралцаж хөгжиж буй орчин: ажилтан бүр ажлын арга барил, туршлагаа үнэлэн, шинийг суралцаж, түүнийгээ байгууллага, хамт олонтойгоо хуваалцан%, тэднийг зорилгоо биелүүлэхэд нь хэрэгцээтэй мэдлэг, туршлага болгон хуваарилах үйл явц.

Стратегийн үндсэн чиглэл 3. Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран хийх үйл ажиллагааны хүрээнд хүрэх үр дүн :

- ✓ Авлигын хүрээнд тулгамдаж буй асуудал, нөхцөл байдлыг үнэн бодитоор мэдэх, АТГ-ийн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл солилцох зэрэг дээр тулгуурлан, төр - хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагын хооронд илүү итгэлцэл үүсэх боломж бий болно.
- ✓ Үндэсний хэмжээний хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагууд соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөөллийн ажлыг идэвхтэй хийж оролцсоноор олон нийтэд авлигын эсрэг явуулж буй үйл ажиллагаа илүү итгэл үнэмшилтэй болж, оролцогч талуудын хүрээ өргөжнө.

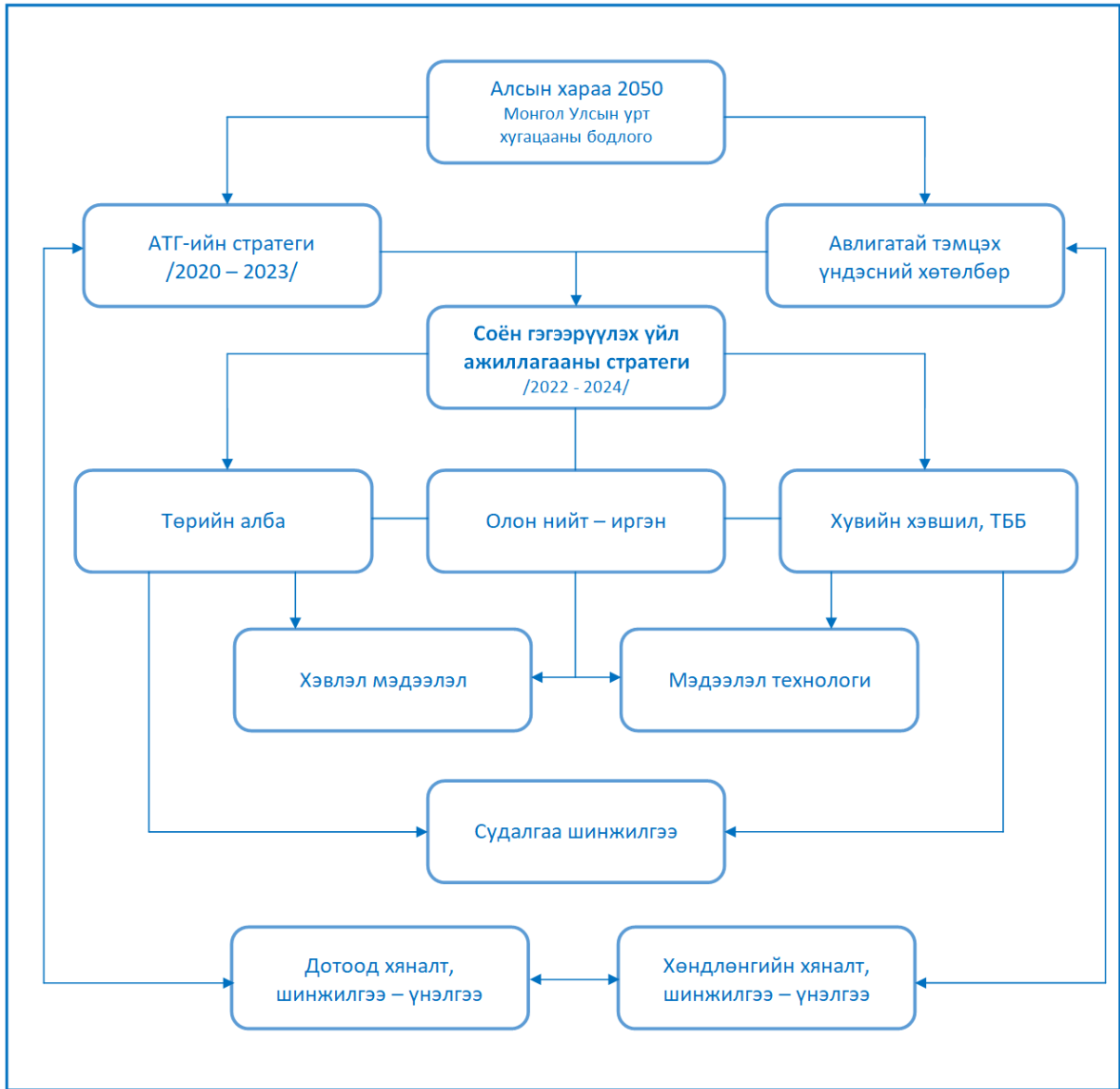
Стратегийн үндсэн чиглэл 4. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл, холбооны технологийн шийдлийг ашиглах үйл ажиллагааны хүрээнд хүрэх үр дүн:

- ✓ Иргэдийн мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах чадвар сайжирч, үйлчилгээний хэрэглээ нэмэгдэнэ.
- ✓ Дэвшилтэт технологи ашигласан АТГ-ын соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа бий болно.

Стратегийн үндсэн чиглэл 5. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үйл ажиллагааны хүрээнд хүрэх үр дүн:

- ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд гарч буй алдаа, сул талыг илүү бодитой олж харна.
- ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөлт, гүйцэтгэл оновчтой болж, эргэх холбоо сайжирна.
- ✓ Үйл ажиллагааны явцад гарч буй дутагдлыг олж илрүүлнэ, улмаар менежмент сайжирна.

2.3 АТГ-ын соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны стратегийг хэрэгжүүлэх загвар (бүтэц)

**АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗРААС ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
СТРАТЕГИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Үндсэн чиглэл 1: Төрийн байгууллага-албан хаагчдад чиглэсэн үйл ажиллагаа					
Стратегийн зорилт 1: Төрийн байгууллагуудад авлигын эсрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх тогтолцоо, мэргэшсэн сургагч багш, ажилтан бүхий бүрэлдэхүүнийг бий болгох;			Хүрэх үр дүн: Байгууллагын дотоод хяналт сайжирч, ажилтнуудын мэдлэг, хандлагад эерэг өөрчлөлт гарч, байгууллагад авлигын эсрэг соёл бий болоход нөлөөлнө.		
<i>Стратегийн үйл ажиллагаа</i>	<i>Хэрэгжүүлэх түвшин</i>	<i>Үр дүн</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>	<i>Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд</i>	<i>Хөрөнгийн эх үүсвэр</i>
1.1.1. Төрийн байгууллага бүрд авлигын эсрэг сургалт, сурталчилгаа, соён гэгээрүүлэх ажлын чиг үүргийг хэрэгжүүлэх ажлын байрны үлгэрчилсэн загвар бий болгож, “сургагч багш, ажилтан”-ыг мэргэшүүлэн бэлтгэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн байгууллага бүрд авлигын эсрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх албан ёсны бүрэлдэхүүн бий болно.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сургалт явуулсан тоо ✓ Бэлтгэгдсэн ажилтны тоо 	АТГ, ТАЗ, ТЗБ	АТГ, ТЗБ
1.1.2. Байгууллага бүр чиг үүрэг, албаны онцлогт нийцсэн “Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх сургалтын хөтөлбөр” боловсруулж, хэрэгжүүлэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Хөтөлбөрт суурилсан сургалтын модуль бий болж, тасралтгүй сургалт зохион байгуулна.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сургалтын хөтөлбөрийн тоо, агуулга ✓ Хөтөлбөр хөгжүүлэлт, баяжуулалтын хувь 	АТГ, ТАЗ, ТЗБ, Их сургуулиуд	АТГ, ТЗБ
1.1.3. Төрийн албанд сонгон шалгаруулалт явуулах, шинээр ажилд авах, албан тушаал дэвшүүлэх, өөрчлөх, тендер, бусдаар гүйцэтгүүлэх зөвлөх үйлчилгээ зарлах зэрэг тохиолдолд авлигын эсрэг итгэл үнэмшил, үзэл хандлагыг илэрхийлэх кейс-д болон асуудалд суурилсан сорил, тандалт судалгааг албан хаагчдаас авч хэвших;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигад хандах үзэл бодол, итгэл үнэмшил, зан төлөвийг тандах тогтолцоо бий болно.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сорил, тандалт судалгааны тоо, үр дүнгийн хувь ✓ Хамрагдсан албан хаагчдын тоо ✓ Авлигаас ангид байх итгэл үнэмшлийн түвшин 	АТГ, ТАЗ, ТЗБ, Их сургууль, хүрээлэн	АТГ, ТЗБ

1.1.4. Төрийн албан хаагчийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд (жил, улирал, сарын)- авлигаас ангид байх арга хэмжээг тусгаж, ажлыг дүгнэх шалгуур үзүүлэлтийн нэгэн хувилбар болгон хэрэгжүүлэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийн арга барилд авлигаас ангид байх зан төлөв, дадал бий болно.	✓ Гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд тусгасан ажлын тоо, үр дүнгийн хувь	АТГ, ТАЗ, ТЗБ	АТГ,ТЗБ
1.1.5. Байгууллагын хэмжээнд авлигад өртөж болзошгүй, эрсдэл бүхий ажлын байр, албан тушаалын жагсаалтыг нээлттэй зарлах, олон нийтийн хяналтыг бий болгох;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын хэрэг ил тод болж, авлигын тоо буурна.	✓ Жагсаалт гаргасан эсэх	АТГ, ТАЗ, ТЗБ, Иргэд, олон нийт	АТГ,ТЗБ
Стратегийн зорилт 2: Төрийн албан хаагчийн нэр хүндийг өсгөх, төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах нөлөөллийн ажлыг төрийн байгууллагатай хамтран хийх;			Хүрэх үр дүн: ✓ Төрийн албан хаагч өөрийн ажил мэргэжлээр бахархах итгэл үнэмшил төрж, өндөр нэр хүндийг унагахыг хүсэхгүй байх сэтгэлгээ төлөвшинө. ✓ Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирснаар төрийн албаны нэр хүнд өсөж, иргэдийн сэтгэл ханамж дээшилнэ.		
1.2.1. Төрийн албаны “Шударга ажилтан”-ыг шалгаруулж, алдаршуулах	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн албан хаагч өөрийн ажил мэргэжлээр бахархах итгэл үнэмшил төрж, нэр хүндээ унагахыг хүсэхгүй байх сэтгэлгээ төлөвшинө.	✓ Алдаршуулсан албан хаагчийн тоо	ТЗБ, ТАЗ, АТГ	ТЗБ
1.2.2. Төрийн албан хаагчийн ажил мэргэжлийн онцлог, үнэ цэнийг “Ажлын зураглал”-аар нээлттэй танилцуулах арга хэмжээ авах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн талаарх сөрөг төсөөлөл буурч, иргэдийн итгэх итгэл нэмэгдэнэ.	✓ Олон нийтийн санаа бодлын судалгааны үр дүн	ТЗБ, ХМХ	ТЗБ

Стратегийн зорилт 3: Төрийн байгууллагуудыг авлигын эсрэг “Суралцагч байгууллага” болгон төлөвшүүлэх;			Хүрэх үр дүн: ✓ Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн сургалтын хөтөлбөрт “Авлигын эсрэг” тусгай агуулга тусгагдана.		
1.3.1. Төрийн алба хаагч бүрийг авлигын эсрэг “rotation” ⁶ хэлбэрээр ажиллуулж, сургалтын үйл ажиллагаанд татан оролцуулах төлөвлөлтийг байгууллага бүрд бий болгох;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн албаны ёс зүйн хөтөлбөрийн агуулгыг сайжруулж, албан хаагчдын оролцоо нэмэгдэнэ.	✓ Сургалтын хөтөлбөрийн агуулгын шинэчлэлийн тоо ✓ Оролцогчдын тоо, хувь	ТЗБ, АТГ	ТЗБ
1.3.2. Төрийн албаны салбар бүрийн онцлог, удирдах, гүйцэтгэх, туслах албан тушаалын шатлал бүрд зориулсан сургалтуудыг ⁷ тогтмол зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг салбарын онцлогт тохирсон цогц мэдлэгтэй болно.	✓ Сургалт зохион байгуулсан тоо, давтамж ✓ Сургалтад хамрагдсан албан хаагчдын тоо	ТЗБ, АТГ, Их сургуулиуд	ТЗБ
1.3.3. Авлигаас ангид байх мэдээ, мэдээллийг хэвлэмэл хуудас, гарын авлага, видео контент гэх мэт хэлбэрээр төрийн албан хаагчдад хүргэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Мэдээллийн хүртээмж нэмэгдэнэ.	-зохион байгуулсан ажлын тоо	ТЗБ, АТГ, ХМХ	ТЗБ
Үндсэн чиглэл 2: Иргэд, олон нийт-нийгэмд чиглэсэн үйл ажиллагаа					
Стратегийн зорилт 1: Авлигатай тэмцэх үйл явцын талаарх иргэд, олон нийт болон АТГ-ын ойлголтын зөрүүг арилгахад чиглэсэн үйл ажиллагааг зохион байгуулах			Хүрэх үр дүн: ✓ Авлигын тухай нэгдсэн ойлголтод хүрснээр зорилтот бүлэг буюу авлига авагч-өгөгчид өөрийн хүсэл санаархал, үйлдлийг хамгаалах, мушгин гуйвуулах, бултах арга зам үгүй болно.		
Стратегийн үйл ажиллагаа	Хэрэгжүүлэх түвшин	Үр дүн	Шалгуур үзүүлэлт	Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд	Хөрөнгийн эх үүсвэр

⁶ Ажлын чиг үүргийг тусгай нэг ажилтан бус, албан хаагч бүр ээлж дараалан гүйцэтгэх

⁷ Тасралтгүй сургалт: Өөрийн мэргэжил болон ажлын туршлагаас олж авсан мэдлэг, чадвар, дадлыг цаг хугацааны давтамжтай байнга дээшлүүлэн хөгжүүлэх үе шаттай сургалт.

<p>2.1.1. АТГ, түүний үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн айдас, тогтсон хандлагыг өөрчлөхийн тулд иргэд, олон нийтийн өгсөн мэдээллийн мөрөөр хэрэг илрүүлдэг гэдгийг тэдэнд ойлгуулж, авлигын талаар худал мэдээлэл өгвөл хуулийн хариуцлага тооцно гэхээсээ илүүтэй иргэдийн хардах эрхийг эдлүүлэх боломжийг олгох таниулах арга хэмжээ, сурталчилгааны самбар байршуулах;</p>	<p>Төв, нийслэл, орон нутаг</p>	<p>Иргэн бүр авлигын эсрэг мэдээлэгч, оролцогч болсноор авлигын хэргийн тоо буурна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Зохион байгуулсан арга хэмжээний тоо ✓ Байршуулсан сурталчилгааны самбарын тоо 	<p>АТГ</p>	<p>АТГ</p>
<p>2.1.2. Бүх шатны боловсролын байгууллагад авлигын эсрэг сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх (Иргэний боловсрол, Нийгмийн тухай мэдлэг, Улс төр судлал, Эрх зүй, Ёс зүй зэрэг хичээлийн хөтөлбөрт авлигаас ангид байх тухай шударга ёс, тэгш байдал, ил тод байдал, хариуцлага хүлээх чадварын талаарх агуулгыг тусгах эсвэл бие даасан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх);</p>	<p>Төв, нийслэл, орон нутаг</p>	<p>Бүх шатны суралцагчид авлигын талаарх нэгдсэн ойлголттой болж, авлигаас ангид байх мэдлэг, чадвар, хандлага бий болно</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Авлигын эсрэг агуулга тусгагдсан хичээлийн тоо ✓ Хэрэгжүүлсэн хөтөлбөрийн тоо 	<p>АТГ, БШУЯ</p>	<p>БШУЯ, АТГ</p>
<p>2.1.3. Авлигатай тэмцэх газрын үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэг, хандлага, үнэлгээний талаар үндэсний хэмжээнд тогтмол судалгаа хийх, авлигын шалтгаан, нөлөөлөх хүчин зүйл, эрсдэлт бүлгийн судалгааны үр дүнд шинжилгээ хийх</p>	<p>Төв, нийслэл, орон нутаг</p>	<p>АТГ-ын үйл ажиллагаа сайжирна. Авлигын эсрэг ойлголтын зөрүү арилна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Судалгаа, шинжилгээний тоо ✓ Иргэд, олон нийтийн сэтгэл ханамжийн түвшин 	<p>АТГ, Их сургууль, Судалгааны хүрээлэн</p>	<p>АТГ</p>

Стратегийн зорилт 2: Авлигын талаарх үнэн зөв мэдээллийг олон нийтэд хүргэх, авлигын эсрэг иргэд, олон нийтийн оролцоог хангах, хандлагыг өөрчлөх		Хүрэх үр дүн: ✓ Авлигын талаарх үнэн зөв мэдээллийг олон нийтэд хүргэж, иргэд, олон нийтийн оролцоог хангаснаар АТГ-ын нэр хүнд өсөж, эерэг имиж бүрдэж, түүнд итгэх иргэдийн итгэл нэмэгдэнэ.			
2.2.1. АТГ-ын зүгээс олон нийтэд авлигын талаарх албан ёсны мэдээлэл хүргэх үрсгалыг сайжруулах зорилгоор байгууллагын веб сайт, фейсбүүк хуудас зэргийн хандалтад анализ хийх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд, олон нийт үнэн зөв мэдээллийг цаг алдалгүй хүлээн авна.	✓ Хандалтын өсөлт, бууралтын тоо	АТГ	АТГ
2.2.2. Авлигын эсрэг тэмцээд бодит үр дүнд хүрсэн холбогдох мэдээллийг жирийн иргэд ойлгох "хэл"-ээр жишиж, зүйрлэж инфографик, зурагт хуудас, постер, шторк байдлаар хүргэх (Жишээ нь ... сургууль, ... цэцэрлэг, ... эмнэлэг барих төсөвтэй дүйцэх авлигын хэрэг гэх мэт);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд, олон нийтийн АТГ-ын үйл ажиллагаанд итгэх итгэл нэмэгдэнэ.	✓ Инфографик, зурагт хуудас, постер, шторкийн тоо	АТГ	АТГ
2.2.3. Хүүхдийн тусламжийн 108, тусгай дугаар шиг 110 тусгай дугаарыг хоногшуулах арга хэмжээ зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд, олон нийтийн зүгээс АТГ-т мэдээлэл өгөх байдал сайжирна.	✓ 110 тусгай дугаарын хандалтын тоо	АТГ	АТГ
2.2.4. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан авлигатай тэмцэх газар болон олон нийтийн хооронд тасралтгүй хоёр талын харилцааны тогтолцоог бий болгох (Хэлэлцүүлэг, ярилцлага, үүлзалт, хэвлэлийн бага хурал гэх мэт);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд, олон нийтийн мэдээлэл сайжирна.	✓ Контентын тоо	АТГ, ХМХ	АТГ

Стратегийн зорилт 3: Олон нийтийн харилцааны стратеги боловсруулж, хэрэгжүүлэх			Хүрэх үр дүн: ✓ Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа оновчтой, ил тод болж, хүртээмж нэмэгдэнэ, хандлага өөрчлөгдөнө.		
2.3.1. Олон нийтийн харилцааны стратеги боловсруулах ажлын хэсэг байгуулах, мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллах, хэрэгжүүлэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа сайжирч, зардал хэмнэгдэнэ.	✓ Удирдлагын шийдвэр ✓ Хамтын ажиллагааны гэрээ	АТГ, Мэргэжлийн байгууллага	АТГ
2.3.2. Авлигын эсрэг PR мессежийг оновчтой боловсруулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Олон нийтэд зорилгоо товч бөгөөд тодорхой хүргэх боломж бүрдэнэ.	✓ Судалгааны үр дүн	АТГ, Мэргэжлийн байгууллага	АТГ
2.3.3. Олон нийт, зорилтот бүлэгт тохирсон авлигын эсрэг контент боловсруулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлига буурна.	✓ Боловсруулсан контентын тоо ✓ Судалгааны үр дүн	АТГ, Мэргэжлийн байгууллага	АТГ
2.3.4. Сурталчилгаандаа нийгэмд үлгэр жишээ болох дүрийг (олны танил эсвэл огт танихгүй хүн, хиймэл дүр (маскот) сонгон шалгаруулж, ашиглах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үр ашиг нэмэгдэнэ.	✓ Судалгааны үр дүн	АТГ, Мэргэжлийн байгууллага	АТГ
2.3.5. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд сошиал медиа болон олон дагагчтай блогер, инфлюенсерүүдийг үйл ажиллагаандаа татан оролцуулах арга хэмжээ зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг үйл ажиллагаа хүртээмжтэй болно.	✓ Судалгааны үр дүн ✓ Хамрагдсан оролцогчдын тоо	АТГ, хамтрагч байгууллага, хувь хүн	АТГ
2.3.6. Монгол хүн нэр хүндээ алдах, хүнд муугаа үзүүлэх, хүний доор орох дургүй зэрэг нийтлэг зан төлөвийн хандлагатай учраас авлигын хэрэгт холбогдсон, авсан этгээдийн нэр хүндийг унагах тактикийг баримталж, шийдэгдсэн авлигын хэргийг жигшүүлэх зорилгоор тухайн оны “Авлигын хар жагсаалт” гаргах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигыг жигших үзлийг нийгэмд төлөвшүүлнэ.	✓ “Авлигын хар жагсаалт” гаргасан эсэх	АТГ	АТГ
2.3.7. Авлигын эсрэг олон нийтийг хамарсан “Авлигаас ангид нийгэм, Авлигагүй нийгмийн төлөө, Авлигыг алгасъя” гэх мэт аян, кампанит ажил зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг олон нийтийн хандлага өөрчлөгдөж, оролцоо нэмэгдэнэ.	✓ Зохион байгуулсан арга хэмжээний тоо	АТГ	АТГ

Үндсэн чиглэл 3: Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран хийх үйл ажиллагаа					
<p>Стратегийн зорилт 1:</p> <p>Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөллийг оролцуулсан “Нийтийн сонсгол” зохион байгуулах</p>			<p>Хүрэх үр дүн:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Авлигын хүрээнд тулгамдаж буй асуудал, нөхцөл байдлыг үнэн бодитоор мэдэх, АТГ-ийн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл солилцох зэрэг дээр тулгуурлан, төр ✓ Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагын хооронд илүү итгэлцэл үүсэх боломж бий болно. 		
Стратегийн үйл ажиллагаа	Хэрэгжүүлэх түвшин	Үр дүн	Шалгуур үзүүлэлт	Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд	Хөрөнгийн эх үүсвэр
3.1.1. Авлигын эсрэг нийтийн сонсголыг улирал тутамд зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Төрийн бус байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөллийн идэвх, итгэлцэл нэмэгдэнэ.	✓ Нийтийн сонсголын тоо, үр дүн	ТББ, АТГ	ТББ, АТГ
<p>Стратегийн зорилт 2:</p> <p>Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд үндэсний нөлөө бүхий хувийн хэвшлийн байгууллагуудыг нийгмийн хариуцлагын хүрээнд татан оролцуулах, хамтран ажиллах</p>			<p>Хүрэх үр дүн: Үндэсний хэмжээний хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагууд соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөөллийн ажлыг идэвхтэй хийж оролцсоноор олон нийтэд авлигын эсрэг явуулж буй үйл ажиллагаа илүү итгэл үнэмшилтэй болж, оролцогч талуудын хүрээ өргөжнө.</p>		
Стратегийн үйл ажиллагаа	Хэрэгжүүлэх түвшин	Үр дүн	Шалгуур үзүүлэлт	Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд	Хөрөнгийн эх үүсвэр
3.2.1. Хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулсан сургалтыг тогтмол зохион байгуулж, мэдээлэл сурталчилгаа явуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Нийгмийн олонхын бүлгийн итгэл үнэмшил нэмэгдэнэ.	✓ Сургалтын ажлын тоо, үр дүн	Хувийн хэвшил, АТГ	АТГ, Хувийн хэвшил

3.2.2 Хувийн хэвшлийн шинэ санаа, санаачилгыг тусгасан нөлөөллийн ажлыг хамтарч хийх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Цаг үе, нийгмийн сэтгэл зүйн шинжтэй шинэ санаа, санаачилгатай ажлын тоо нэмэгдэнэ.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Шинэ санаа, санаачилгын тоо, агуулга ✓ Хамтран хийсэн ажлын тоо ✓ Иргэд олон нийтийн судалгааны дүгнэлт 	Хувийн хэвшил, АТГ	Хувийн хэвшил
3.2.3. Авлигатай тэмцэж буй иргэн, улс төрч, сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэний нийгмийн болон ТББ, төрийн байгууллага зэргийг дэмжих, урамшуулах, алдаршуулах арга хэмжээ зохион байгуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг хамтын ажиллагаа сайжирна.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Зохион байгуулсан ажлын тоо 	АТГ, бусад байгууллага	АТГ, бусад байгууллага
Үндсэн чиглэл 4: Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээлэл, холбооны технологийн шийдлийг ашиглах үйл ажиллагаа					
Стратегийн зорилт 1: Иргэд, олон нийтийг дижитал технологи ашиглах мэдлэгтэй болгох				Хүрэх үр дүн: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Иргэдийн мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах чадвар сайжирч, үйлчилгээний хэрэглээ нэмэгдэнэ. 	
<i>Стратегийн үйл ажиллагаа</i>	<i>Хэрэгжүүлэх түвшин</i>	<i>Үр дүн</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>	<i>Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд</i>	<i>Хөрөнгийн эх үүсвэр</i>
4.1.1. Иргэд рүү хандсан төрийн дижитал үйлчилгээний талаар сургалтуудыг онлайн хэлбэрээр тогтмол зохион байгуулж хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулах;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд дижитал технологи ашиглах чадвартай болно.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сургалтад хамрагдсан оролцогчдын тоо 	АТГ, Их сургуулиуд, ХМХ	АТГ, холбогдох байгууллагууд
4.1.2. Дижитал технологийг ашиглах талаарх мэдээллүүдийг иргэдэд гарын авлага хэлбэрээр хүргэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд дижитал технологи ашиглах чадвартай болно.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Гарын авлагын тоо 	АТГ, холбогдох байгууллагууд	АТГ, холбогдох байгууллагууд

Стратегийн зорилт 2: Орчин үеийн дэвшилтэт технологи ашиглах боломжийг нэмэгдүүлэх			Хүрэх үр дүн: ✓ Дэвшилтэт технологи ашигласан АТГ-ын соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа бий болно.		
4.2.1. Одоогийн байгаа веб хуудсыг сайжруулах, өргөтгөх, иргэд гар утсандаа суулгаж ашиглах боломжтой аппликейшн хөгжүүлэх, үүгээр иргэдээс авлигын эсрэг санал гомдол авахаас гадна авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх мэдээллийг хүргэх ;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хүртээмж сайжирна.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Нэмэгдсэн хэрэгслийн тоо ✓ Веб хуудасны хандалтын тоо ✓ Гар утасны аппликейшн татсан хүний тоо 	АТГ, холбогдох байгууллагууд, МХТ-ийн байгууллагууд	АТГ, холбогдох байгууллагууд
4.2.2. Авлигын мэдээллийн цахим санг бүрдүүлэх, түүнд дээр өгөгдлийн боловсруулалт ашиглан авлигыг урьдчилан таамаглах, илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх;	Төв, нийслэл, орон нутаг	Авлигын хэрэг буурна.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Нээлттэй өгөгдлийн сан бий болсон эсэх ✓ Авлигыг урьдчилан таамагласан, илрүүлсэн тоо 	АТГ, холбогдох байгууллагууд, МХТ-ийн байгууллагууд	АТГ, холбогдох байгууллагууд
4.2.3. Авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд блокчэйн технологийг ашиглах боломжийн судалгааг тодорхой салбарын кейс дээр хийх (Төмөр зам, гааль, боловсрол, хууль, эрүүл мэнд гэх мэт);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Салбаруудын үйл ажиллагаанд авлига буурна.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Блокчэйн ашигласан кейс судалгааны тоо, үр дүн 	АТГ, холбогдох байгууллагууд, Их сургуулиуд, МХТ-ийн байгууллагууд	АТГ, холбогдох байгууллагууд
Үндсэн чиглэл 5: Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үйл ажиллагаа					
Стратегийн зорилт 1: Хөндлөнгийн байгууллагаар үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлүүлж байх			Хүрэх үр дүн: ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны алдаа, сүл талууд зэргийг илүү бодитой харна.		
<i>Стратегийн үйл ажиллагаа</i>	<i>Хэрэгжүүлэх түвшин</i>	<i>Үр дүн</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>	<i>Хариуцагч, хамтран ажиллагч байгууллагууд</i>	<i>Хөрөнгийн эх үүсвэр</i>
5.1.1. Мэргэшсэн үнэлгээ, судалгааны байгууллагаар үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг үнэлүүлэх, (Тухайн байгууллагын санал болгосон аргачлалаар байж болно. 3 жил тутамд нэг удаа);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Өөрсдийн олж хараагүй сүл тал, алдааг олж харах боломжтой болно.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Үнэлгээний тайлангийн үр дүн 	АТГ, Их, сургууль, Судалгааны хүрээлэн, байгууллага	АТГ

Стратегийн зорилт 2: Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх ажлын үр дүнг оролцогч талуудаар үнэлүүлэх, тасралтгүй сайжруулах			Хүрэх үр дүн: ✓ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөлт, гүйцэтгэл оновчтой болж, эргэх холбоо сайжирна.		
5.2.1 Хувийн хэвшил, ТББ, иргэний нийгмийн байгууллага, төрийн байгууллага зэрэг бүхий л оролцогч талуудыг хамарсан үндэсний хэмжээний судалгааг оролцогч талуудын хамтын ажиллагааны хүрээнд хийх. (5 жил тутамд нэг удаа);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааг цогцоор нь дүгнэх, цаашид сайжруулах талуудыг түлхүү олж харахад тустай.	✓ Судалгааны дүгнэлт болон судалгааг авах аргачлалаас хамаарна.	АТГ, хувийн хэвшил, ТББ, Иргэний нийгмийн байгууллага, төрийн байгууллага	АТГ, бусад байгууллага
5.2.3..Иргэд, олон нийтээс судалгаа авах (3 жил тутамд нэг удаа);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Иргэд, олон нийтэд үйл ажиллагаа хүрч чадсан эсэхийг олж мэдэх, иргэдээс гарах шинэ санааг дараагийн ажилд тусгах боломжтой.	✓ Оноо, шалгуур үзүүлэлтийн түвшин зэрэг (судалгааг авах аргачлалаас хамаарна.)	АТГ	АТГ
Стратегийн зорилт 3: Дотоод хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг тогтмол хийж, үйл ажиллагааны удирдлага, зохион байгуулалт, хэрэгжилтэд хяналт тавьж байх			Хүрэх үр дүн: ✓ Үйл ажиллагаанд гарч буй дутагдлыг олж илрүүлнэ, улмаар менежмент сайжирна.		
5.3.1.Дотоод хяналт-шинжилгээнд үнэлгээний төсөл дэх аргачлалыг ⁸ хэрэглэх (Жилд нэг удаа);	Төв, нийслэл, орон нутаг	Үйл ажиллагааны үйл явц, хэрэгжилт, удирдлага, зохион байгуулалтын дутагдлыг олж харах, тухай бүрд нь сайжруулах боломжтой.	✓ Үнэлгээний аргачлалд заасан шалгуур үзүүлэлтээр	АТГ	АТГ

⁸ “Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ үнэлгээ хийх аргачлал” зөвлөх үйлчилгээ, Төрийн бодлогын шинжилгээний хүрээлэн ТББ, 2022.

**Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх
арга хэмжээний үр дүнд хяналт-
шинжилгээ үнэлгээ хийх
аргачлал
Зөвлөх үйлчилгээ**

Зөвлөх үйлчилгээний зорилго нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх аргачлал боловсруулах, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний талаар нэгдсэн мэдээллийн сан, аргачлал бий болгоход чиглэсэн санал, зөвлөмж боловсруулах явдал юм

Төрийн бодлогын шинжилгээний хүрээлэн (ТББ)-ийн Судлаачдын баг

Агуулга

I. УДИРТГАЛ.....	2
1.1 Судалгааны хэрэгцээ, үндэслэл	2
1.2 Судалгааны асуудлыг тодорхойлох нь	4
1.3 Судалгааны зорилго, зорилт	7
1.4 Судалгааны арга зүй.....	7
1.5 Судалгааны үе шат	8
II. АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР ДҮНД ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭ ХИЙХ АРГАЧЛАЛ: НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ.....	9
2.1. Эрх зүйн орчны шинжилгээ	9
2.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ хийх олон улсын туршлага: БНКазакстан, Гүрж, Колумб улсын жишээн дээр.....	12
2.2.1. Бүгд Найрамдах Казакстан Улс.....	12
2.2.2. Гүрж Улс	14
2.2.3. Колумб Улс.....	17
III. АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЭХ АРГАЧЛАЛЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ БА ХШҮ ХИЙХ АРГАЧЛАЛЫН ТӨСӨЛ.....	19
3.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнг үнэлэх аргачлалын үндэслэл.....	19
3.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ (ХШҮ)-ний аргачлалын төсөл	23

I. УДИРТГАЛ

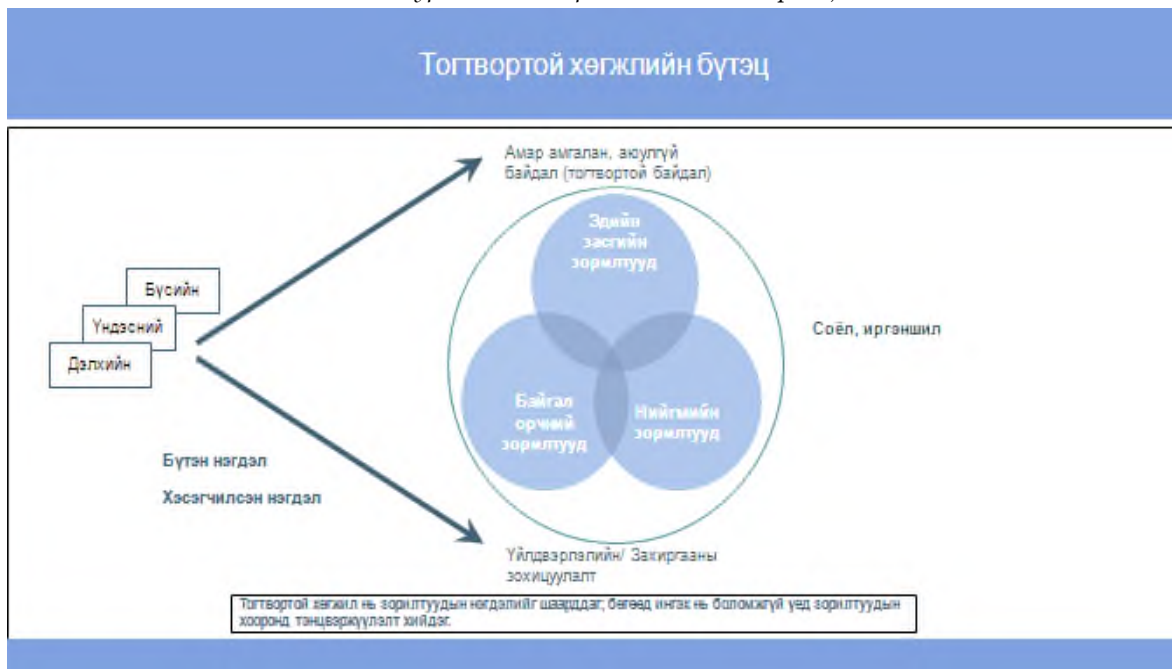
1.1 Судалгааны хэрэгцээ, үндэслэл

1. Аливаа улсын үндэсний хөгжлийн бодлого нь сүүлийн хэдэн арван жилийн түүхээс сургамж авч, өнөөгийн тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилтуудыг оновчтой тодорхойлон, улмаар ойрын **ирээдүйд буюу** 10-20 жилийн хугацаанд ард иргэдэд **эрүүл нийгмийг түүн дотроо** шударга, авилгагүй цэвэр нийгэм бүхий сайн сайхан амьдралыг **цогцлоон бүтээх** явдалд оршино. Ингэхдээ хөгжлийн алтан гурвалжин болох *нийгмийн тэгш байдал, эдийн засгийн өсөлт, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах* асуудлуудыг ямагт анхаарлынхаа төвд, тэнцвэртэй байлгах нь төрийн болон нийтийн албаны чигч шударга байдлын зүй тогтол болно.
яз
2. Монгол Улс бол ардчилсан нийгэм рүү тайван замаар шилжсэн цөөхөн улс орны нэг билээ. Зарим улс орны хувьд задарч **бутран**, эдийн засгийн гүнзгий хямралд **орж, нийтгээрээ туйлдан ядуурч, иргэний дайн, мөргөлдөөн болж цус усаж, дайн болж буй газраас дайжин дүрвэх зэрэг олон сөрөг үр дагаварууд гарч байсан түүх бий**. Хөгжлийн тодорхой «жор»-гүй алдаа, оноо хосолсон нийгмийн шилжилтийн үеийн зарим хүндрэл **бэрхшээлүүд**, нийтийг хамарсан гэнэтийн цочрол **өнөөг** хүртэл бүрэн арилаагүй байна.
3. Улс орны эдийн засгийн өсөлт, амжилтыг дотоодын нийт бүтээгдэхүүнээр хэмжих нь шаардлага хангахаа нэгэнт больсон тул түүний оронд «*хүртээмжтэй өсөлт/Inclusive growth*» буюу «*өргөн хүрээг хамарсан өсөлт*» гэдэг хэмжээсийг хэрэглэх саналыг зарим улс тэр дундаа Япон улс гаргасан байдаг. Энэхүү ойлголт нь тухайн улс орны *иргэн бүрт тэгш боломж олгон, ядуурлын хэмжээг бууруулах, өсөлтийн үйл явцад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн, нийгмийн давхарга бүрт үр ашгийг нь шударга хүртээх, эх үүсвэр, нөөцийн хуваарилалтыг зөв хийх мөн үндэсний хэмжээнд урт, дунд, богино хугацааны үр ашгийг тооцон ухаалгаар зохицуулах агуулгатай ажээ. Өөрөөр хэлбэл, төр буюу нийтийн алба нь хүчтэй, ил тод, ёс суртахуунтай, шударга зарчмаар ажилладаг*, ард иргэд нь хариуцлагатай байж тухайн улс орон амжилттай хөгждөгийг олон орны туршлага бэлхнээ харуулж байна. Доктор Бернард Этта «**Nation Builder**» номондоо «*Ард түмэн бэлэн төрдөггүй, харин тэднийг бүтээдэг юм гээд ямар ч үндэстэн агуу төрдөггүй, ард түмнийг билгүүн ухаантай, холч хараатай хүмүүс авч явдаг*» хэмээн тэмдэглэснийг энд онцлох нь зүйтэй.
4. Төрийн алба нь хувь хүний ажиллаж амьдрах таатай орчин бүрдүүлэх шаардлагатай төдийгүй тухайн улс орныг бүхэлд нь өөрчилж чадахуйц төвшинд

бодлого, **төлөвлөлтийн зөв** менежмент бүхий соён гэгээрүүлэх үйлсэд хамгийн шилдэг туршлага хуримтлуулсан, **хувь хүний манлайлын оролцоог бүрдүүлсэн шударга, ил тод, нээлттэй зарчимд суурилсан байх ёстой. Аливаа нийгмийн амьдралд эерэг өөрчлөлт гаргахын тулд сөрөг болон тулгамдсан асуудал үүсэхээс урьдчилан сэргийлж, тэдгээрийг ухаалагаар даван туулах арга замыг, нийгмийн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаатай хослуулан ажиллах шаардлага тулгардаг. Эл зорилгоор** нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлж, аливаа тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэгдсэн хяналт, шинжилгээ, үнэлгээний иж бүрэн үйл явцыг төлөвшүүлэн хөгжүүлэх явдал чухал **байна**. Иймээс соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хяналт, шинжилгээ үнэлгээг тогтвортой хөгжлийн бүтэц, түүний үйл ажиллагаатай уялдуулах¹ нь өнөөгийн нийгэмд чухал **ажил болж** байна (Зураг 1). Тогтвортой хөгжлийн үндсийг **өнөөгийн** болон **ирээдүйн** иргэн бүрт илүү сайн амьдралын **баталгаа хэмээн** ойлгуулж, ингэхдээ нийтийн эрх ашиг, сонирхлыг дээдэлсэн, талуудын оролцоог бүрэн хангахуйц хууль дүрэмд нийцсэн соён гэгээрүүлэх **ажлыг** төгөлдөржүүлэх шаардлага нэгэнт бий болжээ.

Зураг 1. Тогтвортой хөгжлийн бүтэц

5. Сүүлийн жилүүдэд төрийн байгууллагуудад гүйцэтгэл, аудит, хяналт шалгалтын тулгуур зарчим улам бүр шаардагдах боллоо. Тэрхүү зарчимд ёс зүйн хэм хэмжээ, хариуцлага зайлшгүй хэрэгтэй. Бүх шатанд ажил, албан тушаал эрхэлж буй

¹ Planning Policy Statement, The Government Objectives for the Planning System, The United Kingdom, 2005

зарим нэгэн төрийн албан хаагчдын ёс зүйн асуудлаас улбаалан хариуцлагагүй байдал, хүнд суртал, авилгал, албан тушаалын хэргээс үүдэн төрд итгэх олон түмний итгэл үнэмшил үлэмж буурч байна. Энэ цаг үед ёс зүйн асуудалд хяналт тавьдаг, авлигатай тэмцэх байгууллагын хүрээнд соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг шат дараалалтай, шинжлэх ухааны үзэл баримтлал, арга зүйд тулгуурлан гүйцэтгэх нь ёс зүйгүй үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх чухал арга хэрэгслэл болно гэж үзэж байна. Иймээс ёс зүйн талаарх соён гэгээрүүлэх сургалтыг иргэний боловсролоор дамжуулан олгох замаар авлигаас урьдчилан сэргийлэх ажилд анхаарал хандуулах, бүх оролцогч талуудын хүсэл сонирхлыг судлан түүнд чиглэсэн тодорхой удирдамж гарган ажиллаж төрийн албан хаагчдын ёс зүйн боловсролыг сайжруулахад чиглүүлэх шаардлага тулгараад байна.

1.2 Судалгааны асуудлыг тодорхойлох нь

1.2.1. Шударга ёс, тэгш байдал, эрх чөлөө, үүрэг хариуцлага нь хувь хүний ухамсар, сахилга бат, боловсрол, ёс зүй, шударга байдалтай нягт холбоотой. Хэн нэгэн албан тушаалтан хувийн сонирхол, хэрэгцээ шаардлагаас шалтгаалан аливаа шунал, сэтгэлгээний хоосрол, бие сэтгэлийн залхуурлаас үүдэн хувийн хүсэл, сонирхлыг тэргүүн эгнээнд тавих нь аливааг шударга бус зарчмаар гүйцэтгэх үндэс болдог. Иймд аливаа шунал, бялдууч зан, давхар стандарт, худал хуурмаг, шударга бус байдлаас ангид байж, хувийн ашиг сонирхлоос илүүтэй нийтийн ашиг сонирхлын өмнө хүлээсэн үүргээ нэр төртэй гүйцэтгэх нь хувь хүн бүрийн авлигаас ангид байх, нийгмийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны тулгуур зарчим, амин сүнс мөн. Чухам үүнийг гүйцэлдүүлэхийн тулд бүх шатны нийтийн албан тушаалтан, хувь этгээдийн шийдвэр гаргах эрх чөлөө үргэлж төсөөлснөөс хязгаарлагдмал, хариуцлагатай, ёс суртахуунтай байж хуулийн дагуу хэрэгжих шаардлагатай гэдгийг ухамсарлах ёстой.

1.2.2. Сайн засаглалд, төрийн эх үүсвэрийг үр ашигтай захиран зарцуулах, эрх мэдлийг зөв хуваарилах, зөрчилдөөнийг зохистой зохицуулах тухай асуудал чухлаар тавигдаж байна. Төрийн байгууллагуудын шударга байдал, түүнийг бэхжүүлэхийн төлөөх засаглах эрхийг бодитой хянах, бүх талын бололцоог хангах явдал шаардлагатай болж байна. Угтаа хариуцлагатай нийгэм, ёс суртахуунтай төр, иргэдийн оролцоотой хамтын зөвшилцөл, ил тод чөлөөт хэвлэл мэдээлэлтэй, шударга ёс давамгайлсан ардчилсан нийгэм байх ёстой. Энэ нь авлигыг үл тэвчсэн шударга, тэгш оролцоотой, эрх тэгшийн зарчимд тулгуурласан, тунгалаг нийгмийг цогцлоох суурь үндэс болно. Хэрэв ардчилал буруу хөгжвөөс энхийг сахиулах, аюулгүй байдлаа хамгаалах, нийтийн сайн

сайхны төлөө ажиллах, эдийн засгийн өсөлтийг хангах зорилт хэрэгжиж чадахгүйд хүрдэг. Ийм байдалд хүргэх хамгийн том сорилт буюу нөлөөлж буй хүчин зүйл бол авлига юм. Угтаа авлига бол ардчиллын чанар, үнэ цэнийг доройтуулдаг үзэгдэл учраас түүний нийгмийн амьдралд үзүүлж буй хор хөнөөлийг тодруулан гаргахыг зорьсон² нь энэхүү судалгааны нэг чухал үндэслэл байжээ.

1.2.3. Авлигын эсрэг тэмцэл нь зөвхөн ёс суртахууны тэмцэл биш. Дэлхий дээр болж буй олон сөрөг асуудлууд нь авлигаас үүдэлтэй ядуурал, өвчин зовлон, өлсгөлөн гачаал, баян хоосны ялгаа зэрэг бидний өмнө тулгарч буй хамгийн хүнд сорилтууд болж байна. Авлигачдыг үзэн ядахаас илүү авлигын эсрэг тэмцлийг манлайлдаг идэвхтнүүдийг зоригжуулж, асуудлыг хэрхэн зөв шийдвэрлэхийг байнга эрэлхийлэн идэвхтэй ажиллавал олон улсын болон үндэсний хэмжээнд уг асуудлыг анхаарлын төвд байлгах бүрэн боломж бий³ гэдгийг ямагт санах хэрэгтэй. Энэхүү анхааруулга нь нь олон түмний эрэлт хэрэгцээгээр бус ховдог шуналаар хөтлүүлэн цаашид **шударга бусын зарчмыг даамжруулан хөгжлийг ухраавал** авлига хүмүүний эрэлт хэрэгцээний нэгэн чухал тулгуур болох итгэл найдварыг **үгүй хийх** аюулын харангийг дэгдээх **нигууртай гэдгийг ухамсарлах дохио болж байна.** Тиймээс авлига газар сайгүй байх аваас, ужиг шинжтэй аюул болоод зогсохгүй, зөвхөн **төрийн** албан хаагчид өөрсдийн албан тушаалаа урвуулан **ашиглах төдий** зүйл бус, **иргэд** мөнгө амар хялбар аргаар олох боломжтой газар бүрд өөрсдийн алба ажлаа урвуулан ашиглах байдлаар илрэх нь хамгийн хор хөнөөлтэй юм. Тиймээс түүнийг хянаж хязгаарлахгүй бол ардчилсан институциуд болон зах зээлийн эдийн засгийн амьдрах чадварыг үгүй болгох аюултай.

1.2.4. «Трансперэнси интернэшнл» олон улсын төрийн бус байгууллагаас жил болгон боловсруулдаг улс орны төрийн албан дахь авлигын талаар шинжээч, бизнес эрхлэгчдийн төсөөлөлд үндэслэсэн Авлигын төсөөллийн индексийн 2021 оны дүнгээр Монгол Улс 35 оноо авч 180 улс орноос 110 дугаар байрт эрэмбэлэгдсэн⁴ байна. Нэг үгээр бол авлигын төсөөллийн индексээр дэлхийн улс орныг жагсаасан энэхүү жагсаалтад тухайн улс орны эзэлж буй байр бага зэрэг өөрчлөгдөх нь юуг ч илэрхийлэхгүй, учир нь жил бүр судалгаанд хамрагдах

² Хатанболд О. Монголын улстөрийн хүрэн дэх авлигын нөхцөл байдлын шинжилгээ. Конрад Аденауэрийн сан, МУИС-ийн ШУС-ийн Улс төр судлалын гэнхим. «Монгол дахь засаглал, институт, оролцоо, тэгш байдлын тулгамдсан асуудал, цаашдын хандлага» бодлогын судалгаа -2021. Судалгааны үр дүнд, бодлогын зөвлөмж. Уб., 2021. 52-176 дэх тал.

³ Жереми Поуп. Авлигалын эсрэг сурвалж бичиг. Трансперэнси интернэшнл. «Тоонот принт» ХХК. Уб., 2003. 4. 14 дэх тал.

⁴ Авлигын төсөөллийн индекс нь 0-100 онооны хооронд тодорхойлдог ба 0 оноо нь өндөр авлигатай, 100 оноо нь цэвэр гэсэн утгыг илэрхийлнэ. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-asia-pacific>

орны тоо өөрчлөгддөг. Гол нь индексийн агуулга хэрхэн өөрчлөгдөж буйд анхаарах нь чухал⁵ юм. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын хувьд сүүлийн 13 жилийн хугацаанд үнэлэгдсэн авлигын төсөөллийн индекс⁶ дунджаар 38-40 оноогоор үнэлэгдэж, улмаар дэлхийн улс орнуудын 111-115 байрт эрэмбэлэгдэж байна. Энэ нь тус судалгаанд оролцсон улс орнуудын гуравны хоёр нь 50-иас бага оноо авсан бөгөөд дунджаар 43 оноо буюу «илүү их авлигад автсан» гэсэн утгыг илэрхийлж байна.

Зураг 1. Монгол Улсын авлигын төсөөллийн индексийн дундаж (2021 оны байдлаар)

Эх сурвалж: Трансперэнси Интернэшнл.
<https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/mng>

Үүнээс үзвэл, авлигын түвшин буурахгүй байгаа үндсэн шалтгаан нь улс төрийн авлигын түвшин өссөнтэй холбоотой хэмээн үзэх үндэслэлтэй. Чухамдаа, УИХ-ын 2005 оны 4 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 25 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтыг Улсын Их Хурлын 2008 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 13 дугаар тогтоолоор шинэчлэн баталж, хөгжлийн зорилтуудын үзүүлэлт, арга зүйг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг үзүүлэлт бүрээр дүгнэх, хяналт тавих, төрөлжсөн болон тусгайлсан санг холбогдох мэдээллээр бүрдүүлж ажиллахыг Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллага, үүний дотор Авлигатай тэмцэх газарт үүрэг болгосон байдаг.

⁵ МХЗ9 төсөл, НҮБХХ., ФСЭХ. Монголын засаглалын үзүүлэлтүүд. Боловсруулсан. Хатанболд О. ред. Цэцэнбилэг Ц., Очирсүх Я. Сансудай ХХК. Уб., 2010. 114 дэх тал.

⁶ <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2018/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2017/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2016/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2015/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2014/index/mng>; https://images.transparencycdn.org/images/CPI2011_map.pdf; <https://www.transparency.org/en/cpi/2009>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2008>;

1.3 Судалгааны зорилго, зорилт

Зөвлөх үйлчилгээний хүрээнд гүйцэтгэж буй эл судалгааны зорилго нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх аргачлалыг боловсруулах, энэ хүрээнд урт, дунд, богино хугацаанд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зөвлөмжийг гаргахад оршино. Судалгааны ажлын хүрээнд энэхүү зорилгыг биелүүлэхийн тулд дараах зорилтуудыг тавьж байна. Үүнд:

- А. Өнөөгийн соён гэгээрүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, хүрсэн түвшин, өнөөгийн байдал, хууль тогтоомжийн болон бодлогын баримт бичгүүдийн уялдаатай байдалд дүн шинжилгээ хийх;
- Б. Олон улсын сайн туршлагыг судалсны үндсэн дээр өөрийн орны онцлогт нийцүүлэн соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх аргачлалыг боловсруулах;
- В. Монгол Улсын АТГ-ын соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх механизмыг боловсронгуй болгоход чиглэгдсэн техник арга зүйн зөвлөмж боловсруулах;
- Г. Соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны бодлогод туссан зорилт, арга хэмжээг санхүүжүүлэх механизм, үе шат, үйл явцын талаарх санал боловсруулах зэрэг болно.

1.4 Судалгааны арга зүй

1. Эл судалгаанд бодлогын судалгааны арга зүй, түүний дотор GAP шинжилгээний аргачлалд тулгуурлан гүйцэтгэв. Эл судалгааны арга зүй бол нөхцөл байдал, давхардал, хийдэл, зөрчил, хязгаарлалтыг харьцуулан авч үзсэн болно. Чингэхдээ авлигаас ангид байх соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ хийхтэй холбоотой бодлого, стратеги, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг **судлах, хоорондын уялдаа холбоог тодотгох, тодорхойлох, үнэлэх** арга зүйтэй байна. Энэ нь өнөөгийн бодит байдал ялангуяа урт, дунд, богино хугацааны стратегийн төлөвлөлтийн хүрээнд одоогийн нөхцөл байдлыг судлах явдал бөгөөд ингэснээр тулгарч **буй ололт, бэрхшээлтэй асуудлыг ялгах, задлан шинжлэх үйл ажиллагааг хаанаас эхлэх, дараагийн алхмууд юу байх, хэрхэн яаж хэрэгжүүлэхийг тодорхойлно.**
2. Бүх шатны төрийн захиргааны байгууллагууд, **түүн дотроо** яамд, агентлагуудын авлигаас ангид байх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний талаарх оролцооны өнөөгийн байдалд тодорхой кейс дээр шинжилгээ хийж, бэрхшээл хүндрэлийг **тухай** бүрийн үе шатанд тулгарч болох ялгаа зааг хийгээд хаалт, хязгаарлалтуудыг илрүүлэх явдал юм. Бид хөгжлийн түвшин ойролцоо хэмээх үндэслэлээр БНКазакстан Улс, Гүрж, Колумба улсуудыг сонгон авч харьцуулалтын аргаар судлахыг зорив.

1.5 Судалгааны үе шат

Авлигаас ангид байх соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ хийх аргачлал боловсруулах судалгааны ажлыг дараах дараах үе шатаар дамжуулан ажиллав. Үүнд:

Эхний үе шат: Авлигаас ангид байх соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ хийх аргачлал боловсруулах нөхцөл байдлын шинжилгээ гүйцэтгэсэн.

Хоёрдугаар үе шат: Монгол Улсын хэмжээнд авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ-ний өнөөгийн байдалд судалгаа хийж, олон улсын туршлагыг судалсны үндсэн дээр Монгол Улсын нөхцөл байда, туршлагыг багтаасан тойм бэлтгэх.

Гуравдугаар үе шат: Боловсруулсан аргачлалын дагуу АТГ-ын соён гэгээрүүлэх арга хэмжээ, үйл явц, яамд, агентлаг, орон нутаг хэрхэн оролцох хувилбарыг боловсруулж, аргачлалын уялдааг хангах, шинэ тогтолцоотой уялдуулах боломжийг судлах.

Дөрөвдүгээр үе шат: Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ-ний аргачлалыг байгууллагын стратеги төлөвлөлттэй уялдуулан үйл ажиллагаа явуулах боломжтой хувилбарыг гаргаж танилцуулах.

Тавдугаар үе шат: Судалгааны нэгдсэн үр дүнг Захиалагч талын удирдлагад танилцуулж, хүлээлгэн өгнө.

II. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт- шинжилгээ, үнэлгээ хийх аргачлал: нөхцөл байдлын шинжилгээ

2.1. Эрх зүйн орчны шинжилгээ

Бид энэ хэсэгтээ Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх талаар туссан олон улсын конвенц, Монгол Улсын хууль, эрх зүйн орчны талаар судалж, дүн шинжилгээг хийв.

Авлигын эсрэг НҮБ-ын Конвенц (АЭК) бусад голлох эх сурвалжид:

- *Авлигын эсрэг конвенц*
- *Авлигын эсрэг конвенцийн техник арга зүйн удирдамж,*
- *АЭК-ийн хууль эрх зүйн удирдамж*
- *Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэргийн эсрэг НҮБ-ын конвенц (Полермогийн конвенц)*
- *Монгол Улсын хууль тогтоомж*
- *УИХ-д өргөн барьсан хуулийн төслүүд*
- *Үндэсний болон олон улсын түвшинд энэ чиглэлээр хийсэн судалгаа зэрэг хамаарч байна.*

Монгол Улс Авлигын эсрэг НҮБ-ын конвенцид 2005 онд нэгдэн, УИХ-аар соёрхон баталжээ. Нийт 8 бүлэг, 71 зүйлтэй уг конвенц нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэхэд чиглэсэн олон арга хэмжээг тогтоосон байдаг бөгөөд тэр дундаа 2-р бүлгийн 5 дугаар зүйлээс эхлэн авлигаас урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны талаар, 10 дугаар зүйл олон нийтэд авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаар тайлагнах, 13-р зүйлд нийгмийн оролцоо, авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг тодорхой давтамжтайгаар үнэлэх тухай заажээ.

Авлигын эсрэг НҮБ-ын Конвенцийн үнэлгээний механизмыг "ил тод, үр дүнтэй, оролцоог хангасан, хараат бус" байхаар заажээ. Оролцоог хангах зорилгоор үнэлгээ хийх явцад төрийн байгууллагын төлөөлөгчдөөс гадна хувийн хэвшил, иргэд, бусад бүлгийн төлөөлөгчидтэй уулзаж зөвлөлдөхийг чухалчилжээ.

Авлигын эсрэг Зүүн Европ болон Төв Азийн сүлжээнээс “Авлигын эсрэг үйл ажиллагааны Станбулын төлөвлөгөө”-ний Монгол Улс дахь хэрэгжилтэд үнэлгээ хийж, холбогдох тайланг 2019 онд гаргасан байна. Энэ тайланд Монгол Улс 11 зорилт бүхий бодлогын баримт бичигтэй болж, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг тодорхой стратегийн дагуу 2023 он хүртэл үе шаттай явуулах боломж бүрдсэн ч энэхүү бодлогын баримт бичигт авлигатай тэмцэх чиглэлээр урьд өмнө авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний үр дүнг үнэлэх, хөтөлбөр батлахаас өмнөх авлигын нөхцөл байдлын дүн шинжилгээ хийгээгүй, улмаар

хөтөлбөрт дурдсан тэргүүлэх чиглэлүүдийг хэрхэн тодорхойлсныг харуулах суурь үзүүлэлт, судалгааны дата байхгүй байгааг онцолжээ.⁷

ЭХАХБ-ын Мониторингийн багийн тайланд МУ-ын АТГ болон холбогдох бусад төрийн байгууллагуудын хүчин чармайлтын дүнд авлигатай тэмцэх үндэсний бодлоготой болсон нь нэн сайшаалтай ч *тодорхой цаг хугацааг хамарсан, хэмжигдэхүйц шалгуур үзүүлэлт* бүхий бодлогын баримт бичиг боловсруулах нь зүйтэй гэж зөвлөсөн өмнөх зөвлөмжийг төдийлөн биелүүлээгүйг дурджээ. Өөрөөр хэлбэл авлигын эсрэг үйл ажиллагаа нь зөвхөн бодлого, хууль дүрэм боловсруулах ажилд түлхүү анхаарсан хэвээр харин хэрэгжилтийг хангах, үнэлэх тал дээр дутагдалтай хэвээр байна гэж үзжээ.

Мөн түүнчлэн, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг үнэлэх үзүүлэлт, хүрэх үр дүнг харьцангуй ерөнхий томъёолж, зөвхөн Транспаренси Интэрнэшнл байгууллагын судалгаагаар Монгол Улсын авлигын төсөөллийн индекс өмнөх үзүүлэлтээс сайжирсан байна гэсэн байдлаар оруулсан нь хангалтгүй бөгөөд суурь үзүүлэлт, хүрэх түвшин, шаардагдах мэдээллийн эх үүсвэр зэргийг тодорхой тусгаагүй байна гэж дүгнэсэн байна.

АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх ажил нь ач холбогдолтой бөгөөд үндэсний хөтөлбөрт тусгагдсан үндсэн зорилтуудын нэг билээ. Гэвч эдгээр олон нийттэй харилцах, мэдлэг, мэдээлэл олгох, соён гэгээрүүлэх ажлын үр дүнг тодорхой үзүүлэлтээр үнэлэхгүй байна. Эдгээр арга хэмжээний хүрэх зорилт, хүрэх үр дүнг тодорхой томъёолж, хэрэгжилтийг бодитой үнэлж чадвал дараа дараагийн шатанд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн кампанит ажлын зорилго, үйл ажиллагаа илүү тодорхой болох давуу талтай.

СОЁЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ (шинэчилсэн найруулга)

2021 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр батлагдаж, 2022 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс дагаж мөрдөхөөр хуульчилсан Соёлын тухай хуулийн 4-р зүйл: Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлогод 4.1.6.хувь хүний бүтээлч хөгжил, авьяас, ур чадварыг хөгжүүлэхэд соёлын гүйцэтгэх үүргийг нэмэгдүүлэх, *соёлын боловсрол олгох үйл ажиллагааг дэмжих, иргэнийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг* багтаажээ.

АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХУУЛЬ

3.6.5 *“олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа”* гэж олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах арга хэмжээний цогцолборыг ойлгоно гэж

---

⁷ 4th ROUND OF MONITORING MONGOLIA, OECD 2019, page 28.

томьёолжээ. Тус хуулийн хоёрдугаар бүлэг бүхэлдээ олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны талаарх ААН, байгууллага, иргэдийн хүлээх нийтлэг үүргийн талаар дэлгэрэнгүй заалтуудыг агуулж байна.

Авлигын эсрэг хуулийн 15.1-т “Авлигатай тэмцэх газар нь авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэх ажил, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах, энэ хуульд заасан этгээдийн хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан, төрийн тусгай байгууллага мөн” гэж зааснаас харахад Монгол Улсын Авлигатай тэмцэх газар “олон талт зорилго бүхий хууль сахиулах эрх мэдэлтэй, урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэгтэй байгууллага”-ын загварт хамаарч байна

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР

1.1 Төрийн байгууллага, албан тушаалтан, хувийн хэвшил, иргэний нийгэм, улс төрийн нам, бүлгийг *авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, олон нийтэд шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэх, ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай нийгмийг хөгжүүлэхэд* энэхүү хөтөлбөрийн зорилго оршино.

4.1.10. Авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэн, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх зорилтыг хангах чиглэлээр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

- 4.1.10.1. авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэхэд иргэн, төрийн болон төрийн бус байгууллагын оролцоог хангах арга хэмжээг үе шаттай хэрэгжүүлэх;
- 4.1.10.2. боловсролын байгууллага болон гэр бүлээр дамжуулан авлигыг үл тэвчих, шударга иргэнийг төлөвшүүлэх зорилгоор олон талт арга хэмжээ зохион байгуулах, авлигын эсрэг боловсрол олгох агуулгыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөр, стандартад тусгах;
- 4.1.10.3. зорилтот бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах, авлигыг үл тэвчих хандлагыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттай зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах;
- 4.1.10.4. авлигын эсрэг сургалт, сургалчилгаа явуулах сургагч багшийг бэлтгэх, дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- 4.1.10.5. авлигын эсрэг сайн туршлагыг олон нийтэд түгээх.

ШҮГЭЛ ҮЛЭЭГЧИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 92 дугаарт Монгол Улсын Засгийн газар Шүгэл үлээгчийг хамгаалах тухай хуулийн төслийг санаачлан боловсруулахаар тусгасан байна.

Тус хуулийн нийтлэг үндэслэл хэсэгт Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, нийтийн эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчин, *хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, шударга өрсөлдөөнийг дэмжих, шударгаар татвараа төлөх нийтийн ашиг сонирхлын төлөө шүгэл үлээсэн этгээдийн эрх зүйн байдлыг тогтоохтой холбоотой* харилцаанд үйлчилнэ гэж заажээ.

Нэр томьёоны хувьд шүгэл үлээх гэж нийтийн ашиг сонирхлыг хохироосон, хохироож болзошгүй нөхцөл байдал, үйлдлийн талаар эрх бүхий байгууллагад мэдээлэл өгөх, гомдол гаргах, тайлбар өгөхийг хэлнэ гэжээ. Шүгэл үлээгч гэж шүгэл үлээсэн хүн, хуулийн этгээдийг хэлнэ гэж заажээ.

2.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд ХШҮ хийх олон улсын туршлага: БНКазакстан, Гүрж, Колумб улсын жишээн дээр

2.2.1. Бүгд Найрамдах Казакстан Улс

Бүгд Найрамдах Казахстан улсын Ерөнхийлөгчийн 2014 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн зарлигаар батлагдсан “Бүгд Найрамдах Казахстан улсын Авлигатай тэмцэх стратеги: 2015-2025” нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх бодлогын чухал баримт бичиг юм. Уг хөтөлбөр нь танилцуулга, нөхцөл байдлын шинжилгээ, зорилго, зорилтууд, үндсэн чиглэл, зарчим, тэргүүлэх ач холбогдол бүхий арга хэмжээ, хэрэгжилтийн хяналт, үнэлгээ гэсэн нийт таван бүлэгтэй. Тус улс энэхүү баримт бичгийг боловсруулахдаа Гүрж, Молдав, ОХУ, Эстони, Румын зэрэг олон улсын шилдэг туршлага, сүүлийн үеийн стратегид тулгуурласан байна.

Стратегийн зорилго нь авлигатай тэмцэх төрийн бодлогын үр ашгийг дээшлүүлэх, авлигыг үл тэвчих орчин, уур амьсгалыг бүрдүүлэх замаар авлигатай тэмцэх хөдөлгөөнд нийгмийг бүхэлд нь татан оролцуулах, авлигын түвшнийг бууруулахад чиглэгджээ. Чухамдаа стратегийн хүрээнд дэвшүүлсэн зорилго, зорилтын хэрэгжилтэд дараах байдлаар хяналт-шинжилгээ хийхээр тусгасан байна. Ингэхдээ мониторинг, үнэлгээний дараах хүрээг авч үзсэн байна.

Стратегийн чиглэл, зорилго, зорилтот үзүүлэлтүүд⁸

п	Зорилтот үзүүлэлтүүд	Хариуцах байгууллага	Мэдээллийн эх сурвалж	Нэгж	2015	2016	Төлөвлөсөн хугацаа				
							2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Стратегийн чиглэл. Авлигатай тэмцэх

Зорилт 1. Нийгэм, улс төрийн амьдралд авлигын түвшин, илрэлийн нөхцөлийг багасгах

1	Авлигын эрсдэлийн хөндлөнгийн шинжилгээний үр дүнд үндэслэн хэрэгжүүлсэн зөвлөмжийн хувь	Агентлагийн тэргүүн дэд дарга	Агентлагийн хэлтсийн мэдээлэл	%	-	69	71	73	75	78	80
2	Авлигын түвшнийг бууруулахад хувь нэмрээ оруулахад бэлэн байгаага илэрхийлсэн иргэдийн эзлэх хувь	Агентлагийн тэргүүн дэд дарга	Социологийн судалгааны үр дүн	%	44	53	55	57	59	61	63
3	Авлигын түвшний талаарх олон нийтийн ойлголт	Агентлагийн тэргүүн дэд дарга	Социологийн судалгааны үр дүн	%	83	73	71	69	67	65	64

Бүлэг 6. Нөөц

Нөөц	Нэгж	Тайлагнах хугацаа	Одоогийн төлөвлөгөө	Төлөвлөсөн хугацаа		
		2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7
Нийт санхүү	Мян. тенге	-	11 708 897	13 718 701	15 753 287	19 969 469
Үүнд:						
Зорилгодоо хүрэхэд чиглэсэн санхүүгийн эх үүсвэр:						
1. Нийгэм, улс төрийн амьдралд авлигын түвшин, илрэлийн нөхцөлийг багасгах						
001 «Авлигын гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн нэгдсэн бодлогыг	Мян. тенге	-	11 708 897	13 718 701	15 753 287	19 969 469

⁸ <https://www.gov.kz/memleket/entities/anticorruption/documents/details/7429?lang=en>

боловсруулах, хэрэгжүүлэх»						
Хүн						
	хүн.	-	1483*	1483*	1483*	1688

*Авлигатай тэмцэх үндэсний газрын боловсон хүчний нөөц (Авлигатай тэмцэх алба) БН Казакстан Улсын Төрийн албаны хэрэг, авлигатай тэмцэх агентлаг

Үүнээс үзэхэд БНКазакстан улсын хувьд авилгын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнд чиглэсэн ХШҮ-ний гарцаас бий болох үр дүнд голлон тулгуурлаж, төрийн байгууллага болон иргэд олон нийттэй холбоотой үндсэн 3 шалгуураар дүгнэхээр тодорхойлсон нь харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, “Бүгд Найрамдах Казахстан улсын Авлигатай тэмцэх стратеги: 2015-2025”-ын зорилго, зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлсэн стратеги, үйл ажиллагааны үр дүнд нийгэм, улс төрийн амьдралд авлигын түвшин, илрэлийн нөхцөл багасгах бөгөөд үүнийг дараах хүрээнд авч үзэж, ХШҮ хийж байна. Үүнд:

- Төрийн бүх шатны байгууллагуудад авлигын эсрэг зөвлөмжийг хэрэгжүүлэн ажиллах хандлага төлөвших (Авлигын эрсдэлийн хөндлөнгийн шинжилгээний үр дүнд үндэслэн хэрэгжүүлсэн зөвлөмжийн хувь гэсэн шалгуураар дүгнэнэ).
- Авлигын талаар иргэд, олон нийт зөв ойлголт, мэдээлэлтэй болох (Авлигын түвшний талаарх олон нийтийн ойлголт гэсэн шалгуураар дүгнэнэ).
- Иргэдийн дунд авилгыг үл тэвчих хандлага бий болох (Авлигын түвшнийг бууруулахад хувь нэмрээ оруулахад бэлэн байгаага илэрхийлсэн иргэдийн эзлэх хувь гэсэн шалгуураар дүгнэнэ).
- Авлигын эсрэг нэгдсэн бодлого, тогтолцоог бүрдүүлэх, уг үйл ажиллагаанд олон талт оролцоог хангах (Авлигын гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн нэгдсэн бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлсэн байдал гэсэн шалгуураар дүгнэнэ) зэрэг болно.

Мөн Засгийн газраас авлигын эсрэг үйл ажиллагааны төсөв, санхүүгийн нөөцийг жил бүр тодорхой шатлалтайгаар нэмэхээр төлөвлөсөн нь авилгын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг дээшлүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулахаар харагдаж байна. Тухайлбал: 2019 оны байдлаар БНКУ авилгын эсрэг үйл ажиллагаанд нийт 20 сая тэнгэ зарцуулахаар төлөвлөсөн нь ойролцоогоор 40.3 сая ам.доллартай⁹ тэнцэж байна.

2.2.2. Гүрж Улс

2015 онд Гүрж улсын Авлигатай тэмцэх зөвлөлөөс “Авлигатай тэмцэх шинэ стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2015-2016) болон “Хяналт, шинжилгээ, үнэлгээний шинэ аргачлал” боловсруулжээ. Энэхүү аргачлал нь стратегид тусгасан үйл ажиллагаа тус бүрийн хэрэгжилтийг тогтмол хянах, чанар, үр нөлөөг иж бүрэн үнэлэх, тулгарч буй бэрхшээл, дутагдалтай талуудыг тодорхойлох, төлөвлөсөн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд

⁹ <https://www.oanda.com/currency-converter/en/?from=KZT&to=USD&amount=19969469>

шаардагдах төсөв, хүний болон бусад нөөцийг тодорхойлох боломжийг олгосноороо онцлог байна. Аргачлалыг иргэний нийгэм, бизнес эрхлэгчид болон эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагуудын идэвхтэй оролцоог хангах замаар Авлигатай тэмцэх зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга нарын газраас эрхлэх газраас боловсруулжээ.

Арга зүй нь хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг багтаасан бөгөөд дараах үндсэн элементүүдээс бүрдсэн байна. Үүнд:

○ *ХШҮ-ний арга хэрэгсэл бүхий гүйцэтгэл, ахиц, дэвшлийн хяналт/трак.* Энэхүү арга хэрэгслийг авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг хариуцдаг төрийн 14 байгууллагын хамтын оролцоотойгоор бэлтгэсэн байна. ХШҮ-ний энэ хэрэгсэл нь төрийн байгууллага, агентлаг бүрийн авлигатай тэмцэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны явц, тулгарч буй бэрхшээл, хэрэгжилтийн чанарыг үзүүлэлтээр харуулдаг байна. Арга хэрэгслийн ашиглалтад иргэний нийгмийн байгууллагууд өөрсдийн зүгээс санал, зөвлөмжөө тусгах боломжтой. Цуглуулсан мэдээллийг АТЗ-ын ажлын хэсгийн хуралдаанаар хэлэлцэн, АТЗ-ын ажлын албанаас эцсийн үнэлгээ, дүгнэлтийг нэгтгэн гаргадаг.

○ *ХШҮ-ний шалгуур үзүүлэлт.* Энэхүү арга хэрэгсэл нь дараах шалгуурт үндэслэн авлигатай тэмцэхэд чиглэсэн арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт тавих боломжийг бүрдүүлжээ. Үүнд:

- а) хэрэгжиж эхлээгүй.
- б) хэрэгжиж байгаа,
- в) түр зогсоосон,
- г) дуусгавар болгосон,
- д) бүрэн дууссан.

Мөн түүнчлэн, дараах үнэлгээг ашиглан хэрэгжилтийн түвшинг үнэлэхээр тусгажээ. Үүнд:

- а) бүрэн хэрэгжсэн,
- б) үндсэндээ хэрэгжсэн,
- в) хэсэгчлэн хэрэгжүүлсэн,
- г) хэрэгжээгүй.

○ *Явцын тайлангаар дамжуулан үр дүнд хяналт тавих*– дээр дурдсан ХШҮ-ний арга хэрэгсэл ашиглан боловсруулсан дэлгэрэнгүй тайланг байгууллага тус бүрээс авч АТЗ-ын н/б-ын дарга нарын газарт нэгтгэх. Энэ тайланд мөн дээр дурдсан шалгуур, ангиллын дагуу хэрэгжилтийн үйл явцыг үнэлсэн тодорхой мэдээллүүд, өөрөөр хэлбэл ямар арга хэмжээ авсан, хэрэгжилт ямар түвшинд байгаа зэрэг мэдээлэл

багтана. Ийнхүү АТЗ-д ирүүлсэн тайлангуудыг нэгтгэн ЗГ-т танилцуулж, олон нийтэд ил болгодог.

- Төлөвлөлтийн мөчлөгийн төгсгөлд буюу 2 жил тутамд олон нийтийн оролцоотойгоор (ИНБ-ын санал, хэлэлцүүлэг, үнэлгээ) боловсруулдаг, илүү *аналитик дүгнэлт, шинжилгээ бүхий Үнэлгээний тайлан*- Энэ тайланд авлигатай тэмцэх чиглэлээр хэрэгжүүлсэн ажлын дэлгэрэнгүй үнэлгээ, эдгээр арга хэмжээний авлигатай тэмцэх үндэсний бодлогод үзүүлсэн нөлөө, авлигын ерөнхий дүр зураг, хүрсэн түвшин, тулгарч буй саад бэрхшээлийн талаарх шүүмжлэлт дүн шинжилгээ, цаашид анхаарах асуудал, зөвлөмжүүдийг багтаадаг. Үнэлгээний тайланд ашигладаг мэдээллийн эх сурвалжид ОУ-ын байгууллагуудын үнэлгээ, ТББ-ын тайлан, мөн хэрэгжүүлэгч агентлагууд дээр хийсэн газар дээр нь очиж танилцах, ажилтнуудтай хийсэн ярилцлага зэрэг багтана.

Үүнээс үзвэл, Гүрж улсын хувьд үр дүнд суурилсан ХШҮ-ний гарцын элемент, хэмжээст төвлөрөн авилгын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлэхээр тодорхойлжээ. Өөрөөр хэлбэл, «Авлигатай тэмцэх шинэ стратеги, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2015-2016)»-ний хүрээнд дэвшүүлсэн стратеги, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн явцад тулгуурлан бүрэн хэрэгжсэн, үндсэндээ хэрэгжсэн, хэсэгчлэн хэрэгжүүлсэн болон хэрэгжээгүй гэсэн эрэмбийн агуулга бүхий чанарын үнэлгээ хийж байна. Энэ нь Монгол улсын Засгийн газрын 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор батлагдсан «Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт- шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам»¹⁰-ын агуулгатай ойролцоо байна. Тус улсын хувьд авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг ямар үе шат, аргачлалын дагуу гүйцэтгэх, үүнд ямар байгууллага, албан тушаалтан оролцохыг маш тодорхой зааж өгсөн онцлогтой байна.

---

¹⁰ Уг журамд Монгол улсын хувьд хэрэгжиж буй бодлого, хөтөлбөр, стратегийн хэрэгжилтийг үр дүнгүй (30 хүртэлх хувийн биелэлттэй), эрчимжүүлэх шаардлагатай (31-69 хувийн биелэлттэй), тодорхой үр дүнд хүрсэн (70-99 хувийн биелэлттэй), үр дүнтэй (100 хувийн биелэлттэй) гэсэн шалгуураар авч үзэхээр тусгасан болно.

2.2.3. Колумб Улс

Колумбын Засгийн газар анх 1991 онд Дэлхийн банкны үнэлгээний арга барилд суурилсан ХШҮ-ний тогтолцоог бий болгохоор шийдвэрлэж байв. Тус улсын ХШҮ-ний систем нь хоёр үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэгтэй бөгөөд SINERGIA буюу Улсын Салбарын Үйл ажиллагааны Үнэлгээний үндэсний систем гэдэг нэртэй.

Колумб Улс 2002 оноос эхлэн ЗГ-ын зорилтуудын ХШҮ-ний мэдээллийн системийг (SIGOB) боловсруулсан бөгөөд энэ нь үндэсний хэмжээний болон засгийн газрын бүх хөтөлбөрүүдийн зорилго, шалгуур үзүүлэлтийг нэгтгэх, удирдаха логик хүрээ бүхий бүтцийг ашигладаг. Энэхүү системд ерөнхийлөгчийн мөрийн хөтөлбөр, зорилтууд, үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө, зорилтууд гээд стратегийн зорилтуудыг тодорхойлсон баримт бичгүүд байдаг. SIGOB систем нь ЗГ-ын үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг боломжит бүх хувилбараар (жишээ нь дөрвөн жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн Үндэсний Хөгжлийн Төлөвлөгөөний зорилтууд, ядуурлыг бууруулах, агентлагуудын ажлын гүйцэтгэл, ерөнхийлөгч, ТХЗ-уудын хэрэгжилт г.м) унших, хянах боломжийг олгодог ба гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтийг бодит цаг хугацаанд хянах боломжийг мөн олгодог технологийн платформ юм.

- Мэдээллийн чанартай, шуурхай байдлыг хангах үүднээс шалгуур үзүүлэлт болон зорилтыг: 1) Үндэсний төлөвлөлтийн газар, салбарын болон үндэсний хөтөлбөрүүдэд хяналт тавих, хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн мэргэжлийн баг, агентлагуудын оролцоотойгоор тодорхойлон баталгаажуулсан, 2) салбарын сайд, агентлагын удирдлагаар баталгаажуулсан, 3) Сайд нарын зөвлөлөөр Ерөнхийлөгчийн хамт хэлэлцэн баталдаг. Энэхүү баталгаажуулах үйл явцын дараа тодорхой болсон зорилт, шалгуур үзүүлэлтүүдээ хэвлэмэл хэлбэрээр болон SIGOB ийн цахим хуудаст байршуулан нийтэд ил болгодог ба яам, агентлаг, салбар тус бүрийн холбогдох мэргэжилтэн системээр дамжуулан тодорхойлсон зорилго, шалгуур үзүүлэлтүүдийн хэрэгжилтийг тогтмол хянах, шинэчлэх, ил тод тайлагнах үүрэг хүлээдэг.
- SIGOB систем нь Санхүүгийн мэдээллийн нэгдсэн системтэй холбогддог бөгөөд хамтран ажиллаж, зорилго зорилт, шалгуур үзүүлэлттэй холбоотой төсвийн зарцуулалт, гүйцэтгэлийн түвшинг мөн давхар хянах боломжийг олгодог. SIGOB систем одоогоор 626 үзүүлэлттэй бөгөөд эдгээрээс.
  - 104 нь буюу нийт үзүүлэлтийн 16 хувь нь нөлөөлөл (impacts)
  - 371 үзүүлэлт нь үр дүн буюу outcomes (60 хувь),
  - 151 эцсийн гарц буюу outputs (24 үзүүлэлт) эзэлж байна.

2. SINERGIA системийн хоёр дахь бүрэлдэхүүн хэсэг нь SIGOB бүрэлдэхүүн хэсэгтэй зэрэгцээ ажилладаг цуврал үнэлгээний систем юм. 2006 оны эцсээр 15 үнэлгээ хийгдэж байсан бол 2016 оны байдлаар нэмэлтээр 22 удаагийн үнэлгээ хийгджээ. Нөлөөллийн үнэлгээг эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллага эсвэл зөвлөх байгууллагатай гэрээлж

гүйцэтгүүлдэг бөгөөд АТЗ-ийн төлөвлөлтийн хэлтэс болон үнэлгээний хэлтэс эдгээр үнэлгээг гол төлөв хандивлагч байгууллагуудтай хамтран ажиллах, дэмжлэг авах замаар санхүүжүүлж иржээ.

Колумб улсын хувьд авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг гарц, үр дүн, үр нөлөөний шалгуур үзүүлэлтээр тус тус дүгнэхээр тодорхойлсон байна. Ялангуяа 5 шалгуур тутмын 3 нь үр дүнгийн үзүүлэлт байгаа нь уг үйл ажиллагааны завсрын нөлөөнд илүүтэй анхаарал хандуулж байгааг илэрхийлнэ. ХШҮ-нд өөрийн үнэлгээний аргачлалыг ашиглахаас илүүтэй хөндлөнгийн үнэлгээний аргачлалыг ашиглах, ингэхдээ эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагын өргөн оролцоог өргөн хүрээнд хангах чиглэл баримталж байгаа нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх чиглэлд олон талт оролцоог хангаж буй сайн туршлага юм.

III. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнг үнэлэх аргачлалын үзэл баримтлал ба ХШҮ хийх аргачлалын төсөл

3.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнг үнэлэх аргачлалын үндэслэл

Авлига нь нийгэм, эдийн засаг, соёл, хүн ам зүй, улс төрийн хүрээнд сөрөг үр нөлөө үзүүлдэг үзэгдэл болохын хувьд түүний сөрөг үр нөлөөг таниулах, олон нийтийн хандлага, ухамсрыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, сурталчилгааны үйл ажиллагаа чухал юм. Иймд “Авлигатай тэмцэх хөтөлбөр”-т шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэн, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх зорилтыг дэвшүүлж¹¹, энэ хүрээнд тодорхой үйл ажиллагаа хэрэгжүүлж байна.

Уг хөтөлбөрт дэвшүүлсэн зорилтын хэрэгжилтийг шударга ёсны үзэл санаа нийгэмд төлөвшиж, иргэн өөрт учирч байгаа хүндрэл, бэрхшээлийг хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлүүлдэг байх нийгмийн сэтгэлгээ, хандлага өөрчлөгдсөн байх гэсэн **гол үр дүнгээр үнэлж, дүгнэхээр** тодорхойлсон байна. Энэ зорилтод хүрсэн эсэхийг төрийн байгууллагууд дараах шалгуур үзүүлэлтээр хэмжиж, дүгнэлт¹² гаргажээ Үүнд:

- Төрийн албан тушаалд томилох тухай дүгнэлт нээлттэй, ил тод болсон байх
- Хүний нөөцийн жагсаалт, бүртгэл ил тод, нээлттэй болсон байх
- Албан тушаалтанд тавигдах ёс зүй, мэдлэг, чадварын шалгуурыг шинэчилсэн байх
- Өргөдөл, гомдол, мэдээллийг хянан шалгах ёс зүйн хороо, хяналт шалгалт, дотоод аудитын нэгжийн үйл ажиллагааны үр дүн сайжирсан байх
- Нийтийн албаны сургалтын институтыг байгуулсан байх
- Модуль, хөтөлбөрийн дагуу сургалтыг зохион байгуулсан байх
- Авлигын эсрэг хуулийн үйлчлэлд хамаарах албан хаагчдыг сургалтад хамруулсан байх зэрэг болно.

Манай улсын хувьд төрийн бодлого, арга хэмжээний хэрэгжилтийг **үр дүнд суурилсан хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний** үндсэн дээр судлах эрх зүйн үндсийг нэгэнт бүрдүүлсэн билээ. Гэвч авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх ажлын үр дүнг дээрх **гарцын үзүүлэлтээр хэмжих** нь холбогдох арга хэмжээний үр дүнг бүрэн дүүрэн тодорхойлох боломжгүй гэж үзэж байна.

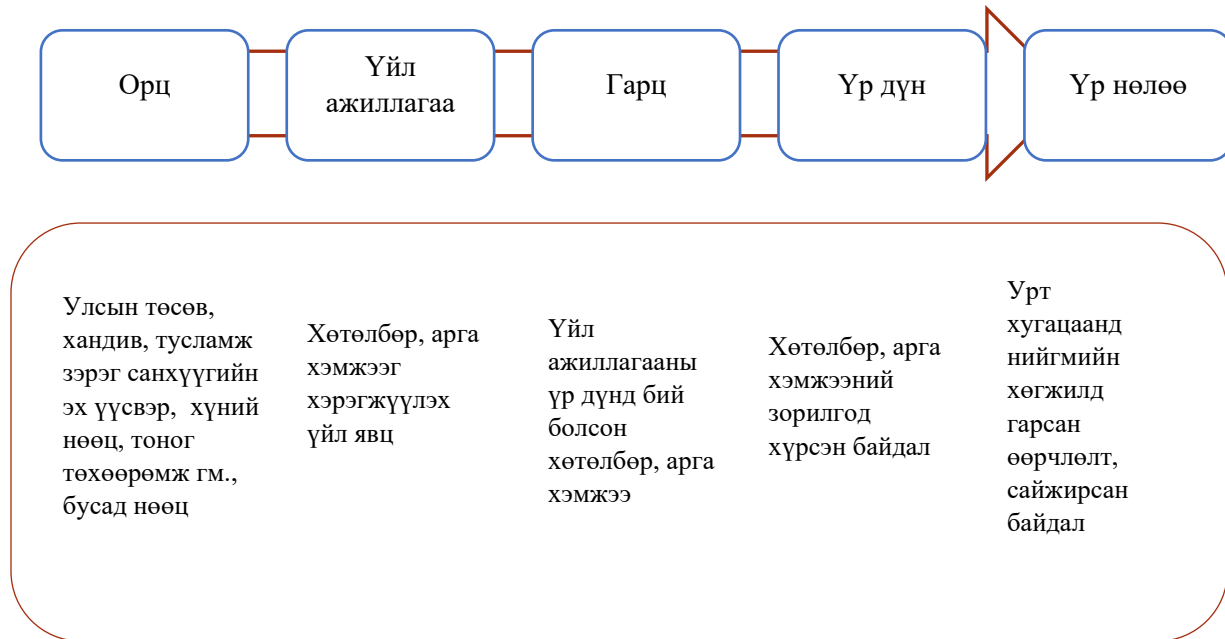
---

¹¹ Засгийн газрын 2016 оны 51 дүгээр тогтоол. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр. Уб., 2016

¹² Оюуны өмчийн газар. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайлан. Уб., 2019.

Учир нь үр дүнд суурилсан удирдлагын хүрээнд хэрэгжүүлсэн аливаа бодлого, хөтөлбөрийн үнэлгээг уламжлалт хандлага болох орц-үйл явц-гарц гэсэн уялдааг **үр дүн** болон **үр нөлөө** гэсэн хүрээнд өргөжүүлэн авч үзэх шаардлагатай.

Зураг 1. Үр дүнгийн сүлжээ

Гарц буюу авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэхэд чиглэсэн сургалт зохион байгуулж, төрийн албан хаагчдыг хамруулснаар богино хугацаанд чухам ямар үр дүн гарсныг хэмжин тодорхойлох хэрэгцээ байгаа нь тодорхой. Тэдгээр үр дүн нь урт хугацаанд авлига буурах, түүнээс хамааран нийгэм, эдийн засаг, соёл, хүн ам зүйн хүрээнд эерэг нөхцөл байдал бүрдэх буюу үр нөлөө бий болоход нөлөөлнө.

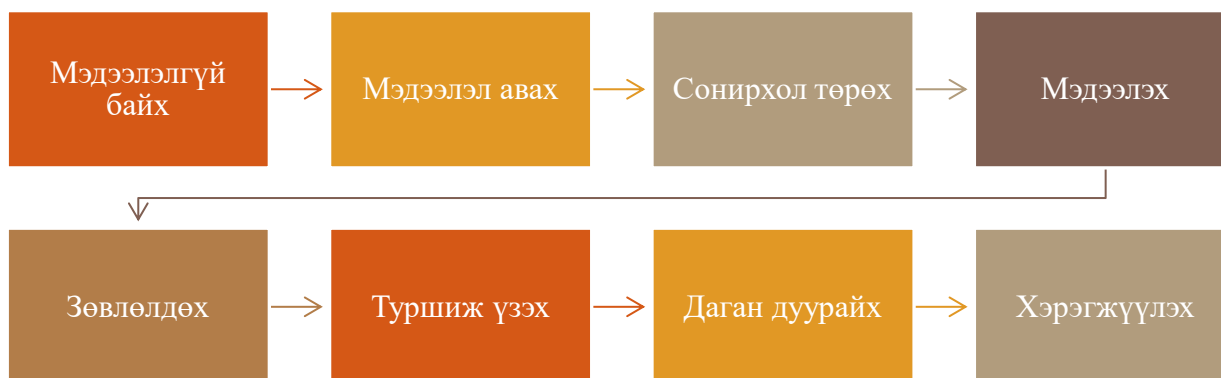
Авлигын эсрэг Монгол Улсын хуульд «**олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа**» гэж олон нийтэд авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, тэдэнд авлигыг үл тэвчих ёс суртахуун төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах арга хэмжээний цогцолборыг хэлнэ¹³ гэж тодорхойлсон. Соён гэгээрүүлэх ажлууд болох сургалт, зөвлөгөө, мэдээлэл зэрэг үйл ажиллагаанд хамрагдсанаар олон нийтийн дунд Авлигын талаарх зөв ойлголт бий болох, авлигыг буруушаах хандлага төлөвших, улмаар авилгаас сэргийлэх, бууруулах чиглэлээр тодорхой үйл ажиллагааг хийж хэрэгжүүлэх ухамсар төлөвшинө. Үүнээс үзвэл, **соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг** олон нийтийн мэдлэг, хандлага, дадал, **тэдгээрт гарсан өөрчлөлтөөр** тодорхойлж болохоор байна. Үүнтэй уялдаад «Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх

¹³ УИХ. Авлигын эсрэг Монгол улсын хууль. Уб., 2006

аргачлал»-д **Мэдлэг, хандлага, дадлын үнэлгээ** буюу **KAR assessment**-ийн аргыг ашиглаж болох юм гэсэн дүгнэлт гарч байна.

KAR assessment буюу **мэдлэг, хандлага, дадлын үнэлгээ** нь *тодорхой бүлгийн иргэдийн мэдэж буй, ойлгож буй, итгэж үнэмшиж байгаа болон хийж хэрэгжүүлж байгаа зүйлийг урьдчилан боловсруулсан стандарт асуултын хүрээнд судлан тодорхойлдог арга юм.* Мэдлэг, хандлага, чадварын үнэлгээний **мөн чанар** нь хүний **танин мэдэхүйн зарчимд** суурилдаг гэж ойлгож болно. Өөрөөр хэлбэл, аливаа үйл ажиллагаа хэрэгжүүлж, дадал болгон төлөвшүүлэх **соёл шууд бий болдоггүй**, тодорхой хугацаа шаардахын зэрэгцээ Авлигын талаар мэдээлэл авахаас эхлээд нэлээд **хэдэн үе шатыг дамждаг** (S.B.Ribkin 1996).

Зураг 2. Хүний танин мэдэхүйн үйл явц

Авилгатай тэмцэх соён гэгээрүүлэх ажлын хувьд авлигыг үл тэвчих ёс суртахууныг төлөвшүүлэх, уг ажиллагаанд тэднийг татан оролцуулах үйл ажиллагааг **эцсийн үр дүн** гэж харж болох ба үүний тулд оролцоог хангах урьдач нөхцлийг бүрдүүлэх буюу Авлигын талаар **ойлголт, мэдээлэл өгөхөөс эхлэх** учиртай. Мэдээлэлтэй иргэд зөв хандлага төлвөших, оролцох сэдэл төрөх зэргээр асуудлыг шийдэхэд **хувь нэмрээ оруулах боломж бүрдэнэ.**

KAR үнэлгээний арга нь тоон шинжтэй, үйл ажиллагааны нөлөөгөөр бий болсон ахиц, өөрчлөлтийг санал асуулгад тулгуурлан тодорхойлдог тул авлигатай тэмцэх соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг хэмжихэд ашиглах боломжтой арга гэж үзэж байна.

Учир нь өнөөгийн практикт улс орнуудад авлигыг судлах **хамгийн түгээмэл хандлага** нь санал асуулгын аргыг ашиглаж цуглуулсан өгөгдөлд суурилан улс орнуудын авлигыг төлөв байдлыг төсөөлөн харах арга болж¹⁴ байна. Судлаачид авлигыг судлах объектив ба субъектив олон хэмжээсийг хамруулсан олон аргачлалыг санал болгодог боловч нөхцөл

¹⁴ Грахам Бруүкс. Авлигын кримонологи: Онолын чиг хандлага. Орч. Амармэнд А. Уб., 2021

байдлыг харьцангуй бодитой тодорхойлж болох, найдвартай аргачлалд дараах зүйлсийг хамруулж байна. Үүнд:

- **Авлигын төсөөллийн индекс:** «Транспэрэнси интернэшнл» байгууллагаас 2006 оноос хойш жил бүр боловсруулан гаргаж байна. Төрийн албан хаагчид, хувийн хэвшилд ажиллагчид, иргэд, улс төрчид гэх мэт олон нийт авлигыг хэрхэн төсөөлж байгаагаар нь тодорхойлдог аргачлал юм. Хэдийгээр төсөөлөлд суурилсан, Авлигын талаарх ялгаатай тодорхойлолтоос урган гардаг хэдий ч авлига тухайн улсын хувьд хэр ноцтой асуудал¹⁵ болон тавигдаж байгааг нэг хэмжүүрээр харах, цаашид авилгатай тэмцэх чиглэлд хэрэгжүүлэх ажлын чиглэлийг тодорхойлоход ач холбогдолтой.
- **Дэлхийн засаглалын индикатор/үзүүлэлт:** Дэлхийн банкнаас боловсруулсан дэлхийн засаглалын үзүүлэлт нь авлигыг хамруулан засаглалын төлөв байдлыг өргөн хүрээнд хэмждэг. Зөвхөн төсөөллөөр Авлигын цар хүрээг тодорхойлоод зогсохгүй төрийн эрх мэдлийг хувийн зорилгодоо ашиглах байдал, ашиг сонирхлын зөрчил зэрэг хэд хэдэн үзүүлэлтээр Авлигын хяналтыг тодруулахын зэрэгцээ судалгаанд олон тооны иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагууд, мэргэжилтнүүдийг хамруулдагаараа онцлогтой.
- **Бизнесийн орчин, компанийн гүйцэтгэлийн судалгаа:** Ази болон Европын 20 орчим улсад ашиглаж байгаа уг аргачлал нь бизнес, балаг бүтээх үйл ажиллагаан дахь авлигын нөлөөг тодруулахыг зорьдог. Хөрөнгө оруулалт, бизнесийн ашиг, хүсүүштэй үр өгөөжид авлига хор хохирол учруулж болзошгүй гэсэн таамаглалаас урган гарсан хэмжүүр юм. Уг хэмжүүрийг ашиглах нөхцөлд бизнесийн байгууллагын өргөн төлөөллийг хамруулж, төлөөлөх чадварыг онцгой анхаарах, улмаар санал асуулгад хариулахгүй байх эрсдлийг хаахад чиглэсэн зохион байгуулалтын шинжтэй асуудалд анхаарах нь чухал болно.

Эдгээр аргачлал нь бүхэлдээ санал асуулгын аргад тулгуурлаж авлигын нөхцөл байдал, авлигын эсрэг үйл ажиллагааны хэрэгжилт, цаашид анхаарах асуудлыг тодруулахад ашиглагдаж байгаа нь авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг тодорхойлоход **Мэдлэг, хандлага, дадлын үнэлгээ (KAP Assessment)**-г ашиглах нэг үндэслэл гэж үзэж байна.

---

¹⁵ Авлигын төсөөллийн индекс 0-100 гэсэн үнэлгээг авах ба индексийн утга 100-д ойртох тусам эерэг, 0-д ойртох тусам сөрөг нөхцөл байдлыг илэрхийлдэг. Улмаар 50 хувьд хүрэхгүй бол тухайн улсад авлигын нөхцөл байдал ноцтой түвшинд хүрснийг илтгэнэ.

3.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ (ХШҮ)-ний аргачлалын төсөл

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

- 1.1. АТГ-ын дүнд хугацааны стратеги төлөвлөгөө болон авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө бусад хөтөлбөр арга хэмжээний хэрэгжилтийн явц, биелэлт, үр дүнд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхэд энэхүү аргачлалыг баримтална.
- 1.2. АТГ-аас авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй/хэрэгжүүлсэн бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөр, арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхдээ Засгийн Газрын 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх” нийтлэг журмыг баримтална.
- 1.3. Хяналт шинжилгээ, үнэлгээний зорилго нь авлигын эсрэг бодлого, төлөвлөлтийг өндөржүүлэх байдлаар авч хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны уялдаа, гүйцэтгэл, үр дүнг нэмэгдүүлэх, хэрэгжилтийг хянах, хариуцлагын болон удирдлага менежментээр хангахад дэмжлэг үзүүлэхэд оршино.
- 1.4. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхдээ шинжлэх ухааны мэдээлэлд тулгуурлан шударга, хөндлөнгийн аливаа нөлөөллөөс хараат бус, үр дүнд чиглэсэн, бодит тоо баримт, нотолгоонд суурилсан байх үндсэн зарчмуудыг баримтална.

Хоёр. Нэр томъёоны тодорхойлолт

2.1. Энэ аргачлалд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог дор дурдсан утгаар ойлгож хэвшинэ:

2.1.1. **“хяналт-шинжилгээ”** гэж байгууллагын үйл ажиллагаа болон бодлогын зорилго, зорилт, тогтоол, шийдвэрийн хэрэгжилтийн явцыг урьдчилан тодорхойлсон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу хянах, мэдээлэх тасралтгүй үйл ажиллагааг;

2.1.2. **“үнэлгээ”** гэж байгууллагын үйл ажиллагаа, бодлогын баримт бичгийн зорилго, зорилтын хэрэгжилтийг төлөвлөсөн зорилтот түвшинд хүрсэн эсэхэд дүн шинжилгээ хийж өгсөн үнэлэлтийг;

2.1.3. **“үр дүнд суурилсан явцын үнэлгээ”** гэж хяналт-шинжилгээний мэдээлэлд үндэслэн зорилтот түвшинд хүрч байгаа эсэхэд үнэлгээ хийх, хүрээгүй бол шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлж, үр дүнг сайжруулах дүгнэлт, зөвлөмж гаргах үйл ажиллагааг;

2.1.4. **“үр дүнд суурилсан эцсийн үнэлгээ”** гэж бодлогын баримт бичиг хэрэгжиж дууссаны дараа хэрэгжилтийг үнэлж, үр дүн, үр ашиг, үр нөлөөг тодорхойлон цаашид

тухайн чиглэлээр бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэх, эсхүл зогсоох талаар дүгнэлт, зөвлөмж гаргах үйл ажиллагааг;

2.1.5. “**хөндлөнгийн үнэлгээ**” гэж бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, үр дүн, байгууллагын үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн мэргэжлийн байгууллага, судлаач, үнэлгээчдийн хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг;

2.1.6. “**хэрэглэгчийн үнэлгээ**” гэж захиргааны байгууллагаас үзүүлж байгаа үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн талаар иргэдээс авсан сэтгэл ханамжийн судалгааг хөндлөнгийн байгууллагаар хийлгэсэн дүнг;

2.1.7. “**шалгуур үзүүлэлт**” гэж бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн үе шат бүрд бий болох өөрчлөлтийг хэмжихээр урьдчилан тодорхойлсон чанарын болон тоон үзүүлэлтийг;

2.1.8. “**суурь түвшин**” гэж үйл ажиллагаа болон бодлогын баримт бичиг, хэрэгжиж эхлэх үеийн шалгуур үзүүлэлтийн чанарын болон тоон утгыг;

2.1.9. “**зорилтот түвшин**” гэж тухайн бодлогын баримт бичгийг хэрэгжүүлэх явцад болон хэрэгжиж дуусахад хүрэхээр хүлээгдэж байгаа өөрчлөлтийг хэмжихээр урьдчилан тодорхойлсон шалгуур үзүүлэлтийн чанарын болон тоон утгыг;

Гурав. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний ажлын удирдлага, зохион байгуулалт

3.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөр, арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх хуваарь төлөвлөгөө, зохион байгуулалтыг АТГ-ын судалгаа, шинжилгээний хэлтэс, тус газрын удирдлага, дотоод хяналт үнэлгээний ажлын хэсэг хариуцна.

3.2. Хяналт-шинжилгээ үнэлгээг тухайн баримт бичгийн хамрах хүрээ, байгууллагын тоо, тухайн ажлын ач холбогдлыг харгалзан тодорхой удирдамжтайгаар хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний ажлын хэсэг эсвэл зөвлөл байгуулан гүйцэтгэнэ.

3.3. Авлигатай тэмцэх газар, түүний хэлтэс, нэгжүүдэд хэрэгжиж буй дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө бусад хөтөлбөр арга хэмжээний үйл ажиллагааны тайланг нэгтгэх бөгөөд тайланг тогтоосон хугацаанд үнэн зөв, бодитой гаргаж өгөх үүрэгтэй.

3.4. Хяналт- шинжилгээ үнэлгээний бүрэлдэхүүнийг томилохдоо Засгийн Газрын 2020 оны 206-р тогтоолын хавсралт нийтлэг журмын 4.6-г баримтална.

3.5. Хяналт - шинжилгээ, үнэлгээ хийх албан хаагч нь байгууллагын дотоод нэгжүүдийн үйл ажиллагааны мэдээлэлтэй танилцах ба хяналт-шинжилгээ,

үнэлгээнд хамаарах мэдээлэл, баримт, материалыг холбогдох нэгж, албан тушаалтнуудаас гаргуулан авна.

3.6. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх албан хаагч нь дараах үүрэгтэй байна.

- Хууль тогтоомж, төрийн албаны ёс зүйн дүрмийг баримтлан ажиллах;
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний явцад олж авсан баримт, мэдээллийн нууцыг чанд хадгалж зөвхөн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үйл ажиллагаанд ашиглах;
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үнэлэлт, дүгнэлт, зөвлөмжийг хууль тогтоомж, баримт нотолгоонд үндэслэн гаргах;
- Тайлан дахь хүрсэн түвшний талаарх мэдээллийн үнэн, зөв эсэхийг нягтлан шалгах.

Дөрөв. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний аргачлал

4.1. Авлигатай тэмцэх газар, түүний хэлтэс, нэгжүүдэд хэрэгжиж буй дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө болон авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн бусад хөтөлбөр, арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхдээ урьдчилан тодорхойлсон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу зорилт, арга хэмжээний хэрэгжилтийг дараах аргачлалаар хувиар тооцон илэрхийлэн үнэлнэ.

$$\text{Хэрэгжилт} = \frac{\text{Хүрсэн түвшин} - \text{Суурь түвшин} * 100\%}{\text{Зорилтот түвшин} - \text{Суурь түвшин}}$$

- 4.1.1. “**үр дүнтэй**”-зорилт, арга хэмжээ нь оновчтой тодорхойлогдсон, шалгуур үзүүлэлт, зорилтот түвшиндээ бүрэн хүрсэн, удирдлага зохион байгуулалт сайн, үр дүн гарсан бол 87 - 100 хувь;
- 4.1.2. “**тодорхой үр дүнд хүрсэн**”-зорилт, арга хэмжээ нь шалгуур үзүүлэлт, зорилтот түвшиндээ бүрэн хүрээгүй, тодорхой үр дүн гарч эхэлж байгаа, хэрэгжилт, үр дүнг нэмэгдүүлэх шаардлагатай бол 75 - 87 хүртэл хувь;
- 4.1.3. “**эрчимжүүлэх шаардлагатай**”-зорилт, арга хэмжээ нь шалгуур үзүүлэлт, зорилтот түвшиндээ хүрээгүй, удирдлага, зохион байгуулалт, хариуцлагыг сайжруулж, үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, зорилтод чиглэсэн арга хэмжээг сайжруулах шаардлагатай бол 65 – 75 хүртэл хувь;
- 4.1.4. “**үр дүнгүй**”-зорилт, арга хэмжээг илүү сайн тодорхойлох шаардлагатай, шалгуур үзүүлэлт, зорилтот түвшиндээ хүрээгүй, төсөв хөрөнгийг үр дүнтэй зарцуулж чадаагүй, удирдлага зохион байгуулалт хангалтгүй бол 0 – 65 хүртэл хувь.

4.2. Бодлогын баримт бичгийн зорилт, арга хэмжээний **хүрсэн түвшнийг тоо болон чанараар илэрхийлэх боломжгүй үед** хэрэгжилтийн хувийг тодорхойлоход дараах аргачлалаар тооцно:

4.2.1. Зорилт, арга хэмжээний хүрэх түвшинд бүрэн хүрээгүй боловч зохион байгуулалтын арга хэмжээ бүрэн авагдсан, холбогдох байгууллагын шийдвэр гарсан, гол үр дүн нь гарч эхэлж байгаа бол **100.0 хувь**;

4.2.2. Төлөвлөсөн зорилт, арга хэмжээнд хүрэх зорилгоор өөрсдөөс хамаарах шийдвэрийг гаргасан, санхүүгийн асуудал шийдвэрлэгдсэн, дээд шатны байгууллагад өргөн барьсан буюу гүйцэтгэл нь тодорхой хэмжээгээр гарч эхэлж байгаа бол **85.0 хувь**;

4.2.3. Тухайн зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх бэлтгэл болон боловсруулалтын шатны ажил бүрэн хийгдсэн, ажил тодорхой хэмжээнд эхэлсэн бол **75.0 хувь**;

4.2.4. Тухайн зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажил хийгдэж дуусаад боловсруулалтын шатанд байгаа бол **65 хувь**;

4.2.5. Тухайн зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай тооцоо, судалгаа хийх, асуудал тодорхойлох зэрэг бэлтгэл хангахтай холбогдсон үйл ажиллагааг авч эхэлж байгаа эсвэл хэрэгжүүлэх талаар ямар нэгэн ажил зохион байгуулаагүй бол биелэлтийг **"0" хувь**.

4.3. Бодлогын баримт бичгийн зорилго, зорилт, арга хэмжээ, хууль тогтоомж, тогтоол, шийдвэрийн хэрэгжилтийн ерөнхий дүнг гаргахдаа зорилт, арга хэмжээ, зүйл, заалт бүрийн хэрэгжилтийн арифметик дунджаар тооцно.

Тав. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний төлөвлөлт, арга зүй

5.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн бодлого, төлөвлөгөө, хөтөлбөр, арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, удирдамж, ажлын хэсэг, төлөвлөгөөт хуваарь зэргийг боловсруулан батлуулах.

- Үнэлгээ хийх үндэслэл, шаардлага, зорилго, удирдамжийг тодорхойлон батлуулах,
- Үнэлгээ хийх ажлын хэсэг эсвэл зөвлөлийг байгуулж, батлуулах,
- Ажлын хэсэг эсвэл зөвлөлийн ажлын төлөвлөгөө, ажил үүргийн хуваарийг боловсруулж батлуулах,

- 5.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх баримт бичгийн төрөл, зорилгоос хамааруулан **үр дүнд суурилсан явцын болон эцсийн үнэлгээ** хийх бөгөөд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний төлөвлөгөөнд ямар төрлийн үнэлгээ хийх талаар нарийвчлан тусгана.
- 5.3. **Хөндлөнгийн үнэлгээг** явцын болон эцсийн үнэлгээний аль ч шатанд хийж болох бөгөөд иргэд, төрийн бус байгууллагын төлөөллийг оролцуулж болно.
- 5.4. Бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны зорилго нь баримт бичгийн төлөвлөлт, биелэлт, хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаа, шийдвэр нь үр дүнтэй байсан эсэхэд чанарын үнэлгээ хийх, үр нөлөөг үнэлэхэд оршино.
- 5.5. Бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтэд дараах үе шатаар хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийнэ:
- 5.5.1 Шалгуур үзүүдэлт нь үндэслэл сайтай, бодлогын зорилттой уялдаа холбоотой, хэмжигдэхүйц үр дагаврыг шууд илэрхийлнэ. Шалгуур үзүүдэлтийг хэмжих тоон болон чанарын хэмжүүрийг нарийвчлан тодорхойлохдоо:
- Үр дүн нь шууд илэрхийлэхүйц, тоон эсвэл чанарын үзүүдэлтийг илэрхийлдэг байх;
  - Хэрэгжилтийн хугацааны туршид төлөвлөсөн үзүүдэлтийг хангасан байх;
  - Шалгуур үзүүдэлтийн дагуу өгөгдөл, мэдээлэл нь оновчтой тодорхой байх;
  - Хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хөрөнгө, санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхой харуулсан байх;
- 5.5.2. *Мэдээллийг цуглуулах, ангилах, нэгтгэх*
- 5.5.3. *Зорилтын биелэлтийн дүнг үнэлэх*
- 5.5.4. *Биелэлтийн үр нөлөөг үнэлэх*
- 5.5.5. *Гадаад, дотоод хүчин зүйлийн нөлөөллийг үнэлэх*
- 5.5.6. *Төлөвлөлт, хэрэгжилтийн харилцан хамаарлыг үнэлэх*
- 5.5.7. *Биелэлтийн түвшнийг үнэлэх.* Энд цуглуулсан баримт материал, мэдээ мэдээллээ эмхлэн цэгцэлж, бүлэглэн эрэмбэлж, боловсруулалт хийн, цогц дүрслэлийг гаргаж дүгнэлтээ томъёолно. Хавсралт 1 (хэрэгжилтийг үнэлэх, тайлагнах хүснэгт)
- 5.6. *Үнэлгээний дүгнэлтийг тайлагнах.* Үнэлгээний тайлан нь тодорхой, ойлгомжтой байх бөгөөд товч танилцуулга, үнэлгээ хийгдсэн бодлогын үйл ажиллагааны тухай, үнэлэх шалгуур үзүүдэлтүүд, ашигласан үнэлгээний арга, гол үр дүн, дүгнэлт, зөвлөмж, ашигласан мэдээллийн эх сурвалж, мэдээллийн хавсралт зэргээс бүрдэнэ. Хавсралт 1, 2, 3, 4 (хэрэгжилтийг үнэлэх, тайлагнах загвар).

- 5.7. Зөвлөмж боловсруулах. Үнэлгээний дүгнэлтийг ажлын хэсэг дотор оо хэлэлцэж нэгдсэн зөвлөмжийг үнэлгээний зорилго, тулгамдаж байгаа асуудлын эрэмбээс шалтгаалан стратеги төлөвлөгөө, хөтөлбөр, арга хэмжээний үйл ажиллагаа тус бүрээр боловсруулна. Үүний тулд үнэлгээний матрицыг боловсруулан гол асуудлуудын шалтгаан, нөхцөл байдлын тухай иж бүрэн зөвлөмж, дүгнэлтүүд гаргана.
- 5.8. Тайлангийн дүгнэлт, зөвлөмжийг үндэслэн эрх бүхий албан тушаалтан зохих шийдвэрийг гаргана.
- 5.9. Тэргүүлэгчид шаардлагатай тохиолдолд бодлогын баримт бичгийн агуулга, чиглэлээр багцлан хяналт-шинжилгээ хийж, үр дүнг үнэлэн холбогдох арга хэмжээ авна.

Зургаа. Хяналт-шинжилгээ үнэлгээний мэдээллийн цахим сан

- 6.1. Шинжлэх Ухааны Академи, харьяа хүрээлэнгүүдэд хэрэгжиж буй дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө бусад хөтөлбөр арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, үйл ажиллагааг үнэлэх, тайлан илгээх, хүлээн авах, мэдээллийн урсгалыг удирдах, хянах, хадгалах, ашиглах, түгээхэд АТГ-ын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний мэдээллийн цахим санг байгуулж ашиглана.
- 6.2. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний мэдээллийн цахим санг ашиглах зааврыг төрийн захиргааны төв байгууллагаас ирүүлсэн зааврын дагуу зохицуулалтаар хангаж ажиллана.
- 6.3. Цахим санд мэдээлэл оруулж байгаа харьяа хүрээлэн, хэлтэс, албан хаагч мэдээллийн үнэн зөв, бодит байдлыг хариуцна.
- 6.4. Авлигатай тэмцэх газар, түүний хэлтэс, нэгжүүдэд хэрэгжиж буй дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө бусад хөтөлбөр арга хэмжээний хэрэгжилтийн мэдээ тайланг байгууллагын удирдлага, АТГ-ын СШХ-д танилцуулж хэлэлцүүлсний дагуу цахим санд оруулан баталгаажуулж, холбогдох байгууллагад албан бичгээр хүргүүлэх;
- 6.5. Холбогдох байгууллагаас өгсөн үнэлгээтэй тухай бүр танилцаж, өгсөн удирдамж, зааврыг мөрдөн ажиллах.
- 6.6. Цахим сан нь ил тод байдлыг хангах зорилгоор олон нийтэд зориулагдсан нээлттэй хэсэгтэй байна.

Долоо. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг ашиглах, хариуцлага тооцох

- 7.1. Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн болон авч хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны талаар Авлигатай тэмцэх газар, түүний хэлтэс, нэгжүүдэд хэрэгжиж буй дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө бусад хөтөлбөр арга хэмжээний хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тайланд дурдсан зөвлөмж, дүгнэлтийн дагуу холбогдох арга хэмжээг авч дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 7.2. Авлигатай тэмцэх газар, түүний хэлтэс, нэгжүүдэд үйл ажиллагааны үр дүнг дээшлүүлэх талаар үүрэг, чиглэл өгөх, шаардлагатай тохиолдолд зохих удирдамжийн дагуу газар дээр нь хяналт шалгалт хийж, дүгнэлт гаргах.
- 7.3. Төв байгууллага хяналт-шинжилгээ, үнэлгээг газар дээр нь дахин хийх, эрдэмтэн, судлаачдыг үнэлгээ хийхэд татан оролцуулах, хэрэглэгчийн болон хөндлөнгийн үнэлгээ хийлгэх, сургалт зохион байгуулах, сургалтын материал, ном, товхимол, гарын авлага хэвлүүлэх зэрэг зардлыг байгууллагынхаа төсөвт жил бүр тусган батлуулна.
- 7.4. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний явцын болон эцсийн дүгнэлт, зөвлөмжид үндэслэн тухайн бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон шаардлагатай бусад арга хэмжээ авах үйл ажиллагааг холбогдох байгууллага, албан тушаалтан хариуцан зохион байгуулна.
- 7.5. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үр дүнд худал зөрүүтэй мэдээллээр тайлагнасан тохиолдолд холбогдох албан тушаалтан хариуцлага хүлээнэ.

Хавсралт 1

АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР ДҮН БОЛОН АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ҮНЭЛЭХ, ТАЙЛАГНАХ ЗАГВАР

Д/д	Арга хэмжээний үр дүн, авч хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны зорилтууд	Төсөв	Шалгуур үзүүлэлт	Суурь түвшин	Зорилтот түвшин	Хүрсэн түвшин	Гүйцэтгэлийн хувь буюу хэрэгжилт (хүрээгүй бол тайлбар)
Авч хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний зорилго 1							
1	Зорилт 1						
1.1	Арга хэмжээ						
1.2	Арга хэмжээ						
1.3	Арга хэмжээ						
1.4	Арга хэмжээ						
Авч хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний зорилго 2							
	Зорилт 2						
2.1	Арга хэмжээ						
2.2	Арга хэмжээ						
2.3	Арга хэмжээ						

Хавсралт 2

АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР ДҮН БОЛОН АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ЖИЛИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ҮНЭЛЭХ, ТАЙЛАГНАХ ЗАГВАР

Д/д	Үндэслэж буй бодлого баримт бичиг, зорилт	Төсөв	Шалгуур үзүүлэлт	Суурь түвшин	Зорилтот түвшин	Хүрсэн түвшин	Гүйцэтгэлийн хувь буюу хэрэгжилт /хүрээгүй бол тайлбар/
Бодлогын баримт бичгийн зорилго 1							
1	Зорилт 1						
1.1	Арга хэмжээ						
1.2	Арга хэмжээ						
1.3	Арга хэмжээ						
Бодлогын баримт бичгийн зорилго 2							
2	Зорилт 2						
2.1	Арга хэмжээ						
2.2	Арга хэмжээ						
2.3	Арга хэмжээ						

Хавсралт 3

АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ХӨТӨЛБӨР, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ҮНЭЛЭХ, ТАЙЛАГНАХ ЗАГВАР

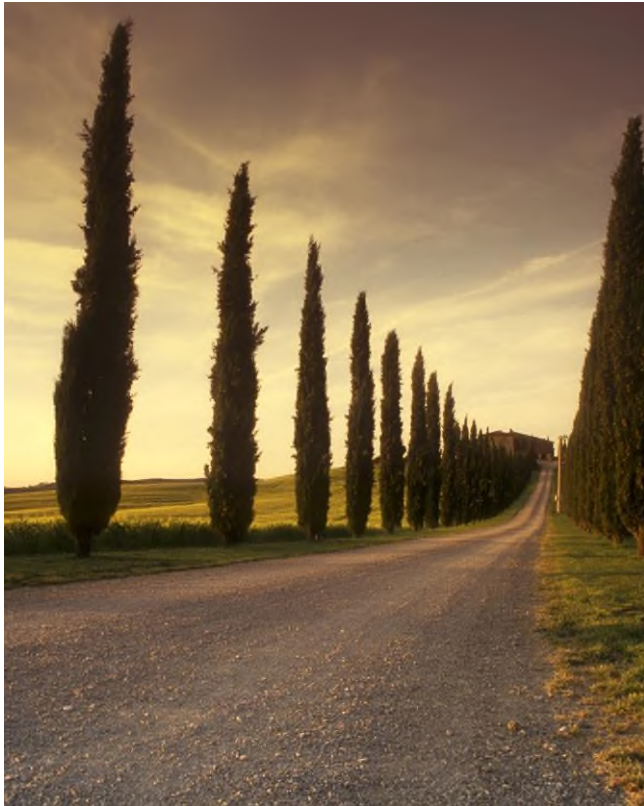
Д/д	Хөтөлбөр, арга хэмжээний үйл ажиллагааны зорилтууд	Төсөв	Шалгуур үзүүлэлт	Суурь түвшин	Зорилтот түвшин	Хүрсэн түвшин	Гүйцэтгэлийн хувь буюу хэрэгжилт /хүрээгүй бол тайлбар/
Хөтөлбөр, арга хэмжээний зорилго 1							
1	Зорилт 1						
1.1	Арга хэмжээ		Хөтөлбөрийн тоо				
1.2	Арга хэмжээ						
1.3	Арга хэмжээ						
Хөтөлбөр, арга хэмжээний зорилго 2							
2	Зорилт 2						
2.1	Арга хэмжээ						
2.2	Арга хэмжээ						
2.3	Арга хэмжээ						

АВЛИГЫН ЭСРЭГ СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ХҮРЭЭНД ХҮНИЙ НӨӨЦИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ, ЧАДАВХЖУУЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН
АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ҮНЭЛЭХ, ТАЙЛАГНАХ ЗАГВАР

№	Үйл ажиллагаа	Д/д	Шалгуур үзүүлэлт	Зорилтот түвшин	Хүрсэн түвшин	Тайлбар	
Байгууллагын хүний нөөцийг чадавхжуулах							
1.	Засгийн газар, төрийн байгууллага, бусад байгууллагаас албан хаагчдын мэдлэг, мэргэжлийг дээшлүүлэх чиглэлээр зохион байгуулсан дотоод сургалт	1.1.	Нийт сургалт, семинар, зөвлөгөөний тоо	-		1. Нэг удаагийн сургалтын хугацаа 4 цагаас дээш бол тайлагнана. 2. Зорилтот түвшин хэсэгт байгууллагын сургалтын төлөвлөгөөнд туссан дүнг бичнэ. 3. Гадаад улс орон, хилийн чандад хамрагдсан сургалтыг тайлагнана. 4. Дэлгэрэнгүй судалгаа мэдээллийг тайланд хавсаргасан байна.	
		Үүнээс	-	Мэргэшүүлэх сургалт	-		
			-	Туршлага солилцох арга хэмжээ	-		
			-	Бусад	-		
		1.2.	Хамрагдсан нийт албан хаагчдын тоо	-			
		Үүнээс	-	Эмэгтэй албан хаагч	-		
			-	Эрэгтэй албан хаагч	-		
-	Удирдах албан тушаалтан		-				
1.3.	Албан хаагчдыг сургалтад хамруулсан байдал: Нийт албан хаагчдад эзлэх хувь	90-ээс дээш					
2.	Албан хаагчдыг хөгжүүлэх, мэргэшүүлэх чиглэлээр байгууллагын болон зохион байгуулагч талын зардлаар хамруулсан гадаад сургалт	2.1.	Нийт гадаад сургалт, семинар, зөвлөгөөний тоо	-			
		2.2.	Хамрагдсан нийт албан хаагчдын тоо	-			
		Үүнээс	-	Эмэгтэй албан хаагч	-		
			-	Эрэгтэй албан хаагч	-		
			-	Удирдах албан тушаалтан	-		

	Албан хаагчдыг хөгжүүлэх, мэргэшүүлэх чиглэлээр зарцуулсан зардал, албан хаагчдын шилжилт хөдөлгөөн		- Гүйцэтгэх, туслах албан тушаалтан	-		Тайлант оны гүйцэтгэлээр
		2.3.	Гадаад сургалтад хамруулсан байдал: Нийт албан хаагчдад эзлэх хувь	-		
		3.1.	Албан хаагчдын сургалт, хөгжлийн үйл ажиллагаанд зарцуулсан зардлын хэмжээ (сая.төг)	-		
		3.2.	Албан хаагчдын шилжилт хөдөлгөөний хувь	15-аас доош		Чөлөөлөгдсөн албан хаагч Албан хаагчдын дундаж * 100%
3.	Цалин хөлс, шагнал, урамшууллын тогтолцоог хэрэгжүүлэх	4.1.	Цалин, шагнал, урамшуулалд зарцуулсан зардлын байгууллагын нийт төсөвт эзлэх хувь	-		Тайлант оны гүйцэтгэлээр
		4.2.	Нэгж албан хаагчид олгох хоол, унааны нэмэгдэл (мян.төг)	-		Хоногт олгохоор тогтоосон дүн
		6.2.	Албан хаагчдын хамрагдалт	90 -ээс дээш		Сайн дураар хамрагдах

**АТГ-аас зохион байгуулж буй олон
нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл
ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлын
талаарх олон нийтийн санаа бодлын
судалгааны тайлан, зөвлөмж
Зөвлөх үйлчилгээ**

**Төрийн бодлогын шинжилгээний
хүрээлэн (ТББ)-ийн Судлаачдын баг**

Агуулга

I. УДИРТГАЛ.....	3
1.1. Судалгааны асуудал.....	3
1.2. Судалгааны зорилго.....	4
1.3. Судалгааны арга зүй.....	5
II. АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх олон нийтийн бодлын судалгааны үр дүн ...	6
Судалгаанд оролцогчдын нас, хүйс, боловсролын түвшин.....	7
Судалгаанд оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал, оршин суугаа газар.....	8
ХОЁР. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ МЭДЭЭЛЭЛ, СУРТАЛЧИЛГАА.....	9
Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл авч буй байдал.....	9
Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл авч буй гол эх сурвалжууд.....	10
Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгаа.....	12
Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгааны талаар мэдээлэл авч оролцсон байдал.....	13
ГУРАВ. СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.....	15
Авлигын эсрэг хууль, тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд сурталчлах, хүргэх.....	15
Авлигатай тэмцэх чиглэлээр төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллах.....	16
Авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ.....	17
Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах, мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, судалгаа, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ.....	17
Иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ.....	19
Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ.....	20
Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх нэгдсэн үнэлгээ.....	20
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны нийгмийн бүлгүүд дэх хэрэгцээ.....	22
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ерөнхий үнэлгээ.....	25
ДӨРӨВ. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ ОЙЛГОЛТ, ҮНЭЛГЭЭ.....	26
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх нэгдсэн үнэлгээ.....	26

Төрийн цахим үйлчилгээнүүдийн мэдээлэл, үйлчилгээ авч буй байдал	27
Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд ашиглах мэдээллийн сувгуудын талаарх иргэд, олон нийтийн санаа бодол	32
ТАВ. ДҮГНЭЛТ	32
III. Гадаад зарим орнуудын АТБ-ын авлигын эсрэг боловсрол олгох арга, хэлбэр, үр дүн ба олон нийттэй харилцах бодлого	36
4.1. Бага, дунд сургуулийн хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгож буй туршлага	36
4.2. Хонконг улсын туршлага: Авлигын эсрэг боловсролын практик үр дүн	39
4.2.1. Стратегиас бодит үйл ажиллагаанд: Анхаарах хүчин зүйлс	40
4.2.2. Авлигын эсрэг боловсролын практик	41
1. Эерэг үнэт зүйлсийг сурталчлах нь: Залуу үе	41
2. Хамтран бүтээх, хамтын оролцоог дэмжих хөтөлбөр	42
3. Сургуулийн сургалтын хөтөлбөртэй нийцүүлэх	42
4. Оролцогч талуудтай хамтран ажиллах	43
5. Бодит кэйс 1: Элчин төлөөлөгчдийн хөтөлбөр	43
6. Бодит кэйс 2: Залуучуудын шударга байдлыг дэмжих хөтөлбөр	44
Дүгнэлт	44
V. Бага, дунд сургуулийн түвшинд хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгох хөтөлбөр	45
VI. Их, дээд сургуулийн түвшинд авлигын эсрэг боловсрол олгох хөтөлбөр	48

I. УДИРТГАЛ

1.1. Судалгааны асуудал

Авлига бол ардчиллын чанар, үнэ цэнийг доройтуулдаг үзэгдэл юм. «Транспаренси Интернэшнл» олон улсын төрийн бус байгууллагаас жил болгон боловсруулдаг улс орны төрийн албан дахь авлигын талаар шинжээч, бизнес эрхлэгчдийн төсөөлөлд үндэслэсэн Авлигын төсөөллийн индексийн 2020 оны дүнгээр Монгол Улс 35 оноо авч 180 улс орноос 111 дүгээр байрт эрэмбэлэгджээ.¹ Энэ нь өмнөх оныхтой ижил боловч 5 байраар ухарсан үзүүлэлттэй байна. Судалгаанд оролцсон улс орнуудын гуравны хоёр нь 50-иас бага оноо авсан бөгөөд дунджаар 43 оноо авчээ. Авлигын түвшин буурахгүй байгаа үндсэн шалтгаан нь Улс төрийн авлигын түвшин өссөнтэй холбоотой хэмээн үзэх үндэслэлтэй аж.

УИХ-ын 2005 оны 4 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 25 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтыг Улсын Их Хурлын 2008 оны 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 13 дугаар тогтоолоор шинэчлэн баталж, хөгжлийн зорилтуудын үзүүлэлт, арга зүйг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг үзүүлэлт бүрээр дүгнэх, хяналт тавих, төрөлжсөн болон тусгайлсан санг холбогдох мэдээллээр бүрдүүлж ажиллахыг Засгийн газар болон холбогдох бусад байгууллага, үүний дотор Авлигатай тэмцэх газарт үүрэг болгосон байдаг. Эл үүргийн дагуу АТГ 2008 оноос хойш жил тутам «Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа»-г зохион байгуулж ирсэн.

Энэхүү судалгаа нь авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой бөгөөд уг судалгааны нийтлэгдсэн сүүлийн тайлангаас үзвэл, 2019 онд улс төрийн хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс 4.08 гарсан нь өмнөх оны үзүүлэлттэй харьцуулахад 0.15 баллаар өссөн байна. Эл судалгаа хийгдэж ирсэн өнгөрсөн 13 жилийн үзүүлэлтийг харьцуулахад авлигын төсөөллийн индексийн дундаж 3.89 байгаа нь

---

1 Авлигын төсөөллийн индекс нь 0-100 онооны хооронд тодорхойлдог ба 0 оноо нь өндөр авлигатай, 100 оноо нь цэвэр юм. <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-asia-pacific>

2008 оны анхдагч үзүүлэлтээс 0.4-0.5 хүртэл баллаар буурчээ. Харин 2013-2016 онуудыг эс тооцвол сүүлийн гурван жилийн туршид буцаад 2008-2012 онуудын 4 балл орчмын өндөр түвшинд тогтвортой хэлбэлзэх хандлага илэрч»² байна. Түүнчлэн 2019 онд шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индекс 3.86 гарсан³ хэмээх хоёр үзүүлэлтээс харваас авлигын түвшин өсч буйд улс төрийн хүрээн дэх авлига нөлөөлж буй талтай. Гэхдээ түүний нөхцөл байдал, цар хүрээ, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлс болон учир шалтгааныг нарийвчлан судлах шаардлагатай байна.

1.2. Судалгааны зорилго

Судалгааны зорилго нь АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлыг олон нийт хэрхэн үнэлж буйг судалж, энэ чиглэлийн үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн дүгнэлт зөвлөмж боловсруулахад оршино. Тодруулбал,

1. АТГ-ын олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн үнэлгээ, санал дүгнэлт, хүлээлт ямар байна?
2. АТГ-аас зохион байгуулж буй соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний зорилго, зорилт, төрөл, хэлбэр ямар байна? Зорилго, зорилтоо хэрхэн биелүүлж байна?
3. Соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн, ач холбогдлыг иргэд хэрхэн үнэлж байна? Иргэдийн үнэлгээний үндэслэл, шалтгаан юу байна?
4. Соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний үр дүн, ач холбогдлыг сайжруулах талаар иргэд ямар санал бодолтой байна?
5. Соён гэгээрүүлэх арга хэмжээнд зарцуулж буй зардал, хүний нөөц хүрэлцээтэй байгаа эсэх(хүн амын тоо, гадаад орнуудтай харьцуулах)
6. Соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний зорилтот бүлгийг тодорхойлсон байдал, зорилтот бүлэгт хүрсэн үр дүн ямар байна?
7. Гадаад улсуудын (4-5 улс) авлигатай тэмцэх байгууллагын олон нийттэй харилцах бодлого, авлигын эсрэг боловсрол олгох арга, хэлбэр, тэдгээрийн үр дүн ямар байна? Монгол Улсын нөхцөл байдалтай харьцуулах.

---

2 Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн 2019 оны судалгааны тайлан. АТГ, Maxima Consulting. 2019, 6 дахь тал// https://iaac.mn/files/d8faf0f3-92d8-470f-bb01-c1b0b25490be/2019_uls%20tur.pdf

3 Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн 2019 оны судалгааны тайлан. АТГ, Maxima Consulting. 2019, 7 дахь тал// https://iaac.mn/files/d8faf0f3-92d8-470f-bb01-c1b0b25490be/2019_Shuuh.pdf

1.3. Судалгааны арга зүй

Дээрх учир шалтгааныг үндэслэл болгон АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлээр хийгдсэн арга хэмжээний үр дүнд шинжилгээ хийх, мөн олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа нь доорх нөхцөл байдалд хэрхэн уялдаж буйд тодорхой үндэслэл, дүгнэлт, зөвлөмжийг гаргаж, үйл хэрэгт хэрхэн нөлөөлж буйг тодруулах явдал юм.

АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлээр хийгдсэн арга хэмжээний үр дүнд шинжилгээ хийхдээ өнөөгийн төлөв байдал зэргийг олон улсын түвшинтэй харьцуулалт хийх байдлаар голлон судаллаа. Мөн ардчилал, шударга ёс, хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш байдлын ерөнхий зарчим хэрхэн уялдаж буй талаар тоон мэдээлэлд задлан шинжилгээ хийж, мөнхүү өөрчлөлтөд тулгуурласан цаашдын нөхцөл байдлын талаарх таамаглалыг дэвшүүлэхийг зорив. Ингэхдээ улс төрийн нам, иргэний нийгмийн байгууллага, эрдэм шинжилгээ, судалгааны болон бизнесийн салбарын, мөн олон нийтийн дунд нийт 600 гаруй респондентуудыг хамруулсан олон нийтийн санаа бодлын судалгааг гүйцэтгэв (Хэсэг 2).

II. АТГ-аас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх олон нийтийн бодлын судалгааны үр дүн

Судалгааны үндэслэл. Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 03-ны өдрийн 51 дүгээр тогтоолоор “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр”-ийг баталж, “Төрийн байгууллага, албан тушаалтан, хувийн хэвшил, иргэний нийгэм, улс төрийн нам, бүлгийг авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, олон нийтэд шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэх, ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай нийгмийг хөгжүүлэх⁴” зорилго тодорхойлон хэрэгжүүлж байгаа билээ.

Энэхүү судалгааны үндэслэл нь нэг талаас, монгол улсад шударга ёсыг бэхжүүлэх, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах, хүнд суртал, чирэгдлийг арилгах, авлигын гэмт хэргийг илрүүлэх, мөрдөх, хянан шалгах, хариуцлага хүлээлгэх цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэн, авлигаас урьдчилан сэргийлэх, энэ үйл ажиллагаанд төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, нөгөө талаас, авлигатай тэмцэх газраас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлын талаарх олон нийтийн санаа бодлыг судлах хэрэгцээгээр тодорхойлогдож байгаа юм.

Тус судалгаа нь захиалагч талаас ирүүлсэн чиглэлийн дагуу авлигын эсрэг үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдлыг тодруулахын зэрэгцээ Авлигатай тэмцэх газраас хэрэгжүүлж буй дараах үйл ажиллагаануудын талаарх иргэд, олон нийтийн санаа бодлыг тандахыг эрмэлзсэн болно. Үүнд:

- *Авлигатай тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын ач холбогдол, түүний соён гэгээрүүлэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд хэрхэн нөлөөлж байгааг тандах,*
- *Авлигын хор хөнөөлийг бууруулах, авлигаас ангид байх, авлигыг үл тэвчих соёл, хандлага болон авлигыг бууруулахад иргэд, олон нийт, ИНБ-уудын оролцоог хэрхэн хангах, түүнийг хэрхэн үнэлж байгааг тодруулах,*
- *олон нийттэй харьцах, соён гэгээрүүлэх гэдгийг иргэд, олон нийт яаж ойлгож байгааг тандах, цаашид авлигаас урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх чиглэлээрх тэдний санаа бодлыг судлах зэрэг орно.*

Судалгааны зорилго. Авлигатай тэмцэх газраас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлын талаарх олон нийтийн санаа бодлыг судалж, дүгнэлт, зөвлөмж (хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх) боловсруулахад тус судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны өгөгдөл цуглуулалт. Судалгааны баг тус судалгааны анхдагч мэдээллийг цахимаар (Google Forum) цуглуулсан бөгөөд өгөгдөл цуглуулах ажлыг 2022 оны 4 дүгээр

---

⁴ Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 51 дүгээр тогтоолын хавсралт, 1.1 дэх заалт

сарын 13 -ны өдрөөс 5 дугаар сарын 12-ны хооронд нийслэл/орон нутгийн иргэд, олон нийтийг төлөөлүүлэн 468 хүнийг судалгаанд хамрууллаа.

Судалгааны өгөгдөл боловсруулалт. Судалгааны мэдээллийг урьдчилан бэлтгэсэн асуулгын дагуу цахимаар цуглуулж, анхдагч мэдээллийг нийгмийн судалгааны тоон мэдээллийг боловсруулах IBM SPSS Statistics 23.0 багц программаар нэгтгэн, холбогдох шинжилгээнүүдийг хийж үр дүнг тайлбарласан болно.

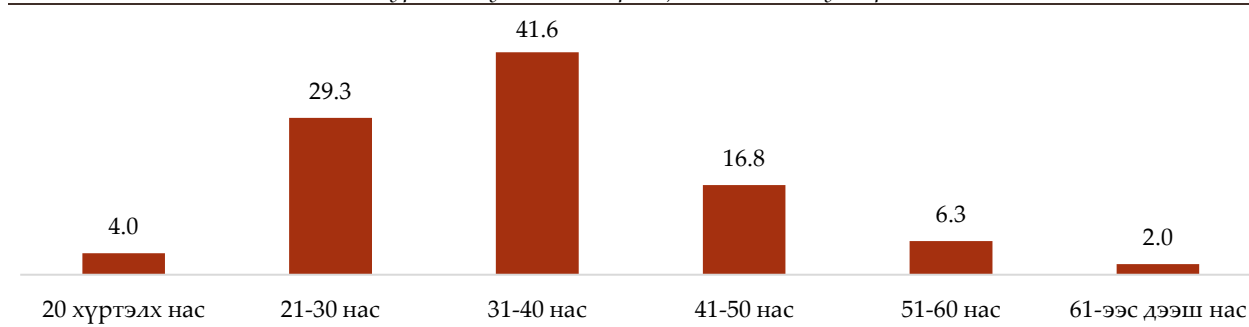
НЭГ. СУДАЛГААНД ОРОЛЦОГЧДЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

Тайлангийн эхний бүлэгт Авлигатай тэмцэх газраас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлын талаарх олон нийтийн санаа бодлын судалгаанд нийслэл, орон нутгийн иргэд, олон нийтийг төлөөлсөн нийт 468 иргэн оролцсон. Энд тэдний хүн ам зүйн шинж байдлыг илэрхийлэх гол үзүүлэлтүүд болох нас, хүйс, боловсролын түвшин, ажил эрхлэлт, оршин суугаа газрын талаарх мэдээллийг нэгтгэн товч танилцуулах болно.

Судалгаанд оролцогчдын нас, хүйс, боловсролын түвшин

Судалгаанд оролцогчдын насны ангиллаар авч үзвэл, тэдний 4 хувь нь 20 хүртэлх насныхан, 29.3 хувь нь 21-30 насныхан, 41.6 хувь нь 31-40 насныхан, 16.8 хувь нь 41-50 насныхан, 6.3 хувь 51-60 насныхан, 2 хувь 61-ээс дээш насныхан байна.

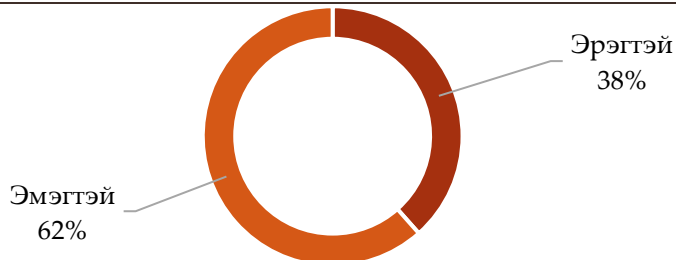
Зураг 1. Судалгаанд оролцогчдын нас (хувиар)

Өөрөөр хэлбэл, судалгаанд оролцогчдын 90 гаруй хувь нь 21-60 насныхан байгаа нь нийгэм, эдийн засгийн идэвхтэй насны хүн амын зохих төлөөлөл түлхүү хамрагдсан болохыг илэрхийлж байна. Мөн тэдний 38.4 хувь эрэгтэй, 61.6 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Зураг 1. Судалгаанд оролцогчдын хүйс (хувиар)

Судалгаанд оролцогчдын 88.9 хувь нь дээд боловсролтой, 2 хувь нь тусгай дунд, 8.4 хувь нь бүрэн дунд, 0.7 хувь нь суурь боловсролтой иргэд байна. Тус дээд боловсролтой иргэдийн төлөөлөл түлхүү хамрагдсан байна.

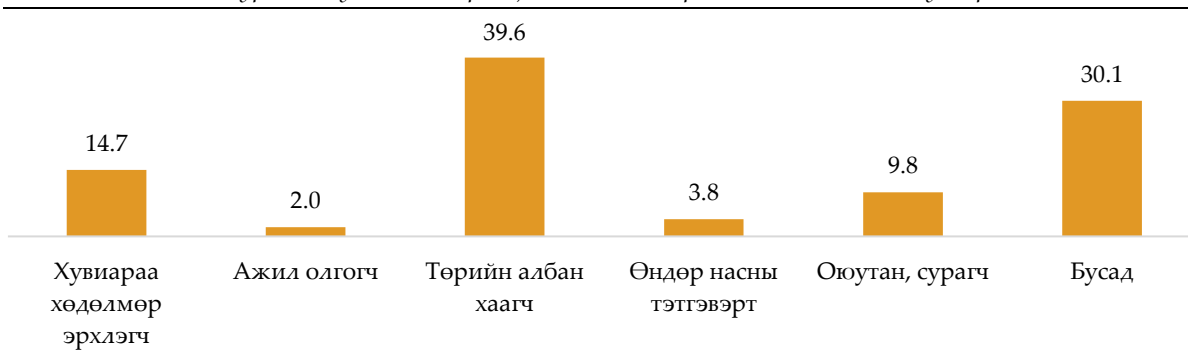
Зураг 3. Боловсролын түвшин (хувиар)

Судалгаанд оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал, оршин суугаа газар

Судалгаанд оролцогчдын 54.3 хувь буюу талаас илүү хувь нь төрийн албан хаагч болон хувиараа хөдөлмөр эрхэлж буй нийгэм, эдийн засгийн идэвхтэй иргэдийн төлөөлөл байна.

Зураг 4. Судалгаанд оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал (хувиар)

Тодруулбал, нийт судалгаанд оролцогчдын 14.7 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 2 хувь нь ажил олгогч, 39.6 хувь нь төрийн албан хаагч, 3.8 хувь нь өндөр насны тэтгэвэрт, 9.8 хувь нь оюутан, сурагчид байсан бол 30.1 хувь нь бусад чиглэлээр ажил, хөдөлмөр эрхэлж буй иргэдийн төлөөлөл байна.

Хүснэгт 1. Судалгаанд оролцогчдын оршин суугаа газар (давтамж, хувиар)

Оршин суугаа газар	Тоо	Хувь
Орон нутаг	87	18.6
Нийслэл	346	73.9
Гадаад улсаас	3	0.7
Хариулаагүй	32	6.8
Нийт	468	100

Эл судалгаанд нийслэл/орон нутгийн иргэд, олон нийтийг төлөөлөн 468 хүн оролцсон бөгөөд тэдний 18.6 хувь нь орон нутгаас, 73.9 хувь нь нийслэлээс, 0.7 хувь гадаад улсад оршин суугаа иргэд байна. Мөн 6.8 хувь нь оршин суугаа газрыг асуусан асуултад бүрэн хариулт өгөөгүй байна.

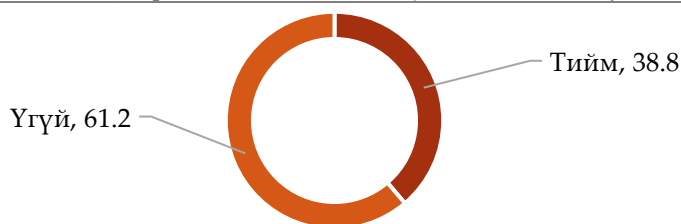
ХОЁР. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ МЭДЭЭЛЭЛ, СУРТАЛЧИЛГАА

Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.8 – д «иргэний мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулсан хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн орчин, сэтгүүлчийн мэргэжлийн ёс зүй, хариуцлагыг дээшлүүлэх» зорилтыг ил тод, нээлттэй байх буюу «хуульд зааснаас бусад тохиолдолд иргэний мэдээлэл авах эрх, эрх чөлөөг үл хязгаарлах, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа олон нийтэд ил тод, нээлттэй байх, иргэн, хуулийн этгээд хуулиар хориглоогүй аливаа мэдээллийг саадгүй олж авах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх (3.1.3)» зарчмыг баримтлан хэрэгжүүлж байгаа билээ. Монгол Улс дахь Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл иргэдэд ихэвчлэн мэдээллийн ямар эх сурвалжуудаар хүрч, авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгааны талаар иргэд хэр зэрэг мэдэж байгааг тодорхойлох зорилгоор иргэд, олон нийтээс асуусан асуултуудын хариултын үр дүнг энд нэгтгэн танилцуулав.

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл авч буй байдал

Иргэдийн 38.8 хувь нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг хэрэгцээтэй үедээ авч чаддаг гэж хариулсан байгаа бол тэдний 61.2 хувь нь энэ чиглэлийн мэдээллийг хэрэгцээтэй үедээ авч чаддаггүй гэж үзжээ.

Зураг 5. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл авч буй байдал (хувиар)

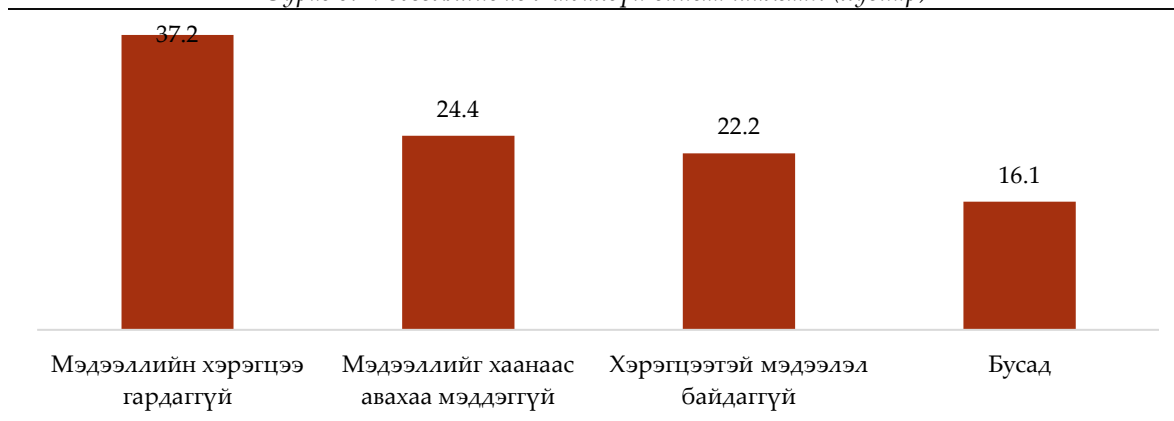

Өөрөөр хэлбэл, 3 иргэн тутмын 1 нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг хэрэгцээтэй үедээ авч чадаж байгаа бол 2 иргэн нь энэ чиглэлийн

мэдээллийг хэрэгцээтэй үедээ авч чаддаггүй гэж хариулжээ. Дээрх асуултад хариулсан байдлыг судалгаанд оролцогчдын насны ангилалаар харьцуулан үзвэл 20 хүртэлх насныханы 22.2 хувь, 21-30 насныханы 26.2 хувь, 31-40 насныханы 41,3 хувь, 41-50 насныханы 49,3 хувь, 51-60 хүртэлх насныханы 59.3 хувь, 61-ээс дээш насныханы 77.8 хувь нь хэрэгцээтэй үедээ мэдээллээ авч чаддаг гэжээ. Судалгаанд оролцогчдын нас нэмэгдэх тусам хэрэгцээтэй үедээ авч чаддаг байдал нэмэгдэж буйг энэхүү судалгааны үр дүнгээс ажиглагдав.

Харин судалгаанд хамрагсадаас Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг яагаад авч чаддаггүй болохыг тодруулахад, тэдний 37.2 хувь нь энэ чиглэлийн мэдээллийн хэрэгцээ гардаггүй, 24.4 хувь нь мэдээллийг хаанаас авахаа мэддэггүй, 22.2 хувь нь хэрэгцээтэй мэдээлэл байдаггүй гэж хариулжээ. Үүнээс дүгнэвэл, АТГ-ын соён гэгээрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа тухайн байгууллагын төвшинд тодорхой үе шаттай, төлөвлөгөөтэйгээр явагддаг ч гэлээ, тэрхүү үйл ажиллагаа нь иргэдийн өдөр тутмын бодит амьдралд төдийлэн үр өгөөжээ өгөхгүй байгааг харуулж буйг илтгэнэ. Хэдийгээр энэ чиглэлэр олон арван арга хэмжээ авч хэрэгжүүлдэг ч гэлээ иргэдийн ухамсар, улс төрийн соёл, авлигаас ангид байх соёлыг төлөвшил хангалтгүй байгаагийн тод жишээ гэж үзэж болохоор байна.

Зураг 6. Мэдээллийг авч чадахгүй байгаа шалгаан (хувиар)

Дээрх үр дүн (Зураг 7)-ээс үзэхэд судалгаанд оролцсон иргэдийн дунд авлигын талаарх мэдээллийн хэрэгцээ гардаггүй, хэрэгцээтэй мэдээлэл байдаггүй гэж үзэх хандлага их ажиглагдаж байна.

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл авч буй гол эх сурвалжууд

Энэ удаагийн судалгаагаар тодруулахыг зорьсон нэг зүйл бол Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг иргэд, олон нийт ихэвчлэн ямар мэдээллийн эх сурвалжаар дамжуулан авч байгааг тандах явдал юм.

Зураг 7. Иргэдийн мэдээлэл авч буй гол эх сурвалжууд (хувиар)

Иргэд, олон нийт энэ чиглэлийн мэдээллийг телевиз, олон нийтийн сүлжээ, төрийн байгууллага, мэргэжилтнүүдээс түлхүү авч байгаа нь судалгааны доорх үр дүнгээс харагдаж байна.

Хүснэгт 2. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл авч буй гол эх сурвалжууд (давтамж, хувиар)

Эх сурвалж	Тоо	Хувь
Телевиз	229	27.3
FM/радио	13	1.5
Сонин, сэтгүүл	38	4.5
Олон нийтийн сүлжээ (Facebook, Twitter)	236	28.1
Цэцэрлэг, сургуулиас	6	.7
Төрийн байгууллага, мэргэжилтнүүд	133	15.9
Авлигатай тэмцэх газрын цахим хуудас	64	7.6
Авлигатай тэмцэх газрын Facebook, Page хуудас	76	9.1
Найз нөхөд/ойр дотны хүмүүс	44	5.2
Нийт	839	100.0

Тодруулбал, асуулгын судалгаанд оролцсон нийт 468 иргэнээс авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг хүлээн авч буй гол эх сурвалжууддаа тодорхойлсон 839 сонголт (давтагдсан тоогоор) бүртгэгдсэн байна. Тэдний 27.3 (229) хувь нь телевизээс, 28.1 (236) хувь нь олон нийтийн сүлжээ (Facebook, Twitter)-ээс, 15.9 (133) хувь нь төрийн байгууллага, мэргэжилтнүүдээс мэдээлэл авдаг гэж үзжээ.

Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгаа

Судалгаанд оролцогчдоос авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгааны ажлын талаар хэр зэрэг мэдэж байгааг нь тодорлуулахад тэдний 60 гаруй хувь нь ТВ нэвтрүүлэг, видео болон радио контентын талаар, 50 орчим хувь нь гудамжны самбар, дэлгэцийн сурталчилгаа, мэдээллийн самбар, нийтлэлийн талаар, 40 орчим хувь нь зурагт хуудас, нугалбар, тараах материал, үзүүлэн, таниулах хуудас, нийтийн тээврийн сурталчилгааны талаар “мэднэ” гэж хариулсан байна.

Судалгаанд оролцогчдын гурван хүн тутмын 1 нь буюу 30 гаруй хувь нь сургалт, семинар, видео болон цахим хичээл, хурал, зөвлөгөөн, хэлэлцүүлэг, цахилгаан шат, ханын сурталчилгаануудын талаар мэдэж буйгаа ийнхүү илэрхийлсэн байна.

Зураг 8. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл сурталчилгааны талаарх мэдлэг (хувь)

Дээрх зураг (Зураг 8)-г үзүүлснээр судалгаанд оролцогчдын хувьд ТВ нэвтрүүлэг, видео болон радио контент, гудамжны самбар, дэлгэцийн сурталчилгаа, мэдээллийн самбар, нийтлэлийн талаар түлхүү мэдэж байгаа бол өдөрлөг, нийтийг хамарсан арга хэмжээ, орон нутаг дахь сурталчилгааны талаар “сайн мэдэхгүй” байгаа нь ажиглагдав.

Зураг 9. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл сурталчилгааны талаарх мэдлэг (хувь)

ТВ нэврүүлэг
Мэднэ (67.5); Мэдэхгүй (32.5)

Видео болон радио контент
Мэднэ (60.4); Мэдэхгүй (39.6)

Гудамжны самбар, дэлгэцийн сурталчилгаа **Мэднэ (50.2); Мэдэхгүй (49.8)**

Мэдээллийн самбар
Мэднэ (50.4); Мэдэхгүй (49.6)

Өдөрлөг, нийтийг хамарсан арга хэмжээ
Мэднэ (24.1); Мэдэхгүй (75.9)

Орон нутаг дахь сурталчилгаа
Мэднэ (16.8); Мэдэхгүй (83.2)

Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл, сурталчилгааны талаар мэдээлэл авч оролцсон байдал

Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл сурталчилгааны талаарх мэдээллийг авч, эдгээр үйл ажиллагаанд хэрхэн оролцож байгааг судалгаанд оролцогчдоос асуухад тэдний 50.6 хувь нь зөвхөн мэдээлэл авч байсан, 10.8 хувь нь мэдээлэл аваад оролцож байсан, 38.6 хувь нь мэдээлэл авсан хэдий ч оролцож байгаагүй гэж хариулжээ.

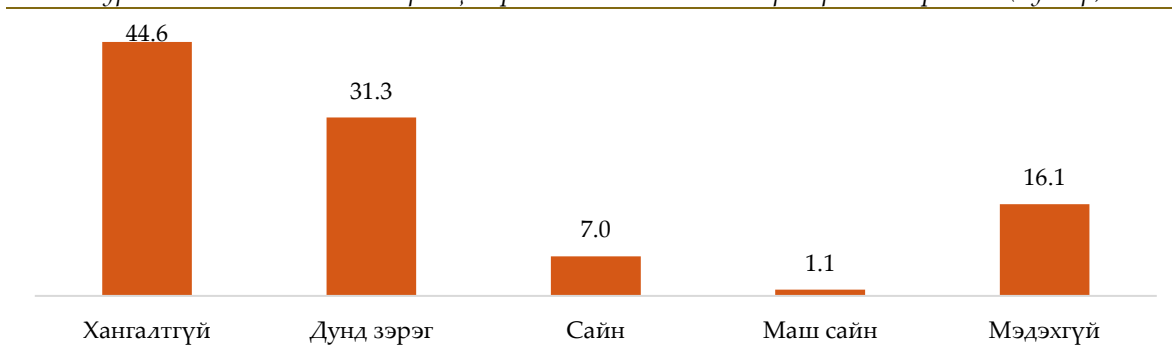
Зураг 10. Авлигын эсрэг мэдээлэл, сурталчилгаан дахь оролцоо (хувиар)

Дээрх зургаас судалгаанд оролцогчид бүгд авлигын эсрэг мэдээлэл, сурталчилгааны талаарх мэдээллийг авч байсан хэдий ч түүнээс 10.8 хувь нь тухайн үйл ажиллагаанд оролцож байсныг харуулж буй нь илт байна. Тодруулбал, судалгаанд оролцогчдын 10 хүн тутмын 1 нь эл мэдээллийг аюуад оролцож буйгаа онцолсон байна. Мөн иргэдийн 3 хүн тутмын 1 нь мэдээлэл авсан хэдий ч оролцож байгаагүй. Тухайн дурдсан байдлыг судалгаанд оролцогчдын насны бүлэг, хүйсээр харьцуулан үзэхэд, мэдээлэл авч байсан хүмүүсийн 43.6 хувь нь 30-40 насныхан байгаа бол мэдээлэл аваад оролцож байсан хүмүүсийн 72.5 хувь нь 30-50 насныхан байна. Эрэгтэйчүүдийн 55.7 хувь, эмэгтэйчүүдийн 48.9 хувь нь мэдээлэл авч байсан бол, эрэгтэйчүүдийн 8.4 хувь, эмэгтэйчүүдийн 11.7 хувь нь мэдээлэл аваад оролцож байсан гэж хариулжээ.

Тэгвэл, судалгаанд оролцогчид Авлигатай тэмцэх газрын олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны үр дүнг хэрхэн үнэлж байгаа талаар товч авч үзье. Олон нийттэй харилцах чиглэлээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны үр дүнг судалгаанд оролцогчдын 44.6 хувь нь «хангалтгүй», 31.3 хувь нь «дунд зэрэг» гэж үнэлжээ.

Зураг 11. Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн үнэлгээ (хувиар)

Мөн тэдний 16.1 хувь нь энэ үйл ажиллагааг үнэлж «мэдэхгүй» байгаагаа илэрхийлсэн. Харин нийт судалгаанд оролцогчдын 8.1 хувь нь дээрх үйл ажиллагааг «сайн», «маш сайн» гэж үнэлсэн байна. Харин дундаж үнэлгээ 2.13 байна.

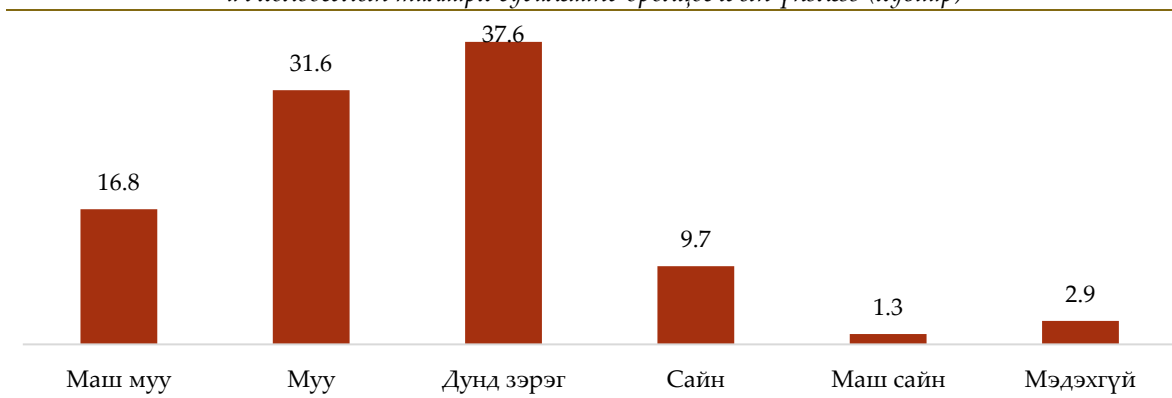
ГУРАВ. СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Асуулгын судалгааны хүрээнд Авлигатай тэмцэх газраас иргэд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааг иргэд, олон нийт хэрхэн ойлгож, ач холбогдолыг хэрхэн үнэлж буйг судалгаагаар тодруулахыг зорьсон юм. Энэ үйл ажиллагаа ямар бүлэгт хамгийн их хэрэгцээтэй хэмээн үзэхүд, нэн тэргүүнд зохион байгуулах шаардлагатай ямар үйл ажиллагааг зохион байгуулах, цаашдаа тухайн арга хэмжээг сайжруулах талаар ямар санал, бодолтой байгааг тодруулан асуув. Чингэхэд авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн ямар сувгаар дамжуулан иргэд, олон нийтэд хүргэх нь илүү үр дүнтэй байгаа талаарх судалгаанд оролцогчдын санал бодлыг асууж үр дүнг нэгтгэсэн болно.

Авлигын эсрэг хууль, тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд сурталчлах, хүргэх

Иргэд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны томоохон хэсэг нь Монгол Улсад авлигын эсрэг хэрэгжиж буй хууль, тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлах үйл ажиллагаа юм. Энэ үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогчдоор үнэлүүлэхэд «дунд» болон «дундаас доогуур» гэж үнэлэх хандлага өндөр байна.

Зураг 12. Хууль, тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд сурталчлах, хүргэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх судалгаанд оролцогчдын үнэлгээ (хувиар)

Тэдний 37.6 хувь нь «дунд зэрэг» гэж үнэлсэн бол 48.4 хувь «муу» болон «маш муу» гэсэн үнэлгээ өгчээ. Харин дундаж үнэлгээ 2.46 байна.

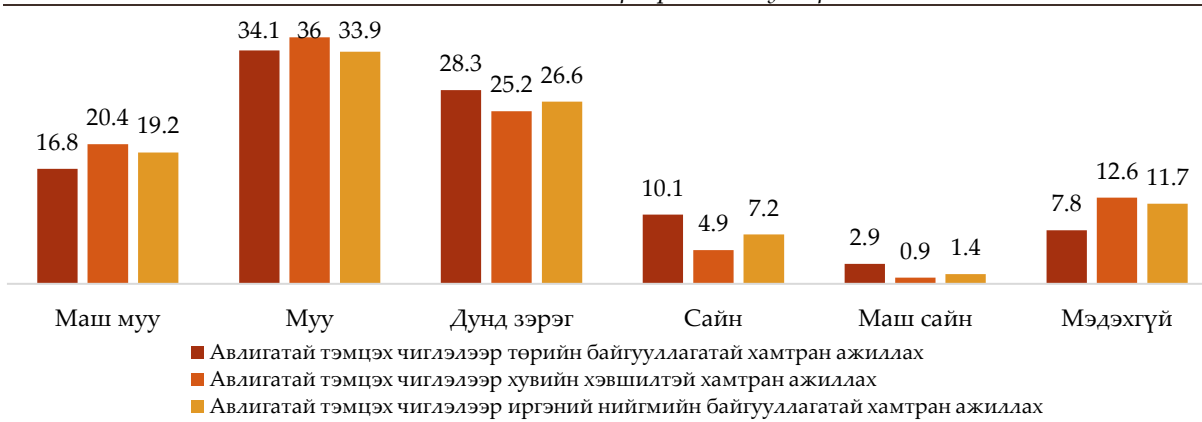

Авлигатай тэмцэх чиглэлээр төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллах

Төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагын авлигатай тэмцэх чиглэлээр хамтран хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогчдын 16.8-20.4 хувь нь «муу», 34.1-36 хувь нь «дунд зэрэг», 4.9-10.1 хувь «сайн», 1-3 хүртэлх хувь нь маш сайн гэж үнэлжээ.

Үнэлгээг төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагаар нь харьцуулахад, авлигатай тэмцэх чиглэлээр төрийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй байдлыг дунд болон дундаас дээгүүр үнэлэх хандлага нийтлэг ажиглагдав. Харин хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллаж буй байдлыг «муу» гэж үнэлэх хандлага төр, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй байдлаас өндөрөөр үнэлэгджээ.

Зураг 12. Төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувиар)

Дээрх үр дүнд илүү тодорхой харьцуулалт хийх хэлбэрээр дундаж үнэлгээг тооцон үзэхэд, төрийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй байдлын дундаж үнэлгээ хувийн хэвшилээс 0.22 пунктээр, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй байдлын үнэлгээнээс 0.15 пунктээр тус тус өндөр байна.

Зураг 14. Төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй үйл ажиллагааны талаарх үнэлгээ (дундаж үнэлгээ)

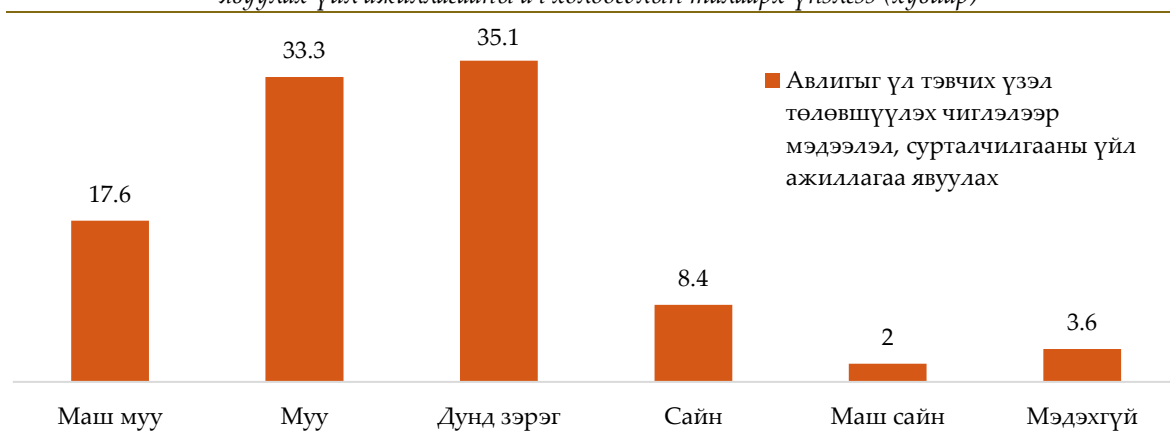

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд зэрэг, 2-муу, 1-маш муу)

Авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ

Авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогчдын 50.9 хувь нь «муу», 35.1 «дунд зэрэг», 10.4 хувь нь «сайн»-аар үнэлжээ. Мөн тэдний 3.6 хувь нь энэ чиглэлээр үнэлгээ өгч «чадахгүй байна» хэмээжээ. Үүнээс судалгаанд оролцогчдын үнэлгээнээс дурдсан үйл ажиллагааны талаарх дундаж үнэлгээг тооцож үзэхэд 2.42 гарч байна.

Зураг 15. Авлигыг үл тэвчих үзэл төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувиар)

Мөн авлигатай тэмцэх чиглэлээр соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг хэрхэн ойлгож байгааг тодруулсан нээлттэй асуултын хариултаас үзэхэд судалгаанд оролцогчдын 52 хувь нь авлигыг үл тэвчих хандлага, дадал, соёл төлөвшүүлэх гэж ойлгож байгаагаа илэрхийлсэн байна. Энэ нь иргэд, олон нийт авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны нэг чухал хэсэг нь авлигыг үл тэвчих үзэл төлөвшүүлэх үйл ажиллагаа гэдгийг ойлгож байгааг харуулж байна.

Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах, мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, судалгаа, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ

Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн тэргүүн зорилтуудын нэг нь «шударга, хариуцлагатай, ил тод нийтийн албыг бэхжүүлэх замаар авлигын эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн жинхэнэ албан хаагчийн сонгон шалгаруулалт болон томилогод улс төрийн нөлөөллөөс ангид, мэдлэг боловсролд суурилсан мерит зарчмыг хэрэгжүүлэх⁵» явдал юм. Мөн АТҮХ-ийн 2.1.10-т «шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэн, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үе шаттай зохион байгуулж, авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх» зорилтыг тодорхойлон

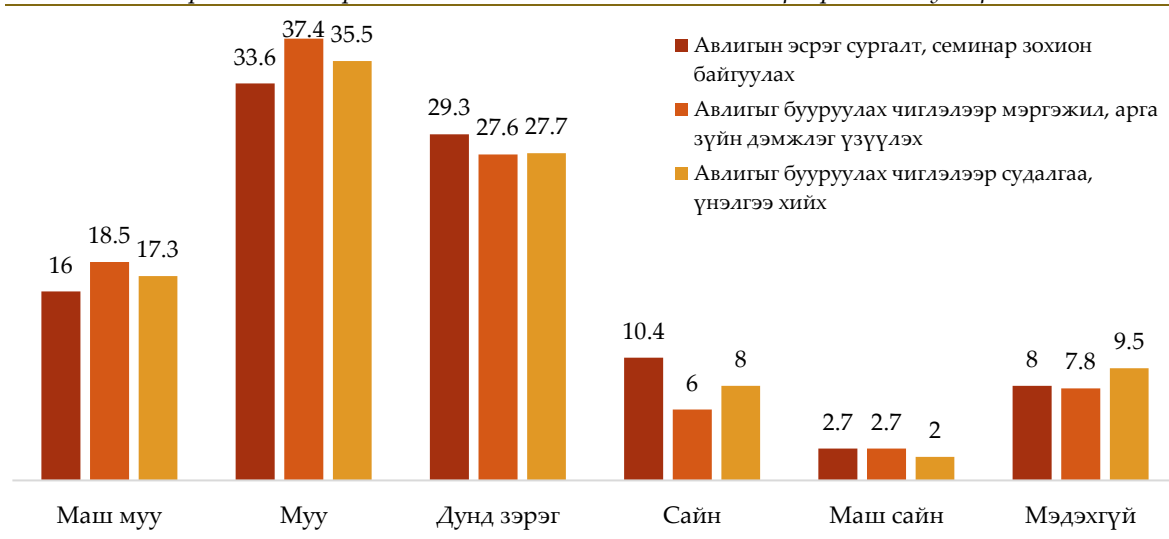
⁵ Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 51 дүгээр тогтоолын хавсралт, 2.1.1 дэх заалт

«Авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх» чиглэлээр тодорхой үйл ажиллагаануудыг төлөвлөн хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

- Авлигын нийгмийн хор аюулыг ухуулан таниулах, авлигыг үл тэвчих үзлийг төлөвшүүлэхэд иргэн, төрийн болон төрийн бус байгууллагын оролцоог хангах (4.1.10.1)
- Боловсролын байгууллага болон гэр бүлээр дамжуулан авлигыг үл тэвчих шударга иргэнийг төлөвшүүлэх зорилгоор олон талт арга хэмжээ зохион байгуулах, авлигын эсрэг боловсрол олгох агуулгыг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт, стандартад тусгах (4.1.10.1)
- Зорилтот бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруудах, авлигыг үл тэвчих хандлагыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах (4.1.10.1)
- Авлигын эсрэг сургалт, сурталчилгаа явуулах сургагч багшийг бэлтгэх, дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах, (4.1.10.1)
- Авлигын эсрэг сайн туршлагыг олон нийтэд түгээх (4.1.10.1) зэрэг үйл ажиллагаанууд орно.

Авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд зохион байгуулж буй сургалт, семинар, мэргэжил арга зүйн дэмжлэг, судалгаа, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогчдоор үнэлүүлж үнэлгээний үр дүнг харьцуулсан байдлаар үзүүлбэл дараах үр дүн гарав.

Зураг 16. Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах, мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, судалгаа, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувиар)

Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах үйл ажиллагааны дундаж үнэлгээ 2.46, авлигыг бууруулах чиглэлээр мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааны дундаж үнэлгээ 2.32-аар үнэлэгджээ. Харин энэ чиглэлээр судалгаа, үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны дундаж үнэлгээ 2.36 гарчээ. Үүнээс харвал, эдгээр үйл ажиллагааны ач

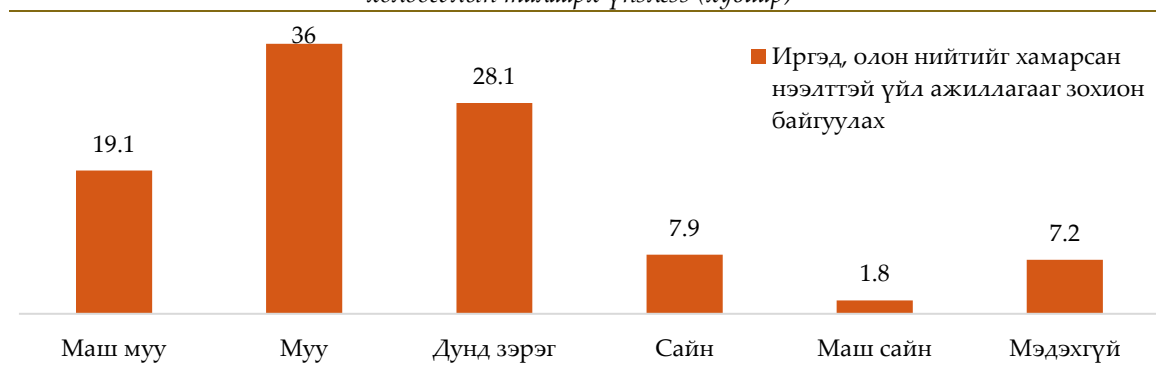
холбогдлыг үнэлсэн судалгаанд оролцогчдын үнэлгээгээр 1-5 хүртэлх онооны дундаж болох 2.5 руу дөхсөн үзүүлэлттэй байна.

Иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ

Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн зорилгод «...авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, олон нийтэд шударга ёсны үзэл санааг төлөвшүүлэх, ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай нийгмийн хөгжүүлэх» чиглэлийг тодорхойлж төрийн үйлчилгээ, худалдан авах ажиллагаа, улс төрийн намын болон сонгуулийн санхүүжилтийг олон нийтэд ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай зарчмыг баримтлан хэрэгжүүлэхээр тусгагдсан. Энэ хүрээнд хэрэгжүүлэх нэг чухал үйл ажиллагаа нь 4.1.8.4 -т тусгагдсан «төрийн болон орон нутгийн өмчит, тэдгээрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд аливаа нийтлэл, нэвтрүүлэг, зар сурталчилгаа, мэдээ мэдээллийг олон нийтэд хүргэхтэй холбоотой үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй явуулах» үйл ажиллагаа юм.

Авлигатай тэмцэх чиглэлээр иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогчдын 19.1 хувь «маш муу», 36 хувь нь «муу», муу, 28.1 хувь нь «дунд зэрэг», 9.7 хувь нь «сайн», сайн болон «маш сайн», гэж үнэлж байна. Харин 7.2 хувь нь дээрх үйл ажиллагааны ач холбогдлыг үнэлж мэдэхгүй байгаагаа илэрхийлжээ.

Зураг 17. Иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувиар)

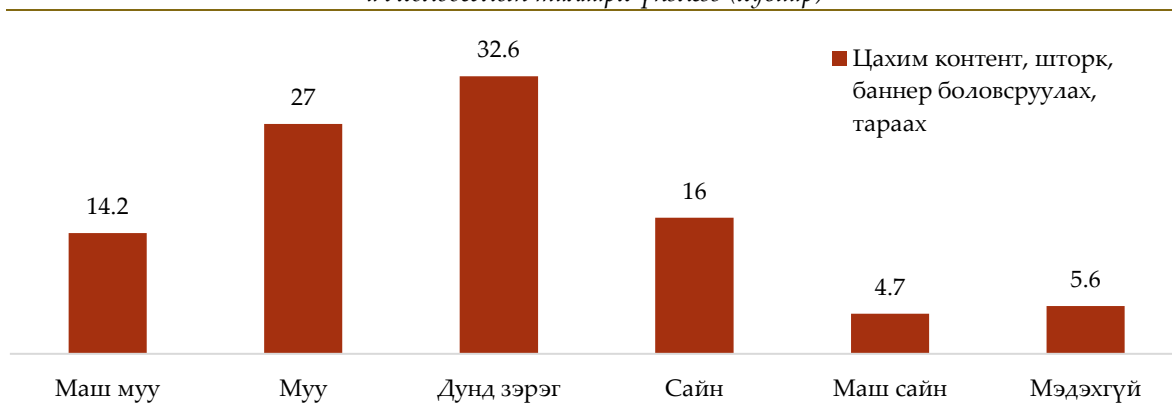

Дээрх зурагт харуулсан үнэлгээнээс дундажыг тооцон үзэхүл 2.32 дундаж үнэлгээ гарав. Үүнээс дүгнэвэл, судалгаанд оролцогчдын 50 орчим хувь нь авлигатай тэмцэх чиглэлээр иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлыг «муу» байгаа хэмээн үзсэнийг харуулж байна.

Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ

Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах үйл ажиллагааг судалгаанд оролцогчдын 41.2 хувь «*маш муу*» гэж үнэлсэн бол 32.6 хувь «*дунд зэрэг*», 20.7 хувь нь «*сайн*», «*маш сайн*» гэж үзжээ. Тэдний 5.6 хувь дээрх үйл ажиллагааг үнэлж мэдэхгүй байгаа нь судалгаагаар илэрсэн.

Зураг 18. Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувиар)

Дээрх үр дүнгээс үзвэл судалгаанд оролцсон 5 хүн тутмын 2 хүн нь «*муу*» 3 хүн тутмын 1 хүн нь «*дунд зэрэг*», 5 хүн тутмын 1 хүн нь «*сайн*» гэж үнэлжээ. Тэдний үнэлснээр дундаж үнэлгээ 2.68 буюу 1-5 хүртэлх оноогоор тооцон дундаж үнэлгээг гаргахад дундажаас «*ялимгүй*» дээгүүр үнэлгээтэй байна.

Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх нэгдсэн үнэлгээ

Авлигатай тэмцэх чиглэлээр соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлыг үнэлсэн судалгаанд оролцогчдын үнэлгээг нэгтгэхүл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 3. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх үнэлгээ (хувь)

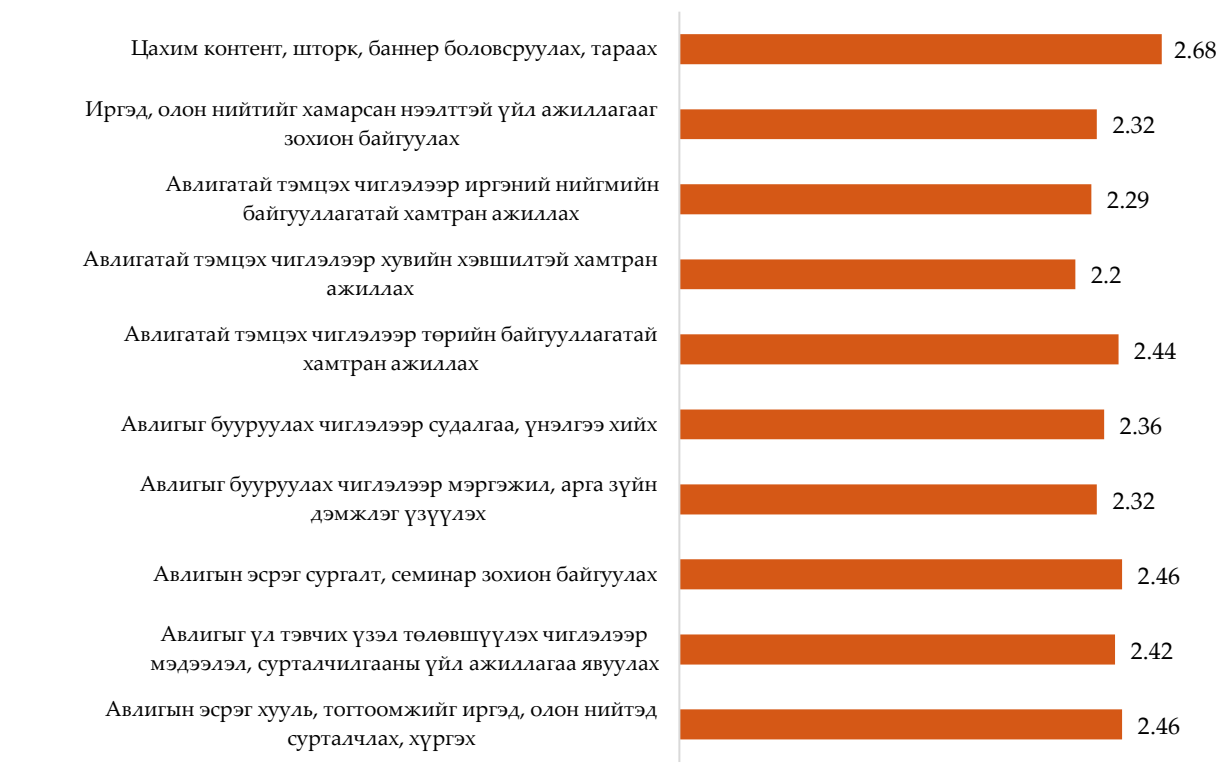
№	Үйл ажиллагаа	Маш муу	Муу	Дунд зэрэг	Сайн	Маш сайн	Мэдэхгүй	Нийт
1	Авлигын эсрэг хууль, тогтоомжийг иргэд, олон нийгэд сурталчлах, хүргэх	16.8	31.6	37.6	9.7	1.3	2.9	100.0
2	Авлигыг үл тэвчих үзэл төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгааны үйл ажиллагаа явуулах	17.6	33.3	35.1	8.4	2.0	3.6	100.0
3	Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах	16.0	33.6	29.3	10.4	2.7	8.0	100.0

4	Авлигыг бууруулах чиглэлээр мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх	18.5	37.4	27.6	6.0	2.7	7.8	100.0
5	Авлигыг бууруулах чиглэлээр судалгаа, үнэлгээ хийх	17.3	35.5	27.7	8.0	2.0	9.5	100.0
6	Авлигатай тэмцэх чиглэлээр төрийн байгууллагатай хамтран ажиллах	16.8	34.1	28.3	10.1	2.9	7.8	100.0
7	Авлигатай тэмцэх чиглэлээр хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллах	20.4	36.0	25.2	4.9	0.9	12.6	100.0
8	Авлигатай тэмцэх чиглэлээр иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллах	19.2	33.9	26.6	7.2	1.4	11.7	100.0
9	Иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй үйл ажиллагааг зохион байгуулах	19.1	36.0	28.1	7.9	1.8	7.2	100.0
10	Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах	14.2	27.0	32.6	16.0	4.7	5.6	100.0

Дээрх нэгдсэн хүснэгтэд тэмдэглэгдсэн иргэд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй 10 төрлийн үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогдоор 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлүүлэхэд тэдний үнэлгээний **дундаж 2.4** голчтой байна. Тодруулбал, тэдний үнэлгээ 2.2-2.68 хооронд хэлбэлзэж байна. Цахим контент, шторк, баннер боловсруулах, тараах (2.68), авлигын эсрэг хууль, тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд сурталчлах, хүргэх (2.46), авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах (2.46) тус тус үнэлэгджээ. Харин авлигатай тэмцэх чиглэлээр төрийн байгууллагатай хамтран ажиллах (2.44), авлигыг үл тэвчих үзэл төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа явуулах (2.42) үйл ажиллагааны ач холбогдолыг үнэлгээ бусад үйл ажиллагааны үнэлгээнээс ялимгүй өндөр байна.

Тэгвэл, авлигатай тэмцэх чиглэлээр хувийн хэвшил (2.2), иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллах (2.29), иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй үйл ажиллагаа зохион байгуулах (2.32), авлигыг бууруулах чиглэлээр мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх (2.32) үйл ажиллагааны ач холбогдлыг талаар үнэлгээ голч үнэлгээнээс үл ялиг доогуур буюу голч үнэлгээнээс 0.04 – 0.2 пунктээр бага байна. Үйл ажиллагаа тус бүрийн үнэлгээний дундажийг тооцож үзэхэд ерөнхий үнэлгээ «дунд зэрэг» (үнэлгээний дундаж 2.4) гэж үнэлэх хандлага ажиглагдаж байгаа хэдий үйл ажиллагаа хоорондын үнэлгээний зөрүү маш бага буйг харуулж байна.

Зураг 19. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх иргэдийн үнэлгээ (үнэлгээний дунджаар)

Тайлбар: Дундаж үзүүдэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд зэрэг, 2-муу, 1-маш муу)

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны нийгмийн бүлгүүд дэх хэрэгцээ

Нийгмийн тодорхой бүлгүүдэд чиглэсэн авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах хэрэгцээ, шаардлага өсөн нэмэгдэж байгаа талаар салбарын экспертүүд болон энэ салбарт ажиллагсад, судлаачид энэ цаг үед ихээхэн ач холбогдол өгч өргөн хүрээнд хэлэлцэж буй билээ. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд ч энэ асуудлаар тодорхой зорилт дэвшүүлэн хэрэгжүүлж байна.

Тодруулбал, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.9 – т «улс төрийн нам болон сонгуулийн санхүүжилтийг олон нийтэд ил тод, нээлттэй болгох, хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийн байгууллагыг улс төр, бизнесийн бүлэглэлийн хууль бус ашиг сонирхол, нөлөөллөөс ангид байлгах» асуудлыг тусгаж олон талт үйл ажиллагааг бодлогын түвшинд хэрэгжүүлж байна. Бодлогын зорилт, түүнийг хангах чиглэлээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны үр дүн, нийгэмд үзүүлж буй үр нөлөө, энэ чиглэлийн үйл ажиллагааны талаарх иргэд, олон нийтийн ойлголт, төсөөллийг тандах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээг тодорхойлох явдал чухлаар тавигдаж буйн илрэл гэж болно.

Энэ удаагийн судалгаагаар авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа нийгмийн ямар бүлэгт түлхүү хэрэгцээтэй байгааг судалгаанд оролцогчдоор 1 – 5 хүртэлх оноогоор үнэлүүлж бодит дүр зургыг гаргахыг оролдов. Тэгвэл, бүлэг тус бүрийн хэрэгцээг үнэлсэн үнэлгээний дундажийг тооцон, харьцуулалт хийж үзэхэд дараах үр дүн гарав.

Хүснэгт 4. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээ (бүлэг, хувиар)

№	Бүлэг	Маш бага	Бага	Дунд зэрэг	Их	Маш их	Мэдэхгүй	Нийт
1	Хүүхэд багачууд	16.2	19.9	22.2	23.1	15.0	3.7	100.0
2	Оюутан, залуус	5.9	10.0	20.0	33.9	28.5	1.6	100.0
3	Ахмадууд	9.3	17.1	33.3	22.5	13.4	4.4	100.0
4	Өндөр орлоготой иргэд	4.5	5.9	13.8	36.0	36.7	3.2	100.0
5	Улс төрийн намын гишүүд дэмжигчид	5.4	2.7	8.7	28.9	51.9	2.5	100.0
6	Хувийн хэвшлийн удирдлага, ажиллагсад	4.3	5.2	14.9	36.2	37.3	2.0	100.0
7	Шүүхийн салбарт ажиллагсад	5.2	4.3	7.2	26.9	52.7	3.8	100.0
8	Хэвлэл мэдээллийн салбарт ажиллагсад	3.4	5.7	11.6	30.4	44.7	4.3	100.0
9	Төрийн өндөр албан тушаалтнууд	4.6	3.3	8.8	26.8	52.2	4.2	100.0
10	Төрийн албан хаагчид (дунд, доод шатны)	4.2	5.1	12.0	29.3	44.2	5.1	100.0
11	Бусад	5.8	7.8	17.4	23.0	25.6	20.3	100.0

Дээр дурьдсан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.9 дэх зорилт, Авлигын эсрэг боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд «зорилтот бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах, авлигыг үл тэвчих хандлаглыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах⁶», харин «төрөөс олгох улс төрийн намын санхүүжилтийг хүртээмтэй болгох, Улсын Их Хуралд суудалгүй намуудыг төлөвших, санхүүгийн хувьд ашиг сонирхлын бүлэглэлийн нөлөөнд автахгүй байх нөхцлийг бүрдүүлэх⁷», мөн «төрийн бодлого, шийдвэр гаргахад нийгмийн сонирхлын бүлэг, иргэн оролцох, нөлөөлөх (лоббидох) эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох⁸» зэрэг олон үйл ажиллагааг бодлогын түвшинд хэрэгжүүлж байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд энэ удаагийн судалгаанд оролцогчдын үзэж байгаагаар Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа хамгийн их хэрэгцээтэй байгаа бүлгүүд нь

⁶ Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 51 дүгээр тогтоолын хавсралт, 4.1.10.3 дахь заалт

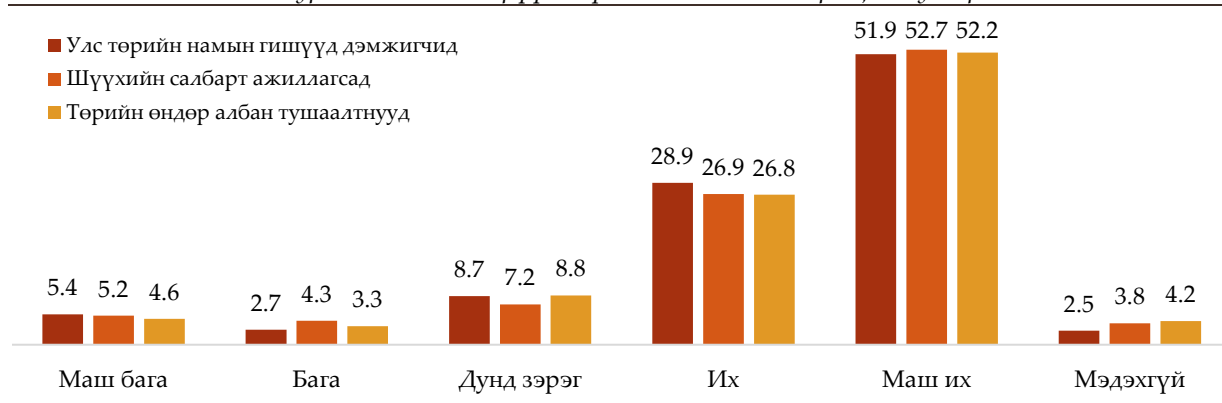
⁷ Мөн тэнд, 4.1.9.3 дахь заалт

⁸ Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 51 дүгээр тогтоолын хавсралт, 4.1.9.7 дахь заалт

улс төрийн намын гишүүд дэмжигчид, шүүхийн салбарт ажиллагсад, төрийн өндөр албан тушаалтнуудын бүлэг байна.

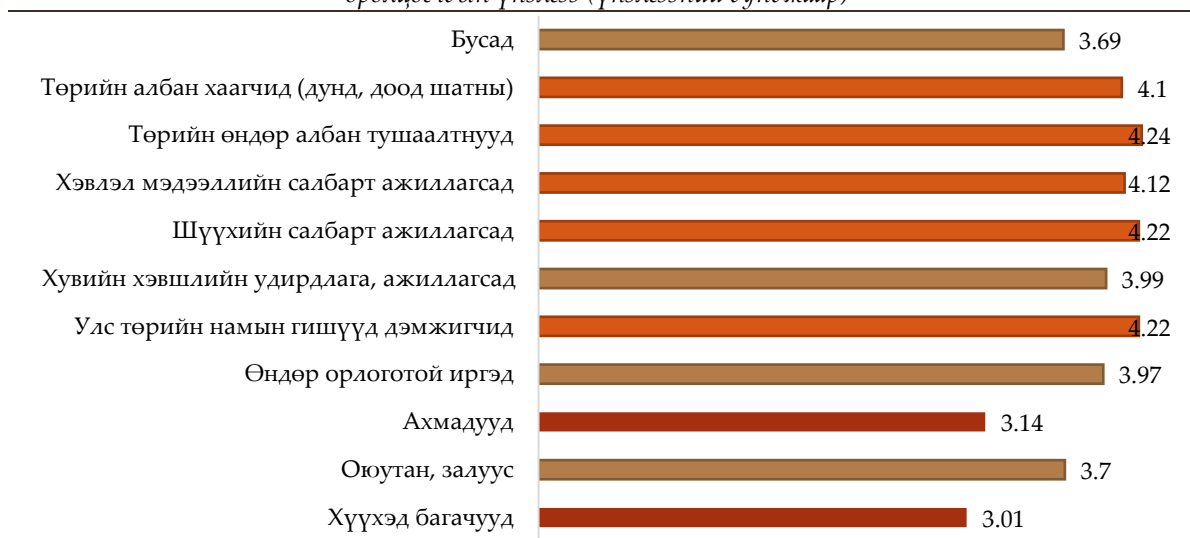
Зураг 20. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээ (хувиар)

Тэдний нийгмийн бүлгүүдийг хэрэгцээг 1–5 хүртэлх оноогоор үнэлсэн үнэлгээнд тулгуурлан эдгээр бүлгүүдийн дундаж үнэлгээг тооцвол, энд тодорхойлсон бүх бүлгүүдийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээ 3.1 – 4.24 онооны хооронд үнэлэгдэв. Энэ нь нийгмийн бүлгүүдэд дээрх үйл ажиллагааны хэрэгцээ харьцангуй өндөр байгаа гэж судалгаанд оролцогчид үзэж буйг илэрхийлнэ.

Судалгаанд оролцогчдын нийгмийн бүлгүүдийн хэрэгцээг үнэлсэн дундаж үнэлгээнд тулгуурлан бүлгүүдийн авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээг гурван түвшинд ангилан үзэж болохоор байна (Зураг 21).

Зураг 21. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ямар бүлэг хамгийн их хэрэгцээ байгаа талаарх судалгаанд оролцогчдын үнэлгээ (үнэлгээний дунджаар)

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар үнэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд зэрэг, 2-муу, 1-маш муу)

Нэгдүгээрт, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа хамгийн өндөр түвшний хэрэгцээтэй байгаа бүлэгт: төрийн өндөр албан тушаалтнууд, шүүхийн салбарт ажиллагсад, улс төрийн намын гишүүд, хэвлэл мэдээллийн салбарт ажиллагсад, төрийн албан хаагчид (*дунд, доод шатны*)-ын бүлгүүдийг хамааруулж болохоор байна. Эдгээр бүлгүүдийн хэрэгцээний дундаж үнэлгээг тооцохул, 4.1-4.24 буюу «*маш их*» хэрэгцээтэй хэмээн үнэлэгдэв.

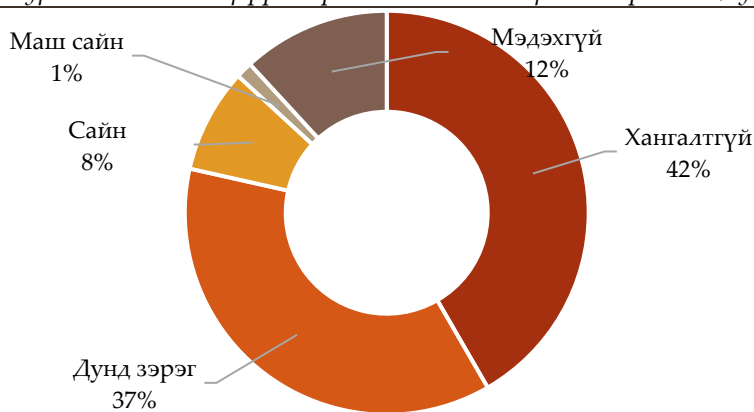
Хоёрдугаарт, соён гэгээрүүлэх үйл «*их*» хэрэгцээтэй буюу дундаж үнэлгээгээр 3.5-4.0 хүртэлх оноогоор үнэлэгдэж байгаа бүлгүүдийг энэ түвшинд хамруулав. Чингэхэд, хувийн хэвшлийн удирдлага, ажиллагсад, өндөр орлоготой иргэд, оюутан, залуучуудыг бүлэг нийтлэг багтсан болно.

Гуравдугаарт, «*дундажаар дээгүүр хэрэгцээтэй*» гэж хэлж болох дундаж үнэлгээгээр 3.01-3.5 хооронд үнэлсэн бүлгүүдэд ахмадууд болон өвсөр насныханы бүлэг багтав.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ерөнхий үнэлгээ

Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг үнэлсэн судалгаанд оролцогчдын ерөнхий үнэлгээнээс үзвэл тэдний 12 хувь нь энэ талаар хэлж мэдэхгүй, 42 хувь нь хангалтгүй, 37 хувь нь дунд зэрэг, 9 хувь нь сайн, маш сайн гэж үнэлсэн байна.

Зураг 22. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ерөнхий үнэлгээ (хувь)

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд зэрэг, 2-муу, 1-маш муу)

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнгийн талаарх судалгаанд оролцогчдын ерөнхий үнэлгээний дундаж **2.05** байна. Судалгаанд оролцогчид дундаас доогуур үнэлэх хандлагатай байна. Дээрх үнэлгээний давтамж, хувийг тооцож үзвэл дараах байдалтай байна (Хүснэгт 5).

Хүснэгт 5. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ерөнхий үнэлгээ (давтамж, хувиар)

Үнэлгээ	Тоо	Хувь	Хувь
Хангалтгүй	190	40.6	41.7
Дунд зэрэг	168	35.9	36.8
Сайн	38	8.1	8.3
Маш сайн	6	1.3	1.3
Мэдэхгүй	54	11.5	11.8
Нийт	456	97.4	100.0
Хариулаагүй	12	2.6	
Нийт	468	100.0	

Дээрх үр дүнгээс үзэхэд Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг судалгаанд оролцогчдын 40.6 хувь нь хангалтгүй, 35.9 хувь нь дунд зэрэг, 9.4 хувь сайн болон маш сайн гэсэн үнэлгээ өгсөн байна. Харин тус үйл ажиллагааг 11.5 хувь нь үнэлж мэдэхгүй байна хэмээн хариулжээ.

ДӨРӨВ. АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ ОЙЛГОЛТ, ҮНЭЛГЭЭ

Авлигатай тэмцэх хөтөлбөрийн 2.1.7-д «авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийтийн хяналт, иргэний нийгмийн байгууллагын үүрэг, оролцоог нэмэгдүүлэн, идэвх санаачилгыг дэмжих»

Авлигатай тэмцэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.1.1-д «шударга, хариуцлагатай, ил тод нийтийн албыг бэхжүүлэх, ёс зүйг дээшлүүлэх»-ээр тусгасан бөгөөд 4.1.1.3-д «олон усын жишигт нийцсэн гүйцэтгэлийн үнэлгээний нэгдсэн тогтолцоо бүрдүүлж, нийтийн албаны тушаалтны үйл ажиллагааг үнэлэх, дүгнэх, хариуцлага тооцох арга, хэлбэрийг шинэчлэн тодорхойлох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох», 4.1.1.5-д «авлигын эрсдэлийн үнэлгээний аргачлалыг баталж, хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийж хэвшүүлэх», 4.1.2.7-д «төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид хөндлөнгийн үнэлгээ хийх, албан хаагчийн үйл ажиллагааг иргэн үнэлэх тогтолцоог нэвтрүүлж, үйлчилгээг сайжруулах»

4.1.9.2-д «Улсын Их Хуралд суудалтай улс төрийн намын санхүүгийн тайланд хяналт – шинжилгээ, үнэлгээ хийж, мэдээлэх тогтолцоо бүрдүүлэх»

Тус хөтөлбөр нь 6 жилийн хугацаанд хоёр үе шаттайгаар хэрэгжиж байгаа бөгөөд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нэг дэх үе шат нь төрийн байгууллагын авлигын эрсдэлийг үнэлэх үйл ажиллагааг хэвшүүлэх (2016 – 2019 он), авлигын эсрэг үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үнэлгээ ахиц ахисан байх, төрийн байгууллагын шударга байдлын үнэлгээ сайжирсан байх хэмээн заасан байна.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх нэгдсэн үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдоор авлигаас урьдчилан сэргийлэх, ашиг сонирхлын зөрчлийг шалгах, авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, соён гэгээрүүлэх, судалгаа шинжилгээ хийх, хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах зэрэг үйл ажиллагааны ач холбогдлыг үнэлүүлсэн болно.

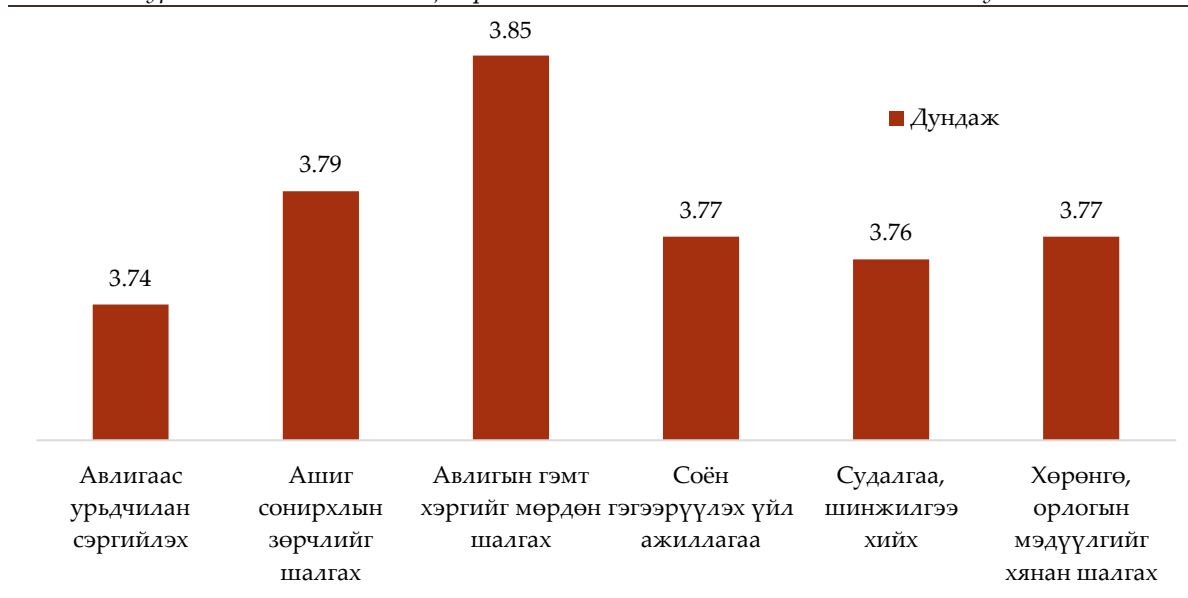
Хүснэгт 6. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны ач холбогдол (хувиар)

Үйл ажиллагаа	Маш бага	Бага	Дунд зэрэг	Их	Маш их	Мэдэхгүй	Нийт
---------------	----------	------	------------	----	--------	----------	------

1	Авлигаас урьдчилан сэргийлэх	6.5	9.0	19.8	29.7	32.0	2.9	100.0
2	Ашиг сонирхлын зөрчлийг шалгах	6.8	7.2	19.8	29.7	33.8	2.7	100.0
3	Авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах	6.3	7.4	17.6	28.3	36.8	3.6	100.0
4	Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа	6.7	8.1	20.0	28.1	33.7	3.4	100.0
5	Судалгаа, шинжилгээ хийх	6.3	7.6	20.7	29.2	31.9	4.3	100.0
6	Хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах	7.0	7.6	19.6	28.5	33.3	4.0	100.0

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны ач холбогдлыг үнэлсэн дундаж үнэлгээг тооцвол 3.74-3.85 хооронд гарав. Үүнээс дундаж үнэлгээг харьцуулан үзэхэд авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, ашиг сонирхлын зөрчлийг шалгах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах үйл ажиллагааны ач холбогдлыг бусад үзүүлэлтээс бага зэрэг өндөрөөр үнэлжээ. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаануудын ач холбогдлыг үнэлсэн судалгаанд оролцогчдын үнэлгээний дундаж 3.78 голчтой байна.

Зураг 23. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны ач холбогдол (Үнэлгээний дундаж)

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар үнэлсэн байдал
5-маш их, 4-их, 3- дунд зэрэг, 2-бага, 1-маш бага)

Төрийн цахим үйлчилгээнүүдийн мэдээлэл, үйлчилгээ авч буй байдал

Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.2 -т «төрийн үйлчилгээний нээлттэй байдлыг хангаж, цахим үйлчилгээг хөгжүүлж чанар хүртээмжийг нь сайжруулах, үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийг дээдэлж, төрийн албан хаагчийн хариуцлагыг дээшлүүлэх» зорилтыг тодорхойлон хэрэгжүүлж байгаа билээ.

Хөтөлбөрийн зорилтын хүрээнд «*төрийн үйлчилгээг иргэнд цахим хэлбэрээр хүргэх тогтолцоог бүрдүүлэн, цахим үйлчилгээний нэгдсэн сүлжээ бий болгож бэхжүүлэх*» (4.1.2.1), «*өргөдөл, гомдол, мэдээлэл өгөх, ил тод, нээлттэй суваг ажиллуулах, өргөдөл гомдол, мэдээллийг цахим хэлбэрээр гаргах, шийдвэрлэх хяналт тавих нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх*» (4.1.2.6)

Мөн Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 4.1.4 - т «*худалдан авах ажиллагааны хяналт, хариуцлага, үр ашгийг нэмэгдүүлэх*» үйл ажиллагааг төлөвлөж, түүний хүрээнд “*тендерийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрт бүрэн шилжүүлэх*» (4.1.4.1), «*цахим сүлжээг ашиглах байнгын ажиллагаатай утас ажиллуулах замаар авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх мэдээллийг авах, мэдээлэл өгч байгаа иргэнийг урамшуулах тогтолцоог бүрдүүлэх*» (4.1.5.5), «*хувийн ашиг сонирхлын болон хөрөнгө, орлогын мэдүүлгийн маягтыг боловсронгуй болгож, мэдүүлгийг цахим хэлбэрээр хүлээн авах тогтолцоонд бүрэн шилжүүлэх*» (4.1.5.14), «*зорилтод бүлэгт зориулсан сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах, авлигыг үл тэвчих хандлагыг бий болгоход чиглэсэн сургалтыг үе шаттай зохион байгуулах, цахим сүлжээг ашиглах*» (4.1.10.3), «*Үндэсний хөтөлбөрийн мэдээллийн нэгдсэн цахим сан ажиллана*» (7.2) зэрэг үйл ажиллагаануудыг хэрэгжүүлж байна.

Монгол улсын төр засгаас төрийн үйлчилгээг цахимжуулах чиглэлээр ихээхэн анхааран ажиллаж тээврийн хэрэгслийн нэгдсэн цахим үйлчилгээ - **smartcar.mn**, нийслэлийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн систем - **eservice.ulaanbaatar.mn**, цэцэрлэгийн цахим бүртгэлийн систем - **tsetterleg.ulaanbaatar.mn**, төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем - **tender.gov.mn**, Цахим худалдан авах ажиллагааны систем - **interactive.mn**, цахим үйлчилгээний нэгдсэн портал - **e-mongolia.mn** зэрэг олон төрлийн цахим үйлчилгээнүүдийг тодорхой чиглэлүүдээр нэвтрүүлээд байгаа билээ.

Бид судалгааны ажлын хүрээнд иргэд, олон нийтийн төрийн цахим үйлчилгээний талаар хэр зэрэг мэдэж, үйлчилгээ авч байгаа эсэхийг тандсан болно. Ингэхдээ судалгаанд оролцогчдоос төрийн дээр дурьдсан цахим үйлчилгээнүүдийн талаарх иргэд, олон нийт хэр зэрэг мэдээлэл авч, тухайн үйлчилгээг авч байгааг тодруулахыг зорив. Чингэхэд, судалгаанд оролцогчдын хариулсан байдлыг цахим үйлчилгээ тус бүрээр нэгтгэн гаргавал дараах үр дүн гарч байна.

Хүснэгт 7. Төрийн цахим үйлчилгээний мэдээлэл, оролцоо (хувиар)

№	Цахим үйлчилгээ	Мэднэ, үйлчилгээ авч байсан	Мэднэ, үйлчилгээ авч байгаагүй	Мэдэхгүй	Нийт
1	Тээврийн хэрэгслийн нэгдсэн цахим үйлчилгээ smartcar.mn	52.9	27.4	19.7	100
2	Нийслэлийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн систем eservice.ulaanbaatar.mn	25.1	35.5	39.4	100

3	Цэцэрлэгийн цахим бүртгэлийн систем tsetserleg.ulaanbaatar.mn	22.7	38	39.4	100
4	Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем tender.gov.mn	20.6	47.9	31.5	100
5	Цахим худалдан авах ажиллагааны систем interactive.mn	14.7	39.6	45.7	100
6	Цахим үйлчилгээний нэгдсэн портал e-mongolia.mn	68.6	21.2	10.2	100
7	Бусад	20.2	24.7	55.1	100

Тээврийн хэрэгслийн нэгдсэн цахим үйлчилгээ - smartcar.mn

Төрийн цахим үйлчилгээ тус бүрээр үр дүнг нэгтгэн үзэхэд тээврийн хэрэгслийн нэгдсэн цахим үйлчилгээний smartcar.mn -ий тухайд 52.9 хувь нь мэднэ, үйлчилгээ авч байсан, 27.4 хувь нь мэднэ, гэхдээ үйлчилгээ авч байгаагүй, 19.7 хувь нь энэ үйлчилгээг мэдэхгүй хэмээн хариулжээ. Эндээс тус үйлчилгээг судалгаанд оролцсон 80 орчим хувь нь мэддэг, 2 хүн тутмын 1 нь үйлчилгээ авч буй нь ажиглагдав.

Цахим худалдан авах ажиллагааны систем - interactive.mn

Судалгаанд оролцогчдын 45.7 хувь нь цахим худалдан авах ажиллагааны системийн талаар мэдэхгүй байна. Үлдсэн 54.3 хувь нь тус үйлчилгээг мэднэ гэж хариулжээ. 14.7 хувь мэднэ, үйлчилгээ авч байсан, 39.6 хувь нь мэднэ, үйлчилгээ авч байгаагүй гэж үзжээ.

Цахим үйлчилгээний нэгдсэн портал - e-mongolia.mn

Цахим үйлчилгээний нэгдсэн портал e-mongolia.mn -с судалгаанд оролцогчдын 68.6 хувь нь энэ үйлчилгээг мэднэ, үйлчилгээ авч байсан гэж хариулжээ. Энэ үйлчилгээний талаар нийт судалгаанд оролцогчдын **10.2** хувь мэдэхгүй байгүй бол тэдний 21.2 хувь мэднэ, гэхдээ үйлчилгээ авч байгаагүй гэжээ. Дээрх үр дүнг доорх зургаар илүү тодорхой үзүүлбэл:

Зураг 24. Төрийн цахим үйлчилгээний мэдээлэл, оролцоо (хувь)

Нийслэлийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн систем - eservice.ulaanbaatar.mn

Нийслэлийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн системийн талаар судалгаанд оролцогчдын 25.1 хувь нь мэднэ, үйлчилгээ авч байсан гэж хариулсан бол 35.5 хувь мэдэж байгаа хэдий ч үйлчилгээ авч байгаагүй гэж хариулжээ. Харин 39.4 хувь нь тус системийн талаар мэдэхгүй байгаа нь судалгаагаар тодорхой харагдав.

Цэцэрлэгийн цахим бүртгэлийн систем - tsetserleg.ulaanbaatar.mn

Мэднэ, үйлчилгээ авч байсан гэж 22.7 хувь, 38 хувь нь мэднэ, үйлчилгээ авч байгаагүй, мэдэхгүй гэж 39.4 хувь нь хариулжээ.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем - tender.gov.mn

Худалдан авах ажиллагааны цахим системийг нийт судалгаанд оролцогчдын 68.5 хувь нь мэдэж байгаа бол 31.5 хувь нь мэдэхгүй байна. Харин мэдэж байгаа хүмүүсийн 47.9 хувь нь үйлчилгээ авч байгаагүй байна.

Судалгаанд оролцсон 468 иргэнээр Авлигын эсрэг төрийн үйлчилгээний төрийн цахим шийдлүүдийг нэвтрүүлэх нь ямар ач холбогдолтой гэж үзэж байгааг хагас хаалттай асуултаар тодруулав. Чингэхэд, хамгийн их ач холбогдолтой хэмээн үзсэн 3 хүртэлх хариултаа сонгохыг хүссэн. Тэдний хамгийн их ач холбогдолтой гэж үзсэн 3 хүртэлх сонголтыг нэгтгэн үзвэл судалгаанд оролцогчид нийтдээ 1559 удаагийн сонголт хийжээ.

Хүснэгт 8. Төрийн үйлчилгээний цахим шийдлүүдийн ач холбогдол (давтамж, хувиар)

Шийдлүүд	Давтамж	Хувь
1. Төрийн үйлчилгээг шударга, шуурхай хүргэх	283	18.2
2. Төрийн үйлчилгээг ил тод, нээлттэй болгох	283	18.2
3. Төрийн үйлчилгээ авахад шаардагдах хоног хугацаа, шат дамжлагыг багасгах	227	14.6
4. Төрийн байгууллагын хүнд суртал, чирэгдлийг бууруулах	253	16.2
5. Шинэ залуу үеийн хандлагыг эергээр өөрчлөх	140	9.0
6. Иргэдийн оролцоо, идэвх санаачилгыг дэмжих	109	7.0
7. Төрийн үйлчилгээний шийдвэрлэлтийн явцад хяналт тавих	135	8.7
8. Цахимаар төлбөр, хураамжаа төлөх	122	7.8
9. Бусад	7	.4
Нийт	1559	100.0

Судалгаанд оролцогчдын хариултын сонголтод үндэслэн Авлигын эсрэг төрийн үйлчилгээний талаарх цахим шийдлүүдийг ач холбогдлыг эрэмбэлэн үзвэл дараах байдлаар хоёр бүлэг болгон эрэмбэлж болохоор байна.

Зураг 25. Төрийн үйлчилгээний цахим шийдлүүдийн ач холбогдол (хувиар)

Нэгдүгээрт, төрийн үйлчилгээг шударга, шуурхай, ил тод, нээлттэй, хүнд суртал, чирэгдэлгүй явуулах, үйлчилгээ авахад шаардагдах хугацаа, шат дамжлагыг бууруулах чиглэлээрх цахим шийдлүүдийг судалгаанд оролцогчдын 67.2 хувь нь чухал ач холбогдолтой хэмээн үзжээ. Хоёрдугаарт, шинэ залуу үеийн хандлагыг эергээр өөрчлөх, төрийн үйлчилгээний шийдвэрлэлтийн явцад хяналт, тавих, цахимаар төлбөр, хураамжаа төлөх, иргэдийн оролцоо, идэвх санаачилгыг дэмжих чиглэлээрх үйл ажиллагааг нийт судалгаанд оролцогчдын 33.3 хувь нь үзсэн байна.

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд ашиглах мэдээллийн сувгуудын талаарх иргэд, олон нийтийн санаа бодол

Судалгаанд оролцогчдоос авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн ямар сувгийг ашиглах нь иргэд, олон нийтэд илүү хүрэх талаар санал бодлыг нь хагас нээлттэй байдлаар 3 хүртэлх хариултыг тодруулж асуусан. Ингэхэд тэд давхардсан тоогоор 1434 санал илэрхийлжээ. Тэдний саналыг нэгтгэн давтамж болон нийт хариултад эзлэх хувийг тооцож үзвэл дараах үр дүн гарч байна.

Хүснэгт 9. Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд мэдээллийн ямар эх сурвалжийг ашиглах талаар судалгаанд оролцогчдын санал (давтамж, хувиар)

	Давтамж	Хувь
1. Монголын үндэсний олон нийтийн телевиз	197	13.7
2. Бусад телевиз	189	13.2
3. ФМ радио	90	6.3
4. Сонин, сэтгүүл	60	4.2
5. Гарын авлага	44	3.1
6. Мэдээллийн хуудас	65	4.5
7. Зарлалын самбар	68	4.7
8. Цахим хуудас	258	18.0
9. ФБ хуудас	316	22.0
10. Олон нийттэй харилцах төв	129	9.0
11. Бусад (бичих)	18	1.3
Нийт	1434	100.0

Дээрх үр дүнгийн хүснэгтээс үзэхэд судалгаанд оролцогчдын 22 хувь нь Facebook, 18 хувь нь цахим хуудас, 13.7 хувь монголын үндэсний олон нийтийн телевиз, 13.2 хувь нь бусад телевизүүдийг ашиглах нь илүү үр дүнтэй гэж үзжээ.

ТАВ. ДҮГНЭЛТ

Авлигатай тэмцэх газраас зохион байгуулж буй олон нийттэй харилцах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн, ач холбогдлын талаарх олон нийтийн санаа бодлыг судлах зорилгоор цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан асуулгын судалгааны үр дүнд тулгуурлан дараах бүлэг дүгнэлтүүдийг хийж болохоор байна. Үүнд:

Мэдээлэл, сурталчилгаа:

Асуулгын судалгааны үр дүнгээс үзэхэд авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг судалгаанд оролцсон 3 хүн тутмын 2 хүн нь хэрэгцээтэй үедээ авч чаддаггүй гэж үзсэн бөгөөд түүний шалтгаан нь мэдээллийн хэрэгцээ гардаггүй, хэрэгцээтэй мэдээлэл байдаггүй гэж тайлбарлах хандлагатай байна. Мөн 20-40 хүртэлх насныхан дунд хэрэгцээтэй үедээ мэдээлэл авч чаддаггүй гэх хандлагаа 40-өөс дээш насныхантай

харьцуулахад их байна. 40-өөс дээш насныханы 50-80 орчим хувь нь хэрэгцээтэй үедээ мэдээлэл авч чаддаг гэж хариулсан байна. Мөн залуучуудын авлигатай тэмцэх чиглэлийн мэдээллийг өөрт хэрэгцээгүй мэдээлэл гэж үзэх хандлага их байгаа нь ажиглагдаж байна.

Иргэдэд олон нийтийн сүлжээ (Facebook, Twitter), телевиз, төрийн байгууллага, мэргэжилтнүүдээс голлон мэдээлэл авч байна. Судалгаанд оролцогчдын 16.7 хувь нь авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг Авлигатай тэмцэх газрын *Facebook page* хуудас, цахим хуудаснаас авдаг байна. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй мэдээлэл сурталчилгааны ажлуудаас ТВ нэвтрүүлэг, видео болон радио контент, гудамжны самбар, дэлгэцийн сурталчилгаа, мэдээллийн самбар, нийтлэлийн талаар түлхүү мэдэж байгаа бол өдөрлөг, нийтийг хамарсан арга хэмжээ, орон нутаг дахь сурталчилгааны талаар сайн мэдэхгүй байгаа нь ажиглагдаж байна. Авлигын эсрэг хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаанд судалгаанд оролцогчдын 10.8 хувь нь энэ чиглэлийн мэдээлэл аваад оролцож байсан бөгөөд тэдний 38.6 хувийг 31-40 насныхан, 34.1 хувийг 4-50 насныхан бүрдүүлж байна.

30-50 насныханы тухайн үйл ажиллагаан дахь оролцоо бусад насны бүлгээс өндөр байна. Авлигын эсрэг мэдээлэл, сурталчилгаан дахь оролцоог хүйсээр харьцуулан үзвэл зөвхөн мэдээлэл авах байдал эрэгтэйчүүдийн хувьд өндөр байгаа бол мэдээлэл аваад оролцсон байдал эмэгтэйчүүдийн хувьд эрэгтэйчүүдээс өндөр хувьтай байна.

Олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааны талаар судалгаанд оролцогчид тааруу үнэлгээтэй байна. Тэдний тус үйл ажиллагааны талаарх дундаж үнэлгээ 2.13 байна.

Соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа:

Судалгааны хүрээнд иргэд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй 10 төрлийн үйл ажиллагааны ач холбогдлыг судалгаанд оролцогдоор 1-5 хүртэлх оноогоор үнэлүүлэхэд дундаж үнэлгээ 2.2 – 2.68 хооронд хэлбэлзэж байгаа бөгөөд **2.4** голчтой байна. Тодруулбал, Авлигын эсрэг хууль, тогтмоомжийг иргэд, олон нийтэд сурталчилах, таниулах үйл ажиллагааг судалгаанд оролцогчид дундаас үл ялиг доогуур үнэлсэн байна.

Тэдний үнэлгээний дундаж 2.46 байна. Мөн төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагатай хамтран ажиллаж буй байдлыг дундаж үнэлгээ 2.2 – 2.44 байна. Төрийн байгууллагатай хамтарч буй байдлын үнэлгээ хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагаас бага зэрэг өндөр байна. Авлигыг үл тэвчих үзэл төлөвшүүлэх чиглэлээр мэдээлэл сурталчилгааг явуулах үйл ажиллагааны ач холбогдлын дундаж үнэлгээ 2.42 байна.

Авлигын эсрэг сургалт, семинар зохион байгуулах, мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, судалгаа үнэлгээ хийх үйл ажиллагааны дундаж үнэлгээ 2.32 – 2.46 хооронд байна. Иргэд, олон нийтийг хамарсан нээлттэй арга хэмжээ зохион байгуулах үйл ажиллагааг

судалгаанд оролцогчдын 50 орчим хувь нь тааруу гэж үнэлсэн бөгөөд тэдний дундаж үнэлгээ 2.32 байна. Цахим контент, шторик, баннер боловсруулах, тараах үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаар үнэлгээ дундаж үзүүлэлтээс өндөр буюу 2.68 байна.

Мөн авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны нийгмийн бүлгүүд дэх хэрэгцээг тандахад бүлгүүдийг хэрэгцээг үнэлсэн үнэлгээний дундаж 3.01 – 4.24 хооронд байна. Энэ нийт бүлэгт соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны хэрэгцээ өндөр байгааг илэрхийлж байна. Нийгмийн бүлгүүдийн хэрэгцээг гурван түвшинд ангилан авч үзэж болохоор байгаа бөгөөд хамгийн их хэрэгцээтэй байгаа бүлгүүд нь улс төрийн намын гишүүд дэмжигчид, шүүхийн салбарт ажиллагсад, төрийн өндөр албан тушаалтнуудын бүлэг байна.

Энэ бүлгийн хэрэгцээ 4.1 -4.24 хооронд үнэлэгдсэн. Дараагийн түвшинд дундаж үнэлгээгээр 3.5-4.0 хооронд үнэлэгдсэн нийгмийн бүлгүүдийг хамруулан үзвэл хувийн хэвшлийн удирдлага, ажиллагсад, өндөр орлоготой иргэд, оюутан, залуучуудыг бүлэг багтаж байна. Харин дээрх бүлгүүдтэй харьцуулахад харьцангуй бага хэрэгцээтэй буюу 3.01-3.5 хооронд хэрэгцээ нь үнэлэгдсэн бүлгүүд нь ахмадууд болон хүүхэд багачуудын бүлэг байна.

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх ойлголт, үнэлгээ:

Авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааны ач холбогдлын талаарх судалгаанд оролцогчдын ойлголт, үнэлгээг судалгааны үр дүнд тулгуурлан нэгтгэн дараах цөөн дүгнэлтийг хийж байна.

- Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны ач холбогдлыг 1 – 5 хүртэлх оноогоор үнэлүүлэхэд дундаж үнэлгээ 3.74-3.85 хооронд гарч байна. Үнэлгээний дундаж 3.78 голчтой байна. Авлигын гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, ашиг сонирхлын зөрчлийг шалгах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа зохион байгуулах, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хянан шалгах үйл ажиллагааны ач холбогдлыг иргэд олон нийт өндөрөөр үнэлж байна.
- Судалгааны ажлын хүрээнд иргэд, олон нийтийн төрийн цахим үйлчилгээ болох *smartcar.mn*, *eservice.ulaanbaatar.mn*, *tsetserleg.ulaanbaatar.mn*, *tender.gov.mn*, *interactive.mn*, *e-mongolia.mn* талаар хэр зэрэг мэдэж, үйлчилгээ авч байгаа эсэхийг тандсан. Ингэхэд дээрх үйлчилгээнүүдийг судалгаанд оролцогчдын 44.9 – 88.8 хувь нь мэддэг гэж хариулсан байна. Тэдний 14.7-68.6 хувь нь дээрх цахим үйлчилгээнүүдээс үйлчилгээ авч байсан байна.
- Тодруулбал, *smartcar.mn* -с 52.9 хувь нь, *interactive.mn*-с 14.7 хувь нь, *e-mongolia.mn*-с 68.6 хувь нь, *eservice.ulaanbaatar.mn* -с 25.1 хувь нь, *tsetserleg.ulaanbaatar.mn* -с 22.7 хувь нь, *tender.gov.mn* -с 20.6 хувь нь тус тус үйлчилгээ авч байжээ. Судалгаанд оролцогчдын хамгийн их үйлчилгээ авч байсан цахим үйлчилгээ нь Цахим үйлчилгээний нэгдсэн

портал *e-mongolia.mn*, Тээврийн хэрэгслийн нэгдсэн цахим үйлчилгээ *smartcar.mn* гэсэн үйлчилгээнүүд байна.

- Төрийн үйлчилгээний цахим шийдлүүдийн ач холбогдлыг үнэлсэн судалгаанд оролцогчдын үнэлгээнээс үзвэл тэдний төрийн үйлчилгээг шударга, шуурхай хүргэх, ил тод, нээлттэй болгох, төрийн байгууллагын хүнд суртал, чирэгдлийг бууруулах, төрийн үйлчилгээг авахад шаардагдах хоног хугацаа, шат дамжлагыг багасгах чиглэлээрх үйл ажиллагаан ач холбогдлыг өндөрөөр үнэлэх хандлага ажиглагдаж байна. Харин иргэдийн оролцооны идэвх, санаачилгыг дэмжих, цахимаар төлбөр, хураамжаа төлөх, төрийн үйлчилгээний шийдвэрлэлтийн явцад хяналт тавих, шинэ залуу үеийн хандлагыг эергээр өөрчлөх зэрэг үйлчилгээний цахим шийдлүүдийг ач холбогдлыг бусад шийдлүүдээс доогуур үнэлж байна.

Санал, зөвлөмж

- Залуучуудын бүлэгт чиглэсэн Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл сурталчилгааны ажлын хамрах хүрээг өргөтгөх, ингэхдээ тэдний мэдээлэл авч буй гол эх сурвалж болох цахим орон зайг түлхүү ашиглах, энэ чиглэлийн ойлголт, мэдээллийг ач холбогдлыг ойлгуулах чиглэлээр анхаарах шаардлага судалгаанаас ажиглагдав.

III. Гадаад зарим орнуудын АТБ-ын авлигын эсрэг боловсрол олгох арга, хэлбэр, үр дүн ба олон нийттэй харилцах бодлого

Авлига бол олон улс орон, ялангуяа хөгжиж буй (авторитар буюу тоталитар дэглэмийг ардаа орхисон) орнуудад тулгардаг гол бэрхшээлүүдийн нэг юм. НҮБ-ын үзэж байгаагаар авлига нь ардчилсан институтийг сүйрүүлж, эдийн засгийн хөгжлийг удаашруулж, засгийн газруудыг тогтвортой бус болгодог. Үүнээс гадна Дэлхийн банкнаас авлигыг эдийн засгийн хөгжилд саад болж буй гол хүчин зүйлүүдийн нэг гэж тодорхойлсон.

Авлигын түвшнийг бууруулах нь хэцүү бөгөөд урт хугацааны үйл явц юм. Энэ нь цаг хугацаа, орон зайд өөр өөр цар хүрээ, эрчим, хэлбэрээр үйлчилдэг түүхэн, эдийн засаг, улс төрийн хэд хэдэн хүчин зүйлтэй холбоотой юм.

Учир нь авлигын шалтгаан нь шууд ба шууд бус янз бүрийн хүчин зүйлүүд (үндсэндээ эдийн засгийн зохисгүй бодлого, олон нийтийн ухамсар, оролцоо сул, иргэний нийгмийн үүрэг сул, төрийн байгууллагуудын хариуцлагагүй байдал, улс төрийн хүсэл зориг сул, нийгмийн соёл, сэтгэлгээ гэх мэт) багтдаг.), авлигатай тэмцэхэд цогц арга хэмжээ авах ёстой.

Энэ хүрээнд бид гадаадын зарим орнуудын авлигатай тэмцэх байгууллагын авлигын эсрэг боловсрол олгох арга хэлбэр, тэдгээрийн үр дүнг дараах гурван хэсэгт ангилан танилцуулахыг зорив. Тодруулбал,

- (i) Бага, дунд сургуулийн хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгож буй туршлага;
- (ii) Их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийн хүрээнд авлигын эсрэг боловсрол олгож буй туршлага;

4.1. Бага, дунд сургуулийн хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгож буй туршлага

Албани улсын хувьд, авлигаас урьдчилан сэргийлэх стратегийн нэг чухал хүчин зүйл бол төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанар, шат дамжлага, өртөг зардал ямар байгааг шүүмжлэлт байдлаар эргэцүүлэх, хяналт тавих, энэ тал дээр үүссэн асуудлын талаар тогтмол мэдээлэх, үр дүнтэй эргэх холбоог хөгжүүлэхэд түлхүү анхаарч ирсэн байна. Энэ нь иргэдийг зөвхөн эрх, үүргээ ухамсарлахаас гадна

нийгэмд болон хувь хүнд үзүүлэх авлигын хор уршигийг ухамсарлан ойлгохыг мөн давхар шаардаж байдаг. Эдгээр үйл ажиллагаа нь илүү өргөн хүрээг хамарсан бодлогын нэг хэсэг байж, улмаар ерөнхий боловсролын сургуульд байх цагаас нь эхлэн авлигатай тэмцэх, түүнийг эсэргүүцэх нь зөвхөн тухайн хүүхэд, хувь хүний асуудал, ашиг сонирхлыг хамгаалах бус иргэн бүрийн ашиг сонирхолд нөлөөлөх үзэгдэл гэдэг талаас нь ойлгуулж эхэлбэл илүү үр дүнтэй болдог⁹ гэсэн үзэл баримтлалд тулгуурлаж, авилгын эсрэг үйл ажиллагааны бодлого, чиглэлээ тодорхойлжээ.

Үүний нэг тод жишээ бол, Албани улс авлигаас урьдчилан сэргийлэхэд боловсролын үүргийг өндөржүүлэхийг чухалчилсан явдал байв. Тус улсын хувьд, ерөнхий боловсролын сургуулийг авлигатай тэмцэх бодлогын хэрэгжилтэд үндсэн үүрэг гүйцэтгэх бүрэн боломжтой суурь хэмээн үзсэн. Учир нь, залуу үе, оюутан сурагчдыг авлига авах, өгөхөд түлхэх, энэ төрлийн үйл ажиллагаанд татан оролцуулахад чиглэсэн аливаа дарамт, шахалтыг өөрийн хүслээр, амжилттай эсэргүүцдэг, даван туулдаг чадвартай болоход боловсролын салбарын оролцоо чухал болохыг онцолсон байна.

Тухайлбал, боловсрол, сургалтын байгууллагад авч хэрэгжүүлэх авлигын эсрэг боловсролын зорилго, хүрэх үр дүн, боломжийг дараах байдлаар онцлон авч үзсэн нь ихээхэн сонирхол татна. Угтаа авлигын эсрэг боловсролын зорилго нь ерөнхий утгаараа хувь иргэний үнэлэмж болон сурагчдын авлигын эсрэг иргэний байр суурийг төлөвшүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, чадвар, хандлагыг төлөвшүүлэхэд оршиж байна. Энэ нь авлига бол олон нийтийн сайн сайхан, аюулгүй байдалд учирч болзошгүй аюул, заналыг ухамсарлаж, түүнтэй тэмцэх хүсэл, эрмэлзэлтэй хувь хүнийг бий болгон төлөвшүүлэх зорилготойг сурагчидад багаас нь олгох замаар тэдний улс төрийн боловсрол, соёлыг дээшлүүлэхэд чиглэгдэх ажээ. Чингэхдээ авлигын эсрэг боловсрол нь дараах тусгайлсан зорилго, зорилтуудыг агуулж байдаг байна.

1. Авлига хэмээх үзэгдлийн талаарх ойлголт, мэдлэг олгох, түүний мөн чанар, шалтгаан, үр дагавар;
2. Авлигыг үл тэвчих хандлагыг сурталчлах, хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн байна.

---

⁹ Education against corruption A manual for teachers, Albanian Experiences, 2012. Page 14-17

Дээрх зорилтуудыг авлигын эсрэг боловсрол олгоход тусгайлан чиглүүлснээр авлигатай сайн дураар тэмцэх боловсролыг оюутан, сурагчдад төлөвшүүлснээр дараах ур чадварыг нэмэгдүүлэх сайн талтай гэж үзсэн байна.

- мэдээлэлтэй харилцах, олох, боловсруулах, дамжуулах ур чадвар;
- шүүмжлэлт сэтгэхүй, асуудлыг шийдвэрлэх ур чадвар;
- аливаа ажлыг төлөвлөх, зохион байгуулах ур чадвар;
- цаг хугацаа, санхүү болон бусад эх үүсвэрийг зөв, үр дүнтэй хуваарилах, ашиглах ур чадвар;
- бодож сэтгэх, шинийг бий болгох ур чадвар;
- санаачилга гаргаж, бие даасан байж, өөрийн хийсэн үйлдлийнхээ төлөө хариуцлага хүлээж сурах;
- зөрчил, маргааныг тайван, бүтээлч байдлаар шийдвэрлэх, хамтран ажиллах ур чадвар;
- сургууль, хамт олон, нийгмийн амьдралд оролцох ур чадвар гэх мэт.;

Ардчиллын үнэт зүйлсийг дээдлэх, болж буй бүх зүйлийг сонирхох, үнэнч шударга байх, өөрийн болон бусдын үйлдэл, зан үйлд хариуцлагатай хандах, өөрийгөө тасралтгүй хөгжүүлэх, мэдлэг, нийгэм, соёлын ур чадвараа баяжуулах зэрэг үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх гэх мэт.

Боловсрол, сургалтын байгууллага дахь авлигын эсрэг боловсролын үйлчилгээг төрөл бүрийн арга, хэлбэрээр гүйцэтгэх боломжтойг дараах хоёр хүрээнд авч үзэж болно. Үүнд:

- Юуны өмнө авлигын эсрэг боловсролын агуулгыг ерөнхий боловсролын сургуулийн заавал суралцах болон сонгон суралцах сургалтын хөтөлбөрт тусгах боломжтой
- хоёрдугаарт, авлигын эсрэг боловсролын агуулгыг анги, сургууль, олон нийтийн боловсрол бүх шатанд хичээл хоорондын болон хичээлээс гадуур судлах агуулга хэлбэрээр тусгаж болох юм.

Авлигын эсрэг боловсролын үндсэн зорилго нь иргэний ухамсрыг төлөвшүүлэх явдал тул энэ боловсролыг олгох хамгийн боломжит орон зай, орчин нь нийгмийн салбарын хичээлүүд тухайлбал, иргэний ёс зүй, түүх, газарзүй, эдийн засаг, социологи, гүн ухаан гэх мэт хичээлүүд байдаг. Энэ дундаас иргэний ёс зүй хичээлийн сэдэв нь авлигын эсрэг боловсрол олгох хамгийн их орон зайг бий болгодог бөгөөд гол зорилго нь амьдарч буй

орон нутгийнхаа ирээдүйн төлөө хариуцлага хүлээх чадвартай иргэдийг төлөвшүүлэх явдал билээ.

Авлигын эсрэг боловсролыг тодорхой, бодит амьдралтай илүү ойр түүх, нийгэм, эдийн засаг, соёл, сэтгэл зүйн хичээлийн сэдэвт нэгтгээгүй тохиолдолд сургууль дахь авлигын эсрэг боловсрол төдийлөн амжилтад хүрэхгүй. Үүний нэгэн адил, зарим соёл иргэншил үүнийг ёс суртахууны үүрэг гэж үздэг тул непотизмын асуудлыг соёл, сэтгэлзүйн нөхцөл байдлаас гадуур авч үзэх боломжгүй юм.

Авлигын эсрэг боловсролыг нийгмийн ухааны хичээлийн хөтөлбөр, ялангуяа сургуульд суурилсан хэлбэрээр хүргэх нь зүйтэй бөгөөд сургалтын хөтөлбөрт багтсан бүх хичээлийг авлигын эсрэг боловсролд хүрэхэд шаардлагатай үзэл баримтлал, мэдлэг, мэдээллээр баяжуулах шаардлагатай.

Авлигын эсрэг боловсролын нэг чухал тал бол сургууль, амьдрал дахь авлигын эсрэг байр суурь баримтлах тал дээр дүн шинжилгээ хийх, шүүмжлэлтэй хандах, шийдвэр гаргахад шаардлагатай мэдлэг, мэдээллээр хангах явдал юм. Үүний нэгэн адил чухал ач холбогдолтой өөр хүчин зүйл бол засгийн газрын зүгээс авлигатай тэмцэх чиглэлээр иргэд, олон нийтийг дэмжих зорилготой гаргаж байгаа бодлого, тодорхой стратеги, шийдвэрүүд байдаг. Тиймээс боловсрол, сургалтын байгууллагыг ийм төрлийн мэдээллээр байнга хангаж, шинэ мэдлэг, мэдээлэл тогтмол авч байх нь сургуулийн нийт хамт олны зорилт байх ёстой гэсэн үг юм.

4.2. ХонгКонг улсын туршлага: Авлигын эсрэг боловсролын практик үр дүн

Авлигатай хийх тэмцэл нь гэмт хэрэгтнүүдийг яллах, гэмт хэрэг үйлдэх цоорхойг арилгахаас илүүтэй өргөн хүрээг хамарсан үйл ажиллагаа юм. Энэ нь хүмүүсийн авлига, зүй бус үйлдэлд хандах хандлагыг өөрчлөх тухай юм. Иргэд авлига, хээл хахуулийг тэвчиж, амьдралын хэв маяг, байх ёстой үзэгдэл гэж ойлгож, хүлээн зөвшөөрөх л юм бол авлига мөнхөд оршин байдаг. Нөгөөтэйгүүр, ёс суртахууны өндөр соёлтой нийгэмд хүмүүс шударга өрсөлдөөнийг үнэлж, хээл хахуулийг үгүйсгэж, авлигатай тулгарах үед хууль сахиулах байгууллагатай хамтран ажиллах хандлагатай байдаг. Тиймээс олон нийтийн дэмжлэг нь авлигатай тэмцэх кампанит ажлыг амжилттай явуулах үндэс суурь юм.

ХонгКонгийн Авлигын эсрэг бие даасан хороо 1974 онд байгуулагдсан цагаасаа хойш олон нийтийг авлигын хор хөнөөлийн эсрэг соён гэгээрүүлэх, авлигатай тэмцэхэд олон нийтийн дэмжлэгийг хамруулах, дэмжих үүргийг хуулиар хүлээсэн Эдгээр хуулиар хүлээсэн үүрэг нь БНХАУ-ын нэг хэсэг болох ХонгКонгт мөрдөгддөг Авлигын эсрэг НҮБ-

ын конвенцид төрийн болон хувийн хэвшилд сайн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд нийгмийн идэвхтэй оролцоог хангах шаардлагуудтай нийцэж байна.

Авлигын эсрэг бие даасан хороо ICAC carries out its education function through its Community Relations Department (CRD). Авлигын эсрэг бие даасан хороо нь боловсролын чиг үүргээ Олон нийттэй харилцах хэлтсээрээ (CRD) дамжуулан гүйцэтгэдэг. “Бүх нийтийн ёс зүй” эрхэм зорилгынхоо хүрээнд ёс зүйн өндөр хэм хэмжээг баримтлах, авлига хээл хахуулийг үл тэвчих, хаана ч гарсан авлигыг мэдээлэх зэрэгт нийгмийн бүхий л давхаргын олон нийтийн дэмжлэгийг авах зорилготой. Энэхүү үндсэн үүргээ нийгмийн бараг бүх салбарыг хамруулсан 4 үр дүнтэй стратегиар дамжуулан хэрэгжүүлдэг бөгөөд эдгээр стратегийн талаар дор товч хураангуйлав.

- (i) Зорилтот бүлэгт зориулсан авлигатай тэмцэх үйлчилгээг өөрчлөх–зорилтот бүлэгт чиглэсэн стратеги.
- (ii) Олон талт харилцааны стратеги–нүүр тулсан харилцааг мультимедиа сурталчилгаатай хослуулах, олон платформоор дамжуулан нийгмийн бүх давхаргын хүмүүст бодит байдлын мессежийг түгээх.
- (iii) Түншлэлийн стратеги–шударга байдлыг дэмжихийн тулд нийгэм дэх янз бүрийн оролцогч талуудтай хамтран ажиллах.
- (iv) Оролцооны стратеги–олон нийтийн гишүүдийг авлигатай тэмцэх үйл хэрэгт татан оролцуулж, урьдчилан сэргийлэх боловсролын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх.

4.2.1. Стратегиас бодит үйл ажиллагаанд: Анхаарах хүчин зүйлс

Тус хорооны Олон нийттэй харилцах хэлтэс нь авлигын эсрэг боловсролын стратегийг хэрэгжүүлэхдээ хэд хэдэн хүчин зүйлийг харгалзан үздэг. Эдгээрээс цөөн хэдэн хүчин зүйлийг онцлон харуулж болох юм. Хүмүүсийн авлигыг хүлээн авч, хариу үйлдэл үзүүлэх нийгмийн орчин цаг хугацааны явцад өөрчлөгддөг. Авлигын эсрэг боловсролын талаарх мэдлэг, хэрэгцээ ч олон нийтийн дунд өөр өөр байдаг. Тиймээс өөр өөр зорилтот бүлэгт тохирсон аарга, тактикийг хувьсан өөрчлөгдөж буй нийгмийн өөрчлөлтөд тохируулан боловсруулах, өөрчлөх шаардлага урган гардаг.

Авлигын хандлага

Угтаа авлигын эсрэг боловсролыг нийгмийн өнцөг булан бүрд хүргэхгүй бол урт хугацаанд амжилт авчрахгүй байх магадлалтай. Гэвч хязгаарлагдмал нөөцтэй улс орнуудын тухайд авлигын эсрэг боловсролын бодлогын үр нөлөөг нэмэгдүүлэхийн тулд авлига гарах магадлал өндөр эсвэл түүний үр дагавар нь нийгмийн амьдралд илүү их хор хөнөөл учруулдаг салбаруудад тэргүүлэх ач холбогдол өгөх нь зүйтэй юм. Хонконгод сүүлийн

арван жилд авлигын хандлага үндсэндээ тогтвортой хэвээр байна. АТГ-т жил бүр ирдэг авлигын гомдол 3000-аас бага байна. Эдгээр гомдлын гуравны нэг орчим нь төрийн байгууллагад, үлдсэн гуравны хоёр нь хувийн хэвшилтэй холбоотой байдаг. Санхүү, даатгал, барилга утсралт, нийтийн хоолны үйлчилгээ зэрэг салбарт авлига их байна гэх гомдол ирдэг. Төрийн өндөр албан тушаалтнууд, хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй компанийн захирлууд болон/эсвэл мэргэжлийн хүмүүсийг оролцуулсан хэргүүд нь хөрөнгө оруулагчдад асар их санхүүгийн хохирол учруулах, олон нийтийн байгууллагуудад итгэх итгэлийг сулруулж, зарим тохиолдолд шинээр баригдсан барилгын чанарын хяналтын байцаагч нар авлига авах гэх мэт үзэгдэл газар авах нь олон нийтийн аюулгүй байдалд заналхийлж, нийгэмд ноцтой үр дагаварт хүргэдэг.

Ард нийтийн зан үйлийн өөрчлөлт

Харилцаа холбооны технологи, социал медиагийн хурдацтай хөгжил нь аливаа төрлийн мэдээллийг хүлээн авах, сонгох, ашиглах хүмүүсийн зан үйлийг улам бүр өөрчлөх боллоо. Ухаалаг утас болон өндөр хурдны өргөн зурвасын сүлжээний ачаар олон хүмүүс, ялангуяа залуучууд хаана ч, хэзээ ч муьлт медиа мессежийг хялбархан үзэж, олон нийтийн сүлжээгээр дамжуулан бие биетэйгээ шуурхай холбогдож, мэдээлэл солилцож, цахим ертөнцөд болж буй үйл явдлын талаар санал бодлоо илэрхийлэх боломжтой болжээ. Эдгээр шинэ хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь мэдээллийг илүү хурдан, илүү өргөн хүрээнд үзэгчдэд түгээх боломжийг олгодог тул эдгээр хэрэгслийг зөв, сайн ашиглаж чадвал боловсролын кампанит ажлын үр нөлөөг тэр хэмжээгээр нэмэгдүүлэх боломжтой.

4.2.2. Авлигын эсрэг боловсролын практик

Тус хорооны зүгээс нийгмийн янз бүрийн салбарт чиглэсэн авлигатай тэмцэх, соён гэгээрүүлэх, боловсрол олгоход чиглэсэн үйл ажиллагаагаа тухайн салбарын зорилтот бүлгүүдэд тохирсон тактик боловсруулахын тулд залуучууд, олон нийтийн байгууллага, бизнесийн байгууллага зэрэгтэй хамтран хэд хэдэн төрлийн хөтөлбөр боловсруулж ажиллажээ.

1. Эерэг үнэт зүйлсийг сурталчлах нь: Залуу үе

Авлигатай тэмцэх сургалт, илүү өргөн утгаараа ёс суртахууны боловсролыг залуу үеэс эхлэх нь зүйтэй гэж Авлигатай тэмцэх хороо үзжээ. Нийгмийн ирээдүйн хойч үе болсон залуу хойч үеэ зөв төлөвшүүлэх соёлыг эрхэмлэн дээдэлдэг байх нь авлигатай урт хугацаанд тэмцэх үндсэн суурь болно гэж үзжээ.

Олон нийттэй харилцах хэлтэс нь дараах дөрвөн тактикаар дамжуулан залуу хойч үедээ эерэг үнэт зүйлсийг сурталчлахыг зорилгоо болгожээ:

- i.Өсвөр үеийнхний хөгжлийн янз бүрийн үе шатанд эерэг үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх;
- ii.Хамтран бүтээх, хамтын оролцоог дэмжих;

- iii. Сургуулийн сургалтын хөтөлбөртэй нийцүүлэх;
- iv. Оролцогч талуудтай хамтран ажиллах.

Өсвөр үеийнхний хөгжлийн янз бүрийн үе шатанд эерэг үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх
Тус хорооны Олон нийттэй харилцах хэлтэс нь өсвөр үеийнхэнд зориулсан авлигаас сэргийлэх боловсрол, мэдээ мэдээлэл, арга хэрэгслийг өсвөр үеийнхний хөгжлийн үе шатанд тохируулан хөгжүүлжээ. Цэцэрлэг, бага ангийн сурагчдын (3-11 насны) хувьд үнэнч шударга байдал, хариуцлагатай байдал, сахилга бат зэрэг ёс суртахууны үндсэн чанарууд дээр төвлөрсөн энгийн бөгөөд хялбар мессежнүүдийг өгдөг байна. Эдгээр мессежээ хүүхдийн үзэх дуртай хүүхэдэйн киноны баатар, сурах бичгийн зураг, сургалтын материалуудаар дамжуулан хүүхдэд хүргэдэг байна.

Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж буй (12-17 насны) хувьд авлигын хор хөнөөл, авлигын эсрэг хууль тогтоомж, ёс зүйн шийдвэр гаргах талаар сургалтын сэдвүүдийг дэлгэн үзүүлжээ. Сургуулиуд тус сургалтыг бие даан зохион байгуулж болох ч Олон нийттэй харилцах хэлтсийн ажилтнуудыг оюутнууддаа авлигын эсрэг яриа, хэлэлцүүлэг хийхээр урьж болно. Сургалтыг илүү сонирхолтой болгохын тулд сургуулиуд интерактив жүжгийн тоглолтуудыг зохион байгуулж болно. Тэд мөн оюутнуудын авлигатай тэмцэх ажлын талаар суралцах туршлага, ойлголтыг баяжуулахын тулд Авлигатай тэмцэх хорооны төв байранд зочлох ажлыг зохион байгуулж болно.

Харин өсвөр насны хүүхдүүдтэй харьцуулахад их сургуулийн оюутнууд (18 ба түүнээс дээш насны) шударга байдлын талаар гүнзгийрүүлэн сургахад шаардагдах оюун ухаан, чадварыг эзэмшсэн байдаг. Авлигатай тэмцэх хорооноос мэргэжлийн болон ажлын ёс зүйн талаар ярилцаж, хээл хахуулийн эсрэг хууль эрх зүйн шаардлагууд нь бакалаврын болон төгсөлтийн дараах олон хөтөлбөрүүдийн нэг хэсэг болсон.

2. Хамтран бүтээх, хамтын оролцоог дэмжих хөтөлбөр

Лекц, яриа гэх мэт уламжлалт, “идэвхгүй” сургалтын аргуудыг ашиглан мессежийг дамжуулахаас гадна ОНХХ нь оюутнуудын идэвхтэй оролцоотой төслүүдийг боловсруулж хэрэгжүүлдэг. Эдгээр боловсролын үйл ажиллагаанд удаан хугацааны туршид идэвхтэй оролцсоноор оюутнууд эерэг үнэт зүйлсийг сурч, нэгтгэж, өөрийн болгож чаддаг байна. Учир нь эдгээр хамтын бүтээлийн төсөл, үйл ажиллагаанд бүтээлч байдал ихэвчлэн илэрдэг.

3. Сургуулийн сургалтын хөтөлбөртэй нийцүүлэх

Хонконгт засгийн газраас санхүүждэг эсвэл татаас авдаг сургуулиуд захиргаанаас томилогдсон бие даасан зөвлөх байгууллагаас боловсруулсан сургалтын хөтөлбөрийг

хэрэгжүүлдэг. Авлигатай тэмцэх хорооны ёс суртахууны боловсролын багц, хөтөлбөрүүд нь сургуулийн өмнөх, бага, дунд боловсролын сургалтын хөтөлбөрүүдтэй нягт уялдалдаатай боловсруулагдсан байдаг бөгөөд ингэснээр багш нар сургалтын үйл ажиллагаандаа тусгах боломжтой болно. Тухайлбал, ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн сурагчид “Эрх чөлөө, хүний эрх судлал” хичээлийн хөтөлбөрт хамрагдах ёстой бөгөөд үүнд хууль дээдлэх ёсыг эрхэмлэх, шударга нийгэм нь амьдралын чанарын баталгаа, шударга ёс зэрэг сэдвүүдийг судлах шаардлагатай. Багш нарт энэ хичээлийг заахад туслах зорилгоор Авлигатай тэмцэх хорооноос Хонконг дахь авлигын эсрэг үйл ажиллагаа, авлигын хор хөнөөл, ёс зүйн асуудал, сорилтуудыг шийдвэрлэх арга замыг тайлбарласан сургалтын багц боловсруулж тараах хэлбэрээр дэмжлэг үзүүлдэг байна.

4. Оролцогч талуудтай хамтран ажиллах

Хонконгод 25-аас доош насны 1.6 сая гаруй залуучууд байдаг. Энэ нөхцөлд Авлигатай тэмцэх бие даасан хороо нь дангаараа бүх залуучуудад хүрч ажиллахад хэцүү байдаг тул багш, эцэг эхчүүд тус хороо болон залуучуудын хоорондох чухал холбоос болдог. Олон нийттэй харилцах хэлтсийн зүгээс багш нарт ёс суртахууны хүмүүжлийн талаарх тулгамдсан асуудлуудыг хэлэлцэх семинар зохион байгуулж, сургалтын багцаа танилцуулдаг. Энэ нь багш, эцэг эх, нийгмийн ажилтан, судлаач, оюутнуудын оруулсан ёс суртахууны хүмүүжлийн талаарх нийтлэлүүдийг багтаасан тогтмол хэвлэлийг гурван жил тутамд гаргадаг. Үнэт зүйлсийн боловсролын талаарх сургалтын видео бичлэгүүд, шударга байдлын талаарх сургалтын хэрэглэгдэхүүн, эерэг үнэт зүйлсийг бий болгож байсан түүхтэй хүмүүстэй ярилцлага хийх зэргийг багтаадаг ажээ. Эдгээр бүх материалыг Авлигатай тэмцэх хорооны “Ёс суртахууны боловсролын цахим платформ” цахим мэдээллийн төвөөс үнэ төлбөргүй татаж авах боломжтой.

5. Бодит кэйс 1: Элчин төлөөлөгчдийн хөтөлбөр

Хонконгийн Авлигатай тэмцэх бие даасан хорооноос эерэг үнэт зүйлсийг сурталчлах олон талт хүчин чармайлтын дундаас их сургуулийн оюутнуудад зориулсан Элчин сайд хөтөлбөр нь олон арга хэрэгсэл, үр дүнтэй стратегийг багтаасан нэгдсэн төсөл байсан гэдгээрээ сайн жишээ болжээ. 2007 оноос хойш АТХ-оос жил бүр хамтран ажилладаг их дээд сургуулиудын оюутнуудаас Авлигатай тэмцэх хорооны элчин төлөөлөгчдийг багт тодорхой тооны оюутан залуусыг элсүүлдэг байна. Ийнхүү шинээр элсэн орсон элчин төлөөлөгчид нь үе тэнгийнхнийхээ дунд шударга ёсыг төлөвшүүлэх үйл ажиллагааг илүү үр дүнтэй зохион байгуулах үүрэг хүлээн ажилладаг ажээ. Хөтөлбөрийн эхэнд Элчин төлөөлөгчөөр элсэн орсон оюутнууд АТХ-ны Олон нийттэй харилцах хэлтсээс боловсруулсан материал, авлигын эсрэг хуулийн үндсэн мэдлэгийг эзэмшиж, багаар ажиллах дасгал, сургалтуудад хамрагдахаас гадна төсөл зохион байгуулах ур чадварыг дээшлүүлэх сургалтуудад хамрагдах шаардлагатай. Дараа нь баг бүрд үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх бага хэмжээний төсөв өгдөг. Дижитал технологийн

эрин үед амьдарч байгаа тул оюутан залуус ухуулга, сурталчилгааны кампанит ажилдаа онлайн болон оффлайн платформуудыг чадварлаг ашигладаг ажээ. Facebook, Instagram зэрэг олон нийтийн сүлжээг ашиглан үе тэнгийнхэндээ үйл ажиллагаагаа өргөнөөр сурталчилж чаддаг байна.

Дээд боловсролын байгууллагууд ч Хонконгийн АТХ-ны Элчин төлөөлөгчдийн хөтөлбөрийг ихээхэн дэмждэг. 2017/18 оны хичээлийн жилд Хонконгийн 20 дээд боловсролын байгууллага тус хөтөлбөрт хамтран зохион байгуулагчаар ажиллаж, оюутнуудыг багуудад элсүүлэхэд тусалж, үйл ажиллагаа төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд нь ОНХХ-ийн ажилтнуудтай хамтран ажиллаж, Элчин төлөөлөгчдөд үйл ажиллагаа явуулах газар болон бусад захиргааны дэмжлэг үзүүлж байв.

Энэ хөтөлбөрийн гол ач холбогдол, амжилт нь зөвхөн оюутнуудыг өргөн хүрээнд хөтөлбөрт хамруулах, тооны араас хөөцөлдөх бус, харин эдгээр оюутнуудын үе тэнгийнхэндээ үзүүлж буй эерэг нөлөөлөл юм. 2007-2018 оны хооронд 1200 гаруй их сургуулийн оюутан АТХ-ны энэ хөтөлбөрт хамрагдсан бөгөөд тэдний кампус дахь үйл ажиллагаа нь 220,000 оюутанд хүрчээ. Хамгийн чухал нь эдгээр оюутнууд энэ хөтөлбөрт хамрагдсанаар АТХ-тай хамтран авлигаас сэргийлэх, авлигатай тэмцэх арвин туршлага хуримтлуулж байгаа явдал юм.

6. Бодит кэйс 2: Залуучуудын шударга байдлыг дэмжих хөтөлбөр

Өсвөр үеийнхэнд зориулсан авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаанд стратегийн хүрээнд амжилттай хэрэгжсэн өөр нэг жишээ бол 2017 онд хоёр жилийн хугацаатай хэрэгжиж эхэлсэн “Залуучуудын Шударга байдлыг дэмжих хөтөлбөр” юм. Уг хөтөлбөрт шударга байдал, бүтээлч байдал, урлаг ба хамтын ажиллагаа гэсэн дөрвөн итгэл үнэмшлийг эрхэмлэгч сургуулийн насны олон өсвөр үеийнхнийг хамруулсан байна. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд гэрэл зураг, бүтээлч урлал, гар урлалын үйл ажиллагаа, эерэг дүр төрх бүхий залуу уран бүтээлчдийн тайзны үзүүлбэрээр дамжуулан эерэг үнэт зүйлсийг түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор багт наадам маягийн фестиваль зохион байгуулдаг байна. Энэхүү хөтөлбөр амжилттай болсон нэг үндсэн шалтгаан нь оролцогчдын нас, эерэг үнэт зүйлсийг сурталчлахад чиглэсэн үйл ажиллагааны хэлбэр төрөл нь уламжлалт бус, илүү залуусын сонирхлыг татсан олон янз байдалтай байсан явдал юм. Төрөл бүрийн арга хэмжээнд нийт 73,000 хүүхэд залуучууд оролцсон бөгөөд хөтөлбөрийн вэб сайт, олон нийтийн мэдээллийг хэрэгслээр дамжуулан 460,000 орчим хүнд хүрсэн байна.

Дүгнэлт

Дээрх мэдээллээс Хонконгийн авлигатай тэмцэх газрын олон нийттэй харилцах алба нь олон жилийн туршид иргэн бүрд авлигын эсрэг боловсрол олгох ижил зорилготой байсан

ч байнга өөрчлөгдөж буй нийгмийн орчинд дасан зохицож, ажлын хэлбэр, агуулгаа өөрчлөх шаардлагатай болж байсныг харж болно. Цаг үетэйгээ хөл нийлүүлэн алхах нь авлигын эсрэг боловсролын үр дүнтэй туршлага хуримтлуулах гол түлхүүр хэвээр байна.

Авлигын эсрэг боловсрол нь агуулга, хэлбэрийн хувьд орон бүрийн соёлын онцлогоос ихээхэн хамаарах нь гарцаагүй. Өөрөөр хэлбэл Хонгконгийн туршлагыг бусад улс орнуудад шууд хэрэглэх боломжгүй. Гэсэн хэдий ч дэлхийн бусад улс орнуудад авлигын эсрэг боловсролыг ямар хэлбэрээр явуулж байгаагаас үл хамааран авлигатай тэмцэх байгууллагууд авлигын хор хөнөөлийг олон нийтэд ойлгуулж, авлигатай тэмцэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх нь нэн чухал ач холбогдолтой ингэснээр ёс суртахууны соёл нийгэмд суурьшиж чадна. Эцсийн дүндээ авлигатай тэмцэж, шударга нийгмийг байгуулж, бодитой ертөнцийг бий болгоход хүн бүрийн оролцоо шаардлагатай.

V. Бага, дунд сургуулийн түвшинд хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгох хөтөлбөр¹⁰

Жил бүр НҮБ-ын гишүүн нийт 27 оролцогч улс (Афганистан, Армен, Австри, Бразил, Хятад, Чех, Эквадор, Герман, Грек, Гватемал, Хондурас, Ямайка, Кувейт, Латви, Малайз, Маврикий, Норвег, Пакистан, Панам, Катар, БНСУ, Румын, Саудын Араб, Серб, Словак, Словени, Венесуэл (БНУ) зэрэг улсууд бага, дунд сургуулийн хүүхэд, залуучуудад авлигын эсрэг боловсрол олгох чиглэлээр өөрсдийн санаачилгын талаар мэдээлэл ирүүлдэг байна.

Шударга ёсны соёлыг төлөвшүүлэхэд эдгээр санаачилга чухал болохыг улс орнууд онцлон тэмдэглэв. Тухайлбал, иргэдээ багаас нь ёс зүй, ёс суртахууны үнэлэмж, иргэний эрх үүрэг, үнэнч шударга байдлын талаар ухамсарлаж, төлөвшүүлж байж авлигагүй нийгмийг цогцлооно гэж Бразил улс үзэж байна. Үүний нэгэн адилаар Хятад улс авлигатай тэмцэх, шударга ёсыг сахиулах боловсрол нь улс орныг цэвэрлэх, шударга нийгмийг бий болгоход чухал ач холбогдолтой хэмээн үзэж, үндэсний боловсролын бодлогодоо тусган хэрэгжүүлж байгаа юм. Австри улс сурагчдын зан чанар, үнэт зүйл төлөвших шатандаа ордог хувь хүний хөгжлийн чухал үе шат байдаг тул ялангуяа ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангиудад авлигын эсрэг боловсрол олгох нь чухал ач холбогдолтой гэж үзжээ.

Норвег улс ерөнхий боловсролын сургуулиуддаа авлигын асуудлыг ёс зүй, иргэний эрх үүрэг, эдийн засгийн ойлголтын хүрээнд тайлбарлаж, сурагчдадаа хүргэдэг байна. Норвегийн Боловсролын тухай хуулийн дагуу оюутнуудыг шүүмжлэлтэй сэтгэж, ёс зүйтэй

---

¹⁰ “Education in schools and universities on anti-corruption efforts”, 21-23 August 2017, UN

ажиллахыг сургасан нь авлигаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэжээ. Өөр нэг жишээ бол Панам улс шударга ёс, үнэт зүйлсийг 7-9-р ангид иргэний боловсролын хичээлээр, 10, 11-р ангид "ёс зүй, ёс суртахуун, үнэт зүйл ба хүний харилцаа" сэдвээр заадаг ажээ. Мөн түүнчлэн Хондурас авлигын эсрэг боловсролыг иргэний боловсролын хөтөлбөрүүдтэйгээ шууд холбожээ.

Армени улс авлигын эсрэг боловсролыг ерөнхий боловсролын сургуулийн нийгмийн ухааны сурах бичиг, "эрүүл амьдрал" хичээлд тусгагдсан эрх чөлөө, шударга ёс, ёс суртахуун, тэгш эрх, хариуцлага, хүлцэл, үнэт зүйлсийн талаарх боловсролын нэг хэсэг, салшгүй хэсэг гэж үздэг. Хятад улс авлигатай тэмцэх, шударга ёсны боловсролыг хятад хэл, түүх, ёс суртахууны хичээлд оруулсан. Жишээлбэл, хятад хэлний хичээл дээр 1-9-р ангийн уран уншлагын шүлгийн жагсаалтад шударга байдлын сэдэвтэй сонгодог шүлгийг оруулсан байдаг.

Авлигын эсрэг боловсролын агуулгыг сурах бичигт оруулаагүй байх үед багш нар иргэний боловсрол (бага сургуулийн 7, 8-р ангид заадаг) болон социологи (ерөнхий боловсролын нэг жилд заавал үзэх ёстой хичээл) гэсэн ангиудад авлигын талаар сэдэв нэмж заадаг байсныг Словени улсын жишээ харуулж байна. Авлигатай тэмцэх асуудал багш нарын хувьд оюутан, сурагчдад заахад харьцангуй хэцүү сэдэв байсан тул тус улсын авлигатай тэмцэх байгууллага авлигын талаар хичээлүүдийг боловсруулж, багш нар иргэний боловсрол, социологийн хичээлийн хүрээнд заах хувилбарыг Словени улс туршсан нь амжилттай байжээ.

ХБНГУ-ын хувьд авлигын хэлбэр, үр дагаврыг 5-10-р ангид ёс зүйн хичээл (хууль, шударга ёс, ёс суртахууны асуудлуудыг тайлбарладаг), нийгэм, эдийн засаг, түүхийн хичээлүүд (ардчилал, эрх чөлөөнд заналхийлсэн эрсдэлт нөхцөл байдлыг авч үзсэн) хүрээнд сурагчдад тайлбарлан хүргэдэг байна. Берлиний орон нутгийн эрх баригчид 2018 оны хичээлийн жилд иргэний ёс зүйн хичээлүүд нь "хууль засаглалд суурилсан улс орны амьдрал" сэдвийг хөндөж, авлигыг үл тэвчих тухай хичээлийг сурагчдадаа зааж эхэлжээ. Герман улс цаашлаад техник, мэргэжлийн сургуулиуддаа авлигын талаар, эдийн засаг, ёс зүйн хичээлээр дамжуулан боловсрол олгохоор төлөвлөж байгаа юм.

Зарим улсууд авлигын асуудлыг сургалтын хөтөлбөр, сурах бичигт тодорхой тусгасан оруулжээ. Тухайлбал, Малайз улс сургуулийн шашны боловсрол, ёс суртахууны боловсролын сурах бичигт авлигын сэдвүүдийг нэгтгэсэн байна. Словак улсад 11-19 насны бүх сурагчид авлигын асуудлыг хөндсөн "Санхүүгийн мэдлэгийн үндэсний стандарт" нэртэй баримт бичгийг судлах шаардлагатай бөгөөд энэ баримт бичигт хүүхэд, өсвөр

насны онцлогт тохирсон заах арга барилын заавар бүхий арга зүйн гарын авлага багтсан байна.

БНСУ-ын хувьд бага, дунд сургуулийн бүх ангийн сургалтын хөтөлбөрт багтсан ёс зүйн хичээлээр авлигын эсрэг боловсрол олгодог байна. Бага ангийн хүүхдүүдэд шударга ёс, авлигын утга учрыг ойлгуулах үүднээс ёс зүйн сурах бичигт шударга, хариуцлага, үнэнч байх, өөрийгөө хянах чадвар, өөрийгөө үнэлэх, хууль тогтоомжийг сахин биелүүлэх, эх оронч үзэл зэрэг сэдвүүдээр дамжуулан эдгээр ойлголтуудыг шууд бусаар тусгасан байдаг ажээ. Харин ахлах сургуулийн ёс зүйн сурах бичгүүдэд төрийн болон хувийн хэвшлийн аль алинд нь авлигын асуудлыг тусгайлсан жишээ ашиглан тайлбарладаг бөгөөд сурагчдыг авлигатай тэмцэх арга зам, шударга байдлын ач холбогдлын талаар эргэцүүлэн бодох, шүүмжлэлт хандлагаар хандахыг нь дэмжсэн олон төрлийн үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг байна.

Хичээлээс гадуурх лекц, материал

Зарим улс орнуудад салбарын мэргэжилтнүүд сургуулиудад авлигын эсрэг хичээлийн хөтөлбөрөөс ангид буюу хичээлээс гадуур лекц, хөтөлбөр унших замаар ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад авлигын эсрэг боловсрол, мэдлэг олгодог. Жишээлбэл, Австри улсад Холбооны Авлигатай тэмцэх товчоо сургуулиудын хүсэлтээр нэгээс хоёр өдрийн хугацаатай хөтөлбөрийг санал болгодог юм. Товчооны мэргэжилтнүүд чиглүүлэгчээр ажиллахын зэрэгцээ багш нарыг хөтөлбөрийн үйл ажиллагаа, оюутнуудтай хийх бэлтгэл, дадлага хичээлд идэвхтэй оролцуулах замаар бэлтгэдэг байна. Эдгээр хөтөлбөрүүд нь оюутнууд авлигын талаарх мэдлэгийг танин мэдэхүйн хэлбэрээр эзэмшихээс гадна ёс суртахууны болон нийгмийн зохих чадамжийг төлөвшүүлэх боломжийг олгодгоороо чухал ач холбогдолтой юм.

БНСУ-ын Авлигатай тэмцэх сургалтын хүрээлэнгээс сурагчдад зориулсан сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хүсэлтийн дагуу бага, дунд сургуулиудад хүргэсэн байна. Хөтөлбөр нь бүлгийн ажил (50 хувь), тоглоомд суурилсан сургалт (25 хувь), илтгэл (10 хувь), дотоод сэтгэлгээ (10 хувь), дуу дүрсний боловсрол (5 хувь) гэсэн хэсгээс бүрддэг байна.

Ямайкад Ерөнхий Гүйцэтгэгчийн албаны авлигатай тэмцэх мэргэжилтнүүд ерөнхий боловсролын сургуулиудад зочилж, авлигын эсрэг арга хэмжээ, материалын талаар лекц уншив. Саудын Арабт авлигатай тэмцэх байгууллага оюутнууд болон тэдний гэр бүлд шударга байдлын үнэ цэнэ, ач холбогдлыг сургасан “Үнэ цэнэ ба түүний хэрэглээ” нэртэй богино хугацааны буюу хоёроос гурван өдрийн хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн. Гэр бүл, ойрын хүрээлэлд суурилсан энэ төрлийн хөтөлбөрүүд нь хийсвэр ойлголт өгөхөөс илүүтэй шударга байдал, ёс зүйн хэм хэмжээ, үнэ цэнийг сурагчдын өдөр тутмын амьдралтай

холбон, жишээ ашиглан ойлголт болгон өөрчлөхөд тусалдагаараа илүү үр дүнд хүрдэг гэж дүгнэжээ.

Панам улсад Төв Америк, Карибын тэнгисийн бүс нутгийн Авлигатай тэмцэх академийн мэргэжилтнүүд НҮБ болон бусад түнш байгууллагуудтай хамтран 2015 онд бага сургуулиудад зориулсан тусгай хөтөлбөрийг зохион байгуулсан бөгөөд уг хөтөлбөр нь “Үйл ажиллагаагаар үнэлэмжийг сурах нь” нэртэй бөгөөд тус хөтөлбөрт бага сургуулийн 3 болон 4-р ангийн 2300 сурагчид хамрагдсан байна. Панам улсын боловсролын яамны мэргэжилтнүүд сургуулиудаар зочилж, нэгмдэл байдал, шударга ёс, хүлцэнгүй байдал, эв нэгдэл, соёл иргэншил, найрамдал зэрэг үнэт зүйлсийн ач холбогдол, иргэн хүнд үзүүлэх ашиг тусыг онцолсон илтгэл, ярилцлагуудыг мөн хүргэдэг байна.

Словени улсад Транспэрэнси Интернэшнл байгууллагын шинжээчид ерөнхий боловсролын хоёр сургуульд авлигын эсрэг хоёр жилийн хугацаатай цуврал сургалт явуулсан туршлага байна. Румын улс 2016 онд Боловсролын яамны "Өөр төрлийн сургууль" хөтөлбөрийн хүрээнд авлигатай тэмцэх байгууллагаас ахлах ангийн сурагчдад авлигын гэмт хэрэг, авлигын талаар мэдээлэх аргуудын талаар өсвөр үеийнхэнд мэдээлэл өгөх зорилгоор цуврал арга хэмжээ зохион байгуулсан нь өндөр үр дүнтэй байсныг дурджээ. Бага, дунд сургуулиудын авлигын асуудлаарх зочин урьж илтгэл тавиулах, ярилцлага хийх ажлыг боловсролын яам дэмжиж, идэвхтэй хамтран ажилласан бөгөөд эдгээр төрлийн арга хэмжээ нь хүний эрх, иргэний боловсрол, иргэний соёл, нийгмийн боловсрол зэрэг сэдвээр, харин дээд ангид философи, улс төр, социологи, нийгэм судлал, нийгмийн ухаан, олон улсын хүмүүнлэгийн эрх зүй, ардчиллын боловсролын хичээлийн хүрээнд зохион байгуулсан нь бодит үр дүнг өгчээ.

Зүүн Европын хэд хэдэн улсын авлигатай тэмцэх болон боловсролын байгууллагууд багш нарт зориулсан авлигын асуудлаар хичээлээс гадуур заах материал, сургалтын гарын авлага боловсруулж, бага дунд сургуулийн багш нарыг шаардлагатай материалаар хангаж ажилладаг байна. Тухайлбал, Чехийн үндэсний боловсролын хүрээлэнгээс бага, дунд сургуулийн сурагчдад зориулсан “Чех дэх авлига” гарын авлага боловсруулж, тус бүр сургуулийн хэрэгцээнд нийцүүлэн загвар хичээл, нэг өдрийн хөтөлбөрөөр хангасан байна. Хамтын ажиллагааны энэ хэлбэр манай улсад мөн хэрэгжих боломжтой бөгөөд БШУЯ-ны харьяа Боловсролын хүрээлэнтэй хамтран багш, сурагчдад зориулсан гарын авлага боловсруулах ажлыг зохион байгуулах нь илүү үр дүнтэй байж болох юм.

VI. Их, дээд сургуулийн түвшинд авлигын эсрэг боловсрол олгох хөтөлбөр

БНХАУ, Чех, Эквадор, Габон, Герман, Гватемал, Ямаик, Кувейт, Латви, Маврики, Норвеги, Пакистан, Панам, Катар, Румын, ОХУ, Саудын Араб, Серб, Словени, Венесуэл зэрэг дэлхийн хорь гаруй улсад их, дээд сургуулийн түвшинд авлигын эсрэг боловсролын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлсэн туршлага байна.

Эдгээр улсуудад түгээмэл хэрэгжүүлсэн туршлагаас харахад хууль, эдийн засаг, бизнес, улс төрийн шинжлэх ухааны зэрэг олгох хөтөлбөрүүдэд авлигын тухай, авлигын асуудлыг хөндсөн ёс зүй, мэргэжлийн хариуцлагын талаарх хичээлийн агуулгуудыг багтаажээ.

Норвеги улс ёс зүйн асуудлыг их, дээд сургуулийн түвшинд хүргэх ажлыг шийдвэрлэхийн тулд багш бэлтгэх, аудит зэрэг төрийн зохицуулалттай зарим эрдэм шинжилгээний хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзжээ. Словени улсын их сургуулийн философи, социологи, эдийн засгийн чиглэлээр суралцаж буй оюутнуудад авлигын асуудлыг хөндсөн хичээлүүдийг багтаасан бөгөөд бусад мэргэжлээр суралцаж буй оюутнууд ч мөн адил эдгээр хичээлийг үзэх боломжтой ажээ. Германы их дээд сургуулиудад авлигаас урьдчилан сэргийлэх талаар бизнес, эдийн засгийн чиглэлийн хөтөлбөрүүдэд ихэвчлэн ёс зүйн хичээлийн нэг хэсэг болгон заадаг. Улс орон даяар улс төр, нийгмийн шинжлэх ухааны тэнхимүүд мөн авлигын талаар багц хичээлүүдийг санал болгож, зарим их дээд сургуулиуд авлигатай тэмцэхэд чиглэсэн оюутнуудын хэлэлцүүлэг, хурал, арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулдаг уламжлалтай болжээ.

ОХУ-ын хувьд хууль зүйн чиглэлээр мэргэшүүлэх хөтөлбөрүүд болон Оросын Хууль зүйн академийн харьяа судалгаа, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгүүдээр дамжуулан авлигатай тэмцэх хөтөлбөрийг их, дээд сургуулийн түвшинд хэрэгжүүлдэг байна. Эдгээр хөтөлбөр, эрдэм шинжилгээний байгууллагуудын сургалт, судалгааны үйл ажиллагааны агуулга нь оюутнуудыг авлигаас урьдчилан сэргийлэх, үлгэр дууриалал үзүүлэх, хууль тогтоомжийг сахин биелүүлэх, эрх зүйн ухамсар, эрх зүйн өндөр соёлтой иргэн болгоход чиглэсэн хичээлүүдийг санал болгодог байна. Цаашлаад, хууль зүйн чиглэлээр бакалаврын зэрэгтэй оюутнууд мэргэжлийн хариуцлага, эрх зүйн соёлыг төлөвшүүлэх, авлигын эсрэг зайн үйлсийн стандартыг сурталчлах зэрэг хичээлийг сонгон судлах боломжтой юм. ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны мэргэжилтнүүд болон яамны бусад ажилтнуудыг сургадаг эрдэм шинжилгээний байгууллагууд "Төрийн албан дахь авлигын гэмт хэрэгтэй тэмцэх", "Авлигатай холбоотой гэмт хэргийг мөрдөн байцаах, урьдчилан сэргийлэх" зэрэг авлигын эсрэг төрөл бүрийн багц сургалтуудыг зохион байгуулдаг. Мөн түүнчлэн, ОХУ-ын төрийн албан хаагчдын мэргэжил дээшлүүлэх хөтөлбөрийн агуулгад авлигатай тэмцэх сургалтуудыг багтаасан байдаг ажээ.

БНХАУ-ын Жэньминь их сургуулийн хуулийн сургууль болон Ардын дээд прокурорын газар хамтран авлигын эсрэг магистрын хөтөлбөр боловсруулахаар ажиллаж байгаа нь авлигатай тэмцэх, авлигаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн ахисан түвшний хүний нөөц бэлтгэхэд чиглэсэн үндэсний хэмжээний санаачлагын эхлэл болсон байна.

Хятадын Харилцаа холбооны их сургуулиас хэрэгжүүлж буй шинэлэг төслийн талаар, тэрхүү төслийн нийгэмд хүргэж буй эерэг хандлага, түгээн дэлгэрүүлж буй арга, аргачлалын талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл Хятадын "Үзэл бодол - Шударга байдал" нэртэй цахим сэтгүүлд дэлгэрэнгүй мэдээлсэн байна. Энэхүү төслийн хүрээнд WeChat дахь хэлэлцүүлгийн бүлгүүдээр дамжуулан хэдхэн секундын дотор бүх сургуулийн багш, сурагчдад шаардлагатай мэдээллээ дамжуулах, түгээх боломжтой. Төслийн хүрээнд иргэд, олон нийт, залуучуудад хүргэж буй гол мессеж санаа бол авлига хийгээд шударга байдал, үнэн зөв явдлын хоорондох улаан шугамын наана эсвэл цаана байх нь таны ухамсар, мэдлэг, шударга болон шударга бус үйлдлээс шууд хамаарч, маш амархан өөрчлөгдөх боломжтой юм шүү гэсэн санаа байдаг бөгөөд энэхүү санаагаа уншигчдад ойлгуулахын тулд анхаарал татахуйц дүрслэл, зураг, дуу, аялгуу ашигласан байна.